

๘๙๖ ๙๑๑
๘๒๖๒ ๗
๖๖

การศึกษาวรรณกรรมคำห้าทางวิทญภาคเหนือ

ปริญญานิพนธ์

ของ

มะลิวัลย์ บุรณพัฒนา

๗ ส.ค. ๒๕๓๐

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

เมษายน ๒๕๓๐

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

164856

การศึกษาวรรณกรรมคำห้าทางวิทยุภาคเหนือ

บทคัดย่อ

ของ

มะลิวัลย์ บุรณพัฒนา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

เมษายน 2530

วรรณกรรมก่าวอ๋ำที่นำมาศึกษานี้ รวบรวมจากต้นฉบับที่ผู้แต่งส่งไปรวมในรายการ
ค่าวอ๋ำทางวิทยุภาคเหนือ ของ นางรำพรรณ อินทวงศ์ (บัวคำ) นายอานวย กล้าพัก
และนางเรไร ไชยวงศ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2527 มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า
เพื่อจำแนกประเภท กิถารูปแบบและสำนวนโวหาร บทบาทของวรรณกรรมก่าวอ๋ำที่มีต่อสังคม
ล้านนา วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าใช้วิธีวิจัย เอกสารและเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมก่าวอ๋ำแบ่งได้ 6 ประเภท คือ การติดต่อและ
กระจายข่าวสาร อารมณ์สะเทือนใจ สภาพสังคม ศาสนาและคำสอน ประวัติและตำนาน
และเนื้อหาอื่น ๆ รูปแบบการประพันธ์ยึดหลักการแต่งตามฉันทลักษณ์ที่มีมาแต่โบราณ ไม่เคร่งครัด
ในกฎเกณฑ์มากนัก สำนวนภาษาใช้ภาษาถิ่น ภาษาไทยกลาง และภาษาต่างประเทศ คือ
ภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน มีการเล่นคำยวน คำสัญลักษณ์และการหลอกลำ โวหาร
ที่ปรากฏมี โวหารอุปมา อุปลักษณ์ อุทาหรณ์ ปฏิรูปพจน์ นามนัย บุกลาธิฐาน และอหิพจน์
ผลการศึกษาที่มีความสำคัญและทรงคุณค่าอย่างยิ่งคือบทบาทที่มีต่อสังคมล้านนา เพราะ
ทำหน้าที่พัฒนาทั้งบุคคลและสังคม บทบาทเหล่านี้ได้แก่ การสร้างความบันเทิงใจ เป็นเครื่องมือ
ในการติดต่อและกระจายข่าวสาร บันทึกสภาพสังคมและวิพากษ์วิจารณ์สังคม เป็นเครื่องระบายน
อารมณ์ความรู้สึก ให้ความรู้แก่คนในสังคม และอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

A STUDY OF KHAO HAM POETRY COLLECTED FROM
NORTHERN THAI RADIO PROGRAMS

AN ABSTRACT
BY
MALIWAN BURANAPATTANA

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University

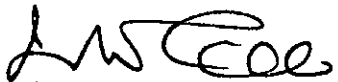
April 1987

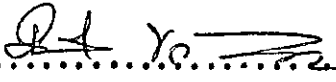
Khao Ham studied in this thesis were the original pieces collected from those sent to Northern Thai Radio Programs of Mrs. Rampan Intawong (Bua Kam), Mr. Amnuay Kalampat and Mrs. Reirai Chaiwong during B.E. 2512 - 2527. The purposes of the study were to classify, study their form, figure of speech and their functions in Lanna society. The methodology of the study was the documentary research of which the findings presented in the descriptive analysis form.

The findings were : Regarding their contents, Khao Ham could be divided into 6 groups-communication, emotion, social situation, religion and principles, history and legend, and others. The study of form was found that Khao Ham, though not seriously, followed the traditional poetic form. In expression, not only dialects, standard Thai language and foreign languages which were Pali, English and Chinese were employed but word-conversation, symbolism and word-variation were also. The figure of speech found were-Simile, Metaphor, Analogy, Allusion, Metonymy, Personification and Hyperbole. The finding which was very important and worthy was their function in Lanna society. Since they developed both the people and the society. These functions were - entertainment, communication, social record and criticism; as well as they were used to describe the feelings, educate the people and conserve the local culture.

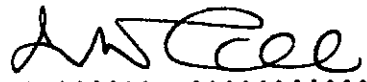
คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาปัญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษากามหัตถ์สูตรปริญาการศึกษามหานัทิศของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

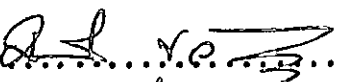
คณะกรรมการที่ปรึกษา

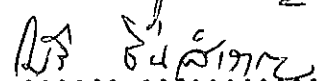
..........ประธาน

..........กรรมการ

คณะกรรมการสอบ

..........ประธาน

..........กรรมการ

.. ..กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลืออันดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์
มณี พยอมยงค์ อาจารย์ปราณี ขวัญแก้ว และผู้ช่วยศาสตราจารย์โมรี ชื่นสำราญ
ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

กราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์วิพุธ โสภวงศ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำ
อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่มอบเงินทุนสำหรับการวิจัย
เป็นจำนวน 4,000 บาท

ขอบคุณ คุณเรไร ไชยวงศ์ และคุณอำนวย กล่าฟัด ที่ได้ให้ความร่วมมือ
เป็นอย่างดีในขั้นตอนการนำข้อมูลมาศึกษาวิจัยครั้งนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากคุณศิริรัตน์ อาศนะ
คุณสุชาดา ลาวัลย์กุล คุณอรสา รอดบัวรุ่ง และคุณจันทร์ฉาย แซ่กวย จึงขอขอบคุณ
มา ณ โอกาสนี้ด้วย

มะลิวัลย์ บวรพัฒนา

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	10
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	10
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	10
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	11
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	11
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	14
2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสังคมล้านนาและวรรณกรรมคำว	23
ความรู้เกี่ยวกับสังคมล้านนา	23
ประวัติศาสตร์	26
วัฒนธรรม	31
ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมคำว	53
3 ประเภทของวรรณกรรมคำวห้าทางวิทยุภาคเหนือ	78
การติดต่อและกระจายข่าวสาร	78
อารมณ์สะท้อนใจ	120
สภาพสังคม	144
ศาสนาและคำสอน	158
ประวัติและตำนาน	168
เนื้อหาอื่น ๆ	184

4	รูปแบบและสำนวนภาษาในวรรณกรรมคำห้าทางวิทยภาคเหนือ	207
	รูปแบบ	208
	บทขึ้นต้นเรื่อง	208
	บทดำเนินเรื่อง	218
	บทจบเรื่อง	226
	สำนวนภาษา	238
	การใช้คำ	239
	การใช้ภาษาไทยกลางและภาษาต่างประเทศ	240
	การเล่นคำ	251
	การหลกาคา	259
	โวหาร	272
	อุปมา	272
	อุปสัณณ์	284
	อุทาหรณ์	289
	ปฏิกูปพจน์	295
	นามนัย	298
	บุคลาธิษฐาน	299
	อหิพจน์	303
5	บทบาทของวรรณกรรมคำห้าทางวิทยภาคเหนือ	307
	สร้างความบันเทิงใจ	307
	เป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสาร	330
	บันทึกสภาพสังคมและวิพากษ์วิจารณ์สังคม	359

บทที่	หน้า
เป็นเครื่องระบายนามความรู้สึก	443
ให้ความรู้แก่คนในสังคม	473
อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น	505
6 สรุปผลการศึกษาค้นคว้า อภิปรายผล และขอเสนอแนะ	531
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	532
อภิปรายผล	539
ขอเสนอแนะ	543
บรรณานุกรม	544

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่าท้องถิ่น "ล้านนา"* ซึ่งหมายถึงดินแดนทางภาคเหนือของประเทศไทยนั้น เคยเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาแต่โบราณ ล้านนาเป็นอาณาจักรอิสระที่มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาช้านาน มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ดังคำกล่าวที่ว่า "วัฒนธรรมภาคเหนือจะถือได้ว่าเป็นอาณาจักรวัฒนธรรม (Culture Area) เขตหนึ่งซึ่งมีลักษณะพิเศษของตนเองหลายประการ จนทำให้มีความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมของไทยในภาคอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดเจน"¹ เอกลักษณ์และความยิ่งใหญ่ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นล้านนาในด้านต่าง ๆ นี้ ได้สืบทอดเป็นมรดกอันล้ำค่าต่อมายังชนรุ่นหลัง โดยเฉพาะความเจริญทางด้านวรรณกรรมมีหลักฐานยืนยันได้เป็นอย่างดีจากผลการสำรวจและรวบรวมคัมภีร์โบราณที่มีอยู่ตามวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่า

*ในการศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของท้องถิ่นภาคเหนือของไทยที่นำมาใช้คำ "ล้านนา" แต่ในปัจจุบันนักวิชาการเห็นว่าควรใช้คำ "ล้านนา" ครอบคลุมเสียใน อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว "ความรู้พื้นฐานล้านนาคือ : ประวัติศาสตร์" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1 หน้า 13 - 14

¹สนธิ สมัครการ "ลักษณะพิเศษบางประการของวัฒนธรรมภาคเหนือ" ใน สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือ ประเทศไทย หน้า 1

"จำนวนเอกสารต้นฉบับตัวเขียน อายุตั้งแต่ 500 ปีลงมา สํารวจได้กว่า 400,000 ฉบับแล้ว"¹ สิ่งเหล่านี้เป็นผลงานสร้างสรรค์ของกวีล้านนาในอดีตที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ และนามาศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณกรรม ตลอดจนสภาพสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้ดียิ่งขึ้น

ในด้านวรรณกรรม อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนามีบทบาทอย่างสำคัญในฐานะมีส่วนผลิตนักเขียนล้านนาไทย เพราะในล้านนาไทยสมัยก่อนรักเป็นศูนย์กลางของการศึกษา² พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาช้านานในดินแดนล้านนาแต่ "พุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาในบริเวณที่เป็นอาณาจักรล้านนาเป็นครั้งแรกเมื่อใดนั้นยังหาหลักฐานไม่ได้"³ ได้เคยมีการสังคายนาพระไตรปิฎกที่จังหวัดเชียงใหม่ ดังปรากฏในพงศาวดารโยนกว่า

จุลศักราช 839 ปีวอกนพศก พระพุทธศาสนายุกาลล่วงแล้วได้ 2020 พรรษา พระเจ้านครเชียงใหม่ให้ประชุมพระเถรานุเถระ มีพระธรรมทินมหาเถรเจ้า อาวาสวัดป่าตาลเป็นประธาน กระทำสังคายนาพระคัมภีร์พระไตรปิฎก ณ โขธารามวิหาร ปีหนึ่งจึงสำเร็จบริบูรณ์ นับเป็นอัฐมะสังคายนาลำดับที่แปด⁴

¹บาลี พุทธรักษา "การอนุรักษ์ข้อมูลวรรณกรรมล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่กำลังหาอะไรอยู่" ใน เอกสารประกอบนิทรรศการวรรณกรรมล้านนา หน้า 75

²ประคอง นิมนานเหมินท์ "พุทธศาสนากับวรรณคดีล้านนา" ใน ล้านนาไทยคดี หน้า 207

³ค. หน้า 203

⁴พระยาประชาภิจักรจักร พงศาวดารโยนก หน้า 370

ด้วยเหตุที่พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองในลานนาไทยตั้งล่วงแล้ว จึงมีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวลานนาไทย และมีอิทธิพลต่อศิลป สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และวรรณกรรมอีกด้วย¹ พระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ได้เล่าเรียนพระไตรปิฎกจนแตกฉานและได้แต่งวรรณกรรมทางศาสนา ตลอดจนคัมภีร์ต่าง ๆ มากมาย "กล่าวได้ว่า ในประเทศไทย ตั้งแต่คนไทยนับถือพุทธศาสนามาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ไม่มีสมัยไหนที่จะมีผู้เชี่ยวชาญในคัมภีร์พุทธศาสนาเหมือนสมัยลานนาไทย ครั้นนครเชียงใหม่เป็นราชธานี ประจักษ์พยานในกรณีนี้ ก็คือคัมภีร์ต่าง ๆ เกี่ยวกับพุทธศาสนาที่มีปรากฏอยู่ทุกวันนี้"²

วรรณกรรมลานนามีหลายประเภท ได้มีผู้ศึกษาและจำแนกประเภทไว้ดังนี้
มณี พยอมยงค์³ จัดจำแนกวรรณกรรมลานนาออกเป็น 2 ประเภท คือ
1. ประเภทร้อยกรอง มี คำว ซอ กาพย์ กลอน โคลง ภาคเหนือ เรียกว่า กะโลง หรือ ครรโลง และร่าย เป็นต้น

2. ประเภทร้อยแก้ว เช่น จดหมายเหตุ บันทึก กฎหมาย และ ความเรียงในคัมภีร์ เทศน์ธรรมวัตร เป็นต้น

ประคอง นิมมานเหมินท์⁴ จัดแบ่งเป็นประเภทคือ วรรณกรรมที่เกี่ยวกับ พุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ลานนา วรรณกรรมประเภทโคลง มังรายศาสตร์ มหาชาติ ภาคพายัพ วรรณกรรมประเภทคำวซอ และบทขอ

¹ประคอง นิมมานเหมินท์ "พุทธศาสนากับวรรณคดีลานนา" ใน ลานนาไทยคดี หน้า 207

²แสง มนวิthur "ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในลานนาไทย" ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี (ครั้งที่ 1 : ลานนาไทย) หน้า 111

³มณี พยอมยงค์ ประวัติและวรรณคดีลานนาไทย หน้า 2

⁴ประคอง นิมมานเหมินท์ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ 247 หน้า

สิ่งชะ วรรณสัย¹ แบ่งวรรณกรรมล้านนาออกเป็น 2 ประเภทคือ
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และวรรณกรรมทางโลก

ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล² แบ่งวรรณกรรมล้านนาออกเป็น วรรณกรรม
ที่เรียบเรียงเป็นภาษาบาลี และวรรณกรรมที่แต่งเป็นอักษรล้านนา วรรณกรรมบาลี
ได้แก่ ทำนนาน คำขยายความพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ คู่มืออธิบายตำราบาลี
และชาดกเรื่องต่าง ๆ ส่วนวรรณกรรมภาษาไทยล้านนาแบ่งเป็นประเภทร้อยแก้ว
และร้อยกรอง วรรณกรรมร้อยแก้วได้แก่ ทำนนาน กฎหมาย ตำราต่าง ๆ
ชาดก และคำสอน วรรณกรรมร้อยกรอง ได้แก่ โคลง ร่าย คำวซอ คำว่า
บทซอ และกาพย์

ลักษณะคำประพันธ์ในวรรณกรรมล้านนานั้น มีผู้ศึกษาและจำแนกประเภทไว้
เช่น ประคอง นิมมานเหมินท์³ จำแนกคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมล้านนา
ออกเป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ คือ คำว กาพย์ ซอ ครรโลงหรือโคลง
และร่าย สิ่งชะ วรรณสัย⁴ ศึกษาและจำแนกวิธีนิพนธ์ของล้านนาเป็น 5 ประเภท
คือ คำวซอ ร่าย กาพย์ ครรโลง และคำว่า

อุดม รุ่งเรืองศรี⁵ กล่าวถึงคำว่า เป็นฉันทลักษณ์ที่ชาวบ้านล้านนานิยมใช้
มากที่สุด คงจะเห็นได้จากการใช้คำวในการแต่ง คำวกอม คำคำวคำเครือ
คำวไซ คำวรา และคำวธรรม

¹สิ่งชะ วรรณสัย ปริทัศน์วรรณคดีล้านนาไทย หน้า 19

²ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล "แนะนำวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาไทย" ใน
รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1 หน้า 114 - 128

³ประคอง นิมมานเหมินท์ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ หน้า 208

⁴สิ่งชะ วรรณสัย "กวีนิพนธ์ล้านนาไทย" โบราณคดี 6 : 14 - 87

มิถุนายน 2518

⁵อุดม รุ่งเรืองศรี วรรณกรรมล้านนา หน้า 21

ในการศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมล้านนานั้น มีผู้ใช้ทั้งคำ "คำว" และ "คร่าว" คำ "คำว" เขียนตามเสียงพูดหรือเสียงอ่านของคนภาคเหนือ ส่วน "คร่าว" เขียนโดยถอดตามตัวอักษรในอักษรวิธีของภาษาไทยถิ่นเหนือ อ่านว่า คำว ทั้งนี้เพราะในภาษาไทยถิ่นเหนือไม่ออกเสียงพยัญชนะควบกล้ำ "ร" คำ "คำว" และ "คร่าว" ใช้ในความหมายเดียวกัน ในปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยใช้ "คำว"

มณี พยอมยงค์¹ กล่าวถึงคำว่า เป็นชื่อของลักษณะการเรียบเรียงถ้อยคำ ให้เป็นระเบียบเหมือนห่วงโซ่ คือมีสัมผัสคล้องจองกันไป ทางภาคเหนือเรียกเชือกเส้นโต ๆ ว่า คำว หรือเชือกคำว เพราะลักษณะเป็นคำวเป็น เครือคอเนื่องกัน ลักษณะคล้ายกลอน 8 ของภาคกลางอยู่มากทั้งในค่านสัมผัสและसानวนกลอน

ประคอง นิมมานเหมินท์² จำแนกวรรณกรรมคำวหรือคำวขอออกตามลักษณะเนื้อหาเป็น 2 พวก คือ เป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่เรียกว่าคำวขอธรรม และเป็นคำวฮา คำว่า ฮา เป็นคำเดียวกับคำว่า ร่า หมายถึงร่าเริง หรือ พรรณา กวีนำเอาฉันทลักษณ์ของคำวมาใช้ในการเขียนเรื่องจากประสบการณ์ส่วนตัวของกวี เป็นเรื่องจริงที่รู้จักกันในสังคมและโดยปกติคำวยังใช้ในการเขียนจดหมาย หรือเพลงยาวของหนุ่มสาวด้วย เรียกกันว่า คำวไซ้

มณี พยอมยงค์³ จำแนกวรรณกรรมคำวออกเป็น 4 ประเภท คือ คำวธรรม หรือธรรมคำว คำวขอ คำวไซ้ และคำวร่า

¹มณี พยอมยงค์ ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย หน้า 27

²ประคอง นิมมานเหมินท์ "พัฒนาการของวรรณกรรมล้านนา : ประเภทลายลักษณ์" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 หน้า 333 - 334

³มณี พยอมยงค์ "พัฒนาการของวรรณกรรมล้านนา : ประเภทมุขปาฐะ" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 หน้า 385

วรรณกรรมคำขอนี้ นิยมแตกต่างกันมากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เริ่มตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2300 อันเป็นระยะที่บ้านเมืองพ้นจากการปกครองของพม่าแล้ว¹ เมื่อครั้งพระเจ้ากาวิละฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมล้านนาไทยในสมัยหลัง ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดวรรณกรรมประเภทคำขอเจริญรุ่งเรือง² คำขอเป็นวรรณกรรมที่สืบเนื่องมาแต่ขรรคม้าว ขรรคม้วนนั้นแต่งขึ้นเพื่อใช้เทศน์ให้ชาวบ้านฟังที่วัด ผู้ที่ไต่ฟังขรรคม้วนก็ได้ขอคิด ปรึกษา หรือหลักธรรม ตามสมควรแก่สภาพ สำหรับผู้ที่ไม่ได้ฟังขรรคม้วนก็ได้อาศัยฟังคำขอแทน เพราะคำขอมีเนื้อเรื่องทำนองเกี่ยวกับขรรคม้วน³

นอกจากการฟื้นฟูวรรณกรรมในสมัยพระเจ้ากาวิละแล้ว ความคุ้นเคยในวรรณกรรมคำขอของชาวบ้านอันเนื่องมาจากได้รับฟังการ "เล่าคำ" ในงานมหรสพต่าง ๆ ประกอบกับฉันทลักษณ์ของคำง่ายต่อการแต่งและการฟัง จึงทำให้วรรณกรรมคำหรือคำขอเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ต่อมา "ในสมัยหลัง ระหว่าง พ.ศ. 2494 - พ.ศ. 2500 เป็นช่วงที่วรรณกรรมคำขอได้รับความนิยมแพร่หลายขึ้นอีก ทั้งนี้เพราะโรงพิมพ์เจริญเมือง เชียงใหม่ ของนายเมืองใจ ชัยนิลพันธุ์ ได้จัดพิมพ์คำขอเรื่องต่าง ๆ จำหน่าย"⁴

ภายหลังเมื่อโรงพิมพ์เจริญเมืองของนายเมืองใจ ชัยนิลพันธุ์ เลิกกิจการไปร้านประเทืองวิทยา ในตลาดนครรัฐ จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับมอบลิขสิทธิ์ต่อมาและได้พิมพ์วรรณกรรมคำขอออกจำหน่าย ในงานวิจัยเรื่อง วรรณกรรมคำขอของภาคเหนือ

¹ ฉัตรบุพา สวัสดิพิพนธ์ "ลักษณะวรรณกรรมคำขอ" ใน ล้านนาไทยคดี หน้า 157

² วิชา ปุณโณทก วรรณกรรมท้องถิ่น หน้า 49

³ เสนหา มุณยรักษ์ วรรณกรรมคำขอของภาคเหนือ หน้า 13

⁴ ฉัตรบุพา สวัสดิพิพนธ์ ล.ค. หน้า 158

ของ เสนหา บุญรักษ์ ผู้วิจัยกล่าวว่า "วรรณกรรมคำขอในวงวรรณกรรมคำขอ 22 เรื่อง ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่ได้ค้นพบมาเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นหนังสือคำขอที่ร้านประเทืองวิทยาคมจำหน่าย"¹

การจัดตั้งโรงพิมพ์ทำให้วรรณกรรมคำขอแพร่หลายไปยังชาวบ้านอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางมากขึ้น จนกระทั่งในสมัยของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลห้ามการเรียนอักษรเมือง (อักษรของภาษาไทยถิ่นเหนือ) วรรณกรรมคำขอจึงต้องพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลางแทน ต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความเจริญทางค่านเทคโนโลยีและสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ มีอิทธิพลทำให้วรรณกรรมคำขอเสื่อมความนิยมลงตามลำดับ "จึงเห็นได้ว่าความเสื่อมช่วงสุดท้าย และเป็นเปลวเทียนวสันตสุดท้ายของวรรณกรรมคำขอของชาวบ้านล้านนา ก็คือ การพิมพ์คำขอที่เป็นภาษาล้านนาด้วยตัวอักษรไทย"²

อย่างไรก็ตามได้มีการฟื้นฟูและส่งเสริมให้มีการแต่งคำซึ่งเป็นกวีนิพนธ์ชนิดหนึ่งของท้องถิ่นล้านนาแล้วนำมาเผยแพร่ทางสื่อมวลชน ดังที่ สิงฆะ วรรณสัย ได้กล่าวไว้ว่า "เมื่อประมาณ พ.ศ. 2493 ในขณะนั้น มีหนังสือพิมพ์ออกในจังหวัดเชียงใหม่ฉบับหนึ่ง ชื่อหนังสือพิมพ์ข่าวเหนือ ในฉบับที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงนี้เป็นเวลาที่หนังสือพิมพ์ข่าวเหนือกำลังรุ่งโรจน์ ได้เปิดการประกวดคำขอขึ้น มีนักเขียนคำขอเขียนคำเข้าประกวดกันมาก"³

นับได้ว่าการเปิดประกวดคำขอทางหนังสือพิมพ์ข่าวเหนือในครั้งนั้น เป็นความพยายามที่จะจุดประกายแห่งความนิยมในวรรณกรรมคำขอขึ้นมาอีก หลังจากนั้นต่อมาก็ปรากฏว่ามีการจัดประกวดคำขอทางหนังสือพิมพ์คนเมือง ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์

¹ เสนหา บุญรักษ์ วรรณกรรมคำขอของภาคเหนือ หน้า 17

² อุคม รุ่งเรืองศรี "วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนา : ร้อยกรองชาวบ้าน"

ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 หน้า 430

³ สิงฆะ วรรณสัย คำขอนิราศบางกอกและหลักเกณฑ์การแต่งคำ

ท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้โดยมีความประสงค์เพื่อฟื้นฟูและส่งเสริมวรรณกรรมล้านนา ประคอง นิมมานเหมินท์ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

ก่อนฉบับประจำวันที่ 15 กันยายน 2501 อาจมีการนาคาประพันธ์พื้นดินลงตีพิมพ์บ้าง แต่ยังไม่มียกฉบับประจำ กวีสมัครเล่นได้มีแหล่งฝึกฝนและระบายความในใจอย่างเต็มที่ เริ่มตั้งแต่มีหนังสือพิมพ์คนเมืองฉบับคำวขอขึ้น คือยกหน้า 10 ให้แก่รายการนี้ทั้งหน้า คำวขอที่ได้นาดงพิมพ์แล้วจะได้นำออกอ่านทางวิทยุด้วย ผู้ควบคุมรายการคือ เลิศ ลานนาไทย หรือ นายบุญเลิศ พิงพราวลี¹

นอกจากวรรณกรรมคำวจะได้รับการฟื้นฟูและส่งเสริมให้เผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นแล้ว ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2502 นายอำนวย กล่าพัต ได้จัดรายการคำวฮ่างสถานีวิทยุขึ้นในลักษณะของการจัดรายการเพลงสลับกับการอ่านคำวฮ่าที่มีผู้แต่งส่งมารวมรายการ มีผู้สนใจแต่งคำวฮ่าเข้าร่วมรายการมากพอสมควร

ในช่วงปี พ.ศ. 2511 - 2512 สถานีวิทยุ ว.ป.ด. 2 จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดให้มีรายการคำวฮ่าโดยมีนางราพวรรณ อินทวงศ์ (บัวคำ) เป็นผู้จัดรายการ มีการประกวดคำวฮ่าชิงรางวัลสร้อยคอทองคำ ซึ่งผู้ที่สนใจต้องแต่งตามหัวข้อที่ตั้งขึ้น มีประชาชนในท้องถิ่นล้านนาแต่งคำวฮ่าเข้าประกวดเป็นจำนวนมาก

นอกจากการจัดรายการคำวฮ่าทางสถานีวิทยุของ นางราพวรรณ อินทวงศ์ (บัวคำ) และนายอำนวย กล่าพัต ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีผู้จัดรายการในลักษณะเดียวกันนี้คือ นางเรไร ไชยวงศ์ ซึ่งเริ่มจัดรายการเมื่อประมาณ พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา และได้รับความนิยมจากผู้ฟังเช่นกัน มีผู้แต่งคำวฮ่าส่งไปรวมรายการอย่างสม่ำเสมอ

¹ประคอง นิมมานเหมินท์ "พัฒนาการของวรรณกรรมล้านนา : ประเภทลายลักษณ์" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 หน้า 335

นายอานวย กล่ำพัก และนางเรไร ไชยวงศ์ ยังคงจึกรายการคำอ้อทางสถานีวิทยุสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน สถานีวิทยุคงกล่าวไ้ส่งกระจายเสียงไปตามจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ มีประชาชนผู้สนใจแต่งคำอ้อเรื่องต่าง ๆ ส่งไปรวมรายการเป็นจำนวนมาก การจึกรายการคำอ้อทางวิทยุนี้มีส่วนอย่างสำคัญในการส่งเสริมและฟื้นฟูวรรณกรรมล้านนา ทั้งนี้เพราะ "วิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อมวลชนที่เข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด ถ้าเปรียบเทียบกับสื่อมวลชนประเภทอื่น วิทยุกระจายเสียงสามารถแพร่กระจายข่าวสารไปสู่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับได้อย่างรวดเร็ว และกว้างไกลทุกหนทุกแห่ง"¹ และการที่มีผู้สนใจแต่งคำอ้อไปรวมรายการเป็นจำนวนมากอย่างสม่ำเสมอนี้ แสดงให้เห็นว่ารายการดังกล่าวเป็นที่ชื่นชอบของประชาชนทั่วไปในท้องถิ่น

จากการศึกษาต้นฉบับวรรณกรรมคำอ้อที่รวบรวมได้จากผู้จึกรายการคำอ้อทางวิทยุทั้ง 3 รายการนี้ พบว่ามีเนื้อหาที่หลากหลาย ทั้งนี้เนื่องมาจากคำอ้อเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อใช้บรรยายเหตุการณ์ที่โคพบเห็นในชีวิตประจำวัน ตลอดจนการระบายความในใจหรือความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นเรื่องใด เนื้อหาของวรรณกรรมคำอ้อจึงมีหลายประเภท นอกจากนี้ยังมีรูปแบบและการใช้สำนวนภาษาที่น่าศึกษาว่า วรรณกรรมคำอ้อซึ่งเป็นผลงานสร้างสรรค์ของชาวบ้านมีลักษณะอย่างไร และการที่รายการดังกล่าวยังคงได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจว่าวรรณกรรมคำอ้อทางวิทยุภาคเหนือมีบทบาทต่อสังคมล้านนาในด้านใดบ้าง ผลของการศึกษาจะทำให้ทราบรูปแบบ สำนวนภาษา และบทบาทของวรรณกรรมคำอ้อทางวิทยุที่มีต่อสังคมล้านนา อันจะช่วยให้เห็นความสำคัญของวรรณกรรมคำอ้อทางวิทยุซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์และส่งเสริมให้เป็นที่ยู้จักกันอย่างกว้างขวางต่อไป

¹จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะนิเทศศาสตร์ วิชาการสื่อมวลชนไทย

จุดมุ่งหมายในการศึกษาคนคว่ำ

1. เพื่อจำแนกประเภทวรรณกรรมคำอ่านทางวิทยุภาคเหนือ
2. เพื่อศึกษารูปแบบ และสำนวนภาษาในวรรณกรรมคำอ่านทางวิทยุภาคเหนือ
3. เพื่อศึกษาบทบาทของวรรณกรรมคำอ่านทางวิทยุภาคเหนือที่มีต่อสังคมล้านนา

ความสำคัญของการศึกษาคนคว่ำ

1. ทำให้ทราบถึงประเภทของวรรณกรรมคำอ่านทางวิทยุภาคเหนือ
2. ทำให้ทราบเกี่ยวกับรูปแบบ และสำนวนภาษาของวรรณกรรมคำอ่านทางวิทยุภาคเหนือ
3. ทำให้ทราบบทบาทของวรรณกรรมคำอ่านทางวิทยุภาคเหนือที่มีต่อสังคมล้านนา
4. เป็นการส่งเสริมและสืบทอดวรรณกรรมล้านนา อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชาวล้านนา

ขอบเขตของการศึกษาคนคว่ำ

วรรณกรรมคำอ่านที่นำมาศึกษานี้ เป็นต้นฉบับวรรณกรรมคำอ่านที่บุคคลทั่วไปในท้องถิ่นล้านนาแต่งส่งไปรวมรายการ และได้รับเลือกเพื่ออ่านออกอากาศในรายการคำอ่านทางวิทยุภาคเหนือ ของนางรำพรรณ อินทวงศ์ (บัวคำ) นายอำนวย กลาพัด และนางเรไร ไชยวงศ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2527

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณกรรมคำว้า หมายถึง วรรณกรรมที่แต่งโดยใช้ฉันทลักษณ์ของคำ ซึ่งผู้แต่งเป็นบุคคลทั่วไปในท้องถิ่นล้านนา แต่งส่งไปรวมรายการและได้รับเลือกเพื่ออ่านออกอากาศ ในรายการคำว้าทางวิทยุภาคเหนือของ นางรำพรรณ อินทวงศ์ (บัวคำ) นายอานวย กลาพัก และนางเรไร ไชยวงศ์ ในช่วงปี พ.ศ.

2512 - 2527

สถานีวิทยุภาคเหนือ หมายถึง สถานีวิทยุซึ่งส่งกระจายเสียงในเขตจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน

รูปแบบ หมายถึง ลักษณะคำประพันธ์ของบท ขึ้นต้นเรื่อง บทดำเนินเรื่อง และบท จบ เรื่องของวรรณกรรมคำว้า

สำนวนภาษา หมายถึง การใช้คำ และโวหาร (Figure of speech) ในวรรณกรรมคำว้า

บทบาท หมายถึง หน้าที่ หรือการอำนวยการประโยชน์ของวรรณกรรมคำว้า ที่มีต่อสังคมล้านนา

สังคมล้านนา หมายถึง สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประชาชนซึ่งพูดภาษาถิ่นเหนือ ในบริเวณจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ศึกษาโดยวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมคำวจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ศึกษาสภาพสังคมล้านนา ในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อประกอบในการวิจัยครั้งนี้

3. รวบรวมวรรณกรรมคำวจากรายการคำวทางวิทยุภาคเหนือ ซึ่งมี นายอำนวย กล้าพัก และนางเรไร ไชยวงศ์ เป็นผู้จัดรายการ ส่วนรายการของ นางราพรรณ อินทวงศ์ (บัวคำ) ผู้วิจัยใช้หนังสือคำวฉบับคณะกรรมการประกวดและสำนวนที่ รวบรวมจากรายการ "คำวอำ" จัดโดยบัวคำ สถานีวิทยุ ว.ป.ถ. 2 ซึ่งร้านประเทืองวิทยา จังหวัดเชียงใหม่ จัดพิมพ์จำหน่ายเมื่อ พ.ศ. 2512 เป็นข้อมูลในการวิจัย ทั้งนี้ข้อมูลทั้งหมดจากผู้จัดรายการ 3 คนนี้ อยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2527

4. จัดจำแนกประเภทของวรรณกรรมคำว โดยพิจารณาเนื้อหาหรือสาระสำคัญของเรื่องเป็นหลัก วรรณกรรมคำวแต่ละประเภทมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

4.1 การติดต่อและกระจายข่าวสาร

4.2 อารมณ์สะเพื่อนใจ

4.3 สภาพสังคม

4.4 ศาสนาและคำสอน

4.5 ประวัติและตำนาน

4.6 เนื้อหาอื่น ๆ

5. ศึกษาวรรณกรรมคำวในด้านรูปแบบ และสำนวนภาษา ดังนี้

5.1 รูปแบบ ศึกษาในด้าน ลักษณะคำประพันธ์ของบท ขึ้นต้นเรื่อง บท คำเนินเรื่อง และบท จบเรื่อง

5.2 สำนวนภาษา ศึกษาลักษณะการใช้คำ และโวหาร

(Figure of speech)

5.2.1 การใช้คำ

5.2.1.1 การใช้คำภาษาไทยกลางและภาษา

ต่างประเทศ

5.2.1.2 การเล่นคำ

5.2.1.3 การหลอกคำ

5.2.2 โวหาร (Figure of speech) หมายถึง ศิลปะในการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่ง เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดจินตนาการได้อย่างแจ่มชัด ได้แก่ โวหารลักษณะต่อไปนี้

5.2.2.1 อุปมา (Simile)

5.2.2.2 อุปลักษณ์ (Metaphor)

5.2.2.3 อุทาหรณ์ (Analogy)

5.2.2.4 ปฏิรูปจน์ (Allusion)

5.2.2.5 นามนัย (Metonymy)

5.2.2.6 บุคลาธิษฐาน (Personification)

5.2.2.7 อธิพจน์ (Hyperbole)

6. ศึกษาบทบาทของวรรณกรรมคำอ่านที่มีต่อสังคมล้านนา ในข้อต่อไปนี้

6.1 สร้างความบันเทิงใจ

6.2 เป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสาร

6.3 บันทึกสภาพสังคมและวิพากษ์วิจารณ์สังคม

6.4 เป็นเครื่องระบายอารมณ์ความรู้สึก

6.5 ให้ความรู้แก่คนในสังคม

6.6 อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

7. สรุปผลการศึกษาค้นคว้า และเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

เอกสารและงานวิจัยที่เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณกรรมท้องถิ่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมคำกล่าวทางวิทยุภาคเหนือ มีดังนี้

ฉัตรยุพา สวัสดิพิงษ์¹ ศึกษา คำขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ โดยศึกษาเน้นหนักไปในทางวรรณคดีวิจารณ์ กล่าวถึงที่มาและลักษณะคำขอของ ดานนาไทย ศึกษาคำขอเรื่อง เจ้าสุวัตร นางบัวคำ ในด้านลักษณะของเรื่อง ตัวละคร ความไพเราะ อารมณ์สะท้อนใจ และจินตนาการ ตลอดจนการ สอดแทรกสภาพสังคมล้านนาไทยลงในเนื้อเรื่อง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า พระยาโลมาวิสัย เป็นผู้แต่งคำขอเรื่องนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายสำหรับการ "เล่าคำ" ที่มุ่งให้ความบันเทิงใจเป็นสำคัญ ใช้ภาษาง่าย ๆ แต่ให้เกิดความประทับใจและสอดแทรกคติ หรือคำสั่งสอนสำหรับผู้ฟัง

ประคอง นิมมานเหมินท์² ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ โดยรวบรวมวรรณกรรมสมัยต่าง ๆ ของภาคเหนือซึ่งยังกระจัดกระจายอยู่ เริ่มตั้งแต่ สมัยหลังการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 8 ในปี พ.ศ. 2020 จัดเป็นประเภท ใหญ่ ๆ ก็วรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนาและประวัติศาสตร์ วรรณกรรมที่แต่งขึ้นเป็น โคลงสี่สุภาพ มังรายศาสตร์ มหาชาติภาคพายัพ วรรณกรรมประเภทคำขอ และ บทขอ แล้วจึงศึกษาวรรณกรรมในด้านภาษา ลักษณะคำประพันธ์ เนื้อเรื่อง คติธรรม

¹ฉัตรยุพา สวัสดิพิงษ์ คำขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ 264 หน้า

²ประคอง นิมมานเหมินท์ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ 247 หน้า

ตลอดจนอิทธิพลที่ได้รับจากวรรณคดีภาคกลาง ผู้วิจัยสรุปว่าคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมภาคเหนือแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ คำว กาพย์ ซอ ครรโลง หรือโคลง และวैया สำหรับ "คำว" นั้น มีความหมายได้สองอย่างคือ คำวขอ และคำวธรรม คำวขอส่วนมากแต่งในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น

วิทยานิพนธ์เรื่อง วรรณกรรมคำวของภาคเหนือ ของ เสนาหา บุญยรักษ์¹ เป็นการศึกษาวรรณกรรมคำวจำนวน 22 เรื่อง ซึ่งรวบรวมมาจากคำวฉบับพิมพ์ด้วยอักษรไทยกลางที่โรงพิมพ์เจริญเมืองและร้านประเทืองวิทยา จัดพิมพ์จำหน่ายในระหว่าง พ.ศ. 2494 - 2512 โดยศึกษาประวัติความเป็นมา ลักษณะคำประพันธ์ เนื้อเรื่อง ส่วนวนภาษา ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีและคตินิยม ผู้วิจัยสรุปว่า คำวขอที่นำมาศึกษาแต่งขึ้นราว พ.ศ. 2300 - 2470 จัดว่าเป็นวรรณกรรมร่วมสมัยกับวรรณคดีไทยยุครัตนโกสินทร์ และวรรณกรรมคำวขอเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

อุดม รุ่งเรืองศรี² ศึกษา วรรณกรรมลานนาไทยเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์ ในคำานที่มาจากเรื่องหงส์หินฉบับต่าง ๆ โดยเฉพาะคำวขอเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์ ซึ่งมีที่แตกต่างกันหลายฉบับ เปรียบเทียบคำวขอเรื่องหงส์หินฉบับของพระยาโลมาวิสัยกับฉบับของเจ้าสุริยวงศ์ สรุปผลการศึกษาคำวขอเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2460 มีแบบแผนดีกว่าที่ปรากฏในฉบับพิมพ์ครั้งอื่น ๆ จึงน่าจะนำมาเป็นแบบฉบับที่ใช้ศึกษากันทั่วไป

มณี พยอมยงค์³ ได้ศึกษาค้นคว้าและเขียนหนังสือ ประวัติและวรรณคดีลานนาไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่วรรณกรรมลานนาแก่ผู้สนใจทั่วไป และเพื่อใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียนวิชาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น ที่มหาวิทยาลัย

¹เสนาหา บุญยรักษ์ วรรณกรรมคำวของภาคเหนือ 212 หน้า

²อุดม รุ่งเรืองศรี วรรณกรรมลานนาไทยเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์

³มณี พยอมยงค์ ประวัติและวรรณคดีลานนาไทย 247 หน้า

เขียนใหม่ เนื้อหากล่าวถึงประวัติวรรณกรรม ผู้แต่ง และอธิบายลักษณะคำประพันธ์ของวรรณคดีล้านนา สำหรับวรรณกรรมประเภท "คำว" นั้น ผู้เขียนกล่าวว่า "คำว" มีลีลาการอ่านที่แตกต่างกันออกไปตามระดับของเหตุการณ์และทำนองร้อง นอกจากนั้นยังมีประโยชน์ในการใช้แต่งเรื่องราวต่าง ๆ ไคมากมาย

การศึกษาวิจัย วิถีชีวิตและค่านิยมของชาวลานนาไทย ของ มณี พยอมยงค์ และนรินทร์ชัย พัฒนพงศา¹ โดยใช้ข้อมูลจาก คำวพญาพรหมโวหาร คำวอุทาหรณ์ คำวหงส์หิน คำวฮา (ของบัวคา) และโพล์คของคำเมือง (ของจรัล มโนเพชร) เป็นการวิเคราะห์วิถีชีวิตและค่านิยมของชาวลานนาที่ปรากฏในวรรณกรรม เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ สำหรับสัมภาษณ์ชาวลานนาไทยทั้งในเมืองชานเมือง และชนบท จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ตามเพศ กลุ่มอายุ และสถานภาพสมรส ส่วนหนึ่งของการศึกษาพบว่า คำวฮาที่นำมาศึกษาสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต สภาพสังคม และค่านิยมของคนลานนาไทย

สิงฆะ วรรณสัย² เขียนหนังสือ ปริทัศน์วรรณคดีล้านนาไทย กล่าวถึงวรรณกรรมล้านนาในยุคต่าง ๆ โดยแบ่งยุคของวรรณกรรมออกเป็น 2 ประเภท คือ ยุคก่อนต้นรัตนโกสินทร์ถอยหลังขึ้นไป และยุคต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ส่วนประเภทของวรรณกรรมแบ่งออกเป็น วรรณกรรมทางพุทธศาสนา และวรรณกรรมทางโลก ผู้เขียนกล่าวว่า "คำว" เป็นวรรณกรรมในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ แต่ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้คิดค้นลักษณะและคิดขึ้นเมื่อใด และ "คำว" นิยมใช้แต่งเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล³ ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบคำอุบายอุสาลานนาและฉญาเกี้ยวอีสาน โดยศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบคำ

¹มณี พยอมยงค์ และนรินทร์ชัย พัฒนพงศา วิถีชีวิตและค่านิยมของชาวลานนาไทย 323 หน้า

²สิงฆะ วรรณสัย ปริทัศน์วรรณคดีล้านนาไทย 356 หน้า

³ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล การศึกษาเปรียบเทียบคำอุบายอุสาลานนาและฉญาเกี้ยวอีสาน 277 หน้า

อุบายอุสาวของลานนาและฉญาเกี้ยวของอีสาน ทั้งในค่านรูปแบบของถ้อยคำ
สำนวนภาษา และเนื้อหา ผู้วิจัยกล่าวว่า คาอุบายอุสาวของลานนามีรูปแบบเป็น
คำ และมีโวหารเปรียบเทียบที่ลึกซึ้งคมคาย เนื้อหาสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต
และวัฒนธรรมของชาวบ้าน ตลอดจนฐานะและบทบาททางสังคมของหนุ่มสาว แต่ใน
ปัจจุบันประเพณีการ "แหวสาว" ของลานนากลายเป็นสิ่งที่ล้าสมัยไปแล้ว

ประกอบ นิมมานเหมินท์¹ ศึกษาวรรณคดีเรื่องมหาชาติของลานนา โดย
ศึกษาวิถีชีวิตและบุคลิกลักษณะของตัวละคร คติธรรมทางพุทธศาสนา และศิลปะ
การใช้ภาษา ผลการศึกษาพบว่า วรรณคดีเรื่องมหาชาติของลานนาสะท้อนให้เห็น
สภาพสังคมและวัฒนธรรมของคนลานนา มีการใช้ภาษาที่ง่ายและตรง ผู้แต่งใช้คำ
และความเปรียบเทียบที่เร้าอารมณ์ความรู้สึก ก่อให้เกิดจินตนาการ มหาชาติลานนา
จึงเป็นวรรณคดีที่งดงามและมีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์

วิทยานิพนธ์ของ ราเพย ไชยสินธุ์² เรื่อง กระบวนจินตภาพในวรรณกรรม
ร้อยกรองอีสาน มุ่งศึกษาการใช้ภาษาในการถ่ายทอดอารมณ์และจินตนาการของกวี
เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและเห็นภาพตามถ้อยคำนั้น ๆ สรุปผลการศึกษากวีอีสาน
ใช้กระบวนจินตภาพ 2 ลักษณะคือ การกล่าวตรงไปตรงมา และการสร้าง
ภาพพจน์ในลักษณะต่าง ๆ ทั้งยังแสดงความสามารถในการสรรคำมาใช้สร้างจินตภาพ
ในด้านการเล่นเสียง เล่นคำ การใช้คำซ้ำ การหลากคำ ตลอดจนนำคำที่
เกี่ยวกับธรรมชาติ จินตนาการ และเครื่องมือเครื่องใช้ มาใช้ในการเปรียบเทียบ
ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงทัศนะของกวี และความสัมพันธ์ของ
กระบวนจินตภาพกับสังคมอีสานแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมของชาวอีสาน
อย่างชัดเจนด้วย

¹ประกอบ นิมมานเหมินท์ มหาชาติลานนา : การศึกษาในฐานะที่เป็น
วรรณคดีท้องถิ่น 115 หน้า

²ราเพย ไชยสินธุ์ กระบวนจินตภาพในวรรณกรรมร้อยกรองอีสาน
278 หน้า

จารุวรรณ ชรรมวัตร¹ รวบรวมและศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของชาวมานีसान โดยกล่าวถึงลักษณะของฉญา ลักษณะคำประพันธ์แบบฉญา และภาพชีวิตของชาวอีสาน ที่ปรากฏในฉญา ผู้เขียนกล่าวว่า สุนทรียรสในบทฉญานั้นเกิดจากการเลือกสรรถ้อยคำ ส่วนวนโวหาร และความเปรียบที่ทำให้เกิดมโนภาพอย่างแจ่มแจ้ง กวีชาวมานีสา แสดงความสามารถในการใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ที่มีความไพเราะ ให้ทั้งเสียงและภาพ ทั้งนี้เป็นการใช้คำที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น เพื่อนำมาสื่อความหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิทยานิพนธ์เรื่อง วรรณกรรมอีสาน : สังขศิลป์ชัย ของ ประคอง เจริญจิตรกรรม² เป็นการศึกษาลักษณะทางวรรณศิลป์ของวรรณกรรมเรื่องสังขศิลป์ชัย โดยพิจารณาการใช้ถ้อยคำและส่วนวนโวหาร สรุปผลการศึกษาว่า ผู้แต่งเรื่อง สังขศิลป์ชัยใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ที่ให้อารมณ์ความรู้สึก และสื่อความหมายได้ลึกซึ้ง นอกจากนั้นการเปรียบเทียบลีลาของคำ และการพรรณนาอย่างละเอียด ทำให้ผู้อ่าน เกิดจินตนาการคล้อยตามผู้แต่ง

สุนันท์ ศาสตราวหา³ ศึกษาคุณค่าทางวรรณศิลป์ของเรื่องกาพะเภง ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกาพะเภง โดยศึกษาศิลปะการใช้ภาษา คือการใช้คำ และลักษณะภาพพจน์ที่เป็นข้อเปรียบเทียบที่ไพเราะ กินความลึกซึ้ง กวีอีสานใช้คำธรรมคาสาทำให้มีเสียงสัมผัสตามฉันทลักษณ์อย่างเคร่งครัด และเลือกใช้ภาพพจน์ที่สัมพันธ์กับสภาพของท้องถิ่น ทำให้ผู้อ่านได้รับรสไพเราะทางเสียงและลำนนำไปพร้อม ๆ กับรสไพเราะทางความหมายเรื่องกาพะเภงจึงมีคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์และได้รับความนิยมจากผู้อ่านมาก

นอกจากนี้ยังมีเอกสารและงานวิจัยที่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมพื้นบ้านกับสังคม ดังนี้

¹จารุวรรณ ชรรมวัตร ฉญาบทกวีของชาวมานีสา 256 หน้า

²ประคอง เจริญจิตรกรรม วรรณกรรมอีสาน : สังขศิลป์ชัย 197 หน้า

³สุนันท์ ศาสตราวหา การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกาพะเภง 161 หน้า

บทความเรื่อง "พัฒนาการของวรรณกรรมลานนา : ประเภทลายลักษณ์" ของ ประคอง นิมมานเหมินท์¹ กล่าวถึงวรรณกรรมคำข่อยว่า เป็นแนวนิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ และมีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ เป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ และเป็นคำข่อย หนังสือพิมพ์คนเมืองฉบับคำข่อย วันที่ 15 กันยายน 2501 ได้เปิดโอกาสให้กวีสมัครเล่นเขียนคำข่อย โดยมีเนื้อหาเป็นเรื่องราวในชีวิตจริงที่ประสบอยู่ นับว่ามีส่วนในการฟื้นฟูวรรณกรรมลานนา และแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมลานนาได้พัฒนาทั้งในด้านเนื้อหาและบทบาทหน้าที่

นอกจากนี้ ประคอง นิมมานเหมินท์² ยังกล่าวถึงความสัมพันธ์และบทบาทของวรรณกรรมในสังคม ในบทความเรื่อง "วรรณกรรมลานนากับสังคม" โดยกล่าวถึงอิทธิพลที่มีต่อกันระหว่างกวีและสังคม ผู้เขียนสรุปว่า วรรณกรรมลานนา นอกจากจะให้ความบันเทิง และสะท้อนสภาพสังคมวัฒนธรรมแล้ว ยังมีบทบาทหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ ซึ่งบทบาทที่สำคัญก็คือ การควบคุมสังคมให้เป็นปกติสุข ในการพิจารณาบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรม ควรพิจารณาว่าใครเป็นผู้ผลิตวรรณกรรม และผลิตขึ้นมาเพื่อใคร

สุรสิงห์สํารวม ฉิมพะเนา³ กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมว่ามีอยู่ 2 ด้าน คือ วรรณกรรมรับใช้สังคมโดยตรงสนองความต้องการของสังคม และวรรณกรรมย่อมสะท้อนสภาพของสังคมที่เป็นแหล่งกำเนิดของวรรณกรรมนั้น ๆ

¹ประคอง นิมมานเหมินท์ "พัฒนาการของวรรณกรรมลานนา : ประเภทลายลักษณ์" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมลานนา เล่ม 2 หน้า 323 - 347

²ประคอง นิมมานเหมินท์ "วรรณกรรมลานนากับสังคม" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมลานนา เล่ม 1 หน้า 134 - 139

³สุรสิงห์สํารวม ฉิมพะเนา "ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมลานนากับสังคม" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมลานนา เล่ม 1 หน้า 140 - 165

ผู้เขียนกล่าวถึงบทบาทของวรรณกรรมล้านนาที่มีต่อสังคมเป็นข้อ ๆ คือ บทบาทที่มีต่อพิธีกรรมของคนในสังคม บทบาทต่อบุคคลในสังคม และบทบาทต่อสถาบันในสังคม ส่วนสังคมนั้นมีบทบาทในการให้ภาพและแรงบันดาลใจแก่ผู้สร้างวรรณกรรม สภาวะของสังคมมีส่วนกำหนดให้วรรณกรรมถูกสร้างขึ้น และวรรณกรรมจะแปรผันไปกับความเป็นจริงและความต้องการของสังคม

สุกัญญา สุจนายา¹ รวบรวมเพลงปฏิพากย์ของภาคกลางและนมาศึกษาในด้านการพัฒนาการและบทบาทที่มีต่อสังคม สรุปผลการศึกษว่า เพลงปฏิพากย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว มีศิลปะในการใช้ภาษาอุปมาที่ทำให้เกิดจินตภาพที่แจ่มชัด โดยการนำเอาสิ่งที่ปรากฏในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมมาเปรียบเทียบกัน ทั้งเปรียบโดยตรงและเปรียบโดยนัย

สุกัญญาได้สรุปว่า เพลงปฏิพากย์มีบทบาทต่อสังคม คือ สร้างความบันเทิง สร้างความสามัคคี ให้การศึกษาแก่ผู้คนในสังคม ระบายความแค้นคอกันเนื่องมาจากกฎเกณฑ์ประเพณีและค่านิยมบางประการโดยเฉพาะในเรื่องการแสดงออกทางเพศ ระบายความแค้นคอกันเนื่องมาจากภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม และบันทึกเหตุการณ์วิพากษ์วิจารณ์สังคม อย่างไรก็ตามในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน เพลงปฏิพากย์ได้เสื่อมความนิยมและหมดบทบาทไปแล้วจากสังคมไทย

จารุวรรณ ธรรมวัตร² กล่าวถึงบทบาทของหมอลำที่มีต่อสังคมอีสานว่า การที่หมอลำดำรงสืบทอดอยู่ในสังคมมานานหลายชั่วอายุคนนั้น เพราะอำนวยความสะดวกแก่สังคมไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่งโดยกล่าวแยกบทบาทของหมอลำเป็นข้อ ๆ คือ สร้าง

¹สุกัญญา สุจนายา เพลงปฏิพากย์ : บทเพลงแห่งปฏิภาณของชาวบ้านไทย
402 หน้า

²จารุวรรณ ธรรมวัตร "บทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสาน" ใน ศิลปกรรม
เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศติความเชื่อ ศิลปกรรม
และภาษา หน้า 1 - 21 (หน้าไม่ติดต่อกัน)

ความมั่นคงทางจิตใจ และรักษาความสัมพันธ์ในวงศ์เครือญาติให้เป็นไปอย่างแน่นแฟ้น ทำให้เกิดการรวมตัวที่เป็นเอกภาพและให้ความบันเทิงใจ ให้การศึกษาแก่มวลชน เป็นสื่อสารมวลชน สร้างสำนึกทางการเมือง ย้อนคลายความกดดันของสังคม และรักษาพฤติกรรมของสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐาน

สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์¹ เสนอผลการศึกษายทบาทและหน้าที่ของเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ไว้ในรายงานการวิจัย วิเคราะห์สาระศิลปะเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ ว่าเป็นข้อ ๆ คือ ขับกล่อมเพื่อให้เด็กหลับเร็ว สร้างความบันเทิงใจ ใช้เป็นเครื่องสื่อสารชาวบ้านปลูกฝังคุณสมบัติความเป็นกุลบุตรกุลธิดา ปกป้องรักษาสถาบันของสังคม และปกป้องสิทธิและหน้าที่อันพึงมีพึงได้โดยชอบธรรม

นอกจากนี้ สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์² ยังกล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกยมีและพึงมี 3 ประการ คือ พึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพประชากร การเสริมสร้างฐานทางเศรษฐกิจ และบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงของชาติ ซึ่งการศึกษาวิเคราะห์บทบาทนี้จะต้องพิจารณาสังคมควบคู่ไปด้วย เพราะสังคมเป็นตัวแปรที่สำคัญ

ดวงพันธุ์ มณีรัตน์³ เขียนหนังสือ มานุษยวิทยากับการศึกษาภาคใต้ ให้ความรู้เกี่ยวกับคติชาวบ้านในค่านต่าง ๆ เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของคติชาวบ้านนั้น ผู้เขียนกล่าวว่า นักมานุษยวิทยาสนใจว่าคติชาวบ้านให้อะไรหรือมีหน้าที่อย่างไร ซึ่งจำแนกเป็นข้อ ๆ คือ ให้ความบันเทิง ช่วยให้อารมณ์เบิกบานและค้ำชูจิตใจของชาวบ้านคลี่คลายไป ช่วยให้วัฒนธรรมเข้มแข็งขึ้น ให้การศึกษา และรักษาแบบแผน ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแล้วในสังคม

¹สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ วิเคราะห์สาระศิลปะเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ 238 หน้า

²สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ วัฒนธรรมพื้นบ้าน แนวปฏิบัติในภาคใต้ 210 หน้า

³ดวงพันธุ์ มณีรัตน์ มานุษยวิทยากับการศึกษาภาคใต้ 223 หน้า

ผู้เขียนกล่าวสรุปว่า สังคมก็มีอิทธิพลต่อหน้าที่ของคหิชาชาวบ้าน ดังนั้นการที่จะทราบถึงหน้าที่ของคหิชาชาวบ้านที่มีอยู่อย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องศึกษาสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างละเอียดถี่ถ้วนด้วย

นิยพวรรณ วรณศิริ¹ กล่าวถึงวรรณกรรมพื้นบ้านว่า เป็นสมบัติของส่วนรวมซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมของท้องถิ่น มีลักษณะไม่เป็นทางการและทำหน้าที่ในสังคม โดยกล่าวสรุปหน้าที่สำคัญของวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีต่อสังคมไว้เป็นข้อ ๆ คือ สะท้อนภาพชีวิตของคนในสังคม บันทึกเหตุการณ์ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ เป็นสิ่งชักชวนความปรารถนาของคน ลดความคับข้องใจของบุคคลในสังคม ให้การศึกษาแก่คนในสังคม เป็นสิ่งทดสอบความเชื่อของบุคคล เป็นขบวนการควบคุมสังคมที่ดี และเป็นขบวนการสันหนนาการ

¹นิยพวรรณ วรณศิริ "หลักการ ทฤษฎี และวิธีการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน (Folklore)" ใน สังคมศาสตร์ 2 : 170 - 188 ตุลาคม 2525 - มีนาคม 2527

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสังคมล้านนาและวรรณกรรมคำว

วรรณกรรมย่อมสัมพันธ์กับสังคม ความสัมพันธ์ของวรรณกรรมและสังคมอาจเป็นไปได้ 3 ลักษณะ คือ วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคม สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมหรือคือนักเขียน และวรรณกรรมหรือนักเขียนก็มีอิทธิพลต่อสังคมด้วย¹ ดังนั้น การศึกษาสภาพสังคม ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของวรรณกรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตตลอดจนวรรณกรรม ซึ่งเป็นผลผลิตของคนในสังคมนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสังคมล้านนาอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณกรรมคำว้าทางวิทยุภาคเหนือ ผู้วิจัยจะกล่าวโดยสังเขป ดังนี้

ความรู้เกี่ยวกับสังคมล้านนา

สภาพภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้แบ่งภาคเหนือในเชิงเศรษฐกิจออกเป็น 2 อนุภาคใหญ่ ๆ คือ ภาคเหนือตอนบน และภาคเหนือตอนล่าง ภาคเหนือตอนบนหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอนุภาคล้านนา มี 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดแพร่ น่าน เชียงราย พะเยา ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน และเชียงใหม่ มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 90,933 ตารางกิโลเมตร²

โดยทั่วไปล้านนาไทยมีแผ่นดินที่ประกอบด้วยภูเขาและที่ราบแคบ ๆ ในลุ่มแม่น้ำสลับกัน ทิวเขาสูงส่วนมากเป็นแนวยาวขนานกันลงมาจากเหนือสู่ใต้ แม่น้ำสาย

¹ ศรีศิลป์ บุญจรรยา นวนิยายกับสังคมไทย หน้า 6 - 11

² กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ภาวะเศรษฐกิจและสังคมในภาคเหนือของประเทศไทย หน้า 1

สำคัญที่ไหลตามบริเวณหุบเขา ไคแก๋ แม่น้ำอิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน
แม่น้ำเหล่านี้เวลาน้ำท่วมล้นฝั่ง ทำให้เกิดเป็นที่ราบกว้างขวางเหมาะแก่การเพาะปลูก
และตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน¹ ทิวเขาทุกทิวในภาคเหนือมียอดเขาที่มีระดับความสูงเกิน
1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล โดยเฉพาะทิวเขาทางด้านตะวันตกของภาคประกอบ
ไปด้วยยอดเขาสูง ๆ มากมาย ยอดเขาที่สูงที่สุด คือ ดอยอินทนนท์ ซึ่งเป็นยอดเขา
ที่สูงที่สุดในประเทศไทยด้วย มีระดับความสูง 2,565.3341 เมตร จากระดับน้ำทะเล²

สภาพดินฟ้าอากาศ

เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นที่สูง เฉลี่ยประมาณ
1,600 เมตร แนวภูเขายาวจากเหนือมาใต้ ฉะนั้นจึงทำให้มีฝนตกชุกในภาคเหนือ
เมื่อมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากอ่าวเบงกอล มหาสมุทรอินเดียพัดเข้าสู่ประเทศไทย
โดยปะทะกับทิวเขานี้ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลและไม่สูงมากนัก ทำให้มีป่าไม้และมีพื้นดินชุ่มชื้น
นอกจากนี้ยังมีฝนอันเกิดจากพายุดีเปรสชันจากทะเลจีนใต้จากอ่าวตังเกี๋ยเข้าสู่ฝั่ง
เวียดนาม เข้าสู่ภาคเหนือของไทย ทำให้มีฝนตกต่อเนื่องกันเป็นระยะนาน³

ภูมิอากาศของภาคเหนือจัดอยู่ในประเภทสะวันนาหรือมรสุม มีช่วงฝนตก
และช่วงฝนแล้งอย่างละ 6 เดือน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือน
ตุลาคม ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมเป็นต้นไป จนถึงเดือนมกราคมหรือกุมภาพันธ์
ส่วนช่วงเดือนมีนาคมถึงกลางเดือนพฤษภาคม เป็นฤดูร้อน⁴ ในฤดูฝน ฝนจะตกชุก ทั้งนี้
เนื่องจากภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นป่าและเขา และประกอบกับภูมิประเทศอยู่ลึกเข้าไปใน
แผ่นดินมาก ห่างไกลจากอิทธิพลลมทะเลจึงทำให้อุณหภูมิแต่ละฤดูแตกต่างกันมาก⁵

¹ พ.อ. พูนพล อาสนจินดา "ภูมิศาสตร์ล้านนาไทย" ใน ล้านนาไทย
หน้า 33 - 34

² นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ ภูมิศาสตร์กายภาพไทยภาคเหนือ หน้า 11

³ สวาท เสนาณรงค์ ภูมิศาสตร์ประเทศไทย หน้า 77

⁴ นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ ด.ค. หน้า 54

⁵ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ภาวะเศรษฐกิจและสังคมในภาคเหนือของ
ประเทศไทย หน้า 3

ประชากร

ปัจจุบันประชากรในท้องถิ่นล้านนาประกอบด้วยชนหลายชาติ ที่สำคัญคือ ชาวไทยยวน ที่เรียกกันว่า "คนเมือง" ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีจำนวนมากที่สุด และมีชาวไทยสาขาอื่น ๆ ซึ่งถูกกวาดต้อนมาในสมัย "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" ได้แก่ ไทยใหญ่ (เงี้ยว) ไทยลื้อ ไทยเขิน และไทยยอง นอกจากนี้ยังมีชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้มาก่อนและชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ เช่น ละว้า (ลัวะ) มอญ (เม็ง) แม้ว กะเหรี่ยง มูเซอ อีโก๋ จีน-ฮ่อ เป็นต้น

คนเมืองเป็นผู้ที่มีนิสัยรักสงบ สันโดษ ขยันขันแข็งในภาระงานอาชีพ มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ มักจะตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหมู่ ๆ ตามพื้นที่ราบอันสมบูรณ์ มีที่ทำเลอันเหมาะสมจะใกล้กับแม่น้ำ ลำห้วย หรือลำเหมือง ทั้งนี้เพราะคนเมืองนิยมปลูกไม้ยืนต้นต่าง ๆ เช่น ลำไย มะม่วง มะปราง มะกรูด มะนาว กระท้อน ต้นหมาก มะพร้าว ไม้ไผ่ ถั่วฝักยาว อ้อย ฯลฯ ไว้ในบริเวณบ้าน จึงต้องการน้ำหล่อเลี้ยงต้นไม้

คนเมืองโดยทั่ว ๆ ไป มีรูปร่างที่แตกต่างไปจากคนไทยภาคอื่น ที่พอสังเกตเห็นได้ก็คือ ว่ามีผิวพรรณค่อนข้างขาวไปจนถึงขาว รูปร่างสันตัด คือไม่สูง ไม่เตี้ย และไม่อ้วนหรือผอมจนเกินไป²

เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

พื้นที่ของภาคเหนือส่วนใหญ่เป็นภูเขา พื้นที่ราบมีเพียงประมาณ $\frac{1}{4}$ ของพื้นที่ทั้งหมด³ ดินในพื้นที่ราบกันหุบเขาเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์ ได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยน้ำจากแม่น้ำลำธารที่ไหลลงมาจากภูเขา ทำให้ที่ราบกันหุบเขาเหล่านี้เหมาะแก่การ

¹ สงวน โชติสุขรัตน์ ไทยยวน - คนเมือง หน้า 18

² สนิท สมักรการ "ลักษณะพิเศษบางประการของวัฒนธรรมภาคเหนือ" ใน สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือ ประเทศไทย หน้า 5 - 6

³ นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ ภูมิศาสตร์กายภาพไทยภาคเหนือ หน้า 1

บันทึกใน
สมุด 48
15 22

เกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ในภาคเหนือจึงมีอาชีพทางการเกษตร¹ รายได้ของประชากรในภาคเหนือขึ้นอยู่กับ การเกษตร พืชผลทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ข้าวฟ่าง หอม กระเทียม ถั่วเหลือง ใบยาสูบ ผัก และผลไม้ต่าง ๆ และมีบางส่วนขึ้นอยู่กับ การอุตสาหกรรมในครัวเรือน และโรงงานอุตสาหกรรม ที่สำคัญ ได้แก่ สินค้าหัตถกรรม เครื่องนุ่งห่ม ปุ๋ยเคมี อาหารกระป๋อง และเครื่องปั้นดินเผา นอกจากนี้ยังมีรายได้ที่สำคัญซึ่งหารายได้ให้แก่ประเทศในรูปเงินตราต่างประเทศ ได้แก่ รายได้จากการส่งไม้สักรวมทั้งไม้เนื้อแข็งชนิดต่าง ๆ และรายได้จากการส่งแร่ชนิดต่าง ๆ ออกนอกประเทศ ได้แก่ ฟลูออไรท์ มังกานีส ซีไลต์ วุลแฟรม ยิบซัม และพลวง²

เศรษฐกิจภาคเหนือค่อนข้างเป็นเศรษฐกิจแบบสมดุล (Balanced economy) คือ เป็นเศรษฐกิจที่มีกิจกรรมหลายอย่างทั้งทางภาคเกษตร อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวกระจายอยู่ทั่วไป ถ้ากิจกรรมด้านใดมีปัญหา ก็สามารถหันไปพึ่งกิจกรรมด้านอื่นได้ ทำให้ระบบเศรษฐกิจค่อนข้างมีเสถียรภาพ³

ประวัติศาสตร์

จากการค้นคว้าทางโบราณคดี ทำให้ทราบว่าดินแดนที่เรียกว่า ล้านนา หรือ ล้านนาไทย มีคนอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และในตอนต้นของสมัยประวัติศาสตร์ คือ สมัยที่มีเอกสารเขียน หรือจารึกเป็นหลักฐาน ปรากฏเรื่องราวของชนเผ่าลัวะ ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ด้วยการล่าสัตว์และปลูกพืชผัก ต่อมาชนชาติมอญจากลพบุรีและดินแดนใกล้เคียง เป็นชนชาติแรกที่นำเอาอารยธรรมหรือวัฒนธรรมชั้นสูงมาเผยแพร่ในล้านนา ต่อมา

¹ นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ ภูมิศาสตร์กายภาพไทยภาคเหนือ หน้า 83

² กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ภาวะเศรษฐกิจและสังคมในภาคเหนือของประเทศไทย หน้า 9

³ จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และคนอื่น ๆ "การอธิบายเรื่องเศรษฐกิจภาคเหนือปัจจุบันและอนาคต" ใน เศรษฐกิจภาคเหนือประเทศไทยปัจจุบันและอนาคต หน้า 45

คนไทยได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกับชาวลัวะและชาวมอญในบริเวณนี้ ซึ่งเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ไม่ได้ปรากฏว่าคนไทยมาจากไหน¹

เรื่องราวในทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองในภาคเหนือของประเทศไทยสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ขึ้นไป กล่าวได้ว่าเป็นสมัยที่บ้านเมืองยังแบ่งแยกออกเป็น 2 แคว้น คือ ศรีบุญชัยในที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง และโยนกในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง² คำานานเกี่ยวกับเรื่องราวของกลุ่มชนในแคว้นโยนกซึ่งหมายถึง เขตแดนและประชาชนในภาคเหนือนั้น กล่าวว่า มีเมือง ๆ หนึ่งไม่มีกษัตริย์ปกครอง ต่อมาจึงมีกษัตริย์พระองค์แรกเสด็จลงมาจากรวรรค์ มีพระนามว่า ลาวจักรเทวราช ปกครองเมืองเชียงราว หรือเมืองลาว และได้ทรงสร้างเมืองต่าง ๆ เช่น หิริญนครเงินยาง* เมืองฝาง และเมืองเชียงราย เป็นต้น³

เชื้อสายของลาวจักรเทวราชองค์ต่อ ๆ มาได้สร้างเมืองต่าง ๆ ในดินแดนแถบนี้อีกเป็นจำนวนมาก ประมาณต้นศตวรรษที่ 19 มีกษัตริย์ของราชวงศ์ลาวที่สำคัญพระองค์หนึ่ง คือ พญามังรายมหาราช ครองราชย์ที่เมืองเงินยางเชียงแสน ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถมาก ทรงปราบได้เมืองน้อยใหญ่ในเขตลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน แล้วขยายพระราชอำนาจลงมาทางใต้ ทรงรบนะเมืองหริบุญชัยซึ่งเป็นเมืองใหญ่ที่มั่งคั่งมากในสมัยนั้น พญามังรายมหาราชประทับที่เมืองหริบุญชัยอยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาทรงสร้างเวียงกุมกาม** เพื่อให้เป็นเมืองหลวงถาวร แต่ต้องประสบกับปัญหาน้ำท่วม ดังนั้นเมื่อทรงพบชัยภูมิที่เหมาะสมในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง จึงทรงย้ายราชธานีจาก

¹ฮันส์ เพนซ์ "ความเป็นมาของล้านนาไทย" ใน ล้านนาไทย หน้า 4 - 10

²ศรีจักร วัลลิโภดม "โยนก" เมืองโบราณ 3 : 45 เมษายน - มิถุนายน

³พระยาประชากรกิจกรจักร พงศาวดารโยนก หน้า 241 - 245

*ปัจจุบันเข้าใจว่าเป็นเมืองเชียงแสน

* *ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลท่าวังศาล อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

เวียงกุมกามมาสร้างราชธานีใหม่เมื่อ พ.ศ. 1839 เรียกว่า "เนพฐิสรี นครทิงค์ เชียงใหม่" แล้วประทับอยู่ที่เชียงใหม่จนตลอดพระชนม์ชีพ เมืองเชียงใหม่ก็กลายเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาในเวลาต่อมา

หลังจากสมัยของพญามังรายมหาราช ซึ่งถือว่าเป็นยุคของการก่อสร้างอาณาจักรล้านนาแล้ว เชื้อสายของพระองค์ที่ปกครองเชียงใหม่สืบต่อมาได้สร้างความเจริญรุ่งเรืองทางด้านต่าง ๆ แก่ล้านนาเป็นอันมาก พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์มังรายที่มีพระราชกรณียกิจอันสำคัญพระองค์หนึ่ง คือ พระเจ้าเกือนา ทรงเลื่อมใสและทานุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ราวปี พ.ศ. 1912 พระสมณเถระ พระภิกษุจากสุโขทัยซึ่งเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจากเมืองมอญ ได้นำพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาประดิษฐานในล้านนา¹ เมื่อสิ้นสมัยของพระเจ้าเกือนาแล้ว มีพระมหากษัตริย์พระองค์สำคัญคือ พระยาติโลกราช พระมหากษัตริย์ลำดับที่ 10 แห่งราชวงศ์มังราย พระยาติโลกราชทรงพระปรีชาสามารถมาก ได้ขยายอาณาเขตของล้านนาออกไปอย่างกว้างขวาง และทรงทานุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญในทุก ๆ ด้าน พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก และพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยนี้ เมื่อ พ.ศ. 2020 โปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ขึ้นที่วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวได้ว่า "ในสมัยพระยาติโลกราชนี้ ล้านนาไทยมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดสมัยหนึ่ง หลังจากสมัยของพระยามังรายแล้ว บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์เป็นปึกแผ่นมั่นคงมาก อาจเรียกว่าเป็นยุคทองของล้านนาไทยก็ได้"²

สมัยที่สำคัญอีกสมัยหนึ่งของล้านนาในเวลาต่อมาก็คือ สมัยของพระยาเมืองแก้ว ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2038 - 2068 สมัยนี้วรรณคดีของล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองมาก พระสงฆ์มีความรู้แตกฉานเชี่ยวชาญในภาษาบาลีมาก พระสงฆ์ในสมัยนี้ได้

¹ พระยาประชาภิจักรจักร์ พงศาวดารโยนก หน้า 318

² อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว "ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ : สมัยราชวงศ์มังรายและสมัยพม่าปกครอง' ใน ล้านนาไทย หน้า 279

แต่งคัมภีร์ไว้มากมาย เช่น จินกาลมาลีปกรณ์ คัมภีร์มังคลัตถทีปนี เวสสันดรปณี และ
จามเทวีวงศ์ เป็นต้น กล่าวได้ว่าสมัยนี้เป็นยุคทองของวรรณกรรม¹ หลังจากสมัย
พระยาเมืองแก้วแล้ว ล้านนาได้มีพระมหากษัตริย์ปกครองต่อมาอีกหลายพระองค์
จนกระทั่งเสียเอกราชให้แก่พม่าเมื่อปี พ.ศ. 2101 ในสมัยพระเมกุฎี หลังจาก
เชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าแล้ว พม่าก็ได้เข้ามาควบคุมทางด้านารปกครอง
อย่างใกล้ชิดเพื่อป้องกันการกบฏ

ถึงแม้ว่าการควบคุมของพม่าจะเข้มงวดเพียงใดก็ตาม ความพยายามก่อการกบฏ
เพื่อแย่งเมืองของชาวล้านนาไทยก็ได้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง โดยเฉพาะในช่วงปลาย
พุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งเป็นช่วงที่กษัตริย์พม่าอ่อนอำนาจลง ล้านนาไทยได้ถือโอกาสแยกตัว
เป็นอิสระระยะหนึ่ง จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2306 พม่าก็สามารถปราบล้านนาไทย
อย่างราบคาบอีกครั้ง² ซึ่งสงครามครั้งนี้พม่าได้เผาบ้านเมืองแล้วกวาดต้อนผู้คนไปเป็น
อันมาก ล้านนาอยู่ในสภาพที่เสียหายยับเยิน ดังปรากฏในพงศาวดารโยนกว่า
"ยามนั้นล้านนาไทยประเทศร่วงโรยโดยเหตุพม่าเข้าศึกมาย่ำยีย่อยยับ บ้านกลายเป็นป่า
นากลายเป็นพงรกร้าง เป็นด้านข้างคงเสียหากำลังไพร่พลเมืองมิได้"³ ต่อมาในปี
พ.ศ. 2314 พระยาจำปาศและพระยาภาวดีได้ร่วมกันก่อการกบฏ โดยได้รับความ
ร่วมมือจากพระเจ้าตากสิน ทำให้สามารถตีเชียงใหม่คืนจากพม่าได้สำเร็จในปี
พ.ศ. 2317 พระเจ้าตากสินโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาจำปาศเป็นพระยาวิเชียรปราการ
ครองเมืองเชียงใหม่ และพระยาภาวดีครองเมืองลำปาง ล้านนาจึงมีฐานะเป็นหัวเมือง
ประเทศราชของไทยตั้งแต่นั้นมา

¹อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว "ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ : สมัยราชวงศ์มังราย
และสมัยพม่าปกครอง" ใน ล้านนาไทย หน้า 279

²สร้อยดี ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2436 -
2476) หน้า 28 - 29

³พระยาประชากิจกรจักร พงศาวดารโยนก หน้า 486

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2325 โปรตเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาการวิละเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่แทนพระยาจำบ้านซึ่งเสียชีวิตลง พระยาการวิละ จึงมีหน้าที่ "ตั้งบ้านแปงเมือง" เชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง และโดยที่เชียงใหม่อยู่ในอิทธิพลพม่า พระยาการวิละไม่สามารถตั้งเมืองได้ทันที จึงเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2325 ด้วยการตั้งเวียงป่าซางก่อน และตั้งมั่นอยู่ถึง 14 ปี จึงสามารถตั้งเมืองเชียงใหม่ได้ใน พ.ศ. 2339 ส่วนอิทธิพลของพม่าในล้านนาไทย ถือว่าสิ้นสุดลงในช่วงสงครามขับไล่พม่าปี พ.ศ. 2347 โดยกองทัพเชียงใหม่ร่วมกับกองทัพฝ่ายไทยยกไปตีเมืองเชียงแสนซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองของพม่าได้สำเร็จ¹

พระยาการวิละได้ฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ซึ่งรกร้างว่างเปล่าเนื่องจากประชาชนหนีภัยสงครามด้วยการไปกวาดต้อนเอาผู้คนที่มีเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมใกล้เคียงกับคนไทยยวนเชียงใหม่มาจากที่ต่าง ๆ เช่น คนไทยลื้อ ไทยเขิน ไทยยอง ไทยใหญ่ ให้เข้ามาอยู่ในล้านนาเพื่อช่วยกันสร้างบ้านเมืองขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นสมัยที่เรียกว่า "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง"² พระยาการวิละได้ทำนุบำรุงเมืองเชียงใหม่ให้เจริญขึ้นตามลำดับ เป็นศูนย์กลางของความเจริญทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมของล้านนา และได้เข้าร่วมกับไทยในปี พ.ศ. 2417 และเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ ในปี พ.ศ. 2427 ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ล้านนาจึงเปลี่ยนฐานะจากประเทศราชมาเป็นมณฑลพายัพจนกระทั่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2476 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบจังหวัด เชียงใหม่จึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของไทยมาจนถึงปัจจุบัน

¹ สวัสดิ์ ประยูรเสถียร "ประวัติศาสตร์การปกครองเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2317 - 2476" ใน ล้านนาไทย หน้า 210

² ไกรศรี นิรมานเทวินท์ "ความรู้พื้นฐานล้านนาคคี : ศาสนาและวัฒนธรรม" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1 หน้า 91

วัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ โดยแต่ละสังคมมีวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง เพราะเป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มสังคม¹ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ในท้องถิ่นล้านนา มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของตนเองแตกต่างกันไปจากคนไทยในภาคอื่น ๆ ดังกล่าวไว้ว่า

แม้ว่าในปัจจุบันชาวไทยวนหรือไทยภาคเหนือ จะได้มีการผสมผสานทางสังคม วัฒนธรรมกับแบบแผนที่แพร่กระจายออกมาจากนครหลวงของประเทศ จนเกือบจะเป็นรูปแบบอันเดียวกันแล้วก็ตาม แต่ในทางประวัติศาสตร์และในทางวัฒนธรรมแล้ว มีเหตุผลอย่างเพียงพอที่จะถือว่าชาวไทยในภาคเหนือมีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะต่างหากของตน²

วัฒนธรรมอันเป็นวิถีชีวิตของชาวล้านนานั้น ผู้วิจัยจะกล่าวถึงดังนี้

ที่อยู่อาศัย

เรือนแบบล้านนาไทยนิยมสร้างด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก ไม้ตะเคียน ไม้เต็งรัง คานหน้าของเรือนเป็นชานกว้าง ตั้งหมอนน้ำดื่มและกระบวย เรียกว่า "ร้านน้ำ" ถัดไปเป็นเฉลียงเรียกว่า "เคียน" คานหน้าของเฉลียงเปิดโล่งสำหรับเป็นที่นั่งเล่น และรับแขก ส่วนใหญ่จะมีห้องพระตั้งติดอยู่ที่ฝาเรือนถัดออกไปจะมีฝาทึบและมีประตูเปิดเข้าไปเป็นห้องนอน และในห้องนอนนี้จะมีห้องสำหรับตั้งเครื่องบูชา "ผีปู่ย่า" ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษ เรือนแบบล้านนาไทยจะมี "กาแล" คือไม้แกะสลักที่คอกจากบ้านลมขึ้นไปไขว่กันเป็นอักษร "V" อยู่เหนือจั่วเรือนทั้ง 2 คาน ใต้ถุนเรือนสูงพอสำหรับ

¹ สุพัตรา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม กรอบครัว กาศนา ประเพณี หน้า 119 ในวชิรญาณ 2514 182 หน้า

² สุเทพ สุนทรเกษม สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย หน้า XIX ตอน 310 วชิรญาณ 2513 180 หน้า

เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร บางทีก็ตั้งหูกทอผ้า มีเข็นนั่นก็ยกเป็นร้านเตี้ย ๆ ใช้เป็นที่นั่งรับแขก หรือนั่งเล่นในฤดูร้อนซึ่งมีอากาศเย็นสบายกว่าบนเรือน¹ ทุกบ้านจะมีครกกระเดื่องตาขาว ปลูกโรงมุงควยใบคาสำหรับกำบังแดดและฝน ผู้หญิงเป็นผู้ทำ ข้างขวาหาไว้ทางหากอยู่ชิดกับชานเรือน ขนาดเล็กใหญ่แล้วแต่ฐานะของเจ้าของ ทุกบ้านมีไม้เสาดังไว้ใกล้ชานหน้าบ้านและชานหลังบ้านสำหรับปลูกพลูให้ขึ้นรอบเสา เรียกว่า "กางพลู"²

ปัจจุบันป่าไม้ร่อยหรอลงไปมากแล้ว ไม่สักก็ราคาแพงและหายากขึ้น ชาวบ้านจึงนิยมใช้คอนกรีตในการก่อสร้างบ้านบางส่วน โดยเฉพาะเสาและพื้นล่างในส่วนที่ติดดิน สำหรับผู้มีฐานะยากจนก็ยังงกอาศัยไม้ไผ่กับใบตองตึงซึ่งไปหามาจากป่าเข่นเดิม³

อาหารการกิน

ชาวล้านนารับประทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก ซึ่งเรียกว่า "ข้าวเหนียว" และมีอาหารประจำท้องถิ่น เช่น แกงอ่อม แกงแค แกงฮังเลหรือฮินเด แกงขนุน ใส่อั่ว แคมหมู เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีลักษณะการกินอาหารที่แตกต่างจากชาวไทยในภาคอื่น คือ การกินขันโตก

ขันโตก หรือโตก หรือสะโตก เป็นภาษาคำเดิมที่ใช้เรียกภาชนะที่หาคั่วยไม้มาชานานแล้ว ขันโตกโดยมากทำจากไม้สัก นามากลึงโดยเครื่องกลึง คนล้านนาเรียกว่า เคียนไม้ พวกช่างจะนำเอาไม้สักท่อนใหญ่ ๆ มาตัดให้พอเหมาะ แล้วนำมากลึงกับเครื่องกลึงหรือเครื่องเคียน เมื่อกลึงหรือเคียนได้รูปแล้ว จะทำเชิงหรือตีนเชิง

¹ ไกรศรี นิมมานเหมินท์ "เรือนแบบล้านนาไทย" ใน เชิดชูเกียรตินาย
ไกรศรี นิมมานเหมินท์ หน้า 149 - 151 สังกศ. ๒๕๓๓ กทม. ๒๕๓๓ ๒๓๐ หน้า
² บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 30 ขาดิโนเชียงราย หน้า 15 รวมคำศัพท์ล้านนา 17, 2494 724 หน้า
³ สนิท สมภารการ "ลักษณะพิเศษบางประการของวัฒนธรรมภาคเหนือ" ใน
สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือ ประเทศไทย หน้า 7 สังกศ. ๒๕๑๓ กทม. ๒๕๑๓ ๑๒๗ หน้า
 2520 120 หน้า

เข้าไป ลงรักหรือทาหาง ซึ่งภาคกลางเรียกว่าลงชาด เมื่อหางหรือรักแห้งแล้ว ก็นำ มาใส่อาหารได้ ชั้นโตก็มี 3 ขนาด คือ ชั้นโทกหลวง ชั้นโทกสาม และชั้นโทกน้อย¹

ปัจจุบันการรับประทานอาหารโดยใช้ชั้นโทกเลื่อมความนิยมลงไปมาก เนื่องจากมีราคาแพง การเลี้ยงชั้นโทกมักจะใช้ในการเลี้ยงต้อนรับแขกที่มาจากต่างถิ่น ในเทศกาลหรือในโอกาสพิเศษต่าง ๆ ที่เรียกกันว่า ชัมโตกคินเนอร์

เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว ผู้ใหญ่ทั้งหญิงชายมักจะสูบบุหรี่ บุหรี่ ที่นิยมสูบเป็นบุหรี่ปวนโต ยาวประมาณ 7 - 8 นิ้ว ใช้ใบทองที่รีกดจนเหลือทองยาสูบ พื้นเมือง ใส่ขี้เถ้าซึ่งหาจากไม้ซอยบดละเอียด เรียกว่า บุหรี่ขี้เถ้า และเวลาสูบบุหรี่ขี้เถ้า ก็จะอมเมียงไปด้วย

เมียง เป็นของบริโภคชนิดหนึ่งที่ทำจากใบชา ซึ่งทางพฤกษศาสตร์มีชื่อ เรียกว่า *Camellia sinensis* เป็นพันธุ์ไม้ที่จะขึ้นเจริญงอกงามเฉพาะในบริเวณที่สูง 600 เมตร หรือสูงกว่าเท่านั้น ในภาคเหนือของประเทศไทย การกินเมียงได้แพร่หลายอย่างกว้างขวางตั้งแต่กึ่งเดิม คนทุกเพศทุกวัยต่างเคี้ยวเมียงในยามว่าง ตลอดวัน การมาเยือนของคนเดินทางหรือการพบปะชุมนุมทางสังคม เจ้าของบ้านก็จะเอาเมียงออกมาต้อนรับ ในงานเมียงที่ยกมาจะมีเกลือ และในบ้านของผู้มีฐานะ สำหรับแขกผู้มีเกียรติก็อาจจะมีถ้วย มะพร้าวหั่นเป็นชิ้น ๆ ซึ่ง กระจ่เย็บมด และเครื่องกินกับหมาก เพื่อให้กินกับเมียง ปัจจุบันความนิยมในการบริโภคเมียงเลื่อมลงไปมาก เนื่องจากอารยธรรมตะวันตกที่แพร่กระจายไปทั้งใน เมืองและชนบท²

ตามธรรมเนียมการรับแขกของชาวล้านนาโดยทั่วไป เมื่อมีแขกมาเยือน เจ้าของบ้านมักจะออกมาต้อนรับที่ "เต็น" พร้อมทั้งยกโถเมียง พานบุหรี่ปั่นหมาก กระจ่โถน พร้อมทั้งน้ำเย็นบรรจุในโถดินที่เรียกว่า "น้ำคัน" มาต้อนรับ

¹ ภูมิ พยอมยงค์ วัฒนธรรมล้านนาไทย หน้า 32 - 33 *กศ./วัฒนธรรม 2525*

² เอ็ดเวิร์ด แร่น รอย "เศรษฐกิจการทำเมียง" ใน สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย แปลโดย สุเทพ สุนทรภะสิทธิ์ หน้า 19 - 22 *คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2513* 180 หน้า

การแต่งกาย

ชาวล้านนามีวัฒนธรรมการแต่งกายที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง มีการทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มมาช้านานแล้ว ซึ่งทุกวันนี้มีเหลืออยู่ไม่มากนัก

ในสมัยก่อนผู้หญิงล้านนาจะนุ่งผ้าซิ่นลายขวาง สวมเสื้อคอกลมและคอกระวี ผ่าอกตลอด แขนยาวทรงกระบอก บางทีก็ใช้เสื้อคอแหลมมีระบายรอบ ๆ คอ เสื้อชายเสื้อและรอบปลายแขน ห่มสไบเฉียง การแต่งกายอย่างนี้มักแต่งเวลาไปงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานทำบุญบวช งานลอยกระทง และสงกรานต์ เป็นต้น ส่วนชุดสำหรับใส่ทำงานในเรือนสวนไร่นา หรือเวลาทำข้าว ใช้ผ้าซิ่นและเสื้อสีเข้ม เช่น ดำหรือน้ำเงิน ผ้าซิ่นบางทีก็เป็นสีดำและมีสีแดงพาดตรงเชิง เรียกว่า "ซิ่นก่านคอกวาย"¹ ส่วนผู้ชายนิยมนุ่งผ้าโจงกระเบน หรือที่เรียกว่า นุ่งผ้าตอย สวมเสื้อแขนยาว มีผ้าขาวม้าคาดเอว มักจะใส่เสื้อหม้อหอม และกางเกงขากว้าง ที่เรียกว่า "เตี๋ยวสะคอ" หรือ "เตี๋ยวหม้อหอม" ซึ่งยอมควยสีครามแก่หรือน้ำเงินแก่

ผู้หญิงล้านนาในสมัยโบราณจะทอผ้ามวยซึ่งนิยมใช้ของผมห่มเข้าช่วย เพื่อให้ผมห่มที่เกล้าไคร้รูปทรงสวยงามและเสริมมวยผมห่มให้โตขึ้น แล้วประดับประดาด้วยดอกไม้ต่าง ๆ เช่น เชื้องผึ้ง เชื้องเงิน หรือดอกไม้อื่น ๆ

ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวล้านนาเปลี่ยนแปลงไปมากเนื่องจากกระแสวัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมตะวันตกไหลบ่าเข้ามา การแต่งกายตามแบบเดิมเสื่อมความนิยมลงไปมาก หญิงชายชาวล้านนาแต่งกายเช่นเดียวกับชาวไทยในภาคอื่น ๆ ของประเทศ การแต่งกายตามแบบเดิมมักจะแต่งกันในเทศกาลสำคัญ ๆ ในการต้อนรับแขกเมือง หรือในงานพิธีเท่านั้น

¹ ประคอง นิมมานเหมินท์ มหาชาติล้านนา : การศึกษาในฐานะที่เป็น
วรรณกรรมท้องถิ่น หน้า 19

การศึกษา

ล้านนาในสมัยโบราณไพร่เมืองหรือชนส่วนใหญ่จะบวชเป็นพระภิกษุสามเณร โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อทูลนุบำรุงพระพุทธศาสนา ผลพลอยได้ก็คือเป็นการทดแทนคุณบิดามารดา และได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็น "คนสุก" ไม่ใช่ "คนดิบ" นอกจากนี้ยังได้มีโอกาสศึกษาวิชาการพิเศษต่าง ๆ เช่น โหราศาสตร์ แพทยศาสตร์ ข่างก่อสร้าง กฎหมาย ฯลฯ ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางทางวิชาการที่สำคัญมาก ในสมัยนั้น ทั้งยังมีวิชาชีพพิเศษอีกเป็นจำนวนมากที่อาจจะศึกษาได้ทั้งในวัดและนอกวัด เช่น วิชาดนตรี รวมทั้งฉันทลักษณ์ของคำว ซอ จ้อย โคลง กลอน ซึ่งน่าจะได้มีการเรียนกันอย่างจริงจัง ถ้าวัดสอนไม่ได้ก็อาจศึกษาได้จากสำนักฆราวาสที่มีชื่อเสียง¹

ผู้บวชเรียนเป็นสามเณรเมื่อสึกออกมาแล้ว จะได้รับความเห็นว่า "น้อย" หรือ "ใหม่" ถ้าผ่านการอุปสมบทที่เรียกว่า "เป็งซ" ชาวบ้านจะเรียกว่า "ชนาน" หรือ "หนาน" ²ถิ่น ฤทธิกนก² กล่าวว่า พวกหนานโดยปกติจะเป็นผู้สูงอายุและมีความรู้ดี เพราะได้เล่าเรียนมามาก จึงเป็นที่นับถือและเป็นที่พึ่งของประชาชน เช่น เป็นพิธีกรในศาสนาพิธีต่าง ๆ เป็นโหรทำนายโชคชะตา เรียกว่า หมอหลาว เป็นแพทย์รักษาผู้ป่วย เรียกว่า พ่อเลี้ยง เป็นช่างสร้างบ้านเรือน เรียกว่า สะหล่า เป็นครูช่วยสอนหนังสือ และวิชาชีพต่าง ๆ เรียกว่า พ่อครู เป็นต้น สำหรับพวกน้อยหรือใหม่นั้น เนื่องจากยังอยู่ในวัยหนุ่มซึ่งมีชีวิตเกี่ยวข้องกับความรัก จึงมักจะแสดงความสามารถในทางสร้างสรรค์วรรณกรรมด้วยบทประพันธ์ประเภทต่าง ๆ เช่น คำว ซอ โคลง ร่าย และกาพย์

ล้านนาไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2495 ถอยหลังขึ้นไป การเกี้ยวสาวก็คือการมีจดหมายถึงกันและกันระหว่างหนุ่มสาวก็ดี ถือเป็นหลักว่า "ต้องพูดคุยหรือเขียนเป็น

¹อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว "การศึกษาในล้านนาสมัยโบราณ - สมัยใหม่" ใน ล้านนากับการศึกษาแบบใหม่ หน้า 30 - 36

²ถิ่น ฤทธิกนก "การศึกษาในล้านนาไทยสมัยโบราณ" ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี (ครั้งที่ 1 : ล้านนาไทย) หน้า 54 - 55

"คร่าว"¹ คำที่เป็นจดหมายรักของหนุ่มสาวนี้ เรียกว่า คำไว้อ์ หรือเพลงยาวของภาคกลาง ซึ่งต้องจ้างคนที่สามารถเขียนได้ ผู้ที่มีความสามารถทางนี้ก็คือพวกน้อยและหนาน ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้วนั่นเอง สิ่งจะ วรรณสัย กล่าวถึงการเขียนคำไว้อ์ว่า "เมื่อข้าพเจ้าอายุ 15 - 16 ปี เคยรับจ้างเขียนคำไว้อ์เหมือนกัน แต่ราคามันจะ 25 สตางค์ เคยเขียนให้ทั้งฝ่ายผู้หญิงและฝ่ายผู้ชาย"² นอกจากนี้พวกน้อยและหนานที่มีนิสัยก็ยังทำหน้าที่เป็นผู้ "เลาคร่าว" ในงานต่าง ๆ อันเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของล้านนา จึงนับได้ว่าน้อยและหนานมีบทบาทอย่างมากในสังคมสมัยก่อน

การศึกษาในล้านนาสมัยโบราณใช้อักษรไทยยวนเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะชาวล้านนามีภาษาของตนเองใช้ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เกิดปัญหาในการติดต่อสื่อสารกับประชาชนในภูมิภาคอื่นและก่อให้เกิดการแบ่งแยก ดังที่ชาวล้านนาเรียกคนไทยในภาคอื่นว่า "คนไทย" และเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" ซึ่งถือว่าไม่ใช่พวกเดียวกัน ขณะเดียวกันคนกรุงเทพฯ ก็มักจะเรียกชาวล้านนาว่า "ลาว" ดังนั้นเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีการจัดระบบการศึกษาในล้านนาเสียใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ เป็นการจัดการศึกษาให้แก่คนพื้นเมืองเพื่อรับราชการในท้องถิ่น และจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งผสมกลมกลืนราษฎรพื้นเมืองให้มีความรู้สึกเป็นพลเมืองไทยเช่นเดียวกับพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ โดยวิธีการสอนให้เรียนหนังสือไทยในโรงเรียน จนกระทั่งการศึกษาหนังสือไทยขยายวงกว้างขวางเป็นที่นิยมแก่คนทั่วไป และความนิยมในการเรียนอักษรไทยยวนก็ลดน้อยลงตามลำดับ³

¹ สิ่งจะ วรรณสัย ปริทัศน์วรรณคดีล้านนาไทย หน้า 131

² ก. หน้า 133

³ สวัสดิ์ ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2436 - 2476) หน้า 261 - 263

นอกจากการที่รัฐบาลกลางในสมัยนั้นได้พยายามขยายการศึกษาในหัวเมือง
ล้านนา โดยเปลี่ยนจากการเรียนการสอนในวัดมาเป็นการเรียนในระบบโรงเรียน
ดังกล่าวแล้ว ผู้ที่พบปะกันอย่างสำคัญต่อการศึกษาในล้านนาก็คือ "หมอสอนศาสนา"
หรือที่เรียกกันว่า "มิชชันนารี" ซึ่งได้นำการศึกษารูปแบบสมัยใหม่ตามแบบตะวันตก
เข้ามา ทำให้สภาพการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในพุทธศาสนาเป็นสำคัญ
โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางทางวิชาการและพระสงฆ์เป็นเสมือนครูผู้สอน เปลี่ยนมาเป็นการ
ศึกษาแบบใหม่ที่มีโรงเรียนเป็นสถานศึกษาของสามัญชนทั่วไปทั้งหญิงและชาย
หลักสูตรก็ขยายให้กว้างขวางออกไปจากเดิมด้วยวิชาการค่านต่าง ๆ ซึ่งสามารถ
นำไปประกอบอาชีพอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม ผลจากการจัดการ
ศึกษาของมิชชันนารีดังกล่าว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของชาวล้านนา
จากแบบเดิมมาสู่แบบใหม่อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่นในเวลาต่อมา¹

เนื่องจากระบบการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไปและการห้ามเรียนอักษรไทยยวน
ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อปี พ.ศ. 2483 ทำให้อักษรไทยยวนเสื่อมความนิยม
ลงอย่างรวดเร็ว ทุกวันนี้จึงมีผู้รู้อักษรไทยยวนน้อยมาก บทบาทของวัด พระสงฆ์
ตลอดจนน้อยและหนาแน่นในด้านการศึกษา ก็ลดน้อยลงตามลำดับ ปัจจุบันการศึกษาในล้านนา
เจริญก้าวหน้า มีสถานศึกษาระดับต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปอย่าง
กว้างขวาง เช่นเดียวกับภูมิภาคอื่นของประเทศ

ศาสนาและความเชื่อ

ล้านนาเป็นดินแดนที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาช้านาน และมีอิทธิพลต่อ
สังคมล้านนาตลอดมา ชาวล้านนามีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนาเป็นอันมาก
ถึงกับมีคำกล่าวว่า "พุทธศาสนาฝังรากลึกลงอยู่อย่างแนบแน่นและหล่อหลอมแบบแผนทาง

¹ กฤษณา เจริญวงศ์ "บทบาทของมิชชันนารีอเมริกัน : การศึกษาในหัวเมือง
ล้านนา" ใน ล้านนากับการศึกษาแบบใหม่ หน้า 103 - 106

วัฒนธรรมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของแคว้นล้านนามาแต่อดีต"¹ และ "โลกทัศน์ที่เป็นแกนแท้ที่ชาวล้านนามีอยู่เป็นสัจจะจริง ๆ นั้น ได้รับอิทธิพลอย่างใหญ่หลวง ลึกซึ้ง เหนียวแน่นและชัดแจ้ง จากพุทธปรัชญา"²

แม้ประชาชนส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นก็ตาม ก็ยังมีความเชื่อในเรื่องผีต่าง ๆ ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาตลอดมา ความเชื่อในเรื่องนี้ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งกฎหมายได้กล่าวและกำหนดเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ไว้ด้วย³ พุทธศาสนาในล้านนาจึงมีลักษณะเช่นเดียวกับในถิ่นอื่นหรือประเทศอื่น ที่อาจแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ พุทธศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ตามคำสั่งสอนของพระศาสนา (Doctrinal Buddhism) และพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ซึ่งเป็นการผสมผสานกับความเชื่ออย่างอื่นด้วย⁴

สังคมของชาวล้านนาเป็นสังคมเกษตรกรรมซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตที่อาจให้ทั้งคุณและโทษ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ ชาวล้านนาเชื่อว่าเหตุการณ์ทั้งร้ายและดีเกิดขึ้นได้ด้วยอิทธิฤทธิ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีต่าง ทั้งยังเชื่อว่ามีผีต่างอยู่ทั่วไปตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น ผีบ้านผีเรือน ผีเมือง ผีไร่ผืนนา ผีเหมือง ผีผา เป็นต้น มีงูดำตาพิษเข่นสังเขบ และกราบไหว้ด้วยความเคารพแล้วจะบันดาลให้เกิดผลดีแก่ตนเอง ความเชื่อในสิ่งเร้นลับที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้นี้ ยังคงดำรงสืบมาในสังคมล้านนาจนถึงปัจจุบัน ดังผลการศึกษาของ

¹ หนวยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ "โบราณสถานในแคว้นล้านนา" ใน ล้านนาไทย หน้า 291

² ลีธี มุตรอินทร์ โลกทัศน์ชาวไทยล้านนา หน้า 13

³ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นตามต้นฉบับโบราณในภาคเหนือ หน้า 266

⁴ ประคอง นิมมานเหมินท์ "พุทธศาสนากับวรรณคดีล้านนา" ใน ล้านนาไทยคดี หน้า 207

นฤจร อิทธีจีระจรัส¹ ที่พบว่า อิทธิพลของความเชื่อในเรื่องผีसागเวทมนตร์ที่ไม่ค่อย
โลกทรศน์ และบุคลิภาพของผู้คนส่วนใหญ่ในภาคเหนือ คือ ชาวนา น่าจะมีอยู่อย่างมาก
หรืออย่างน้อยก็ไม่น้อยกว่าอิทธิพลของพุทธศาสนา

นอกจากความเชื่อในทางพุทธศาสนา ผีसागและเวทมนตร์ทั้งหลายแล้ว
ชาวล้านนาั้งมีความเชื่อในเรื่องซิด-อุบาทว์ ความเชื่อเรื่องขวัญ และความเชื่อ
เกี่ยวกับสิ่งที่เป็นมงคลและอัปมงคลต่าง ๆ อีกด้วย

มณี พยอมยงค์² กล่าวถึง "ซิด" ว่า ตรงกับภาษาลาวว่า "ซวง"
คือ สิ่งที่เป็นอัปมงคล สิ่งที่ไม่เป็นเสนียดจัญไร ลี-ซัวรายนำความทุกข์มาให้ ชาวไทย
มักใช้เรียกรว่า สิ่งต้องห้าม คือ ไม่ควรทำ อีสานเรียกว่า "ชะลา" คือ สิ่งที่ไม่ควรทำ
หากทำจะถูกซิดหรือซวง ซึ่งจะเป็นทางไปสู่ความพินาศเสียหาย ตัวอย่างของการกระทำ
ที่เรียกว่า "ซิด" เช่น การถมสมุทร รานกรี ย้ายแม่ภูทวาร เป็นต้น การถมสมุทร คือ
การถมบ่อน้ำ รานกรี หมายถึง การตัดฟันไม้โค่นต้นไม้ใหญ่ประจำหมู่บ้านประจำเมือง
ย้ายแม่ภูทวาร คือ การย้ายหนทางเดินซึ่งเป็นทางสาธารณะคนสัญจรไปมา การกระทำ
ในลักษณะดังกล่าวนี้จะเห็นว่าไม่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง ทำให้เกิดผลเสียหาย
แก่ส่วนรวม ดังนั้นคนโบราณจึงห้ามไว้ในลักษณะซิดว่าใครทำจะพบกับความหายนะทั้งมวล

การดำเนินชีวิตของชาวล้านนาถ้าจะอยู่อย่างปกติสุขก็ต้องปฏิบัติตาม
ความเชื่อเรื่องซิด อาจมองได้ว่า ซิด คือ สิ่งควบคุมทางสังคมของชาวล้านนาได้³

¹ นฤจร อิทธีจีระจรัส "ความเชื่อในเรื่องผีसागเวทมนตร์ของชาวนาไทย
ภาคเหนือ" ใน พุทธศาสนาในล้านนาไทย หน้า 152 - 153

² มณี พยอมยงค์ "ลักษณะซิดทั้งมวลจากเอกสารบั้งสาโบราณ" ใน
กาแพงเมืองเชียงใหม่ หน้า 9 - 10

³ สงวน โชติสุรพันธ์ ตำราพิธีสงฆ์ซิดและอุบาทว์ หน้า 1

ประเพณี

ชาวล้านนามีประเพณีซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งประเพณีที่คล้ายคลึงกับภาคอื่นของประเทศและประเพณีเฉพาะของท้องถิ่น บางประเพณียังคงดำรงอยู่ในสังคมจนถึงปัจจุบัน บางประเพณีก็เสื่อมความนิยมไปแล้ว ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเพณีที่น่าสนใจอันเป็นวิถีชีวิตของชาวล้านนา ดังนี้

ประเพณีการแฉวสาว คำว่า "แฉว" แปลว่า เทียว การไปแฉวสาวก็คือ ไปเทียวสาว หรือไปเกี้ยวสาว ตามปกติชายหนุ่มนิยมไปหาหญิงสาวที่บ้านในตอนกลางคืน ซึ่งเป็นเวลาว่างจากการงานประจำวัน "บ่าว" หรือชายหนุ่มอาจไปคนเดียว หรือไปเป็นกลุ่มก็ได้ ในขณะที่เดินทางไปนั้นอาจมีการเล่นเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น ซึง สะล้อ เปียะ พร้อมทั้งขับช่อก้อม (ช่อสัน ๆ) หรือ "จ้อย" ไปด้วย

ตัวอย่างบทจ้อยหรือคำขวัญที่ชายหนุ่มใช้ขับในขณะที่เดินทางไปหาหญิงที่ตน

หมายปอง

แสนคาเคริง บ่เปิงน้องดำ เปรียบเหมือนคันถ้ำ อยู่ในภูเขา
สะท้อนทบ นั้งชบนอนเหงา ภูวันเมา บ่รู้วันไค แหงนผ่อฟ้า
ฟ้าขาวขาว แหงนภูขาว ประกายหน่วยน้อย ใครผูกไมตรี
กับจ็อคกร้อย หยั่งมาคุนอยากล้ำ ...¹

จ้อยสาววนนี้ เป็นการคร่ำครวญของชายหนุ่มที่กล่าวว่าตนเองนั้นไม่คู่ควรกับหญิงสาว รู้แต่ว่าที่หลงรักแต่ไม่รู้ว่าจะสมหวังเมื่อใด เมื่อแหงนมองไปบนท้องฟ้าก็เห็นดวงดาวเล็ก ๆ ระยิบระยับ การที่จะผูกไมตรีกับหญิงสาวนั้นทำไม่คู่ยากเหลือเกิน ซึ่งเป็นลักษณะของการพรรณนาความในใจเพื่อเรียกร้องขอความเห็นใจจากฝ่ายหญิงนั่นเอง

ส่วนหญิงสาวที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นสาวแล้ว พ่อแม่ก็จะอนุญาตให้ "อยู่นอก" คือ ผูกคอกับบ่าวไคแล้ว จะนั่งรอชายหนุ่มอยู่บน เต้น* โดยหางาน

¹ อุคม รุ่งเรืองศรี วรรณกรรมล้านนา หน้า 34

* หองโถงของบ้านซึ่งใช้เป็นที่รับแขก

มาทำแก๊วเซิน พ่อแม่จะเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พูดคุยกันอย่างอิสระด้วยการเข้านอน
แต่หัวค่ำ การสนทนาหรือเกี้ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาวจะเป็นคำพูดที่คล้องจองกัน
เป็น "คำควาควาเครือ" เรียกว่า "คู่มาวอสาว" หรือ "คำหยอกสาว" ซึ่งหนุ่มสาว
จะจดจำกันต่อ ๆ มา หรืออาจใช้ไหวพริบคิดขึ้นเองบ้าง หนุ่มสาวจะพูดโต้ตอบกันด้วย
คำควาควาเครือที่มีอุปมาอุปไมยอันสื่อความนัยอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เพื่อสื่อความในใจของตน

ตัวอย่างคำคู่มาวอสาวที่หนุ่มสาวใช้ในการสนทนาโต้ตอบกัน

1. เค็นมีที่ค่าง อ่างมีที่เอา เสดเลเมาเพื่อนมีที่เอื้อ ชาติเชื้อ

เพื่อนติงงาม

คนเค็นค่างอย่างนี้ไม่เป็นไร ยังมีคนหลงรักอยู่ เพราะเขามีเชื้อชาติ

เป็นคนสวย

2. มีหนึ่งแล้วบ่แฉมแฉมสอง ที่เรือน้ำนอง ขอนสองข้างหล่ม (ลุ่ม)
มีคนหนึ่งแล้ว จะมาหาคนไปแอบอิงอีก เพิ่มเป็นสองคน น่องว่าไม่คีนะ

รู้ไหม น่องเรือเกินสองคนมักจะลุ่ม (นาวาชีวิต)

3. หมกข้อยล้อย เหมือนอ้อยกลางกอ หากางงอ กามxonบ่ได้
ที่นี้หัวใจยังว่าง ยังหาแฟนไม่ได้ เหมือนลำอ้อยที่อยู่กลางกอของมัน

หากาบที่xonทิ้งอไม่ไ้เลย

4. ประทุบ้านหับ ประทุเขื่อนไซ ประทุขึ้นโค (ประทุบันโค)

ไล่แซวตั้งปิ่น (สลักประทุบันโค)

ประทุบ้านของนั้บิด (เพราะคุณพ่อไม่ชอบ) ประทุเรือนฉันเปิด (ฉันรักคุณ)
ประทุบันโคยังไม่แนเพราะไล่กลอนกลับกัน (คุณแม่ยังไม่รู้ว่าจะชอบคุณไหม)

5. อันคอกสะลัก เพื่อนมีที่ไหน เอาxonทางโค พอไซบอกร้าย
คนรักของน่องอยู่ไหนนะ เอาไปxonไว้ที่โคโปรคมอกที่เเดอะ (จะแสดง

ความยินดีด้วย)

6. เจ็บแหวปวดท้อง มันมีแมลง บ้างจะแน ขี้ตัวบอกรื้อ

ปวดบั้นเอว ปวดท้อง มันไม่มีปากแมลงจะบอกรื้อให้คุณได้อย่างไร ว่ามีตรงไหน¹

¹ ณี พยอมยงค์ ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย หน้า 58

คำพูดที่มีความหมายแฝงในลักษณะดังกล่าวนี้ จะใช้โต้ตอบกันในระยะที่เริ่มทำความรู้จักกันเท่านั้น เมื่อคุ้นเคยกันแล้วก็จะใช้คำพูดธรรมดาหนุ่มสาวที่ได้พบปะพูดคุยจนรักใคร่ชอบพอกันแล้ว เรียกว่า "ตัวพ่อ" และ "ตัวแม่" ซึ่งหมายถึง ผู้ที่จะเป็นพ่อแม่ แม่เรือนต่อไป หากมีการล่วงเกินลูกเนื้อต้องตัวหรือแม่แต่ฝ่ายชายเพียงแต่ล่วงล้ำเข้าไปในเขตห้องนอนของหญิงสาว ก็ถือว่า "ผิดผี" ซึ่งถือเป็นความผิดร้ายแรง ต้องมีการ "เสียผี" หรือ "ไล่ผี" ในภาคเหนือสมัยโบราณ เมื่อผู้ชายผิดผีก็จะต้องไปไล่ผี ซึ่งมี 2 วิธี คือ

1. การไล่ผี

2. การเสียผี

การไล่ผี หมายถึง การที่ผู้ใหญ่ฝ่ายชายนำดอกไม้ธูปเทียน พร้อมด้วยเงินจำนวน 15 แถบบ้าง 12 แถบบ้าง หรือบางแห่งก็ร้อยสองร้อยแล้วแต่ประเพณีของท้องถิ่นนิยมกัน นำไปมอบให้แก่ฝ่ายหญิงเพื่อทำพิธีกรรม "ผีหอ ผีเรือน" หมายถึง อารักขเทพยดาที่รักษาม้านเรือนนั่นเอง

การเสียผี หมายถึง การที่ชายไม่ต้องการหญิงที่ตนไปผิดผีไว้ มาเป็นคู่ชีวิตของตน ฝ่ายชายก็จะต้องนำเครื่องสักการะพร้อมด้วยเงินไปเสียผี การเสียผีไม่เอาเงินต้องเสียแพงบัวอัตราเคิมสองเท่า การกระทำแบบนี้ไม่ค่อยนิยมทำกันเพราะเป็นบาปแก่ตัวเอง ในทางสังคมเป็นสิ่งที่รังเกียจเหยียดหยาม สาว ๆ จะพากันรังเกียจไม่ยอมพูดด้วย¹

เมื่อไล่ผีเรียบร้อยแล้วฝ่ายชายก็จะหาฤกษ์งามยามดี เพื่อเตรียมพิธีแต่งงานหรือที่เรียกว่า "กินแขก" ให้ถูกต้องตามประเพณีต่อไป

ปัจจุบันประเพณีการแฉ้วสาวยังคงมีอยู่บ้างในชนบทที่ห่างไกลออกไปมาก ๆ แต่ก็แทบจะเรียกได้ว่าเป็นประเพณีที่เสื่อมสลายไปแล้ว เนื่องจากการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาตลอดจนสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ประเพณีการแฉ้วสาวเสื่อมความนิยมไป

ประเพณีสงกรานต์ เทศกาลสงกรานต์ หรือปีใหม่ของชาวล้านนาเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน เรียกว่า วันสังขารล่อง ถือว่าเป็นวันสิ้นปีเก่า ชาวบ้านจะทำความสะอาดบ้านเรือน วันรุ่งขึ้นเป็นวันเนา (วันเนา) มีการจัดเตรียมอาหารสำหรับนำไปถวายพระที่วัด ซึ่งเรียกว่า "ทานขันเช้า" เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ส่วนในวันที่ 15 เมษายน ซึ่งเรียกว่า วันพญาวัน ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ ตอนเช้ามีการทำบุญ ฟังเทศน์ที่วัด ปล่อยนก ปล่อยปลา ตอนเย็นมีการขนทรายเข้าวัด แล้วก่อเป็นเจดีย์ทรายต่าง ๆ มีการสงฆ์พระพุทธรูปและพระเจดีย์ ตลอดจนรำนาคำหัวผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ การคว่ำหัวนี้จะเริ่มตั้งแต่วันพญาวัน หรือเลื่อนไปเป็นวันรุ่งขึ้นคือ "วันปากปี" ก็ได้ สิ่งของพื้นบ้านมีน้ำขมิ้นส้มป่อย ดอกไม้ธูปเทียน เสื้อผ้า เมี่ยง บุหรี่ หมาก ผลไม้ต่าง ๆ เป็นการแสดงความเคารพนับถือและขอพรจากผู้ใหญ่ ถือว่าเป็นศิริมงคลแก่ชีวิต นับเป็นประเพณีที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมอันสูงส่งของชาวล้านนาในอดีตที่ยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีลอยกระทง หรือเทศกาลยี่เป็ง เป็นประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่นล้านนาที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ก่อนถึงวันเพ็ญเดือนสิบสอง ชาวบ้านจะปักกวาดบ้านเรือนให้สะอาด ประดับด้วยธงสีต่าง ๆ เตรียมประทีปโคมไฟหรือเทียนสีฉิ่งไว้บูชาพระ ที่ประตูบ้านก็ประดับด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ทางมะพร้าว ทำเป็นขุมประตูปแบบต่าง ๆ อย่างสวยงาม ทางวัดหรือสถานที่สำคัญก็ตกแต่งด้วยดอกไม้และโคมไฟแบบต่าง ๆ เมื่อถึงคืนวันเพ็ญเดือนสิบสองชาวบ้านทั้งหลายก็จะจุดประทีปโคมไฟสว่างไสวทุกวัดจะมีการทำบุญ ฟังเทศน์ ปล่อยโคมลอย มีการทำกระทงน้อยใหญ่เป็นรูปต่าง ๆ เพื่อนำไปลอยในแม่น้ำ

ประเพณีทำบุญปอย¹ ประเพณีการทำบุญปอยของชาวเหนือ ก็คือ การทำบุญฉลองสมโภชเกี่ยวกับพุทธศาสนา งานปอยมี 3 อย่าง คือ ปอยหลวง ปอยน้อย และปอยเช้าสังข์

¹ สงวน โชติสุขรัตน์ ประเพณีไทยภาคเหนือ หน้า 285 - 298

ปอยหลวง คือ งานทำบุญฉลองใหญ่โต เช่น เมื่อสร้างโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ หรือสาธารณประโยชน์ เช่น โรงเรียน สะพาน เมื่อสร้างเสร็จ ก็จะมีการทำบุญฉลองหรือทำบุญอุทิศถวายทาน งานปอยหลวงมักจะทำกันในเดือน 5-6-7-8 เหนือ (ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม) ทำกันเป็นเวลา 3 - 7 วัน

ปอยน้อย หรือปอยบวชลูกแก้ว ทางเหนือไม่ได้เรียก บวชนาคเหมือนภาคกลาง บวชลูกแก้วมีสองอย่าง คือ บวชพระ หรือบวชสามเณร และบวชเปกซ์ หรือการอุปสมบท

ปอยเข้าสงฆ์ เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายที่ถึงแก่กรรมด้วยการคลอศุภร ซึ่งถือว่าบาปกรรมมาก จะต้องทำบุญให้จึงจะพ้นกรรม

ประเพณีจุดบั้งไฟ¹ การจุดบั้งไฟ หรือที่ชาวล้านนาเรียก บอไฟ ถือว่าเป็นพุทธบูชา เริ่มในเดือน 9 เหนือ แรม 14 - 15 ค่ำ รวม 2 วัน เวลาจะจุดจะนำบั้งไฟไปวางบนค่าง (ร้าน) ซึ่งสูงกว่ายอดไม้ ก่อนจุดมีการกล่าวนาที่เรียกว่า "คำธำบอไฟ" และมีการประกวบั้งไฟด้วย ในแต่ละปีจึงมีผู้นำบั้งไฟเข้าประกวดเป็นจำนวนมาก

ประเพณีทานข้าวสลาก² หรือการ "กินก๋วยสลาก" ของคนเมืองเหนือ หมายถึง ประเพณีทานสลากภัต ซึ่งจะเริ่มราววันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (คือเดือน 10 ใต้ เดือนกันยายน) และสิ้นสุดเอาในเดือนเกี๋ยงคิม (เดือน 11 ใต้)

ก่อนวันทำพิธี 1 วัน เรียกว่า 'วันคา' คือ เป็นวันจัดเตรียมสิ่งของเครื่องไทยทาน ผู้ชายก็จะจัดการจักตอกสาน "ก๋วย" (ตะกร้า) ผู้หญิงก็จะจัดเตรียมห่อของกระจุกกระจิก เช่น ข้าวสาร พริก หอม กระเทียม เกลือ กะปิ ปลาร้า ขนมข้าวต้ม และอาหารตลอดจนเครื่องใช้ต่าง ๆ สิ่งของเหล่านี้จะบรรจุลงในก๋วยซึ่งกรุด้วยใบทอง

¹ สงวน โชติสุขรัตน์ ประเพณีไทยภาคเหนือ หน้า 303 - 306

² ผนัง พยอมยงค์ วัฒนธรรมล้านนาไทย หน้า 105 - 109

หรือกระดามสี่ต่าง ๆ แล้วเอา "ยอด" คือชนบทรูกศิดไม้เรียวเสียบไว้ ซึ่งไม่จำกัดว่าเท่าใด แล้วแต่กำลังทรัพย์และศรัทธาจะอำนวย เข้าวันรุ่งขึ้นก็จะนำเอากวยสลากนี้ไปถวายพระที่วัด

ในการถวายกวยสลากนั้นจะต้องมี "เส้นสลาก" คือ ผู้เป็นเจ้าของจะต้องเอาใบลานหรือกระดามมาตัดเป็นแผ่นยาว ๆ จารึกชื่อเจ้าของและบอกถวายว่าอุทิศส่วนกุศลนั้นให้แก่ผู้ใดบ้าง ซึ่งเส้นสลากนี้จะเขียนไว้ครบจำนวนกวยสลาก เมื่อนำเอากวยสลากไปวัดก็จะเอาเส้นสลากไปรวมกัน แล้วมรรคทายก หรือที่เรียกกันว่า "อาจารย์" จะรวบรวมไว้ แล้วเอาจำนวนภิกษุสามเณรหารจำนวนสลาก เมื่อพระภิกษุสามเณรได้รับส่วนแบ่งแล้ว จะจัดการออกสลากคืออ่านชื่อในเส้นสลากดัง ๆ ให้ผู้เป็นเจ้าของได้ยิน หรือเจ้าของกวยสลากอาจทูล "กวย" ไปตามหาเส้นสลากตามลานวัดกันเป็นที่สนุกสนาน เมื่อพบแล้วก็จะเอากวยสลากไปถวายพระ พระจะอ่านข้อความในเส้นสลากให้ฟังอีกครั้งหนึ่ง แล้วรับเอากวยสลาก และกล่าวอนุโมทนาให้พร พร้อมทั้งคืนเส้นสลากนั้นให้แก่เจ้าของไป เจ้าของจึงนำเส้นสลากนั้นไปรวมกันที่วิหารของวัดเพื่อให้มรรคทายกนำไปเผาไฟทิ้งเสีย

การทานกวยสลากนี้ไม่ได้จัดทำเฉพาะหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งเท่านั้น บางครั้งหลาย ๆ หมู่บ้านจะรวมกันทำที่วัดใดวัดหนึ่งในตำบลนั้น แต่ต้องเป็นวัดใหญ่ที่เก่าแก่ การทานกวยสลากในภาคเหนือมีผิดแผกกันไปบ้างเล็กน้อยตามความนิยมในท้องถิ่น และเรียกชื่อต่าง ๆ กัน เช่น สลากพระอินทร์ หรือสลากย้อม แต่พิธีการไม่แตกต่างกัน

ประเพณีเข้าอินทิล เสาอินทิล หรือเสาหลักเมืองนี้ พ่อขุนเม็งรายทรงสร้างขึ้น พอทรงวางผังเมืองและกรยเขตแนวกำแพงเมืองเสร็จ ทรงกระทำพิธีฝังอินทิล หรือเสาหลักเมืองก่อนอย่างอื่น¹ จึงถือว่าเสาอินทิลเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่

¹ ชุม ฌ บางช้าง วัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ หน้า 31

ประเพณีเข้าอินทิล คือ การสักการบูชาเสาหลักเมืองของเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในวัดเจ็ดยอด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยประชาชนจะนำดอกไม้ธูปเทียน น้ำขมิ้นส้มป่อยไปสรงสรง เพราะเชื่อว่าการบูชาเสาอินทิลจะทำให้บ้านเมืองรอดพ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ มีแต่ความสงบร่มเย็น ผืนฟ้าคงคองตามฤดูกาล ประเพณีอินทิลยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

ประเพณีการนับถือผี¹ ผีที่ชาวไทยยวนนับถือ คือ ผีปู่ย่า ผีเจ้านาย หรือผีอารักษ์ ผีปู่สะย่าสะ เป็นต้น

ผีปู่ย่า เป็นผีประจำตระกูลที่เรียกว่า ผีบรรพบุรุษ จะปลูกหอไว้ทางทิศหัวนอนหรือมุมบ้านที่เห็นสมควร มีการเซ่นสังเวยตามโอกาสต่าง ๆ เช่น สังเวยแก้บน เมื่อคนในตระกูลหายเจ็บป่วย ในวันสำคัญ เช่น วันสงกรานต์ วันกำหนดเลี้ยงผี เมื่อบุคคลในตระกูลสมรส ในงานมงคลอื่น ๆ เช่น ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ผีปู่ย่านี้ยังแยกออกเป็นผีเรือน คือ เมื่อมีการออกเรือนไปซึ่งมักจะเป็นฝ่ายหญิง ก็จะแยกเอาผีเรือนไปด้วย

ผีเจ้าผีนาย หรือผีบ้านผีเมือง มีคนทรงที่เรียกว่า ม้าขี่ หรือที่นั่ง ทานายความเป็นไปต่าง ๆ ของคนที่มาหา ตลอดจนรักษาคคนเจ็บป่วย ส่วนผีอารักษ์นั้น ที่ถือกันว่าเป็นอารักษ์หลวงก็คือ เจ้าหลวงคาแคง ซึ่งมีประเพณีเซ่นสังเวยและเข้าทรงทุกปี

ผีปู่สะย่าสะ เป็นผีบรรพบุรุษของชาวลัวะ ซึ่งถือว่าเป็นชนพื้นเมืองเดิมเจ้าของดินในล้านนา การเลี้ยงผีปู่สะย่าสะหากันเป็นประเพณีทุกปี ในวันขึ้นหรือแรม 4 ค่ำ เดือน 9 เหนือ (มักจะตรงกับเดือนมิถุนายน) มีการทรงเจ้านายเพื่อพยากรณ์ความเป็นไปของบ้านเมืองด้วย

นอกจากนี้ยังมีผีอื่น ๆ เช่น ผีนางคัง ผีหม้อน้ำ ผีกะ (ผีปอบ) ผีนางไม้ ผีเสื้อ (กระสือ) ผีโพง ผีม้าบึกกะลั่ง ผีอีค้อย (ผีกองก้อย) ผีป่าผีดง ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อวัด เป็นต้น

¹ สงวน โชติสุขรัตน์ ประเพณีไทยภาคเหนือ หน้า 83 - 114

ภาษาและวรรณกรรม

คนไทยภาคเหนือเรียกตัวเองว่า "คนเมือง" พูดภาษา "คำเมือง" ซึ่งเป็นภาษาที่พูดกันส่วนใหญ่ใน 8 จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน นอกจากนี้ยังพูดกันในท้องถิ่นบางส่วนของจังหวัดตาก สุโขทัย และอุตรดิตถ์ ภาษาคำเมืองที่พูดกันในแต่ละจังหวัดนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ถือว่าเป็นภาษาถิ่นเดียวกัน แต่อาจมีสำเนียงและศัพท์บางคำแตกต่างกัน นอกจากนี้ชาวล้านน่ายังมีภาษาเขียนของตัวเองที่เรียกว่า อักษรไทยยวน หรือตัวหนังสือเมือง ซึ่งใช้บันทึกวรรณกรรมลายลักษณ์ลงในใบลานและปับสา (สมุดข่อย)

ท้องถิ่นล้านนามีความเจริญทางค่านอักษรศาสตร์มาช้านานและมีวรรณกรรมซึ่งมีลักษณะเฉพาะของตนเองอยู่เป็นจำนวนมาก แต่วรรณกรรมส่วนมากมักไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและสมัยที่แต่ง วรรณกรรมล้านนาซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้มีผู้ศึกษาและจัดจำแนกประเภทเป็นหมวดหมู่ไว้ ดังนี้

ประคอง นิมมานเหมินท์¹ จำแนกวรรณกรรมล้านนาออกเป็น 6 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. วรรณกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ล้านนา ได้แก่ บัญชาสชาดก งานของพระญาณกิติเถระ งานของพระศิริมงคลจารย์ สารัตถสังคหะ ปัทมกมโยชนาสัททิลภพจินดา จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ และมูลศาสนา
2. วรรณกรรมประเภทโคลง ได้แก่ โคลงนิราศหรือภูษัย โคลงอมราพิสวาส โคลงเรื่องปทุมลังกา โคลงมังตราศีเชียงใหม่ และโคลงพระลอสอนโลก
3. มังรายศาสตร์
4. มหาชาติภาคพายัพ

¹ประคอง นิมมานเหมินท์ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ หน้า 22 - 202

5. วรรณกรรมประเภทคำขอ เช่น คำขอเรื่องเจ้าสุวัตนางบัวคำ คำขอเรื่องหงส์หิน คำขอเรื่องกาพราบัวทอง เป็นต้น

6. บทขอ ได้แก่ งานของท้าวสุนทรพจนกิจเรื่องต่าง ๆ เช่น ขอพระลอเคียดคง บลละครเรื่องน้อยใจยา ขอขึ้น ขอเรื่องดาววิโก้น้อย เป็นต้น

สิ่งชะ วรรณสัย¹ แบ่งยุคของวรรณกรรมล้านนาออกเป็น 2 ยุค คือ ยุคก่อน ต้นรัตนโกสินทร์โดยหลังขึ้นไป และยุคต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ส่วนประเภทของ วรรณกรรมนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และ วรรณกรรมทางโลก

วรรณกรรมทางศาสนาในยุคต้นรัตนโกสินทร์โดยหลังขึ้นไป ส่วนมากแต่งเป็น ภาษาบาลี เช่น โยชนาวีรย มังคลัตถปิณี เวสสันตรปิณี จักกวาฬปิณี ชินกาลมาลี รัตนพิมพวงศ์ สิหิงคนิทาน จามเทวีวงศ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีชาดกเรื่องต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก มหาชาติ วรรณกรรมทางศาสนาประเภทร้อยแก้ว เช่น โลกนัยชาดก เป็นต้น

วรรณกรรมทางโลกยุคก่อนรัตนโกสินทร์โดยหลังขึ้นไป เช่น สมสาชวสสันดร สมสาสนครโสภณิ สมสาสมมาทนต์ โคลงเรื่องนิราศหริภุญชัย โคลงมังหาราบเชียงใหม่ โคลงพรหมทัต เป็นต้น

วรรณกรรมยุคต้นรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมที่แต่งเป็นโคลง เช่น โคลงเจ้าวิฑูร สอนโลก โคลงอมราพิศवास โคลงหงส์ผาคำ ส่วนวรรณกรรมที่แต่งเป็นคร่าว เช่น คร่าวเจ้าสุวัตร-นางบัวคำ คร่าวหงส์ผาคำ-หงส์หิน คร่าวลี้มท หรือคร่าวพระยาพรหม เป็นต้น

อุดม รุ่งเรืองศรี² จำแนกวรรณกรรมล้านนาออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ วรรณกรรมมุขปาฐะ และวรรณกรรมลายลักษณ์

¹สิ่งชะ วรรณสัย ปริทัศน์วรรณคดีล้านนาไทย 356 หน้า

²อุดม รุ่งเรืองศรี วรรณกรรมล้านนา หน้า 17 - 18

วรรณกรรมมุขปาฐะ ได้แก่ เพลงเด็ก เพลงชาวบ้าน โวหารรักของหนุ่มสาว
นิทานชาวบ้าน ปริศนาคำทาย และภาษิต

วรรณกรรมลายลักษณ์ ได้แก่ วรรณกรรมบาลี ชาดก ตำนาน ประวัติ ตำรา
กฎหมาย คำสอน และกวีนิพนธ์ประเภทต่าง ๆ

วรรณกรรมมุขปาฐะเป็นวรรณกรรมของชาวบ้านที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นทอด ๆ
จากสมัยหนึ่งไปสู่อีกสมัยหนึ่ง โดยใช้วิธีจดจำแล้วนำมาถ่ายทอดโดยการบอกเล่า
วรรณกรรมมุขปาฐะของชาวบ้านในท้องถิ่นล้านนามีมาช้านาน และมีความสัมพันธ์อย่าง
ใกล้ชิดกับวรรณกรรมลายลักษณ์ ในที่นี้จะกล่าวถึงวรรณกรรมมุขปาฐะบางประเภทซึ่งมี
ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมประเภทคำ คือ

1. เพลงชาวบ้าน ได้แก่ การจอย และการขอ

“จอย”¹ เป็นการขับลำนำอย่างหนึ่งของภาคเหนือ เป็นถ้อยคำที่กล่าว
ออกมาสัมผัสคล้องจองกันเป็นภาษาพื้นเมือง ออกเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ เป็นทำนองเสนาะ
จัดอยู่ในวรรณกรรมประเภท “คำว” และ “ขอ” แต่โดยทั่วไปแล้ว จอย จะเป็นการ
ขับลำนำสั้น ๆ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน โอกาสที่จะจอย เช่น จอยตอนที่มีการขอ
จอยเพื่อเอาเสียงตัวเองเป็นเพื่อนในยามเดินทางกลางคืน จอยแข่งขันกันระหว่าง
เพื่อนฝูง จอยอวยพรเนื่องในโอกาสต่าง ๆ และจอยเกี่ยวสาว เป็นต้น

ตัวอย่างบทจอยถึงสาว หรือคนรัก

เด็กมามะมอยน่ายอยตื่นแม่
มาก็คิดถึงหาตัวแม่บ่าอ้าย
จะกองหาไฟไค้มาปักเพื่อ
กองหาแคตัก, ตาปอเป็นตอน
จักเหลียวหาไฟไค้มาจ้วยสร้าง

ไก่อันแจแลจะอ่อนลูกให้
ก็คิดหาหลายวันรังเรื้อ
ยามเมื่ออันชายนอน
ก็คิดหาบังอรหัวใจแตกบ้าง
หื้อหายเย็นคิงอุ่นเนื้อ

¹ หนึ่ง พยอมยงค์ วัฒนธรรมล้านนาไทย หน้า 197 - 199

ขอ¹ เป็นบทร้องที่นิยมกันมากทางล้านนาไทย เป็นลำนำเพลงอย่างหนึ่งที่นักร้องชายหญิงร้องกันมาแต่โบราณแล้ว ผู้ร้องเพลงชนิดนี้ทางเหนือเรียกว่า "ช่างขอ" ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีปฏิภาณโวหารดี มีความรู้ในระเบียบประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนมีความสามารถในทางกวีด้วย การขอทางภาคเหนือมีชายหญิงร้องสลับกัน เรียกว่า "คู่ร้อง" คือชายขอครึ่งหนึ่งหญิงครึ่งหนึ่งสลับกันไป จนกว่าจะจบบททั้งตอนหนึ่ง ซึ่งใช้เวลาไม่น้อยกว่า 30 นาที มีเครื่องดนตรีประกอบ คือ ซึง ปี่ และขลุ่ยหรือสะล้อ การขอเป็นศิลปะที่มีความสำคัญและต้องใช้เทคนิคสูงมากเพราะมีทानองและวิธีขอหลายแบบ ทานองขอที่นิยมกัน คือ ขึ้นเสียงใหม่ ละม้ายจะปู ละม้ายเชียงแสน เพลงอื้อ เพลงเงี้ยว เพลงพม่า พระลอเค็งคอง บันผ้าย เพลงอื้อดุก ขอยืน และคำโคลง

2. โวหารรักของหนุ่มสาว เป็นภาษาที่ใช้พูดกันระหว่างหนุ่มสาวในระหว่างการแ้วสาว ซึ่งเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของภาคเหนือ เรียกว่า คำควา-คำเครือ คำอุบ่าวอุสาว หรือคำหยอกสาว เป็นคำพูดที่หนุ่มสาวเรียนรู้และจดจำถ่ายทอดกันต่อ ๆ มาเพื่อใช้โต้ตอบกัน

ตัวอย่างคำอุบ่าวอุสาว

- ข. สลิดสลักขึ้นต้นคองเคอ อ้ายหยังมาโคเกยบั่นองบ้านนี้
(คอรักบานขึ้นในใจพี่แล้ว อยากจะสนิทชิดชอบกับคนบ้านนี้เหลือเกิน)
สลิดสลักขึ้นต้นบ่าขาม อ้ายคนบ่ขาม บ่มีไผ่ไค้อ
(คอรักบานแล้วก็จริงอยู่ แต่ใจยังเกรง ๆ เพราะพี่ไม่หล่อ จึง

ไม่มีใครชอบ)

- ญ. บ่ขามจั่งเตอะ ตำน้องตึงหัน ตำนันทัน ไม่เท่าคนเลม
(ไม่หล่อก็ช่างเถอะ ตำน้องก็ยังเห็นอยู่ ถึงที่สุดท้ายแล้วก็คง

ถือไม่เท่าแน่)

ช. สลิดสลักบ้านนี้มีหลาย คอกบ้างกาย บ้านนายมีคตื้อ
กันน้องจะเห็น ปี่จะเก็บมาถือสองมือถือจนปอบแป้
(คอกรักบ้านที่มีมากมาย แค่ว่าบ้านน้องไม่มีเสียแล้ว ถ้าน้อง
อยากได้คอกรัก พี่จะเก็บมาฝากจนสองมือถือไม่ไหว)

ญ. สลิดสลัก บ้านน้องถมเถ สัมมะโกเก ในเตบ่าลัม
(คอกรักบ้านน้องก็มีเยอะแยะ แต่ไม่มีใคร ๆ เข้าถึงน้องสักคน)¹

ฯลฯ

3. สุภาสิต สุภาสิตของล้านนาประกอบด้วยถ้อยคำที่สัมผัสคล้องจองกัน และ
มีความหมายลึกซึ้งสำหรับเตือนใจให้ดำรงชีวิตไปในทางที่ดี เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้
อย่างสงบสุข ล้านนามีสุภาสิตของท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก ซึ่งถ่ายทอดสืบต่อกันมาทาง
มุขปาฐะ ดังตัวอย่าง

"เบ๊งพี่เจ็บท้อง เบ๊นน้องเจ็บหัว อึงก็คอิงมัว เหมือนหัวจกัม
เบ๊งไม้ก็หัก เบ๊งหลักก็ล้ม สองมือชุมมัว"

(เวลาอันจมนมา จะหันหน้าไปพึ่งพี่พี่น้องก็ไม่ได้ จะหันไปพึ่งไม้ ๆ ก็หัก
จะหันไปพึ่งหลัก ๆ ก็ล้ม ใดแต่อาศัยสองแขนของตัวเองเท่านั้น)

"นกกบบิน บ้างกาปีกมันอำ จัวควายบักินหญ้า บ้างข่มเขามันลง"

(ธรรมชาติหากมันไม่บินแล้ว แม่จะจับปีกมันกางออก มันก็ไม่ยอมบิน
เช่นเดียวกับวัวควาย หากมันไม่กินหญ้าแล้ว ก็อย่าข่มเขามันเลย เปรียบกับอย่าข่มเขาโค
ขึ้นให้กินหญ้า)

"พ่อแม่ตัว พระเจ้าคินจัน อย่าละหลักอันหนึ่งไป หนีจากพ่อแล้ว
เจ้าจกหาไหน อย่าหนีเสียไฟ ไปเป่าหิ้งห้อย"

(พ่อแม่ของเรานั้น เปรียบได้กับพระเจ้าอย่าได้ทอดทิ้ง หากทิ้งพ่อแม่แล้ว
จะหาไหนได้เล่า ดูจะเหนื่อยทั้งไฟที่จุดไว้ แล้วไปเป่ากันหิ้งห้อย (ซึ่งมีแต่แสง) มันจะลุกหรือ)²

¹ มุทข เทษคำรณ คติชาวบ้านของไทย หน้า 96

² สงวน โชติสุรรัตน์ อุคคาเมืองและน้ำทิพย์เชียงใหม่-ลำพูน หน้า 326-330

"มนุษย์ลุ่มพ้ำ โลกหล้าใจเหินหว เล็กข้อมือเคียว ไผรอนหยั่งไค้
 สาคะรา กงกาเหนือไค้ จ้าเตียมไปเชี้ยวเล็ก ลิบขาวา หยั่งลงไค้เต็ก
 กากอนก็ไโบราณ"

(หัวใจของมนุษย์ในโลกนี้ ถึงจะอยู่ลึกลงไปเพียงข้อมือเคียวก็ตาม
 แต่ก็ไม่มีใครสามารถหยั่งไค้ แม่น้ำที่เชี้ยวและลึกลิบยี่สิบวาหยั่งไค้ คำโบราณว่าไ้)

"ถวยและจอน เครื่องครัวสงสาร บ่มีวิญญาณ ยังรู้ถูกต้ง
 พัดพอกเห็น เสียงคังขี้จ้อง แหงแตกในลันจัต ปะดูชน คนเราคงคิด
 จักกว่าอันเปียงไค"¹

(ถวยและจอนซึ่งเป็นสิ่งไม่มีวิญญาณ ย่อมกันจนราวหรือแตกได้
 แล้วคนเราซึ่งเป็นปฤชนที่มีวิญญาณจะยิ่งกว่าล็กเปียงไค)¹

ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมคำ

ความเป็นมา ได้มีผู้ศึกษาวรรณกรรมล้านนาและให้ความหมายของ "คำ" ไว้ดังนี้

สิงขะ วรรณสัย² กล่าวว่า คำ มีความหมายเป็น 2 นัย นัยแรก ไค้แก
 หลักเป็นที่ยาศัยเกาะของถ้อยคำ คำ คำนี้ก็คือ คราวนั้นเอง เพราะเสียงพูดของ
 คนล้านนามักจะทำให้ตัว "ร" หดหายไป คราวไร้เป็นที่ยาศัยเกาะของชีไร้เป็นระเบียบ
 ฉนิไค หลักเกณฑ์อันเป็นที่ยาศัยเกาะของถ้อยคำ ทำให้ถ้อยคำเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น
 เรียกหลักเกณฑ์นั้นว่า "คำ" หรือ "คร่าว" ฉนนั้น และต่อมาเป็นชื่อของกวีนิพนธ์
 ชนิดหนึ่งของล้านนาควย

¹ คำขอเรื่องพญาทรมพร้อมควยกำจ่ม หน้า 14 - 30

² สิงขะ วรรณสัย "กวีนิพนธ์ล้านนาไทย" ใน รายงานการสัมมนา
 ประวัติศาสตร์และโบราณคดี (ครั้งที่ 1 : ล้านนาไทย) หน้า 78

"คำว" นั้นที่สอง ได้แก่ ใจความอันยืดยาวต่อเนื่องกันเป็นเรื่องเป็นราว เรียกใจความนั้นว่า "คำว" เช่น คำวธรรมเรื่องเวสสันดร เรื่องเจ้าสุวัตร ฯลฯ เชือกเส้นยาว ๆ ก็เรียกกันว่า "เชือกคำว"

ประคอง นิมมานเหมินท์¹ กล่าวถึงคำว่า ที่เรียกกันว่า "คำว" มีความหมายได้สองอย่าง คือ คำวขอ และคำวธรรม คำวขอ หมายถึง คำประพันธ์ชนิดหนึ่งนิยมแต่งกันมากในภาคเหนือ ส่วนคำวธรรม เน้นถึงนิยายธรรม หรือชาดกที่เป็นเรื่องยาว ๆ อาจแต่งเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ ต่างกับคำวขอที่หมายถึงคำประพันธ์ประเภทหนึ่งเท่านั้น

มณี พยอมยงค์² กล่าวถึงคำว่า คือ ลักษณะคำประพันธ์ที่คล้องจองกันเหมือนห่วงโซ่ เพราะคำว่า "คร่าว" นั้น ตรงกับเชือกคำวของภาคเหนือ หมายถึง เชือกเส้นโต ๆ และยาว ๆ ใช้สำหรับชักลากสิ่งของใหญ่ ๆ เรื่องที่ผูกขึ้นด้าเป็นข้อความที่ยืดยาว เช่น เป็นนิทาน หรือคำประพันธ์ก็ตาม เรียกกันว่า "คร่าว" ทั้งนั้น และกราวนอกจากจะนำเอานิทาน นิยายชาดกมาแต่งแล้วยังหมายถึง ลักษณะการพูดของคนทั้งหลายที่ชอบพูดคล้องจองกันว่า "อุเป็นคร่าวเป็นเครือ" หรือบางครั้งหมายถึงการแต่งเป็นเรื่องต่าง ๆ แม้จะเป็นคำโคลงก็ยังเรียกว่ากราวอยู่ ซึ่งในที่นี้ คราวก็คือเรื่องราวที่แต่งมาอย่างยืดยาวนั่นเอง

ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล³ กล่าวว่า คำว่า "คำว" ในภาษาด้านนา นั้นมีความหมายกว้าง คือหมายถึง คำประพันธ์ทุกชนิดที่สัมผัสสอคล้องกัน (แบบ "เชือกคำว" ที่พันกันเป็นเกลียว) ต่อมาความหมายแคบลง คือ หมายถึงเฉพาะคำประพันธ์ชนิดหนึ่งซึ่งมีกำหนดบังคับกับจำนวนคำ สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์

¹ประคอง นิมมานเหมินท์ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ หน้า 209

²มณี พยอมยงค์ วัฒนธรรมล้านนาไทย หน้า 179

³ทรงศักดิ์ ปรากฏวัฒนากุล การศึกษาเปรียบเทียบคำอุทานอุสาวล้านนาและฉญาเกี้ยวอีสาน หน้า 95

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า "ควว" หรือ "ครว" ในความหมายกว้าง หมายถึง ลักษณะการพูด ข้อความ หรือเรื่องราวที่แต่งขึ้นโดยมีสัมผัสคล้องจองต่อเนื่องกันไป ทั้งนี้อาจเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ ส่วนในความหมายแคบ "ควว" หรือ "คววขอ" หมายถึง คำประพันธ์ชนิดหนึ่งของล้านนาซึ่งมีลักษณะเฉพาะ มีฉันทลักษณ์กำหนดจำนวนคำสัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ที่แน่นอน คววหรือคววขอยังจำแนกออกได้หลายประเภทตามลักษณะของเนื้อเรื่อง ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

คำประพันธ์ประเภทคววซึ่งเป็นที่นิยมแต่งกันมากในภาคเหนือนี้ เกิดขึ้นเมื่อใด ไม่มีหลักฐานปรากฏชัด สิ่งชะ วรรณสัย กล่าวว่า "ในช่วงระยะต้นรัตนโกสินทร์นี้ เกิดมีวรรณกรรมที่แต่งเป็น "ครว" ขึ้น ไม่ทราบใครเป็นผู้คิดค้นหลักมูลและคิดขึ้นเมื่อใด เท่าที่พบครวทั้งหลาย มีอายุไม่เกินยุคธนบุรีหรือยุคต้นรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น"¹ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ประคอง นิมนานเหมินท์ ที่ว่า "ควประพันธ์ประเภทควว เกิดขึ้นเมื่อใดแน่นอนยังไม่สามารถหาหลักฐานได้ ที่เห็นได้ชัดก็คือ วรรณกรรมที่แต่งสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะตั้งแต่สมัย ร.4 - ร.5 เป็นต้นมานั้น ส่วนใหญ่แต่งเป็น ควว"² และจากการศึกษาวิจัยเรื่องวรรณกรรมคววของภาคเหนือของ เสนหา บุญยรักษ์ ผู้วิจัยได้กล่าวว่า "ควว หรือคววขอ เป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง สันนิษฐานว่า คววขอทั้งหมดที่ผู้วิจัยรวบรวมและนำมาศึกษานี้ คงแต่งขึ้นในช่วงเวลา ระหว่าง พ.ศ. 2300 - 2470 เพราะเป็นช่วงเวลาที่บ้านเชียงพ้นจากอำนาจการปกครองของพม่า วัฒนธรรมหลายอย่างรวมทั้งวรรณกรรมจึงได้รับการฟื้นฟูขึ้น"³

เกี่ยวกับความเป็นมาของควานี้ มณี พยอมยงค์⁴ ได้ให้ความเห็นว่า ควาน่าจะเป็นวรรณกรรมที่เกิดขึ้นหลังจากที่อาณาจักรล้านนาล่มสลายไปแล้วโดยถูกพม่ายึดครอง ในสมัยที่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่านั้น วรรณกรรมที่กวีในราชสำนักแต่ง

¹ สิ่งชะ วรรณสัย ปริทัศน์วรรณคดีล้านนาไทย หน้า 266

² ประคอง นิมนานเหมินท์ "พัฒนาการของวรรณกรรมล้านนา : ประเภทลายลักษณ์" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 หน้า 332

³ เสนหา บุญยรักษ์ วรรณกรรมคววของภาคเหนือ หน้า 13

⁴ มณี พยอมยงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ มะลิวัลย์ บุญพัฒนา เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2529

เช่น โคลง ร่าย และกาพย์ เรื่องต่าง ๆ ได้ถูกลบลายกระเซ็นกระสาบไป ต่อมาเมื่อพระยาภาววิไลกวาดต้อนผู้คนจากดินแดนต่าง ๆ เข้ามาไว้ในล้านนา ได้นำเอาถ้อยและวรรณกรรมที่เขียนขึ้นในดินแดนเหล่านั้นมาด้วย คำว่าเป็นฉันทลักษณ์ที่ไทยสิบสองปันนานิยมกันมาช้านานแล้ว คำขอสงครามอโยธยา - ม่าน ก็เป็นเรื่องของชาวไทยของคำว่าเมืองชน* (จ.ศ. 1201 หรือ พ.ศ. 2382) ซึ่งเป็นคำที่แต่งขึ้นในยุคต้นรัตนโกสินทร์ เป็นคำที่ยังไม่พัฒนา ส่วนวนไม่ไพเราะสละสลวยเท่าที่ควร แต่ก็พอจะสังเกตเห็นฉันทลักษณ์ของคำได้ แสดงว่าวรรณกรรมประเภทคำเพ็งเข้ามาสู่ล้านนาในยุคต้นรัตนโกสินทร์นี้ และได้เจริญสูงสุดในสมัยของพญาพรหมโวหาร ศรีวิชัย (โช) และเจ้าสุริยวงศ์ ปัจจุบันในเขมรรัฐ เชียงตุง จนถึงสิบสองปันนา ยังมีฉันทลักษณ์ประเภทคำใช้กันอยู่อย่างแพร่หลาย ภาษาไทยของ และไทยจีน เรียกคำว่า เสริน ซึ่งหมายถึง คำสรรเสริญ หรือขอพระเกียรติ

จากการสำรวจของภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่พบว่า มีคำภีร์หลายเรื่อง ที่บอกปีที่จารหรือคัดลอกในยุคที่เชียงใหม่เป็นเมืองขึ้นของพม่า (พ.ศ. 2101 - 2317) ทั้งที่เป็นภาษาบาลีและภาษาพื้นเมือง และพบวรรณกรรมคำเรื่อง คำขอสงครามอโยธยา - ม่าน (พ.ศ. 2228) เนื้อหากล่าวถึงการที่พม่าเกณฑ์เจ้าเมืองของไทยกพลไปข่มขืนอยุธยา คำขอสงครามอโยธยา - ม่าน ซึ่งปัจจุบันมีต้นฉบับอยู่ที่หอสมุดแห่งชาตินี้ เป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์แท้ลักษณะทางวรรณศิลป์อย่างดียิ่ง และเป็นหลักฐานอย่างดียิ่งที่แสดงให้เห็นว่ากาประพันธ์ประเภทคำ ซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น มีมานานประมาณ 300 ปีมาแล้ว¹

กล่าวได้ว่า คำขอสงครามอโยธยา - ม่าน เป็นวรรณกรรมคำซึ่งมีอายุมากที่สุดที่พบในปัจจุบัน และเก่ากว่าคำขอเรื่องเจ้าสุวัตร ซึ่ง เสนหา บุญรักษ์ กล่าวไว้ว่า

¹ ประคอง นิมมานเหมินท์ "สายธารวรรณกรรมล้านนา" เอกสารประกอบการบรรยายเนื่องในโอกาสจัดนิทรรศการวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยพายัพ หน้า 10

* ต้นฉบับอยู่ที่หอสมุด รศ.มณี พยอมยงค์

"คำขอเรื่องนี้ไปปรากฏชื่อผู้แต่ง ทราบกันแต่เพียงว่าเป็นคำขอที่เก่าแก่ที่สุด มีอายุประมาณ 200 ปี"¹ และที่สำคัญ คือ คำขอสงครามอโยธยา - ม่าน เป็นหลักฐานอย่างชัดเจนว่าการนำเอาต้นหลักของคำมาแต่งเป็นวรรณกรรมนั้น ได้เริ่มมานานอย่างน้อยที่สุดในสมัยอยุธยาตอนปลาย

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งคำประพันธ์ประเภทกาพย์ได้รับความนิยมนานี้ มีกวีคนสำคัญ ๆ ที่แต่งกาพย์เรื่องต่าง ๆ เช่น พระยาโลมาวิสัย พญาพรหมโวหาร ท้าวสุนทรพจนกิจ เจ้าสุริยวงศ์ ศรีวิชัย (โช) พระยาราชภักดีท้าวจารย์ (พื้น) เป็นต้น และมีการนำวรรณกรรมประเภทโคลงซึ่งนิยมแต่งกันมาแต่เดิมมาแต่งเป็นคำ เช่น พระยาโลมาวิสัย ผู้แต่งโคลงหงส์ยาคา ได้แต่งคำขอหงส์ยาคาขึ้นอีก ต่อมา เจ้าสุริยวงศ์ก็ได้แต่งคำขอเรื่องหงส์หินขึ้นในปี พ.ศ. 2444 โดยมีเนื้อหาเช่นเดียวกับคำขอหงส์ยาคา คำขอเรื่องนางอมราก็มีเนื้อหาซ้ำกับโคลงอมรา ตลอดจนมีการนำเอาวรรณคดีของภาคกลางมาแต่งเป็นคำขอด้วย คือ คำขอเรื่องพระอภัยมณี ซึ่งมีที่มาจากเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่

นอกจากนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ยังมีวรรณกรรมกาพย์เรื่องอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากจากการศึกษาวิจัยของ เสนหา บุญรักษ์ เฉพาะคำขอที่ได้ค้นพบมาเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งเป็นหนังสือที่ร้านประเทืองวิทยาพิมพ์จำหน่ายนั้น มีจำนวน 22 เรื่อง เช่น เจ้าสุวัตร วรรณพราหม พญาพรหม หงส์หิน ช่างสะตัน อ้ายร้อยชอด กำนาคา และบัวระวงศ์ หงส์อำมาตย์ เป็นต้น และผู้วิจัยยังกล่าวว่า มีคำขอเรื่องอื่น ๆ อีกมากมายที่หาต้นฉบับไม่ได้ แต่ทราบจากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ยังสามารถจดจำบางตอนของคำขอเรื่องนั้น ๆ ได้*

¹ เสนหา บุญรักษ์ วรรณกรรมคำขอของภาคเหนือ หน้า 34

*ดูรายละเอียดใน เสนหา บุญรักษ์ วรรณกรรมคำขอของภาคเหนือ

ประเภทของวรรณกรรมคำ

ประคอง นิมมานเหมินท์¹ จำแนกวรรณกรรมคำ หรือคำขอตามลักษณะเนื้อหาเป็น 2 พวก คือ

1. เป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่มีพระเอกเป็นพระโพธิสัตว์ เรียกวรรณกรรมประเภทนี้ว่า คำขอธรรม ผู้แต่งสอดแทรกหลักธรรมทางพุทธศาสนาลงไปด้วยเพื่อให้คนที่ไม่ได้ไปวัดได้มีโอกาสรับรสพระธรรมบ้าง โดย คำขอธรรมมักมีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมร้อยแก้วภาษาไทยาบาลี ที่เรียกว่า คำธรรม

2. เป็นคำฮา คำว่า ฮ่า เป็นคำเดียวกับคำว่า ร่า หมายถึงการรำพันหรือพรรณนา กวีได้นำเอาคุณลักษณะนี้มาใช้ในการเขียนเรื่องจากประสบการณ์ส่วนตัวหรือเป็นเรื่องจริงที่เป็นที่รู้จักกันในสังคม และปกติคำยังใช้ในการเขียนจดหมายหรือเพลงยาวของหนุ่มสาวด้วย เรียกว่า คำใช้

สิงฆะ วรรณสัย² จัดประเภทของคำไว้ดังนี้

1. คำเรื่อง
2. คำว่า
3. คำใช้
4. คำอุบาย - คำสาว

คำเรื่อง คือ คำที่แต่งจากเรื่องชาดกต่าง ๆ คนโบราณชอบอ่านให้กันฟังเมื่อมีงาน ยามว่าง หรือในงานศพ เช่น คำเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคำ คำเรื่องหงส์ดำคำ เป็นต้น

คำใช้ ก็คือเพลงยาวของภาคกลางนั่นเอง ปัจจุบันนี้เลิกกันไปแล้ว เป็นจดหมายรักระหว่างหญิงและชาย

¹ประคอง นิมมานเหมินท์ "พัฒนาการของวรรณกรรมล้านนา ๔. ประเภทลายลักษณ์" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 หน้า 333 - 334

²สิงฆะ วรรณสัย ปริทัศน์วรรณคดีล้านนา หน้า 101 - 138

คำว่า ทำหน้าที่คล้ายหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน คือ เมื่อมีเหตุการณ์แปลก ๆ เกิดขึ้นก็กระจายข่าวเหล่านั้นให้ประชาชนทั่วไปได้รู้ เรื่องราวที่จะทึ่งว่าด้วยคำคือ ว่าเหตุการณ์แปลก ๆ ที่เกิดขึ้น ว่าการปลูกสร้างสิ่งสำคัญ ว่าคำสอนต่าง ๆ และ ว่าเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง

คำขวัญ - อูสาว เป็นถ้อยคำที่สัมผัสคล้องจองกัน ที่เรียกว่า คำขวัญ - คำเครือ ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้เกี่ยวกับระหว่างหนุ่มสาว

มณี พยอมยงค์¹ จำแนกคำออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. คำธรรม หรือธรรมคำ ได้แก่ คัมภีร์ชาดก มีปัญญาสาตก เป็นต้น เป็นภาษาพื้นเมืองล้านนา พระเถระแต่งไว้โดยแทรกคตินิทานต่าง ๆ เพื่อให้เป็นเครื่องสอนใจอุลุมุตร กุลธิดาทั้งหลาย
2. คำขอ คือ ธรรมคำที่กวีนาวเฒ่าแต่งเป็นกลอนคำ สำหรับให้ชาวบ้านอ่านกัน สอดแทรกเรื่องราว วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่นเข้าไปมาก
3. คำใช้ คือ จดหมายรัก หรือเพลงยาวของหนุ่มสาวล้านนา ใช้ส่งถึงกัน เพื่อระบายความในใจตลอดถึงการทอดสะพานรักให้แก่ฝ่าย การที่ฝ่ายหนึ่งไ้รับคำอ่านแล้วก็ตอบ ซึ่งถ้าตัวเองแต่งเป็นก็แต่งเอง แล้วส่งไป ถ้าแต่งไม่เป็นก็ต้องไปหาวีประจามันช่วยแต่งให้
4. คำฮา คือ คำที่พรรณนาเหตุการณ์ที่ได้พบเห็นเฒ่ามาว่าพันเป็น นันทักษณกลอนกาว

ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนากุล² แบ่งประเภทของวรรณกรรมคำขอตามลักษณะเนื้อเรื่องได้ดังนี้

¹มณี พยอมยงค์ "พัฒนาการของวรรณกรรมล้านนา : ประเภทมุขปาฐะ" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 หน้า 385

²ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนากุล "แนะนำวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาไทย" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1 หน้า 125 - 126

1. คำขอประเภทนิทานหรือชาดก ซึ่งเป็นเรื่องสืบเนื่องมาจากธรรมคำ มีโครงเรื่องเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เรื่องที่เป็นที่รู้จักกันดี เช่น เจ้าสุวัตร นางบัวคา หงส์หิน สุวรรณหอยสังข์-จันทะมา เป็นต้น

2. คำขอประเภทแสดงอารมณ์รัก คำขอประเภทนี้เรียกว่า "คำวื้อ" มีลักษณะเนื้อเรื่องเป็นการแสดงอารมณ์ส่วนตัว ทำนองจดหมายรักหรือเพลงยาว ซึ่งหนุ่มสาวในสมัยก่อนเขียนเป็นสารรักโต้ตอบกัน ประกอบไปด้วยโวหารรัก เกี้ยวพาราสี หรือตัดพ้อทอว่ากล่าวถึงความรักความหวังต่าง ๆ คำขอประเภทนี้มีชื่อเสียงมาก คือ "คำวื้อบท" หรือ "คำวื้อพราหมณ์" ซึ่งเป็นผลงานของพราหมณ์โวหาร และคำวื้อสานวนของศรีวิชัย (โช) กวีมอคแห่งเมืองแพร่ เป็นต้น

3. คำขอประเภทบ้านทึกประวัติหรือเหตุการณ์ มีลักษณะคล้ายกับจดหมายเหตุ เป็นทำนองเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เรียกว่า "คำวื้อ" (คำว้า) เนื้อเรื่องอาจเป็นการบันทึกเหตุการณ์แปลก ๆ ที่เกิดขึ้น บันทึกการปลุกสร้างสิ่งสำคัญ และประวัติดุคคลสำคัญ

4. คำขอประเภทคำสอน เรียกว่า "คำวื้อคำสอน" เป็นการสอนจริยธรรม และการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุป คำวื้อ หรือคำขอที่เป็นนิทานหรือเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นั้นอาจจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ คำวื้อธรรม หรือธรรมคำวื้อ และคำวื้อขอ หรือคำวื้อขอธรรม ซึ่ง เสนหา บุญรักษ์¹ ได้กล่าวถึงคำวื้อธรรมและคำวื้อขอว่า ธรรมคำวื้อ ซึ่งมีเป็นจำนวนมากคงแต่งขึ้นในระยะหลังการทำสังคายนาพระไตรปิฎก เมื่อ พ.ศ. 2020 และคงแต่งขึ้นในระยะใกล้เคียงกับปัญญาสาตก เพราะในยุคนี้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง พระสงฆ์มีความแตกฉานในภาษาบาลีมาก ส่วนคำวื้อขอนั้นเป็นวรรณกรรมที่สืบเนื่องมาจาก ธรรมคำวื้อ ธรรมคำวื้อนั้นแต่งขึ้นเพื่อให้เทศน์ให้ชาวบ้านฟังที่วัด ผู้ที่ไ้ฟังก็ไ้ข้อคิด ปรึกษา หรือหลักธรรมตามสมควร สำหรับผู้ที่ไ้ฟังธรรมคำวื้อก็ไ้อาศัยฟังคำวื้อขอแทน เพราะคำวื้อขอมีเนื้อเรื่องทำนองเกี่ยวกับธรรมคำวื้อ คำวื้อขอนั้นแตกต่างจากธรรมคำวื้อ

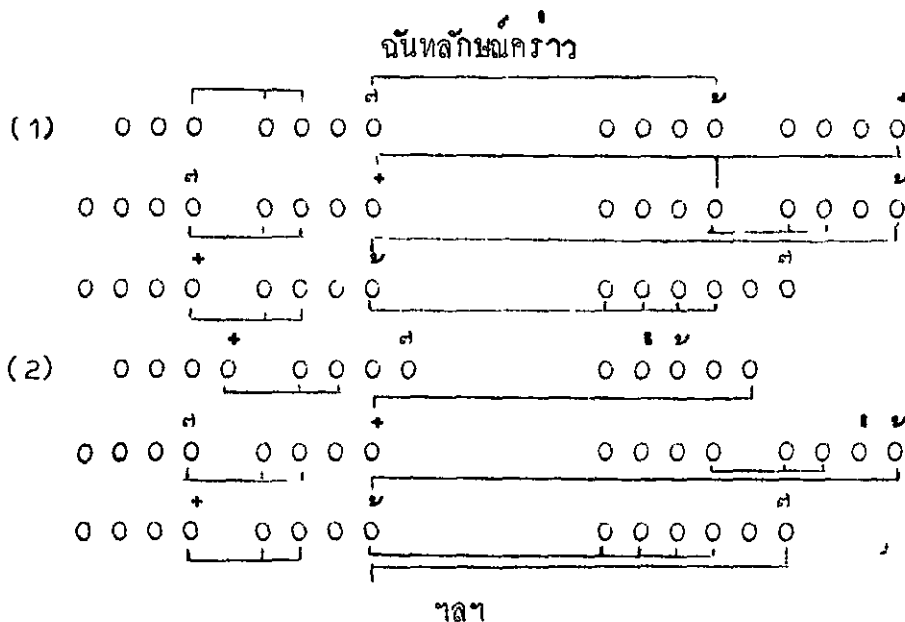
¹ เสนหา บุญรักษ์ วรรณกรรมคำวื้อของภาคเหนือ หน้า 10 - 14

ทรงลักษณะคำประพันธ์ คือ ธรรมชาติแต่งเป็นร้อยแก้ว หรือร้อยยาว มีการตั้งคาวลีเป็นระยะ เหมือนซากก แต่คาวลีขอแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองอย่างเดียว

นอกจากจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแล้ว คำประพันธ์ประเภทคาวยังใช้ในการเขียนเนื้อหาประเภทอื่นอีก กล่าวคือ ถ้าเขียนเป็นทำนองจดหมายรักระหว่างหนุ่มสาว เรียกว่า คาวใจ แต่ถ้าเป็นเนื้อหาซึ่งเป็นการร่ำพันหรือบรรยายประสบการณ์ส่วนตัว ตลอดจนเหตุการณ์ทั่วไปในสังคม เรียกว่า คาวฮา และถ้าเป็นการร่ำพรรณนาเกี่ยวกับคำสอนต่าง ๆ ก็เรียกชื่อว่า คาวราคาสอน หรือคาวฮาคำสอน

ลักษณะคำประพันธ์

สิ่งที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า วรรณกรรมคาวซึ่งเป็นที่ยอมรับมากในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ ไม่มีหลักฐานแน่นอนว่าใครเป็นผู้คิดค้นลักษณะและเกิดขึ้นเมื่อใดนักแต่งคาวทั้งหลาย แต่งได้โดยอาศัยการฝึกฝนอ่านและฟังคาวขอเรื่องเก่า ๆ ที่มีผู้แต่งเอาไว้ ต่อมา สิงฆะ วรรณสัย¹ ผู้เชี่ยวชาญวรรณกรรมล้านนา ได้เป็นผู้ริเริ่มวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับฉันทลักษณ์ของ คาว พร้อมทั้งให้คำอธิบายประกอบไว้ ดังนี้

¹สิงฆะ วรรณสัย สารประวัติครุฑาครีววิทยานักบุญแห่งล้านนาไทย

วรรค หรือ คณะ

- คร่าวที่ (1) เป็นคร่าวเริ่มต้นของคร่าวทั้งหมดในเรื่องที่จะแต่ง เพราะฉะนั้นในคร่าวนี้
จึงมี 11 วรรค หรือ 11 คณะ รวมกันเป็น 1 กราว
- คร่าวที่ (2) เป็นคร่าวคำเนินเรื่องต่อไป มี 10 วรรค หรือ 10 คณะ

การนิยมนำ

คำที่ใช้แต่งคร่าวในวรรคหนึ่ง ๆ ให้ทำเครื่องหมาย ๐ แทนไว้ เครื่องหมาย ๐
คือ คำหนึ่ง ควรใส่คำให้ครบตามจำนวนนั้น ไม่ควรให้เกินกว่านั้น ยกเว้นวรรคที่ 5
ของคร่าวที่ (1) และวรรคที่ 4 ของคร่าวที่ (2) อาจมี 3 คำได้

การนิยมนำ

- (1) วรรคแรก ขึ้นต้นด้วยคำที่เป็นเสียงสามัญ โดยเฉพาะคำสุดท้ายของวรรคต้องเป็น
เสียงสามัญ ไม่นิยมเสียงอื่น แล้วส่งสัมผัสในแก่คำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 2
- (1) วรรคที่ 2 คำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคนี้รับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 1
ส่วนคำสุดท้ายของวรรคนี้ มักบังคับให้เป็นเสียงตรีเท่านั้น (อาจเป็นรูปวรรณยุกต์โท
หรือเสียงสั้น เช่น ละ มัค คิต ฯลฯ ถือเป็นเสียงตรีทั้งหมด) คำสุดท้ายที่เป็น
เสียงตรีวรรคนี้ ส่งสัมผัสในแก่คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ต่อไป
- (1) วรรคที่ 3 คำสุดท้ายของวรรคนี้รับสัมผัสเป็นเสียงโทแท้ จากคำสุดท้ายของ
วรรคที่ 2 ซึ่งเป็นเสียงตรี ถ้าจะส่งสัมผัสในกับคำที่ 1 หรือ 2 ในวรรคที่ 4 ได้
ก็จะเพิ่มความไพเราะยิ่งขึ้น
- (1) วรรคที่ 4 คำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคนี้ อาจรับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 3
ส่วนคำสุดท้ายของวรรคนี้บังคับให้เป็นเสียงจัตวา
- (1) วรรคที่ 5 วรรคนี้เป็นวรรคกลับ จำนวนคำอาจใช้เพียง 3 คำก็ได้ ไม่ส่งหรือ
รับสัมผัสนอกจากวรรคใด คำสุดท้ายของวรรคนี้นิยมให้เป็นเสียงตรี เหมือนวรรค
ที่ 2 ถ้าสามารถให้คำสุดท้ายของวรรคนี้ ส่งสัมผัสในกับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรค
ที่ 6 ได้ ก็จะทำให้ไพเราะยิ่งขึ้น

- (1) วรรคที่ 6 คำที่ 1 หรือ 2 อาจรับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 5 ส่วนคำสุดท้ายของวรรคนี้รับสัมผัสนอกเป็นเสียงจัตวาจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 แล้วส่งสัมผัสนอกให้แก่คำสุดท้ายของวรรคที่ 7
- (1) วรรคที่ 7 คำสุดท้ายของวรรคนี้ รับสัมผัสนอกจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 6 แต่นิยมให้เป็นเสียงสามัญ และอาจส่งสัมผัสในให้แก่คำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 8 ด้วย
- (1) วรรคที่ 8 คำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคนี้อาจรับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 7 คำที่ 3 ของวรรคบังคับให้เป็นเสียงเอก ส่วนคำสุดท้ายคือคำที่ 4 บังคับให้เป็นเสียงโทแท้ และให้ส่งสัมผัสนอกแก่คำสุดท้ายของวรรคที่ 10 ด้วย
- (1) วรรคที่ 9 เป็นเช่นเดียวกับวรรคที่ 5 ถือเป็นวรรคสลับ แต่คำสุดท้ายของวรรคนี้ นิยมให้เป็นเสียงจัตวาหรือเสียงสามัญได้บ้าง และส่งสัมผัสในแก่คำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 10
- (1) วรรคที่ 10 คำที่ 1 หรือ 2 อาจรับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 9 และคำสุดท้ายของวรรคนี้ให้รับสัมผัสเป็นเสียงโท (แท้) จากคำสุดท้ายของวรรคที่ 8 แล้วอาจส่งสัมผัสในให้กับคำที่ 1, 2, 3 หรือ 4 ของวรรคที่ 11 อันเป็นวรรคสุดท้ายของคร่าวเริ่ม
- (1) วรรคที่ 11 เป็นวรรคจบคร่าว คำที่ 1, 2, 3 หรือ 4 อาจรับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 10 จำนวนคำในวรรคนี้นิยมตั้งแต่ 5 - 7 คำ คำสุดท้ายของวรรคนี้ต้องเป็นเสียงตรี เพราะเป็นการจบคร่าว คำสุดท้ายเสียงตรีนี้ ส่งสัมผัสเสียงตรีเช่นกันให้แก่คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ในคร่าวต่อไป

คร่าวที่ 2

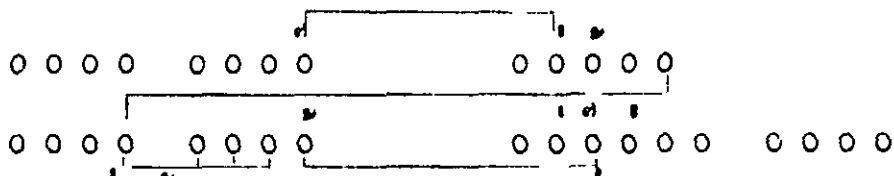
- (2) วรรคที่ 1 คำสุดท้ายของวรรคนี้นิยมให้เป็นเสียงสามัญหรือจัตวา ส่งสัมผัสในให้แก่คำที่ 1 หรือ 2 ในวรรคที่ 2

- (2) วรรคที่ 2 คำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคนี้ อาจรับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 คำสุดท้ายของวรรคนี้รับสัมผัสเสียงตรี จากคำสุดท้ายของคร่าวก่อน (ที่ 1) วรรคที่ 11 และอาจส่งสัมผัสในแก่คำที่ 1, ที่ 2 หรือที่ 3 ของวรรคที่ 3 ต่อไป
- (2) วรรคที่ 3 จำนวนคำในวรรคนี้ ~~เป็น 5-6~~ คำ คำที่ 1, ที่ 2 หรือที่ 3 อาจรับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ส่วนคำที่ 2 และที่ 3 ของวรรคนี้นิยมให้เป็นเสียงเอกเสียงโทเรียงกัน หรือจะกลับเสียงโทเสียงเอกก็ได้ เสียงโทในที่นี้เป็นเสียงโท (แท้) ส่วน 2 คำสุดท้ายกำหนดให้เป็นเสียงสามัญ และคำสุดท้ายนี้ส่งสัมผัสนอกแก่คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 ต่อไป
- (2) วรรคที่ 4 วรรคนี้เหมือนวรรคที่ 5 ของคร่าวที่ (1) คือเป็นวรรคสลับ ไม่สัมผัสนอกกับคำใดวรรคใด และกำหนดให้คำสุดท้ายของวรรคนี้เป็นเสียงตรี อาจส่งสัมผัสในแก่คำที่ 1 หรือที่ 2 ของวรรคที่ 5
- (2) วรรคที่ 5 คำที่ 1 หรือคำที่ 2 อาจรับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 ส่วนคำสุดท้ายของวรรคนี้ต้องรับสัมผัสนอกกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 และกำหนดให้เป็นเสียงจัตวาด้วย แล้วส่งสัมผัสนอกไปให้คำสุดท้ายของวรรคที่ 6
- (2) วรรคที่ 6 คำสุดท้ายของวรรคนี้ รับสัมผัสนอกจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 5 แก้ให้เป็นเสียงสามัญ และอาจส่งสัมผัสในแก่คำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 7
- (2) วรรคที่ 7 คำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคนี้อาจรับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 6 ส่วนคำที่ 3 ของวรรคนี้กำหนดให้เป็นเสียงเอก หรือเสียงที่คนโบราณออกเป็นเสียงเอก เช่น ต่าบล เป็น ต่าบล, เป็น อ่านว่า เป็น ฯลฯ ส่วนคำที่ 4 สุดท้ายของวรรคกำหนดให้เป็นเสียงโท (แท้) และส่งสัมผัสนอกให้แก่คำสุดท้ายของวรรคที่ 9
- (2) วรรคที่ 8 เป็นเช่นเดียวกับวรรคที่ 9 ของคร่าวก่อน (1) คือ เป็นวรรคสลับ ไม่สัมผัสนอกกับวรรคใด และนิยมให้คำสุดท้ายของวรรคเป็นเสียงสามัญ อาจส่งสัมผัสในแก่คำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 9

- (2) วรรคที่ 9 คำที่ 1 หรือ 2 ในวรรค อาจรับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 8 ส่วนคำสุดท้ายของวรรคนี้ ต้องรับสัมผัสนอกเป็นเสียงโท (แท้) จากคำสุดท้ายของวรรคที่ 7 และอาจส่งสัมผัสในแก่คำที่ 1, ที่ 2 ที่ 3 หรือที่ 4 ของวรรคที่ 10
- (2) วรรคที่ 10 วรรคนี้เหมือนวรรคที่ 11 ของคราวที่ (1) คำที่ 1, ที่ 2, ที่ 3 หรือที่ 4 รับสัมผัสในจากคำสุดท้ายของวรรคที่ 9 คำสุดท้ายของวรรคนี้บังคับให้เป็นเสียงตรี และส่งสัมผัสเสียงตรี ให้แก่คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ในคราวต่อไป วิธีแต่งก็ทำไปตามแบบคราวที่ (2) ทุกประการ

บทพบคราวหรือบทลงเอย

การจบคราวของลานนาไทยมีฉันทลักษณ์อีกต่างหาก ไม่ใช่จบลงอย่างห้วน มีลีลาเหมือนนกที่ลอยวนก่อนที่จะร่อนลง มีฉันทลักษณ์ ดังนี้

บทพบคราวนี้มี 7 วรรค หรือ 7 คณะ วรรคที่ 1, 2, 3 นั้น เป็นวรรคของการขึ้นคราวธรรมดา คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 รับสัมผัสเสียงตรีจากคราวก่อนนั่นเอง วรรคที่ 3 นั้น คำสุดท้ายของวรรคแทนที่จะส่งสัมผัสให้แก่คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 เหมือนคราวธรรมดา กลับส่งสัมผัสแก่คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 เสีย ทั้งวรรคที่ 5 ให้ลอยตัวไม่สัมผัสเกี่ยวข้องกับวรรคที่ผ่านมา คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 นี้ อาจส่งสัมผัสในแก่คำที่ 1, ที่ 2 หรือที่ 3 ในวรรคที่ 5

วรรคที่ 5 มี 4 คำเหมือนคราวอื่น แต่คำสุดท้ายของวรรคนี้เป็นเสียงโท (แท้) แล้วส่งสัมผัสแก่คำที่ 3 ของวรรคที่ 6

วรรคที่ 6 วรรคนี้มี 6 คำ คำที่ 2 เป็นเสียงเอก คำที่ 3 เป็นเสียงตรี คำที่ 4 เป็นเสียงเอก 2 คำสุดท้ายเป็นเสียงสามัญ

วรรคที่ 7 ทั้ง 4 คำนี้ไม่สัมผัสกับวรรคไหนเลย เทียบกับภาคกลางก็เหมือนกับ "เอย" เท่านั้น

เสนาหา บุญรักษ์¹ ผู้ศึกษาวิจัยเรื่องวรรณกรรมคำวของภาคเหนือ ได้ถอดคำประพันธ์ของคำวขอจำนวน 22 เรื่องที่นำมาศึกษา พบว่า มีกฎเกณฑ์บางอย่างไม่ตรงกับที่ สิงหะ วรรณสัย ได้กล่าวไว้ และได้วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับฉันทลักษณ์ของคำวขอไว้ดังนี้

คำวบทแรก

1	{	(0)	0	0	0			0	0	0	0
		0	0	0	0			0	0	0	0
2	{	0	0	0	0			0	0	0	0
		0	0	0	0			0	0	0	0
3	{	0	0	0	0			0	0	0	0
		0	0	0	0			0	0		

คำวบทคำเนินเรื่อง

1	{	0	0	0	0			0	0	0	0
		0	0	0	0			0	0		
2	{	0	0	0	0			0	0	0	0
		0	0	0	0			0	0	0	0
3	{	0	0	0	0			0	0	0	0
		0	0	0	0			0	0		

สำหรับการลงท้ายตอนของคำวขอ นั้น เสนาหา บุญรักษ์ กล่าวว่า คำวขอแต่ละเรื่องลงท้ายไม่เหมือนกัน ฉันทลักษณ์จึงไม่แน่นอน พร้อมทั้งยกตัวอย่างการลงท้ายตอนของคำวขอที่มีการลงท้ายผิดแปลกกันไปดังนี้

¹ เสนาหา บุญรักษ์ วรรณกรรมคำวของภาคเหนือ หน้า 21 - 33

เจ้าสุวัตร

ขอกสีเนหา

บทนี้ว่าควางลง

○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○

ก่อนฟังปุ่น

ก่อนแล

○ ○ ○ ○

○ ○

วงศ์สุวรรณค

แม่ส้มยอคำ

ผีमारตัวหายบ่า

ไปอยู่ป่าดงใหญ่แหล

○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○

ก่อนฟังบทหน้า

จักคักเอนางหนอฟ้า

○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○ ○

สุวรรณะหอยสังข์

ปะริโยสาน

บทนี้หากสุคความ

○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○ ○

นิทานควาถอย

ก่อนแลนายเหย

○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○

จะเห็นไ้ว่าการลงท้ายตอนของคำขอไม่มีฉันทลักษณ์บังคับ ในตอนท้ายมักจะจบว่า ก่อนแล หรือก่อนแลนายเหย (ก่อนแลนายเอ๋ย)

รูปแบบฉันทลักษณ์ของ คำที่ สิงฆะ วรรณสัย และเสนาหา บุญรักษ์ วางไว้ นี้ มีข้อแตกต่างกันอยู่บ้างในเรื่องจำนวนวรรค จำนวนคาในวรรค เสียงวรรณยุกต์ และสัมผัส แต่กฎเกณฑ์ของการประพันธ์โดยส่วนรวมจะคล้ายคลึงกัน

ตัวอย่างวรรณกรรมคำซึ่งถือเป็นแบบฉบับในการแต่ง

รอมณัค สะอค์โศกรอน หนักหนองซ่อน ชะต่อนอกอีก
 กอยฟังเฒะนอง ฟ้าของใจติด จักบิเอาควง สะปวงมาล่อม หอนว่าคำเสย
 ลมเจยลวาคตอม หอมควงบานชวานรส ภูเขาเอย บ่เอยเหื่อคงค
 หอมอบอวนควรรคม จาเียบเภา สำเนาอกนอม ผสบแตกเียม
 เรียมวีราสร้าง กอยฟังเฒะนาย แมลนบกกว้าง ซาดีบางตะพานแต่เชื้อ
 บถามีเกื้อ หินส่นยอมเนื้อ สีหากเข้มแดงงาม ะเปื่องมาตเช็ด คินไผมะขาม
 สีหากตึงงาม แดยามอยู่เภา หลอนนายจำ เชิญฟังเฒะเจ้า บังก่อนสำเนา
 เรื่องทุกซ์ ลุนหลังนาย พี่เมาชวนชุก ป่านเป็คยาเมาวิน เข้าและน้ำ
 ลางคยลืมกิน ยาเียวคิน หวักหวาวลุมไ้ ทรงตนตัว อยู่บอบไ้
 เหมือนหางตุงไชยชอช้าง บักแขวนสูง พยุงยกกาง กางเป่งกว้างตอลม
 แสนเื่องทุกซ์ หนีบแน่นแถมถม กั้นกิดไควจม พรหมมีเตไ้ จับหล่างวัน
 เียะเหมือนจักไ้ หนาวเย็นในนกรอน เกยไค้อยูกิน ยินคี่เชื่อมซ่อน
 แผ่งไผ่อ้อมบิงปาว เปื่อยเมารักจู เมาบาวเบาสาว คามเื่องแนวนาว
 เกยแผ่งไผ่เฝ้า หล่างพองเขา เมายาคินเหล่า พี่เเฒาเมาลม กั้นกิดรอกนอง
 แม่บ้องแซนกม พี่เมาลม จุ่มงวาคังบ้า พี่จาสัง ปอลืมหลังหน้า
 คอบคัวลืมละไ้ ... เหตุสีเเนหา พี่ไค้ชาเคิน จิงแบ่งแต่งสร้างสารเติง
 ตะเลเื่อง จักไขหื้อกว้าง ข่างตางเมื่อปายลุน กอนเหล่นายเอย

¹ คำขอเรื่องพญาพรหมพรมควยกาจมน หน้า 1 _ 12

ความนิยมในการแต่งคำ อุดม รุ่งเรืองศรี¹ กล่าวถึง คำว่า เป็นฉันทลักษณ์ ที่ชาวบ้านล่านานิยมใช้มากที่สุด เห็นได้จากการใช้คำประพันธ์ประเภทนี้อย่างกว้างขวาง คือ ใช้ในการแต่ง

ก. คำว่อม ซึ่งเป็นโวหารที่กินใจ หรือสุภาพิตสัน ๆ ที่มักใช้ประกอบการ สทนา

ข. คำคาถาเครือ เป็นสำนวนแบบฉบับที่หนุ่มสาวใช้เจรจาเป็นโวหารรัก

ค. คำใช้ เป็นจดหมายที่มีไปมาระหว่างหนุ่มสาว เทียบได้กับเพลงยาว

ง. คำว่า ใช้พรรณนาเหตุการณ์ต่าง ๆ คล้ายกับจดหมายเหตุ เช่น คำ รำนานอง การรกรักหวานสละกายอม คำว่าครุบาทวีวิชัย เป็นต้น

จ. คำธรรม ใช้ในการแต่งเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เพื่อการอ่านและอ่าน สู้กันฟังทั่วไป เช่น ผงส์หิน เจ้าสุวัตร นางบัวคา กากาคำ เป็นต้น

นอกจากนี้ อุดม รุ่งเรืองศรี² ยังได้กล่าวถึงสาเหตุที่ชาวบ้านนิยมใช้คำหรือ คำขอในการแต่งคำประพันธ์ว่า น่าจะมีสาเหตุดังนี้ คือ

1. ความเคยชินกับคำ เช่น บทปริศนา จ้อย และโวหารรักต่าง ๆ
2. ความสะดวกในการแต่ง สามารถแต่งได้สั้นยาวตามต้องการโดยใช้ ภาษาง่าย ๆ ฉันทลักษณ์ของคำก็ง่ายกว่าโคลง

3. สะดวกแก่การนำมาขับเป็นทำนองเสนาะ บทคำที่บรรยายความรู้สึก ที่ไม่ยาวนานนั้น มักจะเป็นสิ่งที่ชายหนุ่มนิยมนำมาขับ หรือ "จ้อย" ในขณะที่เดินทางไปหา หรือกลับจากการเยี่ยมหญิงที่ตนหมายปอง

ในภาคเหนือมีประเพณีอย่างหนึ่งที่ทำให้ประชาชนทั่วไปได้รู้จักวรรณกรรมคำกัน มากขึ้น คือ ประเพณีการเล่าคำ ซึ่งเป็นการนำเอาคำขอเรื่องต่าง ๆ มาอ่านเป็นทำนอง เสนาะสู้กันฟัง โดยไม่จำเป็นต้องมีดนตรีประกอบ ผู้เล่าคำมักเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนใน

¹อุดม รุ่งเรืองศรี วรรณกรรมล้านนา หน้า 21

²อุดม รุ่งเรืองศรี "วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนา : ร้อยกรองชาวบ้าน"

พระพุทธศาสนามาแล้ว ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความสามารถในการอ่านและเขียนหนังสือได้เป็นอย่างดี ประเพณีการเล่าความนี้ทำให้ชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือได้มีโอกาสรับฟังความขอเรื่องต่าง ๆ ซึ่งให้ทั้งความบันเทิงและคติสอนใจ

การอ่านคำเป็นทำนองเสนาะนั้น จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ทำนองที่มีชื่อตามท้องถิ่น¹ เรียกทำนองการเล่าความตามท้องถิ่นที่เป็นถิ่นกำเนิดของทำนอง ดังนี้คือ ทำนองเชียงใหม่ ทำนองเชียงใหม่แบบเก่า ทำนองเมืองเถิน (อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง) หรือทำนองมะนาวลองโขง ทำนองลำปาง และทำนองเชียงใหม่

2. ทำนองที่มีชื่อตามลีลา² มี 3 ทำนอง คือ

1. ทำนองโก่งเสียงขบ หมายถึง การอ่านแบบช้า เอื้อนเสียงสั้นยาวไปตามจังหวะดนตรี นิยมใช้อ่านเรื่องต่าง ๆ ให้คนฟัง เช่น เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นต้น

2. ทำนองม้ายาไฟ เป็นการอ่านแบบจังหวะเร็วเหมือนม้าเหยียบไฟ เริ่มอ่านเร็วแล้วไปทอดยาวช้าลงปลาย

3. อ่านทำนองวิงวอน เป็นการอ่านแบบต้องการให้ผู้ฟังเกิดความเมตตา สงสาร นิยมอ่านบทเทศน์ที่ต้องการให้ผู้ฟังสะเทือนอารมณ์

เสนาหา บุญรักษ³ กล่าวถึงการเล่าความว่ามีได้หลายลักษณะโดยจำแนกตามโอกาสดังนี้

1. การเล่าความภายในครอบครัว เป็นการเล่าความเพื่อความบันเทิงหลังอาหารเย็น โดยมีพ่อบ้านหรือแม่บ้านเป็นผู้เล่าให้ลูกหลานฟัง เพื่อคลายบรรเทาความเหน็ดเหนื่อยในท่อนกลางคืน เพราะในสมัยก่อนยังไม่มีเครื่องให้ความบันเทิง เช่น วิทยุ และโทรทัศน์ เหมือนสมัยนี้

¹เสนาหา บุญรักษ วรรณกรรมคำของภาคเหนือ หน้า 19 - 20

²มณี พยอมยงค์ ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย หน้า 30

³เสนาหา บุญรักษ ล.ค. หน้า 18 - 19

2. การเล่าข่าวในงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานปอยมวชลูกแก้ว (งานมวชเนร) งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานปอยเช้าสังข์ (งานทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปหาคนตาย ต้องใช้เวลาเตรียมงานนานถึง 9 - 10 วัน) ในงานมงคลต่าง ๆ จะมีการเล่าข่าวให้คนที่มาช่วยงานได้รับความสนุกสนานและอยู่ทำงานจนดึกได้ ในการจัดงานมงคลต่าง ๆ นั้นก่อนถึงวันจริงจะมีการเตรียมงานก่อนซึ่งเรียกว่า วันคา ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันทำงานต่าง ๆ ระหว่างที่ทำงานก็มีการเล่าข่าว ผู้ที่เล่าข่าว มักมีเสียงดีและเคยบวชเรียนมาแล้ว ในสมัยก่อนมีการจ้างคนเสียงดีไว้เล่าข่าว เรียกตามภาษาเหนือว่าจ้างมา "ใส่ข่าว"

3. การเล่าข่าวในงานศพ มีจุดประสงค์ให้ผู้ที่มาอยู่เป็นเพื่อนเจ้าของบ้านได้ฟังในขณะที่ศพยังไม่ไ้เผา เพื่อไม่ให้บรรยากาศเศร้าหมองจนเกินไป

ปัจจุบันประเพณีการเล่าข่าวเสื่อมความนิยมไปแล้ว เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้ชาวบ้านสามารถหาความบันเทิงในรูปแบบใหม่ จากสื่อมวลชนชนิดต่าง ๆ ได้ เช่น ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

ในสมัยก่อนที่ยังไม่มีการพิมพ์หนังสือเกิดขึ้น บรรณกรรมาวชขอเรื่องต่าง ๆ จะบันทึกลงบนสมุดข่อย ซึ่งลักษณะการบันทึกวรรณกรรมล้านนา¹ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล¹ กล่าวว่า มีการจาร ได้แก่ การใช้เหล็กแหลมจารบนใบลาน ต่อมาก็มีการใช้ปากกาที่ทำจากก้านกก (พืชชนิดหนึ่ง) จุ่มหมึกดำ (ซึ่งทำจากเขม่าไฟผสมน้ำ) เขียนบันทึกลงในกระดาษหรือสมุดข่อย (ภาษาล้านนาเรียกว่า "บับหนังสือ") ลักษณะการจารนี้มีมาแต่โบราณ จนกระทั่งเมื่อเริ่มมีกิจการการพิมพ์เกิดขึ้น จึงได้มีการพิมพ์ลงบนแผ่นปลิง หรือเย็บเป็นรูปเล่มต่อมาภายหลัง ดังนั้นในสมัยก่อน ผู้ที่สนใจวรรณกรรมเรื่องใดจะต้องคัดลอกต่อ ๆ กันไป เพื่อนำไปอ่านสู่กันฟังตามความพอใจ สงวน โชติสุรัตน์² กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า ในสมัยที่ภาคเหนือยังไม่มีโรงพิมพ์ที่จะพิมพ์หนังสือออกจากร้านนั้น เมื่อ

¹ ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล "แนะนำวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาไทย" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1 หน้า 113

² สงวน โชติสุรัตน์ คนดีเมืองเหนือ หน้า 417

นักประพันธ์หรือกวีคนใดแต่งบทประพันธ์ขึ้นมาแล้ว บรรดานักอ่านที่สนใจก็จะไปขอยืมอ่านที่บ้าน เมื่อติดใจसानวนโวหารหรือเนื้อเรื่อง ก็ขอลื้เอาไปโดยคิดค่าตอบแทนให้เป็นผูก ๆ *ผูกหนึ่งประมาณตั้งแต่ 1 บาทถึง 15 บาท แล้วแต่ว่าจะยาวหรือสั้น หรือเรื่องนั้นจะดีหรือไม่ดีเพียงใด

ปี พ.ศ. 2411 มิชชันนารี ชาวอเมริกันได้เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนา นิยายโปรแตสแตนต์ในล้านนา และได้จัดตั้งโรงเรียน โรงพิมพ์ การแพทย์ ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างมาก¹ การจัดตั้งโรงพิมพ์นี้เองที่ได้มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้วรรณกรรมคำขอแพร่หลายไปยังประชาชนมากยิ่งขึ้น อุดม รุ่งเรืองศรี² ได้กล่าวถึงความเป็นมาในการจัดตั้งโรงพิมพ์ของมิชชันนารีในล้านนาไว้ว่า มิชชันนารี คณะเพรสไบทีเรียนได้ตั้งโรงพิมพ์ขึ้นที่บริเวณตำบลวังสิงห์คำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2435 ใช้ชื่อว่าโรงพิมพ์อเมริกัน ดำเนินการเพื่อสนับสนุนการเผยแผ่คริสต์ศาสนา ต่อมาคณะมิชชันนารีได้ขายกิจการโรงพิมพ์ให้แก่นายเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ ซึ่งนายเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ ได้พิมพ์งานต่าง ๆ ไม่จำกัดประเภท งานที่มีค่าแก่วงการวรรณกรรมล้านนาเป็นอันมาก คือ การพิมพ์คำขอออกเผยแผ่ คำขอเรื่องแรกที่พิมพ์คือเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์ ในปี พ.ศ. 2460

ในสมัยหลัง ระหว่าง พ.ศ. 2494 - พ.ศ. 2500 เป็นช่วงที่วรรณกรรมคำขอได้รับความนิยมแพร่หลายขึ้นอีก ทั้งนี้เพราะโรงพิมพ์เจริญเมือง ของนายเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ ได้จัดพิมพ์คำขอเรื่องต่าง ๆ จาหน่าย โดยพิมพ์เป็นหนังสือที่ใช้ทั้งตัวอักษรไทยและอักษรล้านนา³ นายเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ ได้ว่าจ้างให้ผู้อื่นช่วยแต่งคำขอเพื่อมาพิมพ์จำหน่าย โดยมากแล้วคำขอก็จะมีที่มาจากธรรมชาติซึ่งมาจากปัญญาสชากก และ

¹ระวีวรรณ ไชยสกุล และสิริพร สิทธิพงศ์ "การจัดการศึกษาของมิชชันนารีในล้านนาไทย" ศึกษาศาสตร์สาร 10 : 50 ต.ค. 24 - ก.ย. 25

²อุดม รุ่งเรืองศรี ระบบการเขียนอักษรล้านนา หน้า 17 - 18

³ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ "ลักษณะวรรณกรรมคำขอ" ใน ล้านนาไทยคดี หน้า 158

*เนื้อความตอนหนึ่ง ๆ ของเรื่อง เรียกว่า 1 ผูก

ในขณะที่เดียวกันก็ได้มีผู้รู้โบราณได้แต่งชาคนนอกนิบาตขึ้นมาอีกเป็นสำนวนเทศน์ ซึ่งมีได้หมายความว่า ธรรมการวทุกเรื่องจะต้องได้รับการแต่งเป็นคราวขอเสมอไป ทั้งนี้เพราะจำนวนคราวขอที่พิมพ์ออกมานั้นมีจำนวนจำกัด และเรื่องที่ผู้แต่งคัดเลือกมาเป็นต้นฉบับคราวขอนั้นย่อมจะต้องสอดคล้องกับความสนใจของตน¹

นับว่าโรงพิมพ์เจริญเมืองของ นายเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ ได้มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้วรรณกรรมคำขอแพร่หลายไปสู่ชาวบ้านได้รวดเร็วและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีประเภทต่าง ๆ ตลอดจนอารยธรรมตะวันตกที่ไหลมาเข้ามา ทำให้วรรณกรรมคำขอเสื่อมความนิยมลงไปเป็นอันมาก ประมาณปี พ.ศ. 2510 นายเมืองใจ ชัยนิลพันธ์ ได้ขายลิขสิทธิ์การพิมพ์คำขอให้แก่นายประเทือง เภาวรรณสุข เจ้าของร้านประเทืองวิทยา ในตลาดนารัฐ อาเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ร้านประเทืองวิทยาได้จัดพิมพ์วรรณกรรมคำขอเรื่องต่าง ๆ สืบต่อมา แต่ในปัจจุบันจำนวนของการพิมพ์ลดน้อยลงมาก เนื่องจากไม่ค่อยได้รับความสนใจจากประชาชน

วรรณกรรมคำหาทางวิทยภาคเหนือ

ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า "คำหา" เป็นการนำเอาฉันทลักษณ์แบบคำมาแต่งเป็นเรื่องต่าง ๆ โดยไม่จำกัดเนื้อหา อาจเป็นการร่าพันหรือบรรยายความในใจ ตลอดจนเหตุการณ์ที่ได้พบเห็นทั่วไปในสังคม ดังนั้นเนื้อหาของคำหาจึงมีความหลากหลาย และในบางครั้งคำหาอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คำขอ หรือขอคำก็ได้ ทั้งนี้เพราะคำหาก็คือคำขอประเภทหนึ่งนั่นเอง ดังเช่น คำประวัติครุมาศวิรัช ซึ่งพระภิกษุสุนทรพจนกิจเป็นผู้แต่ง เมื่อ พ.ศ. 2466 พระภิกษุสุนทรพจนกิจ เรียกชื่อว่า "ขอคำหาเชียงแสน" สิ่งมะ วรรณสัย² กล่าวว่า ที่เรียกเช่นนี้ เข้าใจว่า พระภิกษุสุนทรพจนกิจคงได้พบคำหา

¹สุคนธ์ รุ่งเรืองศรี "วิเคราะห์วรรณกรรมลานนา : ร้อยกรองชาวบ้าน" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมลานนา เล่ม 2 หน้า 426

²สิ่งมะ วรรณสัย สารประวัติครุมาศวิรัช นักบุญแห่งลานนาไทย

ซึ่งเป็นร้อยกรองชนิดหนึ่งของล้านนาที่เชียงใหม่ ความจริงคร่าวนี้มีแต่งขึ้นแล้วในลำพูน
ลำปาง และเชียงใหม่ คร่าวจึงไม่ใช่ของเฉพาะที่เชียงใหม่เท่านั้น

วรรณกรรมคำขำเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและปรากฏกันนับเป็น
หลักฐานที่น่าสนใจ ได้แก่

คำขำที่เป็นการบรรยายความในใจ คือ คำสืบท หรือคำพญาพรหม
ของพญาพรหมโวหาร บางครั้งเรียกว่า คำขำนางจอม เพราะเป็นคำที่พญาพรหมโวหาร
เขียนระบายความในใจที่มีต่อภรรยาอันเป็นที่รัก คือ นางจอมหรือศรีจันทน์ไป
พญาพรหมโวหารจึงบรรยายอารมณ์สะเทือนใจด้วยถ้อยคำและโวหารอุปมาอุปไมยที่ลึกซึ้ง
คำขำนางจอมเป็นบทพรรณนาความรัก ความหลัง ตัดพ้อต่อว่าด้วยภาษาที่ไพเราะคมคาย
น่าฟัง และมีคติเตือนใจ จึงมีผู้จดจำนำไปกล่าวหรือเขียนถึงอยู่เสมอ นอกจากนี้
พญาพรหมโวหารยังได้รับการยกย่องว่าเป็น "บรมครูของกวีล้านนาไทย" * อีกด้วย

คำขำประวัติบุคคลสำคัญ และคำขำการปลูกสร้างสิ่งสำคัญ เช่น ขอคร่าว
เชียงใหม่ หรือคร่าวประวัติครูบาศรีวิชัย ที่เรียกกันทั่วไปว่า คำขำเจ้าวัดบ้านปาง
ซึ่งเป็นการบันทึกประวัติของครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาไทย คำขำเรื่องกาวิละ
เป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ล้านนาในสมัยพระยาการวิละ คำขำเรื่องตำนานเจ้า
7 คน ซึ่งเป็นกษัตริย์ปกครองล้านนาไทย คำขำการสร้างพระวิหารหลวงวัดพระธาตุ
เจ้าทริภุชชัย เมื่อปี พ.ศ. 2459 แต่งโดยพระยาราชเทวี

คำขำเหตุการณ์แปลก ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น คำขำสุขาภิบาล ** หัวสุนทรพจน์กิจ
แต่งเมื่อ พ.ศ. 2469 คำขำนานอง เป็นการบันทึกเหตุการณ์ตอนน้ำท่วมเชียงใหม่
และลำพูนมากผิดปกติเมื่อปี พ.ศ. 2472 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่เคยพบเห็นกันมาก่อน
คำขำพ่อเอาลูกสาวเป็นเมีย เป็นการบันทึกเรื่องราวแปลก ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยนั้น

* ชมรมฟื้นฟูกวีล้านนาไทย ซึ่งเป็นศูนย์กลางของนักกวีภาคเหนือ ตั้งอยู่ที่
อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ถือเอาวันที่ 12 เมษายน ของทุกปีเป็นวัน
พระยาพรหมโวหาร บรมครูของกวีล้านนาไทย

** ต้นฉบับอยู่ที่ห้องสมุด รศ.มณี พยอมยงค์

กล่าวคำสอน เป็นคำที่ร่ำพรรณนาเรื่องเกี่ยวกับธรรมจริยาหรือคำสอนต่าง ๆ เช่น คำสอนเจ้าราช กล่าวคำสอนเรื่องศีล เป็นต้น

ในช่วงที่วรรณกรรมคำเลื่อมความนิยมลงไปดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น ต่อมา ได้มีการฟื้นฟูวรรณกรรมคำขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในสมัยนั้น ได้ให้เนื้อที่สำหรับตีพิมพ์คำสอนที่มีผู้แต่งส่งมา มีการเชิญชวนให้ผู้ที่สนใจทั่วไปเขียนคำสอนเรื่องต่าง ๆ เพื่อนำลงตีพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ชาวเหนือในช่วงปี พ.ศ. 2493 ได้เปิดให้มีการประกวดคำสอนขึ้น ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2501 หนังสือพิมพ์คนเมืองก็ได้พยายามฟื้นฟูและส่งเสริมวรรณกรรมล้านนา ด้วยการจัดให้มีหนังสือพิมพ์คนเมืองฉบับคำสอนขึ้น คำสอนที่ได้้นำลงพิมพ์แล้วจะได้นำออกอ่านทางวิทยุด้วย ปรากฏว่ามีผู้สนใจแต่งคำสอนมารวบรวมการเป็นจำนวนมาก ประครอง นิมมานเหมินท์¹ กล่าวว่า ภาพสะท้อนจากบทประพันธ์ในหนังสือพิมพ์คนเมืองฉบับคำสอน แสดงให้เห็นว่า กวีสมัครเล่นทั้งหลายได้นำเอารูปแบบเดิมของการประพันธ์ คือ ฉันทลักษณ์แบบคำและชอบางชนิดมาใช้ แต่เนื้อหาเป็นเรื่องของชีวิตจริงที่กำลังประสบกันอยู่ กวีทำหน้าที่แทนปวงชน ผู้ได้รับความเดือดร้อนให้ใคร่ระบายความคับแค้นใจ ในขณะเดียวกัน ถ้าเห็นว่ายังมีข้อบกพร่องประการใดในสังคมที่จะพึงมาเตือน กวีก็มีได้ละเลย

นอกจากวรรณกรรมคำสอนหรือคำสอนจะได้รับการฟื้นฟูและส่งเสริมให้เป็นที่แพร่หลายไปสู่ประชาชนทางหนังสือพิมพ์แล้ว ยังปรากฏว่าได้มีการจัดรายการคำสอนทางวิทยุขึ้น โดย นายอำนวย กลาพัค ซึ่งเริ่มจัดเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา ในลักษณะของการเปิดเพลงสลับกับการอ่านคำสอนที่มีผู้แต่งส่งมารวบรวมการ ปรากฏว่ามีผู้สนใจแต่งคำสอนเรื่องต่าง ๆ ส่งมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้จัดรายการก็ได้ทยอยอ่านออกอากาศไปตามลำดับ เนื่องจากคำแต่ละเรื่องหรือแต่ละฉบับมีความยาวไม่เท่ากัน ความยาวอาจมีจำนวนตั้งแต่ 1 หน้ากระดาษขึ้นไปจนถึงหลาย ๆ หน้า ในการจัดรายการ

¹ประครอง นิมมานเหมินท์ "พัฒนาการของวรรณกรรมล้านนา : ประเภทลายลักษณ์" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2
หน้า 339 - 340

แต่ละวันซึ่งจะจัดในระยะเวลาประมาณ 30 นาที มีคำอาที่ได้รับการนำมาอ่านออก
อากาศมากน้อยแตกต่างกันไป ถ้าเป็นเรื่องสั้น ๆ จะสามารถอ่านได้หลายเรื่องใน
แต่ละวัน ถ้าเรื่องใดมีเนื้อหายาวมาก ไม่สามารถอ่านได้จบภายในวันเดียว ผู้จัดรายการ
ก็จะนำไปอ่านในวันต่อไป

รายการคำอาทางสถานีวิทยุคงกล่าวได้รับความสนใจจากประชาชนมากเป็น
ที่น่าพอใจ ทราบได้มีผู้จัดรายการในลักษณะเดียวกันนี้ คือ นางรำพรรณ อินทวงศ์
หรือบัวคำ และนางเรไร ไชยวงศ์ ซึ่งก็ได้รับความนิยมเช่นกัน มีผู้ที่สนใจจาก
ท้องถิ่นต่าง ๆ ในภาคเหนือ แต่งคำอามาร่วมรายการอย่างสม่ำเสมอ นับว่าความ
พยายามในการอนุรักษ์และส่งเสริมวรรณกรรมล้านนา โดยใช้วิทยุเป็นสื่อนี้ประสพ
ผลสำเร็จอย่างสูง ทั้งนี้เพราะรายการดังกล่าวสามารถยืนหยัดอยู่ได้จนกระทั่งถึง
ปัจจุบัน และมีผู้สนใจแต่งคำอามาร่วมรายการเป็นจำนวนมาก สิ่งที่สำคัญที่ช่วยให้มี
นักแต่งคำอาเพิ่มขึ้นก็คือ การจัดตั้งชมรมฟื้นฟูวิถีล้านนาไทยซึ่งเริ่มจัดตั้งเมื่อวันที่ 4
มีนาคม พ.ศ. 2527 ชมรมฟื้นฟูวิถีล้านนาไทยนี้ได้เป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงาน
ในวงการนักแต่งคำอาชาวล้านนา พร้อมทั้งพยายามส่งเสริมให้มีนักแต่งคำอาหน้าใหม่
และผลงานเรื่องใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น อันเป็นการส่งเสริมวรรณกรรมล้านนาให้สืบทอด
ต่อไปยังชนรุ่นหลัง และในปี พ.ศ. 2528 ก็ได้มีการนำคำอาเรื่องต่าง ๆ ลงพิมพ์
ในหนังสือพิมพ์ระมิงค์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ ในคอลัมน์
"กวีล้านนาไทย" สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมล้านนาจะยังคงสืบเนื่องอยู่ใน
สังคมต่อไป ทั้งนี้เพราะได้มีความพยายามที่จะอนุรักษ์และส่งเสริมทางสื่อมวลชนประเภท
ต่าง ๆ ทำให้ประชาชนทั่วไปในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมด้วย
นับเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจ และควรแก่การส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นที่ยู่งักกันแพร่หลายมาก
ยิ่งขึ้น อนึ่งวรรณกรรมคำอาทางวิทยุภาคเหนือซึ่งเป็นผลงานของชาวล้านนา ผู้วิจัย
จะได้นำมาศึกษาอย่างละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 3

ประเภทของวรรณกรรมคำอาทางวิทยภาคเหนือ

วรรณกรรมคำอาเป็นการเขียนบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเรื่องจริง และเรื่องที่ถูกแต่งสร้างจินตนาการขึ้น ดังนั้นผู้แต่งจึงสามารถบรรยายเรื่องราวในแง่มุมต่าง ๆ ได้ตามความต้องการในการจัดจำแนกประเภทของวรรณกรรมคำอาที่จัดจำแนกตามลักษณะของเนื้อหา ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 6 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การติดต่อและกระจายข่าวสาร
2. ความรู้สึกและจิตใจ
3. สภาพสังคม
4. ศาสนาและคำสอน
5. ประวัติและตำนาน
6. เนื้อหาอื่น ๆ

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงวรรณกรรมคำอาแต่ละประเภทโดยนำเสนอตัวอย่างประกอบแต่ละตัวอย่างจะมีชื่อเรื่อง เนื้อเรื่อง วันที่อ่านออกอากาศทางวิทยุ ชื่อและที่อยู่ของผู้แต่ง จำนวนตัวอย่างจะเสนอตามลักษณะการปรากฏของเนื้อหาแต่ละประเภท ดังนี้
จึงไม่สามารถกำหนดได้ว่าแต่ละประเภทจะเสนอตัวอย่างกี่จำนวน และเนื่องจากวรรณกรรมคำอาใช้ภาษาถิ่น ผู้วิจัยจึงถอดความเป็นภาษาไทยมาตรฐานไว้ด้วยเพื่อให้เข้าใจได้อย่างสมบูรณ์

การติดต่อและกระจายข่าวสาร

วรรณกรรมคำอาประเภทนี้ แต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อติดต่อและกระจายข่าวสาร เรื่องราวต่าง ๆ ระหว่างกัน ข่าวสารดังกล่าวมี 2 ประเภท คือ ข่าวสารเฉพาะบุคคล และข่าวสารทั่วไป ข่าวสารทั้ง 2 ประเภทนี้มีความแตกต่างกัน คือ ข่าวสารเฉพาะบุคคลนั้น ผู้แต่งระบุว่าต้องการส่งข่าวถึงผู้ใด อาจเป็นนักแต่งคำอาด้วยกัน

หรือบุคคลอื่นก็ได้ เช่น คำว่าเรื่องขอเป็นมิตรกับน้องอโณทัย ลาพูน เรื่องขอลามน้องแสงจันทร์ สุภา ลำปาง เรื่องทอบน้องมั่งอร สันกำแพง เป็นต้น ส่วนข่าวสารทั่วไปนั้นผู้แต่งไม่ได้เจาะจงว่าต้องการส่งข่าวสารถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ต้องการกระจายข่าวสารให้ทุกคนได้ทราบ เช่น คำว่าเรื่องเชิญชวนให้ไปเลือกตั้งผู้แทนราษฎร เรื่องเชิญไปเที่ยวเมืองพร้าว เรื่องเชิญบริจาคเงินช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในภาคใต้ เป็นต้น

วรรณกรรมคำว่าที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการติดต่อและกระจายข่าวสารนี้ เมื่อพิจารณาลักษณะของการส่งข่าวสาร เนื้อหาของข่าวสาร และผู้รับสารแล้ว สามารถจำแนกออกเป็นข้อย่อยได้ดังนี้

1. การผูกมิตรสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาว รัชหนุ่มสาวเป็นวัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความรัก หนุ่มสาวที่ต้องการคนรักหรือเพื่อนต่างเพศ สามารถแต่งคำว่าในลักษณะของการประกาศหามิตรหรือคนรักได้ โดยอาจจะส่งข่าวสารไปยังผู้ที่ตนสนใจเฉพาะบุคคลหรือประกาศหามิตรโดยไม่กำหนดบุคคลก็ได้ เป็นการกระจายข่าวสารให้ผู้อื่นทราบถึงความประสงค์ของตน เมื่อได้รับข่าวสารดังกล่าวแล้ว ผู้ที่สนใจก็จะตอบรับข่าวสารนั้นด้วยการแต่งคำว่าโต้ตอบมา ดังตัวอย่าง

คำวประกาศหามิตร

ขอเอาละลิต ติดกับน้ำแน
 หวันกอดกานปูเลย แดมสารคำวใจ
 สอดของต้องเคย ขออาอ่านวย
 ประกาศจิมเจ้า กุหลาบไร้นาม
 บมีกูเฝ้า ขาอยู่คนเคียวเปลวว่าง
 บว่าไผไหน ป่อหมายป่อฮาง
 บาวจีบาวเก็กก็ดี ที่มีลูกแล้ว
 เมียข้ามหนี น้องบยินดี ต้อนรับ-
 เนอเจ้า ถ้าหากสนใจ กุหลาบ-
 น้องเนา ข่าเจ้ายินดีต้อนรับ
 กุหลาบคนจน เป็นคนอาภัพ
 แค้นน้ำใจเจ้าโสมงาม ถ้าได้มาแล้ว
 บื้อยะการ กุหลาบจะทำ ทุกอย่าง-
 เลยเจ้า กุหลาบจะทำ หังน้ำและข้าว
 เอามาเลี้ยงกูบ่ไ้ บื้อยะหยิ่ง
 แล้วแต่จะใจ จะบอกตัวเจ้าทำงาน
 ส่วนตัวเจ้านั้น บื้อยะหยิ่ง
 เรื่องการ เรื่องงาน บื้อเกี่ยวของ
 ออกก็แล้วหนอ เขียนคออถอง ๆ
 ขอบังลงวางก่อนแล้ว ขอให้อโชคดี
 บ้อราร่างแก้ว เหมือนกันเนอเจ้าทุกคน
 สำหรับตัวน้อง กุหลาบคนจน
 จะขอบังลง ไว้เพียงเต้าอี้ เถานี้-

คำวประกาศหามิตร

จะเอาคอกขจรมาติดเถารางจีด
 รักรึงกับตันไพล น้องได้สอสารแห่งมิตร
 ใ้ของซึ่งทาจากไบเตยหอมถึงคุณอ่านวย
 เพื่อโปรดประกาศให้ด้วย กุหลาบไร้นาม
 (ผู้แต่ง) ยังไม่มีกูเฝ้าแทน อู้อ่างว่าง
 เปลาเปลียวเคียวคาย ไม่ว่าใคร ที่ไหน
 พอมาย พอร่าง หนุมรูน หรือหนุมวัยคิก
 น้องขอต้อนรับหมด เว้นแต่คนที่มีลูกเมียแล้ว
 เท่านั้น น้องไม่ยินดีสมาคมด้วย หากพี่ผู้ใด
 สนใจ น้องกุหลาบถึแม่จะเป็นคนยกจน
 และอาภัพ น้องก็ยินดีต้อนรับด้วยดวงใจอันใส
 สะอาดและงดงาม เมื่อแต่งงานกันแล้ว
 กุหลาบจะรับทำงานแต่เพียงผู้เดียว จะหา
 ข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงกูบ่ไ้ แล้วแต่พี่จะใช้สอย
 น้องจะไม่ยอมให้พี่ทำอะไรเลย ก็กลัวจะ
 กบเขี้ยวกระมังม น้องขอยุติไว้เท่านี้ก่อน
 ขอให้พี่โชคดีนะ คนรูปหล่อทุก ๆ คน
 น้องกุหลาบคนจนขอยุติไว้เท่านี้ละ บ้ายบาย
 คอกกระดิงงาที่บานสะพรั่งเออย ถ้าหากพี่
 สนใจกุหลาบคอกนี้ โปรดตอบให้ขึ้นในข้าง

เป็นไร

ก่อนแผล่ บายบายก่อนเจ้า ๆ
 สะบั้นงายมหลามบายไบแผล่ ถ้าสนใจแต่
 ทอบกุธลาบจิมแผล่

1 ตุลาคม 2526 น้องกุธลาบ ไร้นาม อ. เชียงคำ จ. พะเยา

คำถือน้องกุหลาบไร้หนาม เจียงคำ

กลอนสนำ แบ่งคำตอบ
ถอยฟังเตอะหล้า กุหลาบไร้หนาม
ที่อยู่เจียงคำ ค.เวียงแห่งทอง
พี่น้องทองปอนด์ แต่งกลอนตอบถ้อย
ถึงตัวคนงาม ร่างแก้ว ไคยีนคำวกลอน
ของน้องแล้ว ก็สนใจอันในคอ
ไคแน่นใจแต่ ป้อสร้อยคอกป้อ
ไคแน่นในคอ พี่นอเปียงอัน จึงแต่ง-
เป็นกลอน ขอนมาสดคั้น
หื้อรีบเร็วพลันเตียมซอน
ไคแผ่แอมข้างนอนบิง อีกข้อหนึ่งนั้น
ไคแน่นความจริง ป้อแม่ตั้งฉิ่ง
ปี้ไกล้องไกล เป็นมว่าหยง
โกชาแส้มไหม กับสีคำมอยน้องจีน
ปู้ยาตายาย ฝ่ายปลายตังนั้น
เป็นมว่าอันสังจา ป้อแม่อัน้อง
เปื้อนป่องวงษา ปิตำมารคา
ฝ่ายปลายน้อง หน้า ขอยอดนารี
เจ้าจี้คอกเปา ป้อโซส่าเนากล่าวจี
เป็นมเปิงใจ ตัวจายปี้ ป้อโซบอก-
ชาหื้อดี หื้อฮู้ดีแจ่ง สองเราจำกัน
บตันเหี้ยคแห่ง จ้างมีคนแยง ฉาป่อง
อีกข้อหนึ่งแถม พระเจ้าคีน้อง
หื้อน้องฟูล่องตามไป กันม้อแม่น้อง

คำถือน้องกุหลาบไร้หนาม เจียงคำ

คำกลอนประจำปี โปรดรับฟัง
เถิดน้องกุหลาบไร้หนามที่อยู่เจียงคำ
คำบลเวียง พี่นอทองปอนด์ไคแต่งกลอน
โต้ตอบถึงเจ้าคนงามผู้มีรูปร่างแบบบาง
พี่ไคฟังคำวกลอนของน้องแล้วก็สนใจยิ่งนัก เพื่อ
ให้สนใจพี่พ้อสร้อยคอกป้อ พี่จึงรีบแต่งกลอน
มาถึงน้อง ด้วยความที่หวังว่าจะไคเป็นคู่
อิงแอมของน้อง อีกประการหนึ่ง คือ
อยากทราบบว่าพ่อแม่ ญาตีพี่น้องที่อยู่ทั้งไกล
และไกลของน้อง ค่านไม้ไกรขเคื่องน้อง
ผู้มีผิวคล้ำและปู้ยาตายายท่านไม่ว่าอะไรหรือ
ขอให้น้องคนงามเหมือนดอกไม้แรกแย้มช่วย
บอกให้ทราบด้วย ท่านไม่ฟังพอใจพี่ก็ขอ
บอกให้พี่รู้ เรื่องนี้เราทั้งสองยังพูดกัน
ไม่แจ่มแจ้ง และชอบมีคนมายุแหย่ อีก
ประการหนึ่ง พ่อแม่ซึ่งเปรียบเหมือนพระเจ้า
ของน้องนั้น ขอให้น้องตามความเห็นของ
ท่านด้วย ถ้าพ่อแม่ของน้องไม่ฟังพอใจ
แม้จะรักกันมากเพียงใดก็ไม่อาจจะสมหวัง
ในตัวของน้องผู้เปรียบเหมือนทองคำของ
ทางใต้ได้ พี่ขอบอกน้องจริง ๆ แน่นว่า
น้องกุหลาบพูดจริง ให้ตามแม่ของน้องให้
รู้ชัด แม่ของน้องต้องการอย่างไร ให้น้อง
เชื่อฟังและปฏิบัติตาม อย่าค้อคิ่งขัดขืนแต่

บั๊เบิงใจ รักกันเปิงใจ บั๊ใจจะได้
 ราบึงในควั แม่หัวคำไ้ ข้าขอ-
 บอกนายแม่นแต่ ชะแนมว่าควั
 กุหลาบน้องแต่ หื้อถามแม่เจ้าหลายราย
 แม่น้องว่าแล้ว หื้อโตยตามลาย
 กันเหลือแม่นาย เชิงโคฝ่ายหน้า
 เป็นจะข้าหัว ตั้งเจ้าทะเลข้า
 คุักใจสองรามแล้ว ตั้งพระปิตตา
 เจาราร่างแก้ว เป็นจะคำห้ามตักบัน
 เพราะข้ากับน้อง สองคนรักกัน
 ใจก็จั้นบาน ตั้งนายและข้า
 กลั้วมันับสม กาลมน้องหล้า ที่ชาน-
 กามาว่าไว้ ว่าจะมาเป็น
 ยังลูกสะเภา แควนดอกคำไ้ห้วยลาน
 กลั้วฝ่ายตั้งน้อง ปลุกคอกมะฝาง
 มะกั๊กายบาน ยายตามฮัวบ้าน
 ส่วนว่าทองปอนด์ บมีกขาง
 สักเตากายบงหนอไม ถ้ามีความจริง
 ปอจะลามาไว้ ผลิตเคื่อนยี่หน้าริม เบิง
 ขอบรร เลงจบเสียเทานี้เนอนาย
 กอนแหล สะบั้งายม หลามปล่าย
 ไบแหล กันกุหลาบว่าแต่ ฟี้กียินคี่แหล

อย่างใดเลย ท่านจะข้า:คิมตั้งน้องและฟี้
 เราทั้งสองจะมีแต่ความทุกข์ไม่สิ้นสุด
 อีกพอของน้องท่านก็จะคุคาห้ามปรามด้วย
 การที่ฟี้กับน้องรักกันนั้นจะทำให้จิตใจของเรา
 ทั้งสองขึ้นบาน แต่ฟี้ก็เกรงว่าจะไม่เป็นไป
 ตามคาพูดของน้อง ที่ว่าจะมาเป็นลูกสะเภา
 ของพอกำนันแห่งบ้านคอกค.ไ้ห้วยลาน
 กลั้วว่าทางบ้านน้องจะมีคนหวงตัวน้องไว้
 อีกมากมาย ส่วนฟี้ทองปอนด์นั้นยังไม่มี
 เพื่อนใจแม่เพียงนิค ถ้ามีจริงก็จะลามาไซ้ไว้
 ขอผลิตไปเป็นเคื่อนยี่หน้า ขอบบเพียง
 แค่นี้กอน คอกกร-คังงาที่บานสะเร้งเอย
 หากน้องกุหลาบพูดจริงฟี้ก็ยินคี่ยิ่งนัก

2. การติดต่อและกระจายข่าวสารระหว่างผู้แต่งคำขวัญ ผู้แต่งที่สนใจติดตามรับฟัง และส่งผลงานของตนไปรวมในรายการคำขวัญทางวิทยุอยู่เสมอ นั้น จะได้อีกชื่อว่าเป็น "นักคำขวัญ" นักคำขวัญจากท้องถิ่นต่าง ๆ จะมีโอกาสพบกันในงาน "วันพระยาพรหมโวหาร" ซึ่งเป็นวันไหว้ครูของนักคำขวัญทั่วภาคเหนือ และในวันนี้อะไร ๆ ทุกคนจะมีโอกาสทำความรู้จักสนิทสนมกัน นักคำขวัญที่มีภูมิความรู้จะแนะนำหลักเกณฑ์ในการแต่งคำขวัญเบื้องต้นที่เริ่มแต่ง หลังจากนั้นนักคำขวัญทั้งหลายอาจติดต่อส่งข่าวสารต่าง ๆ ถึงกันได้ด้วยการแต่งคำขวัญไปออกอากาศในรายการคำขวัญทางวิทยุ ดังตัวอย่าง

เอ็นหานักคว่ำมือใหม่รุ่นน้องทุกคน

แสนชื่นใจ ไคยีนคว่ำจอย

สาวจิ๋มหน้อย คอยคิดคอยเขียน
สืบลายคว่ำไว้ ไคยู่เสถียร
คว่ำความพากเพียร อยากเรียน-
คว่ำสรวัย พองก็แต่งไป ค่ายใจ-
ไผ่หอย บ่พอกุสอยแบบนัก
อุทสาห์ส่งไป เขียนค่ายใจอีก
มีหลักคงแต่งไค้จากคี่ ขอเคื่อนสักนิต
ไซ่คิดเสียดสี บอกคว่ำหวังคี่
พี่ฮักใจเจ้า แต่งคว่ำนั้นหนอ
แม่หลอมหล่อเบา ไช้ง่ายทองเอา-
หลักไว้ คิดต่อขอไป จากคนเก๋ไชร
ที่เป็นแต่งไค้คี่ ๆ คุณวิจิตรนั้น
นักคว่ำศึกคี่ครี เป็นกัยินดี เผยแผ่-
หัวหน้า อันฉันทลักษณ์ จักบอก-
น้องหล้า ส้มฉัสนั้นนาถูกคี่ ส้มฉัสนอก
บอกแจ้งชี้ชัด ต้องจัดสระเข้าสาคร
เช่นแม่กังไชร ไช้กังสืบลัน บ่ไช-
แม่กัง มันฉิดเนอเจ้า อันส้มฉัสนใน
ใส่แล้วม่วนเข้า เหมือนน้ำเซาะหิน
เบา ๆ ม่วนเพราะ กอนส้มฉัสนิด
เหมือนตึกไชเซาะ บ่เจาะออกไค้-
ร่าคาญ วรณยุกตั้น สูงต่ำประสาน
คั้งขุขานาญ ขั้ขานาคิดเหลน

ถึงนักคว่ำมือใหม่รุ่นน้องทุกคน

ชื่นใจเหลือเกินเมื่อไคยีนคว่ำจอย

ของสาวรุ่นหน้อยทั้งหลายที่ไค้คิดแต่งกันมา
เป็นการคว่ำรักษาคำไว้ให้คงอยู่ตลอดไป
ต่างก็มีความพยายามที่จะเรียนการแต่งคว่ำ
บ้างก็แต่งไปเพราะใจรักซึ่งก็ไม่ค่อยถูก
ฉันทลักษณ์นัก อุทสาห์ส่งไปค่ายใจรัก ถ้ามี
หลักคงแต่งไค้คี่ที่เดียว ขอเคื่อนนิตหนึ่งค่าย
ความหวังคี่ เพราะพี่รักน้องทั้งหลายว่า
การแต่งคว่ำนั้นไม่ใช่ของง่ายนะน้องรัก
ต้องมีหลักเกณฑ์ ซึ่งต้องติดต่อกับไค้
นักแต่งคว่ำคนเก่า ๆ ที่แต่งไค้คี่ ๆ เช่น
คุณวิจิตร นักคว่ำคนเก่ง ท่านก็ยินดีเผยแพร่
สำหรับเรื่องฉันทลักษณ์นั้น จะขอบอกกับน้องรัก
ว่า ส้มฉัสนั้นจะต้องถูกต้อง ส้มฉัสนอกนั้นเป็น
ส้มฉัสนิ่งไช้ให้ถูกต้อง คำในแม่กัง ก็ต้อง
รับด้วยแม่กัง อย่าไช้แม่กัง จะฉิดส้มฉัสน ส่วน
ส้มฉัสนในนั้นถ้ามีก็จะทำให้กาวของเรามีเสียง
ไพเราะเหมือนน้ำเซาะหิน หากฉิดส้มฉัสนิ่งจะอ่าน
แล้วตึกชัดเหมือนตึกอยู่ในกอสวะ หาทางออก
ไม่ได้ นาร่าคาญยิ่งนัก วรณยุกตั้นต้องมีเสียง
สูง ๆ ต่ำ ๆ ประสานกันเหมือนกับคนที่ขานาญ
ในการเล่นดนตรี มีทั้งเสียงแผ่วเบา เร้าใจ
และเต้นแรง บางครั้งก็เย็น ๆ ช้า ๆ เหมือน
แสงจันทร์ที่สาดส่องลงมาจากฟ้า พาให้จิตใจ

ยังเครื่องดนตรี มีเบร่าเตน
 บางครั้งก็เย็นอ่อนชา เหมือนแสงจันทร์
 เปลี่ยนมาจากฟ้า ขึ้นอุร่าควยแสงงาม
 ขอชวนมวณอง ชักของควรตาม
 นักควลือนาม ตามบ้านหื้อไค
 บ่ต้องอายกัน ของมันต้องไกล
 ชักตามแนวโน้นนลัษณ์ บางคนไคไป
 บ่เข้าใจนัก ก็จักแต่งขึ้นผิดแนว
 อยากให้อุ่นนอง แต่งไคแจ้ว ๆ
 บางคนมีแวว คาคมเก่งกล้า มาผิด-
 สัมผัส ชาคความเสียหน้า
 บางคนนั้นนาชาควรรค ขอบอกโณมศรี
 พี่ขอเอ็นตัก บทหนึ่งจักต้องควรมี
 สิบเอ็ดวรรค ตามหลักสักชี
 แบบเบ้ากวี ที่ท่านแต่งขึ้น หากชาคว-
 วรรคไป พังไหนก็ตื่น มันหลงบักคิน-
 แวแวะ คอบทสองสาม ตามท่าน-
 ไคแนะ แต่งสิบวรรคหั้นพอดี
 ขอนายนอง ออย่าของหนายนี
 อักเป็นกวี มีความอดกลั้น เชิญไปสู่หา
 บ้านนักควาหั้น หักบนานวันเก่งแล้ว
 เพราะเจ้าเจิงคี่ มีมาบแคล้ว
 เกิดใหม่ควงแก้วลานนา เอ้ยเอิ้นมานี้
 มีใจปรารธนา ไคคนเก่งมา
 สืบแทนผู้เฒ่า ไขว่ขอเป็นครู
 จูมาสอนเจ้า ฮู้ตัวบ่เมาหลงคิด

สดชื่นแจ่มใส ขอให้มองทั้งหลายตามไปไค
 ถ้าติดขัดเวลาแต่งคำ ให้ตามไปพินักแต่งคำ
 คนดัง ไม่ต้องอาย ของอย่างนี้ต้องติดตาม
 อย่างใกล้ชิด เพื่อซักถามเรื่องของฉันทลักษณ์
 บางคนไคไปแล้วก็อ่านไม่เข้าใจ เลยแต่งผิด
 แนวที่วางไว้ อหากให้รุ่นน้องแต่งเก่ง ๆ
 บางคนนั้นมีแว้วว่าจะมีคารมคมคาย แต่ก็
 มาผิดสัมผัส ชาคความ ชาควรรคไป พี่ขอ
 บอกน้องรกว่า บทที่หนึ่งนั้น จะต้องมี
 สิบเอ็ดวรรค ตามหลักที่กวีแต่โบราณแต่งขึ้น
 หากชาควรรคไคไปพังแล้วไม่ไพเราะ
 คล่องจองกัน บทที่สองสามนั้นท่านก็ไคแนะ
 เอาไว้ว่าให้แต่งสบบรรค ขอให้มองจดจำ
 เอาไว้ให้คี่ หากรักที่จะเป็นกวีแล้วจะต้อง
 มีความอดทน เชิญไปพบกับนักควาเพื่อฝึกหัด
 ให้เก่งขึ้น ทั้งนี้เพราะมีฝีมือลายมืออยู่แล้ว
 ล้านนาจะได้มีกวีแก้วเกิดใหม่ ที่พี่พูดมานี้
 ก็เพราะปรารธนาที่จะไคคนเก่งมาสืบแทน
 คนแก่ทั้งหลาย ไขว่ว่าจะอวดอ้างว่าเป็นครู
 มาสอน ไม่ได้หลงตัวเองขนาดนั้น เพียงแต่มี
 ความสนใจอยากจะเป็นมิตร กับน้องทุกคน
 พี่ไคแต่ส่งใจเผ้าคอยฟังรายการควา อยากไคยิน
 คำที่เพราะ ๆ ให้สมใจสักที เหมือนกับว่ายังมี
 กวีแก้วเพชรน้ำเอกของชาวฉานนาอยู่ จะทำให้
 จิตใจสดใสเบิกบาน จึงไคชี้แนะมาด้วยความ
 หวังดีต่อกันทุกคน

เพียงแต่สนใจ ใค้ถูกเป็นมิตร
 สงจิตอยู่เฝ้าคอยฟัง ยินความวนเพราะ
 เสนาะสมหวัง ก็เหมือนอยู่ยัง
 นักวิแก้ว เป็นเพชรลानนา
 พาใจผ่องแผ้ว จึงไค้แนะแนวมาชี
 คว้หวังคิ้ ทอเจ้านั้นแหล

16 พฤศจิกายน 2525 พี่คำเอ้ย คนเก่า ไม่ปรากฏที่อยู่

ขอฝากความคิดถึงนักข่าวทุก ๆ คน

ส่งความคิดถึง มิตรข่าว-
ทั้งหลาย ทั้งหญิงและชาย คนใหญ่-
คนน้อย ว่าทั่วศรีนวล แม่หงส์-
คอสร้อย ส่งความคิดถึงพี่น้อง
เกยไค้กัน ม่วนจ๋นจงกอง
กับหมูป้องหญิงชาย คิดถึงเงินล้ำ
มิตรข่าวทั้งหลาย ทั้งหญิงและชาย
คิดถึงแต่เจ้า จึงได้เขียนก่อน
สุนทรนงหน้า แต่งเป็นความมา-
บอกจี ขอพี่เรไร อย่าได้หลีก
อ่านหือข้าเจ้าสักกา อาจารย์ป๋นอย
ยังไค้จกจำ บ่ลืมคำ ใต้จวบออกหือ
เป็นอยู่ทางคง เนอคำหนักคือ
บ้อศรีบุญลือบื้อให้ ส่งความคิดถึง
อาจารย์ดีไหว พร้อมมิตรนักข่าว
ทุกคน ศรีนวลน้อง ใจตั้งบ่หวน
คิดถึงทุกคน ทั้งมิตรข่าวสร้อย
ถึงอยู่ไกลกัน ส่งสารน้อย ๆ
ส่งความคิดถึงนะจ๊ะ ถ้าโอกาสมี
เฮคงได้ปะ นักข่าวใหญ่หน้อย
หญิงชาย คีนบ่ตา เวลาหลาย
วันหน้าเนอนาย ก้อปะกันเจ้า ๆ

ขอฝากความคิดถึงนักข่าวทุก ๆ คน

ขอส่งความระลึกถึงมายังเพื่อน
นักข่าวทั้งหลาย ทั้งหญิง ชาย ผู้ใหญ่ และ
เด็กว่า ศรีนวลแม่หงส์คอสร้อยไค้ส่งความ
คิดถึงมายังพี่น้อง ที่ได้เคยพูดคุยร่วมสนุกสนาน
ด้วยกัน คิดถึงเหลือเกิน เพื่อนนักข่าวทั้งหลาย
ทั้งหญิงและชาย คิดถึงจริง ๆ จึงได้เรียบเรียง
ถ้อยคำแต่งเป็นความบอกให้ทราบ ขอพี่เรไร
อย่าหลบหนี ช่วยอ่านให้น้องสักทีเถอะ
อาจารย์ป๋นอย (พี่ทิด) นั้นยังจำได้ ยังจำ
คำพูดที่เคยบอกไว้ได้คี่ ท่านเป็นชายที่
ทรงคุณค่าประดุจทองคำแสนล้าน ขอส่ง
ความระลึกถึงมายังอาจารย์ที่เคารพ และ
เพื่อนนักข่าวทุกคน น้องศรีนวลคนนี้ยังคิดถึง
มิตรข่าวทุกคนเสมอ แม้ว่าจะอยู่ห่างไกลกัน
ก็ตาม จึงขอส่งสารน้อย ๆ ฝากความคิดถึงนี้มา
ถ้ามีโอกาสเราคงจะได้พบกัน คีนบ่แค้นก่อน
เพราะเวลามีน้อย วันหน้าค้อยพบกันใหม่นะคะ

3. กล่าวปัญหา วรรณกรรมคำอ่ำประเภทนี้ เป็นคำอ่ำที่มีลักษณะเป็นการตั้งปัญหาถามผู้ฟังทั่วไป ปัญหาที่ถามส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับหัวข้อธรรมในพระพุทธศาสนา โดยผู้แต่งมักจะตั้งคำถามเป็นปริศนาธรรม เช่น คำแล้วขาว ยาวแล้วสั้น คืออะไร ดอกบัวสีเหลืองมีความหมายว่าอย่างไรบ้าง ไฟสามกองที่เผาผลาญจิตใจของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา คืออะไร เรือแห่งหนกหลังมีชื่อว่าอะไรบ้าง ปากหกปาก กินทุกสิ่งทุกอย่าง คืออะไร ค้นหา ขาสีและพระเวสสันดรเปรียบได้กับธรรมข้อใด ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีปริศนาคาถาและปัญหาข้อข้องใจอื่น ๆ เช่น ชันวิเศษมีอยู่ที่ใด ตกบั้ง ยองคัง (ตกไม่คัง วางคัง) คืออะไร คังแล้วไม่แตก แตกแล้วไม่คัง คืออะไร ปีแต่ตัว ไม่มีแขนขา นุ่งเสื้อนุ่งผ้าคืออะไร ในคาเวณตาน (คากล่าวรายงาน) ทำไมจึงเอ๋ยถึงผู้หญิงก่อนผู้ชาย ทำไมผู้หญิงมีสามีหลายคนเป็นสิ่งไม่ดี แต่ผู้ชายมีภรรยาหลายคนได้โดยไม่มีคนตำหนิ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ผู้ที่สามารถตอบได้ก็จะตอบเป็นคำอ่ำ หากคำตอบไม่ตรงกับที่ผู้ถามเจตนาไว้ ผู้ตอบก็อาจคัดค้านกาเฉลยปัญหานั้นได้ ดังตัวอย่าง

ถามปัญหาสังขารธรรม

จักไขกลอน ก้าวอนแต่เกา
ของนักปราชญ์เจ้า เล่าไว้ปางหลัง
ไขจะจนะ ว่านิจจัง มันจริง
นิรันตเพียงหมั่น นามะรูปัง
รูปันธ์ก่อตั้ง อันมีชีวิ้งเลือกเนื้อ
ร่างกายของคน สืบสันเฒ่าเจือ
บเลื้อยเคยไดยืนนาน เกิดแก่เจ็บนั้น
ตายอะวะสาน ของมีวิญญาณ
ยอมผลาญวอดเลียง เกิดเป็นนิจจาย
ร่างกายอ่อนเกลี้ยง ฌีวพรรณเรือง-
เชือนลิด มัจจุราจาเข้ามาแอบซิด
ไล่หื้อใหญ่ขึ้นไวยา กันว่าใหญ่แล้ว
ตั้งแตงอัทธา ไล่หื้อชรา
หนังจาเหี่ยวแห้ง แล้วไล่หื้อเจ็บ
เหน็บหนาวเฝือมแฉง โรคาแหม-
เปี้ยคเนื้อ แล้วไล่หื้อตาย
วอดควายเฒ่าเจือ คิคก้อมเกือพังพินท์
หนที่สุดท้าย มะลายค้ายตั้ง
ทับถมแผ่นดิน จายนิจจัตถ์หน้า
ทุกคนกน เกิดบนโลกหล้า
เป็นธรรมคานี้ ขอดถามปัญหา
เลซากล่าวจี ณ ที่นี้สักกา
ถามนักควาจ้อย ใญ่ห้อยใจจำ

ถามปัญหาสังขารธรรม

จะกล่าวคำกลอนอันไพเราะตั้งแต่ต้น
อันเป็นคำของนักปราชญ์เจ้ากล่าวไว้แต่หนหลัง
กล่าวถ้อยคำอนิจจังเป็นของไม่จีรังยั่งยืนมั่นคง
นามรูป รูปันธ์ ที่ก่อตั้งขึ้นมาเป็นชีวิตเลือก
เนื้อร่างกายของมนุษย์และสัตว์ สืบสายเป็น
เฒ่าพันธุ สิ่งเหล่านี้ก็ตั้งอยู่ไม่ได้ยาวนาน
เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นที่อวสานของสัตว์
ที่มีวิญญาณ ต่างก็วอดควายหมดไป เกิดเป็น
หญิงหรือชาย ร่างกายเกลี้ยงเกลา ฌีวพรรณ
งกงาม พญามัจจุราจก็เข้ามาแอบซิด
คอยผลักคนให้เหิบใหญ่เจริญวัย ครั้นเหิบโต
ร่างกายเต่งตึง อวมอัน ก็ผลักคนให้แก่เฒ่า
มีหนังเหี่ยวแห้ง ทำให้เจ็บป่วย เหน็บหนาว
มีโรคภัยต่าง ๆ เปี้ยคเปี้ยน แล้วก็ผลักคน
ให้ตาย วอดควายจากเชื้อชาติไปพันที่
ความตายเป็นดังสุดท้าย สรรพสัตว์จะทับถม
บนแผ่นดิน ทั้งชายและหญิงทุกถ้วนหน้าของ
คนที่เกิดมาบนโลกนี้ จึงขอดถามปัญหาไว้
ตรงนี้คู่สีกที่ ถามนักควาญรู้เรื่องธรรมของ
พระพุทธเจ้า ปัญหาข้อนี้ไม่มีมาแต่เดิมแล้ว
มิใช่ผมแต่งขึ้นเอง นักปราชญ์ อาจารย์แต่
โบราณท่านได้บอกไว้เป็นแนวทางว่า ของ
ที่คาแล้ว ภายหลังกับชาว ของที่ยาวแล้ว

ผู้แสร้งธรรม องค์คำพระเจ้า
 ให้นั้นนา มีมาแต่เฒ่า ใจผม-
 แดงเอวาวไว้ นักปราชญ์อาจารย์
 โบราณแต่ไท้ เป็นแนะบอกไค้แนวนาว
 ว่าของคำแล้ว ปายลุนกลับชาว
 และของเคยยาว ลุนมาแล้วสิ้น
 และของเป็นหลัก บักแล้วว่าหมั้น
 ตกปายลุนกลอนถอกทิ้ง เहांนี้และนาย
 เจ้าสาหร่ายน้ำมัน ขอตอบข้าคาพัง
 ให้นั้นเล็ก เด็กคักอะหยัง ผู้ใคร-
 ในธรรม ย่อมรู้เป่งป้อย เรื่องของ-
 สังขาร ฦิงจายใหญ่หน้อย ทุกคน-
 พลอยจวบพบ ตอบเป็นคำวสาร
 ผ่านถอยรอบครม นพบาทสรว้อยกรี
 ส่องหื่อนาฏน้อย เจ้าพลอยแสงสี
 ไขสุนทรี ออกอากาศกว้าง
 ผมจักนอนพัง อยู่ยังที่บ้าน ในเวลา-
 ยามแห่งนี้ เฮาเอามวนกัน
 กระเช้าเข้าชี้ เอ็นตอบค่านสานขอ
 ห้อมวลพื้นอง ทุกห้องเรือนหอ พังสาร-
 กำขอ ของเดิมเกาเหง้า
 หังคนหนุ่มกำ ชะแลแก่เฒ่า
 ชอบฟังเนอเฮามากนัก พองชอบนิทาน
 ไซ่ขานปากคัก และเรื่องเล่าเจีย-
 โบราณ พองชอบคำวจอย ฟันน้อย-

ภายหลังกลับคืน ของที่เป็นหลัก บักลงแล้ว
 คิดว่ามันคง ภายหลังกลับโยกคลอน ต้อง
 ถอดทิ้ง ให้นั้นเहांนี้เองนะน้องผู้สวดยประคอง
 คอกสาหร่ายน้ำมัน ขอไค้โปรดตอบให้แกชาพเจ้า
 ที่คอยฟังอยู่ ให้นั้นนี้มีไค้จะลิกซึ่งแต่อย่างใด
 ผู้ที่ไค้ใจในธรรม ย่อมรู้อย่างแจ่มแจ้ง
 เรื่องของสังขาร ฦิงจายใหญ่หน้อยทุกคน
 ย่อมจะพบจึงขอตอบเป็นคำวสาร เรียบเรียง
 เป็นคำกลอนตามบทบาทของกวีสั่งให้น้อง
 ผู้เป็นคังพลอยมีสีสิ้น ไซ่ถอยคาอ้นงดงาม
 ออกอากาศ ผมจะบอกให้น้องฟัง ผมจะนอน
 พังที่บ้านในเวลานี้ (เวลาที่ออกอากาศ)
 เรามาสนุกสนานกัน กระเช้าเข้าแหย
 ตอบไค้ด้วยคำวสารกำขอ ไค้บรรดาพื้นอง
 ทุกบ้านเรือนไค้ฟัง การขอซึ่งเป็นของเดิม
 พังกันหังคนหนุ่ม คนแก่ เป็นจำนวนมากมาย
 บ้างก็ชอบนิทาน เล่าเรื่องราวนิยายโบราณ
 บ้างก็ชอบคำวจอย บรรดาผู้พี่วชเรียนเป็น
 บัณฑิตก็ชอบเขียนเรื่องค่านานเรื่องนั้นเรื่องนี้
 พวกบักจี้ชอบย่ำยีให้แตก บ้างชอบหนุ่มสาว
 ราฟิงรำพันผ่นค่าง หยอกเहांที่เล่นทีจริง
 เอ็นตอบความรักไค้ใจกวิลของฦิงจาย
 หนุ่มสาวพุดจากัน บ้างก็ชอบถลกโปกฮา
 ทำให้หัวเราะกันเกรียวกราว เช่น เรื่อง
 จิ้งจกชนกับเสือ กระตูกสี่ข้างแตกกร้าว

พ่อหนาน เขียนเรื่องตำนาน
 หั้นหั้นหนี่นี้ พองชอบคำขอ
 จำพวกบ้าจี้ หัวอกยาปีแตกมัน
 พองชอบบ่าวสาว ราวพันคันคาง
 เหยาะหยอกเหล่นแกมจริง เอ็นตอบรัก
 ใฝ่รักถวิล ของจายฉิ่ง หนุ่มสาว-
 ผู้ท่าน พองชอบตกลง ปกฮาทราบสำน
 หัวใจเจยบานเหิดข้าว จักกิมจนเสื่อ
 ลูกข้างปอรวร มันมีที่คาวไหนจา
 พองชอบคำจอย ประเภทปัญหา
 ถามกันไปมา คาพังเป็นแก
 พองชอบกำสอน ว่าคี่แต่แหล
 เห็นคนักแกควานี้ ต่างจิตต่างใจ
 พังเขาเข้าชี่ มีเสียที่นี้กำขอ
 ขอบ่งยอมยัง จอคจำกันหนอ
 กีมอกกำปอ ยังเสียเท่าอี่ เท่านั้น-
 และนายเฮย

มันจะมีที่ไหน บ้างก็ชอบคำขอประเภทปัญหา
 โต้ตอบกันไปมา คอยฟังให้เขาแก้ บ้างชอบ
 คำสั่งสอน ว่าคี่จริง ๆ เรื่องนี้คี่ยิ่งนัก
 ต่างจิตต่างใจ พังที่เขาพูดกันก็มืออย่างที่พูด
 ในคำขอนี้ ขอบุติหยุกยังก่อนนะเวากันพอดี ๆ
 บุติไว้เท่านี้ก่อนนะน้องนาง

คำขวัญหา

แสนมณีวอน เจ้ามอญไขฟ้า

พัสการก้าวข้า มารวดถึงทอง
 นักคำที่รัก **ดีพัสการ**
 อย่าพัสรำคาญ พัสการคำข้า
 สุธาและะ ทั้งก้าวปัญหา นักคำ-
 พังกา ใฝ่ตอบก็ได๋ บ่ใจแกล้งจา
 วาจาเก้งกล่า สอดแ่งความมาที่นี้
 ขอน้องเรณะ และคอยจีแ่ง
 ตามคำแสดง เป็นครั้ง เป็นข้อ
 ข้อหนึ่งนั้นและะ สุธาจะถาม
 นักคำแถมกำ เรื่องชั้นว่าอัน
 ชั้นนั้นและะ เบ่ชั้นสังหา นักคำ-
 จ้วยกา ตอบมาหื้อได๋ ชั้นนั้นและะ
 บ่มีบ้านไผ่ เป็นชั้นอันใด แกไข-
 เบ่งบอย ชั้นนั้นและะ บ่ใจชั้นน้ำ
 ชั้นหมากชั้นจำ บ่ใจชั้นเมียงกา
 ตีมานั่งไกล ช้นนั้นและะ วิเศษ-
 นักหนา มั่นมีไทนจา ไชมาหื้อได๋
 นักคำที่รัก ดีพัสการ
 ขอดใจพัส ตอบกันเนอเจ้า
 ข้อสองนั้นและะ เป็นข้อของใจ
 เป็นสังอันใด ไชมาอีกขอ

ก้าวปัญหา

ขอเชิญพัสการของข้าที่มีมาถึง
 นักคำที่รักที่พัสอยู่ อย่ารับรำคาญที่จะพัส
 คำสารของข้า สุธา (ผู้แต่ง) นี้แหละ
 ทั้งคำปัญหาถามนักคำที่พัส ใครตอบก็ได้
 ไม่ใช่แกล้ง พุดจาเก้งกล่าที่แต่งความมาที่นี้
 ขอน้องเรณะและคอยจีแ่งตามคำที่แสดง
 เป็นครั้ง เป็นข้อ ข้อหนึ่งนั้นสุธาจะถามนักคำ
 อีกทีถึงเรื่องชั้น ช้นนั้นและะเป็นชั้นอะไร
 นักคำช่วยตอบมาหื้อได๋ ช้นนั้นไม่มีที่บ้านใคร
 เป็นชั้นอะไรขอตอบค้วย ช้นนั้นไม่ใช่ชั้นน้ำ
 ชั้นหมาก ชั้นเมียง แต่เป็นชั้นที่วิเศษนักหนา
 มั่นมีที่ไทนะบอกมาหื้อได๋ นักคำที่รักที่พัส
 รายการขอดใจพัสตอบกันมาเถิด ข้อสองนั้น
 เป็นข้อของใจ ขอตอบกันมาอีกข้อ ปลุกข้าว
 กลางหนองไม่มีน้ำมักจะเหี่ยวแห้งตาย คำนี้
 เป็นคำปัญหา หวานต้นกล้าหลังคายังถูกน้ำท่วม
 ตาย มีเท่านี้และะนักคำทั้งหลาย ใครมีปัญญา
 ก็ตอบมาสองข้อ ไม่ใช่อวกรู้ ไม่ใช่อวคพุด
 เขียนไปตอบมาพุดกันสนุกเล่น ๆ สู้กันพัส

ปลุกข้าวกลางนอน บ่มีกอนน้ำ
 จ้างตายเหี่ยวแห้งซากา คาวนี้ละ
 เปนคาวปญหา หวานกลาหลังคา
 ยังตายน้ำท่วม มีไถ่นี้ละ
 นักกาวตังหลาย ไผมีปญหาใน
 ไชมาสองข้อ บ่ใจวักขุ บ่ใจวักจา
 เขียนไปตอบมา อู้กันมวนเลน ๆ
 สู้กันพังแหล

21 กรกฎาคม 2526 ปีสู่หาญอาภัพ อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่

ถามความข้องใจ

ถามความข้องใจ

ยกมือสิบนิ้ว กราบเกล้า-

ยกมือสิบนิ้วประนมทักกราบ

พระพนม ถึงคนบรม แห้งนักควาสร้อย
ถึงแม้ว่าผม ความรู้จะค่อย จะอยู่-
ปากคอยจางเฒ่า แทะขออย่างเดียว
อย่าว่าผมเฒ่า ที่เขียนคำสั้นส่งมา
ที่เขียนถามนี้ ผมได้สั่งกำ อันความ-
เป็นมา ของเพื่อนเมืองหัน ก็เลย-
แต่งมา ถามป้อแมนหมั้น เก้าเหง้า-
เป็นมาแต่ตก เวณทานตั้งหลาย
นั้นก็มันัก แผลสมมาหันควรวาน
มีอย่างหนึ่งนั้น ขอถามป้อหนาน
ในกาเวณทาน ผิดแฉกจากถ้อย
คำว่าจึงจาย บ่ว่าใหญ่หน้อย
ตามที่ฟังกอยแหละครับ อย่างอ้อป้อจาย
ก็ตั้งมากับ อ่างจึงก่อนได้เนอนาย
ผู้นำนั้นแต่ ป้อจายตั้งหลาย จะเป็น-
จะใด อ่างจึงก่อนได้ ฉะนั้นขอถาม
ป้อหนานแต่ได้ ถึงความเป็นไปแต่ตก
ขอหื้อป้อหนาน จួយตอบโดยครับ
หื้อหายความข้องภายใน ผมตั้งบ่
บ่จางถามไฉ ถึงความเป็นไป

ท่านบรมครูแห่งนักควา ถึงแม้ว่าผมจะมีความรู้
น้อย จะอยู่ปากอยู่คอกก็ช่างเฒ่า แทะขอ
อย่างเดียวอย่าว่าผมเฒ่าเฒ่าที่เขียนคำสั้น
ส่งมา ที่เขียนถามมานี้ผมได้ส่งสัจความเป็นมา
ของคนอื่นนั่นแหละ ก็เลยแต่งมาถามพ้อ
แรกเริ่มเดิมทีนั้นเป็นมาอย่างไร คำเวณทาน
ทั้งหลายนั้นก็มามาก มาถึงเรื่องควรวาน มี
อย่างหนึ่งนั้นที่ขอถามพ้อหนาน ในกาเวณทาน
มีคำว่าหญิงชายไม่ว่าใหญ่หน้อย ตามที่ฟังดู
แหละครับ อย่างนี้ผู้ชายก็จิตใจสงสัย เอ่ยถึง
ผู้หญิงก่อนได้ ผู้นำนั้นจริง ๆ แล้วก็คือผู้ชาย
ทั้งหลาย แล้วเป็นอย่างไรอ้างผู้หญิงก่อนได้
ฉะนั้นขอถามพ้อหนานถึงความเป็นไปที่ถูกต้อง
ขอให้พ้อหนานช่วยตอบด้วยครับให้หายความ
ข้องใจ ผมไม่รู้จริง ๆ ว่าจะถามใครถึงความ
เป็นไปของเรื่องอย่างนี้ ขอจบคำวกลอนที่
ขอถามมาเท่านี้ สวัสดี

เป็นมาอย่างอื่น
 ขอบใจก่อนสาร
 วอนวานก่อนก็
 เหน็ดตามจบ
 ขอสวัสดิ์

17 พฤษภาคม 2526 ทนทานมาชั่วหนึ่ง ไม่ปรากฏที่อยู่

4. การเชิญชวนหรือขอร้อง วรรณกรรมคำอำประเภนี้ เป็นการกระจายข่าวสารในลักษณะของการเชิญชวนหรือขอร้องให้ผู้ฟังกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่ต้องการ เช่น เชิญชวนให้ไปเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ขอร้องให้ผู้แทนราษฎรช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เชิญชวนให้ทุกคนช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยในภาคใต้ เชิญชวนทุกคนให้แต่งคำขวัญ วังวอนให้ผู้หลงผิดกลับเข้ามาอบตัวต่อทางราชการ เชิญชวนให้ไปเที่ยวท่องเที่ยวของตน วังวอนให้คนรักกลับบ้าน เชิญชวนให้ไปทอดผ้าป่าในท้องถิ่นของตน ฯลฯ ดังตัวอย่าง

คำว่าเชิญไปเลือกผู้แทน

ก่อนกำจ่า วาตาจารย์จอย
 ตัวขาม่อนน้อย จะขอล่าวจ่า
 ล่นเวลามา ในการเลือกตั้ง
 18 เมษา เป็นวันแม่หมั้น
 ขอพวกเราอย่าละ เลือกตัวบุคคล
 อย่าปะมาตะ ขอให้อเลือกใครคนที่
 เหมือนปีก่อนนั้น สองห้าสองตีสี่
 เลือกเอาคนที่ เนอนายน้องเห่า
 เชิญกันไปหลาย ถึงหนุ่มตึงเข่า
 ผู้มีสิทธิมีคำอยู่ อย่าไ้เอาใจโก
 นอนเล่นคุคุ ขอไปให้อไ้เอนเฮา
 ประชาธิปไตยนี้ อย่าให้อเป็นของเขา
 ขอเป็นของเขา หมูจุ่มหัวหน้า
 ไปกันหลาย พออยู่แม่ป้า ถึงวันนั้น-
 มามวนล่า แอวปีใหม่ทวย สังมา-
 มวนล่า เลือกผู้แทนอันทวยไป
 ขอพี่น้องอย่าเอาใจไ้ไกล เลือกผู้แทนไป
 เลยคำหัวคนเข่า ปีใหม่เฮายังบจาง
 อย่าหมองหม่นเศร้า ประเพณีเฮา-
 อย่าละ เลือกเอาเตอะนาย
 เบอร์ไคส์ป๊ะ ขอคิให้อไ้คนตี
 อีนายนาญน้อง แม่คอกจุมปี
 เลือกเอาคนที่ อย่าหันแกสินจาง

คำว่าเชิญไปเลือกผู้แทน

อันวาทาซึ่งเป็นคำว่าจอยนี้ ชำน้อย
 จะขอล่าวจ่าถึงการเลือกตั้งซึ่งจะมีขึ้นในวันที่
 18 เมษายนนี้ ขอพวกเราอย่าละเลยใน
 การเลือกบุคคล อย่าประมาท ขอให้เลือก
 คนดีเหมือนปี พ.ศ. 2526 เลือกคนดีนั้นเอง
 ขอเชิญชวนให้ไปมาก ๆ ทั้งหนุ่มสาว และ
 คนแก่ ผู้มีสิทธิและมีความรู้อย่าไ้เพิกเฉย
 นะพวกเรา อย่าไ้ให้ประชาธิปไตยเป็นของเขา
 ขอให้เป็นของเราพี่น้องทุกคน ขอให้ไปกัน
 มากมายทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ เมื่อถึงวันนั้นจะสนุกสนาน
 และไ้เที่ยวสงกรานต์ด้วย สนุกสนานและ
 เลือกผู้แทนด้วย ขอให้พี่น้องอย่าเพิกเฉย
 เมื่อเลือกผู้แทนแล้วก็ไปรณรงค์หาหัวคนแก่
 สงกรานต์บ้านเรายังสนุกสนาน อย่าหม่นหมอง
 โศกเศร้าเลย อย่าละทิ้งประเพณีของเรา
 เลือกผู้แทนเถิดน้อง มีผู้สมัครมากมายให้เลือก
 แต่คนตี เบอร์ไคส์ไ้ ขอให้พี่น้องสาวเลือก
 แต่คนตี อย่าเห็นแก่สินจ้างรางวัล บางคนนั้น
 ชื่อเสียงโดยให้เงินกำจาง อย่าไ้หลงไปเลือก
 เขาคนนี้เอง เมื่อเข้าไปในคูหาแล้วไม่มีใครรู้
 หรอกว่าเราเลือกใคร จะเอาใครก็ได้เป็น
 สิทธิของเรา ถ้าเขาให้เงินเรากไ้เอาแต่อย่า
 ไปโอนอ่อนผ่อนตาม ให้เอาเงินนั้นไปซื้อกินเสีย

บางคนซื้อเสียง หื้อเงินค่าจ้าง
 อย่างหลงทวยมันเนอน้อง **เขาใน**
 คุกหา หมูเฮาเพื่อนพ้อง ไผ่อยู่-
 ได้สักคน เอาไผ่ก็แล้ว ทุกตัว-
 ทุกตน เป็นลิทสีคน หมูเฮาอยู่
 เขาหื้อเฮาเอา อย่าใจหลังหลู
 หื้อเอาเงินมาซื้อป้าย ถ้าเอาเตอะนาย
 พอใหม่ซ่อนท้าย เฮาซำบหื้อสักกำ
 คิคเอาเตอะน้อง แม่แก้วคมขำ
 คิคเอาผู้นำ **ฟี่ตีเนอเจ้า** ขอบอกคุณลุง
 พร้อมตึงลูกเต่า จำกำคืออย่าละ
 ขอพวกหมูเฮา อย่าปะมาทะ
 จำจื่ออันเนอนาย เทานี้ก็แล้ว
 ขอวากวางป้ง ขอความบรรจง
 จงมีหัวหน้า พร้อมคุณอำนวย
 พอควาคันผ้า จงเจริญคืออย่าจา
 ค้าขายอันใด อย่าไคตำจา
 ขอฮี่ขึ้นอันหลายวา คำว่าลงนั้น
 อย่าไคมาหา ขึ้นเป็นหลายวา
 อย่าลงเนอเจ้า เทานี้ก่อนแลนายเหย

รอไปเถอะพอกคนตี เราไม่เลือกเขาหรือ
 คิคเอาเถอะน้องแม่แก้วคมขำ ให้คิคหาผู้นำ
 ฟี่ตีเถิด ขอบอกคุณลุงและลูกเต่าทั้งหลาย
 ให้จดจำเอาไว้ ขอพวกเราอย่าประมาท
 จำไว้ให้ดี พอแค่นี้ ขอความเจริญจงมีหัวหน้า
 ทั้งคุณอำนวยผู้งามคุณจาวที่เคลื่อนผ่านกลุ่มเมฆ
 ขอให้เจริญเร็วพลัน จะค้าขายสิ่งใดก็ไม่ตกต่ำ
 ให้ท่ามาค้าขึ้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป คำว่าลงนั้นอย่าไค
 มาหา ขอให้เจริญขึ้นไปเรื่อย ๆ เทานี้แล

เชิญชวนช่วยเหลือน้ำท่วมภาคใต้

อุทกภัย ใหญ่หลวงจนล้ำ
ฝนตกซ้ำ น้ำหลากนองหนอ
น้ำท่วมท้น ล้นล้นมากบ่อ ภาคใต้นอ
ฝนเบ่เหือกแห้ง ตกลดคืนวัน
ฝนมันตกแฉ่ง ตลอดเจ้าแดงตกซ้ำ
ติดต่อกัน หลายวันเช่นล้ำ จนน้า-
บ่าหันไหลนอง น้ำนี้เล่า ท่วมเข้า-
ท่วมของ ท่วมบ้านจอง ฟืน้อง-
จาวใต้ หน้าสงสาร วงศ์วารแต่โบ
ฟืน้องจาวไทยนั้นนั ที่อยู่ติดบ่อ
ก่อกั้นหลายจัน ก็ป่นจากหันซารา
มีบ้านตานั้น มันบป่นหนา ท่วมแฉว-
หลังคา น้าเจ้าข้า ที่ถูกมากหนาหน้า
น้ำเนตรหลังหน้า น้าตามาพึ่งหลังย่อย
หน้าเวทนา ที่ถูกนน้อย ที่ถูกไซ่หนอย-
เนอเฮา จะบอกหื้อซึ่ง ถึงจะตุ๊กเขา
เหมือนตุ๊กตัวเฮา เป้าไทยเรานี้
เรามีเมตตา กรุณา อี กุศลทวี-
เทียมก่า ฟืน้องคนไทย น้ำใจเลิคล้ำ
ช่วยฟืน้องหันคนไทย 8 จังหวัดนี้
ที่เขาตุ๊กใจ ไทยต้องรักไทย ในยาม-
ตุ๊กหัน ฟืน้องไทยเรา เขาอคอยากกัน
ถูกน้ำก็ควม้นหมดลั้ง ฟิชฉักนานา

เชิญชวนช่วยเหลือน้ำท่วมภาคใต้

อุทกภัยใหญ่หลวงยิ่งนัก ฝนตก
กระหน่ำทำให้น้ำท่วมภาคใต้ ฝนตกไม่หยุด
ตลอดทั้งวันทั้งคืน ทั้งเช้าและเย็นติดต่อกัน
เป็นเวลาหลายวัน จนน้าไหลมาท่วมบ้านเรือน
ข้าวของของฟืน้องชาวภาคใต้ น้าสงสารยิ่งนัก
ฟืน้องชาวไทยที่มีบ้านเป็นตึกหลายชั้นก็พ่น
จากน้ำท่วม แก่บ้านที่เตี้ยน้ำท่วมจนถึงหลังคา
ได้รับความทุกข์ยาก ลาบากยิ่งนัก น้าตา
ไหลอาบหน้า น้าเวทนาที่มีแต่ความทุกข์
ความทุกข์นั้นมากนัก จะเล่าให้เข้าใจ
อย่างลึกซึ้งว่าความทุกข์ของเขาก็เหมือน
กับความทุกข์ของเรา คนไทยเรามีความ
เมตตา กรุณาทำให้ได้บุญกุศลเพิ่มขึ้น ขอ
ชาวไทยทั้งหลายผู้มีน้ำใจช่วยฟืน้องชาวไทย
ทั้ง 8 จังหวัดที่กำลังมีความทุกข์ เราคนไทย
ต้องรักกันในยามที่มีความทุกข์ เพราะ
อคอยากหิวโหยถูกน้ำพัดพาไปจนหมดลั้ง
ฟิชฉักนานาชนิดทองตาย ผืนดินว่างเปล่า
มีแต่โคลนตม ปลุกผักชนิดใดไว้ก็จมน้ำและ
โคลนตมหมดลั้ง เมื่อน้ำแห้ง พวกเขามี
ใบหน้าหม่นหมองเพราะข้าวของถูกกระแสน้ำ
พัดไปหมด ต้องทุกข์หนัก พวกเขาสัตสนมาก
ทั้ง 8 จังหวัดภาคใต้ถูกน้ำท่วม ประชาชนได้รับ

มาตายหมดสิ่ง พื้นดินเป่าหั้น
 โคลนตรม ปลุกผักไว้ อันใดก็จม
 น้ำเปอะอม บมไปหมดเสียง
 น้ำแห้งเนือเฮา เขานั่งหน้าเหมียง
 ของเสียงไปตวยน้ำปัด ตุ๊กใจแต่เฮา
 เขาอึดคัก นักบ่ใจน้อยเนือเฮา
 8 จังหวัดนั้น น้ำท่วมบ้านเขา
 จาวใต้เฮา เขาตุ๊กคำตอย
 จิงขอเจ็ญ ออกเงินคนน้อย
 รวมตุ๊กอยมากนั๊ก ทุล่ำปาง ทาง-
 ที่วีครับ ของ 8 คัดหั้นผ่านมา
 ที่ 19 เล้า วันเสาร์นั้นหนา
 เคื่อนฮันวา นีนาแมนมัน คนที่ร่ำรวย
 ช่วยออกคั้งอัน ออกเป่นป็นเป่นร้อย
 เราคนจน ออกคนละน้อย รวมแล้ว-
 บ่หน้อยเนือนาย อย่าหือพี่น้อง
 ของเรากันตาย งามม่อนบรยาย
 จาไชนาเจ้า นาเวทนา น้ำตา-
 ย้อยเมา พี่น้องไทยเราทั้งนั้น
 อย่าไค้คูตาย นานายน้องจัน
 ช่วยเขาเตอะหั้นเรานา ส่งเงินไปครับ
 ไปชื้อน้ำตา เพราะเขาโศกา
 น้ำตาบ่แห้ง ธรรมชาติมัน นั้นนามาแกล้ง
 ส่งไบแดง ๆ คีครับ เราส่งไป

ความทุกข์ จิงขอเจ็ญบริจาคเงินคนละเล็ก
 คนละน้อย เมื่อรวมกันก็เป็นจำนวนมาก ที่
 สถานีโทรทัศน์ของ 8 ล่ำปาง เมื่อวันเสาร์
 ที่ 19 ธันวาคม ที่ผ่านมา คนที่ปีฐานะคี
 ช่วยบริจาคเงินนี้ร้อยคน เราคนยากจนบริจาค
 น้อย แต่รวมกันแล้วก็ได้เป็นจำนวนมาก
 อย่าให้พี่น้องของเราคอยากตามที่ผมบรยาย
 มานี้ นาเวทนาจนน้ำตาไหล พี่น้องชาวไทย
 ของเราทั้งนั้น อย่าไค้เฟิกเฉยอยู่เลย ช่วย
 เขาเถิดพวกเรา ส่งเงินไปเถิดครับ ไป
 เพื่อชื้อน้ำตา เพราะเขามีแต่ความโศกเศร้า
 น้ำตาไม่เหือดแห้ง ธรรมชาติช่างกลั่นแกล้ง
 ส่งไบแดง ๆ ไปชื้อครับ ส่งไปแล้ว เขาไค้รับ
 ก็เหมือนชื้อน้ำตาให้หั้น ทานนายกของเรา
 ร้องเพลงเพราะเดลิอเกินเพื่อสงน้ำใจไปถึง
 ชาวภาคใต้ด้วยความหวังใญ่ จงความทุกข์ใจ
 ที่ไค้รับนั้นหายไผ่หมด ขอจบความพรรณนา
 มาเล่าสู่กันฟังเท่านี้ก่อน

ถ้าเขาได้รับ ชัยน้ำต^๑แห่งหายนอ
 ขอปรารภ นายเกราหนอ ร้องเพลงนอ
 ก็ม่วนแต่ใบ^๑ ส่องสายใจ^๑ ไปถึงจาวไต^๑
 ด้วยความหวังใยยิ่งล้ำ^๑ ที่เขาตุกใจ^๑
 ควงทียชอกช้า^๑ คงมายหายหันไปนา
 จบเท่านี้^๑ ที่แต่งควา^๑จ^๑า พรรณนา
 คาฟังเท่าอี้^๑ เท่านี้สู้กันฟัง^๑ ก่อนแล

13 มกราคม 2525 พอหนานเขียว เอกสุวรรณ อ.เมือง จ.เชียงใหม่

คำว้าเรื่องแต่งคำว้า

กอยฟังก่อนเถือะ ฟีน้อง-
 ตังหลาย ตังหญิงและชาย พออุย-
 แม่ป้า หมูลูกหมูหลาน ทุกคนทั่วหน้า
 พอหนานอวออาญาติมิตร แต่งควากลอน
 ได้ตามความคิด ัญญาที่อันไผมัน
 พองแต่งได้นัก ก็ดีเหมือนกัน
 เรื่องที่สำคัญ สงมาเถือะเจ้า
 ประวัติประวา เนอนายน้องหน้า
 ส่วนตัวเรไรชอบนัก บว่าควาสอน
 ก้าวอนเรื่องฮัก ไผมีจะอันฉันใด
 ฮ่าไปเถือะน้อง ว่าตามสมัย
 แตอย่าบรลัย ยังของเกาเกื้อ
 ของโบราณ ื้อใจไผเอื้อ
 ไผว่าจะใดก็แล้ว กวีล้านนา
 ออย่าสูญภาคแก้ว พอหนานชอบฮู้ฟังเอา
 แตอย่ากระทบ หูเป็นเราเขา
 ฟังแล้วมันเบา สมองเป่งขึ้น
 คิดไปหลาย ๆ บ่ใจกำขึ้น
 ยังกลอนโบราณ คำว้าจอย
 ถึงบ่ใจหนาน บัณฑิตฟีน้อย ก็แต่งขึ้น-
 ได้เนอนาย ขอมวลฟีน้อง นักควา-
 ตังหลาย ทลอคญ้าย นั้งฟังอยู่นั้น

คำว้าเรื่องแต่งคำว้า

ไปรศรีรับฟังก่อนเกิดฟีน้องทั้งหลาย
 ทั้งหญิงและชาย ผู้เฒ่าผู้แก่ พวกลูก ๆ
 หลาน ๆ ทุกคน พอหนาน อา และอาญาติมิตร
 ทั้งหลาย การแต่งควาสามารถแต่งได้ตาม
 ความคิดและสติปัญญาของแต่ละคน บางคน
 แต่งได้มาก ซึ่งก็ดีเหมือนกัน เรื่องที่สำคัญ ๆ
 แต่งแล้วสงมาเกิด ไผว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ
 ประวัติ ซึ่งเรไรชอบยิ่งนัก ไผว่าจะเป็นการสอน
 คาพรรณนาเรื่องความรัก ผู้ใดคิดหรือมีอย่างไร
 พรรณามาเกิดน้อง แต่งตามเหตุการณ์ตาม
 ยุคปัจจุบัน แตอย่าทำลายของเกาซึ่งมีมาแต่
 โบราณ ให้ช่วยกันรักษา ใครจะวาวอย่างไร
 ก็ตาม กวีล้านนาอย่าให้สูญไป พอหนานชอบ
 รับฟังเสมอ แตอย่าให้กระทบกระเทือนคนอื่น
 ฟังแล้วรู้สึกตัวเบา สมองก็ปลอดไปร้อง
 ไปรศรีคิดให้รอบคอบเพราะไม่ใช่เรื่องง่าย
 คำว้าจอยนี้ถือเป็นกลอนโบราณ ถึงแม้ว่าจะ
 ไผไรหนาน บัณฑิตหรือน้อย ก็สามารถแต่งได้
 นะน้อง ขอให้ฟีน้องและนักควาทั้งหลาย
 ทลอคจนผู้ที่กำลังรับฟังอยู่นั้นมีความสุข มีความ
 เจริญมั่นคง ปราศจากโรคพาหิให้มีความสุขยืน
 ยาวถึง 120 ปี ให้ลูกหลานเถือะและแซ่อยู่เสมอ

ขอสุขสวัสดิ์ มาบังขอบชั้น อยู่เจริญ- แมว่ามีลูกและสามี หักทอนอย่าละเลยเพิกเฉยต่อ
 ดีเที่ยงเท่า บั่นจากโรกา สิทธิ ให้มีความมานะพยายามขยันขันแข็ง
 เปียอินันเล่า หื้อยื่นเตียงหมั่นศึกษา ในการทำงาน ทำนา ทาไร่ไว้ให้ไฉ้ว
 อายุวรรณะ ร้อยชาววะสา เต็มbung ทำให้สะดวกในการกินและการทานบุญ
 หวยแฮร์นั้นนา หมั่นถูกเนอเจ้า ให้ทาน มีความสุขขึ้นบานอยู่เสมอ ขอให้เป็น
 กันมีบุตศา ตัวแบ่งรวมเผ้า ขอหื้อ- ไม่ปกบังให้ความร่มเย็นต่อไป จะแต่งควาไป
 อคเอาอย่าละ อุดมปะทา หื้อมีมานะ มากก็มีปัญญาน้อย จึงขอจบเพียงเท่านี้
 ขยันในค่านการงาน เปียะนาไร่ไว้ เล่าสู่กันฟังแต่เพียงเท่านี้
 หื้อเข้าเฒาสาง ดูทางกินทาน
 สุขบานใจ ๆ ชัมโมหเว หื้อเป็น-
 ไม้ไต้ ปกบังคิงร่มไว้ จักแต่ง-
 ไปหลาย ปัญญาหอกไร่ ขอสุดเท่าอ้อ
 เทาน์ดูกันฟัง กอนแหลน่ายเฮย

29 กันยายน 2525 พ่อหนานตัน ทวงมณี อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

กลับมาบ้านเราเกิดพี่น้อง

กลับมาบ้านเราเกิดพี่น้อง

จกมือสา รอนวนพี่น้อง

ขอยกมือไหว้ออนวนพี่น้องชาวไทย

ขอจุมบ้น้อง ชาวไทยทั้งหลาย
 ที่ไ้หลงผิดไป อยู่ป่าจุคาน ขอจ-
 มบตัว ปิกมายุบ้าน กับฝูงวงศ์วาร์-
 บ้น้อง อย่าไปเชื่อเขา ยุ้งบ้น้อง
 จกแขนงแตกอ่าปลายดูน เขาจกย้ายมุด
 เมืองไทยหายสูญ ตกป้างปลายดูน
 น้ำตาอาบหน้า เมืองไทยของเรา
 จกเป็นชีช้า เมื่อเขาเข้ามาฆ่ามุด
 เมืองไทยของเรา จกหมองโศกทุก
 เมื่อเขาเป็นเจ้านายเรา
 กลับมาก่อนเตอะ เป็นบว่าไผ
 รัฐบาลไทย ยังรออยู่ถ้า บว่าไผ ๆ
 จุงอาน้ำป่า ปากันกลับมาบ้น้อง
 เขาหลอกลวงไป ฆ่าไทยร้อน ๆ
 บมีหว่างอันสหาย ให้รักแบ่งกัน
 เหมือนเกี้ยวเจือกฉั่น จกรักแบ่งปัน -
 กันไว้ ถ้าไผไคยีน ขอจกักว้าย
 ออกป่าสู่บ้านของเรา ลูกและเมียนั้น
 ที่อยู่ต้งหลัง ก็ยังคอยวัน กลับมา-
 อยู่บ้าน เวลาลูกเมียเจ็บเป็น
 ที่อยู่ทางบ้าน ไผจกผอกอยเขานั้น
 เมื่อเราหลงไป อยู่ป่าแห่งนั้น

ทั้งหลายที่หลงผิดเข้าไปอยู่ในป่าทุกแห่ง
 ขอจกมบตัวกลับมาอยู่บ้านกับญาติพี่น้อง
 อย่าหลงเชื่อคำยุ้งของเขา เราจะแตกแยก
 กันภายหลัง เขาจะเหยียบฆ่าเมืองไทย
 ให้สูญสิ้น ภายหลังน้ำตาจะไหลอาบใบหน้า
 ถ้าเมืองไทยของเราต้องตกเป็นทาส เมื่อ
 เขาเข้ามายึดครอง เมืองไทยของเราจะ
 เศร้าหมองมีแต่ความทุกข์โศกเมื่อเขาเป็นนาย
 กลับมาก่อนเกิด รัฐบาลไทยไม่ว่าอะไร
 เฝ้ารออยู่ ไม่ว่าจะเป็นผู้ใด จุง อา น้ำ ป้า
 พากันกลับมาเกิด เขาหลอกลวงไปฆ่าคนไทย
 ค่ายกันทั้งนั้น ไม่มีเลยที่จะได้รับความสุขสมาน
 ให้รักใคร่กันเหมือนเกลียวเชือก รักกันไว้เกิด
 ถ้าผู้ใดไคยีนแล้วก็ขอให้ออกจากป่ากลับมาคืน
 มาสู่บ้านเรา ลูกและเมียที่อยู่เบื้องหลัง
 เฝ้านับวันคอยให้กลับมาบ้าน เมื่อลูกเมีย
 เจ็บป่วยอยู่ที่บ้านผู้ใดจะดูแล ขณะที่เรา
 หลงผิดไปอยู่ในป่านั้น ใจอาวทราบบว่า
 ทางบ้านเป็นอย่างไร หลงเชื่อฟังเขา
 ยุ้งให้แตกแยก ยุ้งไทยให้ฆ่าไทยด้วยกัน
 ให้หมดสิ้น ไปหลงอยู่ตามป่าเขาลำเนาไพร
 ลืมแล้วหรือว่า เกิดมาเป็นคนไทย ขยายชาติ

บัณฑิตบ้านแปงโค ฟังกำเขาย
 ให้แตกสลาย ยุไทยฆ่าไทย
 ให้แห่งแตกอ้า หลงอยู่ป่าเขา
 พงไพรแหล่งหล้า ลืมเสียแล้วกา
 ชาตินี้ เกิดมาเป็นไทย ชายชาติ-
 อย่างนี้ บัณฑิตอันเนอเรา ขอจ-
 ปอกว้าย ออกป่าเขา กลับมา-
 พัฒนาชาติเรา ให้เจริญก้าวหน้า
 จัวยรักษา เมืองไทยทั่วหน้า
 ให้มันยืนนานสืบไว้ แผ่นดินสยาม
 จัวยกันป้องไว้ ตั้งฝูงหมคบ้านเมืองเรา
 และขอฝูงป็นอง ชาวไทยภูเขา
 รักษาชาติไทยเรา ให้ลูกหลาน-
 เกล็นหล่นของเราวันหน้า ฯ

อย่างนี้ไม่ดีเลยนะพวกเรา ออกจากป่าเขา
 กลับมาพัฒนาชาติของเรา ให้เจริญก้าวหน้า
 ช่วยกันรักษากันเมืองไทยให้ยั่งยืนนาน
 สืบไป เราทั้งหลายจะต้องช่วยกันปกป้อง
 รักษาแผ่นดินสยามไว้ และขอให้พี่น้อง
 ชาวไทยภูเขารักษาชาติไทยของเราให้
 ลูกหลานสืบไปภายหน้าด้วย

29 ตุลาคม 2526 บุญยัง เชื้อเมืองพาน อ.พาน จ.เชียงราย

5.6 การติดต่อและกระจายข่าวสารถึงญาติมิตรและทหารตำรวจชายแดน

มีเนื้อหาเกี่ยวกับการถามข่าวคราวความเป็นอยู่ หรือส่งความระลึกถึงต่อกัน ระหว่าง ญาติมิตร และทหารตำรวจชายแดน เพื่อเป็นกำลังใจแก่นักรบของชาติ และขณะเดียวกัน ทหารตำรวจชายแดน ก็สามารถติดต่อส่งข่าวสารถึงญาติมิตรทางบ้าน ด้วยการแต่งคำอำมาออกอากาศในรายการใด เช่นกัน ดังตัวอย่าง

คิดถึงเมืองฝาง

สลิดหอมไกล ขอนใบโป่งปู
 ออกวิหุ ส่งใจไปถึง หวลคิคำนิ่ง
 ถึงแม่มุ่สนน้อย จากแดนแสนไกล
 ใจยังไผ่ห้อย มาไกลจอยวอยหอมฟ้า
 จะหื้อเหมือนหลัง พวงน้องบตา
 ภาระของข้ามนี่ จากกันเมินแล้ว
 เหมือนตายเป็นผี ไปไหนทั้งที่
 หยังมายากใบ คุณแม่มีงขวัญ
 พวงหยังไคให้ มาแสนอาลัยเงินล้ำ
 ถึงอยู่กัน มันบ่บ่อยครั้ง จิตใจ-
 เชื่อมมันกันดี แม่เตือนแม่ฮัก
 เหมือนลูกมุตที่ เมตต่าปราณี
 แม่มีพร้อมเลี้ยง บุคคลไคเหย
 จิตใจผองเกียง หาเฒาเบียง-
 ยากนัก อวยนอแม่มุ่สน ลูกเกยอยู่พัก
 นับหลายปีเข้ามาเติง บัดเดียวเดี๋ยวนี
 ลูกยังก็คิดถึง ฝากใจไปเติง
 หาแม่มุ่สนน้อย แม่ทำการหยัง
 หากฟังคำสร้อย ลูกจะรอกอย-
 ตอบรับ ชดช้อย - อานวย
 คนสวยน่าฮัก จักมีไผ่ไคแต่งงาน
 หอมเงินปิ่น แม่คงสมหวัง หอบเงิน-
 เข้าคลัง มันักก็หน้อย ปี่สะไบนาง

คิดถึงเมืองฝาง

คอกสลิดกลิ่นหอมไปไกลถึงใบ
 ก็แน่นหนา ส่งใจและความคิดถึงไปยังบ้าน
 แม่มุ่สนน้อย จากแดนที่แสนไกลสุขหอมฟ้า
 จะให้เหมือนเดิมมัน้องพวงไม่รับปาก
 เพราะมีภาระมาก จากกันมานานเหลือเกิน
 เหมือนกับว่าตายจากกันไป จะไปไหน
 แลละที่ สุดแสนลำบาก คุณแม่มีงขวัญนั้น
 พวงคิดแล้วอยากร้องให้ด้วยความอาลัย
 ยิ่งนัก ถึงแม่จะผูกคูกันนาน ๆ ครั้ง แต่
 เราก็มิน้ำใจอันดีต่อกัน แม่เตือนแม่รักเหมือนลูก
 แม่มีทั้งความเมตตาปราณี ยากยิ่งนักที่จะ
 หาใครมีจิตใจบริสุทธิ์เท่า โอ บ้านแม่มุ่สน
 ที่ลูกเคยอาศัยอยู่มานานหลายปี ขณะนี้
 ลูกยังคิดถึงและฝากใจไปถึงบ้านแม่มุ่สนน้อย
 แม่กำลังทำอะไรอยู่ หากกำลังฟังรายการ
 คำว่า ลูกจะรอกอยตอบรับ ชดช้อยกับ
 อานวยคนสวยที่นารักคนไหนที่แต่งงานไปแล้ว
 บ้าง ปี่นี้กระเทียมเงินคงไคผลดี แม่คงเก็บ
 รวบรวมไคเงินไม่ใช่น้อย พี่สะไบนางที่เคย
 ตามเอาแลกกับน้ำอ้อย เวลานี้มาถูกเด็ก
 กระเทียมของเมืองฝางที่มีอยู่มากมายมี
 ราคาดีเหลือเกิน หัวขนาดกลางขนาดเล็ก
 ราคาไคโลกรัมละยี่สิบสอง - ยี่สิบสามบาท

ถามแลกน้ำอ้อย เคี้ยวนี้มากอย-
 ่ต่อเอะ หอมเคี่ยมเมืองฝาง
 ที่ว่าป่าเลอะ ราคาข้าวขึ้น-
 จ้างาม หัวกลางหัวเล็ก
 ชาวสองชาวสาม หัวใหญ่ก่อนงาม
 ชาวแปดชาวเก้า ใจอ่อนใจตาย
 นึกว่ากันข้าว เกษตรของเฮาผิดกับ
 ปี่สะโบนาง เตรียมตัวยืมรับ
 ตลาดสับตอนยังคี่ อดยะไปเอะ
 บ่ถ่าถอยหนี บทก้ามมี เป็นคี่ไค้ให้
 ขึ้นจื่อเมืองฝาง ไผหันอยากไกล
 พืชผักมากมายชนิด พักแพงแตงกวา
 ส่วนตัวสวนพริก ลิ่นจี่ขึ้นคัน-
 สมบูรณ์ ม่วนใจแต่ ๆ หากเยือน-
 แม่สุน ติเหี่ยวว่าบุญ ของพวง-
 มันหน้อย ลิ่นจี่ลำไย ออกยาย-
 เป็นถ้อย บ่เจื้อไปกอยต่อเอะ
 ครว้ปลูกปลูกฝัง หันมีป่าเลอะ
 ปลูกยายเป็นถ้อยงามคี่ จักกัน-
 นานแล้ว นับเป็นหลายปี
 สุขสบายคี่ ก่อหาแม่เจ้า จะส่ง-
 จดหมาย ไปตามแบบเบ้า
 ส่งภูมิลำเนาแม่ไท้ สมุดปากกา
 คานไค้ใจ บ่ไค้กายไกลกันเลย
 แม่คงเล็กก็คี่ นึกอยากอยู่เอย

หัวขนาดใหญ่มบูรณ์ราคาถึงยี่สิบแปด
 ยี่สิบเก้าบาท รู้สึกอ่อนนอกอ่อนใจ คิดว่า
 จะต้องอดอยากเสียแล้ว การเกษตรของ
 เราผิดเคื่อง พี่สะโบนางเตรียมยืมรับได้
 เพราะตลาดยังตอนรับคี่ ฐ่อกุสหาหะทำไปเกิด
 อย่ำทอดยถึงคราวลำบากราคาไม่ดีก็อยาก
 จะร้องให้ ขึ้นชื่อว่า เมืองฝางแล้ว ใครได้
 มาเห็นก็อยากเข้าใจใกล้ พืชผักมีมากมาย
 หลายชนิด ผัก แพง แตงกวา ไร้ถั่ว
 ไร้พริก ต้นลิ่นจี่ที่สมบูรณ์ สุขใจจริง ๆ
 เมื่อเยือนบ้านแม่สุน คิดเสียว่าบุญของ
 น้องพวง ลิ่นจี่ ลำไย ออกลูกเป็นพวงระย้า
 ไม่เชื่อลองไปดูเกิดที่นั่นมีพืชผักมากมาย
 ปลูกเรียงเป็นแถวดูสวยงาม จากกันมานาน
 หลายปี แม่สุขสบายคี่หรือ กรันจะส่งจดหมาย
 ไปถึงแม่ตามธรรมเนียม สมุด ปากกาก็
 แพบจะไม่ได้ใช้เลย แม่คงเล็กคิดและอยากจะ
 อยู่เอย ๆ เพราะลูกไม่เคยส่งข่าวถึงบ้านเลย
 ลูกกำลังก่อร่างสร้างตัว ขณะนี้งานก็มาก
 เพราะวาสนาของลูกอารักขาอัน เป็นคน
 ค่าต้อยเพียงดิน ของที่เกยขอบไม้ไค้ निक
 ถึงเลย เดินทางไปไหนไม่ได้ หวังพึ่งพี่น้อง
 ก็ไม่ได้ ท้องได้รับความเจ็บช้ำน้ำใจจน
 หัวอกกลัดกลุ้ม ลาก่อนเพื่อนฝูงและสังคมที่รัก
 ความหวังทุกอย่างพังทลาย วันหน้าเกิด

เพราะลูกบ่เกย ส่งข้าวไปบ้าน
กำลังตั้งตัว ก็คลาทำสร้าง
มาเคี่ยวการงานกัน

เพราะวาสนา ของลูกอาภัพ
อัปจนต่ำต้อย เบี่ยงคิน ของที่-
ชอบรัก บ่ได้ถวิล เลยติดปีกบิน
ไปไหนบ่ได้ เบี่ยงบี้งเจ้มทอง
เบี่ยงน้องเจ็บไส้ หัวอกทรวงใน
กึ่งกิด ลาก่อนเพื่อนฝูง สังคมที่รัก
ความหวังทุกด้านพังลง วันหน้า-
ก่อนเตอะ คงสมประสงค์ คงได้-
เชื่อมโยง กับแม่สุนน้อย คิดถึง-
เมืองฝาง ใจหากเกร้าสร้อย
อยู่คนละคอกม่อนจึ่ง ญูมีบ่ท่าย
ตึงบ่ขอทิ้ง จะปากุ๋หอย ไปเยือน
เขียนมากันัก ไฉนยาคีเตียน
ฝากความมาเยือน เสรือนไปถึงบ้าน
หากแม่ไคยีน จ้วยเขียนกล่าวตั้น
ผ่านคุณนวยอำท่านรับ แม่บ่ถากลัว
เป็นทั้งสำนัก คงจะใหญ่กว้าง-
โอฬาร เสียคายเงินล้ำ บ่ได้ไปหัน
เนื่องจากการงาน ปลีกตัวบ่ได้
จะเขียนไปหลาย เนอลายตี้ไหว

คงสมหวัง คงได้ไปเยือนบ้านแม่สุนน้อย
คิดถึงเมืองฝางแล้วเศร้าใจยิ่งนักที่อยู่คนละ
เพื่ออกเขา ตราบเท่าที่มีชีวิตอยู่จะไม่ลืม
จะพาคุครองไปเยือน เขียนมากแล้ว
ไครอย่าทำหนีดิเตียน ฝากกล่าวมาเยี่ยมบ้าน
หากแม่ไคยีนแล้ว กรุณาเขียนตอบผ่านคุณอำนวย
ท่านจะรับเอาไว้ แม่ไม่ตองกลัว ท่านทั้ง
สำนักงานออกใหญ่โต น่าเสียคายเหลือเกิน
ที่ไม่ได้ไปเห็น เนื่องจากมีงานไม่สามารถ
ปลีกตัวไปได้ จะเขียนมากันักก็กลัวจะไม่ได้
เรื่อง ต้องหยุดเขียนเพียงเท่านี้ ก่อนจะจบ
รายการ ขอขอบคุณยิ่งที่เต็มใจอ่านออกอากาศ
ให้พยอม เทานี้พอสมควรแล้วพอกลายความ
เศร้าหมอง จากพวงพยอม นักเขียนควา
เลน ๆ

กลั้ว⁺เป⁺นลายยัง⁺พัก กอน⁺จบ⁺ราย⁺การ
 ขอม⁺คุณ⁺จาก⁺นัก เหม⁺ใจ⁺อ่าน⁺หื้อ⁺พยอม
 มอก⁺อื⁺ปอ⁺ฮ้าย มอก⁺กลาย⁺ความ⁺หมอง
 จาก⁺พวง⁺พยอม นัก⁺าว⁺เขียน⁺เลน⁺ ๆ

21 พฤษภาคม 2527 พวงพยอม ยามยาก อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

ส่งใจไปขายแคน

สิทธิการ เขียนสารควาใจ
มีใจไม่ห้อย ราคักคิดถึง ส่งใจคนึง
ถึงนักรบกล้า ท้าวจทหาร
หาการแนวหน้า อยู่ในพนาป่าไม้
หนุนแขนทางหมอน แรมรอนป่าไม้
อยู่กลางป่ากว้างไพร่ กับสัตว์ใหญ่หน้อย
มีตังเลื้อหมี วอกกังนางนี้
มีฮันพร้อมเสียง น่องก็คใจถึง
ป้อไบหน้าเกลี้ยง จึงเขียนความาวันนี้
ขอป้ออานวย เจ้าป่วยศิกปี
อ่านสารควาสร้อยมาเติง สุขะพะ
จงได้ไปเติง น่องจะร่าเบิง
ท้าวบุญเผื่อเจ้า จึงไปรักษา
บรรดาหน่อหน้า ที่อยู่ขายแคน
เซตคาย สู้กับสัตว์ ผูกการร้าย
หื้อหายขาดเลียง หมคไป เจ้าจงชนะ
สะอาคหมคไส ขอหื้อมีชัย
มารร้ายอย่าตอง หื้อเจ้าสคไส
ภัยในอย่าข้อง หื้ออยู่ดีมาเตียงเต้า
คุณพระบิตา มารดาเป็นเกา
ขอไปอยู่เผ้าตัวจาย คุณพระพุทชะ
ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงคุ้มครองจาย
ขายแคนเซตกว้าง หมุเฮาแนวหลัง
คิดหวังแต่งสร้าง ยังส่งใจมา

ส่งใจไปขายแคน

การเขียนควาใจนี้เนื่องด้วยมี
ใจระลึกถึงนักรบผู้กล้าหาญ หังต้าวจทหาร
แนวหน้าในป่าเขาที่ต้อง หนุนแขนทางหมอน
รอนแรมอยู่ในป่ากว้างที่เต็มไปด้วยสัตว์ร้าย
มีสัตว์น้อยใหญ่ทั้งเสือ หมี ลิง ชะนี มีอยู่
ที่นั่นหมค น่องส่งใจถึงป้อไบหน้าเกลี้ยง
จึงได้เขียนความาในวันนี้ ขอพ้ออานวยคนดี
ช่วยอ่านสารนี้ด้วย ว่าขอให้มีความสุขะน่องจะ
หาบุญ เชื่อว่าบุญกุศลนั้นจะได้ช่วยปกปักรักษา
บรรดาแนวหน้าทุกคนที่อยู่ขายแคน ให้ต่อสู้กับ
ผู้ก่อการร้ายให้หมดสิ้นไป ขอจงได้รับชัยชนะ
อย่างไสสะอาค มารร้ายอย่าได้มาแผ้วพาน
ขอให้มีความสุขไม่มีภัยอันตรายใด ๆ ให้มี
อายุมันขวัญยืน คุณของพ่อแม่จงไปอยู่เผ้า
ตัวซาบ คุณพระพุทและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ทั้งหลาย ก็ขอจงคุ้มครองแนวหน้าที่อยู่
ขายแคนด้วย พวกเราซึ่งอยู่แนวหลังจะส่ง
กำลังใจมาให้ ทาไรทำสวนปลูกผักปลูกไม้
ปลูกข้าว ก็หวังว่าจะได้เอาเงินนั้นมาซื้อ
ของส่งไปให้พี่ เขียนบรรยายมาก็คยาว
มากแล้ว ขอจบลงก่อน จะเขียนไปมากกว่านี้
กลัวว่าจะเลอะเทอะเพราะน่องเป็นคนปัญญา
น้อย ความรู้ไม่สูงและไร้วิชา ถ้าเขียนผิด
ขออภัยด้วยนะคะ

สอดให้ เยอะไฮ้หาสวน ปลุกผัก-
 ปลุกไม้ หวังจักส่งไต่ตัวจาย
 จักปลุกข้าวน้ำ เอาไว้ไปขาย
 แลกเป็นเงินไทย ชื่อของสิ่งหื้อ
 เขียนมาก็หลาย บรรยายเป็นชื่อ
 ขอลงลงวางก่อนเตอะ
 จักเขียนไปหลาย กั้วมันเลอะเทอะ
 เพราะน้องอับค้อยปัญญา
 ความรู้มัน ไร้วาสนา
 กันเขียนนิคมา อารักพองเจ้า ๆ
 ก่อนแลนายเหย

5 ธันวาคม 2523 จันทร์สม คำชุม อ.บ้านโอง จ.ลำพูน

เสื่ออากาศ

เสื่ออากาศ

นกเอยนกกน้อย ผাগสร้อย-
 คาวสาร ไชจาวอนวาน ลูคนทั่วหน้า
 ลายลักษณะอักษร ก้าวอนของชา
 ฝึกพลาคนโคป็นอง ปอฮืออภัย
 ทั่วในเทศท้อง จะไปเปื้อหน้าจ้งเลย
 ผมเป็นนักรบ เห็นว่าอยู่เฉย
 เลยเขียนมาเกย ป็นองตั้งบ้าน
 ท.อ. ชายแดน ไผโคหาม
 เรื่องคาวลานนาต่างค่าย ชีวิทธหาร
 ผูกการร้าย มั่นทางกันอัน-
 เนอเฮา ผมจากเมียฮัก ไปอยู่ป่าเขา
 เพื่อไทยหมู่เฮา สุขใจทั่วหน้า
 ป็นองไทยฯ หย เลือดเดียวกับชา
 อหังวันตา บอกไว้ ทหารของเฮา
 ไปอยู่รับใจ เปื้อชาติอยู่ได้-
 ไปนาน ป็นองอยู่เพ้ ปลอบใจทหาร
 จดหมายบอกวาน เขียนไปตอบถ้อง
 จะเขียนจดหมาย หรือว่าคาวกอม
 ปอจาเอ่ยอุไปเคิง ขอมิตรป็นอง
 ส่งใจไปถึง ไปอยู่เอาเบิง
 หรอกมิตรแนวหน้า ท.อ. ชายแดน
 อากาศเก่งกล้า ขุนเขาลานนาเทศท้อง
 ทะยานไปเหนือ เมฆฟ้ากลีบซอน

นกเอยนกกน้อย ขอฝากสารที่เป็น
 คาวนี้ไปถึงคนทั้งหลาย อักษรคาวลาวอน
 ของชาฝึกพลาทุกอย่างโรซพ็นองในทุกถิ่น
 อภัยให้ควย ดย่าเปื้อหน้าเลย ผมเป็นนักรบ
 เห็นว่าอยู่เฉย ๆ ก็เลยเขียนมาถึพ็นอง
 ที่อยู่ทางบ้าน ทหารอากาศชายแดนนั้นไมมี
 ใครห้ามเรื่องการเขียนคาวจอย ชีวิทธหาร
 กับผูกการร้ายนั้นต่างกัน ผมโคจากเมียรัก
 ไปอยู่ป่าเขา เพื่อพวกเราชาวไทยจะได้อยู่
 เป็นสุขกันทั่วหน้า พ็นองชาวไทยสายเลือด
 เดียวกันทั้งหลายเอ๋ย ขอกราบเรียนว่า
 ทหารของเราไปอยู่รับใจเพื่อชาติจะได้
 มั่นคงถาวร พ็นองอยู่ทางนี้ ขอช่วยปลอบใจ
 ทหารด้วยการเขียนจดหมายไปคุยกันบ้าง
 จะเขียนเป็นจดหมายหรือเขียนเป็นคาวสั้น ๆ
 ไปถึงก็ได้ ขอญาติมิตรทั้งหลายส่งใจไปถึง
 เพื่อเป็นกำลังใจแก่มิตรแนวหน้าด้วย
 ทหารอากาศชายแดนผู้เก่งกล้าบินไปทามกลาง
 ขุนเขาในท้องถื่นล้านนาผ่านกลุ่มเมฆหมอก
 ที่สลับซับซ้อน เพื่อรักษาแผ่นฟ้าเมืองไทยไว้
 ทั้งภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคอีสาน
 ยังสคิสร่มเย็น คงมั่น ใครอย่าลวงล้าเข้ามา
 เป็นอันตรายเพราะยังมีเสื่ออากาศอยู่เฝ้า

ธำรงฯแผนฟ้าเมืองไทย

ภาคเหนือป็น้อง ยังอยู่สุดไส
 ภาคใต้ของไทย คงอยู่เที่ยงมั่น
 คินแดนอีสาน ภาคกลางบ่สัน
 น้ำใจน้องแผ้วถ้างาม บินไปหาหมก
 เหนือไตอีสาน น่านฟ้าไทยงาม
 ไผ่ยาล่วงเช้า เมื่อยังมีเสื่อ
 อากาศอยู่เฝ้า ใครล่องมาประชิด
 บลนตกตาย คงบ่ใครบักฝันดิน
 หมูเจ้าคนพาล วอนบ่าวอนน้อง
 ญาติมิตรทหาร จงสุขสราญ
 อยู่กันจันทน์หน้า บ่เมินแล้วมึง
 จงรออยู่เถา ตัวจักคืนมาแอบซอน
 ฝนตกหนาวกาย ใจในยังฮ้อน
 หวงหาแต่เจ้าไฟมึง หน้าหนาว
 ไกลแล้ว ก็หาแต่ใจ ที่เคยแอบบิง
 นอนอิงบ้องข้าง นอนอิงบ้องข้าง

อยากรู้ก็ลองมาประชิด ถ้าไม่รีบบินหนีไป
 ก็ไม่ได้กลับแผ่นดินของตัวแน่ ขอให้พี่น้อง
 ทั้งหลายที่เป็นญาติมิตรของทหาร จงอยู่
 สุขสราญกันทั่วหน้า อีกไม่นานแล้วน้องจง
 รอเถิด ที่จะกลับมาอยู่ด้วย ฝนตกหนาวกาย
 แต่จิตใจนั้นรุ่มร้อนหวนหาแต่บ้องรัก
 ไกลหน้าหนาวแล้วคิดถึงจริง ๆ น้องที่เคย
 ใต้อิงแอบแนบชิดกัน

29 ตุลาคม 2524 พลฯ จรัส สุกใจ* ท.อ.สนามชัยแดน จ.น่าน

6. การติดต่อส่งข่าวสารถึงผู้จัดรายการ เป็นเรื่องที่ผู้แต่งเขียนถึงผู้จัดรายการ เพื่อส่งข่าวสารให้ทราบเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ถามข่าวคราวของผู้จัดรายการ แสดงความสนับสนุนให้จัดรายการต่อไป ถามถึงเรื่องที่ส่งมาแล้วไม่ได้อ่านออกอากาศ ถามข่าวคราวของผู้แต่งคาวฮาคนอื่น ๆ แจ้งข่าวการได้รับรางวัล ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดรายการ ขอให้ผู้จัดรายการช่วยสอนแต่งคาวฮา ฯลฯ ดังตัวอย่าง

ขอถามอานวย

ขอถามอานวย

เดือนพฤษภา เวียนมา-

รอดแล้ว อานวยพี่แก้ว นักจัดรายการ
ได้จากไปนาน หลายปีขบเข้
แฟนสาวทั้งหลาย ทั้งหนุ่มและเฒ่า
เงยบเหงาเซาทรวงคำกอย ได้คิดถึงหา
น้ำตาอาบย้อย เสียหายพี่อานวยอา
เค็มออกก่อนนั้น เป็นชาประจำ
อ่านสารระบำ ยังสารคาวสร้อย
อุมวนจาหวาน เหมือนตาลและอ้อย
เสียงขอโยมวนเพราะ อ้ายไปไหนหา
บจาเรียบเลาะ จาปากท่านอ้าดา
หาหื้อพี่น้อง เพื่อนพ้องวงษา
มิตรคาวควา ที่อยู่ต่างห้อง
ปากันถามหา เจียนจาตอมถอง
เสียงอิงอิงเฝ้าออก ฟองว่าอานวย
เก็บครัวใส่รถ หนีลงใต้ไปเป็น
แฟนสาวต่างค่าย เป็นไคห่างเหิน
อยู่ถิ่นเจริญ กรุงเทพฯเมืองไค
มีแต่กาหา อานวยป้อาย หรือไป-
ดินแดนต่างค่าย ตะวันออกกลาง
ดินแดนมโหรี เข็มแผ่นผ้าเงินทอง
ละหื้อญาติมิตร แฟนสาวเศร้าหมอง
ไปอยู่เมืองทอง ชาอุกาอ้าย

เดือนพฤษภาคมเวียนมาถึงแล้ว

พี่อานวยคนคือนักจัดรายการไคเงยบหายไป
นานหลายปี แฟนสาวทั้งหลายทั้งหนุ่มและแก่
ต่างเงยบเหงาเศร้าหมองเพราะความคิดถึง
น้ำตาไหลอาบหน้าด้วยความเสียหาย
พี่อานวย แต่ก่อนนั้นเคยเป็นแฟนประจำ
ฟังพี่อ่านคาว ฟีนันพูดจาไพเราะอ่อนหวาน
เหมือนน้ำตาลและอ้อย เสียงเพราะเหลือเกิน
พี่ไปไหนไม่บอกกล่าวเลย ทำให้พี่น้อง
เพื่อนฝูงมิตรคาว ในที่ต่าง ๆ พากันถามหา
เสียงดังแข็งแะ บ้างก็ว่าอานวย เก็บของ
ใส่รถหลบหนีไปทางใต้นานแล้ว ห่างเหิน
แฟนสาวไปอยู่กรุงเทพฯ เจริญ จริงหรือเปล่า
พี่อานวย หรือว่าไปดินแดนตะวันออกกลาง
ที่อุดมไปด้วยทรัพย์สินเงินทอง ทิ้งให้ญาติมิตร
แฟนสาวต้องเศร้าหมอง หนีไปอยู่ชาอุ
เมืองทองหรือพี่ หรือว่าพี่ไปเที่ยวอยู่
ห่างไกลจากเมืองไทย ไปเมืองฝรั่ง
อังกฤษ และสหรัฐ ซึ่งเจริญรุ่งเรืองและ
ใหญ่โตมโหฬาร หรือว่าไปที่โน้นที่เฝ้า
เหมือนกัน คือ ญี่ปุ่น บิณัง พม่า ประเทศ
ไกลเคียงหรือฟิลิปปินส์ เกาหลีเหนือ-
เกาหลีใต้ ไกลก ซึ่งอยู่สุดเขตแดนของไทย

หรือว่าอายเดินไป แอ้วเที่ยวท่องน้าย
 เขตไกลเมืองไทยลี้ลับ ฝรั่งเศสถน
 และสหรัฐ เจริญใหญ่กว้างโพพาร
 กว้างไปนูน เอเซียเหมือนกัน
 ญี่ปุ่นป็นัง พม่าบ้านไกล
 หรือฟิลิปปินส์ เกาหลีเหนือใต้
 ลุคเขตเมืองไทยไกลก หรือว่าอายไป
 ชมวิวซีกโลก สุดเขตโตมาเลย์
 แพนควาซอรอง จะไปใจเหว
 ข้ามน้ำทะเล ไปไหนหนายาย
 เอาอยู่ด้วยกัน ม่วนงันเข้าได้
 แสนสบายอยู่แล้ว กว้างอ่านวย
 บกาคากแก้ว ขึ้นเหนือล่องใต้ไหนเลย
 นอนอยู่บ้านพัก แอ้วเล่นเฉย ๆ
 กลัวแพนควาเกย ไปแอ้วหาบ้าน
 หรือว่าค้าขาย ตามเรือนและบ้าน
 กว้างไรถึงามเยอะแยะ กูต่างอยู่กิน
 แอ้วเล่นแหวแหว ตามบาร์ใหญ่กว้าง-
 เมืองปิง แพนควาอยู่เพ็ เป็นหวง-
 จิ้ง ๆ อายไปเมืองปิง กลับมาแล้วอาย
 ไว้อ่านควาสาร รายการไหนได้
 ก็แสนสบายอยู่แล้ว จะไปหนีไกล
 เหนอบางร่างแคว หือสุขเที่ยงหมั้น
 ตีมา หือมีอายุ ร้อยชาวพรรษา

หรือว่าพี่ขึ้นรถไปชมธรรมชาติทางใต้แถบ
 มาเลย์เซีย แพนควาซอรองว่าอย่าได้
 ระเหระหนข้ามน้ำทะเลไปไหนนะพี่
 เราอยู่ด้วยกันสนุกสนานยิ่งนัก แสนสบาย
 อยู่แล้ว หรือว่าพี่อ่านวยไม่ได้ขึ้นเหนือ
 ล่องใต้ไปไหนเลย แตนอนพักผ่อนอยู่ที่บ้าน
 แล้วกลัวแพนรายการไปเยี่ยมเยียน
 หรือว่าไปค้าขายตามบ้านต่าง ๆ ได้กำไรดี
 ได้เที่ยวตามบาร์ที่ใหญ่โตในเมืองเชียงใหม่
 อย่างสบาย แพนควาทางนี้เป็นห่วงจริง ๆ
 อย่าไปที่ไหนเลย กลับมาเถอะพี่ มาอ่านควา
 ในรายการไหนก็ได้ สบายอยู่แล้ว อย่าหนี
 ไปไหนอีกนะพ่อเออบาง ขอให้มีความสุข
 อายุยืนยาว ให้มีอายุถึงร้อยยี่สิบปี
 เกราะหือรายทั้งตลาดอบอุ่นแล้วพเน
 อีกเกราะหือสิบสามประการนั้นก็อย่ามาข้องแวะ
 ตัวพี่อ่านวย ความเจ็บป่วยทั้งหลายก็อย่าได้
 มาพัวพัน ให้สมหวังในสิ่งที่ปรารถนา
 หากไปทางไหนทั้งทางตะวันออก ตะวันตก
 เหนือ และใต้ ก็ขอให้มีความสุขนะ ศัตรูทั้งหลาย
 มากราบไหว พรุ่งนี้ส่งมาให้จากชัยยศ
 ตั้งแต่นี้ต่อไปไม่ให้เจ็บป่วย พร้อมทั้งบริวาร
 ญาติมิตรทุกคนด้วย ขวัญจงมาอยู่กับเนื้อกับตัว
 อย่าไปมัวเมาอยู่กับกลิ่นรสให้กลับมาเสีย

เคราะห์ร้ายอย่ามา ถิ่นต่ำถูกต้อง
 ตังเคราะห์ลืบสาม อย่าปามาของ
 ยังตัวนวยอ่าเป็นอย เคราะห์เจ็บ-
 เคราะห์เป็น หนาวเย็นต่ำกอย
 อย่าหวนจ้องหอยพิ้วพัน หื้อสมตังคิต
 มะโนความหวัง เคราะห์ร้ายอย่าปามา
 เคราะห์มานอย่าไกล แม่นไปตังใจ
 ตกเหนือออกไค ขอหื้อมีชัยชนะ
 ข่าศึกศัทรุ มาคราวระ
 น้อมกราบไหว้ชะมา พรอันนี้
 ยืนตอนมาหา ชัยยศบันมา
 เถิงถองรอดบ้าน ตังแต่ไ้ไป
 บ่หื้อเจ็บห้าน พรอ้มตังวงศ์วารพี่น้อง
 บุตที่ภรรยาเพื่อนพ้อง ทุกเฒ่าผู้คน ๆ
 ขวัญตาขวัญกีว แก้มกางหวัชน
 ขวัญปากหน้ามด หื้อมาพรอ้มเลี้ยง
 ขวัญแข่งขวัญชา ป่าตาสองเปื่อง
 อย่าไปมัวเมา กลิ่นร๑ นี้กำเรียกขวัญ
 ของคุณชัยยศ หื้อรับไคไค้ กลับมา
 ชมดวงคอกไม้ กันธังบุปผา พวงมาลา
 เก็บมาเสียบส้อม มะลิหอมไก กุหลาบ-
 บานค้อม สีเหลืองแดงออนการบ้อย
 คอกโคหอม ๆ เก็บมาเรียบร้อย
 มาบันยืนตอนนายคม เกียงพายม
 ขอสุกเลี้ยงหนี้ เทานี้สู้กันพัง กอนแล ๆ

มวลคอกไม้ที่มีสีสวยสดงดงาม ตลอดจน
 มีกลิ่นหอมชื่นใจ เช่น กุหลาบ และมะลิ
 เป็นต้น ขอเก็บมาอบให้แด่พี่ ของม
 เพียงแค่นี้ก่อน

อารมณ์สะเพื่อนใจ

วรรณกรรมคำสำคัญประเภทนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบรรยายอารมณ์สะเพื่อนใจของผู้แต่งที่มีต่อเหตุการณ์บางอย่างในชีวิตทั้งอารมณ์รัก อารมณ์โศก และอารมณ์อื่น ๆ อันเป็นอารมณ์ความรู้สึกที่ผู้แต่งมีต่อบุคคล ตลอดจนสิ่งที่ผู้แต่งได้ประสบ เช่น ความทุกข์ทรมานใจ เพราะต้องพลัดพรากจากบุคคลผู้เป็นที่รัก ความผิดหวังในเรื่องความรัก ปัญหาในชีวิตครอบครัว และความถูกต้องในความงามของธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งสามารถแยกกล่าวเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. อารมณ์สะเพื่อนใจในเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาว ผู้แต่งบรรยายอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับความรักให้ผู้อื่นทราบถึงความในใจของตนเอง ซึ่งมักจะเป็นการคร่ำครวญพรรณนาถึงอดีตอันหวานชื่น และปัจจุบันอันขมขื่นเพราะผิดหวังในเรื่องความรัก นอกจากนี้ยังมีการพรรณนาอารมณ์สะเพื่อนใจของผู้ที่ขาดคู่ครองหรือคนรัก ซึ่งต้องพบกับความอ้างว้างหม่นหมองอีกด้วย ดังตัวอย่าง

หน้า 2 พ.ศ.

หน้า 2 พ.ศ.

สุชีติปี ปีเก่าผ่านแล้ว
 ย่างปีใหม่แล้ว 27 มาหา
 ก็อยากนักแต่ แก่แหมพรรมา
 26 ผ่านมา น้ำตาอาบหน้า
 นัยยอนถอยหลัง เมื่อปี 25
 เดือนมกรา ปีนั้น สุขอุตุใจ
 มอนชาเงินล้ำ ได้ปะกู่ข้าง นารี
 ฅมปลุกคอกรัก บักไว้ 1 ปี
 กำลังจะมี สาขากิ่งก้าน พอดึงปายปี
 ชันวา 25 เหมือนกรรมตามมา **จองจิก**
 ฅมถูกคนมี มาแย่งคนฮัก ไปเป็นกู่ข้าง
 เมียแบ่ง ออกหักปีนั้น เจ็บซ้ำเหลือแสน
 เมื่อเจ้าเมื่อแดง ปอบกินข้าว
 ก้อยอดตัดใจ ลืมไปจากเจ้า
 แผลใจทุเลา เกือบมิด ฅมเช็ดจนตาย
 เลยบอยาคิด หาแฟนกู่ข้าง **ชอนบิง**
 เช็ดแล้วเช็ดแล้ว คุณ ๆ ผู้หญิง
 นองฮักบ่จริง เหมือนบิงตึกข้า
 นับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 25
 จวบจนผ่านมา ปีแล้ว พ.ศ. 26
 ก็ยังบ่แล้ว ปะตัวน้องแก้ว ลำควน
 ที่แรกบ่คิด กลับไปคืนทวน แต่มาทบทวน
 อดใจบ่ได้ จึงยอมมอบใจ หื้อสายดีไหว

ในวาระแห่งความสุขที่ปีเก่า
 ผ่านไปแล้ว ปีใหม่ 2527 ก็ย่างเข้ามา
 ไม่อยากให้อายุเพิ่มขึ้นอีกปีเลย ปี 2526
 ที่ผ่านมาน้ำตาไหลอาบหน้าเมื่อนึกย้อน
 ไปถึงเดือนมกราคม 2525 ตอนนั้นผมมี
 ความสุขเหลือเกินเพราะได้พบกับผู้หญิง
 ที่คิดว่าจะเลือกเป็นคู่ครอง ฅมปลุกคอกรัก
 ได้หนึ่งปีกำลังแตกกิ่งก้านสาขา แต่พอดึง
 ปลายปี เดือนธันวาคม 2525 เหมือน
 กรรมตามมาทัน ฅมถูกเศรษฐีแย่งคนรัก
 ไปครอง ปีนั้นผมอกหักมีแต่ความเจ็บซ้ำ
 น้ำใจ ทั้งเข้าบ่ละเย็นแทบจะไม่กินข้าว
 พยายามตัดใจลืมน้องจนกระทั่งแผลใจ
 เกือบหายแล้ว ฅมเช็ดจนตาย ไม่คิด
 อยากรีคูครองอีกแล้ว เพราะคุณผู้หญิง
 ทั้งหลายรักไม่จริง เหมือนบิงที่ถูกเลือก
 นับตั้งแต่ปลายปี 2525 ถึงปีที่แล้วคือปี
 2526 ยังไม่พบน้องที่รัก ที่แรกไม่คิดจะมี
 ความรักอีก แต่เมื่อคิดทบทวนแล้วก็อดใจ
 ไม่ได้ ยอมมอบดวงใจแก่น้อง ขอลองเสี่ยง
 ความรักอีกครั้ง รักคนนี้คงจะไม่ชอกช้ำ
 เหมือนปี 2525 ที่ผ่านมา แต่แล้วเดือน
 เมษายนผ่านไปถึงเดือนพฤษภาคม น้อง

ลองเสี่ยงรักไป สักครั้ง สักคนนี่หนอ
 คงบ่ชอกช้ำ เหมือนปี 25 ผ่านมา
 แต่ที่ไหนดั้น บ่ผ่านเมษา
 เคือนพฤษภา วิวาทเหี้ยจ้อย
 ออกหักครึ่ง 2 เป็นผอมเป็นค้อย
 งอมใจจ้อยวอย เว้นลา
 พิษสงครามรัก มีนักหลายล้ำ
 บางครั้งรำให้ คนเดียว ลางเตื่อ-
 หัวเราะ บางครั้งก็ฉิว ยามอยู่-
 คนเดียว อยู่กับน้ำตื้น พ.ศ. 27
 ยังบ่เริ่มต้น กับสาวหน้านั้น ที่รัก
 จะมีสาวใด จักไผ่ร่วมรัก กับตัว-
 แหงษา คางาย เกิดมาจาตี่
 บ่มีความหมาย เป็นบ่าวบาคาย
 พร้อมเป็นจาวบ้าน สักสาวคนไหน
 บ่สมไผ่เง ทวีกรรมบ่เป็น จ่องจัก
 สาวใดหันใจ อ้ายคนอาภัพ
 เจิญตอบการเอ็น จูมา กินยาหน่อไม้
 ลาเปื่อน้ำปู บ่าวบ้านนารู บ่จุหลอกเล่น ๆ

กลับแต่งงานเสียนี้ ออกหักครั้งที่ 2 จนชูปผอม
 ตรอมใจ เจ็บเหงาหัวใจเหลือเกิน
 พิษของความรักมีมากมาย บางครั้งต้อง
 ร้องไห้คนเดียว บางครั้งก็หัวเราะ
 บางครั้งก็ฉิวปาก เมื่ออยู่ตามลาพังก็พูด
 กับคนโท ปี พ.ศ. 2527 ยังไม่ได้เริ่มต้น
 ความรักกับสาวหน้ามลกนใด จะมีสาวใด
 มาเป็นภรรยาคู่ครอง เกิดมาชาตี่ไร้ความหมาย
 เป็นหนุ่มเหมือนคนอื่น แต่รักผู้หญิงคนไหน
 ก็ไม่สมหวัง เพราะมีกรรม สาวใดเห็นใจ
 พี่คนอาภัพ ขอเชิญเขียนคำตอบมา กินยา
 หน่อไม้หรือย เพราะมีน้ำปู หนุ่มบ้านนารู
 รักจริงไม่หลอกเล่น

16 กุมภาพันธ์ 2527 ชาญณรงค์ สิงห์แก้ว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

ครวญหาญ

ครวญหาญ

ค่าสินนี้ ไม้แสงจันทร์
 นองนึ่งรำพัน เขียนสารคำสร้อย
 งามอมก๋อใจ ดวงทัยใจน้อย
 ยามเด็กเ็นวอย เจริญพัก
 คว้าเหวใจ มากมายแต่ตัก
 ของตัวม่อนข้าววนึง เสียงจิ้งหรีดร้อง
 ยามเด็กกระตึง หัวใจวนึง
 เกือบจักเป็นบ้า บิน้องทั้งหลาย
 ญิงจายเป็นข้า ต่างก็หลับนอน
 เจริญนิค เหลือแต่ตัวญิง ใต้ตั่งคิด
 จันเด็กเคียงซ่อนราตรี
 มองหาเพื่อนปอง สักคนมี
 ในยามราตรี มาเป็นเพื่อนข้า
 ยิ่งเด็กยิ่งหนาว ต้องเปียเอาผ้า
 มาปกกายาหมไว้ อันว่าความหนาว
 ของช้านองไ้ ปอหายสว่างไ้
 บรรเทา แต่ความอ้างว้าง
 และความเจ็บเหงา จักหาบรรเทา
 หนึ่งบ่ได้ คิดไปหนักหนา
 นองคาไ้ให้ ว่าเหวดวงทัยยิ่งนัก
 ตัวไประณา ของช้านองฮัก
 ไปอยู่แห่งทองหนใด ตัวกรรมเวรน้อง
 นั้นไปเกิดไหน เป็นเหตุอันใด

ค่าสินนี้ ไม้แสงจันทร์ นองนึ่ง
 รำพันเขียนเป็นคำรำ เจริญเหงาใจ
 ไม่ใช่น้อย ยามดึกอากาศเย็นลงมีแต่
 ความเจ็บ ว่าเหวใจเหลือเกิน ตัวข้า
 ซึ่งเป็นผู้หญิง เสียงจิ้งหรีดร้องยามดึกคืน
 หัวใจของน้องเกือบเป็นบ้า บิน้องทั้งหลาย
 ทั้งหญิง ชายต่างหลับนอนกันเจ็บเจ็บ
 เหลือแต่ตัวน้องที่ไ้แต่บ่คิดจนดึกคืน
 เที่ยงคืน มองหาคนที่จะมาเป็นเพื่อน
 ในยามค่าสินสักคนก็ไม่มี ยิ่งดึกก็ยิ่งหนาว
 ต้องคว้าเอาผ้ามาห่มกายไว้ อันว่า
 ความหนาวของน้องนี้ยังพอบรรเทาได้
 แต่ความอ้างว้างและความเจ็บเหงา
 นี้ไม่สามารถบรรเทาได้แม้เพียงนิดเดียว
 คิดไปมาก ๆ แล้ว น้องก็เกือบจะร้องไห้
 เพราะว่าเหวใจยิ่งนัก เนื้อคู่ของน้องนั้น
 อยู่แห่งหนใด ไปเกิดที่ไหน เหตุใดจึง
 ไม่มาหาน้องบ้าง ตัวน้องนี้คอยพบหน้าอยู่
 ทุกเวลาค่ำเช้า หรือว่าเนื้อคู่ของน้อง
 ยังไม่ทันได้เกิดเป็นคน กำลังล่องลอย
 เป็นลมเป็นฝนอยู่ หรือว่าเนื้อคู่ของน้อง
 ยังอายุน้อย ไร้เสียงสา พูจาก่อนหวาน
 ยังไม่รู้เรื่องความรัก หรือว่าเนื้อคู่ของ

๑ มาฮอด๑ชา ๑ ตัว๑น้อง๑นี้๑ยัง
 ๑ กอ๑ง๑ไค๑หัน๑หน้า ๑ อยู่๑ทุก๑เวลา ๑ คา๑เจ้า
 ๑ กาว๑า๑ตัว๑กรรม ๑ ของ๑นึ่ง๑นั้น๑เล่า
 ๑ บ๑ต้น๑เกิ๑ตไค ๑ เป็น๑คน ๑ ก้า๑ล้ง๑ล๑อย๑ล๑อง
 ๑ เป็น๑ลม๑เป็น๑ฝน ๑ บ๑ต้น๑เป็น๑คน
 ๑ เต๑ื่อ๑กา๑ป๑เจ้า ๑ กาว๑า๑ตัว๑กรรม
 ๑ ตัว๑เว๑ร๑น๑อง๑เ๑น๑า ๑ ก้า๑ล้ง๑เ๑า๑ว๑ว๑ีย -
 ๑ หม๑น๑น๑อย ๑ ยัง๑ไร๑เ๑ีย๑ง๑สา
 ๑ พุ๑ด๑จา๑อน๑ช๑อย ๑ ม๑ฐ๑เ๑ื่อ๑ง๑ถ๑อย -
 ๑ ก้า๑แป๑ง ๑ กา๑กร๑รม๑เว๑ร๑น๑อง
 ๑ ยัง๑มี๑ก๑แ๑ง ๑ ยัง๑เป็น๑ผ๑ว๑แป๑ง
 ๑ ขอ๑ง๑เป็น๑กา๑เจ้า ๑ บ๑ต้น๑ละ๑มา
 ๑ หา๑นึ่ง๑น๑อง๑เ๑น๑า ๑ กาว๑า๑จา๑ไค๑ม๑ฐ๑
 ๑ กาว๑า๑ตัว๑กรรม ๑ ป๑อ๑เ๑ีย๑ม๑ช๑อน๑กุ
 ๑ ไป๑อยู่๑แ๑ง๑ห๑อง๑ต๑าง๑เ๑ื่อ๑ง
 ๑ กา๑กร๑รม๑เว๑ร๑น๑อง ๑ ยัง๑หม๑ฉ๑า๑เห๑ล๑ือ๑ง
 ๑ ก้า๑ล้ง๑ฮ๑า๑เ๑ีย๑น ๑ ช๑ร๑ม๑อยู่๑เจ้า
 ๑ ขอ๑พระ๑พ๑าย๑ล๑ม ๑ จ๑ว๑ย๑ค๑ล๑บ๑ี๑ค๑เ๑า
 ๑ บ๑อ๑ก๑กร๑รม๑เว๑ร๑เ๑า๑น๑อง๑ไค
 ๑ ว่า๑น๑อง๑ไค๑ร๑หัน ๑ ทุก๑วัน๑เ๑้า๑ไซ๑ร
 ๑ ขอ๑ไค๑ปร๑ค๑จ๑ง๑ไค๑ร๑ี๑บ๑มา ๑ เ๑ว๑ค๑ี๑น๑อง
 ๑ ยัง๑นึ่ง๑กอ๑ง๑หา ๑ ทุก ๑ ๆ ๑ เ๑เวลา
 ๑ นา๑ที่๑เ๑น๑อ๑เจ้า ๑ น๑อง๑ขอ๑จ๑บ๑ก๑ล๑อน
 ๑ ส๑น๑ท๑ร๑น๑อง๑เ๑น๑า ๑ เ๑า๑น๑ี๑ก๑อน๑แ๑ล ๑ นาย๑เ๑ย

ยังมี๑คุ๑ครอง ๑ ยัง๑เป็น๑ผ๑ว๑ร๑ก๑ของ๑คน๑อ๑น๑อยู่๑หร๑ือ
 ๑ ยัง๑ไม๑ทัน๑ไค๑ห๑ง (๑เม๑ีย) ๑ มา๑หา๑น๑อง ๑ หร๑ือ๑ว่า
 ๑ อย๑าง๑ไร๑ก๑ี๑ไม๑รู้ ๑ หร๑ือ๑ว่า๑คุ๑เ๑า๑คุ๑กร๑รม๑ของ๑น๑อง
 ๑ ไป๑อยู่๑ที่๑ไค๑ไหน ๑ ไป๑อยู่๑ต๑าง๑บ้าน๑ต๑าง๑เ๑ื่อ๑ง๑หร๑ือ๑ว่า
 ๑ เ๑ื่อ๑คุ๑ของ๑น๑อง๑ยัง๑หม๑ฉ๑า๑เห๑ล๑ือ๑ง๑ก้า๑ล้ง๑ว่า๑เ๑ีย๑น
 ๑ พระ๑ช๑ร๑ม๑อยู่ ๑ ขอ๑พระ๑พ๑าย๑จ๑ว๑ย๑ค๑ล๑พั๑ด๑ไป๑บ๑อ
 ๑ เ๑ื่อ๑คุ๑ม๑อง๑น๑อง๑คว๑ย ๑ ว่า๑น๑อง๑อย๑าก๑เ๑็น๑ทุก๑วัน
 ๑ ขอ๑ไค๑ปร๑ค๑ไค๑ร๑ี๑บ๑มา๑หา๑น๑อง๑เ๑ว๑ค๑ี๑ ซึ่ง๑นึ่ง๑ร๑อ๑ค๑อย
 ๑ อยู่๑ทุก๑เวลา๑นา๑ที่ ๑ น๑อง๑ขอ๑จ๑บ๑บ๑ก๑ล๑อน๑แ๑ง
 ๑ ค้า๑พุ๑ด๑เ๑า๑น๑ี๑ก๑อน

2. อารมณ์สะเพื่อนใจในเรื่องชีวิตครอบครัว เป็นการบรรยายอารมณ์สะเพื่อนใจ

อันเนื่องมาจากปัญหาในชีวิตครอบครัว ซึ่งอาจเป็นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา พ่อแม่ลูก ญาติพี่น้อง เช่น ความรู้สึกของสามีที่เบื่อภรรยา ปัญหาของภรรยาที่สามีชอบดื่มเหล้า การบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของพ่อแม่ที่ถูกลูกทอดทิ้งไม่เหลียวแล ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องภายในครอบครัวเดียวกัน การบรรยายสภาพชีวิตของลูกที่กำลังรำคาญพ่อแม่ ปัญหาพี่ชาย-น้องเมีย แม่ผัว-ลูกสะใภ้ การพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของแม่มา้ย ฯลฯ ดังตัวอย่าง

เปื้อนเมีย

เปื้อนเมีย

เจ็ญตามสบาย เจ้าสายฟ้ามัน
 ที่ไค่เล็กร้าง เห็นห่างลากัน
 โจ๊กไผ่บุญมัน ฝันไปทางหน้า
 หน้าบุญน่องหลาย สบายกว่าข้า
 ก็หุ่มีมาจำคนัก หล้างเพื่อเป็นกรรม
 ของเฮาซัด ๆ ปะกันเต้าอื้อมาเิน
 เ็งไค่เล็กร้าง หลีกทางห่างเหิน
 ต่างคนต่างเดิน เพลินไปสู่หน้า
 เดินไปตามกรรม ตามเวรของข้า
 ที่มันปามาอย่างนี้ กรรมมาจองหวน
 ออย่าฉน่หลีกสี่ หนีตึงบนันนอนาย
 กรรมมีลัปะ ร้อยเยี่ยงบันใจ
 ไผ่หลบหลีกไป ตีไชน่ได้ เต้าเวทนา
 โสการ้องไห้ นื้อหายมัวเมา -
 โศกตุ๊ก จักหล้างเคียงมา
 เอาหน้าเข้ามูบ ชุกสู่นให้เคียวคาย
 ว่าคนโลกนี้ มันมีมากหลาย
 เหมือนมีกำจาย มาตุกหม่นเหมียง
 กรรมกับลุด ตุ๊กกับเลียง
 มาไหวคอนเพียน โยเย
 มันหมคความหมาย เหมือนใบร้อยเก
 หมคเสน่หอัน ความก็ กันก็ดแบบนี้
 ออย่าไค่เค็งซี หันหนทางดี

เจ็ญตามสบาย เจ้าสายฟ้ามัน
 ที่ไค่เล็กร้าง เห็นห่างจากกัน แล้วแต่บุญกรรม
 ของแต่ละคน ในอนาคตนั้นถ้าน้องมีบุญมาก
 ก็อาจจะพบความสุขมากกว่าพี่ก็ได้ คงจะเป็น
 เคราะห์กรรมของเราที่ได้พบกัน ไม่นานแล้วก็
 เลิกร้างเห็นห่างกัน ต่างคนต่างไปตามทาง
 ของตน เป็นไปตามกรรมเวรที่สร้างเอาไว้
 กรรมตามมาทันจะหลีกหนีอย่างไรก็ไม่อาจ
 พ้นได้ กรรมมีมากมายหลายประการ ใคร
 จะหลบหลีกไปไหนก็ไม่พ้น ไค่แต่ร่ำไห้ให้
 หายทุกขโศก บางครั้งก็ถึงกับก้มหน้าร้องไห้
 แต่เพียงคนเดียว คนในโลกนี้มีมากมาย
 แต่ดูเหมือนว่ามีพี่เท่านั้นที่มีความทุกข์เศร้าหมอง
 เคราะห์กรรมไม่หมคความทุกข์ที่ยังไม่สูญสิ้นไป
 จิตใจจึงทวนไหวไม่มั่นคง ตัวพี่นั้นไม่มี
 ความหมาย เปรียบเหมือนแบ้งครวยปลอม
 ที่ไม่มีค่า ถ้าคิดเช่นนั้นก็อย่าซัดข้องเลย
 เมื่อเห็นผู้ทางใจที่รับหนีไปเลิก ถึงจะอยู่
 ต่อไปก็ไม่อาจอยู่ร่วมกันจนเกษราได้ เพราะ
 กรรมเวรของเราเป็นมาแบบนี้ เราสร้างบุญ
 ร่วมกันน้อยจึงต้องแยกทางกัน จึงไม่ควรจะ
 เศร้าโศกพะว้าพะวัง ทำให้ชีวิตเศร้าหมอง
 เมื่อเราต่างเดินกันคนละทางแล้วก็ขออย่าไค่

หนีไปเฝ้าเจ้า ถึงจะอยู่ไป
 บ่ไถ่ก้มเฒ่า เพราะกรรมเวรเฮา -
 แดกจัด สร้างไว้หลาย กัดไว้หนัก
 เตาปักพรางข้าง ลัญจ
 อยู่แบบนั้น บ่คิโสกลมอง
 พะวักพะวอน หื้อหมองไปหน้า
 เคนคนละเคน เล่นน้องเล่นข้า
 ขอยาวมาจวบบับ ขอไปไต่คี่
 ผู้คี่มีศ ที่จบจากอันปริญญา
 ส่วนตัวบี่นี้ บินคีนักหนา
 แคเป็นจาวนา หากินเลี้ยงไส้
 อยู่ไปตามกรรม ตามเวรของอ้าย
 บ่มีอันใดเคื้อคร่อน ไปคี่มีสุข
 โบนทุกเตอะน้อง ที่ไกลจากห้อง-
 เชื้อนไป เจิญไปเตอะน้อง
 เจิญตามเบิงใจ สุขบานมอกโค
 ไผ่ห้ามได้ อ้ายเปื้อเหลือใจ
 ควงหัยของอ้าย แหนมบ่อาลัย -
 ใผ่คิค เรื่องเก่ามาแล้ว
 ถือว่าเป็นมิตร อย่าคิดว่าข้าเลวทราม
 เพราะว่าข้านี้ มันมีเลี่ยนหนาม
 ขอหมดหนทาง เปื้อกันแต่ใหม่
 เปื้อเรื่องเมียบเมียบ เปื้อเสียหมั้นไส้
 เปื้อจากควงหัย ชาติ ๆ จาคันบ่อ

พบกัน ขอให้ไปคี่ พบกับผู้มียศศักดิ์ มีปริญญา
 ที่เจตใจควย ส่วนที่เป็นชาวนาต้องทำมาหา
 เลี้ยงตัวก็ขอยู่ไปตามกรรมของพี่ ไม่เคื้อคร่อน
 แต่อย่างใดเมื่อออกจากบ้านไปขอให้น้องไปคี่
 มีความสุข พ้นจากความทุกข์ เชิญน้องไปตาม
 ความพอใจ ว่าจะได้รับความสุข ความชื่นบาน
 มากเพียงใดก็ไม่มีใครห้ามน้องได้ พี่เปื้อ
 เหลือเกิน ใจพี่ไม่คิดอาลัยสัณนิต เรื่องเก่า ๆ
 ที่ผ่านมาขอให้ถือว่าเป็นเพื่อนกัน อย่าคิดว่า
 พี่เลวทราม เพราะว่าพี่มีอุปสรรคหมดทาง
 ที่จะแก้ไข เปื้อเมียบเหลือเกิน ความเมื่อน่าย
 มาจากใจจริง ๆ ชาตินี้ไม่ขอมุกมิดชีวิตไว้กับ
 ใครอีกแล้ว ขอเลิกราเสียที อย่าอยู่ร่วมกันเลย
 ใครจะได้คี่หรือชั่วสุดแท้แต่ดวง คอกกระดังงา
 บานสะพรั่ง คำพรรณนาของคนแก่ก็จบเพียง
 เท่านั้น เนื้อความในคำไม่ได้ปิดบังแต่อย่างใด
 เขียนมาเพียงเท่านี้พอสมควรแล้ว ขอให้ท่าน
 ทั้งหลายอย่าผันผวน ขอจบสำนวนพอสมควร ๆ
 เท่านั้นก่อน

บ่ขอผูกมัด หื้อหนีมเตี้ยงหมั้นขันตี
 จิงขอเลิกล้าง ภูอยู่มิ่งหนี ไฉน้ายไฉนคี่
 มีตี้ดวงเจ้า มีตี้ดวงเจ้า สะบันงายม
 กาลมอ้ายเฒ่า ก็หมคจบเอาแค่นี้
 สำเนียงควาสาร บ่บังลัปลี้
 เขียนนามออกอีสมควร ขอหมู่นี้ไต่
 อย่าไค่ฉันฉวน ขอวางสำนวน
 มอกมวนแล้วเจ้า ๆ

15 มีนาคม 2527 พำสนั้น ลูกมะขามขี้ว อ.วังเหนือ จ.ตาป่าง

ปัญหาชีวิต

ปัญหาชีวิต

สลัดก่อนจำ เขียนมาชดอเคา
 อ่านวยป้อเจ้า นักจัดรายการ
 เสียงกังเหมือนก้อง ก้องทะเลสาบ
 เสียงก้องกังวาน ทั่วแคว้นเซตทอง
 ลูกจึงมีใจ ภายในในมาต้อง
 จึงเขียนคำมาวันนี้ ลูกมีปัญห
 มาจากล่าวจี ไผจักแกไคกอจา
 ปัญหาชีวิต มิ่งมิตรขวัญตา
 จักพรรณา จากหัวใจเจ้า
 คือว่ามีตัว ไปหนวกินเหล่า
 บักคูลแลลูกน้อย ฮีไคเงินมา
 บกาทากอย ชื้อกินกำเหลอย่างเคียว
 ละลูกเปียไว้ ละฮอคละเหว
 ละตัวผิงเคียว เลี้ยงลูกสามเจ้า
 รับจ้างไคเงิน บังเอิญหนอหน้า
 วันสามสิบเฮากีตา กันไคเงินมา
 ชื้อเกลื้อชื้อฮ่า ของกินกับข้าวลูกยา
 รายการจ่ายใจ มันแน่นนมหนา
 การเรียนแถมกา ป้ายแถมลูกน้อย
 ฝากอนุบาล แงคราญกามกอย
 คาหอมซาแปง แดมเมาะ
 คาข้าวคาปลา อดสาไปเขาะ

ขอฝากคำกลอนนี้มายังพ่ออ่านวย
 นักจัดรายการคนคัง ผู้มีชื่อเสียงโค่งคัง
 เหมือนเสียงฆ้องซึ่งคังก้องกังวานไปทุกแห่งหน
 ลูกมีแรงบันดาลใจจึงเขียนคำมาวันนี้
 ลูกมีปัญหาคือจะเล่าให้ฟัง จะมีใครแก้ปัญหานี้ได้
 บ้างไหมหนอ ปัญหาชีวิตนี้ลูกขอพรรณนาออก
 จากใจ คือว่าตัวของลูกชอบดื่มเหล้าไม่ดูแล
 เอาใจใส่ลูกน้อย พอทำงานไคเงินมาเป็นทอง
 เอาไปซื้อเหล้ากิน ทิ้งลูกเมียให้ห้อยอยาก
 ทิ้งเมียให้เลี้ยงลูกถึงสามคน ส่วนตัวลูกนั้น
 รับจ้างไควันละสามสิบบาท ไคเงินมาก็เอาไป
 ชื้อเกลื้อ ปลาว่า และกับข้าวของลูกน้อย
 มีแต่รายการที่จะต้องจ่าย ลูกน้อยนั้นเอาไป
 ฝากโรงเรียนอนุบาล คาเล่าเรียนก็แสนแพง
 ลำพังค่าข้าวปลาอาหารนั้นยังไปเสาะหามาพอ
 เลี้ยงตัวไปได้วัน ๆ ส่วนตัวที่รักนั้นไม่ต้อง
 ห่วงพียง ทำงานแต่ละวันไคเงินมาก็เอาไปซื้อ
 แดเหล้า จะหาอย่างไรดี พอโปรคช่วยแนะนำ
 ค้วย ลูกเท่าถึงสองสามคนจะทิ้งขว้างไปก็ไม่ดี
 สงสารลูกอายุยังน้อย กลัวว่าจะมีปมค้อยใน
 วันข้างหน้า พอแมยังไม่ตายแต่มาทิ้งลูกไว้
 ไม่มีใครดูแลเอาใจใส่ เป็นเรื่องที่น่าอายมาก

ปอ⁺กิน⁺แก⁺ได้⁺ไป⁺วัน อัน⁺ว่า⁺ด้ว⁺รัก
 คึง⁺บ⁺ถาม⁺ณ⁺ หา⁺ไ⁺วัน ๆ
 กุ่ม⁺กำ⁺ซื่อ⁺เหล่า จัก⁺เีย⁺ะ⁺โค⁺หา
 ปิตา⁺ป้อ⁺เจ้า. ปอ⁺ไ⁺ว⁺จี้⁺หื้อ⁺อยู่
 ลูก⁺มี⁺สอง⁺สาม อู⁺ตาม⁺กระ⁺ทุ
 จัก⁺ละ⁺ขว้าง⁺ไ⁺บ⁺คี้ เอ็น⁺ดู⁺ลูก⁺นอย
 ยัง⁺นอย⁺วา⁺จี้ กลั⁺ว⁺มี⁺รา⁺คี้ ม⁺คี้⁺กาย⁺หน้า
 ป้อ⁺แม⁺บ⁺ต่าย มั้น⁺ชาย⁺ซี้⁺หน้า
 มา⁺ละ⁺ดู⁺กยา⁺เฮีย⁺ไว้ เหลีย⁺ว⁺ณ⁺อุม⁺ต⁺ตา
 น้ำ⁺ตา⁺อาม⁺บ้อย ไหล⁺ลง⁺อา⁺บ⁺แก⁺ม⁺ญิง⁺นา
 เกิด⁺มา⁺จ้า⁺ต⁺นี้ วิ⁺บา⁺ก⁺กร⁺ร⁺ม⁺หนา
 ซี้⁺วิต⁺เกิด⁺มา ไค⁺ด้ว⁺ซี้⁺เหล่า ๆ
 กอน⁺แหล⁺ะ⁺นาย⁺เหย

มองดูลูกน้อยแล้วน้ำตาก็ไหลลงอาบแก้ม
 เกิดมาชาตินี้มีวิบากกรรมมากขึ้นไคด้วซี้เมา

๑๑ ตุลาคม 2527 จันทร์สง. ค. บ้านโฮ้ง จ. ลำพูน

ลูกเตเวะศักดิ์

สงสารเหย คุราลูกรัก
 มาคุมข้างซัก พ่อแม่บิณฑา
 มาสวะคุมลา พ่อแม่สองเฒ่า
 พ่ออินดูตา กาทาลูกเฒ่า
 บัณฑิตบุญคุณแม่เลี้ยง ใหญ่มาเป็นคน
 ภายเป็นมอดเพียง มาจาทอบโตมิ่งกู
 ใหญ่มาแล้ว ภายเป็นศัตรู
 เฝ้ายบเหมือนคั่งงู ตัวบิณฑกแล
 พ่อแม่สั่งสอน จอหงอตอบคำ
 จักถามาขึ้นยุก กันสูเจ็บบเป็น
 สู้จักรุกทุก สู้จักหวานไหวหาคุณ
 ลูกเนตลูกยักษ์ เตะตะคักสุน
 บัณฑิตบุญคุณแม่เลี้ยง ผอเจ้าหนีไป
 เอาผิวเอาเมียต่างค้ำ
 รักเหลือมารดาแม่ไท้ พระเจ้าของตัว
 มาคุมละไว้ บิณฑักหน้ามาใจ
 ไค้ตัวร่วมรัก เมียแบ่งเหมือนใจ
 ลวดบอาลัย มารดาแม่เจ้า
 ภูพพ่อแม่ตัว เหนือหัวอยู่เกล้า
 เนอตัวอิงเลาลูกรัก ลูกเฒ่าอิงจาย
 เป็นเตเวะศักดิ์ มาซักข้างหื้อ
 มัวเมา ไค้ตัวร่วมรัก เมียแบ่งเป็นเส

ลูกเทวทัต

ช่างน่าสงสารจริง ลูกเฒ่า
 ที่ทอดทิ้งพ่อแม่ผู้แก่เฒ่าไป ไม่สงสาร
 พ่อแม่เลยหรือ ไม่คิดถึงพระคุณที่แม่เลี้ยงดู
 จนโตใหญ่ กลายเป็นมอดเพี้ยโตเถียง
 ถ้วยคำหยาบคายเช่นมึง ภู ลูกโตขึ้น
 กลายเป็นศัตรูเปรียบเหมือนงูพิษ พ่อแม่
 อบรมสั่งสอนกลับจ้องทองอวดคิโตเถียง
 ทอเมื่อเจ้าเจ็บไข้ไค้ป่วย จะรู้ถึงความทุกข์
 และระลึกถึงคุณของพ่อแม่ ลูกเปรต
 ลูกยักษ์ ลูกเทวทัต ไม่คิดถึงบุญคุณที่แม่เลี้ยงดู
 เจ้ามา เจ้าหนีจากไปมีครอบครัว รักเขา
 ยิ่งกว่าแม่ ซึ่งเปรียบเหมือนพระเจ้าของตัว
 ทอดทิ้งแม่ไม่กลับมาเยี่ยมเยียน พอมิลูก
 เมียที่รักเลยไม่นึกถึงแม่ คุณของพ่อแม่
 มากล้น ลูกรักทั้งหญิงและชายกลายเป็น
 เทวทัต ทอดทิ้งให้แม่เฝ้าคอย แ่่งงาน
 มีครอบครัวแล้วไม่นึกถึงแม่ แม่คิดลึกซึ้ง
 แต่ลูกคิดสั้น ๆ ไม่คิดถึงคุณของแม่ที่โอบอุ้ม
 ลูก แม่ทองจะหนักหน่วง แม่ก็คอย ๆ อุ่มทอง
 เคิน เลี้ยงลูกโตใหญ่กลับกลายเป็นงูเขียว
 ไม่มาเยี่ยมเยียนทอดทิ้งแม่ แม่มีแต่ความทุกข์
 ต้องตักน้ำ ตาข้าว จนหัวโหยอ่อนเพลีย

ลวคิใจมัวเมา บ่แย่งที่ขึ้น
 แม่นี่ก็คิดหลาย นายมาก็คิดขึ้น
 บ่ก็คณูณแม่เลี้ยง แม่อุ้มหอบนาย
 หนักของหนองเปี่ยม แม่กอยหอบอุ้ม-
 เคนเดียว เลี้ยงใหญ่มาแล้ว
 ภายเป็นงูเขียว บ่ไค่เคนเดียว
 คัดบั้นแม่เจ้า แม่ทรงทุกใจ
 คักน้ำคำเข้า ปอหิวโรยแรงอ่อนพัก
 รักลูกเดียวใจ ภายเป็นผะยัณห์
 มาละขวางหื้อหนีไป แม่เลี้ยงลูกไว้
 หวังไค่สุขใจ แม่ไค่กินไค่
 ไว้บั้นลูกเต้า บัดเดียวนี้เหย
 บ่ไค่อยู่เฝ้า มาสวะตุบลูแม่ไว้
 น้อยอกหมองใจ กับเจ้าลูกไท
 สิตานั่งให้ตังวัน ก็ครอดแม่เลี้ยง
 ลูกเต้าจอมขวัญ แม่หวังสุขมาน
 ปอยทุกโศกเศร้า

รักลูกยิ่ง แต่ลูกกลายเป็นเปรตเป็นยักษ์
 หลีกจากไป แม่เลี้ยงลูกหวังจะได้รับความสุขใจ
 แม่ไค่อาหารไค่มากแบ่งปันไว้ให้ เดียวนี้
 ลูกไค่อยู่ดูแลถึงแม่ให้น้อยใจหม่นหมอง
 แม่นั่งร้องไห้ทุกวัน คิดว่าแม่เลี้ยงลูกมาก
 หวังจะได้รับความสุข กลับได้รับแต่ความ
 ทุกข์โศก

23 พฤศจิกายน 2526 สกล บุญใจ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

หัวอกแม่ม่าย

แสนทุกข์โศก มะโนกึ่งกึก
เหมือนหมากร่ำวายคึก กึกในหัวอก
น้ำตาไหลตก กึกอกแห่งข้า
เมื่อแสงเดือนเมียงส่องเนื้อ
ผอศาวตังหลาย ออกมาสู่ใจ
ดาวโก้น้อยไหลลง หัวอกแห่งน้อง
แตกอาเป็นผิง เมื่อแสงเดือนลง
อ่อนจายไปหน้า ผอศูหมอกเหมย
ตกลงแกมผ้า ไก่ขันเลยมาร่ำร่ำ
เดือนแจ่มส่องใส ใจสั่นระร่ำ
ก็คยอกเจ้าตัวแปง แมงจิ้งหรีดร้อง
พร้อมกับจักแต่น กิดหาตัวแปง
บ่อจ๊ะแม่น้า วิบากสังหาร มาค้นตัวข้า
กัมทวยมาจองจิก หื้อตัวดาจาย
เจ้ากายมาพัก ลาจากโลกหล้า
เมื่อมอน มาตายละน้อง
หื้อโศกเหงาหมอง ยามเมื่อเข้านอน
น้ำตาอาบหน้า ตั้งแต่นี้เหย
สับเลยไปหน้า จักมีไผมาปากกัก
เหมือนตัวบีเจ้ายังมี มาตายละน้อง
หื้อหม่นหมองศรี บ่อแม่อำยมี
ข้ามมาไกล กันตัววันหลวง ลงไปดำไต
ลับคอยไปมีคมิด จักมีไผไหน

หัวอกแบ่ม่าย

แสนทุกข์โศก อี้อัดในหัวใจ
เหมือนเอามะพร้าวยัดไว้ในหัวอก น้ำตา
ไหล อัดอั้นในหัวอกของข้า ยามเมื่อ
แสงจันทร์สาดส่องมาคองกาย ดูดาว
ทั้งหลายคารคานฟ้า ดาวลูกไก่ก็ไหล
ลงมา หัวอกของน้องจะแตกออกบีบ่น
เป็นอูยผิง เมื่อแสงเดือนอ่อนลง
บ้ายคล้อยไปข้างหน้า คุนน้ำค้างและหมอก
ที่ตกลงมาแกมเมฆผ้า เสียงไก่ขันเชิงแซ
เดือนส่องสว่าง แต่หัวใจของน้องสั่นระร่ำ
เพราะคิดถึงตัวรัก จิ้งหรีดร้องประชันกับ
เสียงจักแต่น คิดถึงสามีสุดเสนหาเกือบ
จะเป็นบ้า ด้วยบาปกรรมอันใดติดตาม
มาถึงฉัน กรรมเวรใดมาหน่วงเหนี่ยวไว้
ให้ตัวพี่ชายผู้งามต้องม้วยมรณจากโลกนี้ไป
มาตายทิ้งน้องไว้ให้โศกเศร้าเหงาหมอง
ยามเข้านอนมีน้ำตาอาบหน้า นับตั้งแต่นี้ไป
ภายหน้า จะมีใครมาหักมาถามเหมือนตอน
ที่พี่มีชีวิตรอยู่ มาตายทิ้งน้องไว้ให้หม่นหมอง
พ่อแม่ของพี่มิได้มาเยี่ยม เมื่อตะวัน
บ้ายคล้อยลงไปลับเหลี่ยมเขา จะมีคนใด
ไหนเล่ามาอยู่เป็นมิตร นอนร่วมน้อง
ตอนกลางคืน ผ่าหมเปียกไปทั้งคืนเพราะ

มาอยู่เป็นมิตร นอนร่วมข้างกลางคืน
 เอาผ้าห่มคลุม เปียะจุ่มทิ้งคืน
 ในกลางคืนเย็น สะอืดอืดให้
 เพื่อนบ้านทั้งหลาย ที่อยู่ใกล้ๆ
 ไม่มีใครมาหาห้อง จักเอาลูกหลาน
 มาเป็นเพื่อนปอง บ่แปะออกอันตายเอา
 จับหลังเพื่อนนั้น ขอกับตัวเขา
 ถึงไปตายเอา แม่นับบ่หือ
 มาโศกหมองใจ เลยศักดิ์กันคือ
 กลับคืนเมื่อปอกปีก อยู่ในหอห้อง
 คนเดียวคืนนั้น หัวอกเป็นเปลี่ยว
 ฮ้อนหนาวมือเย็น ฮ้องบ่เป็นให้
 จะอยู่ต่อไป หันถ้ามได้
 เพราะอยู่คนเดียว ขยอช้อย
 เลยขายบ้านเสีย แล้วกลับปีกงว้าย
 หาพ่อแม่เจ้ามารดา ตั้งแต่วันนั้น
 สุขใจนักหนา ได้อยู่ควา
 กับพ่อแม่เจ้า แทะมาเสียใจ
 อวนญ์น้องเห็น ชาคภูบึงเปาร่วมซอน
 ขอตัวคำจาย เจ้าโหมยอกม่อน
 นักเขียนคำวสร้อยทุกคน ปอเขาจะพี่น้อง
 หากมีไผ่สน ขอขอบพระคุณ
 มาเสียลวงหน้า จักเขียนไปหลาย
 กลัวเป็นว่าบ้า เลยลวดอ้อลา

กลางคืนคึกสงกันนั้นน้องรำให้ เพื่อนบ้าน
 ทั้งหลายบ้านใกล้เรือนเคียงก็ไม่มาหาห้อง
 จะเอาลูกเอาหลานมาเป็นเพื่อนก็ขี้เกียจ
 ไปตามเอาเขามา บางครั้งไปตามเอา
 แต่พ่อแม่เขาไม่ยอมให้มา จาเป็นต้องทน
 กลับคืนมาอยู่ห้องคนเดียว หัวอกเป็น
 ค้างเปลวไฟ มือเท้าเย็นแต่ใจเราร้อน
 ไม่รู้จะรำร้องไปหาผู้ใด อยู่ต่อไปคงไม่ได้
 เพราะตัวคนเดียว น้องเลยขายบ้านเสีย
 กลับมาอยู่กับพ่อแม่ นับแต่วันนั้นมาคอยสบาย
 หายโศกเพราะได้อยู่กับพ่อแม่ แต่ก็เสียใจ
 ที่น้องนี้ชาคภูเสนหาร่วมกินรวมนอน ขอให้
 พี่ชายผู้เป็นดังผ้าไหมชั้นยอด นักเขียนคำ
 ทุกคน โปรดดาให้น้องได้กินเถอะ หากมี
 ใครสนใจก็ขอขอบพระคุณมาลวงหน้า
 น้องจะเขียนไปยาวกว่านี้ เกรงคนจะ
 ว่าน้องบ้า จึงขออาลาแต่เพียงนี้ ขอบ
 ลงก่อนแล ดอกกระดังงาที่บานตั้งแต่ต้น
 จนถึงกิ่งปลาย (ตัวน้อง) พ่อมายพ่อร้าง
 คนใดสนใจจะไปอยู่บ้านแพะขวาง
 อำเภอลำดอง ถ้าไม่กลัวจะทุกข์ยากก็ขอเชิญ

เต้นนี้ เต้นอีหากป้งวาง
 ก่อนแหล่นายเฮย สบ้นงายม
 หลามชั้นเกวากาง ป้อหมายป้อฮ้าง
 หากคนไคสน ไปอยู่หางกง
 แพะขวางทวยเจ้า ระวังตุกเนอ

8 ตุลาคม 2524 คอกจำปา กลีบรวง อ.หางกง จ.เชียงใหม่

3. การคร่ำครวญพรรณนาถึงผู้ตาย เป็นการบรรยายถึงอารมณ์สะเทือนใจของผู้แต่งเมื่อผู้เป็นที่รักต้องตายจากไป ซึ่งอาจเป็นบุคคลที่เคารพนับถือ ญาติสนิทมิตรสหาย ตลอดจนสัตว์เลี้ยงที่ผู้แต่งมีความรักความผูกพันอย่างใกล้ชิดด้วย ความตายของผู้เป็นที่รักเหล่านี้ทำให้ผู้แต่งสะเทือนใจมาก จึงเขียนบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของตนออกมาให้ผู้อื่นได้รับทราบ ดังตัวอย่าง

แค้น...ปัสม ยาประเสริฐ ผู้ลวงจับ

ช่อกอกไม้งาม คงความ-
หอมกลิ่น ลาร่วงจากต้น กิ่งก้าน-
ใบหนา ตามธรรมชาติแท้ คืออนัตตา
เกิดดับคума บรมายแมนมัน
เมื่อวันผันเวียน เปลี่ยนไปตามชั้น
กลางคืนกลางวันบ่เว้น คนสัตว์สัปปะ
ยากจะหลีกเลี่ยง เจ็บป่วยไข้ตายเลย
วันโลกจงจี ป็นองน้ำเหย
ปีท่านสังเว ยิงวอนบ่ได้
ลูกหลานอยู่หลัง นังย่องรำให้
หวงหาอาลัยปี้ล้า ยามนอนผวา
เปื้อนปล้ำข้าวน้ำ ยากคืบไถ่ลงคอ
กฎกรรมมนุษย์ สุกที่ร้องขอ
นักปราชญ์ควาขอ กวีเอกอ้าง
เอกทางภาษา ล่านนาเสกสร้าง
ไฉนจักเต้าปี้ เป็นวาสนา
กรรมหาสิ่งจี ลงเกิดแหล่งหล้าล่านนา
เป็นหนึ่งในบ่หนอย ร้อยเรียงภาษา
แต่งเป็นคารา แพร่เหลือเหลือใด
เมื่อปีสิ้นสูญ ดมมารำให้
หัวอกปายในโศกฮ้อน ปีเปรียบดอกไม้
หอมกลีบเกสร มวลหมู่ภุมร
หอมไต่กลีบกัน เป็นปู้ผด

แค้น...ปัสม ยาประเสริฐ ผู้ลวงจับ

ช่อกอกไม้งามที่คงความหอมยิ่ง
ไต่ร่วงหล่นจากต้นที่มีกิ่งใบแน่นหนาซึ่งเป็น
ไปตามหลักกรรมในพระพุทธศาสนา คือ
อนัตตา เกิดคู่กับดับ ไม่มีสิ่งใดที่เที่ยงแท้
แน่นอน เมื่อคืนวันผันเปลี่ยนไป คนและ
สัตว์ทั้งหลายก็ยากที่จะหลีกเลี่ยงความ
เจ็บป่วยและความตายไปได้ วันตายนั้น
พี่น้องน้ำเอ๋ย ไม่มีใครวิ่งวอนร้องขอได้
ลูกหลานที่อยู่ข้างหลังก็นั่งร้องไห้ด้วยความ
อาลัย ยามนอนผวา ข้าวปลาอาหารก็เปื้อน
กลิ่นไม่ลง กฎกรรมของมนุษย์สุกที่จะร้องขอได้
นักปราชญ์หรือกวีที่เก่งทางด้านภาษาล่านนา
คนใดหรือจะมาเทียบปีได้ วาสนาและกรรม
นำพาให้พามาเกิดในถิ่นล่านนาและเป็นหนึ่ง
ในเรื่องของการร้อยเรียงภาษา ปีแต่ง
คำได้เป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป เมื่อสิ้นปี
ผมต้องรำให้ด้วยความเศร้าโศก ปีเปรียบ
เหมือนดอกไม้ที่ส่งกลิ่นหอม หมู่ภุมรจึง
พากันมาไต่ดมกลีบกัน ปีเป็นผู้ที่คนทั่วไป
ยกย่องสรรเสริญ แต่ปีข้างอายุสั้นจริง
ยังไม่ทันถึงร้อยปีก็จากไปเสียแล้ว ทิ้งให้
ลูกหลานคิดถึงคุณความดี ปีมาอาละบ้าน
เรือนทิ้งให้ลูกเต้าเศร้าโศก อ่านคำขอ

ของคนหัวบ้าน สรรเสริญเป็นยอบหน้อย
 อายุสั้นหนอ บ่ทันถึงร้อย
 แล้วมีไคลาเมื่อ ละลูกละหลาน
 ทกไคออกเหนือ จิตใจคลุมเครือ
 ถึงคุณขุนของ ปีไคอาลา
 เคาหาแห่งห้อง ละลูกโศกเศร้า-
 สะทอน อ่านก้าวขอ
 ใจคอเราร้อน เหมือนมีปีไคนั่งฟัง
 ปีสอนบ่เพี้ยน เขียนตามแผนผัง
 หวังให้ลูกตั้ง เก่นอย่างปีเจ้า
 เอกโทศรีตาม พุกยามปีเฝ้า
 วรรณยุกต์วางช่วยชี ปีทั้งใจสอน
 บ่ละหลักสี่ สืบสร้างคำวสรอย-
 คำมธรรม เกติมาชาตินี้ ปีจีหลานจำ
 เขียนไปเป็นก้า คำวขอเก่งกล้า
 เมื่อมีปีกแข็ง บินแรงลงหล้า
 ไซ่หางลิ้มคุณปีไค กาลล่วงฉนำ
 จิตจำชื่อไว้ หวังว่าไคตอบคุณ
 แล้ววันสุดท้าย เวียนวายหมายหม่น
 ปีไคสิ้นบุญ ลาดับโลดหล้า ขอมบุญกุศล
 คลเอาปีข้า ขึ้นสู่สวรรค์ชั้นทิพย์
 วิญญาณอยู่ไหน ขอไคลอยขึ้น
 สู่แห่งห้องนิพพาน ปีเอย

คราใดจิตใจก็เราร้อนเหมือนมีปีนั่งฟัง
 อยู่ควย พี่สอนแผนผังการเขียนคำวขอ
 หวังให้ลูกมีชื่อเสียงเหมือนตัวพี่ พี่เฝ้าสอน
 เรื่องการวางวรรณยุกต์ เพื่อสืบทอดการ
 แต่งคำวขอ เกติมาชาตินี้พี่ไคชี้นำไว้
 อย่างไร หลานก็จะจดจำจนเขียนคำวขอ
 ได้ เมื่อเก่งกล้าสามารถแล้วก็ไม่ลืม
 บุญคุณของพี่ หวังว่าจะไคตอบแทนบุญคุณ
 ของพี่ ทอไปในวันข้างหน้า แต่แล้ววันสุดท้าย
 ของพี่ก็มาถึง พี่ไคสิ้นบุญลาโลกไปแล้ว
 ขอมบุญกุศลช่วยพาให้พี่ไปสู่สวรรค์ชั้นทิพย์
 วิญญาณพี่อยู่ที่ไหนขอไคลอยไปสู่นิพพาน
 เติคพี่เอย

4. การชมธรรมชาติ เป็นการระบายอารมณ์สะเทือนใจของผู้แต่งซึ่งเกิดจากความผูกพันในความงามของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เขียนก็อาจประสบเหตุการณ์บางอย่างที่ทำให้คนไม่พอใจหรือผิดหวัง ก็อาจจะระบายความรู้สึกเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น ๆ ออกมาด้วย เช่น การชมธรรมชาติของป่า ธรรมชาติของสวน ความงามของธรรมชาติยามกำลังเย็น เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ป่า

สุธาเนทง ไพรคองป่าไม้
 อันเป็นเหล่าไกล แมกไม้สิงขร
 ป่าดงปงทิม มีคมัวขร้วหมอง
 เมฆหมอกออกซอน ละอองน้ำขึ้น
 เปือกเย็นหนาวกาย คินทรายุ่มจัน
 เสียงกรางครืนหม่นเนื้อ ละมั่ง-
 เปือกกว้าง ฟ่านไพรทางเจือ
 แดงไฟเชื้อเตียวซอน วอกค่างก้นัก
 ชะนีโหยหอน ส่งเสียงร่ำวอน
 ดงคอนป่าเศร้า ทั้งเสือสิงสา
 มิคคาโคร่งเห่า อาศัยดงเลาป่าไม้
 บักมีบักฆา ติจาเขาะไว
 ตามลุ่มไต้ยอยเพย เกาแยกเกาจาง
 บ้างแมวเกาเหมย ทั้งนกพ้อเฮย
 บินเสยจิมไกล กระเต็นกระหา
 แลหวานนกไต้ เสียงโนไพรเคียดข้าว
 จอนแจออกเห็น อีเกนพังฟ้าว
 ป่าวเปิบเตนเพยยอย ทั้งนกบูติด
 เข้าหมื่นซ่งชอย อยู่ตามริมคอย
 ทะหลายข้างห้วย ทองสวดทองกง
 แลดงป่ากล้วย น้ำจืดวยออกเจาะ
 ไม่ย่างไม่ยุง ต้นสูงเฉพาะ
 หัวหาดเลี่ยนเหียงตึง ไม่ลึกไม่แฉะ

ป่า

ป่าดงพงพีอันหนาทึบด้วยแมกไม้
 มีขุนเขาสิงขรสูงเยี่ยมฟ้า เมฆหมอกปกคลุม
 อยู่ตลอดเวลา ขึ้นชุมด้วยละอองน้ำ มีอากาศ
 เย็นยะเยือกสยิวกาย เสียงกรวญครางของ
 สัตว์ป่า ละมั่ง เลียงผา กวาง อีเก้ง
 สอดล่าหาอาหาร สิงบ่างค่างชะนีก็โหยหวน
 ร่ำร้อง สัตว์เลื้อยคลาน เช่น งูเห่า
 จงอาง และน่านาอสรพิษ มีอยู่ทั่วป่ากว้าง
 เสือโคร่งก็อาศัยอยู่ในป่ามีหม่นเนื้อเป็นรักษาหาร
 บักมีสกุณาติบินถลาเกาะอยู่ตามสาขาและ
 เพื่อยไม้ สารพัดสกุณา นกเค้า นกฮูก บ้าง
 กระจิก คูเหว่า กระแต้น กระหา นกแก้ว
 นกไต้ ไพระดก ส่งเสียงแข่งแซ่อยู่ตาม
 เชิงเขาแลดงล้ำห้วย พังพอน กระรอก
 หางพวง อีเห็น กระจิก กระโคคโคดไปตาม
 เพื่อยไม้ นกทิดทื่อ นกขมิ้น และนกแซงแซว
 ร้องอยู่ตามริมเขาและลำห้วย ดงไมทองเรื่อ
 และทองกล้วยมีน้ำไหลซึมเขาอยู่ช้วนาคาปี
 ต้นไม้สูงยางสูงเลี้ยคฟ้า เฌอจพพรรณ
 เลียงหาดเหวและไม้พลวง ไม้สัก ไม้เต็ง
 กระแจะจันทน์ ดงไม้เปลือย ไม้เป้งแดง
 มะยม คารคานหัวป่า ตะเคียน พะยอม
 ไม้ทะโล้ เวลาลมกรรโชกพัดมาจะมีเสียง

จะแจะคงหลืม ไม่ไ้แบ่งปัน
 ป่วยบีป่วยคอง เปาแดงไม้ม
 เถลมหัวทอง สักเคียนคะยอมทะเล
 ลมตีปล่าย โขยมนไ้ ๆ
 ทั่งจักจั่นโหวแมงแว เไรไรหวิคร้อง
 พร้อมกับจักแจ เหมือนเสียงบีแ
 วอแวมักอง น้ำห้วยไหลริน
 ตกหินตาคอง เสียงซา ๆ หัวทอง
 สามสิบปี ล่วงมาแล้วนอง
 ที่มอต้องรำพรหม แคป้าเคียนนี้
 ่อจิมหัน เหลือแตกอยจัน
 หินผาหาคห้วย ต้นไม้เป้นแถว
 แฉวตั้งปากกล้วย นิบหายวายทวยล่อน ๆ
 น้ำไหลริน หินทรายซิมมอ
 กองก็ซอเนนจุม หันแตนวกร้าง
 เป้นหวางหนองหลุม สัตว์ที่มีซุม
 เหลือมคเต้าอัน เสือสิงห์ล่าหนี
 หนีค่างสีกัน ไปกันตังไคไม่รู้
 ปักมีคิจา มิคคาลาฐ
 ไปสงเสพสุ์ทั้งไค แมงแวมแมงว่าง
 หนีห่างเสียไหน จักจั่นเรไร
 คงไปต่างคาว ผินคินแดน
 ร้อนแสนอบอ้าว แสงแฉววาวแตกพิค
 โอ้อานิจจา ผาเตม้างซัก
 หนีกลับแฉบป็นสินไป เหลือคอยหัวล้าน

หวิคหวิว เสียงจักจั่นใหญ่ร้องประชันกับ
 เไรไรคองปากอง ประจุเสียงบีพาหัยคนตรี
 ลายซารในลำห้วยไหลพรูสะพรั่ง กระโจน
 หลังจากโทรกตาคองผา เสียงนาคฉ่ากีกก้องป่า
 เหตุการณ์อย่างนี้ล่วงเลยมาสามสิบปีแล้วนอง
 ที่ต้องมารำพัน เคียนนี้ซึ่งมอไม่เห็นอะไร
 นอกจากเขาสูงระเกะระกะด้วยภูผา ใน
 หาคห้วยไม้น้ำไหล ตามไหลเขาไม่มีแมกไม้
 ปากกล้วย และป่าพง มันวอดวายไปสิ้น
 หินทรายทรายไหลมาสูมเป็นกอง ๆ ตามปลัก
 กว้างพื้นองด้วยน้ำ เห็นเพียงแตกหลุมอยู่
 ระหว่างทาง สัตว์ทั้งหลายที่เคยซุกซุมเหลือ
 แตมคเท่านั้น เสือสิงห์ลิ่งค่างคั่นคั่นไปอยู่ที่ไหน
 ไม่รู้ นกหนูพากันไปเริงซุอยู่หนไค จักจั่นใหญ่
 และเรไรหนีหายไ้ไปไหน คงหนีไปต่างคาว
 แฉนคินร้อนระอุหัวทมะแหว แสงแตกแตกจ้า
 แสบตา โอ้อนิจจา ไฉนจึงเปลี่ยนแปรไปปานฉะนี้
 ภูเขาเหลือแตกเขาหัวโล้น เว้งว่างสุดสายตา
 ปากองพงไฟบรรลัยลงหมดแล้ว นาเสียตาย
 ต้นไม้หายไ้หมด ไม่ตึง (พลวง) และไม้แจะ
 (เต็ง) เหลือแตกคอง ภูเป็นป่ามีแค่หญ้าแซมคา
 เถาวัลย์รัครังคั่นไม้ ป่าใหญ่หนั้นหมดไ้แล้ว
 ภัยอันตรายอันเกิดจากมนุษย์มีไม่น้อย ผลของมัน
 คือ น้ำฟ้าสายฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล
 ประชาชนก็สาปแช่งเหวคาฟ้าดิน ฟิชไร่ถั่วงา

อ้างว้างสุดไกล ที่ป่าดงไพร
 บรรลัยโลงเกลี้ยง น้ำเสียคาย
 มลายหายเลี้ยว เหียงตึงเป่าตูแจะ
 เหลือก่าตอ ฌอตูแป้นแพะ
 มีแคหญ้าแซมคา เถาวัลย์หวนไม้
 มีไ้วชวัญตา สภาพวนา
 หมกคากว่าจอย มนุษย์สะกัย
 บัใจของหน้อย ผลมันพลอยแปดปีะ
 น้ำฟ้าสายฝน หายหนท้อคละ
 ตกบตองฤดู ฝูงคนลุมฟ้า คำแสงเข้าหู
 วามเอ็นดู เทวาทานเจ้า
 ทำแสนักหนา ถ่วงคันเข้า
 อับเจาโขงอั่วพร้อม อย่าไปโทษใด
 อันโคจรมพ้อง โทษคนโลกห้องตั้งมวล
 ทำลายป่าไม้ หือเป็นชะจวน
 ผลลัพธ์ตั้งมวล ตกเตงตอบสาย
 ตัวทำลายตัว อย่างัวแปดป้าย
 กลาวทำลายโทษฟ้า โทษผีโทษสาบ
 ชิดจาท่าจา ว่ากันทั่วหน้าเมืองคน
 โทษแนวรูปพระ พุทธะของชน
 สารูปโคคม พระแสงกลาวถอย
 ซึ่งไรเหตุผล ก่าลมเปล่าจอย

เजाแห่งตาย ไม่ต้องโทษใครหรือ
 โทษคนในโลกนี้เองที่ทำลายป่าไม้
 จนวอดวายจนเหตุนั้นกลับมาสนอง
 อย่าโทษผีสาบเทวดา พระพุทธรูป
 สมณโคคม ว่าทำให้เกิดความแห้งแล้ง
 มันไรเหตุผล ขอให้พิจารณา อากาศ
 ชาติฝนเกิดวิปริตเพราะธรรมชาติลงโทษ
 จึงเขียนเรื่องป่าไม้มาไว้เป็นการตักเตือน
 ขอจบลงเพียงเท่านี้ก่อน สวัสดี

ชาคตริตรองกอยร่ำปี้จ อากาศชาคฝน
 กลวิปริต ธรรมชาติแสรังปังเอิญ
 เขียนเรื่องป่าไม้ มาไว้ที่เต็น
 ก็ขอจบลง ปังไว้เท่าอี้
 เท่านั้นสวัสดิ์

8 กันยายน 2526 กิตติदानนา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

สภาพสังคม

วรรณกรรมกล่าวหาว่าประเภทนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในสังคม ซึ่งผู้แต่งได้ประสมมา กล่าวถึงสภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของคนในสังคม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ สภาพดินฟ้าอากาศ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ตลอดจนประสบการณ์ของผู้แต่งที่กล่าวถึงสภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งสามารถแยกกล่าวเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. สภาพเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ กล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจที่ราคาสินค้าสูงขึ้น สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะผู้มีฐานะยากจน เพราะค่าครองชีพสูงขึ้น และในขณะเดียวกันผลผลิตทางการเกษตร เช่น หอม กระเทียม ข่า ตูบลาใบ เมียง ฯลฯ ราคาคงตัวลง เกษตรกรต้องขายผลผลิตในราคาถูก แต่ซื้อสินค้าในราคาแพง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงปัญหาในการประกอบอาชีพทำนา ทำสวนทำไร่ เช่น ปัญหาฝนแล้ง น้ำท่วม ทุนในการผลิตสูง แต่พืชผลราคาตกต่ำ การเสียจำเช่านา ราคาแพง เป็นต้น ดังตัวอย่าง

หัวอกคนจนยามข้าวแพง

แสนวิตก หัวอกสะท้อน
 คอยฟังเตอะน้อง หนุมหนอยปานกลาง
 พังสารคาวจอย มอนจักไขการ
 หื้อผูงเฮาฟัง คาวสารอ่านเหลน
 หัวอกคนจน วุ่นวายสิ้นต้น
 กิดไปนานาพร่ำพร้อม จีวิตคนจน
 โศกไหมเคื่อคร้อน ของทุกอย่างขึ้นราคา
 ข้าวสารถึงร้อย แพงแต่นักหนา
 ข้าวที่หนึ่งนา ถึงร้อยข้าวห้า
 ข้าวสารหักแหลง ถึงเก้าสิบห้า
 คนจนเฮานาเคื่อคร้อน จีวิตคนจน
 ไห่ป่นฮ้อง ข้ำหายากด้วยเงินทอง
 มาแสนยากทุก หัวอกใจหมอง
 นิ่งก็คนอนตรอง มัดตันแบคตัน
 เชาวางานท่า การทางฮับจ้าง
 ก็เขียมงานท่า ยากนัก
 คักหลัวหลาขาย บ้านเมืองเคร่งครัด
 ป่าไม้สืบไค้จับเอา ปุ่นคิตำกอย
 น้อยอกใจเขา มานะพนเอา
 ท่างานรอบค่าน มาแสนตุ้ใจ
 คนจนเลี้ยงหัน ฮีหาเงินคำยากล้ำ
 ฮับจ้างมกสวน คาแองเฮานั้น
 เม้นขอเลี้ยงไล่ไปวัน แสนฮักตะคัก

หัวอกคนจนยามข้าวแพง

แสนวิตกจนสะท้อนในหัวอก
 พังเถิดน้องและหนุมหนอยวัยกลางคน
 พังสารคาวจอยที่ชาจะขอพูคให้พวกเราฟัง
 คาวฉบับนี้สำหรับอ่านเล่น ๆ หัวอกของ
 คนจนสับสนวุ่นวายคิดไปต่าง ๆ นานา
 จีวิตคนจนนั้นต้องโศกเกร้าเคื่อคร้อนเพราะ
 ของทุกอย่างขึ้นราคา ข้าวสารถึงละร้อย
 แพงนักหนา ข้าวอย่างก็ถึงละร้อยยี่สิบห้า
 ข้าวหักปลายถึงละเก้าสิบห้า คนจนอย่าง
 พวกเราเคื่อคร้อนมาก จีวิตคนจนร้องให้
 แหมไม่ออกเพราะเงินทองหายาก หมองหม่น
 หัวใจยิ่งนัก นิ่งคิดนอนคิดก็มืดแปดด้าน
 ทางงานท่าทั้งงานรับจ้างก็หายาก จะตัดฟัน
 ขาย บ้านเมืองก็เคร่งครัด ป่าไม้จะจับเอา
 นาน้อยใจเหลือเกินแต่ก็ต้องทนทำงาน
 ทุกอย่าง คนจนนั้นแสนลำบากใจที่หาเงินทอง
 ยากยิ่งนัก รับจ้างซูดดินค่าแรงก็พอเลี้ยง
 จีวิตไปได้วัน ๆ แสนฮักคักเหลือเกินเพราะ
 ต้องเลี้ยงเมียและลูก นิ่งคิดนอนคิดก็หมด
 ทนทาง ปีหมาก็ไปปีอื่น ปีหมูกลับมา ข้าวสาร
 ก็ย้งราคาแพง หาไค้ไม่พอเลี้ยงเมียและลูก
 ขำผ่นก็แล้งดินแห้งผาก ลงข้าวไรไค้กินก็
 แห้งผาก นกหนูพากันมาจิกกินจนข้าวเหี่ยวแห้ง

เลี้ยงเมียบุตรตั้ง นั้งก็คนอนยัน
 ตันใจจุ่คาน ปี่หมาหกหนี่
 ปี่หมอบูบ้าน ข้าวสารแบ่งไป
 คำนัก หามันกิน เลี้ยงเมียลูกรัก
 ข้าวผนชาคแห้งคินปอน ใส่ข้าวโฮ่ว
 คินแห้งข้าวปอน นกหนูไหนพอน
 ข้าวตายเหี่ยวแห้ง ปลุกพริกมะเชื้อ
 โปงยอกคแตง เต้าแตงโปงอ-
 เหี่ยวมัน เปียะโฮ่ทาสวน
 หลังบ่อจำมาน หวังใจว่าไคเงินค่า
 ผนแล้งปี่นี้ ทุ่กอกใจกัน
 จาวสวนเคื่อคนัน ทุ่กันหัวบ้าน
 หัวอกคนจน แสนทุ่กยากกัน
 ฮีหาเงินคายากล้ำ มีเงินหนึ่งบัน
 ชื่อข้าวสารนั้น ลิบถึงเค้าอัน-
 เนอนาย ทุ่กึ่งบ้านแพะ
 หนักอกใจหลาย ระวุ่นระวาย
 คนจนเก็งบ้าน แสนอนาถา
 คนทุ่กอยากกัน ข้าวสารแบ่งไป-
 มากล้ำ มาหนักหัวใจ ลมขึ้นยิ่งกำ
 พริกเกลือก็กันทวยไป ยาชั้นเกลือฮ้า
 ก็แบ่งเกลือใจ หาเงินทางโค
 ฝึกแต่เลี้ยงหัน ตักไม้เลื้อยขาย
 ไม้เชื่อมเลี้ยงถ่าน หาไม้ล้งงามยากนัก

คาย ปลุกพริกปลุกมะเชื้อก็โปงยอกคต่อ
 แตงโม แตงกวาโปงอเหี่ยวช้า
 ทาไรทาสวน จนหลังข้าไปหบคหวังว่าจะไค
 เงินทองมัน ผนแล้งปี่นี้ ข้าวสวนทุ่กซ์ใจยิ่ง
 ต่างพากันพูด คุยกันไปทั้งหมู่บ้าน มีเงินหนึ่งพัน
 ชื่อข้าวสารไคลิบถึงเท่านั้น ทุ่กึ่งบ้านแพะนั้น
 น้าหนักใจเพราะมีคนจนถึงครึ่งหมู่บ้าน
 คนยากจนเหล่านั้นอดอยากเหลือเกินเพราะ
 ข้าวสารแบ่งยิ่งนัก หนักใจตรงที่พริกเกลือ
 ก็ต้องออกไปด้วย ยาสูบ เกลือ ปลาแร่ ก็
 แบ่งเหลือใจ หาเงินทางไหนก็ฝึกเคื่องไปหมด
 จะตัดไม้เลื้อยขายไม้ก็หายาก หาไม้ล้งงาม
 ยากนัก หัวอกคนจนนั้นทุ่กซ์ไปเสียทุกอย่าง
 ทั่งหมาก เมียง ยาสูบ ปี 2526 นี้ ข้าวแพง
 จริงหนา ของต่าง ๆ ก็แพงไปหมด ยาสูบ
 อย่างฉุนที่ฉิวเกลี้ยงงามขายกอนละ 10 บาท
 คนจนนั้นอดคัตทั้งเลื้อยผ้าเงินทอง นาน้อยใจ
 ยิ่งนักเหมือนตกอยู่กลางแม่น้ำ วิชาภณกรรมโค
 ที่ตามมาสนองหาให้ได้เป็นคนยากคนจนเช่นนี้
 ไร่นาวัควายเงินทองไข่มุกก็ไม่มีเลย ผลกรรม
 ชาติจุนตามทัน จึงหาความสบายแม้เพียงนิด
 ไม่ได้ ปีก่อน ๆ เงินทองยังพอหาเลี้ยงท้องไปได้
 แต่ปีนี้ตกต่ำเหลือเกิน ข้าวสารขึ้นราคา ขอบุค
 คำพูดไวแค้นก่อน ข้าได้แต่งมายาวพอสมควรแล้ว

หัวอกคนจน ทุกสารพัด
 เขียมแฉวมมากเหมี่ยงปยุ
 สองทกปีนี้ ข้าวแปงแตหนา
 สัปปะนানা แปงไปพร้อมเลียง
 ยาชื่นบัจาง ฉิวงามเลี่ยนเกียง
 ขาบกลุ่มสิบเงินแมนตัก หัวอกคนจน
 แสนอ็คคัก เขียมแฉวแผนฉาเงินทอง
 ปุ่นตีตัวกอย น้อยอกใจหมอง
 เหมือนทกเป็ฉิวฟอง กลางน้ำแม่กว้าง
 วิวาณลกรรม หยังมาตอมตัน
 ไคเป็นคนบางยากตูก ใส่นางจัวควาย
 เงินค่าไข่มุก มีอยู่ไคไหนเลย
 ผลกรรมจาคิแล้ว คอบตันมาเหย
 หากความสะเมย นิคคณอบมไค
 ปีกอนมาหลัง เงินทองบาทไค
 ยังหาปอเลียงตอง แตบั้นเหย
 ตกกลงหลังจอม ข้าวสารว้างขึ้นราคา
 ขอหยุดยอบยัง กำลมกลอนจา
 มอนไคแตงมา ก็ยาวปอไค
 กอนแหละนายเหย

วอนพระอินทร์

พระอินทร์เจ้าชา เทวดาครับ
 รับฟังสารข้าสัคน เกิดมาจ้ะ
 สักมาทุกจน ระเหวอน
 หวิดหลังขาดหน้า ทำไรทำสวน
 ชุกดินสิ้นหญ้า ทุ่กายกายา ยิงนัก
 ปลุกหอมกระเทียม ถั่วดินแต่งพัก
 ก็จักถูกอัน ราคา มาเชื่อมคนซื้อ
 เยียะอย่างไคหา แปะปุ๋ยเขามา
 แปงบ่ใจหน้อย ถั่วดินและหอม
 ปลุกขายแป่นถ้อย ก็หวังเงินทอง จ้ายก้า
 ปันหนี่ปันดิน ยืมมานักล้า
 แถมเสียคอกเปี้ย แปง ๆ
 สักมาขวยล้า ซื้อข้าวก็แข็ง
 ถึงคามเมื่อแลง ปันปอมไค
 อุดเอาถูกเหย ลูกจะไปไค
 กอยเกี้ยวลีนไค กอนเตอะ
 น้ำพริกตาแดง เหลือถั่วเยอะเมอะ
 กอยจิกอยจ้ำ กันไป เหลือผะ
 ลูกน้อย น้ำตาปอไหล บ่จางเยอะไค
 ทุ่ใจเกือบบ้า ข้าวสารก็แปง
 อ่อนแรงแต่ข้า บ่ไคทานาปี
 เขานาทำสวน คำนวนถั่วจี
 ก็ปุดขาดหิ้น ทุนรอน ฝนก็มาแลง

วอนพระอินทร์

พระอินทร์เจ้าชา เทวดาครับ
 โปรครับฟังเรื่องราวของผะควาย เกิดมา
 ชาตินี้ทำไมถึงยากจนขาดแคลนอย่างนี้
 ต้องทำไร ทำสวน ชุกดินถางหญ้า ล่ามาก
 กายเหลือเกิน ปลุกหอมกระเทียม ถั่วลิสง
 แต่ง พัก ก็ราคาถูก ไม่ค่อยมีใครซื้อ จะทำ
 อย่างไรดี เชื้อปุ๋ยเขามาราคาก็แพงมาก
 ปลุกถั่วลิสง และกระเทียมเป็นแถวก็หวัง
 จะได้เงินทองมาใช้หนี้สินจำนวนมากที่ยืมมา
 เสียคอกเปี้ยแปง โชคร้ายอะไรอย่างนี้
 ซื้อข้าวมาข้าวก็แข็ง พอถึงมือเย็นก็ปันเป็น
 กอนไม่ไค ออกทนเด็กลูกอวยาร้องไห้ คอย ๆ
 เคี้ยวแล้วกลืน น้ำพริกตาแดงมีย่อยเต็มถ้วย
 คอย ๆ จีบกินกันไป น้ำตาไหลเมื่อเหลือผะ
 ลูกน้อย ไม่รู้จะทำอย่างไร ความทุกข์แทบจะ
 ทำให้เป็นบ้า ข้าวสารก็แพง จนอ่อนใจจริง ๆ
 ปีนี้ไม่ไคทานา เจ้าของนาคำนวนถั่วแล้ว
 บอกว่าขาดทุน ฝนก็แล้งราวกับแกล้งคนยากจน
 กระเทียม ถั่วลิสง ที่ปลุกมนที่คอนใบเหี่ยวแห้ง
 พระอินทร์ เทวดา เจ้าข้าให้ฝนตกลงมาเถิด
 ขอยกมือขึ้นไหว้ ไม่ไคพูดเจอะเทอะเพราะ
 หัวใจปันป่วนแทบเป็นบ้า แหงนมองฟ้าก็น่า
 ปวดหัวเพราะแทนที่จะครีมน ฟ้ากลับใสสว่าง

เหมือนแกล้งคนจร หอมตัวที่คอน
ใบต่ายเขียวเส้า พระอินทร์เจ้าชา
เหวตาเจ้า ปล่อยฝนลงมา
จิ้มเตอะ ยกมือไหว้สา มไคว้เลอะ
หัวใจป่วนบ้า เมามัว
แขนงมอมพ้า มั่นหน้าปวดหัว
แต่นที่ฝนมัว กายเป้งแฉ่แหล
ใจตกคังหวาม เหมือนตังถูกแฉ่
หวายฟาดควงทัย ยอยยับ
วิ่งไต้หวันเหื้อ ก็เหียวมนับ
ปรึกษากันอัน คงคี่ ปากันตอกแปบ
บาบาลใส่สี ตั้งพนตั้งจี ตังโคกจ้อย
บั้นตังโค มีทรายสักหน่อย
เม่นดินดากหัน ตั้งมวด แดกก็มาฮ้อน
ละออนก็กวน หัวใจรัญจวน
ป่อเป็นเมือบไซ น้เม่นก็แบ่ง
หาไหนมไคว ทำสังใจจา บิน้อง
ทำไ้ทำสวน อุ้ใจตุ้นตอง
ซื้อกินคาบเข้า แล่งกาย สิ่งของ-
แปงล้ำ ส่งนอกมาขาย เขตโขง-
เมืองไทย สิบหายบ่น้อย
ถั่วดินและหอม ที่ปลูกเป็นถอย
บั้นมันแปงลักนิต วอนรัฐบาล
ขอทานจួយคิด แพนท้าวทู้ชา คนไทย
ไว้การศึกษา ปรินญาท้อย

ใจตกวูบ เหมือนถูกแฉ่ฟาดจนยอยยับ วิ่ง
วุ่นไปทางไ้ ทางเหือนนับครึ่งไมถวน
ปรึกษากันแล้วพากันชุนน้ำมาคาล ชุดค่านโค
ตรงไหนก็ไม่มีทราย มีแต่ดินเหียวทั้งนั้น
แดกก็ร่อนเด็กก็กวน หัวใจปั่นป่วนจนเป็นไต
น้ำมันแพง ซื้อที่ไไหนก็ไม่ได้ ทาอย่างไรดี
เล่าพี่น้อง ทำไรทำสวนก็หวังจะได้เงินมาซื้อ
อาหารแต่ละมือ สินค้าแพง ๆ ส่งมาจาก
เมืองนอก เสียเงินซื้อไปไม่ใช่น้อย ถั่วลิสง
กระเทียมที่ปลูกเป็นแถวกลับไม่มีราคาเลย
ขอร้องให้รัฐบาลช่วยคิดแทนพวกเราคนไทย
ที่ไม่มีการศึกษา ไม่มีปริญญาเหมือนคนร่ำรวย
ไม่มีเงินหมื่นเงินแสนแต่ต้องมาขาดทุนเป็นหนี้เขา
ทุกข์โศกยิ่งนักยากที่จะฝันได้ นอนกลางคืน
ก็ฝันร้องไห้ ทำไรทำสวนทำมาคาลแดกจู้
เหลืออาบหลังและหน้า ใคร ๆ ก็บ่นว่าทุกข์
ยากลำบากไม่ใช่ผมคนเดียว ผมไม่ได้โกหก
ผมทุกข์ยากลำบากเหลือเกิน ชาวสวน ชาวนา
กระดูกสันหลังของชาตินี้คงคิดจนปวดหัวตะหงิด ๆ
พอที่เถิดอ่อนวอนพระอินทร์ก็เจ็บบทยาย ผมจึง
ลองอ่อนวอนรัฐบาล ช่วยพวกผมกระดูกสันหลัง
ของชาติที่ต้องซื้อข้าวกินให้ได้กินเนื้อบ้าง
พอมีความสุขใจ ขอถามคุณเรไรว่า ทำสวน
เป็นอย่างไบบ้าง ได้เงินมากี่หวังจะเอาไว
ซื้อข้าวกิน ขอให้ถั่วลิสงกระเทียม มีราคาสูงขึ้น

บ่เหมือนคนรวย สิ่งทรัพย์สิน บ่มีเงินแสน
 เงินหมื่นที่อนันต์ กลับมาเป็นหนี้ ปุ่ดสิ้น
 แสนจะโศกทุก สุดที่จะฝัน
 นอนนีกกลางคืน นวนั่งให้ ทำไร-
 ทำสวน กลางแดดร้อนไหม
 เขื่อยหลังหน้า บังลง ไผ่จันทน์ทุก
 บ่ใจก้าม บ่ใจอุลม ฅมทุกเหลือหน้อย
 กระดูกสันหลัง ของไทยเป็นถ้อย
 จาวสวนจาวนา นิ่งก็ค ปอปวดตมอง
 มาหนึ่ก ๆ ปอเนอว่าอัน แม่มอย
 วอนพระเทพท้าว องค์อินทร์หายสอย
 ฅมเลยลองกอย วอนรัฐเป็นเจ้า
 หื้อพวกกระผม ที่ซื้อกินข้าว
 กระดูกสันอัน หลังไทย ใคมีเงินเนื้อ
 โลงอกโล่งใจ ฅมคุณเรไร
 เป็นโคฟองเจ้า ใคเงินกับสวน
 อุ่นใจซื้อข้าว ขอหอมถั่วแปง แถมนิด
 ต้นทุนก็สูง บ่ลองลองคิด ตั้งปุ่ดค่าจ้าง
 แรงงาน มันแสนโศกทุก สุดเหลือ-
 ประหมาน คิดหาแรงงาน บ่กุมสักหน้อย
 เอาซื้อมาแปง ชายถูกเสียจ้อย
 ที่ไหนบ่อัน ปุ่ดสิ้น ย่อนเกิดมาตุก
 คำตอยสกุล แล้วแต่นาบุญ
 จวยกาเทียมแดง หากวากระเป่า

อีกนิต ต้นทุนก็สูง ฟัน้องคิดทุกเกิด ทั้งค่าปุ่ด
 ค่าแรงงาน ทุกขั้ทรมาณเหลือเกิน แรงงาน
 ที่ทำได้ผลไม่คุ้มค่า เราซื้อมาแปง แต่ชาย
 ถูกต้องขาดทุน ทั้งนี้เพราะเกิดมาเป็นคนจน
 คักคั้ตระกูลต่ำ ก็แล้วแต่บุญจะช่วยเกื้อหนุน
 ถ้าหากกระเป่าฅมไม่แห้งมีเงินทองจับจ่าย
 ใช้สอยแล้ว จะแบ่งให้คนเรไรซื้อขนมกินเล่น
 สักหนึ่กพัน เวลานี้ฅมจนไม่อาจแบ่งปันใครได้
 เผลอ ๆ สักวันอาจจะมาขอยืมบ้าง ก่อนที่
 จะจบคาว ฅมขออวยพรแก่คุณเรไรซึ่งเป็น
 ขวัญใจของญาติสนิทมิตรสหาย ที่ ป้า จุง น้ำ
 ผู้ฟังทั้งหลาย สิ่งทีเ่กิดิกไว้ขอให้สมหวัง
 ให้ตลาดแล้วภัยอันตราย ใผ่มี อายุยืนนาน
 ฅมเขียนมานานแล้ว ตั้งแต่ต้นจนจบก็ยาว
 พอสมควร ขอลาไปก่อน ไม่ใช้ลาหนีจากไป
 โอภาสหน้าพบกันอีก

ฅมมันบ่^๑แห้ง ปอ^๑มีเงินทอง สอ^๑ยใจ
 จะ^๑บั้น^๑ตัว^๑คุณ เร^๑ไร^๑เอา^๑ไว้
 ซื่อ^๑หนม^๑กิน^๑เหล^๑น สัก^๑บั้น บ่^๑เคี้ยว^๑ฅม^๑ตุ^๑ก
 บ่^๑จาง^๑แบง^๑บั้น แผล^๑อ ๗ สัก^๑วัน
 มา^๑ยืม^๑สัก^๑หน^๑อย ก่อน^๑จบ^๑ก่อน^๑สาร
 โว^๑หาร^๑คาร^๑วสร^๑อย ฅม^๑ขอ^๑ว^๑ยพ^๑ร
 สัก^๑นิต แด^๑คุณ^๑เร^๑ไร ขวัญ^๑ใจ^๑ญา^๑ติ^๑มิตร
 พร^๑อม^๑จุ^๑งปี^๑้า คน^๑พัง ลึง^๑ไค^๑นีก^๑คิ^๑ค
 หื้อ^๑ไค^๑สม^๑ห^๑วัง แคล^๑ว^๑ค^๑ลา^๑ค^๑ภ^๑ย^๑น -
 ต^๑ร^๑าย^๑ห^๑ว^๑หน้า อ^๑ย^๑า^๑ไค^๑มา^๑ก^๑าย บ่^๑น^๑อง-
 เจ^๑า^๑ชา มั่ง^๑มู^๑ล^๑สี^๑มา เต^๑ย^๑ง^๑เต^๑า
 ฅม^๑เขียน^๑มา^๑ห^๑ลาย แด^๑ป^๑าย^๑ฮ^๑อก^๑เก^๑า
 ก^๑ีย^๑าว^๑ว^๑า^๑อัน^๑เต^๑ม^๑ที ขอ^๑ลา^๑ก^๑อน^๑เต^๑อะ
 บ่^๑ไจ^๑ลา^๑ห^๑นี้ โอ^๑ก^๑าส^๑ท^๑น^๑า^๑มี พ^๑บ^๑ก^๑ัน^๑เน^๑อ^๑เจ^๑า
 พ^๑บ^๑ก^๑ัน^๑เน^๑อ^๑เจ^๑า

7 ธันวาคม 2524 หนุมเมียหนาย อ.คอยสะเกิด จ.เชียงใหม่

2. เหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม มีเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ผู้แต่งได้ประสบมา เช่น การพัฒนาชนบทของรัฐบาลเพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น รวบรวมเป็นโรค การติดตั้งไฟฟ้าในหมู่บ้าน สภาพชีวิตของประชาชนในชนบทที่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาล การหลอกลวงสาวเหนือ นายกรัฐมนตรีไปเยี่ยมเยียนประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ ฯลฯ ดังตัวอย่าง

แผนพัฒนาการผสมผสานสี่กระทรวง

ประเทศไทย สมัยเดิมนั้น
 รัฐเป็นกล่าวจี้ ผสมผสาน
 อบรมเร่งรัด พัฒนาการ หืออยู่สำราญ
 เจยบานทั่วหน้า หือสี่กระทรวง
 หลวงเก่งกล้า เป็นผู้พาชีณะ
 เจ้าหน้าที่เขา สอนเฮาเยอะแยะ
 หืออยู่ร่วมไคสังคม บหือแตกม้าง
 สรรค์สร้างเกลือบวกลม สันตินิยม
 ปลุกฝังทุกข้อ สุขสันต์สกลไส
 บได้แปดข้อ ความชั่ววีรธ หลีกเว้น
 ร่วมสามัคคี บมีหลบเร้น
 จ้วยกันสืบเส้นเจริญชาติไทยไรทุกข์
 สนุกสุขเสริญ รัฐได้ประเมิน
 โครงการถูกต้อง พัฒนาคณ
 เป็นผลปกป้อง ประเทศเรืองรอง -
 คุฟ้า คำนมหาดไทย บได้เหน้อยล้า
 ร่วมกันทั่วหน้าจายญิง เป็ตพระราชรัฐ
 แจงชัดตามจริง บได้แอบอิง
 เป็นคนต่างค้าว เป็นสู่ทำงาน
 กล่าหาญเหิมห้าว เพื่อประชาชาว-
 ไทยแต่ คำนการศึกษา ต่างมาบแม่
 จ้วยกันไขแก้เลื่องสือ ครอบคลุไว้
 ไคญหนังสือ ถ้าเฮาร่วมมือ

แผนพัฒนาการผสมผสานสี่กระทรวง

ประเทศไทยปัจจุบันนี้ รัฐบาลท่าน
 ชี้แจงว่าเป็นการผสมผสานเร่งอบรมเพื่อ
 พัฒนาประเทศให้ประชาชนมีความเป็นอยู่
 สุขสบาย โดยให้สี่กระทรวงเป็นผู้ชี้แนะ
 มีเจ้าหน้าที่สอนพวกเรามากมายหลายเรื่อง
 เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข
 ให้มีความสามัคคีกัน มีความสงบสุข
 ปลุกฝังให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
 ให้ละเว้นจากความชั่ว มีความสามัคคี
 ช่วยกันสร้างสรรค์ให้ประเทศไทยเจริญ
 ไม่มีความทุกข์ มีแต่ความสุขสนุกสนาน
 รัฐบาลได้วางโครงการพัฒนาบุคคลซึ่งจะ
 เป็นผลสืบเนื่องให้ประเทศเจริญ คำน
 กระทรวงมหาดไทยก็ได้ทอดออย ได้ร่วมมือ
 กันทั้งชายและหญิง เป็นพลเมืองของประเทศ
 อย่างแท้จริงมิได้เป็นคนต่างค้าว เขาทำงาน
 อย่างกล้าหาญและเข้มแข็งเพื่อประชาชน
 ของไทยอย่างแท้จริง คำนการศึกษาได้ช่วยกัน
 แก่ไข ครอบคลุให้ประชาชนรู้หนังสือ ถ้าเรา
 ร่วมมือก็จะสามารถอ่านออก เขียนได้ ชีวิต
 ก็จะรุ่งเรืองไม่เคร่าหมอง รู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของ
 คน คำนสาธารณสุขก็เริ่มดำเนินการ
 เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพดี มีแรงต้านทานโรค

อ่านออกเขียนได้ จี๊วิตเรื่องรอง
 บ่หมองหม่นไหม้ เป็นมาลายไคย๋อมฮู้
 สาธารณสุข เริ่มรุกไล่ยู่
 หื้อแข็งแรงสู้โรคา อนามัยพร้อม
 บ่ยอมไกลตา หื้อหมู่ประชา
 มีภูมิต่อต้าน สาธารณสุข
 มูลฐานภูกัน อยู่กันเจຍးบ่านบ่ไร
 เกษตรกรรม แนะนำเซะไซ
 ความฮู้เฮาไค้ มีมา ปลุกผักข้าวไม้
 เบิกโกหมูหมา ตามหลักวิชา
 แฉนใหม่สอนหื้อ หากแม้นคนใด
 ใจบ่คานคือ ปากันร่วมมือบ่รัน
 คงไค้สุขชี บ่มีชนชั้น
 อยู่กันเหมือนอันหมุ่เดียว รวมเตวันนี้
 ไมตรีกลมเกลียว บ่เป็นหนอเฮียว
 หักลมบันแกลง หากแม่ส่งสัย
 เรื่องโคบแจ่ง ขอถามแฉคง-
 เรื่องนี้ ข้าราชการ จักขานกล่าวฮู้
 หื้อไค้แจ่งฮู้ เนอนาย คำบรยาย
 บ่านเมืองไทยนั้น ขอจบเตาอัน
 สู้กันฟิง กอนละนาย

มีอนามยี้ คอยดูแลอย่างใกล้ชิดเพื่อให้
 ประชาชนมีภูมิต้านทานโรค สาธารณสุข
 เป็นพื้นฐานทุกด้านในอันที่จะทำให้มีความ
 เป็นอยู่สุขสบาย ด้านเกษตรกรรมก็แนะนำ
 ให้พวกเราความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืช
 ผลไม้ ข้าว การเลี้ยงสัตว์ เช่น เบิก โก
 หมู หมา สอนให้มีความรู้เกี่ยวกับวิชาการ
 แฉนใหม่ ถ้าผู้ใดไม่คี่อคือให้ความร่วมมือ
 ก็จะมีความสุข ไม่มีชนชั้น แต่จะอยู่ร่วมกัน
 เป็นกลุ่มชนเดียวกัน ร่วมมือกันเสียตั้งแต่
 วันนี้ มีไมตรีต่อกัน ไม่แตกแยกกัน แม้
 สงสัยหรือไม่เข้าใจเรื่องใดให้ซักถาม
 ข้าราชการจะไค้แจ่งให้ทราบ คำบรยาย
 เรื่องบ้านเมืองไทยที่เฝ้าสู้กันฟิงก็จบลง
 เพียงเท่านี้

จ้วควายเป็นโรคปากเปื่อยเท้าเปื่อยที่หางคอง จ้วควายเป็นโรคปากเปื่อยเท้าเปื่อยที่หางคอง

แสนทุกข์โศก มโนถึงแก่น
ความทุกข์หนักแน่น วุ่นวายหัวใจ
อันทุกครั้งนี้ จักจีจ้ำใจ ทุกจาวนาไทย
หางคองบ้านข้า ทุกยามเมื่อถึง
ปลูกคำข้าวกล้า ทุกตอนไถนาปีนี้
เพราะมีเหตุการณ์ บันดาลบังจี
ทำหือป่นปี่คีนัง จาวนาป็นอง
กระดูกสันหลัง น้ำตายวาบ
บ่ใจของหน้อย สุกจักแกไข อย่างใด-
กว่าจอย ทุกใจเนอกอยเปื้อนปอง
ย่อนว่าจ้วควาย ของหมู่ป็นอง
คี่เกยตองเท้าเตียวกิน เกิดเป็นโรคร้าย
เจ็บปากเจ็บตื้น จุกเหงาเมาวัน
บ่ใครกินหญ้า จักหกจักเหิน จักเคิน-
ก้าวหน้า ยากแต่นาซึกซึก โรคนี้-
แพร่หลาย กระจายไปนั้ก ทั่วทุก-
หมู่บ้านร้านจอง บ้านดงบ้านแพะ
และโคงป่าตอง ตีนถ้ำบ้านคอง
โองวป่าต้า บ้านโสบ้านแขวน
หัวแดนแหล่งหล้า บ้านบ่อศาลาแต่ตัก
นาบูกโงงขาว เข้าแถวสำนัก
ดาวคำวังหันเนอนา ข้างคำเหมืองง่า
ว่าแถวควาย ป่าหมากสันทราย

ความทุกข์นั้นมีมากเหลือเกิน
จนคับใจไปหมด ความทุกข์นี้ที่บดบอบทำให้
จิตใจวุ่นวาย ความทุกข์ในครั้งนี้จะขอเล่าให้
ฟังว่า เป็นความทุกข์ของชาวไทย ที่อำเภอ
หางคอง บ้านของข้าั่นเอง คือทุกข์เมื่อถึง
ฤดูหว่านดำ และทุกข์ตอนไถนาในปีี้เพราะ
มีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความวิบัติขึ้น บรรดา
ชาวนากระดูกสันหลังของชาติน้ำตาอาบหน้า
ไม่ทราบว่าจะแก้ไขอย่างไร ทุกข์ใจจริง ๆ นะ
เพื่อนฝูงทั้งหลายก็เพราะว่าจ้วควายของเรา
ชาวนาที่เคยเคินไถได้เกิดเป็นโรคร้าย คือ
ปากเท้าเจ็บ หยุดยืนซิมไม่กอยกินหญ้า จะ
วิ่งจะเดินก็ดูยากเย็น โรคนี้ระบาดไปทั่วทุก
หมู่บ้าน ทั้งบ้านคอง บ้านแพะ และทุ่งป่าตอง
ตีนถ้ำ บ้านคอง โรงวัว ป่าห้า บ้านไร่
บ้านแขวน บ่อศาลา นาบูก โงงขาว
หัววังคำ ข้างคำ เหมืองง่า ป่าหมาก
สันทราย และหมู่บ้านทางทิศใต้ ละโว้
หนองแวง จนกระทั่งถึง สันปูเลย แม่ซึก
ทรายมูล เคือคร่อนวุ่นวายกันอื้ออึง ทุกกัน
แข็งแขวาวัวเจ็บเท้า ตางพากันระเหระหน
ขึ้นล่องเพื่อหายามารักษา ใครบอกว่ามี
ยาசிที่ไหนทั้งไกลละใกล้ก็รีบไปทันที บางคนนั้น

ใ⁺ส⁺ต⁺ัน⁺จ⁺ว⁺ท⁺ว⁺ ค⁺ว⁺น⁺ป⁺อ⁺ม⁺ี⁺ค⁺ม⁺ว⁺ เ⁺ท⁺ม⁺จ⁺อง⁺-
 เ⁺ท⁺ม⁺บ⁺าน⁺ เป⁺ื่อ⁺ห⁺ื่อ⁺จ⁺ว⁺ก⁺ว⁺าย
 ห⁺าย⁺ย⁺ัง⁺แ⁺ง⁺ห⁺าน⁺ ป⁺่อ⁺ง⁺ก⁺ัน⁺แ⁺ม⁺ง⁺ว⁺ัน⁺ละ⁺ปะ⁺
 จ⁺ับ⁺ใ⁺ส⁺บ⁺าง⁺ค⁺น⁺ บ⁺ไ⁺ค⁺ล⁺ค⁺ละ⁺ ใ⁺จ⁺ี⁺ค⁺ย⁺า-
 เ⁺า⁺ท⁺ว⁺ย⁺ท⁺าม⁺ จ⁺ับ⁺บ⁺าง⁺พ⁺อง⁺น⁺ัน⁺
 ใ⁺จ⁺ส⁺ัม⁺บ⁺า⁺ช⁺าม⁺ ส⁺ู⁺น⁺เก⁺ล⁺ือ⁺เ⁺า⁺จ⁺าม⁺
 ก⁺ัน⁺ล⁺ัน⁺ว⁺า⁺อ⁺ัน⁺ ไ⁺อ⁺ย⁺า⁺ไ⁺ค⁺ ห⁺า⁺ไป⁺แ⁺ม⁺น⁺ห⁺ม⁺ัน⁺
 ค⁺ว⁺าม⁺ค⁺ิ⁺ค⁺ไ⁺ม⁺น⁺ัน⁺แ⁺ละ⁺ จ⁺ับ⁺ใ⁺ส⁺บ⁺าง⁺ค⁺น⁺
 ต⁺ัน⁺จ⁺ว⁺ป⁺อ⁺แ⁺จะ⁺ เ⁺มา⁺แ⁺ท⁺ก⁺า⁺ไ⁺ค⁺ห⁺ล⁺ัน⁺น⁺อน⁺
 เ⁺ื่อ⁺ก⁺ี⁺ค⁺ใ⁺จ⁺อ⁺ ห⁺ัน⁺ป⁺อ⁺เ⁺น⁺ห⁺น⁺อน⁺
 ข⁺ัว⁺เ⁺ี้ย⁺ข⁺อก⁺ข⁺อน⁺ บ⁺ั⁺จ⁺ข⁺อง⁺ห⁺น⁺อย⁺
 ส⁺ั⁺ท⁺ว⁺พ⁺ะ⁺ท⁺ย⁺ อ⁺ย⁺ไ⁺ห⁺น⁺ก⁺ัน⁺จ⁺อย⁺
 บ⁺เ⁺ล⁺ี⁺ย⁺ว⁺แล⁺ก⁺อย⁺ป⁺ัน⁺อง⁺ ก⁺ล⁺อน⁺ก⁺ำ⁺จ⁺า⁺
 เ⁺ียน⁺มา⁺ป⁺า⁺ว⁺ร⁺อง⁺ ก⁺ั⁺จ⁺ม⁺เ⁺า⁺อ⁺ีก⁺อน⁺แ⁺ล⁺น⁺าย⁺เฮ⁺ย⁺

24 สิงหาคม 2524 น้อยวิจิตร อินทจักร์ อ.หางตง จ.เชียงใหม่

ศาสนาและศาสนา

วรรณกรรมกล่าวอำประเภนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และคำสอน เพื่อเตือนใจในการดำรงชีวิต หลักธรรมที่นำมากล่าวถึงเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนรู้จักกันดี เช่น พรหมวิหาร 4 ความโลภ ความโกรธ ความหลง คือ 5 กิเลส กรรมทางสายกลางในการดำเนินชีวิต เป็นต้น ส่วนคำสอนในเรื่องการประพฤติปฏิบัติตนนั้นเป็นคำสอนเพื่อเตือนใจให้มีภรรยา บุตรธิดา และบุคคลทั่วไป ให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกที่ควร นอกจากนี้ยังมีข้อเตือนใจให้ระมัดระวังอันตรายอันอาจเกิดขึ้นได้ ทั้งภัยทางสังคม และภัยธรรมชาติ ดังตัวอย่าง

คำวพรหมวิหาร 4

คำวพรหมวิหาร 4

คอกเปา^๑คอกแงะ^๒ เอื้องแซะ^๓-

กา^๔หลง คอก^๕พยอม^๖คอง^๗ ประ^๘ยงค์
 ย้อย^๙สร้อย มะ^{๑๐}ลิ^{๑๑}หอม^{๑๒}ไกล^{๑๓}
 ไท^{๑๔}เห็น^{๑๕}จี^{๑๖}หน้อย^{๑๗} สาร^{๑๘}รีย^{๑๙}คอย^{๒๐}คอก^{๒๑}ย่าง^{๒๒}
 ประ^{๒๓}คูป^{๒๔}นาง^{๒๕}งาม^{๒๖} เอื้อง^{๒๗}คา^{๒๘}เอื้อง^{๒๙}ช้าง^{๓๐}
 มี^{๓๑}อยู่^{๓๒}ทั่ว^{๓๓}ช้าง^{๓๔}คอง^{๓๕}รี^{๓๖} เอื้อง^{๓๗}สาย^{๓๘}เอื้อง^{๓๙}ฟ้า^{๔๐}
 ลี^{๔๑}ลา^{๔๒}เป็น^{๔๓}จี^{๔๔} ผุง^{๔๕}ภม^{๔๖}ร^{๔๗}ควี่^{๔๘} ทอม^{๔๙}จี^{๕๐}ไต้^{๕๑}เต้า^{๕๒}
 ชม^{๕๓}รส^{๕๔}เกสร^{๕๕} บิน^{๕๖}จร^{๕๗}ออก^{๕๘}เข้า^{๕๙}
 อยู่^{๖๐}ตาม^{๖๑}ลำ^{๖๒}เนา^{๖๓}ป่า^{๖๔}ไม้^{๖๕} แม^{๖๖}ด้ง^{๖๗}บิน^{๖๘}ไป^{๖๙}
 ชอก^{๗๐}ซอน^{๗๑}เขา^{๗๒}ะ^{๗๓}ไซ^{๗๔} จัน^{๗๕}เกา^{๗๖}อยู่^{๗๗}ไกล^{๗๘}มา^{๗๙}ลา^{๘๐}
 กลิ่น^{๘๑}หอม^{๘๒}คอก^{๘๓}ไม้^{๘๔} สีน^{๘๕}ใจ^{๘๖}นัก^{๘๗}หนา^{๘๘}
 กับ^{๘๙}ผึง^{๙๐}เรา^{๙๑}รา^{๙๒} หลิง^{๙๓}ชาย^{๙๔}หนุ่ม^{๙๕}หน้อย^{๙๖}
 กัน^{๙๗}ไผ^{๙๘}ไค^{๙๙}คม^{๑๐๐} สลิด^{๑๐๑}พวง^{๑๐๒}ห้อย^{๑๐๓}
 หอม^{๑๐๔}เมื่อ^{๑๐๕}ลม^{๑๐๖}จอย^{๑๐๗}แค^{๑๐๘}ค^{๑๐๙}พ^{๑๑๐}ค^{๑๑๑} ก็^{๑๑๒}แสน^{๑๑๓}ยินดี^{๑๑๔}
 ปิ^{๑๑๕}ติ^{๑๑๖}ขึ้น^{๑๑๗}น^{๑๑๘}ัก^{๑๑๙} มัก^{๑๒๐}หา^{๑๒๑}ย^{๑๒๒}โศ^{๑๒๓}ก^{๑๒๔}เส^{๑๒๕}ร^{๑๒๖}า^{๑๒๗}เ^{๑๒๘}ง^{๑๒๙}า^{๑๓๐}ใน^{๑๓๑}
 ไป^{๑๓๒}เป็น^{๑๓๓}ชั่ว^{๑๓๔}คร^{๑๓๕}ั้ง^{๑๓๖} หาก^{๑๓๗}กลิ่น^{๑๓๘}คอก^{๑๓๙}ดา^{๑๔๐}ย^{๑๔๑}
 หัว^{๑๔๒}ใจ^{๑๔๓}วุ่น^{๑๔๔}วาย^{๑๔๕} กลาย^{๑๔๖}เกิ^{๑๔๗}ต^{๑๔๘}ขึ้น^{๑๔๙}ไค^{๑๕๐}
 คว^{๑๕๑}ย^{๑๕๒}โล^{๑๕๓}ภ^{๑๕๔}โก^{๑๕๕}ร^{๑๕๖}ช^{๑๕๗}หลง^{๑๕๘} พะ^{๑๕๙}วง^{๑๖๐}เห^{๑๖๑}น^{๑๖๒}ือ^{๑๖๓}ไต้^{๑๖๔}
 กิ^{๑๖๕}เลส^{๑๖๖}เกิ^{๑๖๗}ก^{๑๖๘}ไป^{๑๖๙}เม^{๑๗๐}่ง^{๑๗๑}ฤ^{๑๗๒}ท^{๑๗๓}ี^{๑๗๔} ความ^{๑๗๕}รัก^{๑๗๖}ความ^{๑๗๗}ซ^{๑๗๘}ง^{๑๗๙}
 ด้^{๑๘๐}ง^{๑๘๑}แน^{๑๘๒}น^{๑๘๓}ชี^{๑๘๔}วิ^{๑๘๕}ต^{๑๘๖} จ^{๑๘๗}น^{๑๘๘}จิต^{๑๘๙}คิ^{๑๙๐}ค^{๑๙๑}ส^{๑๙๒}ัน^{๑๙๓}เว^{๑๙๔}ว^{๑๙๕}น^{๑๙๖}
 ทุก^{๑๙๗}สิ่ง^{๑๙๘}นั้น^{๑๙๙}ย^{๒๐๐}ิค^{๒๐๑} กิ^{๒๐๒}ต^{๒๐๓}เป็น^{๒๐๔}ของ^{๒๐๕}ตน^{๒๐๖}
 จ^{๒๐๗}น^{๒๐๘}ล^{๒๐๙}ิม^{๒๑๐}เป็น^{๒๑๑}คน^{๒๑๒} บ^{๒๑๓}ุ^{๒๑๔}บ^{๒๑๕}ที่^{๒๑๖}จี^{๒๑๗}ป^{๒๑๘}ล^{๒๑๙}ัน^{๒๒๐} คำ^{๒๒๑}ท^{๒๒๒}อ^{๒๒๓}นิ^{๒๒๔}ค^{๒๒๕}เ^{๒๒๖}ียง^{๒๒๗}
 ส^{๒๒๘}่ง^{๒๒๙}เส^{๒๓๐}ียง^{๒๓๑}แซม^{๒๓๒}ซ^{๒๓๓}ัน^{๒๓๔} เก^{๒๓๕}ิ^{๒๓๖}ค^{๒๓๗}มี^{๒๓๘}จ^{๒๓๙}ุ^{๒๔๐}ว^{๒๔๑}ัน^{๒๔๒}บ^{๒๔๓}ัน^{๒๔๔}มือ^{๒๔๕}

คอก^๑เต็ง^๒คอก^๓กร^๔ัง^๕ คอก^๖เอื้อง^๗แซะ^๘

และ^๑คอก^๒กา^๓หลง^๔ คอก^๕พยอม^๖คอง^๗และ^๘คอก^๙ประ^{๑๐}ยงค์^{๑๑}
 คอก^{๑๒}มะ^{๑๓}ลิ^{๑๔}ส^{๑๕}ง^{๑๖}กลิ่น^{๑๗}หอม^{๑๘}ไป^{๑๙}ไกล^{๒๐} คอก^{๒๑}ม^{๒๒}หา^{๒๓}ง^{๒๔}ส^{๒๕}
 คอก^{๒๖}สาร^{๒๗}รีย^{๒๘} และ^{๒๙}คอก^{๓๐}เค^{๓๑}ร^{๓๒}ือ^{๓๓}เ^{๓๔}า^{๓๕} คอก^{๓๖}ประ^{๓๗}ค^{๓๘}ู^{๓๙}
 บ^{๔๐}า^{๔๑}น^{๔๒}าง^{๔๓}ม^{๔๔} คอก^{๔๕}เอื้อง^{๔๖}คา^{๔๗} เอื้อง^{๔๘}ช้าง^{๔๙} มี^{๕๐}อยู่^{๕๑}
 ทั่ว^{๕๒}ไป^{๕๓}ใน^{๕๔}ป่า^{๕๕} คอก^{๕๖}เอื้อง^{๕๗}สา^{๕๘}ย^{๕๙} เอื้อง^{๖๐}ฟ้า^{๖๑}
 ย^{๖๒}ัง^{๖๓}ท^{๖๔}ม^{๖๕}อยู่^{๖๖}มี^{๖๗}ผ^{๖๘}ึง^{๖๙}ด้^{๗๐}ง^{๗๑}ไต้^{๗๒}ท^{๗๓}อม^{๗๔}เค^{๗๕}ล^{๗๖}้า^{๗๗}ค^{๗๘}ล^{๗๙}ิง^{๘๐}เก^{๘๑}ษ^{๘๒}ร^{๘๓}
 ด้^{๘๔}ง^{๘๕}บ^{๘๖}ิน^{๘๗}ไป^{๘๘}มา^{๘๙}ตาม^{๙๐}ป่า^{๙๑}ไม้^{๙๒} เ^{๙๓}า^{๙๔}ห^{๙๕}า^{๙๖}คอก^{๙๗}ไม้^{๙๘}
 กลิ่น^{๙๙}หอม^{๑๐๐}ของ^{๑๐๑}คอก^{๑๐๒}ไม้^{๑๐๓}ทำ^{๑๐๔}ให้^{๑๐๕}บุ^{๑๐๖}ษ^{๑๐๗}ย์^{๑๐๘}เร^{๑๐๙}า^{๑๑๐}ท^{๑๑๑}ัง^{๑๑๒}ช^{๑๑๓}า^{๑๑๔}ย^{๑๑๕}
 และ^{๑๑๖}ห^{๑๑๗}ึง^{๑๑๘}มี^{๑๑๙}ความ^{๑๒๐}สุข^{๑๒๑} ผู้^{๑๒๒}ใด^{๑๒๓}ไค^{๑๒๔}ค^{๑๒๕}ม^{๑๒๖}คอก^{๑๒๗}ข^{๑๒๘}จ^{๑๒๙}ร^{๑๓๐}
 ที่^{๑๓๑}ห^{๑๓๒}อย^{๑๓๓}เป็น^{๑๓๔}พ^{๑๓๕}ว^{๑๓๖}ง^{๑๓๗} ส^{๑๓๘}ง^{๑๓๙}กลิ่น^{๑๔๐}หอม^{๑๔๑}เมื่อ^{๑๔๒}ลม^{๑๔๓}โ^{๑๔๔}ช^{๑๔๕}ย^{๑๔๖}มา^{๑๔๗}
 ก็^{๑๔๘}จะ^{๑๔๙}ซ^{๑๕๐}ื่น^{๑๕๑}ช^{๑๕๒}ม^{๑๕๓}ย^{๑๕๔}ิน^{๑๕๕}ดี^{๑๕๖} ทำ^{๑๕๗}ให้^{๑๕๘}ความ^{๑๕๙}โ^{๑๖๐}ศ^{๑๖๑}ก^{๑๖๒}เส^{๑๖๓}ร^{๑๖๔}้า^{๑๖๕}
 หม^{๑๖๖}น^{๑๖๗}หม^{๑๖๘}อง^{๑๖๙}หา^{๑๗๐}ย^{๑๗๑}ไป^{๑๗๒}ประ^{๑๗๓}ย^{๑๗๔}ะ^{๑๗๕}หน^{๑๗๖}ึ่ง^{๑๗๗} เม^{๑๗๘}ื่อ^{๑๗๙}กลิ่น^{๑๘๐}หอม^{๑๘๑}
 จ^{๑๘๒}าง^{๑๘๓}หา^{๑๘๔}ย^{๑๘๕}ไป^{๑๘๖} ความ^{๑๘๗}ว่า^{๑๘๘}วุ่น^{๑๘๙}ใน^{๑๙๐}หัว^{๑๙๑}ใจ^{๑๙๒}ก็^{๑๙๓}จะ^{๑๙๔}เกิ^{๑๙๕}ต^{๑๙๖}ขึ้น^{๑๙๗}อ^{๑๙๘}ีก^{๑๙๙}
 ทั^{๒๐๐}ง^{๒๐๑}นี้^{๒๐๒}เพ^{๒๐๓}รา^{๒๐๔}ะ^{๒๐๕}ความ^{๒๐๖}โล^{๒๐๗}ภ^{๒๐๘} โ^{๒๐๙}กร^{๒๑๐}ช^{๒๑๑} หล^{๒๑๒}ง^{๒๑๓}
 ความ^{๒๑๔}ท^{๒๑๕}ว^{๒๑๖}ง^{๒๑๗}อา^{๒๑๘}ล^{๒๑๙}ัย^{๒๒๐} ฉ^{๒๒๑}ัน^{๒๒๒}เป็น^{๒๒๓}กิ^{๒๒๔}เลส^{๒๒๕}ทำ^{๒๒๖}ให้^{๒๒๗}ค^{๒๒๘}ก^{๒๒๙}เป็น^{๒๓๐}
 ท^{๒๓๑}า^{๒๓๒}ส^{๒๓๓}ของ^{๒๓๔}ความ^{๒๓๕}รัก^{๒๓๖} ความ^{๒๓๗}เก^{๒๓๘}ล^{๒๓๙}ีย^{๒๔๐}ค^{๒๔๑} ทำ^{๒๔๒}ให้^{๒๔๓}
 จ^{๒๔๔}ิต^{๒๔๕}ใจ^{๒๔๖}ส^{๒๔๗}ัม^{๒๔๘}ส^{๒๔๙}น^{๒๕๐} คิ^{๒๕๑}ค^{๒๕๒}ส^{๒๕๓}ัน^{๒๕๔} ย^{๒๕๕}ิ^{๒๕๖}ค^{๒๕๗}มัน^{๒๕๘}ถ^{๒๕๙}ือ^{๒๖๐}มัน^{๒๖๑}ว่า^{๒๖๒}ทุก^{๒๖๓}อย่าง^{๒๖๔}
 เป็น^{๒๖๕}ของ^{๒๖๖}ตน^{๒๖๗} จ^{๒๖๘}น^{๒๖๙}ล^{๒๗๐}ิม^{๒๗๑}ความ^{๒๗๒}เป็น^{๒๗๓}เ^{๒๗๔}น^{๒๗๕}บุ^{๒๗๖}ษ^{๒๗๗}ย์^{๒๗๘} แ^{๒๗๙}ส^{๒๘๐}ค^{๒๘๑}
 อ^{๒๘๒}อก^{๒๘๓}ไ^{๒๘๔}ค^{๒๘๕}ย^{๒๘๖}การ^{๒๘๗}ท^{๒๘๘}บ^{๒๘๙}ที่^{๒๙๐} จ^{๒๙๑}ี^{๒๙๒} ป^{๒๙๓}ล^{๒๙๔}ัน^{๒๙๕} คำ^{๒๙๖}ท^{๒๙๗}อ^{๒๙๘}ไค^{๒๙๙}เ^{๓๐๐}ียง^{๓๐๑}กัน^{๓๐๒}
 เหตุ^{๓๐๓}การ^{๓๐๔}ณ์^{๓๐๕}เหล^{๓๐๖}า^{๓๐๗}นี้^{๓๐๘}เกิ^{๓๐๙}ต^{๓๑๐}ขึ้น^{๓๑๑}ไม่^{๓๑๒}เว^{๓๑๓}น^{๓๑๔}แ^{๓๑๕}ด^{๓๑๖}ะ^{๓๑๗}ละ^{๓๑๘}วัน^{๓๑๙}
 มี^{๓๒๐}การ^{๓๒๑}ลัก^{๓๒๒}ข^{๓๒๓}โม^{๓๒๔}ย^{๓๒๕} มา^{๓๒๖}ฝ^{๓๒๗}ัม^{๓๒๘} และ^{๓๒๙}ย^{๓๓๐}ิง^{๓๓๑}กัน^{๓๓๒}อย่าง^{๓๓๓}ง^{๓๓๔}า^{๓๓๕}ย^{๓๓๖}า^{๓๓๗}ย^{๓๓๘}ค^{๓๓๙}า^{๓๔๐}ย^{๓๔๑}
 เ^{๓๔๒}เหมือน^{๓๔๓}การ^{๓๔๔}ซื้อ^{๓๔๕}ของ^{๓๔๖} เป็น^{๓๔๗}ที่^{๓๔๘}ท^{๓๔๙}รา^{๓๕๐}บ^{๓๕๑}กัน^{๓๕๒}ทั่ว^{๓๕๓}ไป^{๓๕๔}ใน^{๓๕๕}

ลักลวงมาพัน ینگกันเหมือนซื้อ
 ลือกันทั่วห้องเมืองไทย สาเหตุใดนั้น
 ฌมขอลาไซ เพราะวาคนไทย
 บังไกลจากห้อง รสพระสัจธรรม
 คาสอนถูกต้อง ไฉนตรึกตรองยังคิด
 ปล่อยตามอารมณ์ มันคลชีวิต
 เหมือนเรือน้อย ๆ ลอยลำ
 บ่มีนายท้าย บังคับประจำ
 ไหลลอยล่องลำ กลางแม่น้ำกว้าง
 บ่มีจุดหมาย ไหลไปจั้น ๆ
 อยู่ที้นั้นนาว่า ไหลตามแม่น้ำ
 ไปตามยะถา ไหลทวยธารา
 บ่มีที่จ้ง เปรียบได้คนเรา
 บ่มีเครื่องห้าม บังคับดวงทัยเอาไว้
 เครื่องห้ามยังใจ ก็มีแต่ไซ้
 คือหากว่าไ้ก่วงมรรวม คาสอนพระพุทธ
 วิมุติสัจจัง สงบวิญญูัง อินทรีย์ไ้ไ้เลี้ยง
 คำสอนพระธรรม ควรจำไว้เฉียน
 คำที่เรียนมาอ่านนับ แปรหมื่นสี่พัน
 ธรรมชั้นชั้นออกซัด ไฉนจำไ้ตั้งดี
 แต่หัวใจแท้ บ่หนักดีหลี่ เลือกจำที่ตี
 มีห้ามใจไ้ได้ พรหมวิหาร เนอาน้ำอาย
 ลองจาเอาไปไว้ไซ้ ข้อหนึ่งเมตตา
 รักแบ่งกันไว้ บ้านเหนือบ้านไ้ควรทา
 ไม่ตรีผูกมิตร อย่าคิดทำกรรม

ประเทศไทย ฌมขอชี้แจงถึงสาเหตุที่
 ทำให้เกิดเหตุการณ์เหล่านี้ว่าเป็นเพราะ
 คนไทยเราทางไกลจากรสพระธรรม
 คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงชี้แนวทาง
 ที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต ไม่มีผู้ใด
 ตรึกตรองและพิจารณาให้ลึกซึ้ง ปล่อยให้
 อารมณ์มีอิทธิพลในการกำหนดชีวิตมากกว่า
 เปรียบเหมือนเรือลำน้อยที่ลอยลำอยู่โดย
 ไม่มีนายท้ายคอยบังคับ เรือจึงลอยไปตาม
 กระแสน้ำโดยไม่มีจุดหมายปลายทาง
 เปรียบเหมือนมนุษย์เราไม่มีเครื่องยึดเหนี่ยว
 จิตใจ ซึ่งความจริงแล้วมีเครื่องยึดเหนี่ยว
 จิตใจ นั่นคือ พระธรรมคำสอนของ
 พระพุทธองค์ ที่ทำให้ใจสงบรู้แจ้งเห็นจริง
 จึงควรจะจดจำไว้ พระธรรมคำสอนของ
 พระพุทธองค์ตามที่ไ้เรียนมานั้นมีถึง
 แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นธิ์ ผู้ใดจำไ้ย่อมจะ
 เกิดผลดี หัวใจของพระธรรมนั้นมีไม่มาก
 ถ้าจำไ้ก็จะมีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
 สมควรผูกมิตรไมตรีกันไว้ อย่าทากรรม
 ชั่วร้ายต่อกันและกัน เพราะมีลูกน้อย
 ทาค่า ๆ เหมือนกับทุกคน สมควรจะรักกัน
 เมื่อพบปะก็ควรพูดจากันนะน้องผู้เป็นยอดรัก
 พบเห็นคนจนก็ไ้ความกรุณาสงสาร อย่าไ้
 จงเกลียดชัง นึกว่าเป็นมนุษย์ร่วมโลก

มีคำ ๆ เหมือนกัน
รักกันแบ่งกัน พบกันพูด
เนอยอกบุญจูที่รัก หันไผ่ตกจน
สงสารนัก ๆ อย่างจงเกลียดหน้าจิมจัง
นึกว่ามนุษย์ ร่วมโลกเดียวกัน
อย่าใดเกลียดชัง รักนั้นถูกต้อง
ข้อสองต่อไป บอกไว้เป็นห้อง
กรุณาป้องกันตัว หันไผ่ตกจน
เรณูทุกชั้นนัก สมควรช่วยด้วยเงินทอง
หรือว่าสิ่งทรัพย์สิน วัตถุข้าวของ
บ่มีเงินทอง แรงกายก็ได้
รักกันช่วยกัน คนเหนือคนใด
ในวังเมืองไทยทั่วทิศ ข้อสามนั้นแถม
มุขิตาแนใจ นื้อจิตคิดไต่ย็นดี
เมื่อเขาอื่นนั้น มีโชคดีเหลือ เรียกว่าไต่ดี
อย่างใดอื่นอัน เราอย่าเสียใจ
อิจฉาคิดสั้น มันช่วงบันดาลเกิดทุกข์
ข้อสี่ต่อไป เนอนายศรีมุข
อุเบกขาอันแถมกว่า เป็นข้อสุดท้าย
ปลงวางหลาย ๆ ดีร้ายอย่างใด
เฉยไว้หื้อเสียบ จะไต่สุขใจ
เนอนายแก้วเกลี้ยง ปฏิบัติเอาเองแม่นคัก
ความทุกข์หนีหาย สมายยิ่งนัก
บ่ว่าหมู่เขาจายยิ่ง พรหมวิหารนี้
ว่าไปตามจริง หอมข้าวฟาคิน

เดียวกันจึงจะเป็นการถูกต้อง ข้อสอง
ต่อไปจะบอกไว้เป็นตอน ๆ ไต่แก้
ความกรุณาเห็นไกรตถยาไกลาปานัก
ถวจะช่วยเหลือด้วยเงินทองสิ่งของ
แม้ไม่มีเงินทองอาจจะช่วยด้วยร่างกาย
ก็ได้ รักกันช่วยเหลือกันทั้งคนเหนือคนใต้
ทั่วประเทศไทย ข้อที่สามคือมุขิตา ให้มี
ความคิดขึ้นชยินดีเมื่อเห็นคนอื่นเขามีโชค
หรือไต่ดีอย่างหนึ่งอย่างใด เราอย่าไต่มี
จิตอิจฉาริษยา เพราะว่ำสิ่งนั้นทำให้เกิดทุกข์
ข้อที่สี่อีกนะน้อง ผู้มีดวงหน้าเป็นศิริ คือ
อุเบกขาเป็นข้อสุดท้าย ไต่แก้ การปล่อยวาง
สิ่งดีร้ายอย่างใด ๆ ให้วางเฉยเสียทั้งสินจะ
ไต่มีความสุขใจนะน้อง **ผู้มีแก้วสวย** ข้อให้
ปฏิบัติเอาด้วยตนเอง ความทุกข์จะได้หนีหาย
ความสบายจะเกิดขึ้น ไม่ว่าคนหมู่คนเขา
ชายหญิง พรหมวิหารนี้จะว่าไปตามความจริง
เป็นคจของหอมข้าวฟาคิน หอมยิ่งกว่า
ดอกอื่นใด ถ้าใครทำตามจะหอมรอบค่าน
จะป้องกันภัยอันตรายไต่ทุกอย่าง ผมเขียน
มาก็ยืคยาวขอพี่น้องอย่าไต่ดูค่านินทาว่ำ
คาวผมมีแต่ถาษาธรรมะ หารสชาติไม่ได้
ขอบอกตรง ๆ นะดูงอาพี เรื่อง
ผู้หญิงนั้นที่เขียนไม่เป็นดอกเพราะไม่เคย
ฝึกหัด จึงขอโทษน้องไว้ก่อนแล

ยิ่งกว่าดอกอื่น ถ้าไผ่ทำตาม
 ถึงหอมรอบด้าน จะกันโพบกภัยได้พร้อม
 ผมเขียนมายาว ขอบอกพี่น้อง
 อย่าได้ตาชามินทา ว่าคำวผมนั้น
 เขียนแต่ภาษา ขรรมะขรรมา
 หรรสได้ ขอบอกตรง ๆ
 เนอจุ๋งอาอ้าย เรื่องอื่นายอื่นอง
 ผมเขียนบ่เป็น บ่เกยไคซอม
 ขอโทษด้วย เนอนาย กอนแล

18 เมษายน 2522 เมืองทูล ลังการ์พินธุ์ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน

พ่อสอนลูก

กล่าวเป็นก่อน ก่าสอนเอาไว้
 ลูกเฝ้าจะได้ ปฏิบัติตาม
 เติบโตมาแล้ว ใคอยู่ร่วมกัน
 เก่าเฒ่าโบราณ เค้ามีอย่างอื่น
 อย่าทำเป็นคน จู้ ๆ จี้ ๆ
 หื้อมีราศีรอน อยู่กันหลายคน
 พร้อมปพร้อมนอง สุขทุกข์ต้องอดทน
 เกิดเป็นมนุษย์ มาปะความจน
 จ่วยกันคิ่นรน ต่อไปเื้ออะเจ้า
 มาฟังก่าสอน ป้อก่อนหนาเจ้า
 อย่าได้มัวเมาเล่นฮ้าย ทำมาหากิน
 ขุดดินพันไม้ ขวงใจที่ไคเงินมา
 เงินทองเท่านั้น ที่ปรารภณา
 ความสุขขวยมา ทุกคนอยากไค
 เกิดมาเป็นคน อยู่ในร่มไค
 ขอบขำวินัยพระพุทธร กินแล้วหื้อท่าน
 มารจักพิรุค พุทธระเคื้อมเขาก่าจู้
 ป้อจักก่อนไค จ่าไว้หนาฮู้
 อย่าไคแต่ฮู้ นั่งนอนอยู่บ้าน
 จะย่างจะเดิน หื้อก่าวสัน ๆ
 เสียงจะบคัง เจ้นฉ่ำ เอาหน้ำขึ้นลง
 กอนสันลงก้า เขียบยบ่าจะได้เสียงเบา
 กะลัมหมท่า สนั่นถึงเขา ป้อแม่ของเรา

พ่อสอนลูก

กล่าวเป็นก่ากลอนเอาไว้สอน
 ลูกให้ปฏิบัติตาม เมื่อเติบโตแล้วไคไคอยู่
 รวมกัน คำสอนนี้มีมาแต่โบราณว่า อย่า
 ทาตนเป็นคนจู้จี้จะทำให้มีเรื่องร้อนใจและ
 ผิดพ้องหมองใจกัน อยู่รวมกันหลายคน
 พร้อมหน้าพร้อมตาญาติพี่น้องสุขทุกข์
 ก็ต้องอดทน เกิดมาเป็นมนุษย์เมื่อพบ
 กับความจนต้องช่วยกันคิ่นรนต่อไปเกิด
 มาฟังก่าสอนก่อนนะเจ้า อย่าเอาแต่
 เล่นฮุกฮน การทำมาหากินไม่ว่าจะเป็น
 ขุดดิน พันไม้ ทาเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็เพื่อ
 จะได้เงินมา เงินเท่านั้นที่เป็นที่ปรารภณา
 ความสุขซึ่งทุกคนอยากไคจะตามมา
 เกิดมาเป็นคนอยู่ภายใต้ร่มกาสาวพัสตร์
 กินแล้วให้ทำทาน มารจะเลื่อมหายไค
 คุณพระพุทธรักจะคำจุนไม่เลื่อมคลาย
 จาไควันะเจ้า อย่าเอาแต่นั่งนอนอยู่บ้าน
 จะก่าวเดินให้ก่าวสัน ๆ จะได้ไคไม่เกิด
 เสียงคังเกินไคไป เอาปลายเท้าลงกอน
 สันเท้า เวลาเขียบยบ่าไปจะไม่มีเสียง
 ถ้าเสียงคังโครมครามจะกระเทือนไคถึง
 พ่อแม่ของเราที่นั่งหรือนอนอยู่ อย่าทำ
 เสียงคัง จนไคยินไคถึงสอง สามบ้าน

นั่งนอนอยู่หัน อย่าทำเสียงดัง
 ไปนสองสามบ้าน เป็นจะรำคาญยิ่งล้ำ
 หม้อข้าวเตาไฟ ของใส่ชามน้ำ
 เก็บกวาดล้างคว่ำหื้อดี อย่างหมักหมมไว้
 มดแมลงมี เชื้อโรคมันมี
 รมกวนเฮาได้ เรื่องราวบ่ดี
 ทางเหนือทางใต้ อย่าเก็บเอาไป
 คอห้าย ฐัณฑ์อั้ง หื้อเก็บเอาไว้
 อย่าเล่าเหนือใต้ไซ้พัง จะเกิด-
 เตือคร้อน ขึ้นมาภายหลัง ขอหื้อระวัง
 จำไว้เนอเจ้า หื้อเจ้าสอน
 บ่ก่อนหน้าเจ้า อย่าทำหัวเรา
 บ่ฐั หื้อเจ้าทำหัว อย่างไม้กะทุ
 บักแล้วบ่ฐั เอนเอียง บ่แม้วแล้ว
 อย่าขึ้นปากเกียง อย่างนั่งนอนเปียง
 สูงกว่าคนเฮา แรกไปไต่บ่มา
 หื้อหน้าขาว มาสู่หมู่เฮาต้อนรับ
 กำนูกำจำ ค่ะชาผมครับ
 อย่าแข็งกระด้างเกินควร กำนูกำนีและ
 กวนทีสงวน ของบ่สมควร บ่ควรที่อู
 สมัยเติงวัน ถึงกันทุกผู้ อย่าได้ไปดู-
 เป็นฮ้าย ทำหัวให้งาม
 ตามบ้านเมืองไว้ อย่าหลีกออกได้

เขาจะรำคาญ หม้อข้าวเตาไฟภาชนะ
 ใส่อาหารเก็บล้างแล้วผึ่งเอาไว้ให้ดี
 อย่าหมักหมมเอาไว้ มดแมลงจะไต่ตอม
 จะเกิดเชื้อโรคและเป็นอันตรายแก่เราได้
 เรื่องไมตรีทั้งทางทิศเหนือทิศใต้อย่านำมาพูด
 ฐั เห็นอะไรให้เก็บเอาไว้ อย่าเล่าให้
 ผู้อื่นฟัง จะทำให้เตือคร้อนภายหลัง
 ขอให้ระมัดระวังและจดจำไว้นะเจ้า
 ให้เชื่อฟังคำสอนของพ่อ อย่าทำเป็น
 ไม่รับรู้ ให้เจ้าหาคนเหมือน "ไม้กระทุ"
 ที่ปักในบ่อไม้เอนเอียงมาไป พ่อแม่สอน
 อย่าไต่เอียง อย่างนั่ง-นอน เติ้มเท่า
 หรือสูงกว่าผู้ใหญ่ แยกมาเปลี่ยนให้หน้า
 ขาวมาต้อนรับ ให้พูดจาสุภาพอ่อนหวาน
 "คะ ข้า ผม ครับ" อย่าแข็งกระด้าง
 จนเกินไป ควรจะระมัดระวังค เหตุ
 ไม่ควรพูดเรื่องที่ไม่เหมาะสม สมัยนี้
 ทุกคนหาเทียมกันหมด อย่าดูถูกผู้อื่น
 ทำตัวให้เหมาะสมตามธรรมเนียมของ
 บ้านเมือง อย่าประพฤติดนินทาไปจาก
 ธรรมเนียมโบราณ อย่าให้ผู้อื่นทราบ
 เรื่องราวความเป็นไปของครอบครัวตน
 คืออย่าเปิดเผ้าให้คนอื่นเห็นหลังเรา ให้

โมราณ อย่าเปิดเสื้อไว้
 หือต้านหันหลัง อย่าเปิดของงาม
 หือต้านหันกัน มัวใจว่าเห็น
 มันจะเป็นอัน ก็มีบางคนแต่ตัก
 หือจำเอากำ ไว้เนอถูกรัก
 ยิงจายไหญ่ณอตุกคน ทำดีเข้าไว้
 จะได้เกิดยศ ศิขิตัวตุกคน
 ต่อไปวันหน้า

จดจำไว้นะถูกรัก ทั้งหญิงชายผู้ใหญ่และ
 เด็กทุกคน ทำดีเอาไว้เถิด แล้วผลดีนั้น
 จะติดตามตัวเราไปในวันข้างหน้า

11 กรกฎาคม 2527 ไสว อย่าห้าม อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

ระวังไฟหน้าแล้ง

ผมจักไขจำ บอกอาป็น้อง
 ทั่วทุกแห่งห้อง บ่ว่าไกลใกล้
 ึงฤดูแล้ง ท่านคงเข้าใจ
 เรื่องของไฟไฟ ระวังเนอเจ้า
 มันบ่ฮักไฟ เนอนายน้องเห็น
 กันเดลอประมาณเอาแนแต่
 เสียมันลูกกลม ไฟห้ามบ่เป
 คงจักเหลืออันแผ่นดิน กันหนึ่งข้าวแล้ว
 เยียะว่าแพงกิน ขอโอมยุพิน
 คับไ้เนอเจ้า บ่จุมบ่จา
 บนหิ้งพระเจ้า ระวังเนอเฮาน้องไท
 กับพินกับไฟ อยาละชว่างไว้
 เตียวละออนหนอยไปคว
 เผาที่เหยื่อแล้ว อยาพัระห
 การสูบบุรี ระวังเลื้อย
 ไฟไหม้ไ้ลาม ตุ๊กใจแคชา
 ยังผู้งประชาป็น้อง จาเป็นตองไป
 คีปักป่าวร้อง ขอมาจวยอันกันที่
 ข่าปายหน้าแล้ง น้ำแห้งบ่หมี
 ระวังหือคี่ มันเป็นเรื่องเตร้า
 จักขอบอกทั่ว บิงววยหนุมเฒ่า
 จื่อไว้เนอเฮาอย่าตา ไม้งมณน
 ไกลสายไฟฟ้า อยาไปพังชั้นเนอนาย

ระวังไฟหน้าแล้ง

ผมจะชี้แนะพี่น้องทุกหนทุกแห่ง
 ไม่ว่าไกลหรือใกล้ เมื่อถึงฤดูแล้ง
 ท่านคงเข้าใจ โปรกระวังเรื่องไฟ
 มันไม่รักใครเลยเนน้อง ถ้าประมาณ
 ด้ล้งเดลอมันใหม่ลูกกลมแล้วไม่มีใคร
 ห้ามมันไหว ก็จะไม่เหลือเตแผ่นดิน เมื่อ
 ึ่งข้าวทำกับข้าวเสร็จแล้วขอให้องคนงาม
 คับไฟเสีย การบูชาที่หิ้งพระก็ให้ระวัง
 เนน้อง ไม่ขีดไฟก็เหมือนกันอย่าทิ้งชว่างไว้
 เด็กเล็ก ๆ จะเอาไปเล่น เผาขยะแล้ว
 ให้ออยค้อย่าทิ้งไว้ เวลาสูบบุรีก็ให้ระวัง
 เลื้อย เรื่องไฟไหม้มี ทุกข์ใจจริง ๆ
 สำหรับประชาชน จาเป็นตองไปซื้อของ
 ร้องป่าวให้มาช่วยกันดับไฟ บิงในหน้าแล้ง
 น้ำแห้งขอคระวังให้คี่จะเกิดเรื่องเกรว
 ขอบอกให้ทราบทั้งหญิงชายคนหนุ่มคนแก่
 ขอให้จำไว้ อยาประมาณ ต้นไม้ที่ใกล้
 สายไฟฟ้าอย่ารีบขึ้นพัน ถ้าพันแล้วไม่ล้มทับ
 สายไฟฟ้า จะได้รับอันตรายอีกเราควรจะ
 แจ้งแผนกช่างไฟฟ้าให้มาซ่อมและขอเวลา
 ปิดไฟสักระยะหนึ่งก็จะคี่ ถ้าขึ้นอวดรู้ก็จะ
 ตายไ้ ผมบอกด้วยความหวังคี่และเป็น
 ห่วงชาวบ้าน กอดอนกำพุด มีมาเพียง

ถ้าขึ้นพันแล้ว ไม้มเตงสาย
 มันอันตราย จักมาเคื้อมแดง
 เอาควรเสนอ หรือว่าไปแจ้ง
 แฉกขวางไฟแตกก เสาขอเวลา
 ปิดไฟสักพัก ก็นับว่าอันยังดี
 ถ้าขึ้นอวกฐี จางตายเป็นผี
 ผมบอกหือดี เป็นหวงจาวบ้าน
 กอนกาจา นามากลาวตาน
 เอากันโบราณเท่านั้น เทำฮู้ฮู้กันฟังกอนแหล

สมควรแค่นี้ก่อน ขอเล่าสู่กันฟังเพียง
 เท่านั้น

10 มกราคม 2524 บุญนาว ใจเขื่อนแก้ว อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

ประวัติและตำนาน

วรรณกรรมคำอาประเภนี้ มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติท้องถิ่น ตำนานเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ สถานที่ และประเพณีของท้องถิ่น เช่น ประวัติศาสตร์ล้านนาไทยสมัยกสิกรรม ตำนานเกี่ยวกับพระนางจามเทวี ผู้ครองเมืองลำพูน ซึ่งเรียกว่าเจ้าแม่ปลายพดู ประวัติโป่งน้ำร้อนที่อำเภอสันกำแพง ประเพณีทำบุญบั้งไฟของชาวล้านนา ฯลฯ ดังตัวอย่าง

คำวประวัติศาสตร์ล้านนาไทยสมัยกสิยุค

อดีตกาล นานมาแล้ว
ก่อนฟ้าชายแก้ว ครอบครองรัฐา
ล้านนาเขตค่าย วุ่นวายนักหนา
ชาวรามัญประชา ระอาหมองเศร้า
ว่างขาดสูญหาย เชื้อนายสายเจ้า
จักเป็นหลักไชยเบ็ญปะ ถึงยามวิปติ
กษัตริย์อางวะ มาดูบ้านชิงเมือง
นครนพพะ เสียแทนคาเหลือ
อึดอัดขัดเคือง ทั่วเมืองทั่วบ้าน
บมิไผไหน จักคิดต่อต้าน
กับอันธพาลมานร้าย เท้าแตกเกรงกลัว
หลบหัวเล็กย้าย หนีพ่ายเข้าออบคง
เกิดกสิยุค ทั่วทุกแขวงโขง
ฟ้าฝนมลง ดินขงแตกอา พิษะเวลา
เปียะนาหวานกล้า ก็เข็มขาร-
หลอเลียง คามาหมาหอน
ควงหนอนมอกเพี้ยง ลงคำมาควีคว
ล่ำบากยากทุกซ์ ยุคแห่งความกลัว
ทรัพย์สิ้นควายจัว ถูกโจรปล้นฆ่า
ข้าเชือกกัน เมามันบันฆ่า
ทั่วแขวงลานนาถูถูก บัวว่าไพร่ขุน
หัวขุนหัวชุก จักจ่ายอดควาล่าปาง
ครุบาหนึ่งนั้น เลี้ยงพรายผีสา

คำวประวัติศาสตร์ล้านนาไทยสมัยกสิยุค

อดีตกาลนานมาแล้วก่อนที่เจ้าฟ้าชายแก้ว
จะครองเมือง อาณาจักรล้านนา วุ่นวายยิ่งนัก
ประชาชนเศร้าหมองเพราะขาดเจ้าผู้ครองเมือง
ซึ่งถือเป็นที่พึ่งในยามวิปติ เมื่อกษัตริย์อางวะ
ยกทัพมาตีเมือง นครพิงค์ต้องเสียเอกราชไป
เกิดความคับแค้นขัดเคืองไปทั่วทุกหนทุกแห่ง
ไม่มีผู้ใดคิดต่อต้านพวกมันซึ่งเป็นอันธพาล
ต่างพากันเกรงกลัวหลบหนีเข้าป่า เกิดกสิยุค
ทุกหนทุกแห่ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ดินแตกกระแหว
ต้นไม้ผลไม่ ไรนาที่หวานกล้าเอาไว่ชาคนน้ำ
หล่อเลี้ยง เมื่อถึงเวลาค่า สุนัขก็พากันเห่าหอน
ควง หนอน มอก และเพี้ย ฟ้าสายฟ้าฉก
ฝนไม่ ตลอดจนข้าว เกิดความทุกข์ยากลำบาก
ไปทั่ว เป็นยุคแห่งความกลัวแท้ ๆ ทรัพย์สมบัติ
ควาย วัว ถูกโจรปล้นฆ่า เกิดความปั่นป่วน
เดือดร้อนทั่วดินแดนล้านนา ไม่ว่าไพร่หรือ
ขุนต่างหลบหนี จะกล่าวถึงเมืองลาปาง มี
ครุबारูปหนึ่งซึ่งเลี้ยงผีพรายอยู่ที่วัดนายาง
ครุबारูปนี้ชอบพูดโอ้อวดว่าตนจะช่วยขจัดภัย
อันตรายทั้งหลาย จะจัดการเรื่องบ้านเมือง
ให้เรียบร้อยและให้เจริญรุ่งเรืองมากกว่าเดิม
ผู้คนพากันมาอ่อนน้อมยอมสวามิภักดิ์เป็น
จำนวนมาก มีทั้งท้าวขุน เสนาทั้งชายและชาว

อยู่วัดน่ายาง ท่าทางช่างดู
 ยกยอตัว ว่าจักกอบกู้
 ขจัดภัยภัยใหญ่หนอย จักการงานเมือง
 รุ่งเรืองเรียบร้อย ยิ่งกว่าอันเดิมมา
 ผู้คนหลั่งน้อม ทวยหน้าหน้าหนา
 ตั้งขุนเสนา ข้าราชการบ้านเมือง
 ความทราบไปถึง ละปูนแห่งห้อง
 ว่าคนบุญมาปราบยุค พายหน้าพายตา
 จักมาราษฎรูก เถิงเขตห้องลำพูน
 ตั้งมหายศ ตาแห่งหัวขุน
 เกณฑ์ชาวละปูน ยกไปไล่ก่อน
 ปราบทัณฑ์บุญ รุนไปไล่ซ่อน
 วัดหลวงละก่อนเขตค่าย
 แม่ทัพคนบุญ ประสบเคราะห์ร้าย
 ถูกสิ้นขวัญบรรลัย ท้าวมหายศ
 คนตกเหลือใจ ช่มเหงไพร่ไท
 ไล่ล่อนเก็บเลี้ยง เอาตั้งเงินทอง
 เข้าของหมากเมี่ยง
 ค่าหลังคาเรือนบว่น แม่นไฉนชักขึ้น
 ผืนคานับเกิน มั่นยับเช่นขาราวี
 มีคมุยไม้ค้อน ไล่ก่อนมุกที่
 มีคณัญญี่ ก็มีเมื่ออัน เข้ายาก
 หมากแปง ทอนแสงหวัดกลั่น
 ข้าถูกโรมรันร่นรุก ประชาชน
 เหลือทนข้ามทุกข ปีนป่ายเข้า

ความทราบไปถึงเมืองลำพูนว่ามี "คนบุญ"
 หรือผู้มีบุญบารมีมาปราบยุคเข็ญ และต่อไป
 ภายหน้าอาจจะมารุกรานเมืองลำพูน ดังนั้น
 ทางลำพูนจึงตั้ง "ท้าวมหายศ" เป็นแม่ทัพ
 เกณฑ์ชาวลำพูนยกทัพมาปราบ "คนบุญ"
 ถอยไปถึงวัดหลวงลำปางก็เกราะหรัยถูก
 อาวุธปืนเสียชีวิต ท้าวมหายศผู้มีจิตใจคึก
 ยิ่งได้ช่มเหงไพร่ไทยทั้งหลายและกวาดต้อน
 มาทั้งหมด ทั้งทรัพย์สินเงินทอง หมาก เมี่ยง
 ไม่ละเว้นผู้ใดเลย ถ้าผู้ใดชักขึ้นเอาทองคำ
 ขอนไว้ ก็จับแล้วทุบตีด้วยไม้ค้อนและ
 ขวาน จนถึงแก่ความตาย เกิดข้าวยาก
 หมากแพง ออกอยาก แล้วยังถูกรุกรานอีกด้วย
 ประชาชนมีความทุกข์จนสุดที่จะทนได้ จึง
 อพยพเข้าไปอยู่ในเมืองล่อง เมืองท่า และ
 เมืองเมาะ พวกกันหาบและสะพายสิ่งของ
 ทวนำคานองหน้าตึ่งบ้านเมืองไว้ ช่างไม่มี
 ผู้ใดคิดต่อต้านเลย พวกกันหลบหนีไปเสีย
 นับเป็นเวลา 200 กว่าปี ตามที่ท่านบันทึก
 เอาไว้ว่า จุลศักราช 1090 ท้าวมหายศ
 แห่งลำพูนยกทัพมาและยึดเอาวัดลำปางหลวง
 เป็นที่มั่น แต่ยังไม่ถึงคราวที่ชะตาของ
 บ้านเมืองจะย่อยยับ เหมือนเทพเจ้าบันดาล
 มีสมณะรูปหนึ่งอยู่ที่วัดชุมพุทธราบเรื่องราว
 ก็สงสารประชาชนทั้งหลายที่ต้องเศร้าหมอง

เมืองล่อง เมืองท่า, เมืองเมาะ
 หาบเปาะปาของ น้ำคายวานอง
 ละจองละบ้าน ข้างบ่มีไ
 ก็ครอทอดาน เตาแกลนลานพ่ายลี
 สองร้อยปีปาย ขยายบอกชี
 ลักวาช้างทางจุล (จุลศักราช 1090)
 เป็นจกชีกไว้ นิ่งสูญเกาสู
 คาวยคละปุน ยกมาเมื่ออัน
 วัลลาปางหลวง เอาเป็นที่มั่น
 ไชยภูมิทีจอกทัพ ยังบ่ถึงครา
 ซาตายอยยับ เหมือนเทพเจ้าบรรล
 มีสมณะ เจ้าขุแถมตน อยู่วัคซุมพ
 เป็นรู้เรื่องเลียง สงสารศรัทธา
 ประชาหมองเหมียง ไปทั่ววังเวียง-
 ปวคร้าว จึงเรียกประชุม
 ยังขุนแควนทาว ผู้รั้งแต่บ้านพองเมือง
 ว่าตัวเรานี้ ครองเพศยาเหลือ
 ยังว่าขัดเคือง หวงเมืองหวงบ้าน
 สู้ท่านทั้งหลาย คุกคายชีหยาน
 เอาแกลนลานซอนลี กองทัพละปุน
 มีคนมอถี้ ฉันทไควอันแก้วจา
 คันทว่าเรานี้ จักลาสิกขา
 อาสาออกไป คุมไพร่ต่อสู้
 หันเป็นโจน จูงไขคำอุ
 หรือจักหันทวยพร้อมพรัก ตำขุนทั้งหลาย

จึงเรียกท้าวขุนและผู้ครองเมืองมาประชุม
 แล้วบอกว่า "เราซึ่งครองเพศบรรพชิต
 ยังรู้สึกโกรธแค้นและเป็นห่วงบ้านเมือง
 ท่านทั้งหลายชี้ชลาศท้าว เอาแกลนลาน
 หลบหนี กองทัพชาวลาพุนมีเพียงเท่านี้
 จะกลัวไปทำไม ถ้าเราจะลาสิกขาบท
 รับอาสาคุมไพร่พลต่อต้าน จะเห็นเป็น
 อย่างไร ขอให้พุดมา จะเห็นค่ายหรือเปล่า"
 ท้าวขุนทั้งหลายเห็นค่าย ต่างชื่นชมยินดี
 และกราบไหว้สาบานพร้อมกัน สมณะรูปนั้น
 ก็ยินดียิ่ง แล้วจึงรำพึงถึงบุคคลผู้มีชั้นเชิง
 และสติปัญญาเฉียบแหลม เป็นพรานใหญ่
 นามว่า ทิพช้าง ท่านผู้นี้มีความเก่งกล้า
 สามารถมาก มีปืนและหน้าไม้เป็นอาวุธ
 ฝีมือ มีชื่อเสียงโด่งดังไปไกลหลายหมู่บ้าน
 ถ้าหากได้ท่านมาเป็นผู้นำแล้วก็จะสามารถ
 ปราบภัยอันตรายทั้งหลายได้ คิดแล้วก็หยิบถุง
 แบกร่มออกจากวัดเดินทางไปหาทิพช้าง
 ทิพช้างทราบความประสงค์แล้วก็รับอาสา
 แต่ได้ขอคำสัญญาจากท้าวขุนและไพร่พล
 ทั้งหลายว่า ในการที่มอบหมายให้ท่านออกไป
 รบครั้งนี้ หากว่าทำการรบได้ชัยชนะกลับมา
 แล้ว ตำแหน่งเจ้าผู้ครองเมืองควรจะมอบ
 ให้กับท่าน เมื่อทราบความต้องการเช่นนั้น
 ท้าวขุนทั้งหลายก็ไม่ขัดข้อง ขุนพลทิพช้าง

หันควยแตกหัก บัซซ์กิ่งช่องปินดี
 ลาบานขานน้อม พร้อมหน้าสักชี
 คนเจียงจี ยินดีขึ้นสู่
 แล้วร่ำเปิงเถิง คนเจียงแถมผู้
 บัญญาแขวสะว่าง มีนามกร
 พรานใหญ่ "พิพช้าง" ท่านอาจอ้าง-
 ฝีมือ สีนาศ, หน้าไม้ เป็นคู่มือถือ
 ชื่อเสียงระปือ ไปหลายหมู่บ้าน
 หากไคมาเป็น ขุนทัพออกค่าย
 จักปราบภัยพาลแนชัต เปี้ยเอายังคง
 แแบงจ่องออกวัด มุ่งสู่ห้องควา
 พิพช้างทราบแล้ว ก็ชี้เอาศา
 แตะขอสัญญา ประคากะเงา
 อันเปบตาวซุบ พองเปื่องแจ่นเจ้า
 ที่ป่งวางเราออกทัพ แมนเราต่อที่
 ไพรแตกยับ ชิบไล้ตอนหนียัน
 อันตาแห่งทาว เจ้าครองเขตชั้นที่
 มอบความด าคัญ หื้อท้าวแห่งชา
 ทาวขุนตังหลาย ยินยอมพร้อมหน้า
 บัซซ์อาญาผาม้าง ทราบแจ้งนุสนธิ
 ขุนพลตีบจาง ก็หาฤกษ์อันวันดี
 ขอคนสองร้อย ทัพย่อยโถมตี
 เลือกฝีมือดี ป่งวางเชื่อได้
 คั้นเถิงยามเด็ก ก็ยกมาไกล
 บริเวมเขตวัด กะหมายกัน

เมื่อหาถูกนั้นก็แล้วจึงพร้อมกับกำลังสองร้อยคน
ซึ่งเลือกเอาแต่คนที่ฝีมือเชื่อถือได้ ครั้นยามศึก
ก็ยกกำลังมาล้อมเขตวัดไว้ตามที่ได้สัญญากันไว้
แล้วต่างแยกย้ายกันไปล้อมวัด ส่วนตัวหัวหน้า
ของกองทัพกับเพื่อนอีกสามคนลอดไปตามท่อน้ำ
อย่างกล้าหาญ เมื่อลอดไปจนทะลุถึง ไม่รู้
ว่าผู้ใดคือหัวมหายศ เนื่องจากมีรั้วลอบอยู่
อย่างมากมายเสียงดังอีกทีก็ ทัพข้างจึงตะโกน
ถามไปว่าตัวพ่อท้าวนั้นอยู่ที่ไหน ข้ามาจาก
ลำพูนจะมากราบไหว้ ท้าวจึงตอบพันที่ว่า
คนอะไรโง่งนัก เจ้านายอยู่นี่ยังไล่
จับตัวกู้อีกเน้อใจจึงไม่รอช้า รีบยกปืนขึ้นยิง
ไปยังหัวมหายศซึ่งกำลังเล่นหมากรุกอยู่
ไม่ไกลนัก แล้วก็ฉกปืนยิงดังสนั่นหวั่นไหว
ถูกหัวมหายศหงายหลังไป สิ้นชีวิตทันที
สามสหายและทัพข้างจึงเข้าโจมตีรั้วลอบของ
หัวมหายศจนล้มสนอนหล่นมา บางครั้งก็
ฆ่าฟันพวกเดียวกัน เพราะไม่ทราบว่าเป็น
ใคร ต่างวิ่งไปมาบ้างหนีออกไปนอกวัด
ถูกชาวลำปางขัดขวางใช้ดาบฟันถึงแก่ความตาย
กลางลานนั้น กำลังพลของทัพข้างไล่ฆ่าจนศัตรู
หนีลงลานพ่ายแพ้กลับไป สมดังคำพูดที่ได้ได้ไว้
ว่าจะขจัดศัตรูให้ราบคาบ เสร็จแล้วก็หันกลับ
มาพักกองทัพอยู่ที่ป่าแก้วดอนไซ้ ให้ข่าว
ประกาศว่าให้บรรดาผู้ที่หลบหนีไปซ่อนตัวอยู่

สัญญาบอ^๑กษัต^๒ จัดแบ่งอ้อมอาราม
 ตัวโป^๓ทัพ กับสหายสาม ลอดตาม-
 หอ^๔ธาร คุหาญกัน^๕กล้า
 กันมุกค^๖ตถึง บ^๗เกยหันหน้า
 ว่าเป็นคนใด^๘ทาว^๙ยศ รั^{๑๐}พลหลวงหลาย
 เร็ย^{๑๑}รายเอา^{๑๒}อด "ตี^{๑๓}บ" จ^{๑๔}ึงเ็น^{๑๕}ถามมา
 ว่า "ตัว^{๑๖}ป้อ^{๑๗}ดาว" อยู่^{๑๘}ไหนจา^{๑๙}หา
 ลูก^{๒๐}ละปุ่น^{๒๑}มา ทุ^{๒๒}ลสา^{๒๓}ขา^{๒๔}บไหว^{๒๕}"
 ดาว^{๒๖}จึง^{๒๗}ตอบ^{๒๘}บ^{๒๙}ัง "คน^{๓๐}สัง^{๓๑}งาว^{๓๒}ไ^{๓๓}บ
 เจ้า^{๓๔}ขุน^{๓๕}มุล^{๓๖}นาย^{๓๗}อยู่^{๓๘}นี้" ตี^{๓๙}บ^{๔๐}จัก^{๔๑}แน^{๔๒}ใจ
 บ^{๔๓}ไ^{๔๔}ด้^{๔๕}เข้า^{๔๖}ชี^{๔๗} ย^{๔๘}ก^{๔๙}สี^{๕๐}นาค^{๕๑}ขึ้น^{๕๒}เล^{๕๓}งไป
 ดาว^{๕๔}เล^{๕๕}น^{๕๖}หมา^{๕๗}กร^{๕๘}ก อยู่^{๕๙}บ^{๖๐}ป้อ^{๖๑}โก^{๖๒}
 แล้ว^{๖๓}ก็^{๖๔}สับ^{๖๕}โก^{๖๖} บ^{๖๗}ิน^{๖๘}เฟ^{๖๙}ล^{๗๐}ัน^{๗๑}ก^{๗๒}อง
 จับ^{๗๓}ถู^{๗๔}ก^{๗๕}ที่^{๗๖}หมา^{๗๗}ย แ^{๗๘}บ^{๗๙}ห^{๘๐}าย^{๘๑}หล^{๘๒}อง^{๘๓}ห^{๘๔}อง
 เล^{๘๕}ย^{๘๖}ล^{๘๗}ว^{๘๘}ค^{๘๙}บ^{๙๐}ร^{๙๑}ร^{๙๒}ล^{๙๓}ัย^{๙๔}ม^{๙๕}ว^{๙๖}บ^{๙๗}ม^{๙๘}าง ส^{๙๙}า^{๑๐๐}ม^{๑๐๑}ส^{๑๐๒}ห^{๑๐๓}าย
 ก^{๑๐๔}ับ^{๑๐๕}น^{๑๐๖}าย^{๑๐๗}ตี^{๑๐๘}บ^{๑๐๙}จ^{๑๑๐}าง โ^{๑๑๑}ก^{๑๑๒}เ^{๑๑๓}ี^{๑๑๔}บ^{๑๑๕}เข้า^{๑๑๖}โ^{๑๑๗}ร^{๑๑๘}ม^{๑๑๙}ร^{๑๒๐}ัน
 รั^{๑๒๑}พล^{๑๒๒}ท^{๑๒๓}า^{๑๒๔}ว^{๑๒๕}ยศ ทุ^{๑๒๖}น^{๑๒๗}ว^{๑๒๘}าย^{๑๒๙}ล^{๑๓๐}ุน^{๑๓๑}ส^{๑๓๒}ัน
 หล^{๑๓๓}ง^{๑๓๔}ฟ^{๑๓๕}าค^{๑๓๖}พัน พ^{๑๓๗}ว^{๑๓๘}ก^{๑๓๙}เค^{๑๔๐}ีย^{๑๔๑}ว^{๑๔๒}บ^{๑๔๓}น^{๑๔๔}ปี
 บ^{๑๔๕}อยู่^{๑๔๖}เ^{๑๔๗}น^{๑๔๘}ไ^{๑๔๙}ย ล^{๑๕๐}น^{๑๕๑}ไป^{๑๕๒}ห^{๑๕๓}ัน^{๑๕๔}ห^{๑๕๕}นี้
 พ^{๑๕๖}อง^{๑๕๗}ห^{๑๕๘}ัน^{๑๕๙}แ^{๑๖๐}ต^{๑๖๑}ก^{๑๖๒}ไป^{๑๖๓}น^{๑๖๔}อก^{๑๖๕}ว^{๑๖๖}ัด ทุ^{๑๖๗}ก^{๑๖๘}ข^{๑๖๙}าว^{๑๗๐}ล^{๑๗๑}ำ^{๑๗๒}ป^{๑๗๓}าง
 อ^{๑๗๔}อก^{๑๗๕}ข^{๑๗๖}ว^{๑๗๗}าง^{๑๗๘}ค^{๑๗๙}า^{๑๘๐}บ^{๑๘๑}ช^{๑๘๒}ัด ล^{๑๘๓}ง^{๑๘๔}ค^{๑๘๕}าว^{๑๘๖}ค^{๑๘๗}ึ^{๑๘๘}น^{๑๘๙}ก^{๑๙๐}ล^{๑๙๑}าง^{๑๙๒}ล^{๑๙๓}าน
 ก^{๑๙๔}ำ^{๑๙๕}ล^{๑๙๖}ัง^{๑๙๗}พิ^{๑๙๘}พ^{๑๙๙}ข^{๒๐๐}าง ไ^{๒๐๑}ล^{๒๐๒}าง^{๒๐๓}ป^{๒๐๔}ระ^{๒๐๕}ห^{๒๐๖}าร
 ล^{๒๐๗}ำ^{๒๐๘}ห^{๒๐๙}ี^{๒๑๐}ล^{๒๑๑}น^{๒๑๒}ล^{๒๑๓}าน บ^{๒๑๔}ำ^{๒๑๕}ย^{๒๑๖}ก^{๒๑๗}า^{๒๑๘}น^{๒๑๙}บ^{๒๒๐}ดู
 ส^{๒๒๑}ม^{๒๒๒}ค^{๒๒๓}ึง^{๒๒๔}ค^{๒๒๕}ว^{๒๒๖}า^{๒๒๗}ห^{๒๒๘}มา^{๒๒๙}ย ที่^{๒๓๐}ไ^{๒๓๑}ก^{๒๓๒}อ^{๒๓๓}อยู่

ห^{๒๓๔}ัง^{๒๓๕}ท^{๒๓๖}า^{๒๓๗}ว^{๒๓๘}ข^{๒๓๙}ุน ไ^{๒๔๐}พร^{๒๔๑} ๓^{๒๔๒}ล^{๒๔๓}อ^{๒๔๔}ค^{๒๔๕}จ^{๒๔๖}น^{๒๔๗}พ^{๒๔๘}ร^{๒๔๙}ะ^{๒๕๐}เ^{๒๕๑}น^{๒๕๒}ร^{๒๕๓}ั^{๒๕๔}ง^{๒๕๕}ห^{๒๕๖}ล^{๒๕๗}าย
 ไ^{๒๕๘}ห^{๒๕๙}ัก^{๒๖๐}ลับ^{๒๖๑}มา^{๒๖๒}อยู่^{๒๖๓}ว^{๒๖๔}ัด^{๒๖๕}ห^{๒๖๖}ร^{๒๖๗}ือ^{๒๖๘}บ^{๒๖๙}าน^{๒๗๐}เร^{๒๗๑}ือ^{๒๗๒}น^{๒๗๓}ข^{๒๗๔}อง^{๒๗๕}ท^{๒๗๖}น^{๒๗๗}ตาม^{๒๗๘}เค^{๒๗๙}ิม
 ก^{๒๘๐}ลับ^{๒๘๑}มา^{๒๘๒}ท^{๒๘๓}า^{๒๘๔}น^{๒๘๕}า^{๒๘๖}ค^{๒๘๗}ำ^{๒๘๘}ข^{๒๘๙}าย^{๒๙๐}ก^{๒๙๑}ัน ไ^{๒๙๒}ห^{๒๙๓}ัก^{๒๙๔}จ^{๒๙๕}ัก ไ^{๒๙๖}ห^{๒๙๗}ความ^{๒๙๘}ทุ^{๒๙๙}ก^{๓๐๐}ษ์
 โ^{๓๐๑}ศ^{๓๐๒}ก^{๓๐๓}ห^{๓๐๔}ึง^{๓๐๕}ห^{๓๐๖}ล^{๓๐๗}าย^{๓๐๘}ค^{๓๐๙}ล^{๓๑๐}าย^{๓๑๑}ลง น^{๓๑๒}ัก^{๓๑๓}บ^{๓๑๔}ว^{๓๑๕}ข พ^{๓๑๖}้อ^{๓๑๗}ค^{๓๑๘}ำ
 ๓^{๓๑๙}ล^{๓๒๐}อ^{๓๒๑}ค^{๓๒๒}จ^{๓๒๓}น^{๓๒๔}ท^{๓๒๕}า^{๓๒๖}ว^{๓๒๗}ข^{๓๒๘}ุน ไ^{๓๒๙}พร^{๓๓๐}า^{๓๓๑}ย^{๓๓๒}ต^{๓๓๓}าง^{๓๓๔}ป^{๓๓๕}ระ^{๓๓๖}จ^{๓๓๗}ัก^{๓๓๘}ษ์
 แ^{๓๓๙}้ง^{๓๔๐}แ^{๓๔๑}ก^{๓๔๒}ไ^{๓๔๓}จ^{๓๔๔}ว^{๓๔๕}า ข^{๓๔๖}ุน^{๓๔๗}พ^{๓๔๘}ล^{๓๔๙}พิ^{๓๕๐}พ^{๓๕๑}จ^{๓๕๒}กร^{๓๕๓}ผู้^{๓๕๔}ก^{๓๕๕}ล^{๓๕๖}ำ^{๓๕๗}ห^{๓๕๘}า^{๓๕๙}ญ^{๓๖๐}นี้
 ค^{๓๖๑}ว^{๓๖๒}ร^{๓๖๓}ไ^{๓๖๔}ด้^{๓๖๕}เ^{๓๖๖}น^{๓๖๗}พ^{๓๖๘}ระ^{๓๖๙}ย^{๓๗๐}า แ^{๓๗๑}ล^{๓๗๒}ะ^{๓๗๓}ห^{๓๗๔}ะ^{๓๗๕}สม^{๓๗๖}ที่^{๓๗๗}ไ^{๓๗๘}ด้^{๓๗๙}เ^{๓๘๐}น
 ผู้^{๓๘๑}ค^{๓๘๒}ร^{๓๘๓}อง^{๓๘๔}เม^{๓๘๕}ื่อ^{๓๘๖}ง ไ^{๓๘๗}ห^{๓๘๘}เ^{๓๘๙}น^{๓๙๐}ที่^{๓๙๑}ก^{๓๙๒}ล^{๓๙๓}ว^{๓๙๔}เ^{๓๙๕}กร^{๓๙๖}ง^{๓๙๗}แ^{๓๙๘}ก^{๓๙๙}เ^{๔๐๐}เจ้า^{๔๐๑}เม^{๔๐๒}ื่อ^{๔๐๓}ง
 อ^{๔๐๔}ื่น^{๔๐๕} ๆ ต^{๔๐๖}อ^{๔๐๗}ไป แ^{๔๐๘}ล^{๔๐๙}ว^{๔๑๐}ข^{๔๑๑}น^{๔๑๒}า^{๔๑๓}น^{๔๑๔}า^{๔๑๕}ม^{๔๑๖}ท^{๔๑๗}า^{๔๑๘}น^{๔๑๙}ว^{๔๒๐}า
 "สุ^{๔๒๑}ร^{๔๒๒}ะ^{๔๒๓}ธ^{๔๒๔}า^{๔๒๕}ไ^{๔๒๖}ช^{๔๒๗}ย" ไ^{๔๒๘}ห^{๔๒๙}เ^{๔๓๐}น^{๔๓๑}ท^{๔๓๒}ระ^{๔๓๓}ภู^{๔๓๔}ล^{๔๓๕}ที่^{๔๓๖}ย^{๔๓๗}ิ่ง^{๔๓๘}เ^{๔๓๙}น^{๔๔๐}ญ
 ค^{๔๔๑}ร^{๔๔๒}อ^{๔๔๓}ม^{๔๔๔}ค^{๔๔๕}ร^{๔๔๖}อง^{๔๔๗}เม^{๔๔๘}ื่อ^{๔๔๙}ง^{๔๕๐}ล^{๔๕๑}ะ^{๔๕๒}ก^{๔๕๓}อน (ล^{๔๕๔}ำ^{๔๕๕}ป^{๔๕๖}าง) ร^{๔๕๗}เ^{๔๕๘}ื่อ^{๔๕๙}ง^{๔๖๐}ร^{๔๖๑}าว
 ๓^{๔๖๒}ั้ง^{๔๖๓}แ^{๔๖๔}ก^{๔๖๕}ร^{๔๖๖}ั้ง^{๔๖๗}ล^{๔๖๘}ำ^{๔๖๙}น^{๔๗๐}า^{๔๗๑}อยู่^{๔๗๒}เ^{๔๗๓}น^{๔๗๔}ยุค^{๔๗๕}เล^{๔๗๖}ื่อ^{๔๗๗}ม^{๔๗๘}พ^{๔๗๙}ระ^{๔๘๐}ถู^{๔๘๑}ก
 พ^{๔๘๒}มา^{๔๘๓}ย^{๔๘๔}ก^{๔๘๕}มา^{๔๘๖}โ^{๔๘๗}จ^{๔๘๘}ม^{๔๘๙}ตี แ^{๔๙๐}ล^{๔๙๑}ะ^{๔๙๒}ป^{๔๙๓}ระ^{๔๙๔}ว^{๔๙๕}ติ^{๔๙๖}ข^{๔๙๗}อง^{๔๙๘}เจ^{๔๙๙}้า^{๕๐๐}เจ^{๕๐๑}็ด^{๕๐๒}ค^{๕๐๓}น
 ที่^{๕๐๔}ค^{๕๐๕}ร^{๕๐๖}อ^{๕๐๗}ม^{๕๐๘}ค^{๕๐๙}ร^{๕๑๐}อง^{๕๑๑}ม^{๕๑๒}ณ^{๕๑๓}พ^{๕๑๔}ล^{๕๑๕}ฝ่าย^{๕๑๖}เ^{๕๑๗}น^{๕๑๘}ือ อ^{๕๑๙}ัน^{๕๒๐}มี^{๕๒๑}พิ^{๕๒๒}พ^{๕๒๓}ข^{๕๒๔}าง
 เ^{๕๒๕}น^{๕๒๖}เ^{๕๒๗}น^{๕๒๘}ท^{๕๒๙}ระ^{๕๓๐}ภู^{๕๓๑}ล^{๕๓๒}นี้ เ^{๕๓๓}ม^{๕๓๔}ไ^{๕๓๕}ก^{๕๓๖}ล^{๕๓๗}ำ^{๕๓๘}มา^{๕๓๙}อ^{๕๔๐}ย^{๕๔๑}าง^{๕๔๒}ร^{๕๔๓}ว^{๕๔๔}บ^{๕๔๕}ร^{๕๔๖}ัด
 อ^{๕๔๗}ำ^{๕๔๘}ท^{๕๔๙}า^{๕๕๐}น^{๕๕๑}ร^{๕๕๒}ับ^{๕๕๓}พ^{๕๕๔}ัง^{๕๕๕}แ^{๕๕๖}ล^{๕๕๗}ะ เ^{๕๕๘}็น^{๕๕๙}ว^{๕๖๐}า^{๕๖๑}ร^{๕๖๒}เ^{๕๖๓}ื่อ^{๕๖๔}ง^{๕๖๕}ร^{๕๖๖}าว^{๕๖๗}นี้^{๕๖๘}อ^{๕๖๙}ง
 ไ^{๕๗๐}ม่^{๕๗๑}ละ^{๕๗๒}เ^{๕๗๓}ื่อ^{๕๗๔}ย^{๕๗๕}ค^{๕๗๖}ช^{๕๗๗}ัด^{๕๗๘}เจ^{๕๗๙}น ไ^{๕๘๐}ป^{๕๘๑}ระ^{๕๘๒}ค^{๕๘๓}อ^{๕๘๔}ย^{๕๘๕}ไ^{๕๘๖}ห^{๕๘๗}ั^{๕๘๘}ย
 ก^{๕๘๙}ล^{๕๙๐}อน^{๕๙๑}ค^{๕๙๒}าว^{๕๙๓}นี้^{๕๙๔}มี^{๕๙๕}ค^{๕๙๖}ว^{๕๙๗}า^{๕๙๘}ย^{๕๙๙}าว^{๖๐๐}ไ^{๖๐๑}ม่^{๖๐๒}น^{๖๐๓}อ^{๖๐๔}ย ข^{๖๐๕}อ^{๖๐๖}ย
 ลง^{๖๐๗}เ^{๖๐๘}เ^{๖๐๙}ย^{๖๑๐}ง^{๖๑๑}เ^{๖๑๒}า^{๖๑๓}น^{๖๑๔}ี^{๖๑๕}ก^{๖๑๖}อน

ขจกัภัยเลล้ำร้าย กันว่าเสรีจสรพ
 ก็กลับอวยงว้าย จอดทัพป่าแก้วคอนไช
 หื้อปกป่าวร้อง หมูป่ายหนีไก่อ
 คาวขุนไพรไต่ ชูเกรเฒะเจ้า
 ป๋อกสูสสถาน วัควาเกาเหง้า
 หอไผ่เชื่อนมันอยู่พัก เปี้ยะนาค้าขาย
 คนหลายคึกคัก ความทุกข์โศกเศร้า-
 เบาคลาย ชีพรามณะ
 ป๋อกานาญชาย คาวขุนไพรนาย
 หันพร้อมทั่วหน้า ทานทิพจักร
 ขุนพลคนกล้า ควรเป็นพระยาอะคร้าว
 นั่งแทนคาเหลื่อง สะเทื่องเจื่องท้าว
 หื้อไ้ทางกำวเกริงคุ่น สุระ นกไอย
 บัญญ นามเจ้าตนบุญ ขกุลใหญ่, กว้าง
 กินเมืองล-กอน มวรเอกอ้าง
 ป้างลานนาเสื่อมทรุด รวงโรยรา
 พมาประทุษ ยุคมีคฝ้ามัวมด
 ประวัติเริ่มเกา เรื่องเจ้าเจ็ดตน
 ครอบครองมณฑล ฝ่ายเหนือเครือเหง้า
 ทานตนชะกุล "ทิพช้าง" เนอเจ้า
 มอนไชสาเนารวรัก หากทานสืบสาว
 เรื่องราวบชัต พอขอโปรคหื้ออภัย
 กลอนขอไย ยาวไปบ่นอย
 ขามอนนอย คอยวาดวางลง กอนแล

ตำนานเจ้าแม่ปลายปู

ตำนานเจ้าแม่ปลายพลู

ลำนนาประวัติ คัดมาก่อนไ้
 มอนชาจักไ้ เปิดไขประตู
 ตามแนวตะคัก จักบทสวดหรู
 เจ้าแม่ปลายปู เรื่องเคิมเกาเหง่า
 จามเทวี ศรีเมืองเจืองเจ้า
 หนีญจายเฮาทราบไว้ สองพันวสา
 ลวงมาแล้วไ้ ท่านไ้ก่อสร้างบุรี
 จากเมืองละโว้ ไ้ยอกสตรี้
 จามเทวี โฉมงามแม่เจ้า
 ทรียุชัย ไ้สืบเกาเหง่า
 โยนกล้านนาแวนแคว้น ตามรัชสมัย
 เชียงใหม่มิ่งแมน ขุนหลวงนั่งแบ้น-
 ครองเมือง นามมะลังกะ
 นั้งแทนคิเวตีสียง เวียงมิ่งรุ่งเรือง
 เชียงใหม่แกวกว้าง เตะจะฤทธิ
 มากมีอวดอ้าง กำลังวังชายังจาง
 สะเหนาคุมมือ ลือคังผาม้าง
 อาวุธนามกว้างคินแคน
 ขุนมะลังกะ เตะจะเหลือแสน
 มุ่งข้ามเขตแดน ร้อยพันโยชนไ้
 ขาเล็กศัตรู ฮูขาวมไ้ไกล
 กลัวยังฤทธิในทานพระ นามเจ้าพ่อหลวง
 องค์มะลังกะ ผามแป้วห้องแคนคิน

ประวัติศาสตร์ลำนนาที่คัดมาแตงนี้
 ข้าน้อยจะไ้กล่าวไปตามลำดับซึ่งไ้วาง
 แนวเอาไว้แล้ว เป็นเรื่องเกาแกเกี่ยวกับ
 เจ้าแม่ปลายพลู คือ พระนางจามเทวี
 ให้พวกเราทั้งหญิงและชายทราบไว้
 สองพันกว่าปีล่วงมาแล้วท่านไ้สร้าง
 บ้านเมืองขึ้น โดยพระนางผู้มีสิริโฉม
 งดงามไ้เสด็จจากเมืองละโว้มาอยู่ที่
 เมืองทรียุชัย (ลำพูน) และไ้ครอง
 ทรียุชัยสืบต่อมา ส่วนเมืองเชียงใหม่
 ในสมัยนั้นมีขุนหลวงมะลังกะครองเมืองอยู่
 เมืองเชียงใหม่เจริญรุ่งเรืองและมีอาณาเขต
 กว้างขวางมาก ขุนหลวงมะลังกะเป็นผู้ที่
 มีพลังกำลังมากยิ่งกว่าชาวสาร มีละเหนา
 (หอก) เป็นอาวุธคุมมือ ซึ่งใช้ปราบปราม
 เอาคินแดนต่าง ๆ ให้เข้ามาอยู่ใต้อำนาจ
 จนมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่ว ขุนหลวงมะลังกะนั้น
 มีฤทธิเดชมากสาบารถพุ่งสะเหนาข้าม
 เขตแดนไปไ้ไกลถึงร้อยโยชนพันโยชน
 ขาศึกศักรูทั้งหลายทราบข่าวแล้วก็กลัว
 ไม่กล้าเพราะกลัวฤทธิเดช เจ้าพ่อหลวง
 มะลังกะนั้น รัชชนะคินแดนต่าง ๆ จนไม่มี
 ผู้ไ้เทียบเทียมไ้ วันหนึ่งขุนหลวงมะลังกะ

เตะจะหานี้ นมีไผ่กิน
 ปกครองแผ่นดิน เชียงใหม่แห่งทอง
 วันหนึ่งพระองค์ ประสงค์เกียรติกิจ
 หวังครองละปูนดินนั้น ท่านไค้สาแดง
 แต่งสารเจืองจัน รอคึงเวียง-
 เจ้าเทวี เพื่อขอมุขมิตร
 เชื่อมชิดไมตรี ขอจามเทวี
 เป็นเมียมิ่งแก้ว แล้วปึงลงมา
 สะเฒาสะแห้ว ตกแควกลางเมือง-
 แม่พระ ฤทธิขุนหลวง
 องค์มะลังกะ ยะจ้องฟ้าไค้บินบน
 จากคอยเตศทอง สะเทพแห่งหน
 ประทับอยู่บน จีกรอยที่ตน
 สะเฒาพระองค์ ตกกลางเซตชั้น
 กลายเป็นขอบคัน สระน้ำ
 กลางเมืองเทวี เจ้ากลัวยิ่งจัว
 จึงทอมสรธฤทธกลึง ยินดีรับไค้
 ตามใจประสงค์ แต่ขอพระองค์
 ลองแถมหื้อไค้ แล้วแบ่งใบปู้
 สุกหมากยี่นให้ ถวายบันบรรณามอบอับ
 แต่ใจเล่ห์กล เวทย์มนตร์มังคับ
 ปล่ายปู้สอคคั้นของมึง ขุนมะลังกะ
 บั้แจ้เจตน์จริง นึกว่าองค์มึง
 ยินดีขอบปู้ กล้วยสุหมากนาง
 ทำนานเลาอุ บั้เค็ดปล่ายปู้กว้างทั้ง

มีความประสงค์ที่จะไค้เมืองลำพูนมา
 ครอบครอง จึงไค้มีสารไปถึงพระนาง
 จามเทวี เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีด้วยการขอ
 พระนางจามเทวีมาเป็นแม่เหลี่ ขุนหลวง
 มะลังกะไค้พุงสะเฒาจากคอยคอยสุเทพ
 ในเมืองเชียงใหม่มากในใจกลางเมืองลำพูน
 บริเวณที่สะเฒาตกลงมานั้นกลายเป็น
 สระน้ำอยู่กลางเมืองลำพูน พระนางจามเทวี
 ตกใจกลัวเป็นอันมากจึงรีบตอบรับสารนั้น
 แต่มีข้อแม้ว่าขอให้ขุนหลวงมะลังกะลองพุง
 สะเฒาให้ดูอีกครึ่งหนึ่ง แล้วจึงทำหมากพลู
 ให้แก่ขุนหลวงมะลังกะ แต่ใจเล่ห์กลด้วยการ
 เขามาลัยของใบพลูเข้าไปเช็ดคอวัยระเพศของ
 ผู้หญิงเสียก่อน ขุนหลวงมะลังกะไม่ทราบ
 ความจริงคิดว่าพระนางจามเทวีคิดชอบตนเอง
 จึงเคี้ยวหมากนั้นโดยไม่ได้คิดสงสัยอะไร
 ของใบพลูทั้ง เป็นผลให้เวทย์มนต์คาถา
 เสื่อมลงทันที กำลังก็ลดน้อยถอยลง เมื่อ
 พุงสะเฒาอีกครั้งจึงไม่ถึงเมืองลำพูน
 สะเฒานั้นตกอยู่บริเวณเชิงคอย ขุนหลวง
 มะลังกะกำลังถลอลอยลงเนื่องมาจากกินหมากนั้น
 เลยไม่ได้พระนางจามเทวีมาเป็นแม่เหลี่
 ต่ นานจึงกล่าวเอาไว้วว่า หากผู้ใดจะเคี้ยวหมาก
 ให้เค็ดส่วนปลายของใบพลูทั้งเสียก่อน
 พังคำวเรื่องนี้แล้วจึงไค้ทราบความจริงว่า

เตะจะขุนหลวง ตกหลุมหลังจึง
 ปั้งลงตกไกลตีนคอย ขุนมะดังกะ
 กาลังถดถอย ปล่ายปุยอรอย
 ช่มมนตร์หมดเสียง เลียบไค้นาง
 เตรีเนื้อเกลี้ยง มาเป็นเมียแปง-
 รวมน้วน คำนานชานไซ
 ไผ่เกี่ยวหมากแมน เกิดคว้างทิ้งหัน-
 ปล่ายปุย พังสารคาวใจ
 เหมือนไขประคุด เจ้าแม่ปล่ายปุย
 เป็นจริงแมนหมั้น แม่หญิงละปุน
 จายเชียงใหม่เฒ่า อย่าสืบสัมพันธ์
 รวมนอน จักเป็นเวรกรรม
 ทำหื้อเกิดกรรม แม่หญิงชมขวัญ
 ผัวแปง คำนานเล่าไว้
 ไม่ได้ก็เปลี่ยนแปลง เตะจะโรยแรง
 กันเอารวมทอง เฉพาะเวียงบึง
 บักรวมเกี่ยวของ เอาเปียละปุน -
 เชื่อมชิด แม่หญิงชมขวัญ
 หื้อกลัวเดชฤทธิ์ เหมือนดังเรื่องเจ้า-
 เตรี กอดอนาที่ คำนานเล่าไว้
 ก่อนไถ่สู่กันฟัง ก่อนหล่นนายเหย

ผู้หญิงชาวลำพูนนั้น ผู้ชายชาวเชียงใหม่อย่าได้
 เอามาเป็นคู่ครอง จะทำให้เดือดร้อนภายหลัง
 เพราะเป็นผู้หญิงที่ชอบชมสามี คำนานเล่าไว้
 ดังนี้ไม่ได้ดัดแปลงแก้ไขเลย พลกำลัง
 จะลดน้อยลงหากผู้ชายชาวเชียงใหม่
 แต่งงานกับผู้หญิงชาวลำพูน ผู้หญิงที่ชอบชม
 สามีนั้นให้กลัวฤทธิ์เดช ดังเรื่องของ
 พระนางจามเทวีนี้ คำนานว่าไว้ดังนี้
 จึงนำมาเขียนเป็นคำเล่าสู่กันฟัง

ประวัติโป่งน้ำร้อนตำบลออนเหนือ

ประวัติกลอนสาร

เมืงน่านยิ่งล้ำ คีฎหาล้ำ
เมืองออนหนไก มีธานีพระ
ไค้อยู่อาศัย กับตนโยมนาย
กุมมาระหัน ท่านมีหยูกยา
เพจรรอบก้าน ในภูหาคำป่าไม้
ธานีสีทัน ตามเป็นเลาไว
อินบันป้อไคยินมา อยู่คงป่าไม้
ไค้หลายพรรษา ก็ถึงเวลา
คัมภีร์ชาคชว่า ละกุมมาระ
บันจะอยู่หัน แตนตนองคักคา-
ท่านไท เป็นหมอประจำ
โนคงป่าไม้ ตามไค้ไค้เรียนมา
ขบถกุมมาระ ละลองธิดา
ไค้หลายปีมา ก็มาหาเกลี้ยง
รวจตุตคาย มอนเมาะม้วยเมียง
คายล้ำเอียงชาคมิต ละหยุกละยา
เพจาเตปติบ กองไขว่ขวางไปมา
คักคามิต ในถ้ำภูหา พระญาอินตา
เล้งหันอยู่ควย ไปริบลอมมา
ไค้ที่ขุนห้วย ณะผายไปไค้ทศ
ลมบันน้ำที่ ฤทธิยาตีบ
บ่าสุนป่าภูาดินทราย เกิดเป็นน้ำตบ

ประวัติโป่งน้ำร้อนตำบลออนเหนือ

กลอนนี้เป็นประวัติว่า นานมาแล้ว

ที่ถ้ำเมืองออนซึ่งอยู่ไกลออกไป มีพระธานี
อาศัยอยู่กับโยมที่มีชื่อว่า กุมาระ ท่านมียา
ต่าง ๆ หลายชนิด ในถ้ำทองซึ่งอยู่ในป่า
นั้นเป็นที่อยู่ของธานีสีทัน ดังที่มีผู้เล่าไว้
พออินบันไคยินมา พระธานีอาศัยอยู่ในป่า
ไค้หลายพรรษาจนกระทั่งสิ้นชีวิต ทิ้งให้
กุมมาระอยู่ที่นั่นและไค้เป็นหมอแทนพระธานี
ตามที่ไค้รำเรียนมา หมอกุมาระมีชีวิตต่อมา
หลายปีจนกระทั่งสิ้นกรรมจึงเสียชีวิต ณ ที่นั้น
ทิ้งยาทิพย์เหล่านั้นเคลื่อนอยู่ภายในถ้ำ
ซึ่งมีคสนิพนันพระอินทร์ไค้เล้งเห็นจึงไปเก็บ
เอามาไว้ที่ขุนห้วยแล้วเอาไปรยปรายไป
ทุกทิศ เมื่อถูกกิริฉแลตมและน้ำทิพย์ บำบัด
ก็ไค้ได้ปะปนไปกับหญ้าหรือดินทราย แต่
บังเกิดเป็นน้ำทิพย์อยู่ตามที่ต่าง ๆ เป็น
บ่อน้อยใหญ่ มีน้ำเคือจจนคว้นพุ่งขึ้นเป็นสาย
ตามริมฝั่งน้ำนั้น ทั้งนี้เป็นเพราะฤทธิ์ของ
ยาทิพย์นั้นทำให้น้ำเคือคพลาน เป็นที่
น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก คนทั้งหลายซึ่งไม่ทราบ
ต้นสายปลายเหตุก็ไม่เชื่อถือ คนที่ไปพบเห็น
ก็เรียกว่า "โป่งร้อน" กันทุกคน บ้างก็เอา
หน่อไม้ไปต้มสำหรับขาย ไม่ทราบถึงที่มาของ

โศคนตทั้งหลาย ตามเกาะคอนทราย
 บ่อใหญ่บ่อหน้อย เตือกปุงเป่นเปว
 เป่นควันเป่งป้อย ตามริมยอยฝั่งน้ำ
 เพราะกะจะจัง บิดย่าแก่งล้า
 เป่นเปวเตือกขึ้นเสียงดัง
 บด ๆ บัด ๆ ปูนอัศจรรย์
 ตึง ๆ ตึง ๆ เป่นควันส่งปัน
 ส่วนคนตทั้งหลาย บรู๋ปายสน
 เขาบนิมม่อนน้อย คนใดไปหัน
 ก็ว่าโป่งฮ้อน คุกใหญ่หนอยญิงจาย
 พองเอาหนอไม้ แจ่มไปขาย
 บรู๋นิยาย บอญาเกบหล้า
 เม็กโก่หมุหม่า เขาเอาไปฆ่า
 เอาลวกกกกาลากขึ้น ชนโก่ชนเปิด
 กองหันพักพื้น ตีปั่นบอแก้ว
 ยาดี่ สัตว์มีชีวิตร บมิกอิติ
 เอาแจ่นาคี บตุกเป่ยหล่ม
 ไซโก่ไซเปิด เก็บเอาใส่ต้ม
 ตี้นาวนาเตือคร้อน ได้เป่นเก็งวัน
 บตุกบรอน บตุกโก่สกตองสนใจ
 มีเต็กไม้ หนอนางกลวยตอง
 เปือกกอยมันคอน สุกเตเปยหล่ม
 ของมีจิตใจ บถาเอาต้ม

บอญาพิพนี้ เบ็ดโก่หมุหม่าก็เอาไปฆ่าแล้ว
 ลวกที่บ่อน้ำร้อนนั้น ชนโก่ชนเปิดจึงกอง
 อยู่เต็มกันบอญา สัตว์ที่ยังมีชีวิตรอยู่หาก
 เอาไปแช่น้ำนั้นจะไม่สุกหรือเปื่อย
 ไซเปิดไซโก่หากเก็บไปต้มในน้ำเตือคนาน
 ถึงครั้งวันก็ไม่สุก มีเต็ก หนอไม้ กลวย
 เปือก กลอย เหน้นที่ต้มแล้วสุก ของ
 ที่มีชีวิตรจิตใจไม่ตองเอาไปต้มเสียเวลา
 เปลา ๆ คาวกลอนประวัติของโป่งน้ำร้อน
 ขอบบลงเพียงเท่านี้ จะจริงหรือเท็จ
 ไม่เคยเห็น มีคนเล่าให้ฟังมาดังนี้
 เล่าสู่กันฟังแค่นี้ก่อน

จักหา^๑ลม^๒ตาย^๓ไป^๔ลา^๕ตอง^๖ ประ^๗วั^๘ติก^๙อน^{๑๐}สาร^{๑๑}
 เร็^{๑๒}อง^{๑๓}ของ^{๑๔}โป^{๑๕}ง^{๑๖}ฮ^{๑๗}อน^{๑๘} ขอ^{๑๙}จ^{๒๐}ม^{๒๑}เต^{๒๒}า^{๒๓}อ^{๒๔}ห^{๒๕}ม^{๒๖}ค^{๒๗}ค^{๒๘}ว^{๒๙}า^{๓๐}ม^{๓๑}
 จัก^{๓๒}จ^{๓๓}ริง^{๓๔}หรือ^{๓๕}เห^{๓๖}็จ^{๓๗} ก็^{๓๘}ม^{๓๙}ไ^{๔๐}ด้^{๔๑}ห^{๔๒}ัน^{๔๓}
 เป็^{๔๔}น^{๔๕}เจ^{๔๖}า^{๔๗}ห^{๔๘}ือ^{๔๙}พ^{๕๐}ง^{๕๑} ว^{๕๒}า^{๕๓}มี^{๕๔}ค^{๕๕}ัง^{๕๖}อ^{๕๗}
 เ^{๕๘}า^{๕๙}น^{๖๐}ี^{๖๑}ส^{๖๒}ู่^{๖๓}ก^{๖๔}ัน^{๖๕}พ^{๖๖}ง^{๖๗}ก^{๖๘}อน^{๖๙}และ^{๗๐}น^{๗๑}าย^{๗๒}เฮ^{๗๓}ย^{๗๔}

26 พฤษภาคม 2524 ป้อ^๑หน^๒าน^๓อิน^๔บ^๕ัน ช^๖ติ^๗ร^๘ิต^๙น์ อ.^{๑๐}ส^{๑๑}ัน^{๑๒}ก^{๑๓}ำ^{๑๔}แพ^{๑๕}ง จ.^{๑๖}เช็^{๑๗}ย^{๑๘}ง^{๑๙}ไ^{๒๐}หม^{๒๑}

ควาฮำบอไฟ

อันณะเปณี หัวทีก่อนเกา
โบราณแบบเมา ลานนาโตเหนือ
บอไฟจิทาง นึ่งค่างยังเหลือ
สืบสายใยเครือ กวรจากลาวอ้าง
วัฒนธรรม แนวนาสืบสร้าง
รักษาาเนียมเคร่งครัด เทศกาลใด
ของไผ่ไคคักดี ปูจาทอแก้วสามองค์
ที่ระตะนะ ปู่พระ-ขัมม-สงฆ์
ช่วยกันชำระ ปู่พระกาสันหมั่น
ของดีศักดิ์สิทธิ์ สะดุดแห่งนั้น
สิ่งมงคลใจเลิศล้ำ ระลึกคุณองค์
สละพรหลอณา อันอวลกลิ่นควยโศธาร
ชูปเทียนดอกไม้ ขาวไหว้อาจารย์
อุทิศบุญกุศล ภาวนาวิธีที่สร้าง
จารีตอันดี เดิมมีตำนานสร้าง
วัฒนธรรมมาเนืองนับ บอไฟจิเฝ้า
หมู่เราต่างรับ สืบมาแต่ต้นโบราณ
ปูจาติรัตน นามัสสะการ
เมื่อถึงเที่ยงวาร สมโภชแก้วเจ้า
ของจาวล่านนา เดิมมาแต่เหง้า
สืบสายเครือเคียวเกี่ยวกอง
เจียงใหม่จังหวัด งานจัดรวมปอง
หลายฐานดินถ่องคราวมี สละพรน้ำพระ

ควาฮำบองไฟ

ประเพณีที่มาแต่โบราณของชาว
ล่านนาอย่างหนึ่ง คือ การจุดบองไฟนั้น
ยังสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ควรที่จะได้นำ
วัฒนธรรมอันดีงามนี้มากล่าวถึง เมื่อถึง
เทศกาลที่มีการบูชาพระรัตนตรัยเพื่อคารง
พระพุทธรูปศาสนาอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และ
เป็นมงคลระลึกถึงคุณพระพุทธรูปองค์ด้วย
การสงฆ์น้ำที่มีกลิ่นหอม กราบไหว้ด้วย
ดอกไม้ธูปเทียน จารีตอันดีงามที่มีมาแต่เดิม
ได้สืบทอดจนกลายเป็นวัฒนธรรม ดังเช่น
การจุดบองไฟ ซึ่งพวกเราสืบทอดวัฒนธรรม
ของชาวล่านนาแต่เดิมมา เพื่อสมโภชบูชา
พระรัตนตรัย จังหวัดเชียงใหม่ได้ร่วมกัน
จัดงานขึ้นในทุกท้องถิ่น สงฆ์น้ำพระปีละครั้ง
ตามประเพณีของล่านนาซึ่งมีมาแต่เดิม
ที่วัดพระนอนขอนม่วงในวันเดือนแรมเดือนเก้า
เหนือคัม (เดือน 7 แรม 15 ค่ำ) ประมาณ
ปลายเดือนพฤษภาคมถึงต้นเดือนมิถุนายน
ผู้คนจำนวนมากต่างเฝ้าคอยชมการจุด
บองไฟขนาดใหญ่ให้ทะยานลิ่วขึ้นไปบน
ท้องฟ้าด้วยความพอใจ บองไฟอันมีพลังนี้
จะแผดเสียงดังกึกก้องยามที่อยู่กลางอากาศ
หึ่งกลুমควันขาวกระจายที่ค่าง (แทนซึ่งอยู่

คบตี้อยู่กอง ตั้งกลองแสดมองมองเชิง
 ฟอนเอนวอนแว แอนแอแซนเชิง
 เหย่งมายลายเจิง เจยบานจิ้นสู
 ปี่ตีใจจริง ขนคิงเปือกหลู
 ทวยตามกอยกู ผอเฑอะ
 คาวร่าบอไฟ จาไซพราเพระ
 สมกวรแกทวยวางลง อันจักยอบยัง
 จอคจั้งปลคปลง ขอเทพไทองค์
 อวยพรสู่หลา สุขสวัสดิ์สะกี
 จूंมีตัวหน้า ผุ่งคนณะคาไหญ่นอย
 จจริงแกตุ๋ญ

20 พฤษภาคม 2525 คงแก้ว จิโรรส ค. เกิด จ. เชียงใหม่

เนื้อหาอื่น ๆ

วรรณกรรมกล่าวอำประเภนี้ มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่อง เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถ จักรรวมเข้าในเนื้อหาทั้ง 5 ประเภท ดังกล่าวข้างต้น มีทั้ง เรื่องที่แต่งขึ้นในโอกาสวันสำคัญ ต่าง ๆ ในรอบปี เรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเรื่อง เบ็ดเตล็ดทั่วไป ดังจะได้แยกกล่าว เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. วันสำคัญประจำปี เป็นเรื่องที่เขียนขึ้นในโอกาสวันสำคัญ และมีเนื้อหา เกี่ยวกับวันสำคัญนั้น ๆ เช่น คำกล่าวอวยพรในโอกาสปีใหม่ คำกล่าวถวายพระพร เนื่องใน วันเฉลิมพระชนมพรรษา คำกล่าวสกุติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวัน ปิยมหาราช ฯลฯ ดังตัวอย่าง

การส่งความสุข

อายุวันนึ่ง สุขตั้งแต่เล่า
 สิบนิ้วใส่เกล้า โนม่นาวเกษา
 มอนโคแตงคิต ก่าอูก่าจา
 ฝากถึงอวอา คนฟังทั่วหน้า
 ก่าโคบตี ป็น้องเจ้าข้า
 มอนขอขมาโทษยก ลายลักษณ์อักษร
 หลอนมนับกรรม ทกษาคถียก่าโค
 การแต่งควาจอย แล้วแต่วิสัย
 ตามปัญญาใน ของตัวมอนข้า
 วันนีวันดี คิติเข้มกล้า
 ขอโอยพรมารเียรกร้อง ขอฝากก่าฟอน
 วิงวอนนมน้อม คนฟังทั่วห้อง-
 ไทยแลนด์ ตั้งแกวกอเพชร
 มณีสีแสง ชาวเหลืองคำแดง
 สยงแสงเจ็ทจำ วันนีวันดี
 ป็น้องเจ้าข้า เป่นวันมงคลจะนะ
 เป่นวันโจกจัย คิติภาวะ
 เป่นวันปราบไคภัยมาร ฝูงหมู่เคราะห์ร้าย
 อย่าไคติดตาม เคราะห์หีบี่เคื่อนวันยาม
 อย่าไคมาถ้ำ ตั้งเคราะห์ลืบสาม
 และนามลืบท้า อย่าไคมาป่านถูกเนื้อ
 ตั้งเคราะห์เจ็บเป่น กูอันมันเจือ
 หื้อตกซาดเลียงก่ายา หื้ออยู่วุฒิ
 เจริญนักหนา หื้อมีศิมา สิบไปเมื่อหล้า

การส่งความสุข

อายุยืนนานมีแต่ความสุข เกิด
 ยกมือเหนือหัวแล้วก้มลงกราบ ตัวข้าไค
 แต่งคำกลอนฝากถึงพี่น้องผู้ฟังทั้งหลาย
 คาพูดไคไม่คิติขอยกโทษให้ควยหากการ
 แต่งนี้มีข้อขาดตกบกพร่องไม่ครบตาม
 หลักการแต่งควาจอย ก็เป่นเรื่องสุกวิสัย
 เป่นไปตามสติปัญญาของตัวข้า วันนีเป่น
 วันดียิ่งจึงขอฝากควาวยพรมากราบไหว้
 แคผู้ฟังทั่วประเทศ วันนีเป่นวันมงคล
 เปรียบเหมือนแกวมณี หรือเพชรที่ส่งแสง
 เจ็ทจำเป่นประกาย เป่นวันดี วันแต่ง
 โชคชัย ชนะภัยมารทั้งบ่วง เคราะห์ร้าย
 ทั้งหลายอย่าไคมาไกลกราย ทั้งเคราะห์หีบี่
 เคราะห์วัน ตลอดจนเคราะห์อื่น ๆ
 ทั้งหลายอย่าไคมาถูกเนื้อตอตัว การ
 เจ็บไข้ไคป่วยทกอย่างให้หมดไปจาก
 ร่างกาย ให้อยู่สุขสบายมีอายุยืนนาน
 ขอฝากควาวยพรมจากตัวข้าน้อยไปถึง
 ประชาชนทุกทิศ จะทำงานการไค ๆ ก็ตาม
 ขอไครารวยเงินทอง และอย่ามีสิ่งร้าย
 มากล้ากราย ทานาทำสวนก็ขอให้สม
 ความปรารถนา มีลูกมีหลานก็ขอให้เป่น
 คนว่านอนสอนง่าย จะมีแฟนก็ขอให้ไค
 คนสวย ๆ สมหน้าตา รักไครและพูดจากัน

ขอฝากกำปอน ของตัวมอนข้า
 ถึงหมู่ประชาทั่วทิศ ยะเวียกทำการ
 หาเลี้ยงชีวิต ขอมูลมั่งโดยเงินค่า
 หลอนว่าป็น้อง ยะเวียกการหยั่ง
 ขอย่ามีมาร สิ่งร้ายมาถา
 ยะโฮทำสวน ทำนาหวานกล้า
 ขอสมอารมณ์ภูเจื้อ มีลูกมีหลาน
 แบ่งปันพักเพื่อ ขอสอนอยู่ถ้อยฟังกำ
 แพนราที่ฮัก มีอยู่ประจำ
 ล้วนแต่งงาน ๆ สมทาสมน้ำ
 ฮักกันแบ่งกัน เจ้าเจ้าข้าข้า
 มีกิริยาเรียบร้อย ตัวแก้วเมียแสง
 เปาแบ่งเงินจอย หนีเรื่องถ้อย-
 เคื่องคาย ตัวเผคเมียฮัก
 ปาหื้อสับหาย เปนตี้เคียงมอาย
 นี้องจาวบ้าน วันนีวันดี
 ฆอนให้กิกิสร้าง มันมอฮวยพร้าพร้อม
 อายุวันนัง สุขังแวคล้อม
 ขอสมไปอั่งมีชัย หลอนว่าฮัก
 แหงห้องแคนไกล หื้อมีกำไฮ
 ซ้อนสามสี่ห้า หื้อมีปัญญา
 สับพันแกงกล้า สมตั้งกาปอนว่าไว
 หลอนมีลูกเขย ลูกอ้ายลูกไป
 ล้วนแต่ฮักคนดี เมียหลวงเมียน้อย
 งามดีใสสี ผิวขาวงามดี

ค้วยถ้อยคำที่อ่อนหวานคะชา ลูกหนู
 เกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีแต่ความชื่นบาน
 ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน รวากับว่าเป็น
 ตัวเปรตเมียฮัก จะพาให้บิหายและเป็น
 ที่ฮักอวยแก่ชวามัน วันนีเป็นวันดีตัวข้า
 ได้คิดแต่งค่ากลอนอวยพรมาขอให้มีอายุยืน
 มีความสุข สมปรารถนา มีชัยชนะข้าศึก
 ศัตรูทั้งปวง หากจะไปค้าขายในแดนไกล
 ก็ขอให้กำไรเป็นหลาย ๆ เทา ให้มี
 ปัญญาแกงกล้าสมตั้งคาพรที่ให้ไว้ หากมี
 ลูกผู้ชาย ลูกเขย ลูกสะใภ้ ก็ให้เป็นคนดี
 ทั้งเมียหลวงเมียน้อยล้วนเป็นคนสวย
 ผิวขาว เหวบางร่างเล็กพวกที่ฮักวน คำ
 และลงพุงนั้นอย่าได้พมพานเลย ข้าวของ
 เงินทองสารพัดให้หลังไหลเข้ามาทุกวัน
 คิดสิ่งใดก็สมหวัง ตัวน้อยคำชวนาพรนี้
 มาให้ให้มีเงินหมื่นเงินแสน มีชื่อเสียง
 โค้งดังไปทุกทิศ เพื่อนฝูงรักใคร่ทั่วหน้า
 ถึงนอนดึกตื่นเช้าก็อย่าไคเหงาเศร้า
 มือเข้ามือกลางวันที่ให้ไคกินแถม ลาบ และ
 ปลา ให้มีสติปัญญาของเว ถูกหวยแซร์
 ไคร่จิบ รดแกง มีพร้อมทุกสิ่งทั้งแหวนด้วย
 ประสงค์สิ่งใดขอให้ไคสิ่งนั้น มีมงคลสืบไป
 วาจาฮักนี้ตัวข้าอวยขอฝากมาถึงที่ป้านาอา
 ทั้งไกลและไกล ให้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง และ

แควบางฮ้างน้อย ล้ำค่าคาสูง
 ลงปุงชี่ต้อย อย่าได้มาปวนสืบเชื้อ
 เข้าของเงินค่า ภูอันนั้นเชื้อ
 ไหลหลังเข้าตึงวัน แม่นจักนึกคิด
 หื้อได้สมหวัง อันตัวหน้อยค่า
 บันทาส่งหื้อ มีเงินแสน
 เงินบันหมื่นหื้อ จื่อเสี่ยงลือชาทั่วทิศ
 มิตรแก้วสหาย ไมตรีผูกมิตร
 ขอสมเฝ้าอย่างก้าวอน หลับเด็กลูกเจ้า
 อย่าเสร้านะงาหมอง คาบเขางายตอน
 หมูแหม่นลาบส้า หื้อมีปัญญา
 ว่องไวเก่งกล้า ถูกหวยรวยแซร์ป็น้อง
 รถจีบรถเก่ง สิ่งใดมีพร้อม
 ตั้งแหวนสอดก้อยคารง ขอสมดังคิด
 ตามความประสงค์ ขอเป็นมงคล
 สืบไปเมื่อหล้า สัจจะวาจา
 อันตัวม่อนชา ผากถึงอาวอาป็น้อง
 บ้านไกลบ้านไกล บันไปพร้าพร้อม
 ทุกเผ่าผู้คนฟัง ม่อนเกยแต่งคิด
 แพนควาประจำ จื่อว่าหน้อยค่า
 สันกางบ้านไต้ เกยส่งจดหมาย
 ไปมาใจ ๆ เมื่อหนานทองใบ
 ก่อนนั้น เคียวนี้อ่านวย บ่ได้ร้อรัง
 จีบกระดากขึ้นมาคำ เขียนบทควาจอย
 หยอนห้อยติดตาม ส่งถึงนวยอา

ทุกคนที่ฟังอยู่ ตัวข้านี้เกยแก่งควาและ
 เป็นแผนรายการใช้ชื่อ "หน้อยค่า
 บ้านสันกลาง" เกยส่งจดหมายไปอยู่เสมอ
 ตั้งแต่สมัยที่หนานทองใบยังจึกรายการอยู่
 เคียวนี้คุณอ่านวยจึกรายการก็ไม่ได้ร้อรัง
 รีบเขียนควาส่งมาถึงรายการเพราะทมิได้
 วันนีวนิดีข้าชอกราบไหว้ คำพูดใดไม่ครบ
 หรือขาดตกบกพร่อง ขอให้พี่น้องทั้งหลาย
 อภัยให้ด้วย อย่าเพิ่นเกลียดชังข้าเลย
 วันหน้าวันหลังจะเขียนมาอีก เรื่องรัก ๆ
 ใคร ๆ ก็จะได้มาแต่งคงจะดี วันนี้
 พอก่อนวันหน้าจะมีพราหมณ์อีกเป็นสองเท่า
 คอกกระด้างงาที่บานสะพรั่งเอย คำพูดใด
 ไม่เรียบร้อยขอพ้ออ่านวยและพ้อหนาน
 พอนอยจงให้อภัยด้วย

เพราะขอคบได้ วันนี้วันดี
 ม่อนขอกราบไหว้ อภิวันขึ้นยก
 กำนูจากจา กำนโคบครบ
 ตกชากถอยมีมา ขอหนุเป็นอง
 ปี่จ่านองจา ม่อนขอชะมา
 ออย่าจ้งมอนชา วันทนาวันตา
 ปายจุนเมื่อหล้า จักเขียนทวยมาเผื่อไว้
 กำนักกำแปง เก็บมาเซาะไซ้
 หล้งสมใจอังก้าวอน วันนีบตาวันหน้า-
 แถมสอง ม่อนจักมีปอน มาบันส่งหื้อ
 ม่อนจักมีปอน มาบันหื้อเจ้า
 กอนแหล สบ้งายมหลามปายไบออย
 กำนูจากำจากำไคมนับเรียบรอยขอป้อาย-
 อานวยพร้อมกั บ้อหนานบ่อนอย
 จงอภัยจิม

19 มิถุนายน 2516 หน้อยคำ อ.คอกคำใต้ จ.ยะลา

วันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม

ยอฉะหนม บังคมกราบนบ

วันราชสมภพ พระชนม์พรรษา
แห่งองค์ราชะ บรมนาถา
โสมชติยา ราสินีเจ้า
สิบสองสิงหา ประชาลันเกล้า
ถวายบังคมท่นไท ลิริกิติโสม
บรมโลมโลกไว้ องค์พระแม่เจ้า-
จาวไทย เมืองอภิลัก ชิตะสมัย
บุญพระแม่ไทย ปกมังกังเก็ง
บ้านเมืองเจริญ บ่เพื่อนไหวเล็ง
เนื่องปารมีแม่พระ สิบสองสิงหา
กราบสักการะ เทิดเกียรติแม่เจ้าบำรุง
เสด็จทั่วแคว้น แคนป่าเขาสูง
บ้านนอกในกรุง พระแม่เสกสร้าง
ร่มโพธิ์ร่มไทร แต่ใบโพธิ์กว้าง
พระปารมีจ้วยกำ เป็นที่พึ่งพิง
คุณยิ่งแม่นา สมุทธานกว้างสาร
ศิลปาศีพนัน พระแม่ฝึกสอน
โปรดหมู่นิกร นำหมู่มนุษย์
สัตว์เลี้ยงสวนครัว เกษตรทุกค่าน
จักสาน-งานทอ ถักร้อย
พระหัตถะยา เมตตาบ่อนอย
เยี่ยมกอยจูบ้าน เขตคาม

วันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม

ยกมือประนมกราบถวายบังคม

ในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ 12 สิงหาคม
ประชาชนถวายบังคมสมเด็จพระนางเจ้า
สิริกิติ์ พระผู้มีสิริโฉมงดงามเป็นที่เลื่องลือ
พระองค์ผู้เป็น "พระแม่เจ้า" ของชาวไทย
เนื่องในอภิลักขิตสมัยนี้ ด้วยบุญบารมีแห่ง
พระแม่เจ้าที่ได้ปกป้องคุ้มครองให้บ้านเมือง
เจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น 12 สิงหาคม
ขอกราบสักการะเทิดพระเกียรติพระแม่เจ้า
พระองค์เสด็จไปทั่วทุกหนทุกแห่ง ทั้งป่า
เขา บ้านนอกในเมือง พระองค์เปรียบเหมือน
ร่มโพธิ์ร่มไทรที่แผ่บารมีช่วยเหลือและเป็น
ที่พึ่งพิงของประชาชน พระคุณของพระองค์
มากล้นยิ่งกว่าน้ำในมหาสมุทร โครงการ
ศิลปาศีพนัน พระองค์โปรดให้จัดตั้งและ
ฝึกสอน โปรดให้แม่บ้านฝึกฝนอาชีพ
เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชผักสวนครัว งานเกษตร
ทุกค่าน งานจักสาน งานเย็บปักถักร้อย
น้ำพระทัยของพระองค์เปี่ยมด้วยความเมตตา
เสด็จเยี่ยมเยียนประชาชนทุกแห่ง เมื่อ
ประชาชนทุกข์ยากเนื่องจากประสบภัยพิบัติ
ต่าง ๆ ทั้งน้ำท่วม ไฟไหม้ พระองค์ก็ทรง

ประชาตักตักขี้ พระแม่ไต่ถาม
 น้ำท่วม-ไฟลาม ยามภัยมาทอง
 พระทรงห่วงใย ช่วยปกช่วยป้อง
 ผองหมู่ประชาแซของ
 พระแม่ห่วงใย จาวไทยเทศต้อง
 จุหนแห่งทองแลดู หมู่ปราชญ์มารร้าย
 อริศัตรู ประเทศขอบคุ
 ชายแดนจุกาน พิการร่างกาย
 บาดเจ็บเพื่อบ้าน ถิ่นเกิดเมืองนอน
 นี้ไว้ พระแม่เยี่ยมเยือน
 คุแลแต่ไซร์ ถึงคนป่วยไข้-
 ทรงกอบ พฤกษ์พวงป่าไม้
 เขาสูงสูกสอย ฮ่อมห้วยปลออย
 แม่บ่หยันหยาน นำการศึกษา
 เขาสูงหมู่บ้าน เพื่อเยาวชน-
 รอบรู้ ศาลารวมใจ พระไต่ส่งยู
 จัดแจงแต่งสร้าง โททำ
 ฝึกฝนคนควา อาชีพประจำ
 หื้อมีงานทา ยามว่างก็ได้
 องค์นักาภิภา กาชาคเหนือไต่
 บริจาคเลือดไปพร่ำพรอม
 พระแม่จาวไทย ทรงไต่ไ้มน้อม
 บำรุงศาสนด้วยเหตุพิ
 พระสงฆ์องค์พระ คววงแก้วตะไทร

ไต่ถามด้วยความห่วงใย ประชาชนทั้งหลาย
 ทางแซร่องสรรเสริญ พระองค์ทรงห่วงใย
 ชาวไทยทั้งประเทศทุกหนแห่ง ตลอดจน
 ผู้ที่ปรามปรามศัตรูของประเทศตามชายแดน
 ซึ่งได้รับบาดเจ็บและพิการเพื่อรักษาชาติไว้
 พระแม่เสด็จไปทรงดูแลอย่างใกล้ชิดไม่ว่า
 จะอยู่ในป่าเขาสูงลึกเพียงใด ทรงนำการ
 ศึกษาเข้าสู่หมู่บ้านเพื่อให้เยาวชนไทยมี
 ความรู้ พระองค์ทรงส่งเสริมให้สร้าง
 ศาลารวมใจเพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาค้นคว้า
 หาความรู้ ตลอดจนทรงส่งเสริมให้มีการ
 ฝึกฝนงานที่ทำในยามว่าง ทั้งยังทรงเป็น
 องค์บารมีกาสดากาชาดไทย ซึ่งรับมรดก
 โลหิตอีกด้วย ทรงเวหาพระทัยใส่ในการ
 บำรุงพระศาสนา วัฒนธรรมไทยนั้นทรง
 ยึดถือตามแบบฉบับที่มีมาแต่โบราณ เรา
 ชาวไทยขอน้อมถวายความเคารพแด่
 องค์พระแม่เจ้าด้วยความกตัญญู วันที่
 12 สิงหาคม ประชาชนขอถวายพระพร
 ให้พระแม่เจ้ามีพระชนมชีพยืนนานเป็นคู่ขวัญ
 องค์ราชา ขอให้พระราชินีจงทรงพระเจริญ
 ยืนนาน ให้ทรงสิริโฉมคงงามอยู่ยืนนาน
 ทั่วโลกแซรื่ององค์แม่พระของชาวสยาม
 ขอถวายความภักดีและสดุดีพระแม่เจ้าของ

วัฒนธรรมไทย ยึดตามแบบเก่า-
กตัญญู⁺ท่า พระแม่เป็นเจ้า
ซึ่งเราชาวไทยน้อมนม

ชาวไทย ขอให้พระองค์มีพระชนม์ยิ่งยืนนาน
เป็นคู่ขวัญจอมราชาตลอดไป ขอเทิดพระองค์
ไว้เหนือเกล้า ขอถวายพระพร

สิบสองสิงหา ประชาเคารพ
พระชนม์แม่เจ้ายืนนาน ก้องกราชะ
เกรวัชกาล พระภูมิบาล
ปกหมเกลเกล้า ฟ้าอายุกา
โหน้เตอะเจ้า พระราชินียิ่งยศ
ทรงพระยืนนาน ในอนาคต
พระโสมแม่เจ้าจงงาม หัวโลกแซของ
แม่พระสยาม ถวายยังความ
ภักดีล้นเกล้า ขอสดุที เทิดคุณแม่เจ้า
วันแม่จาวไทย ทาพระ⁺ จอพระสิริ
คู่จอมราชา สดิตเที่ยงหมั้น-
ยืนยง ชูสิ่งองค์ เทิดเหนือเกล้า
เต้านี้ขอถวายพระพร ก่อนแหลน่ายเหย

13 สิงหาคม 2527 กำจร จินดาหลวง อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่

ชาวสามตุลารำลึก

ชาวสามตุลา เวียนมา

ไคว่ครบ บรรจบขบเข้า
 รอมเล้าถึงทอง เป็นวันปิยะ
 มหามุสรณ์ สมเด็จพระ
 มหาราชเจ้า เสด็จสวรรคต
 พินาน่านเข้า แคนานานานผ่านพ้น
 พระคุณความดี ยังมีมากล้น
 ตั้งแต่ตนครองเมือง เสวยราชย์แล้ว
 แทนแก้วคาเหลือ มีพระทัยเฝ้า
 สงสารไพร่ฟ้า ปดจากา
 บรรดาทหารข้า ผู้มีศรัทธาเทวธม
 ไทยต้องเป็นไทย มีไปทั่วห้อง
 ทุกแห่งห้องอาณา สาธุเชษฐอง
 ขึ้นต้องประสา ฝูงประจา
 เจยจมสี่ห้า เพื่อบึงดังหาฝน
 ตกกลางเหนือหญ้า ผืนพระสุทธาชุมน้ำ
 หญ้าโปร่งใบเขียว จากการเหี่ยวจำ
 ไสวชอกันใบมุง แคนแต่นั้น
 ทานเจ้าบุญสูง ก็ทรงบำรุง
 บ้านเมืองเขตรักกว้าง พัฒนามัคคาคู่กัน
 ถนนหนทางแห่งรถ ทางรถไฟ
 มีไปให้ครบ สายเหนือสายใต้วางราง
 สายหนึ่งนั้น ผ่านไปอีสาน

ยี่สิบสามตุลารำลึก

ยี่สิบสามตุลาเวียนมาบรรจบ

อีกครั้งหนึ่ง เป็นวันปิยมหาราชให้รำลึก
 ถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ซึ่งเสด็จสวรรคตไปนานแล้ว แต่คุณความดี
 ของพระองค์ยังมีปากลิ้น ตั้งแต่พระองค์
 เริ่มเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงมีน้ำพระทัย
 เมตตาประชาชน โปรดให้เลิกทาส
 ทั่วประเทศ ประชาชนทั้งหลายต่างแซ่ซ้อง
 ด้วยความชื่นชมยินดี เปรียบเหมือนหาฝน
 ที่ตกลงเหนือยอดหญ้า ผืนดินเมื่อได้รับน้ำ
 ก็ชุ่มชื้นใหญ่ เติบโตเขียวขจีหลังจากที่
 เหี่ยวแห้งมานาน ค่างชูกิ่งก้านไสว
 ในขณะนั้นพระองค์ทรงทานูบำรุงบ้านเมือง
 ในทุก ๓ ด้าน ทั้งถนนหนทาง การรถไฟ
 ทุกสาย ทางภาคอีสานมีทางรถไฟไปถึง
 เมืองโคราช คำนการปกครองก็ทรงจัด
 ระเบียบเป็น กอง กรม อำเภอก จังหวัด
 ตำบล และหมู่บ้าน ทรงพัฒนาไปทุกด้าน
 ส่วนค่านการศึกษาพระองค์ทรงจัดตั้ง
 โรงเรียนให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนหนังสือ
 แล้วจึงขยายไปทั่วประเทศอย่างทั่วถึง
 ลูกหลานที่เกิดมาจึงได้เรียนหนังสือกัน
 อย่างกว้างขวางมีความเฉลียวฉลาดกัน

เป็นระยะทาง จุรอกจอกจำ
 โคราชเมืองเดิม ไปเต็งเตี้ยหัน
 พระทรงธรรมก่อไว้ คำนการปกครอง
 ภูธรท่านไท จักระเบียบไคกองกรม
 อาเภอจังหวัด ท่านจัดเหมาะสม
 แบ่งเป็นตำบล และเคหะหมู่บ้าน
 ทรงพัฒนา ไปเสียทุกด้าน
 ผลพระคุณงามถึงไว้ คำนการึกษา
 ราชานเฝ้าให้ จัดตั้งไคโรงเรียน
 เพื่อให้อไฟฟ้า ทั่วหน้าไคเขียน
 ศึกษาเล่าเรียน ให้อรู้ทั่วหน้า
 แล้วก็ขยาย ไปดับแค้นเหล่า
 เป็นประชาบาลไคกริบ
 บุญที่บุตทา เกิดมาไคพบ
 ศึกษาซัดแท้มเรียนเอา สว่างแจ้งแล้ว
 คลาดแคล้วความเขลา เตียบนไคไทยเรา
 ฐักันทุกยู สมพระประสงค
 ไคทรงกอบกู้ ความเจริญฟูบ่นอย
 ทรงหันกาลไค ยาวโยชอยล้อย
 แล้วริว่าถ้อยผารมณ โปรคตั้งคณะ
 ธรรมยุตสังฆ ให้อสืบดำรง
 กำนสอนพระเจ้า ศาสนา พุทธาษาไคเรา
 ทราบเนานานระยะ และให้อพระสงฆ
 เผยแพร่ธรรมะ แก่ฝูงไฟฟ้าจาวเมือง
 ยังบ่เท่านี้ เจ้าแทนคาเหลืออง

ทุกคน สมคังพระราชประสงค์ที่พระองค์
 ทรงตั้งไว้ ทรงพัฒนาให้บ้านเมืองเจริญ
 เนื่องจากทรงเล็งเห็นการณไคไกล โปรคให้
 ตั้งคณะสงฆนิกายธรรมยุตเพื่อสืบทอด
 พระศาสนาให้ยังยืนนาน และให้เผยแพร
 ธรรมะแก่ประชาชน ไปเพียงเท่านี้ พระองค์
 ยังทรงพัฒนาชาติในทุกด้าน พระมหากษัตริศคุณ
 ที่ทรงมีแก่ประชาชนนั้นกว้างใหญ่ไพศาล
 ทรงมีพระปรีชาสามารถในการนำประเทศ
 ให้พ้นภัยจากต่างชาติ จนมีความสุขสำราญ
 กันทั่วหน้า เหมือนสายฝนที่หลั่งลงมาชโลม
 แฉนดิน ให้ผลพันธุ์ธัญญาหารทั้งหลายไคเจริญ
 งอกเงย เม บ่จะขาดของถมกราบถวายความ
 เคารพ วันที่ 23 ตุลาคม ที่เวียนมานี้เป็น
 อนุสรณถึงวันที่องค์มหาราชเจ้าเสด็จสวรรคต
 พระองค์เสด็จไปสถิตไคแดนสุขสวัสดิ์
 เมืองสวรรคคแต่ทุกความที่ที่พระองค์ทรง
 กระทำยังดำรงอยู่ ความจริงแล้วหาบ่เพียง
 เท่านี้บ่ ไม่สามารถนามากล่าวไคหมด
 ในที่นี้ จึงขอยูเกิลงเพียงนี้ ขอถวายบังคม

พัฒนาเมือง จุฬายจุฑาน มหาการุญ
 บุญคุณแผ่กว้าง ทรงมอบประทาน
 ให้ไว้ มีพระปรีชา เข้มกล้าแต่ไซร้
 หลบหลีกไค้ภัยมาร น่านาวารัฐ
 สุขเกษมสานที่ สุขเจยบาน
 สรรพทั่วหน้า เสมอคงฝน
 ชโลมแผ่นหลอจ พิษผลชัยญา
 โป่งซอน ประชาชน ขอกมกราบน้อม
 สะการหวานไหววันทา ถวายเคารพ
 ควบเกล้าเกษรา ชาวสามจุลา
 เวียนมาไควเช้า วันอนุสรณ์
 มวรรราชเจ้า เสด็จลีลาสู่ฟ้า
 สุขเกษมเกษมกิจสง่า ไบเบหลวงหล้า
 เมืองอินทร์ ความดีมีไว้
 อยู่ในเขตลิม ที่แต่ความจริง
 หามีเท่าอื้อ เหลือพรรณนา
 กลาวมาที่นี้ ยุติลงเท่านี้
 กราบบังคมก่อนแหละ

22 ตุลาคม 2525 กิตติลาภนา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

2. ความบันเทิง วรรณกรรมคำาประเภนี้ มีเนื้อหาเกี่ยวกับความสนุกสนาน
 เฟลิกเฟลิน เรื่องที่นำมาเขียนเป็นเรื่องที่ไม่เป็นความจริง เมื่ออ่านแล้วจะเกิดความ
 ตลกขบขัน เช่น คาวตลก กล่าวถึงพฤติกรรมของสัตว์ต่าง ๆ ในลักษณะที่ชวนให้ขบขัน
 เพราะผิดไปจากปกติ เรื่องที่ผู้แต่งสร้างเรื่องราวขึ้นเองให้ตลกขบขัน และการแต่ง
 คำาว่าโคยนาเนื้อหาจากเพลงมาแต่ง เช่น สามสิบยังแจ๋ว เหล่าจา เป็นต้น
 กังทัวอย่าง

คำวกลูกอ่านเล่น

เสเลหา ไปปะฮ้องแล้ง
ปะเตาแห่งข้าวอง จักกิมจาเลอ
จักกาหัวหยอง ไปขายหนังปอง
กับตึงจีนส้ม จ้างขายเข้าหนม
จัวขายเข้าต้ม เลี้ยควายงามอุคพาย
แมวเหลนปูปลา หมาเหลนแกวพาย
จุแมวเคี้ยวหว้ายในวัง ลิงลมกับจ้าง
จุกอกตักกัน สองตีนยัน กอดคอไว้ม้อม
อึกคักกับเลื้อ เปี้ยไค้คอนกอม
บุมหัวลิงลมแตกยะ อี कांग หกไป
เอามือเข้าทะ วาอมขวาดได้ปัดเก็บ
อมรักไร กิ่งไม้หักเค้ง
มานที่หัวเมง สหายเป่าหื้อ
กบตีเหล็กไฟ เขียดไปเขาะหม้อ
ปูเป็นคะปือคุนิก โจ้กุงไปหาया
โจปลาไปหานัด มานันยื่นหื้อปูคม
บ้านผมนี้และ ลองขายคึกหม
ผมอยู่บ้านปง มาขายจุงจี
ตัวเวียงใจ จังไรชี้หนึ
จ้างแปะไหที่เจก คอยคูดบุรี
หิคุดชะเร็ค ที่เจกยื่นหื้อบันทวน
แลนผ่นมิตพรา เต่าไปทำการ
ไปขายหมากลาน ยางขายน้ำผึ้ง

คำวกลูกอ่านเล่น

เดินไปพบร่อนน้ำที่แห่งขอท พมเต่า
ตายจนแห่งตึกกระคอง จั้งจกจั้งเหลน
กึ่งกาหัวพอง ผากันไปขายหนังพอง (อาหาร
ชนิดหนึ่งที่ใช้หนังวัวหนังควายทอดให้พอง)
กับแนม ข้างขายขนม วัวขายข้าวต้ม
พอเผลลควายเลยควาไปกิน แมวเล่นไฮโล
หมาเล่นไฟ หลอกให้แมวไปว่ายอยู่ในน้ำลึก
ลิงลมกับข้างยุให้ลิงตักกัน สองเท้ายันไว้แล้ว
กอดคอแนม ชะนีกับเลื้อหยมข้อนที่หัวลิงลม
จนแตก ค้างกระโศกเข้าไปยกมือห้าม
ปลุกจาวะฮัวใส่พระคัมกับกึ่งไม้ตักลงม เตม
ตัวเอง พวกมัน (พม่า) ที่หัวเมง (มอญ)
เพื่อนต้องเป่าให้ กบตีเหล็ก เขียดไปหา
เขื่อเพลิงประจุ ปู่เป็นโรคฟิด ไข้กุงไปหาया
ไข้ปลาไปหาयाตัก เอามาขึ้นให้ปูคม
ที่บ้านผมลองขายคึกโสม บ้านผมซื้อบ้านปง
มาขายแมลงขี้ควาย ท้าวเวียงชัยจอมชี้หนึ
ชอบเชื้อของเจก อยากสูบบุหรี่ที่เจกให้
แลน (เหี้ย) ลับมีด เต่าไปขายของ
กะเหรีียงขายน้ำผึ้ง พี่จักบอกน้องผู้เปรียบ
คังดวงจันทร์ค้างฟ้าไปตามที่เห็นควร
แมลงป่องสานไซ หมาร่าสานตะกร้า เงาะ
จักจันร้องให้กินอาหาร กระรอกหางพวง

จักบอกไข่มุกนี้ เจ้าจันทร์เดือนเก็ง ไปเลี้ยงช้าง กระจายเป็นโจร อีเห็นไปตอน
 ตามกำรำเบิงจะเพราะ แมงป่อง- อาจารย์แก่ มะกอกกินอีเก็ง ลูกโลกินเหยี่ยว
 สานไซ แมงป่องสานเปาะ มิใช่มีแต่เท่านั้น ยุงเป็นพ่อค้าหาบผ้าไปขาย
 เเงาะจักจันให้กินนอน รื่นเป็นตัวแทนขายหมูแม่ลูกอดน เรือคักกับไร
 จอนไปเลี้ยงช้าง กระจายเป็นโจร ไปขายรำในเมือง แผลกจริงปลาชีวิตขึ้น
 เห็นเป็นคน ค้อนท่าजारเถา ไปกินคอกมะพร้าว มดแดงคาค้างอิงอีเก็ง
 มะกอกกินพาน ไก่หน้อยกินฮุ้ง คางคกเป็นพี่น้อง อีงอ้างเป็นหนาน (หิต)
 จ้างมีแต่ฮั่นกานาย ยุงเป็นพ่อค้า พากันวิ่งเต้นเหาะเหินไปมา ลูกแมลงชีควาย
 หาบผ้าไปขาย ฮั่นเป็นขานาย ขึ้นไปกินคอกไม้เต็งรัง พี่จักบอกเรื่องราว
 ขายหมูแม่คอง เรือคักกับไร แก่นอง จะพูดไปมากก็ไม่มีปัญญาจะว่า
 ไปขายแกมก้อง คำมโนเวียงให้ชาว เอาได้ ขอหยุดไว้เพียงแค่นี้ก่อน
 จีตปลาชีวิตอง ขึ้นกินคอกป้าว
 บดแดงคาค้างอิงอีเก็ง
 คางคกเป็นพี่น้อง อีงอ้างเป็นหนาน
 ปากันวิ่งชาน เหาะเหินไต่เต้า
 มาสำคัญใจ เเงาะบราซิลเมา
 ขึ้นกินคอกเปาคอกฮุ้ง จักบอกไข่มุกนี้
 เจ้าแก้วมจา พังสารคาวชาเนอนาย
 จักวาไปนักร บัญญาบดลาย
 ฮั่นองฮั่นาย อยาไปจมน้ำ ขอยอมยัง
 เพราะคนแต่งไมชานาญ กอนเหลนนายเห

21 มิถุนายน 2526 นายแสง จันทาพูน อ.แม่จัน จ. เชียงราย

สามสิบยังแจ้ว แต่งจากเพลงมาเป็นคำขอ

พอทราบอายุ สามสิบยังแจ้ว
ไค่ตายเป็นแมว ไปนอนซ่อนผ้า
ไค่ตายเป็นหรี เป็นแป้งทาหน้า
คลีไอพัทธราดูบเนื้อ คีเสียตัวจาย
อ้ายเป็นบ่าวเจื้อ ไค่แฝงไผ่เอื้อ-
ปลิงปลาว ปี้นั้นไสน้อง
นึกว่าเป็นสาว สีเหลืองบานาว
แต่มีลูกน้อย สามสิบยังแจ้ว
เหมือนกับสาวน้อย ไผ่พันก็เมา-
เออะ ๆ ไส่ผ้าสีโค ดูเบิงดูเพราะ
คีเสียลูกน้อยเขมมี กันปีไค่น้อง
มาเป็นลักซี่ จักฉันปองคลี
เอาหญิงจนไค่ หญิงปองคาย
กันปีเป็นกลอง หื้อนายเป็นกอง
ไปตีแฉ้ออ้อมครัวตาน กันน้องเป็นม้า
เก่งกล้าตัวหาร ปี้น้องเป็นอาน
หลบหลังแพ่งเจ้า สามสิบยังแจ้ว
น้องยังบเข่า ไผ่พันก็เมาชอบรัก
ปี้น้องรวมนาย เจ้ากายบ่าพัก
แฝงไผ่เอื้อปลิงปลาว กันปีเป็นตุ
หื้อน้องเป็นผ้าขาว กันน้องเป็นฮาว
ปี้น้องเป็นผ้า กันปีเป็นกวย

สามสิบยังแจ้ว แต่งจากเพลงมาเป็นคำขอ

พอทราบว่าอายุ 30 ปีแล้วแต่ก็
ยังสอสวยอยู่ อยากตายไปเป็นแมวจะได้
ไปนอนซ่อนผ้าได้ อยากตายเป็นหรี เป็น
แป้งคลีไอพัทธราไปดูบไล้หน้าตาเนื้อตัว
ของน้อง เสียอย่างเคียวที่พี่เป็นหนุ่มวัยดึก
แต่ก็อยากได้เป็นคู่ครองของน้อง พี่เห็นน้อง
นึกว่ายังสาว ผิวเหลืองงามกังมะนาว
ที่แท้แล้วก็มีลูกตัวเล็ก ๆ แล้ว อายุสามสิบแล้ว
แต่ยังสวยเหมือนสาวรุ่น ใครเห็นก็หลงไหล
ใส่เสื้อผ้าสีอะไรก็ดูสวยไปหมด เสียคาย
พี่น้องมีลูกแล้ว ถ้าไค่สนิทสนมกับน้องพี่ก็จะ
พยายามผูกสัมพันธ์เพื่อให้ได้เป็นคนรักของ
น้องจนได้ พี่จะใช้เวลาพยายามเพื่อให้ได้
ภรรยาคงมา ถ้าพี่เป็นกลอง ขยี้เห็นยังเป็น
ฆ้องสำหรับตีในกระบวนแห่ครัวตาน ถ้าน้อง
เป็นม้าพี่จะขอเป็นอาน ประคับหลังม้านั้น
อายุสามสิบแล้วแต่ยังสวยสอไม่แก่เลย
ใครเห็นก็หลงรัก พี่ขอรวมกับน้องผู้คงาม
คงกายพักเชียวเพื่อเซยซิดเสนาหา ถ้าพี่
เป็นพระขอให้น้องเป็นแม่สี ถ้าน้องเป็น
ราวพี่ขอเป็นผ้า ถ้าพี่เป็นตะกร้าขอให้
น้องเป็นต้นกล้า สำหรับหวานในนาที่มี
น้ำขัง น้องเป็นรจนาพี่จะเป็นเจ้าเงาะ

สามสิบยังแจ้ว แต่งจากเพลงมาเป็นคำขอ

พอทราบอายุ สามสิบยังแจ้ว
 ใคตายเป็นแมว ไปนอนซ่อนผ้า
 ใคตายเป็นหมี เป็นแม่ทาหน้า
 คลีโอพัตราอุปเนียด เสียตัวจาย
 อ้ายเป็นบ่าวเจื้อ ใคแฝงไผ่เชื้อ-
 ปลิงปลาว ปีหันไสน้อง
 นึกว่าเป็นสาว สีเหลืองบ้านาว
 แต่มีลูกน้อย สามสิบยังแจ้ว
 เหมือนกับสาวน้อย ไผ่หันก็เมา-
 เอาะ ๆ ใส่ผ้าสีไค คุเบิงคุเพราะ
 หนีลูกหนีหนีหนีหนี กันมีไคน้อง
 มาเป็นลักขี จักฉันปองคลี
 เอาชิงจันไค พึงปองคาย
 จายปองไค จักฉันปองเลาตัวแดง
 กันมีเป็นกลอง หื้อนายเป็นกอง
 ไปตีแควอ้อมครวตาน กันน้องเป็นม้า
 เก่งกล้าตัวหาร ปีชอเป็นอาน
 หลบหลังแหงเจ้า สามสิบยังแจ้ว
 น้องยังบ่เอา ไผ่หันก็เมาชอบรัก
 ปีชอรวมนาย เจ้ากายบ่าพัก
 แฝงไผ่เชื้อปลิงปลาว กันมีเป็นตุ
 หื้อน้องเป็นผ้าขาว กันน้องเป็นสาว
 ปีชอเป็นผ้า กันมีเป็นกวย

สามสิบยังแจ้ว แต่งจากเพลงมาเป็นคำขอ

พอทราบว่าอายุ 30 ปีแล้วแต่ก็
 ยังสอสวยอยู่ อยากตายไปเป็นแมวจะได้
 ไปนอนซ่อนผ้าได้ อยากตายเป็นหมี เป็น
 แม่คลีโอพัตราไปอุปโลภหน้าตาเนื้อตัว
 ของน้อง เสียอย่างเดียวที่พี่เป็นหนุ่มวัยเด็ก
 แต่ก็อยากไคเป็นตุกรองของน้อง พี่เห็นน้อง
 นึกว่ายังสาว ผิวเหลืองงามถึงมะนาว
 ที่แท้แล้วก็มีลูกตัวเล็ก ๆ แล้ว อายุสามสิบแล้ว
 แต่ยังสวยเหมือนสาวรุ่น ใครเห็นก็หลงไหล
 ใส่เสื้อผ้าสีอะไรก็ดูสวยไม่หมด เสียตาย
 พี่น้องมีลูกแล้ว ถ้าไคสนิทสนมกับน้องพี่ก็จะ
 พยายามผูกสัมพันธ์เพื่อให้ไคเป็นคนรักของ
 น้องจนไค พี่จะไคความพยายามเพื่อให้ไค
 รักน้องนะ ถ้าพี่เป็นกิดชิง บ่ไคไคน้องเป็น
 ม้องสำหรับตีในกระบวนเกวรวตาน ถ้าน้อง
 เป็นม้าพี่จะขอเป็นอาน ประคับพาลังม้านั้น
 อายุสามสิบแล้วแต่ยังสวยสอไม่แก่เลย
 ใครเห็นก็หลงรัก พี่ขอรวมกับน้องผู้งดงาม
 คังคายพักเขี้ยวเพื่อเซยชิดเสนาหา ถ้าพี่
 เป็นพระขอให้น้องเป็นแม่ที่ ถ้าน้องเป็น
 ราวพี่ขอเป็นผ้า ถ้าพี่เป็นตะกร้าขอให้
 น้องเป็นต้นกล้า สำหรับหวานในนาที่มี
 น้ำขัง น้องเป็นรจนาพี่จะเป็นเจ้าเงาะ

หื้อน้องเป็นกล้า หวานในน้ำน้ำเจ้าจะ
 น้องเป็นรจนานี้เป็นอายเงาะ
 อยู่คู่บพน้อยปายนา กันนี้เป็นน้ำ
 หื้อน้องเป็นป่า กันนี้เป็นงา
 หื้อน้องเป็นช่อง กันนี้เป็นสาว
 หื้อน้องเป็นจ้อง อยู่รวมเงาร่วมมิตร
 น้องเป็นพระจันทร์ นี่เป็นอาทิตย์
 สองโลกหล้าเมืองคน บ่ได้เมืองนี้
 ไปเอาเมืองจัน จักทวงโยน
 เอาเมืองจันได้ สามสิบยังแจ้ว
 ทุ่งามแต่ได้ น้องกินทานใจจืดแล้ว
 ขอมานา อย่าไคกาคแกว
 อยู่รวมห้องกับนาย จักแต่งไปนั้
 บัญญาบหลาย ขอจบบรรยายเสียเพียง-
 เตาอี เทานีกอนแล

อยู่กระท่อมน้อยปลายนา ถ้าที่เป็นน้ำขอให้
 น้องเป็นปลา ถ้าที่เป็นเงาขอให้น้องเป็นเงา
 ถ้าที่เป็นสาว ขอให้น้องเป็นร่ม จะได้อยู่
 ร่วมร่มเงาเดียวกัน ถ้าน้องเป็นพระจันทร์
 พี่จะเป็นพระอาทิตย์ส่องแสงลงมายังโลก
 มนุษย์ ถ้าไม่สามารถพบน้องในเมืองนี้
 ก็จะไปเอาเมืองจันได้ สามสิบยังแจ้ว
 ทุ่งวยจริง ๆ ซาคีก่อนน้องหาบุญด้วยอะไร
 จึงสวຍเช่นนี้ ขออธิษฐานอย่าไคคาคแล้ว
 ให้ได้อยู่รวมห้องกับน้อง จะแต่งไปมาก
 กับบุญมีน้อย ขอจบบรรยาย เบลงแต่เพียง
 เทานี้

3. เรื่องทั่วไป มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่อง เบ็ดเตล็ดทั่วไป เช่น เรื่องประโยชน์ของผ้าขาวม้า เรื่องชีวิตต่าง ๆ ทั้งดีและไม่ดี เรื่องสิบสองราศรี ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นภาษาถิ่นเหนือ การเรียนพญชนะ ก - ฮ ด้วยวิธีท่องจำแบบใหม่ที่ผู้แต่งคิดขึ้นเอง ฯลฯ ดังตัวอย่าง

ประโยชน์ของผ้าขาวม้า

สายมะโนเนียง แม่เอี้ยง-
 ย้อยไม้ เจิญเจ้าบี๊ให้ มาฟัง-
 กลอนจา แสงจันทร์สุภา
 มาแถมแล้วเจ้า พังไค้เหมือนกัน
 ญิงจายหนุ่มหน้า ฟันเมืองหมูเฮาม่วนล้ำ
 เรื่องกลอนขอโย ไหลไปเหมือนน้ำ
 สมุทรใหญ่กว้างวังจัย เรื่องผ้าขาวม้า
 คุณค่ามีหลาย ประโยชน์มากมาย
 ราคาย่อมน้อย ใจไค้จากคี่
 เจ้าศรีคอกสร้อย หานลองก็ตกอ-
 ยะจะ รู้จักกันสี มีจ้อยใจเบอะ
 เปอะกองหอซาวก็คี่ จะใจอามน้ำ
 ชักเลาเอาศรี แม่ญิงใจคี่
 บ้อจายใจไค้ พอมคหมอยี ใจดีแต่ไบ้
 ใจหอบไป ไค้เคราะห์
 สะปายตางดูง ฮักบูมก็เพราะ
 จักจ้วยหล่อไค้งามคี่ จะเห็นมิดพรา
 คานน้อยแสนสี คาคแฉจากคี่
 ขาวม้ายีไป พ่อยุพพอนาน
 นั้งหันใจไค้ ปุทโซฮัมโมเสบเตอะ
 บ้อใจจะหยัง ไค้ยังมันเยอะ
 ขาวม้ายักอันไค้ยุง ใจคี่เลิกลั่น
 คนตาคนสูง บานนอกเมืองกรุง

ประโยชน์ของผ้าขาวม้า

สายใจที่รัก ขอเชิญน้องรักมาฟัง
ค่ากลอน แสงจันทร์ สุกามาอีกแล้ว ฟังได้
ทั้งหญิงชายหนุ่มแก่ เรื่องกลอนขอของพื้นเมือง
ของพวกเขาฟังไพเราะยิ่ง หลังไหลออกไป
เหมือนน้ำในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ เรื่อง
ผ้าขาวม้า นั้น มีคุณค่าและประโยชน์อยู่
มากมาย ราคาถูก ใช้ได้ดีนี้ แม่คนสวย
คงมาลัยดอกไม้ จงฟังเอาเถอะ รู้จักกันดี
ว่ามีที่ใช้กันมาก ใช้สะพายห่อข้าวก็ได้
จะใช้อาบนำขี้ตู่ให้สะอาดผ่องใสก็ได้
ผู้หญิงใช้ใ้ผู้ชายใช้ดี พอมคบพบก็ใช้ได้ดี
นักแล ใช้ห่อหนังสือ ทารับตำราสำหรับ
ไล่เคราะห์ เอาสะพายเป็นถุงหรือคางพุง
ก็ดี จะขายให้ลูกหลานได้ จะเก็บไว้ใช้ชั่ว
หรือคางพุงก็ได้ทีเดียว ผู้เฒ่าผู้แก่มักจะใช้
ผ้าขาวม้ามัดยุงเวลานั่งเล่น ถ้ายุงมาก ๆ
ใช้ผ้าขาวม้าไต่ยุงโค่นึก คนเดียว จนสูง
ทั้งบ้านนอกในกรุง พอจูงคนแก่ กนหนุ่มคนสาว
ใช้ตีนะคะ นำติดตัวก็เบาสบาย ดูเวลา
อาบน้ำ เอาผ้าขาวม้าผืนน้อยติดมือไป
ผืนเดียวเท่านั้น ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใคร
ก็จะสบายใจได้ เวลาอุ้มกอดกลางแปลง
เอาผ้าขาวม้าผืนสบายเหลือเกิน นั่งขัดสมาธิ

พอลงแกเฒ่า คนหนุ่มคนสาว
 ใจดีเฒ่าเจ้า ตีคิ้วเบาตายง่ายล้ำ
 ไปทัศนาศา เวลาอาบน้ำ
 ขาวม้าผืนน้อเขยไป
 ผืนเดียวเท่านั้น บ่ต้องเบี่ยงไผ
 จักสมฤทัย หายใจจืดหน้า
 คุ้งก้างกลางแปลง นอเจ้าและข้า
 จักสมอร่าพื้จัน ผ้าขาวม้าเจ็ย
 สบายเสียล้ำ ขดสวายเข้าเป็นคี่
 คาคอแก้วเพราะ เสนาะสมศรี
 ชับคอก็ดี มีโศกเศร้า
 แบ่งอุบถดี ก็คืนาเจ้า
 ผู้กู่กู่ก็อ่าวเต่าไม้ ไม่ใช่ใบสวน
 หื้อจำเอาไว้ มัดแอดก็ไต่จากคี่
 ยามทานก็กินกั จักหม่นหมองศรี
 ผัวเมียไม่มี คนดีใหม่หน้า
 ยามคันหัวใจ ดวงตัยเป็นขี้
 หื้อท่านมาฟังทางนี้ ตัวน้องแสงจันทร์
 ไช้บันบอจี โบราณว่าอีนอนาย
 เอาผ้าขาวม้า ไว้ผูกคอตาย
 แสนสุขสบาย พรอมหายจากกลุ่ม
 อันเรื่องทั้งหลาย มากมายลุ่มตุ้ม
 จักหายมายรุมจันจอย ผ้าขาวม้าผืน
 จ้องใจหมิ่นฮ้อย ลิบแปดค่านอันบันโย

อย่างสบาย เอาคาคอแก้วก็เข้าทำหรือ
 จะเอาคลองคอก็ดี ทำเป็นลูกก็คี่นะกะ
 ผูกหูติดกับเสาย่าน ไปทาไรทำสวนให้จำ
 เอาไว้ใช้ผูกเอวก็ได้ เวลาที่คึกมาก
 เศร้าโศกใจเพราะผัวเมียไปมีคนอื่น
 ทุกข์แน่นอนอยู่ในใจแทบขาด หื้อให้ท่านมาฟัง
 ทางนี้ ตัวน้องแสงจันทร์จะกล่าวชี้แนะ
 โบราณว่าเอาไว้ว่าให้เอาผ้าขาวม้า
 ไว้ผูกคอตาย จะสุขสบายหายจากความ
 กลัดกลุ้ม เรื่องยุ่งยากทั้งหลายที่มากลุ่มรุม
 อยู่ก็จะมลายหายไป วิถีใจสลดสิ้นน่าน
 ผ้าขาวม้าผืนเดียวมีประโยชน์ใช้สอย
 มากมายเป็นหมื่นเป็นร้อยอย่าง ราคาถูก
 เหลือเกิน แต่ประโยชน์มีมากโซจะม้วน
 ทำเป็นลูกตะกร้อเอาไว้เตะก็ได้ คนเมือง
 จวนขึ้น กละวอ กละอิด ใช้ไต่ก็
 ที่เดียวจะพี่น้องทั้งหลาย จะใช้ร่ำกลองยาว
 แหกกลองแหม่มองเพื่อความสนุกสนานก็ได้
 เมื่อเก่าจนขาดแล้วก็สามารถเอามาเป็น
 ผ้าคาคอหม้อเวลาหนึ่งข้าวเหนียว หรือทำ
 เป็นผ้าเช็ดมือ ผ้าถูบ้าน หรือจะเอาแขวน
 ไว้ที่เสาร้านน่านบ้านเวลามีแขกมาเยือน
 ก็ใช้ได้ดี ผ้าขาวม้ามีคุณความมากมายใช้สำหรับ
 คาคเคินเล่นตามถนนก็ดูเทดี

ราคากู้กลั่น ประโยชน์มากโข
 จะม้วนแบ่งโก ตะตางบาท
 คนเมืองคนจีน คนลาวคนฮ่อ
 ใจดีแต่ขี้บ่น จะร่ำกลองยาว
 แหกทองแหมือง ตะลุงตุ้มมือง -
 พาเพลิน ถึงปึกขาดแล้ว
 หวิดลาดขาดเขิน ใจแฉกจากเมิน
 แบ่งเตี้ยวหมอนึ่ง แบ่งผ้าเช็ดมือ
 ก็ซื้อจาดขึ้น แบ่งผ้าเช็ดเชื่อนงายล้ำ
 ทาจะเอาแขวน ไว้เส้าอันน้ำ
 เปื้อนแขกมาย้าเชื่อนจอง เรืองผ้าขาวม้า
 คุณค่าโถมทอง แอวเล่นตามกอง
 ก็เห่เห่เห่

11 กุมภาพันธ์ 2527 แต่งจันทร์ สุภา อ.งาว จ.ลาปาง

จากการจัดจำแนกประเภทของวรรณกรรมคำอำทางวิทยุภาคเหนือที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ พบลักษณะที่น่าสนใจเกิดหลายประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง วรรณกรรมคำอำประเภทต่าง ๆ มีจำนวนมากน้อยแตกต่างกันไป เนื้อหาที่ปรากฏมากที่สุด คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการติดต่อและกระจายข่าวสาร โดยเฉพาะการติดต่อและกระจายข่าวสารในเรื่องเกี่ยวกับความรักระหว่างหนุ่มสาว เนื้อหาประเภทอื่นที่ปรากฏจำนวนรองลงไป ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับอารมณ์สะเทือนใจ เนื้อหาเกี่ยวกับสภาพสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและคำสอน เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติและตำนานเป็นเนื้อหาที่ปรากฏน้อยที่สุด ที่เป็นเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะวรรณกรรมคำอำทุกเรื่อง ผู้ซึ่งรายการจะนำมาอ่านออกอากาศทางวิทยุซึ่งผู้ฟังทั่วไปสามารถรับทราบเรื่องราวที่นำเสนอได้ ผู้แต่งวรรณกรรมคำอำจึงติดต่อและกระจายข่าวสารที่ต้องการได้ด้วยการแต่งเป็นคำอำ ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติและตำนานนั้นสาเหตุที่มีจำนวนน้อยอาจเป็นเพราะวรรณกรรมคำอำประเภทนี้ ผู้แต่งจะต้องมีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี จึงทำให้แต่งได้ยากกว่าเนื้อหาประเภทอื่น ๆ

ประการที่สอง วรรณกรรมคำอำเป็นจำนวนมากมีเนื้อหาหลายประเภท ประปนกันอยู่ในเรื่องเดียวกัน ยากที่จะแยกออกจากกันได้โดยชัดเจน เช่น เรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอารมณ์สะเทือนใจ ผู้แต่งจะบรรยายอารมณ์ความรู้สึกเศร้าหมองของตนที่ขาดคนรัก ขณะเดียวกันก็กระจายข่าวให้ผู้อื่นทราบด้วยว่าตนเองต้องการเพื่อนปลอบใจ หากผู้ใดสนใจให้ติดต่อมาได้ หรือเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบรรยายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น เรื่องวิวาห์เป็นโรคปากเปื่อยเท่าเปื่อยกันมาก ผู้แต่งได้ประสมกับเหตุการณ์นี้ จึงเขียนบรรยายถึงเหตุการณ์ดังกล่าวให้ผู้อื่นทราบ และในขณะที่เดียวกันก็มีจุดมุ่งหมายให้ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวได้รับทราบด้วย เพื่อจะได้หาทางช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาคือไป เป็นต้น

ประการที่สาม ในการแต่งคำอำเรื่องต่าง ๆ เพื่อส่งไปรวมในรายการคำอำทางวิทยุนี้ ส่วนใหญ่ผู้แต่งจะแจ้งชื่อและที่อยู่ของตนด้วย ซึ่งมีทั้งการใช้นามจริงและนามแฝง นามจริงและนามแฝงของผู้แต่งนี้มักจะบอกให้ทราบถึงเพศของผู้แต่งด้วย

เช่น พ่อหนานกองเก่า พ่อน้อยมา อุบโย น้อยวิจิตร อินทจักร์ หนุมนิรนาม บ่าวเค็น จักจั่นลาวสาวสี่แยก ศรีนวล บินไชย พัทธนี กุณา แสงหล้า พวงมาลา ฯลฯ นามแฝงที่ไม่บอกเพศของผู้แต่งมีจำนวนน้อย เช่น น้ำบิงเหินอวัด มะลิแห้ง คอกโสกสีม่วง จินตาควงม่วงโง้ม ฟูเลยมน ชมดินคง ฯลฯ แต่ผู้อ่านผู้ฟังก็สามารถสังเกตได้จากการใช้สรรพนามที่แสดงเพศของผู้แต่ง เช่น ผม น้อง พี่ เป็นต้น

ข้อสังเกตเกี่ยวกับผู้แต่งคำว้าก็คือ ผู้แต่งมักจะเป็น "น้อย" หรือ "หนาน" ซึ่งหมายถึงผู้ที่ผ่านการบรรพชาและอุปสมบทมาแล้ว และผู้แต่งที่เป็นชายจะมีจำนวนมากกว่าหญิง โดยเฉพาะผู้แต่งที่อยู่ในวัยกลางคนขึ้นไปมีจำนวนมากกว่าผู้แต่งวัยหนุ่มสาว ส่วนภูมิลำเนาของผู้แต่งนั้น พบว่าส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาในจังหวัดเชียงใหม่ รองลงไปได้แก่ จังหวัดลำพูน เชียงราย ลำปาง และพะเยา ซึ่งมีจำนวนผู้แต่งใกล้เคียงกัน ส่วนจังหวัดที่มีผู้แต่งน้อยได้แก่ แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ที่ปรากฏเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีเนื้อที่และจำนวนประชากรมาก และผู้จัดรายการวิทยุทั้ง 3 คน ก็มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ด้วย จึงทำให้มีผู้แต่งวรรณกรรมคำว้ามากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ส่วนจังหวัดแพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ที่มีผู้แต่งน้อยกว่าจังหวัดอื่น ๆ นั้น อาจเป็นเพราะจังหวัดทั้งสองนี้อยู่ห่างไกลออกไป ซึ่งมีผลทำให้การรับฟังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร นอกจากนี้ยังพบว่าผู้แต่งจากบางท้องถิ่นของจังหวัดสุโขทัยด้วย ทั้งนี้เพราะท้องถิ่นดังกล่าวมีประชาชนบางกลุ่มที่มีเชื้อสายเป็น "คนเมือง" พูดภาษาคำเมือง มีวัฒนธรรมเช่นเดียวกับ "คนเมือง" ในล้านนา และสามารถรับฟังรายการนี้ได้

ประการสุดท้าย ในการแต่ง ผู้แต่งแต่ละคนจะมีวิธีเขียนแตกต่างกันออกไป 3 ลักษณะ คือ เขียนติดต่อกันไปตลอดเรื่องโดยไม่มีการเว้นวรรคและแบ่งเป็นบท เขียนโดยแบ่งเป็นวรรคแต่ไม่แบ่งเป็นบท และเขียนโดยแบ่งเป็นวรรคและเป็นบทด้วย แต่ในการนำเสนอตัวอย่างประกอบเนื้อหาแต่ละประเภทในบทนี้ ผู้วิจัยได้เขียนในลักษณะของการจัดแบ่งเป็นวรรคแต่ไม่แบ่งเป็นบททุกเรื่อง ทั้งนี้เพราะในการอ่านคำว้าทาง

วิทยุนี้ ผู้จัดรายการจะอ่านแบบธรรมดาไม่มีดนตรีประกอบ มีการหยุดเว้นช่วงในแต่ละวรรคตั้งแต่ต้นจนจบในแต่ละเรื่อง โดยไม่มีการแบ่งเป็นบท ๆ และการเขียนในลักษณะดังกล่าวทำให้สามารถมองเห็นรูปแบบของคาประพันธ์ประเภทคำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วรรณกรรมคำอาทางวิทยุภาคเหนือนี้เรียกได้ว่า เป็นวรรณกรรมชาวบ้าน เพราะเป็นผลงานสร้างสรรค์ของชาวบ้านทั่วไปในท้องถิ่นล้านนา ไม่จำกัดเพศ วัย และคุณวุฒิ ทั้งผู้แต่งยังสามารถบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างอิสระอีกด้วย ซึ่งเป็นผลให้ความหลากหลายทางคำเนื้อหาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ยังมีรูปแบบและสำนวนภาษาที่มีลักษณะน่าสนใจควรค่าแก่การศึกษาว่า วรรณกรรมชาวบ้านประเภทนี้มีรูปแบบ และสำนวนภาษาอย่างไรบ้าง ดังจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 4

รูปแบบและสำนวนภาษาในวรรณกรรมกล่าวอ้างทางวิทยาศาสตร์เหนือ

การศึกษารูปแบบและสำนวนภาษาในวรรณกรรมกล่าวอ้างทางวิทยาศาสตร์เหนือ
จะศึกษาวิเคราะห์ในหัวข้อต่อไปนี้

รูปแบบ ศึกษาลักษณะคำประพันธ์ซึ่งประกอบด้วย

1. บทขึ้นต้นเรื่อง
2. บทดำเนินเรื่อง
3. บทจบเรื่อง

สำนวนภาษา ศึกษาเรื่องการใช้คำ และโวหาร (Figure of Speech)

ดังนี้

1. การใช้คำ
 - 1.1 การใช้คำภาษาไทยกลางและภาษาต่างประเทศ
 - 1.2 การเล่นคำ
 - 1.3 การหลอกลำ
2. โวหาร (Figure of Speech) ได้แก่ โวหารต่อไปนี้
 - 2.1 อุปมา (Simile)
 - 2.2 อุปลักษณะ (Metaphor)
 - 2.3 อุทาหรณ์ (Analogy)
 - 2.4 ปฏิรูปพจน์ (Allusion)
 - 2.5 นามนัย (Metonymy)
 - 2.6 มุกดาภิธาน (Personification)
 - 2.7 อธิพจน์ (Hyperbole)

รูปแบบ

รูปแบบนับเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้วรรณกรรมคำอาเป็นที่นิยมของชาวล้านนา ทั้งนี้เพราะชาวล้านนาคุ้นเคยกับคำประพันธ์ประเภทคำซึ่งปรากฏทั้งในวรรณกรรมลายลักษณ์และวรรณกรรมมุขปาฐะมาช้านานแล้ว ประกอบกับคำประพันธ์ประเภทคำแต่งไถ่ก่อนข้างง่ายกว่าคำประพันธ์ประเภทอื่น ทั้งยังสามารถแต่งได้สั้นยาวตามความต้องการอีกด้วย ผู้วิจัยจึงได้นำเอารูปแบบคำประพันธ์ของคำมาศึกษาวิเคราะห์ เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญ ดังกล่าว

ลักษณะคำประพันธ์ การแต่งคำอาเป็นการนำเอาถ้อยคำมาเรียบเรียงให้มีเสียงสัมผัสต่อเนื่องกันไปเป็นวรรค ๆ โดยมีข้อกำหนดเกี่ยวกับจำนวนวรรค จำนวนคำในวรรค สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ จึงทำให้มีความไพเราะ อันเกิดจากเสียงที่สัมผัสคล้องจองกัน และเสียงสูงต่ำของเสียงวรรณยุกต์ในวรรคต่าง ๆ วรรณกรรมคำอาเรื่องหนึ่ง ๆ จะประกอบไปด้วยบทันเรื่อง บทคำเป็นเรื่อง และบทจบเรื่อง ซึ่งแต่ละบทมีลักษณะคำประพันธ์แตกต่างกันออกไป ส่วนประกอบของวรรณกรรมคำอาทั้ง 3 ส่วน มีลักษณะคำประพันธ์ดังนี้

1. บทขึ้นต้นเรื่อง บทขึ้นต้นเรื่อง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คำบทแรก หรือ คำบทนำเรื่อง เป็นบทที่ชี้แจงในตอนเริ่มเรื่อง มีจำนวน 1 บท แล้วจึงต่อกับบทคำเป็นเรื่อง บทขึ้นต้นเรื่องของวรรณกรรมคำอาที่นำมาศึกษา มีลักษณะคำประพันธ์ดังนี้

จำนวนวรรค ประกอบด้วย 11 วรรคบ้าง 12 วรรคบ้าง การจัดแบ่งเป็น 12 วรรค ก็คือการแยกคำในวรรคที่ 11 หรือวรรคสุดท้าย ซึ่งมี 6 คำออกเป็นวรรคละ 4 คำ และ 2 คำ ตามลำดับ

จำนวนคำในวรรค จำนวนคำในแต่ละวรรคจะไม่เท่ากันคือ บทขึ้นต้นเรื่องที่มี 11 วรรค วรรคที่ 1 มี 3 - 4 คำ วรรคที่ 2 - 10 มีวรรคละ 4 คำ และวรรคที่ 11 มี 6 คำ ส่วนบทขึ้นต้นเรื่องที่มี 12 วรรค วรรคที่ 1 มี 3 - 4 คำ วรรคที่ 2 - 11 มีวรรคละ 4 คำ และวรรคที่ 12 มี 2 คำ

สัมผัส ลักษณะสัมผัสซึ่งเรียกว่าสัมผัสนอกระหว่างวรรคต่าง ๆ ที่ปรากฏอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 กับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 กับคำสุดท้ายของวรรคที่ 6 - 7 คำสุดท้ายของวรรคที่ 8 กับคำสุดท้ายของวรรคที่ 10 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 11 หรือวรรคที่ 12 (หากจัดแบ่งเป็น 12 วรรค) ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ของบทต่อไป คือบทาเป็นเรื่อง ลักษณะสัมผัสดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นสัมผัสบังคับ

นอกจากสัมผัสบังคับข้างต้นแล้ว ผู้แต่งอาจเพิ่มสัมผัสในตำแหน่งอื่น ๆ ได้อีก สัมผัสที่นิยมเพิ่มเข้าไปนี้ ได้แก่ คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 6 คำสุดท้ายของวรรคที่ 7 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 8 คำสุดท้ายของวรรคที่ 9 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 10 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 10 กับคำที่ 1 - 4 ของวรรคที่ 11 (หรือวรรคที่ 12 หากจัดแบ่งเป็น 12 วรรค) คำใดคำหนึ่ง สัมผัสที่เพิ่มเข้าไป เรียกว่าสัมผัสไม่บังคับ เพราะจะมีก็ไม่ได้ ไม่มีก็ได้ ถ้ามีก็จะทำให้คำประพันธ์ไพเราะขึ้น

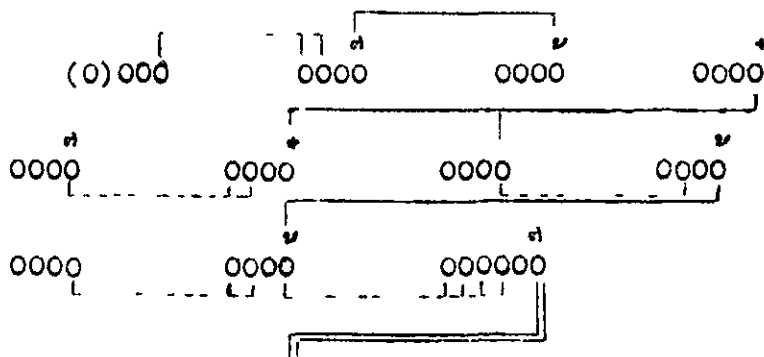
เสียงวรรณยุกต์ เสียงวรรณยุกต์ที่ปรากฏอย่างสม่ำเสมอ จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นการบังคับใช้ ได้แก่ ตำแหน่งคำสุดท้ายของวรรคต่าง ๆ ดังนี้ วรรคที่ 2 เสียงตรี วรรคที่ 5 เสียงโท วรรคที่ 4 เสียงจัตวา วรรคที่ 5 เสียงตรี วรรคที่ 6 เสียงจัตวา วรรคที่ 7 เสียงสามัญ วรรคที่ 8 เสียงโท วรรคที่ 10 เสียงโท วรรคที่ 11 เสียงตรี (หากจัดแบ่งเป็น 12 วรรค คำสุดท้ายของวรรคที่ 12 เป็นเสียงตรี)

คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 และวรรคที่ 9 (และวรรคที่ 11 หากแบ่งเป็น 12 วรรค) เป็นตำแหน่งที่ไม่บังคับเสียงวรรณยุกต์ ใช้ได้ทุกเสียง แต่นิยมเสียงสามัญ และเสียงจัตวามากกว่าเสียงอื่น

ลักษณะการประพันธ์ของบทขึ้นต้นเรื่องดังกล่าว เขียนแสดงแผนผังดังนี้
ประกอบคำอธิบายเพื่อความเข้าใจได้ดังนี้

* ในการแต่งคำฉันท์นิยมเสียงวรรณยุกต์มากกว่ารูปวรรณยุกต์

บทขึ้นต้นเรื่องที่ยัดแบ่งเป็น 11 วรรค

ตัวอย่างบทขึ้นต้นเรื่องที่มี 11 วรรค

เสเลเมา ยาทาใส่ฮา ไหวว่าหื้อฮา ว่าสิ้มเหย
 พังว่าเตื่อเตื่อะ ใจน้องจะเสีย ใจอนใจเพียบ เมื่อพังกำฮ้าย
 นิเทศน์แม่ปึง ไกวทอมฮ้าย หื้อตัววายพังหลงเตื่อะ

บทกลอนสี่บาท ๑๑ บท นิเทศน์ ๑๑ วรรค

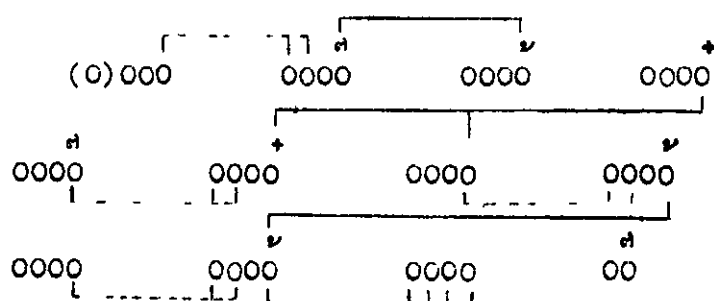
สร้อยสารลามา มีมาแต่ไท เหมือนอย่างทางไท กายกอลอนโคลงฉันท
 คำฮาเฮานี้ ก็ดีเหมือนกัน สนุกม่วนงัน เนืองนันทดินแดน
 เล็กล้ำความหมาย เป็นสายเป็นเส้น เข้าคู่กเข้าเ็นชาบซึ้ง

"ตื่นเสียที กรีลามา" ของ น้อยเตจจะ ณ บวกแพ่ง

กลอนวาฬัง ดุลงดังแถมแล้ว ก้อยพังเตื่อะแก้ว แถวหน้อยสาวจี
 จันฟองอิน้อง ออย่าไค่ลูกหนี พังกลอนวาฬัง จีจำปากท่าน
 ปักขยาย ทามลายกิงกาน ว่าตามแนวความทราบฮู้

"เมียมี่จู" ของ แอ้งดลาลม

บทขึ้นต้นเรื่องที่จัดแบ่งเป็น 12 วรรค

ตัวอย่างบทขึ้นต้นเรื่องที่มี 12 วรรค

หลานเหยหลาน พังสารคามจอย ถือว่าดีอ้อย ลุงจักไขจำ
 เจือกำนันก์ จ้างเสียน้ำคำ ออย่าเจือวาทา รสเหมือนตาลอ้อย
 หลานยังหนุ่มสาว เปิงปาวใจห้อย อยู่ตามแปก้อย สอดเขาชะ

"อีลุงสอนหลาน" ของ เจริญ สุนโตะ

หอมกลิ่นเกสร ภารดอกไม้ ลอยนารอคไกล มาลัยนุมา
 พยอมคอกน้อย หอมลอยมาหา จากถิ่นลานนา หนองหอยแห่งทอง
 น้ำเหลือเกาของ พยอมคอกส้ม อยู่ถึงเวียงพิงค์ สำนัก

"กิดถึง" ของ ทองเหรียญ นางแล

กลอนวาทัง พังกันแถมแล้ว ที่แคว้นองแก้ว จักเล่าไขจำ
 สะเมิงเทศทอง แห่งห้องรัฐา เปนกำปาคา กงหนาป่าเส้า
 แดกอบมาหลัง เมื่อข้าพเจ้า อายุสิบขวบ กอนนั้น

"สะเมิงเจริญ" ของ พ่อน้อยอาย ยะมะโน

นอกจากนี้ยังมีบทขึ้นต้นเรื่องอีกเป็นจำนวนมากที่มีลักษณะคำประพันธ์แตกต่างกันไปจากที่กล่าวมานี้ ทั้งในเรื่องจำนวนวรรค จำนวนคาในวรรค สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงลักษณะที่แตกต่างให้เห็นชัดเจน ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะแตกต่างในเรื่องจำนวนวรรค ที่เห็นได้เด่นชัดคือ จำนวนวรรคไม่ครบ 11 วรรค หรือ 12 วรรค เพราะชาววรรณคดีวรรคหนึ่ง หรือหลายวรรควรรคที่ขาดหายไป เช่น วรรคที่ 3 วรรคที่ 5 และ 6 วรรคที่ 1 และ 3 วรรคที่ 1 - 4 วรรคที่ 1 - 8 เป็นต้น ดังตัวอย่าง

บทขึ้นต้นเรื่องที่ชาววรรคที่ 3

ประทุมมารส จักกบอกรั้ว ดอกไม้ควงหอม
สถานกลิ่นรส ในโลกทั้งขอม ในสวนนงนุช อุดรเขตห้อง
เป็นเล้าลือกัน ปอนันเพือกคอง เมื่อไซละของกลิ่นรส

ใบบวราญชื่อเรื่องและชื่อผู้แต่ง

บทขึ้นต้นเรื่องที่ชาววรรคที่ 5 และ 6

มะลิจีหอม พยคมกลีบเต่า บารีดบองเข่า
..... มาจูรายฟาง จายเมาเป่าจอย
น้องปากจาหวาน เหมือนชาวจำนออย จุตัวจายเมาเป่าว่าง

"ประกาศหามิตร" ของ บ่าวเข่าเกินเกิน

บทขึ้นต้นเรื่องที่ชาววรรคที่ 1 และ 3

..... สาขุณอบนอม นมะศึกา
วัจจะนะ สัพพะโตสา อหวันตา มือสานอมเกล้า
หลอนนิคแผกผวน ส่วนวนแบบเบ้า เป็นข้อหนักเบาเลอะเทอะ

"ชักชวนไปเลือกตั้งผู้แทน" ของ พ่อหนานพรหมา บุญญาวงค์

บทขึ้นต้นเรื่องที่ชาควรรคที่ 1 - 4

.....
 ดอก^๑ออก^๒เอื้อง^๓ไม้^๔ เรียง^๑ราย^๒เต็ม^๓สวน^๔ สง^๑กลิน^๒หอม^๓นวล^๔ พวง^๑งาม^๒แตก^๓อ้า^๔
 บาง^๑คอก^๒อยู่^๓สูง^๔ ตึก^๑หม^๒ม^๓ก^๔ง^๕อ้า^๖ หอย^๑พวง^๒ลง^๓มา^๔ง^๕ม^๖ล้า^๗

"ฝากใจไปแม่ตอน" ของ พรพรรณ ทิพย์ยา

บทขึ้นต้นเรื่องที่ชาควรรคที่ 1 - 8

.....

 ป้อ^๑ตัว^๒ไป^๓ไกล^๔ จาก^๑เฮียน^๒และ^๓บ้าน^๔ จะ^๑ไป^๒แอว^๓เฮียน^๔เป็น^๕นั้^๖ก^๗

"ตุ๊กตะสอนลูก" ของ รัตติกาล วงศ์ดี

ลักษณะแตกต่างในเรื่องจำนวนวรรคนี้ วรรคที่พบว่า บัณฑิตหายไป คือ
 วรรคที่ 1 - 4 และวรรคที่ 5 และ 6

2. ลักษณะแตกต่างในเรื่องจำนวนคำในวรรค วรรคที่มักมีจำนวนคำในวรรค
 แตกต่างไป ก็คือ วรรคที่ 2 - 11 วรรคใดวรรคหนึ่งหรือหลายวรรค โดยอาจมีจำนวนคำ
 น้อยหรือมากกว่าปกติ ดังตัวอย่าง

แกง^๑เหย^๒แกง^๓ อย่า^๑แวง^๒หลีก^๓ลี้^๔ พื้^๑มา^๒นี้^๓ มี^๑เรื่อง^๒จัก^๓ไข^๔
มา^๑ขอ^๒นอ^๓ง^๔ ที่^๑ของ^๒ขวัญ^๓ใจ^๔ จัก^๑ขอ^๒ลา^๓ไป^๔ จาก^๑แวง^๒แล้ว^๓เจ้า^๔
โอ^๑ย^๒แวง^๓เฮย^๔ ใจ^๑พื้^๒หม^๓น^๔เศร้า^๕ แสน^๑สุ^๒ระ^๓ท^๔บ^๕ข^๖ม^๗ไ^๘ว

"วันสุดท้าย" ของ สวัสดิ์ทิเกะ

จากตัวอย่าง วรรคที่มีจำนวนคำแตกต่างไปคือ วรรคที่ 3, 5 และ 9 ซึ่งปกติมี 4 คำ แต่ผู้แต่งใช้ 3 คำ บทขึ้นต้นเรื่องบางบทก็มีจำนวนคำมากกว่าปกติ ในบางวรรค ดังตัวอย่าง

.....
ปลูกกรววันอาทิตย์ จักบอกตรัง ๆ ผมปลูกมะยม หน่วยกิ่งหลามก้าน
 ปลูกพริกต้นเคียว กินกุ่มต้งบ้าน มีแควบานาวมาแคว้ง

"วันปลูกสวนครัว" ของ จ. ไร่เทียมทาน

ตัวอย่างข้างบนนี้ วรรคที่มีจำนวนคำแตกต่างไปคือ วรรคที่ 5 ซึ่งตามปกติจะมีเพียง 4 คำ แต่ผู้แต่งใช้ 5 คำ

3. ลักษณะแตกต่างในเรื่องสัมผัส ลักษณะสัมผัสที่แตกต่างไป ได้แก่ การใช้คำที่มีเสียงเดียวกันแต่ตัวสะกดต่างกัน การใช้คำที่มีเสียงสระใกล้เคียงกัน การใช้คำคาเดียวกัน และการใช้คำที่มีเสียงสระและตัวสะกดต่างกัน ในตำแหน่งของคำส่งสัมผัส ดังตัวอย่าง

อกบู่โค ธรรมโมเตื่อน้อง จามบ้านเคียวครอน หัวทองถิ่นฐาน
 ที่เคียวครอนนี้ ก็เรื่องข่าวสาร ลิตรหนึ่งงามงาม บาทเจ็ดสิบห้า
 ถาบซื่อไป กงตายแล้วชา สงสารบุตทา ลูกนอย

"ข่าวแปงเงินผิด" ของ น้อยวิจิตร อินทจักร

จากตัวอย่างคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 และ 3 คือ คำ "น้อง" และคำ "รอน" เป็นคำที่มีเสียงสระเดียวกันแต่ตัวสะกดต่างกัน ผู้แต่งนำมาใช้ในตำแหน่งของคำส่งสัมผัส¹

¹สัมผัสของทางภาคเหนือมีลักษณะแตกต่างจากทางภาคกลาง คือ ตัวสะกดไม่เหมือนกันแต่สระเหมือนกันก็ถือว่าสัมผัสกัน อ้างอิงมาจาก ประเสริฐ ผนคร รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 หน้า 371

วังนัง คำนานใหม่เน้อ จากข่าวเปือ เมื่อคืนแอวกัน
 ตกเมื่อกลางวัน นอนฝันกอดเกล้า

"ถึงสาวที่เขาวัวหื้อ" ของ ท. รักแท้

จากตัวอย่าง คำ "เน้อ" เป็นเสียงสระเออ ส่วนคำ "เปือ" เป็นเสียง
 สระเอือ แต่ผู้แต่งนำมาใช้ในตำแหน่งของคำส่งสัมผัส¹

นอกจากผู้แต่งจะใช้คำที่มีเสียงสระเออกับสระเอือแล้ว ยังอาจใช้คำที่มี
 เสียงสระเอือ กับสระเอีย ในตำแหน่งของคำส่งสัมผัสด้วย ดังตัวอย่าง

ยกมือไหว้สา สุมานีน้อง หัวโขงเซตห้อง ลำปางเมืองเหนือ
 ป้อผิวแม่เมีย เจ้เฮียชายขาว
 คารวจทหาร นอยหนานตุเจ้า เคยเขียนโง เป่าปากปะ

"คำอวยพรปีใหม่" ของ ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม

จากตัวอย่างคำ "เหนือ" มีเสียงสระเอือ ส่วนคำ "เมีย" มีเสียงสระเอีย
 แต่ผู้แต่งนำมาใช้ใบตำแหน่งของคำส่งสัมผัส²

คำ ๆ เกี่ยวกับก็ใช้ในตำแหน่งของคำส่งสัมผัสได้เช่นกัน ดังตัวอย่าง

ไค่พังกาจำ บวยอ่าปี่จั้น หัวใจจ้อค้อ ราพันดาบ
 เมื่อวันวันนั้น วันที่ขาวปาย ไค่ยีน ปี่จาย ราพันกา สร้อย
 หัวผมจากจำ ว่าสาร การสร้อย มั่นมวนคีน าแต่ คัก

"ขอเป่มีครแฟนปี่นวยอ่า" ของ ด. สม่ครเล่น

¹ชาวล้านนาบางกลุ่ม เช่น ไทยลื้อ และไทยยอง จะออกเสียงสระเอือเป็น
 สระเออ ดังนั้นถ้ามีเสียงสระเอือ กับสระเออ จึงถือว่าสัมผัสกัน

²การออกเสียงของคนไทยบางถิ่นจะออกเสียงเอือเป็นเอีย จึงใช้ส่งสัมผัสกันได้

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งใช้คำ ๆ เดียวกันในตำแหน่งของคำส่งสัมผัส
คือ คำ "สร้อย"

บางกรั้งในตำแหน่งของคำส่งสัมผัส ผู้แต่งก็นำคำที่มีเสียงสระและตัวสะกด
ต่างกันมาใช้ ดังตัวอย่าง

จะเจ้ง กา ไช บอก จี้ ตีน ายน ารด แก้ว เร ไร ไช จำ
ว่าหมค เข ตรับ ก้าว ประ กวด ตรา สาม สิบ ดุนา ยน นี้ แม่ น หมั้น
จึงขอ แ ดลง แจ ง มิ ทร ทุ ก ชั้น อัน เป็น ก วี ค าว จ อย

"ตามอารมณ์" ของ เตะระมิงค์จัย

จากตัวอย่างคำ "จี้" กับคำ "แก้ว" เป็นคำที่มีเสียงสระและตัวสะกดต่างกัน
แต่ผู้แต่งนำมาใช้ในตำแหน่งของคำส่งสัมผัส ซึ่งทำให้เสียงไม่สัมผัสคล้องจอง น่าสังเกตว่า
๓. ผู้รับสัมผัสกับคำ "จี้" ก็คือคำ "ที่" ในวรรคที่ 3 ซึ่งไม่ใช่ตำแหน่งของคำส่งสัมผัส
ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งไม่ได้เคร่งครัดในตำแหน่งของคำส่งสัมผัสมากนักก็ได้

4. ลักษณะแตกต่างในเรื่องเสียงวรรณยุกต์ คือ เสียงวรรณยุกต์
ในตำแหน่งของคำที่บังคับมีลักษณะแตกต่างกันไป ซึ่งอาจจะผิดแผกไปเพียง 1 ตำแหน่ง
หรือหลายตำแหน่ง ในบทเดียวกัน ดังตัวอย่าง

สจิด ซ อน ไ บ ท อม ไป ท วิ ศ เ า ะ ห า ค ุ มิ ทร แ น บ ช ิ ค เ บ ี ง ไ จ
มี ท ำ ง เ ศ ี ท อง ห อง เ ม ี อง ไ น อ ุ ย ไ ป เ ิน ไ ป บ ั ห ั ย เ ื่อ น ั น
จำ เ น ท น เ ง า อ ค เ า ล ว ง บ ั น บ ิ มี ค ิ โย น แ บ ช ิ ค

"หัวใจไม่มีไกรครอง" ของ จันทรทัต จันทรศรี

จากตัวอย่าง ตำแหน่งของคำที่มีการใช้เสียงวรรณยุกต์ผิดแผกไป คือ คำสุดท้าย
ของวรรคที่ 3 อันเป็นตำแหน่งที่บังคับให้ใช้เสียงโท แต่ผู้แต่งใช้คำ "มิตร" ซึ่งเป็นเสียงตรี

บทขึ้นต้นเรื่องบางบทมีการใช้คำในตำแหน่งที่บังคับเสียงวรรณยุกต์ผิดแผกไป
หลายตำแหน่งในบทเดียวกัน ดังตัวอย่าง

เคื่อนมิ^๑ดูนา โกล^๑เข้าหน้า^๑ฝน หมู^๑เฮา^๑ทุกคน บ่น^๑เรื่อง^๑การ
ต่าง^๑เตรียม^๑นา^๑ไร่ เตรียม^๑ไว^๑ไถ^๑หวน เมื่อ^๑ฤดู^๑กาล โกล^๑ผ่าน^๑มา^๑แล้ว
ต่าง^๑เตรียม^๑เอา^๑ไว ใจ^๑บ^๑คลาค^๑แล้ว ทั้ง^๑ใจ^๑เน^๑เน^๑ว^๑ปี้^๑

"เกษตรแผนใหม่" ของ ต.เต่ากินผักนึ่ง

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่ามีการใช้คำในตำแหน่งที่บังคับเสียงวรรณยุกต์
ผิดแผกไปถึง 6 ตำแหน่ง คือ คำสุดท้ายของวรรคที่ 2, 3, 5, 6, 8 และ 10
ซึ่งตำแหน่งดังกล่าวบังคับให้ใช้เสียงวรรณยุกต์ ทรี โท ตรี จัตวา โท และโท
ตามลำดับ แต่ผู้แต่งใช้คำที่มีเสียงวรรณยุกต์ผิดแผกไปทุกตำแหน่ง

การใช้คำในตำแหน่งที่บังคับเสียง วรรณยุกต์ผิดแผกไปนี้ ที่ปรากฏมาก คือ
คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 ส่วนการใช้คำที่มีเสียงวรรณยุกต์ผิดแผกไปหลายตำแหน่งใน
บทเดียวกัน เป็นลักษณะที่ปรากฏน้อย

นอกจากลักษณะแตกต่างที่กล่าวมาแล้ว ยังพบว่าบทขึ้นต้นเรื่องบางบทมี
ลักษณะกาประพันธ์ที่แปลกออกไป ดังตัวอย่าง

สลด^๑ปาก^๑กา วา^๑ว^๑บ^๑อ^๑ก^๑ว^๑ย นอ^๑ม^๑อ^๑น^๑ว^๑ย^๑จ^๑ว^๑น^๑อ^๑ย
จ^๑ว^๑ย^๑จ^๑ว^๑น^๑กา^๑ว^๑สา^๑ร เก็^๑บ^๑เล็^๑ก^๑เก็^๑บ^๑น^๑อ^๑ย เอา^๑เรี^๑ย^๑ง^๑เป^๑น^๑ถ^๑อย^๑ส่ง^๑มา
บ^๑ไ^๑จ^๑า^๑นี้ ว^๑อ^๑ค^๑ปี^๑ฆ^๑เ^๑ฆ^๑า ลอ^๑ง^๑ผิ^๑ก^๑เชี^๑ย^๑น^๑มา อู^๑จ^๑า^๑น^๑อ^๑ย^๑น^๑อ^๑ย

"อย่าลืม^๑หมู^๑เฮา" ของ หม่อมใจกระเจิง

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่า บทขึ้นต้นเรื่องบทนี้ มีลักษณะกาประพันธ์ที่แปลก
ออกไป คือ มีเพียง 10 วรรค วรรคที่ 3 และ 6 มี 6 คำ นอกนั้นมีวรรคละ 4 คำ
ซึ่งแตกต่างจากลักษณะกาประพันธ์ของบทขึ้นต้นเรื่องที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

นอกจากนี้ยังพบว่ามีการพรรณนาคำว่าอีกจำนวนหนึ่งที่ยังคงไม่ชัดขึ้นต้นเรื่อง กล่าวคือ เริ่มเรื่องด้วยลักษณะคาประพันธ์ของบทคำเป็นเรื่องไปเลย ดังตัวอย่าง

มงคลวิถึ ปี่เคื่อนเลื่อนลับ ท่ามจักร์โลกไต้เวียนวน
 มากรบไคว่ลว ผ่านแฉ่วแถมหน ปี่ใหม่ดูโค่น ลานนาเขตรักกว้าง
 สิบสามเมษา มหาฤกษ์สร้าง อันเป็นวันงานขึ้นช้อย

"สังสรค์วันสังขารล่อง" ของ กิตติदानนา

2. บทคำเป็นเรื่อง เป็นบทที่ใช้แต่งต่อจากบทขึ้นต้นเรื่อง มีความยาวไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับเนื้อหาของเรื่องนั้น ๆ บทคำเป็นเรื่องของวรรณกรรมคำอาที่นำมาศึกษามีลักษณะ ดังนี้

จำนวนวรรค ประกอบด้วย 10 วรรคบ้าง 12 วรรคบ้าง การจัดแบ่งเป็น 12 วรรค ก็คือ การแยกวรรคที่มี 6 คำ ออกเป็นวรรคละ 4 คำ และ 2 คำ ตามลำดับ เช่นเดียวกับบทขึ้นต้นเรื่อง

จำนวนคำในวรรค ในบทคำเป็นเรื่องที่มี 10 วรรค และ 12 วรรค จะมีจำนวนคำวรรคละ 4 คำเหมือนกัน ยกเว้นวรรคที่ 3 และ 10 ของบทคำเป็นเรื่องที่มี 10 วรรค จะมีจำนวนคำ 5 - 6 คำ และวรรคที่ 4 และ 12 ของบทคำเป็นเรื่องที่มี 12 วรรค จะมีจำนวนคำวรรคละ 2 คำ

สัมผัส ลักษณะที่ปรากฏอย่างสม่ำเสมอ หรือเรียกว่า สัมผัสบังคับในบทคำเป็นเรื่อง ทั้งที่มี 10 วรรค และ 12 วรรค มีลักษณะสัมผัส ดังนี้ คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 กับ คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 และ 6 คำสุดท้ายของวรรคที่ 7 กับคำสุดท้ายของวรรคที่ 9 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 10 สัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ของบทต่อไป

สัมผัสที่นิยมเพิ่มเข้าไป หรือสัมผัสไม่บังคับ ได้แก่ คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 5 คำสุดท้ายของวรรคที่ 6 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 7 คำสุดท้ายของวรรคที่ 8 กับ

ค่าที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 9 คำสุดท้ายของวรรคที่ 9 กับค่าที่ 1, 2, 3, 4 ของวรรคที่ 10 ค่าใดค่าหนึ่ง และคำสุดท้ายของวรรคที่ 10 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ของบทต่อไป

เสียงวรรณยุกต์ เสียงวรรณยุกต์ที่ปรากฏอย่างสม่ำเสมอ หรือเสียงวรรณยุกต์ที่บังคับใช้ ในบทกาเป็นเรื่องที่มี 10 วรรค ได้แก่ ตำแหน่งคำสุดท้ายของวรรคต่าง ๆ ดังนี้ วรรคที่ 2 เสียงตรี วรรคที่ 3 เสียงสามัญ และค่าที่ 3 (หากมี 5 คำ) หรือค่าที่ 4 (หากมี 6 คำ) ของวรรคนี้ เป็นเสียงโทช่วย วรรคที่ 4 เสียงตรี วรรคที่ 5 เสียงจัตวา วรรคที่ 6 เสียงสามัญ วรรคที่ 7 และวรรคที่ 9 เสียงโท วรรคที่ 10 เสียงตรี

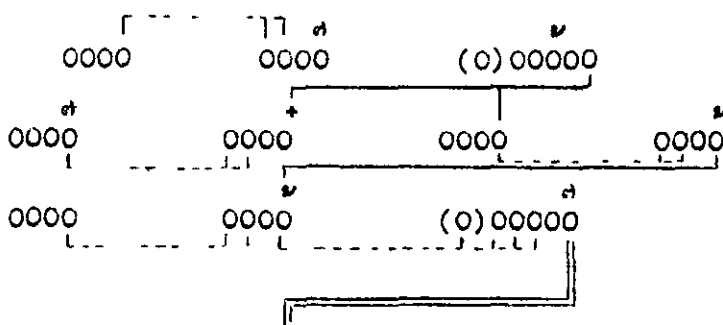
คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 และวรรคที่ 8 เป็นตำแหน่งที่ไม่บังคับเสียงวรรณยุกต์ใช้ได้ทุกเสียง แต่นิยมเสียงสามัญและเสียงจัตวามากกว่าเสียงอื่น

ในบทกาเป็นเรื่องที่มี 12 วรรค เสียงวรรณยุกต์ที่บังคับใช้ ได้แก่ ตำแหน่งคำสุดท้ายของวรรคต่าง ๆ ดังนี้ วรรคที่ 2 เสียงตรี วรรคที่ 3 เสียงโท วรรคที่ 4 เสียงสามัญ วรรคที่ 5 เสียงตรี วรรคที่ 6 เสียงจัตวา วรรคที่ 7 เสียงสามัญ วรรคที่ 8 และวรรคที่ 10 เสียงโท วรรคที่ 12 เสียงตรี

คำสุดท้ายของวรรคที่ 1, 9 และ 11 เป็นตำแหน่งที่ไม่บังคับเสียงวรรณยุกต์ใช้ได้ทุกเสียง แต่นิยมเสียงสามัญและเสียงจัตวามากกว่าเสียงอื่น

ลักษณะคำประพันธ์ของบทกาเป็นเรื่องดังกล่าว เขียนแสดงแผนผังดังนี้
ประกอบคำอธิบายเพื่อความเข้าใจได้ดังนี้

บทกาเป็นเรื่องที่มี 10 วรรค

ตัวอย่างบทาเป็นเรื่องที่มี 10 บรรทัด

การเว้นการตาย มีหลายมากนัก ผมจักกล่าวด้วยบรรยาย
 พองตกคนไม้ พองเป็นไซตาย พองอยู่บาคาย หัวใจหยุดเต้น
 พองก็เป้นลม แก่นขาวหนมเส้น พองตายเพราะเย็นหนาวล้า

"เจ็บกับตาย" ของ หนานจัน ห้วยไชย

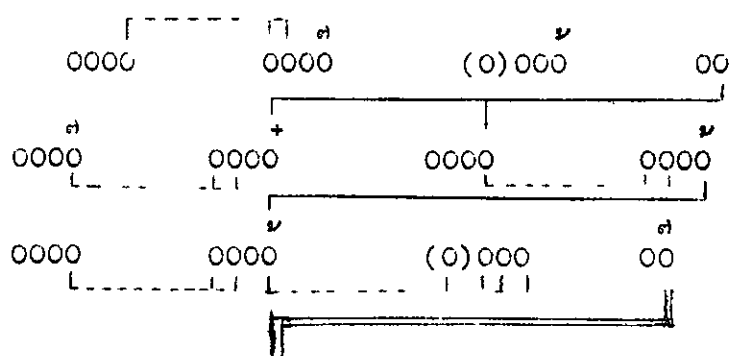
ธมเพยสาชา ข้าไคยังพัก หุคจอกจั้งเอาแสง
 นังคูหมูนก วิหคแสงง ไซกินมตแมง และผลหมากร้า
 คึงนกยูงกา ฟ้อนราเงงกล่า ตวันกปะตาไคฟ้า

"จอยเข้าป่าไม้" ของ เมืองแก้ว ปวงสนุก

เขาเลวาวชาย ที่เป็นผัวรัก ของน้องเพ้นม่านาน
 ไปแอมมีซู้ สนุกสขาน มีความสราญ เปิกบานบหนวย
 น้องอย่าเชื่อฟัง กายยังกล่าวถอย ของมวตชนมนุญ

"เต๋วนกนรัก" ของ หนู่มสารพักพิษ

บทาเป็นเรื่องที่มี 12 บรรทัด

ตัวอย่างบทกวีในเรื่องที่มี 12 วรรค

เป่งที่เฝ้าปิง คุณยั้งแม่น้า สมุทธานกว้าง ศาคร
 ศิลปาศีเนน พระแม่มีกสอน โปรคหมุณิกร นาหมุแนบาน
 สัตว์เลี้ยงสวกรัว เกษตรทุกคาน จักสาน-งานทอ อักกรวย

"วันแม่แห่งชาติ" ของ กำธร วินคาลดวง

ผัวกินเทียบใจ บาทยศ เหมือนกลั้เกล้ง ชิงช้าง
 เจ้ายิงยัก สอดเกล้าเค็มหลัง เหมือนอัสตะนั่ง ผิดหวังท่าคอย
 น้องคิดสงสาร ช่วยเห็นเก็บหอย บ่ให้อายตอย เคว้งคว้าง

ปทุมบาสะอื่น" ของ จัยยา

เพราะวาสนา นามุณนัก บ่มีอื่นผู้ สวโค
 จักมาปากตัก เป่ภูหัวใจ ถัดมาก็ไป จ้างมันเตอ-เจ้า
 บ่มีไผเอา เอาตึงบเศรา เพราะเขาจาวนา หนักตุ่

"หมู่กระเหรียงครวญ" ของ นักควาหม่มกระเหรียง

นอกจากนี้ ยังมีบทกวีในเรื่องอีกเป็นจำนวนมากที่มีลักษณะคำประพันธ์แตกต่างออกไปจากที่กล่าวมานี้ ทั้งในเรื่องจำนวนวรรค จำนวนคำในวรรค สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ ผู้วิจัยจะได้นำถึงลักษณะที่แตกต่างไปให้เห็นอย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะแตกต่างในเรื่องจำนวนวรรค ที่เห็นได้ชัดคือ จำนวนวรรคไม่ครบ 10 วรรค หรือ 12 วรรค วรรคที่ขาดหายไป เช่น วรรคที่ 8 และ 9 วรรคที่ 3 วรรคที่ 4 เป็นต้น ดังตัวอย่าง

บทคำเนินเรื่องที่ชาควรรคที่ 8 และ 9

หื้อก้านบุปผา มาลาดอกไม้ ปียกยื่นหื้อรอมแปง
หงส์คาบไ้ หื้อไ้จื้อจำ อย่าหลงลืมกำ ปัสอนสั่งเจ้า
.... อยานับมัวเมาสว่าง

"ควาฮ่ำบ่าวฮื้อสาว" ของ พอหนานอินหวัน แสนคำ

บทคำเนินเรื่องที่ชาควรรคที่ 3 และ 4

ยามเมื่อกินตาน ไ้ตักแต่งพร้อม
..... ขาวนำอาหาร ตกแต่งคาตาน อาหารนำข้าว
อย่าหื้อมีใจ มัวเมาเมิดเส้า ฆาสัตว์นานาใหญ่่นอย

"กินตานบคิฆาสัตว์" ของ บัวคำ

2. ลักษณะแตกต่างในเรื่องจำนวนคำในวรรค บทคำเนินเรื่องบางบทมีจำนวนคำในวรรคที่มีลักษณะแตกต่างออกไป คือ มีการใช้กำน้อยหรือมากกว่าปกติ ดังตัวอย่าง

กองเก่าคิใจ จันปอสะมัก เลยคักเจียบบึงหลายวัน
กาอุเพื่อนั้น ถากลอมลึงฝน นิทรابلัน ฝนไปต่อหน้า
กาปากจำหวาน ออยตาลและชา กระวะนาครั้งนั้น

"กรูกระคายทราย" ของ พอหนานกองเก่า

จากตัวอย่าง วรรคที่มีจำนวนคำแตกต่างไปคือ วรรคที่ 6 ซึ่งปกติมี 4 คำ แต่ผู้แต่งใช้ 3 คำ บทคำเนินเรื่องบางบทก็มีการใช้กามากกว่าปกติ ดังตัวอย่าง

ฮิบปอกัน ยินตุ่ยกยาไ้ ปาฮ้อนปาไ้หมปอกู
มีดูาหนึ่งไซ้ คอกไม้ห้อยหู สองคนปอกู ผ้าสีจุมปาไ้คห้อย
ลูกสามสี่ไป ว่าไ้ก็จ้อย ฮ้องคิตามอยกายกัน

"ดูกมากยากจน" ของ น้อยวิจิตร อินทจักร์

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า วรรคที่มีจำนวนคำแตกต่างกันไปคือวรรคที่ 7 ซึ่ง
ปกติมี 4 คำ แต่ผู้แต่งใช้ 6 คำ

3. ลักษณะแตกต่างในเรื่องสัมผัส ลักษณะสัมผัสที่แตกต่างออกไปนั้น
มีลักษณะคล้ายคลึงกับบทอื่นในเรื่อง กล่าวคือ มีการใช้คำที่มีเสียงสระเดียวกันแต่ตัวสะกด
ต่างกัน ใช้คำที่มีเสียงสระใกล้เคียงกัน ใช้คำ ๆ เดียวกัน และใช้คำที่มีเสียงสระและ
ตัวสะกดต่างกันในตำแหน่งของคำส่งสัมผัส ดังตัวอย่าง

บ่ใจคนเคียว แถมทิ้งเปื้อนป่อง เคื่อคร่อนกันเสียงกู่คน
อ้ายยงอ้ายเพชร อ้ายหมายอ้ายสม ตันหนูนปางซง จมก้นตึงบ้าน
หยั่งอ้อล้าเหลือ ใคปึกเมือบ้าน จอมเบ็คใส่ไซหนองกง

ไม่ปรากฏชื่อเสียง ของ นายบัน สร้อยอำนาจ

จากตัวอย่าง ลักษณะสัมผัสที่แตกต่างไป คือ คำ "กน" "สม" และ "ซง"
ซึ่งเป็นคำที่มีเสียงสระเหมือนกันแต่ตัวสะกดต่างกันทั้ง 3 คำ และผู้แต่งยังใช้คำ ๆ
เดียวกันในตำแหน่งของคำส่งสัมผัสด้วย คือ คำ "บ้าน" ในวรรคที่ 7 และ 9

ตัวผมนี้เ้า ใจมาสะตอน มาตุกหลังซอทรวงใน
นั่งเหงากกกก ออกตีบทันใจ ป็น้องสนทราย หนองแกวต่นสาน
หมูเฮาต้งหลาย ตุกใจเดียนถ่าน ฝ่ายข้าหลบึงอย่างนี้

"ฝ่ายสลีคำปุด" ของ ศรีล้วน ทรายผึ้ง

อ่านควาเสียงหวาน กล่อมขวัญป็น้อง ตื่นนอนอยู่ถารอฟัง
สำหรับวันนี้ เจิงฟังคำสาร ม. มักหนอนำ เรื่องมันสั้นสั้น
อาชีพบ้านผม ทาคงแควนหัน ไผบ่อยากอันทาเลย

"อาชีพทาคง" ของ ม. มักหนอ

บทความเป็นเรื่องทั้ง 2 ตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าลักษณะสัมผัสที่แตกต่างไป
ก็คือ การใช้คำที่มีเสียงสระใกล้เคียงกัน ในตำแหน่งของคำส่งสัมผัส คือ คำ "ใน"

"ใจ" ทราย ในตัวอย่างแรก และการใช้คำที่มีเสียงสระใกล้เคียงกันแต่ตัวสะกดต่างกัน ในตำแหน่งของคำส่งสัมผัส คือ คำ "พัง" "สาร" "นา" ในตัวอย่างที่สอง¹

4. ลักษณะแตกต่างในเรื่องเสียงวรรณยุกต์ คือ เสียงวรรณยุกต์ในตำแหน่งของคำที่บังคับในวรรคต่าง ๆ มีลักษณะแตกต่างไป เช่น วรรคที่ 3, 10, 4 ดังตัวอย่าง

ใส่สร้อยคำ ข้าคนห้อยการศ นามักแซนหัวข้อมี
ทรงผมเขานา ม่นาคีถือ เป็นคิโคถือ ดินก็หักก้อม
ปากันร่าวง จงลายหลายล้อม บางคนนัยอมนวนซัก

'ละอ่อนฮาร์ด' ของ ชัยวิเศษ คีสุวรรณ

จากตัวอย่างตำแหน่งของคำที่ใช้เสียงวรรณยุกต์ผิดแปลกไป คือ คำที่ 4 ของวรรคที่ 3 ซึ่งเป็นตำแหน่งที่บังคับเสียงโท แต่ผู้แต่งใช้คำ "หัว" ซึ่งเป็นเสียงจัตวา

ทวยชอยปทุมวน ตามเป็นทายะ มากลเบืออันปทุม
บื้อปุกเจือ บื้อหายสูญ อย่างก่อนวันจุน ปทุมอนปลูกสร้าง
ยะไฮไล่นา นอกโต้งขอบ้าง ปลูกพืชผักไม้ใส่เครือ

"ยาสูบยามอญ" ของ ประจักษ์ ผู้เขียนนิพนธ์

จากตัวอย่าง ตำแหน่งของคำที่ใช้เสียงวรรณยุกต์ผิดแปลกไป คือ คำสุดท้ายของวรรคที่ 10 ซึ่งเป็นตำแหน่งที่บังคับเสียงตรี แต่ผู้แต่งใช้คำ "เครือ" ซึ่งเป็นเสียงสามัญ

ทองหาไฉนสาย เจ้านายเบื่อนปอง วึ่งเต็นหาของหนทาง
หัวเคียวตัวสืบ ถูกบีบชักขวาง ผอหาหนทาง นั้นมีคแปลก้าน
น้ำอวยวี่ มิมันน่ตาน ถูกบีบจากงานกูเจือ

'เส้นสาย" ของ อนุรักษ์ ทองแสน

¹ คำที่มีเสียงสระใกล้เคียงกัน แต่ตัวสะกดต่างกัน ใช้ส่งสัมผัสกันได้ เพราะถือเป็นแม่ ก.กา อย่างเดียวกัน เช่น 'นางวัย' กับ 'สมภาร' อาจอิงมาจาก ประเสริฐ ณ นคร รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรม เล่ม 2 หน้า 371

จากตัวอย่าง ตำแหน่งของคำที่ใช้เสียงวรรณยุกต์ผิดแปลกไปคือ คำสุดท้าย
ของวรรคที่ 4 จึงเป็นตำแหน่งที่บังคับเสียงตรี แต่ผู้แต่งใช้คำ "สืบ" ซึ่งเป็นเสียงโท
นอกจากลักษณะแตกต่างที่กล่าวมานี้แล้ว ยังพบว่าบทาเป็นเรื่องราวบนที่มีลักษณะ
กาประพันธ์ที่แปลกออกไป ดังตัวอย่าง

บ่มีความจริง ผมขอบอกจี้ กับตัวผมอี นามชื่อ จ.จาน
บ่ได้เป็นน้อย และยังเป็นพنان ตามบัญชาความ ที่ผมถือได้
อันเรื่องอิงกา ตัวข้าขอไซ้ บ่มีแต่อัน เนอเฮา

‘เสียงจากชะโยมฮาร์ด’ ของ จ. ไร่เทียมนาน

จากตัวอย่างจะเห็นได้ชัดเจนว่า บทาเป็นเรื่องราวบนที่มีลักษณะกาประพันธ์ที่
แปลกออกไปกล่าวคือ มี 12 วรรค แต่วรรคที่ 4 มี 4 คำ และคำสุดท้ายของวรรคที่ 12
ซึ่งเป็นตำแหน่งที่บังคับเสียงตรี ผู้แต่งใช้เสียงสามัญ คือ คำ “เฮา”

เกิดในจำนนี้ มาไร้ความหมาย อยู่เปลี่ยวเดียวกาย ก้าวายม่อนข้า
จักไปเบิ่งไผ่ ดุงอาแป้า โถอิจจา ยากแล้ว
บ่มีข้าวของ เบนป่าตาง ทรัพย์สินสืบบ้าน เลือนเอน

‘สาวกาพร้า’ ของ ตักโศลาย

บทาเป็นเรื่องราวในตัวอย่างข้างต้นนี้มี 12 วรรค แต่เรียงลำดับวรรคผิดแปลกไป
คือ นำวรรคที่ 5 - 12 ขึ้นก่อน แล้วจึงต่อกับวรรคที่ 1 - 4 ในการวิเคราะห์ลักษณะ
คำประพันธ์ของบทาเป็นเรื่องราวที่มีการเรียงลำดับวรรคผิดแปลกไปนี้ ผู้วิจัยถือเอาเสียง
วรรณยุกต์ที่บังคับใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา

วรรณกรรมกาธำบางเรื่อง บทาเป็นเรื่องราวแต่ละบทมีลักษณะคำประพันธ์
ไม่แน่นอน ดังตัวอย่าง

ค้างคักและหมา มียูจากไกล ข้างยังไป เชาะมาหื้อเจ้า
 ค่ายน้อยสองแก้ว บ่เกยโคกเศร้า กิ่นเอากิ่นเอา หนุ๋นนั้น
 ขมเคียนขมการว เสงจันทรว่าอัน ข้านั้นบ่กั้น ขวางเลย
 ปลอยหื้อเจ้านั้น ไคไปเสวย แสงเดือนที่เกย เจ้าเคยวิ่งเล่น
 ปิ่นสีขาว เป้าเงาทะเล้น ยามเมื่อวิ่งเล่น กลางคืน
 ถึงเจ้าเป๋าสัตว์ เจ็บเกยฝัน ที่จะมาลืมน กนเสียงเว้าไค

“กรวณถึงค่ายน้อย” ของ ปราณี อารีย์รักษ์

จากตัวอย่างจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า บทกาเนินเรื่อง 2 บทนี้ มีลักษณะ
 คาประพันธ์แตกต่างกัน กล่าวคือ ในบทที่ 1 มีการเรียงลำดับวรรคแบบ 5 - 12
 และ 1 - 4 ส่วนบทที่ 2 มีการเรียงลำดับวรรคแบบ 5 - 8, 1 - 4 และ 5 - 8
 ซึ่งเป็นการเรียงลำดับวรรคที่แตกต่างกันไปจากปกติ

3. บทจบเรื่อง เป็นบทที่ใช้แต่งในตอนลงท้ายหรือตอนจบเรื่อง จากการ
 ศึกษาพบว่า บทจบเรื่อง ของวรรณกรรมกาพย์มีรูปแบบฉันทลักษณ์ที่ไม่แน่นอนตายตัว
 แตกต่างแตกต่างกันในบทจบเรื่องที่มีลักษณะคาประพันธ์ต่างกันไปหลายลักษณะ ซึ่งบาง
 ลักษณะจะซับซ้อนแตกต่างกันเพียงเล็กน้อย เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยจึงจัด
 แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ โดยพิจารณาลักษณะที่คล้ายคลึงกันอยู่ในกลุ่มเดียวกัน และ
 เพื่อให้มองเห็นรูปแบบฉันทลักษณ์ง่ายขึ้น ผู้วิจัยได้แสดงแผนผังประกอบในแต่ละตัวอย่างด้วย

3.1 บทจบเรื่องที่ประกอบด้วย 6 - 8 วรรค วรรคที่ 1 - 3 หรือ
 1 - 4 มีลักษณะคาประพันธ์เหมือนกัน และคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 หรือ 4 สัมผัส
 ไปยังคำสุดท้ายของวรรคต่อไปด้วย วรรคอื่น ๆ นอกนั้นมีลักษณะแตกต่างกันออกไปใน
 เรื่องราววนกำในวรรค การสัมผัส และเสียงวรรณยุกต์

ตัวอย่างของบทจบเรื่องที่มีลักษณะคาประพันธ์ดังกล่าวมีดังนี้

บุรุษักหา^๒ย วอควาย^{๓๗}แตก^๓กั ด้ง^๑อยู่แน^๑นนาน^๑เม^๑ิน
 ขอ^๑ความ^๑เจ^๑ริญ^๑ มี^๑ก^๑ทุก^๑ญ^๑ เ^๑า^๑นี้^๑สุ^๑กา^๑พ^๑ัง^๑ ก^๑อน^๑เ^๑ล^๑น^๑าย^๑เฮ^๑ย^๑ ฯ

"หวาน" ของ กิตติลา^๑น^๑า

๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐
 ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐

จ^๑ะ^๑ระ^๑สา^๑เน^๑ ก^๑า^๑เล^๑มี^๑น^๑อย^๑ ขอ^๑จ^๑บ^๑ค^๑าว^๑ส^๑ร^๑ว^๑ย^๑ก^๑ล^๑อน^๑ขอ^๑
 อ^๑จ^๑ระ^๑สา^๑น^๑อ^๑ ก^๑ด^๑ว^๑น^๑ขอ^๑เส^๑ียง^๑ห^๑นี้^๑ เ^๑า^๑อ^๑เ^๑า^๑เ^๑ว^๑าง^๑ก^๑า^๑ ก^๑อน^๑เ^๑ล^๑น^๑าย^๑เฮ^๑ย^๑

"เ^๑็น^๑เ^๑า^๑ม^๑และ^๑ก^๑อบ^๑พ^๑อ^๑า^๑จ^๑าร^๑ย^๑ว^๑ัด^๑ ก^๑ิต^๑ติ^๑ลา^๑น^๑า" ของ พ^๑อ^๑ท^๑น^๑า^๑ง^๑อ^๑ง^๑เ^๑ก^๑า

๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐
 ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐

เ^๑ื่อ^๑เส^๑ียง^๑ห^๑อบ^๑ห^๑ว^๑ล ท^๑ว^๑บ^๑ล^๑ม^๑เ^๑า^๑ก^๑ี้ เ^๑ียง^๑เ^๑า^๑เ^๑นี้^๑เ^๑น^๑าย^๑
 ก^๑ล^๑อน^๑บ^๑ร^๑ร^๑ย^๑าย ข^๑ย^๑าย^๑ค^๑าว^๑ว^๑อย เ^๑า^๑เ^๑นี้^๑ก^๑อย^๑พ^๑ัง^๑บ^๑ท^๑เ^๑า^๑ ก^๑อน^๑เ^๑ล^๑น^๑าย^๑เฮ^๑ย^๑

"เ^๑ห^๑ทุ^๑การ^๑ถ^๑ว^๑ัน^๑ม^๑ห^๑กร^๑ร^๑ม^๑เ^๑า^๑ค^๑อ^๑ก^๑เ^๑า^๑เ^๑ะ^๑ก^๑ับ เ^๑ียง^๑เ^๑า^๑เ^๑ ของ อ^๑ว^๑ย^๑พ^๑ร วั^๑ต^๑น^๑สุ^๑ก^๑ล

บ^๑ท^๑บ^๑เ^๑ร^๑ื่อง^๑เ^๑ี้ย^๑ก^๑มา^๑นี้^๑ ส^๑า^๑ม^๑า^๑ร^๑ด^๑เ^๑ียง^๑แ^๑ส^๑ด^๑ง^๑เ^๑น^๑เ^๑ัง^๑ฉ^๑ัน^๑ท^๑ล^๑ก^๑ษ^๑เ^๑ได้^๑ ก^๑ัง^๑นี้^๑

๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐
 ๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐

บ^๑ท^๑บ^๑เ^๑ร^๑ื่อง^๑ทั้ง^๑ 3 ท^๑ว^๑เ^๑า^๑ย^๑าง^๑ข^๑าง^๑ต^๑น^๑เ^๑ี^๑เ^๑ะ^๑ก^๑อบ^๑ค^๑าว^๑ย^๑ 7 วั^๑ร^๑ค^๑ วั^๑ร^๑ค^๑เ^๑ี^๑ 1 - 3
 มี^๑ล^๑ก^๑ษ^๑เ^๑า^๑เ^๑ะ^๑ค^๑า^๑เ^๑ะ^๑พ^๑ั^๑น^๑เ^๑เ^๑อ^๑น^๑ ก^๑ี้ วั^๑ร^๑ค^๑เ^๑ี^๑ 1 และ 2 มี^๑วั^๑ร^๑ค^๑เ^๑ะ^๑ 4 ค^๑า ค^๑า^๑สุ^๑ค^๑ท^๑าย^๑ของ

วรรคที่ 2 เป็นเสียงตรี วรรคที่ 3 มี 5 - 6 คำ คำที่ 3 (หากมี 5 คำ) หรือ
คำที่ 4 (หากมี 6 คำ) ของวรรคนี้เป็นเสียงโท วรรคที่มีลักษณะต่างไป คือ
วรรคที่ 4 - 6 โดยเฉพาะวรรคที่ 6 ซึ่งมี 5 คำบ้าง 6 คำบ้าง และตำแหน่งของคำ
ที่บังคับเสียงวรรคก็มักไม่แน่นอนตายตัว ส่วนวรรคที่ 4 มี 3 คำบ้าง 4 คำบ้าง
วรรคที่ 5 มี 4 คำ แต่กาสุดท้ายของวรรคนี้มีทั้ง เสียงโทและเสียงตรี

บทพบเรื่องอีกลักษณะหนึ่งที่คล้ายคลึงกับลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น เป็นบทพบเรื่อง
ที่ประกอบด้วย 6 วรรค วรรคที่ 1 - 3 มีลักษณะคำประพันธ์เหมือนกับบทพบเรื่องทั้ง
3 ศัวอย่างข้างต้น แตกต่างเฉพาะวรรคที่ 6 ซึ่งมีจำนวนคำในวรรค และตำแหน่ง
ของคำที่บังคับเสียงวรรคก็มักไม่แน่นอน ดังตัวอย่าง

จะต้งยับไป บ่หื้อคลากแล้ว ตายมิ่งขวัญเมื่อมรณ
จบสุทร + กอดนสาสน์กาวยสร้อย ดงเรียบรอยและนายเหย

"หือความตาย" ของ คำหล้า ราชนียบอง

๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐๐
๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐๐๐

จวกโกหมอมม เก็บมาเรียบร้อย มาเป็นน้ามนายคม
เกียงพายม หล่สุกเสียงหนี เทานี้สู้กันพังก่อนบล ฯ

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของชัยยศ ชัยทอง

บทพบเรื่องที่ยกมานี้ เขียนแสดงแผนผังฉันทลักษณ์ไว้ ดังนี้

๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐๐๐
๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐๐๐๐

นอกจากนี้ยังมีบทเพลงอีกลักษณะหนึ่งคือมี 8 วรรค โดยวรรคที่ 1 - 3 หรือ 1 - 4 มีลักษณะคำประพันธ์เช่นเดียวกับบทเพลงที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่วรรคอื่น ๆ มีลักษณะแตกต่างจากที่กล่าวมาแล้วทั้งจำนวนคำในวรรค สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ ดังตัวอย่าง

ข้าราชการ จักขานกล่าวชี้ หื้อไต่แจวอเนอนาย
กล่าวบรรยาย บ้านเมืองไทยนั้น ขอบใจท่าน สู้กันทั้งก่อนและนายน

แผนพัฒนาการผสมผสานสี่กระบวน : ของ ชัยวิเศษ ที่สุวรรณ

๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐
๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐

จอมราชินี ภูจอมราชะ สติตเที่ยงหมั่น ยินยง
รู้อึ้งค์ เติบเหนือเกศเกล้า เต้นนี้ขอถวายพระพร ก่อนแห่ล่นายเหย

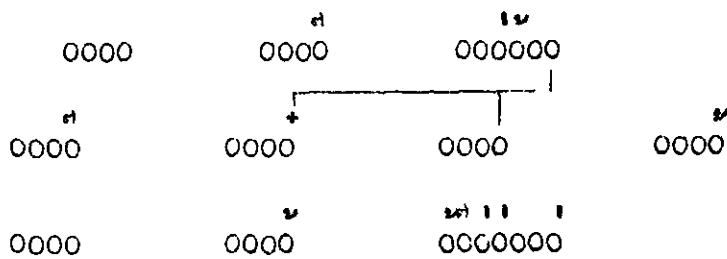
“ศิมาพยา โทษ มหาราชินี” ของ กาสร จินกาหลวง

๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐
๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐

หลอนว่าความก็ ยังมีลัคนิก ผมขอยกหื้อ กนพัง
ว่าจะนั่ง อักตั้งมอนขอย ขามอนนอย ขอลงวางลงก่อนแล

“คม” ของ น้อยวิจิตร อินทจักร์

๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐
๐๐๐ ๐๐๐๐ ๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐

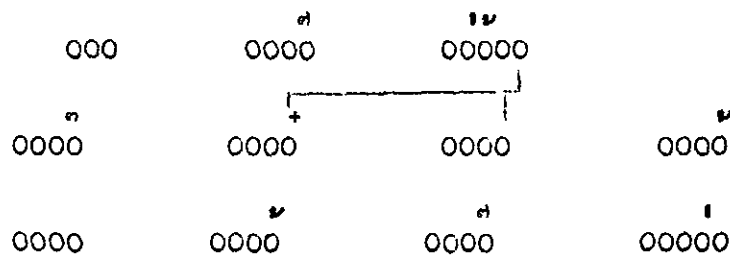

ตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นบทบเรื่องที่มีลักษณะคาประพันธ์คล้ายคลึงกับบทดำเนินเรื่อง
มีข้อแตกต่างเฉพาะวรรคสุดท้ายที่มีจำนวนคาและเสียงวรรณยุกต์แตกต่างไป

ตัวอย่างที่ 3

สุขเกษม เป็นนิจสง่า ในแหล่งหล้าเมืองอินทร์
ความดีมีไว้ อยู่ในเขตรัสมิ ที่แท้ความจริง หามีเท่าอ้อ
เหลือพรรณนา กล่าวมาที่หนึ่ง ยุติลงเท่านี้ กราบบังคมก่อนแหละ

"ชาวสามตุลาราลึก" ของ กิตติदानนา

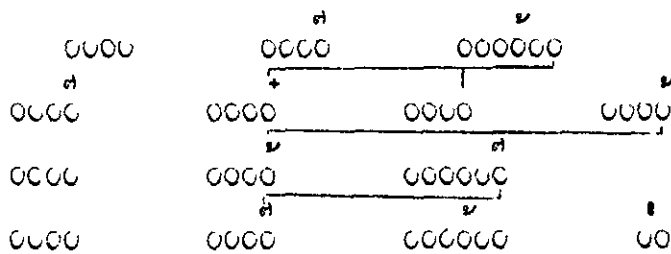

บทบเรื่องนี้จับลงก้วยลักษณะคาประพันธ์ของบทดำเนินเรื่อง โดยผู้แต่งเพิ่ม
จำนวนวรรคเข้าไปหลังวรรคสุดท้ายอีก 1 วรรค วรรคที่เพิ่มเข้าไปนี้มี 5 คา

ตัวอย่างที่ 4

ก็แจ้งสกลไส อันไคบค่าง บัญหาที่อ้างถามไป
ที่ตอบมานี้ ผิดถูกไฉน จึ่งไขวาทา บอกมาเนอเจ้า
ลึกลับนักหนา ผยาคนเขา ก็หมคบินเตาเท่านี้
ข้อตอบปัญหา นามาบอชี่ ก็จบเท่าอ้อพอควร ก่อนแล

"ตอบปัญหา เรือนทางแคหากมี 6 หลัง" ของ จัยยา

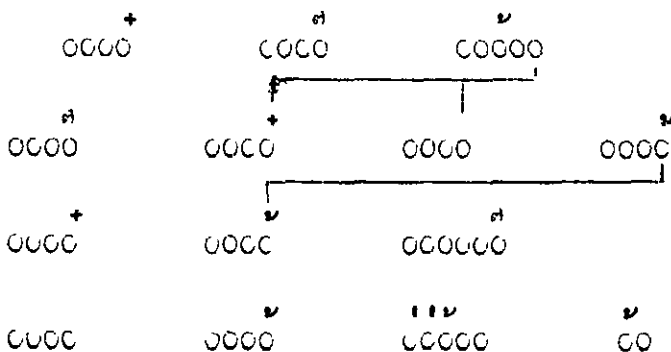

วรรคที่ 1 - 10 ของบทจบเรื่องนี้มีลักษณะคำประพันธ์ เช่นเดียวกับบทดำเนินเรื่อง แต่มีวรรคที่เติมเข้าไปอีก 4 วรรค วรรคที่ 1 - 3 มีลักษณะคำประพันธ์ เช่นเดียวกับ วรรคที่ 1 - 3 ของบทดำเนินเรื่อง และคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ที่เพิ่มเติมเข้าไปนี้ รับสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 10 ด้วย ส่วนวรรคที่ 4 ผู้แต่งเพิ่มเติมเข้าไปในตอนท้าย มี 2 คำ

ตัวอย่างที่ 5

กาลล่วงจน จิตจำจื่อไว้ หวังว่าไคตอบคุณ
 แก้ววันสุดท้าย เวียนวายคมาหม่น ปีไคสิ้นบุญ ลาลับโลกหล้า
 ขอบบุญกุศล กลเอาป้า ขึ้นสู่สวรรค์ชั้นทิพย์
 วิญญาณอยู่ไหน ขอไกลอยขึ้น สู่แห่งห้องนิพพาน ปี่เอ๋ย

"แก...ปี่สม ย่าประเสริฐ ผู้ล่วงลับ" ของ หม่อมมีแผน

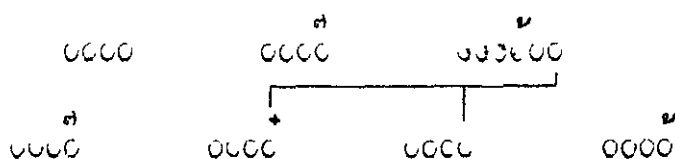

บทจบเรื่องนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับบทจบเรื่องในตัวอย่างที่ 4 ต่างกันแต่เพียง คำสุดท้ายของวรรคที่ 10 กับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ที่เพิ่มเติมเข้าไปไม่สัมผัสกัน

ตัวอย่างที่ 6

เกิด⁺ตาย^๑อยู่ใน เชียง^๑ใหม่^๑นี้^๑เฒ่า^๑ บ่^๑เคอะ^๑เซิน^๑ไค^๑สุข^๑บาน
 พร่อง^๑หน้า^๑ญา^๑กิมิ^๑ตร สนิท^๑แสน^๑หวาน จุง^๑สุข^๑สรา^๑ณ ทาน^๑ผู้^๑พึ่ง^๑เจ้า

คน^๑คอย^๑หลง^๑กรุง^๑" ของ คน^๑คอย สัน^๑ป่า^๑ช้อย

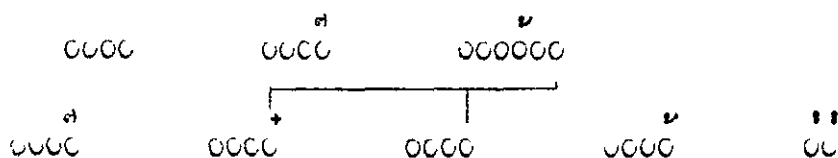

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า บทจบเรื่องนี้มีลักษณะคำประพันธ์เช่นเดียวกับ
 วรรคที่ 1 - 7 ของบทคำเป็นเรื่อง

ตัวอย่างที่ 7

สาร^๑จาก^๑นุช^๑จา นี^๑มา^๑กา^๑ซั บ น้ำ^๑คำ^๑ของ^๑ชา^๑ยาม^๑นอน
 ยุ^๑ติ^๑เฒ่า^๑น้อง แม่^๑ลาย^๑สมร ขอ^๑ฝาก^๑ความ^๑วอน ไว้^๑เพียง^๑เท่า^๑นี้ ก่อน^๑แหล

"เสียง^๑สะ^๑อื้น^๑จาก^๑สวน^๑ลา^๑โย" ของ น้อย^๑จัน^๑ทร^๑แก้ว ชำ^๑นาญ^๑คำ

บทจบเรื่องนี้มีลักษณะคำประพันธ์คล้ายคลึงกับวรรคที่ 1 - 7 ของบทคำเป็นเรื่อง
 เช่นเดียวกับตัวอย่างที่ 6 เพียงแต่หลังวรรคที่ 7 ผู้แต่งเพิ่มเข้าไปอีก 1 วรรค วรรคที่
 เพิ่มเข้าไปนี้มี 2 คำ

ตัวอย่างที่ 8

ขี้ยาผีสิง มาได้กินแคป ยังเซาะหาไค้กัชา
 เหมือนตัวหนานเค็น ยิงเมินวสา ภรรยภรรยา คึงหับไค้
 จะเขียนไปนั๊ก จะกวักหลาย ๆ มันเป็นค้อาย มิตรลาวเก่าเกื้อ
 ขอดอกจอกเอื้อเต้านี้ เค้าอู้สูกันฟัง

"ขอฮักควยคนเตอะ" ของ ปี่หนานดิน

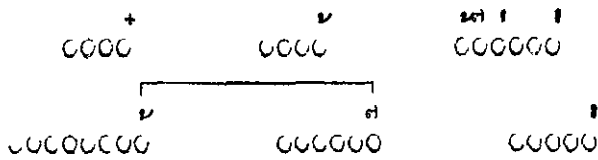
0000 ⁺	0000 ^๓	000000 ^๖	
0000 ^๓	0000 ⁺	0000	0000 ^๖
0000 ^๓	0000 ⁺	0000	0000 ^๖
000000 ^{๓๓}	0000 ^{๖๖++}		

จากตัวอย่าง บทจบเรื่องนี้ วรรคที่ 1 - 7 มีลักษณะคำประพันธ์เช่นเดียวกับ
 วรรคที่ 1 - 7 ของบทคำเนินเรื่อง ส่วนวรรคที่ 8 - 11 ก็มีลักษณะคำประพันธ์
 เช่นเดียวกับวรรคที่ 1 - 7 ของบทคำเนินเรื่อง ส่วน 2 วรรคสุดท้ายที่รูปแบบต่างไป
 เข้ามานี้ มีวรรคละ 6 คำ และ 5 คำ ตามลำดับ

3.3 บทจบเรื่องที่ปิดท้ายด้วยโคลง 2 หรือโคลง 3 สุภาพ ซึ่งไม่มี
 รูปแบบที่แน่นอนตายตัวในเรื่องจำนวนคำในแต่ละวรรค ตำแหน่งของกำเอก คำโท
 สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ แต่จะลงท้ายด้วยเสียง เอกเสมอ อันเป็นลักษณะของโคลง 2
 หรือโคลง 3 สุภาพของล้านนา ดังตัวอย่าง

ขออาวะสาน จบลงเป็นเหง้า เหนือสูนายฟังก่อน
 สะบักงายมหลามปลายใบหลู เป็นมีแฟนแล้วบอ กั้นเขียนสารมาฝาก

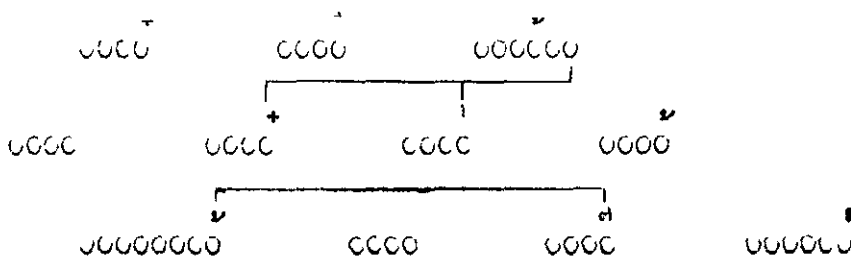
"ฝากน้องแสงจันทร์ เมืองงาว" ของ หม่อมเมี้ยนนาย

บทพบเรื่องข้างต้นนี้ปิดท้ายด้วยโคลง 2 สุภาพ จำนวน 3 วรรค วรรคที่ 1 มี 8 คำ คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงโท วรรคที่ 2 มี 6 คำ คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงตรี และวรรคที่ 3 มี 5 คำ คำสุดท้ายเป็นเสียงเอก กาที่ส่งสัมผัสกัน คือ คำสุดท้ายของ วรรคที่ 1 กับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2

ก่อนอาวระสาน ลงวางเท่านี้ พักไว้เท่าอีกถอน
เขียนมายาวปีก หลายคำแต่ถอน ก้าวเป็นชักคอ ทอว่าเกศแก้ว
สับนงายมหลามปลายใบอา เมื่ออาวนวยมา แพนกว่าวอย่าจา รีบส่ง
ก้าวมานัก ๆ

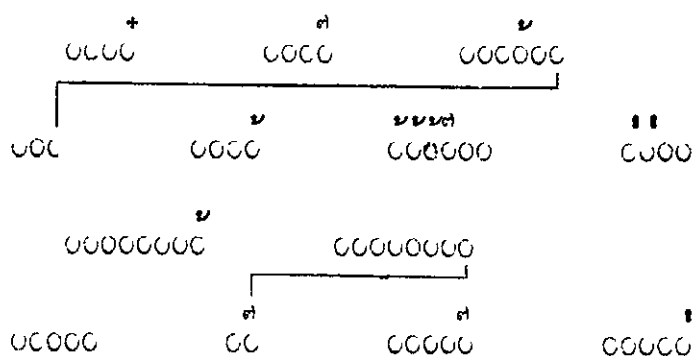
"ขึ้นเถิด ลูกขึ้นเถิด แพนกว่าว้างทั้งหลาย" ของ เกศแก้ว โชคอาวนวย

จากตัวอย่าง บทพบเรื่องนี้ปิดท้ายด้วยโคลง 2 สุภาพ ซึ่งมีรูปแบบฉันทลักษณ์ แตกต่างไปจากโคลง 2 สุภาพในตัวอย่างแรก กล่าวคือ ประกอบไปด้วยจำนวนวรรค 4 วรรค วรรคที่ 1 มี 8 คำ คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงโท วรรคที่ 2 มี 4 คำ คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงสามัญ วรรคที่ 3 มี 4 คำ คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงตรี และวรรคที่ 4 มี 6 คำ คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงเอก

ขอจบปัญหา ตอบมานี้แล้ว พ่อหนานกอง เก้าไขความ
ไขทางาม ก็สุดเสียงนี้ เต้าอ้อเต้านี้วางขอ ก่อนเหล่นายเฮย
สะบั้นงายมจีหลามกาบอ้า ปัญหาทิศติสูงเทียมเมฆา
ตัวม่อนมีปัญญา คำว่า ลองเสียงกขอบตา ลองปัญญากูก่อน

"ตอบปัญหาคอกบัวสี่เหล่า" ของ พ่อหนานกอง เก้า

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าผู้แต่งบิตท้ายเรื่องควย โกลง 3 สุภาพ จำนวน
6 วรรค วรรคที่ 1 มี 8 คำ คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงโท วรรคที่ 2 มี 8 คำ
คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงสามัญ วรรคที่ 3 มี 5 คำ คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงสามัญ
วรรคที่ 4 มี 2 คำ คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงตรี วรรคที่ 5 มี 5 คำ คำสุดท้าย
เป็นเสียงตรีและวรรคสุดท้ายมี 5 คำ คำสุดท้ายวรรคเป็นเสียงเอก

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะคาประพันธ์ของวรรณกรรมคำห้าทั้ง 3 ส่วน
คือ บทขึ้นต้นเรื่อง บทดำเนินเรื่อง และบทจบเรื่อง ซึ่งที่ใดที่ใด รวม 1 โยด เท่านั้น
พบว่าส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักเกณฑ์และความนิยมในการแต่งที่มีมาแต่โบราณ ซึ่งอาจ
กล่าวได้ว่าเพราะผู้แต่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสนใจในการแต่งเป็นอย่างดี ผู้แต่ง
บางคนแต่งได้เพราะฟังอยู่บ่อย ๆ จนกระทั่งสามารถจดจำรูปแบบฉันทลักษณ์ได้ จึง
แต่งได้ถูกต้อง สำหรับวรรณกรรมคำห้าที่มีลักษณะแตกต่างกันไปในเรื่องต่าง ๆ นั้น
น่าจะเป็นเพราะผู้แต่งยังขาดความรู้ และความแม่นยำในเรื่องฉันทลักษณ์ อันเป็น
ผลให้กาประพันธ์ก่อกว้างไพเราะไปบ้าง แต่ก็ไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญนัก และหากพิจารณา
แล้วก็พอจะเห็นเค้าโครงของรูปแบบฉันทลักษณ์ได้

ในเรื่องลักษณะคำประพันธ์ของวรรณกรรมคำอ่านนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตเกี่ยวกับจำนวนวรรค จำนวนคำในวรรค สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ ดังนี้

จำนวนวรรค ลักษณะการแยกคำในวรรคที่มี 5 - 6 คำ ในบทขึ้นต้นเรื่อง และบทดำเนินเรื่องออกเป็นวรรคละ 3 - 4 คำ และ 2 คำนี้ เป็นผลให้บทขึ้นต้นเรื่องมีจำนวนวรรคเพิ่มจาก 11 วรรค เป็น 12 วรรค และบทดำเนินเรื่องเพิ่มจาก 10 วรรค เป็น 12 วรรค ซึ่งการจัดแบ่งวรรคเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะผู้แต่งเขียนตามเสียงอ่าน ที่มักจะหยุดเว้นช่วงตรงคำที่ 3 หรือ 4 แล้วจึงอ่าน 2 คำท้ายต่อไป อย่างไรก็ตามการวัดแบ่งวรรคในลักษณะนี้พบว่าปรากฏน้อย

บทขึ้นต้นเรื่องของวรรณกรรมคำอ่านที่ชาควรรคที่ 1 - 4 คือขึ้นต้นด้วยวรรคที่ 5 นั้น เป็นลักษณะคำประพันธ์ที่คล้ายคลึงกับคำอุทานหรือคำเกี่ยวสาวของล้านนาบางบท ทั้งนี้เพราะคำอุทานหรือสาวมีรูปแบบคำประพันธ์ที่ตัดเอาไปจากวรรคที่ 5 - 11 หรือ 12 ของคำประพันธ์ประเภทคำที่เป็นบทขึ้นต้นเรื่อง

วรรคแรกในวรรคที่ 1 วรรคที่ 1 ของบทขึ้นต้นเรื่อง นิยมใช้ทั้ง 3 คำ และ 4 คำ ซึ่งกล่าวได้ว่า การใช้ 3 คำ เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของการแต่งคำที่มีมาแต่โบราณคือ "สามทัวเหลิยว เจ็ดทัวเหลิยว บาทหลังบาทหน้า" ซึ่งหมายถึง วรรคแรกมี 3 คำ และส่งสัมผัสไปเฝ้าวรรคที่ 2 ซึ่งมี 4 คำ เมื่อครบ 7 คำแล้ว คำประพันธ์ก็จะเริ่มต้นต่อไป โดยส่งสัมผัสสวดร้อยกันไปเรื่อย ๆ จนจบบท

สำหรับจำนวนคำในวรรคที่ 1 ที่มี 4 คำนั้น มติ พยอมยงค์¹ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า เป็นลักษณะของการใช้คาแบบกรพระนารายณ์ ซึ่งถือว่ามีความถูกต้องไพเราะตามหลักเกณฑ์ของการแต่งคำเช่นกัน

สัมผัส ลักษณะสัมผัสในวรรณกรรมคำอ่านทั้งบทขึ้นต้นเรื่อง บทดำเนินเรื่อง และบทจบเรื่อง มีรูปแบบที่ผิดแปลกไปจากลักษณะสัมผัสของวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น กล่าวคือการนำคำมาใช้ในตำแหน่งสัมผัส เพื่อให้มีเสียงคล้องจองกัน อาจเป็นคำที่มีเสียงสระ

¹มติ พยอมยงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ มะลิวัลย์ บุรณพัฒนา เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2529

เหมือนกัน แต่ตัวสะกดต่างกัน คำที่มีเสียงสระใกล้เคียงกัน หรือคำ ๆ เดียวกันก็ได้ ซึ่งเป็นลักษณะสัมผัสที่พบมากในวรรณกรรมล้านนาทั่วไป

เสียงวรรณยุกต์ เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้วรรณกรรมคำอ่านมีความไพเราะโดยมีเสียงสัมผัสคล้องจองเป็นส่วนที่ช่วยให้ไพเราะยิ่งขึ้น และลักษณะบังคับทางคำอ่านเสียงวรรณยุกต์ของคำในวรรคต่าง ๆ นี้เองที่เป็นตัวบ่งชี้ให้ทราบว่าวรรณกรรมคำอ่านบทนั้น ๆ มีลักษณะแตกต่างออกไปในเรื่องใดบ้าง

ลักษณะคาประพันธ์ของบทขึ้นต้นเรื่อง และบทคาเนินเรื่อง สามารถจัดแบ่งเป็นบาทได้ดังนี้

บทขึ้นต้นเรื่อง บาทที่ 1 คือ วรรคที่ 1 - 4 บาทที่ 2 คือ วรรคที่ 5 - 8 บาทที่ 3 คือ วรรคที่ 9 - 11 (หรือ 12 หากจัดแบ่งเป็น 12 วรรค)

บทคาเนินเรื่องที่มี 10 วรรค บาทที่ 1 คือ วรรคที่ 1 - 3 บาทที่ 2 คือ วรรคที่ 4 - 7 บาทที่ 3 คือ วรรคที่ 8 - 10 ส่วนบทคาเนินเรื่องที่มี 12 วรรค บาทที่ 1 คือ วรรคที่ 1 - 4 บาทที่ 2 คือ วรรคที่ 5 - 8 บาทที่ 3 คือ วรรคที่ 9 - 12

สำหรับบทจบเรื่องเป็นบทที่รูปแบบฉันทลักษณ์ที่ฉีกแยกกันไปหลายลักษณะจนกล่าวได้ว่า บทจบเรื่องของวรรณกรรมคำอ่านมีรูปแบบที่ไม่แน่นอนตายตัว ผู้แต่งแต่ละคนไม่พบเรื่องแตกต่างกันไปตามความถนัดและความพอใจของตน

อย่างไรก็ตามสิ่งที่สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดก็คือ ผู้แต่งมุ่งที่จะเสนอเนื้อหาให้ได้ใจความครบถ้วนสมบูรณ์ตามต้องการมากกว่าการยึดมั่นในหลักเกณฑ์การแต่ง ความไม่เคร่งครัดตายตัว หรือความเป็นอิสระในการแสดงออกเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมคำอ่านซึ่งถือเป็นวรรณกรรมชาวบ้าน

สำนวนภาษา

วรรณกรรมคำอ่านซึ่งเป็นผลงานสร้างสรรค์ของประชาชนทั่วไปในท้องถิ่นล้านนา นี้ แม้ว่าคุณแต่งจะมีใช้กับผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาก็ตาม แต่ก็ปรากฏว่ามีวรรณกรรมคำอ่านเป็นจำนวนมากที่ผู้แต่งได้แสดงความสามารถในการเลือกคำ และโวหาร

ต่าง ๆ มาใช้ในการแสดงเรื่องราวหรือถ่ายทอดความในใจของคนที่ได้อย่างไพเราะ
ลึกซึ้ง กินใจ ทั้งยังทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจและมองเห็นภาพที่ผู้แต่งเสนอได้ชัดเจนยิ่งขึ้น
การศึกษาวិเคราะห์สำนวนภาษาในวรรณกรรมคำอ่านนี้ จำแนกออกเป็น 2 หัวข้อคือ
การใช้คำ และโวหาร ซึ่งจะได้เสนอรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

1. การใช้คำ

การแต่งคำอ่านภาษาไทยถิ่นเหนือ แต่ใช้อักษรวิธีของภาษาไทยกลางในการ
ถ่ายทอดให้เสียงใกล้เคียงกับภาษาเดิม ซึ่งผู้แต่งมักประสบปัญหาเกี่ยวกับศัพท์บางคำ
ที่ไม่สามารถถ่ายทอดให้ตรงกับเสียงแท้จริงได้ แต่สำหรับผู้่านที่รู้ภาษาถิ่นเหนือจะไม่เป็น
ปัญหาแต่อย่างใด

ตัวอย่างคำภาษาถิ่นซึ่งใช้อยู่ในวรรณกรรมคำอ่าน

ภาษาถิ่นเหนือ

ภาษาไทยกลาง

สู้

สู้

หื้อ

ให้

ปัญหา

ปัญหา

ความสั้

ความรั้

เล็ก

เล็ก

เผียบ

เปรียบ

ทวยมา

ตามมา

ปากัน

ปากัน

จิตใจ

จิตใจ

เท้านี้

เท้านี้

เคียว

เคิน

กิด

กิด

เซาะหา

เสาะหา

นอกจากจะใช้ภาษาถิ่นเหนือแล้ว ยังมีการนำคำภาษาอื่นเข้ามาใช้ด้วย ที่ปรากฏชัดเห็นได้แก่ ภาษาไทยกลาง ภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน ในการศึกษาเรื่องการใช้คำนี้ ผู้วิจัยถือว่าคำภาษาถิ่นเหนือเป็นคำที่ใช้ตามปกติ จึงศึกษาเฉพาะคำภาษาอื่นที่ปรากฏ และการใช้คำในลักษณะของการเล่นคำ การหลាកคำ ดังนี้

1.1 การใช้คำภาษาไทยกลางและภาษาต่างประเทศ การศึกษาเรื่องการใช้คำในหัวข้อนี้จะแยกกล่าวเป็น 2 ตอน คือ การใช้คำในภาษาไทยกลาง และการใช้คำภาษาต่างประเทศ

1.1.1 การใช้คำภาษาไทยกลาง วรรณกรรมคำว่าสำที่นำมาศึกษานี้พบว่าภาษาไทยกลางปะปนอยู่กับภาษาถิ่นเป็นจำนวนมาก เนื่องจากคนในท้องถิ่นใช้ภาษาไทยกลางปะปนกับภาษาถิ่นในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นความเคยชิน ดังนั้นจึงไม่ใช่สิ่งผิดปกติกิที่ผู้แต่งจะนำคำภาษาไทยกลางเข้ามาใช้ในคำประพันธ์ของตน โดยอาจใช้ตั้งแต่ 1, 2, 3 คำ หรือทั้งวรรค ซึ่งนอกจากจะเกิดจากความเคยชินดังกล่าวแล้ว ยังพบว่าผู้แต่งต้องการให้ได้จำนวนคำในวรรค สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ ตรงตามรูปแบบฉันทลักษณ์ด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...	วัยเย็นนั้นะ	น้องจะแก่งปี	มือเย็นนั้นน้องจะแก่งหวบลี	โรยผกซ์ควย...
ออยผกซ์	นั้นาแถมควย	...	พวกนักลวงที่ชอบเอาของคนอื่นและชอบหลอกลวง	
นักลวงแถมเฮา	เอาของเขาคือ		พูดโกหกหลอกลวง พวกมันพูดปลงเก่งมาก...	
หลอกลวงแถมนา	จาตปหลี่			
มีแต่พาที่ผูกกค	ผูกออกมา			
นั้นนาเลี้ยวอด	ผูกปลกเก่งอันอมัน			

"ตัวเมียอุกั้น" ของ พอหนานเขียว เอกสุวรรณ

การนำคำภาษาไทยกลางมาใช้บางครั้งก็เป็นการนำเนื้อเพลงซึ่งเป็นภาษาไทยกลางมาดัดแปลงแต่งเป็นคำขวัญ ดังตัวอย่าง

รัก^๑น้อง^๒จริง^๓ อย่า^๑ทิ้ง^๒น้อง^๓นะ^๔
 ป๊อ^๑ป๊อ^๒จะ^๓ รั^๑บมา^๒สู^๓ขอ^๔ จา^๑ปา^๒นัง^๓ร^๔อ
 กับ^๑ป๊อ^๒ที่^๓บ้าน จ^๑งรั^๒บจั^๓ค^๔แจ^๕ง
 จาย^๑แบ่ง^๒กุ^๓ซาง รั^๑บออก^๒เค^๓ิน^๔ตาง^๕นัง^๖ร^๗ด
 ปา^๑ป๊อ^๒มิ^๓ตา เจ^๑า^๒ต^๓ิน^๔ฟ้าย^๕ก
 ปัก^๑คร^๒ว^๓ออก^๔บ้าน^๕เร^๖้ว^๗วัน...

รัก^๑น้อง^๒จริง^๓ก็^๔อย่า^๑ห^๒ึง^๓น้อง^๔นะ^๕ พี่^๑จา^๒พี่^๓จะ^๔
 รั^๑บมา^๒สู^๓ขอ^๔ น^๑อง^๒จา^๓ปา^๔จะ^๕นัง^๖ร^๗อก^๘กับ^๙พ^{๑๐}อ^{๑๑}ย^{๑๒}ู^{๑๓}ที่^{๑๔}บ้าน
 จ^๑งรั^๒บจั^๓ค^๔แจ^๕ง รั^๑บออก^๒เค^๓ิน^๔ตาง^๕นัง^๖ร^๗ด^๘ไป^๙หา
 พ^๑อ^๒ของ^๓พี่^๔ชน^๕ชา^๖ว^๗ของ^๘ออก^๙จาก^{๑๐}บ้าน^{๑๑}โดย^{๑๒}เร^{๑๓}ว

"ลูกสาวป้อเสื่อ" ของ จ้าปา ผาช้างมูบ

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า วรรคที่ 1 และ 2 เป็นการใช้คำภาษาไทยกลาง ทั้ง 2 วรรค ซึ่งนอกจากจะได้จำนวนคำตามต้องการคือวรรคที่ 1 มี 3 คำ วรรคที่ 2 มี 4 คำแล้ว คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 คือคำ "นะ" ยังมีเสียงตรีตรงตามกาหนด และ สัมผัสไปยังคำ "จะ" ในวรรคที่ 3 ซึ่งเป็นตำแหน่งบังคับสัมผัสด้วย

ในวรรคที่ 5 คำ "รอ" ก็เป็นคำภาษาไทยกลางที่ผู้แต่งนำมาใช้เพราะต้องการให้สัมผัสกับคำ "ขอ" ในวรรคที่ 4 และผลพลอยได้ก็คือสัมผัสกับคำ "ป้อ" ในวรรค 6 อีกด้วย

ส่วนคำ "เร้ววัน" ที่นำมาใช้ในวรรคสุดท้าย นอกจากจะได้เสียงสามัญตามต้องการแล้ว ยังทำให้จำนวนคำในวรรคนี้ครบ 6 คำ และสื่อความหมายได้ชัดเจนด้วย

นอกจากการใช้คำแล้ว บางครั้งผู้แต่งยังนำสำนวนภาษาไทยกลางเข้ามาใช้ในการแต่งคำขวัญ ดังตัวอย่าง

... พี่ตามหาน้อง ที่ไหนหมี่ พี่ตามหาน้องที่ไหนก็ไม่มี ตัวน้องคนคื
 ตัวน้องคนคื ไปอยู่ไหนนั้น ผู้คน- ไปอยู่ไหนเสีย ผู้คนมากมาย พี่ก็ค้นค้น
 หลวงหลาย พี่ค้นคนกัน เดินผ่าน เดินผ่านผู้คนไปไม่ลดละ จุดที่เรานัดหมายกัน
ผู้คน บ้าง จุดที่นัดหมาย พี่ไปหลายครั้ง พี่ก็ไปหลายครั้งเดินจนเหนื่อย ผั่งแม่น้ำปิง
 ปอดอีกเหนื่อยอันเดินเดียว ผั่งปิงผั่งปุ่น ผั่งโน้นก็ไปดู แต่ก็คว้าน้ำเหลว พี่จึงรีบเดิน
ก็คว้าน้ำเหลว พี่เลยรวกเร็ว กลับผั่งตรงกันข้ามอย่างรวดเร็ว
กลับผั่งตรงข้าม ...

"ติดตามหาแฟนคืนลอยกระทง" ของ หวันตา ชัยเมือง

จากตัวอย่าง คำภาษาไทยกลางที่ปรากฏคือ คำ "ผู้คน" ในวรรคที่ 5 และ 7
 เมื่อนำมาใช้แล้วทำให้ได้จำนวนคำในวรรคครบตามต้องการ คือ วรรคที่ 5 มี 4 คำ
 และวรรคที่ 7 มี 6 คำ

ในวรรคที่ 9 "พี่ไปหลายครั้ง" คำสุดท้ายของวรรคนี้ ผู้แต่งใช้เพื่อให้ได้เสียงตรี
 ตามต้องการ ทั้งยังรับสัมผัสกับคำ "ยัง" ในวรรคที่ 7 ซึ่งเป็นตำแหน่งบังคับสัมผัสด้วย

ในวรรคสุดท้าย "กลับผั่งตรงข้าม" เป็นการนำคำภาษาไทยกลางมาใช้ทั้งวรรค
 ซึ่งนอกจากจะเป็จำนวนคากรบ 4 คำ แล้ว คำสุดท้ายของวรรคนี้ยังเป็นเสียงโทตาม
 ของท้าวอีกด้วย

สำนวนภาษาไทยกลาง ในตัวอย่างนี้ คือ สำนวน "คว้าน้ำเหลว" ใน
 วรรคที่ 12 ที่ว่า "ก็คว้าน้ำเหลว" และคำ "รวกเร็ว" ในวรรคที่ 13 ผู้แต่งนำมาใช้
 เพื่อให้คำ "เหลว" "เร็ว" รับสัมผัสกับคำ "เดียว" ในที่ 10 นั้นเอง

... หนุ่มชลประทาน จากไปหายลับ หนุ่มชลประทาน จากไปลับไม่หวนกลับ
 บ่ปีกปกหนาคืน แม่ครัวยังชา มา แม่ครัวก็ยิ่งชาสุดกล่ำกลืน แทบล้มทั้งยืน
 กล่ำกลืนสุดผืน แทบล้มทั้งยืน เพราะลืมน้ำได้ ... ของพระอาทิตย์
 ญิงลืมน้ำได้ ... พ่อพระอาทิตย์ จวนจะล้นแสงแต่ก็ไม่เห็นรัชชียที่รักของข้า
 จวนจะล้นแสง บ่หันจายแบ่ง
 ตีชักของข้า

"ฝากใจไปเจียงคาง" ของ จำปา ผาข้างมูบ

สำนวนภาษาไทยกลางที่ปรากฏในตัวอย่างนี้ คือ สำนวน "ล้มทั้งยืน" ใน
วรรคที่ 6 ซึ่งผู้แต่งนำมาใช้เพื่อให้รับสัมผัสกับคำ "คืน" ในวรรคที่ 3 และคำ "ฝัน"
ในวรรคที่ 5 ซึ่งเป็นตำแหน่งที่บังคับสัมผัส ทั้งยังสื่อความหมายได้ชัดเจนด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่านอกจากคำและสำนวนในภาษาไทยกลางแล้ว ผู้แต่งบางคน
ยังนำคำแสลงมาใช้ในการแต่งกวี เช่น เออะเออะ ฮาร์ด แชว สน จีบจอย เป็นต้น
ดังตัวอย่าง

... เขายั่วชวนตา เออะเออะ- เขายั่วชวนตา เออะ ๆ จริงสาวรุ่น
แต่ไหน รุนสาวงามที่เออะเออะ สวยดี

"ออกฉอบไค้" ของ นานคำมันเกลย

... จะหื้อเหมาะแต่ ไค้ไค้สาวจี จะให้เหมาะสมจริง ๆ แล้ว อยากไค้
เด็กฮาร์ดสตรี อายุสิบห้า สาวรุ่น เด็กฮาร์ดที่อายุสิบห้าปี

ไม่ปรากฏชื่อเรื่องและชื่อผู้แต่ง

... นานาจิตตั้ง กายยังบ่เมี้ยน นานาจิตตั้ง คำพูดยังมีอีกกะสาว ๆ ทั้งหลาย
สาวโดยพร้อมเสียง เขาชอบแซวกัน ที่เขาชอบ "แซว" กัน เสาะหาคนกังที่ชอบ
เขาหาคนกัง ชอบแซวทางบ้าน... "แซว" คนต่างบ้าน

"สอนใจสาวที่ชอบแซว" ของ พ่อน้อยตีบ ทวีวรรณ

... มึงอยู่หลาย ความหมาย- มึงอยู่หลาย ความหมายมึงแกล้ง
มึงแกล้ง ไอพวกแมลงจืบจอย ไอพวกแมลงจืบจอย นกเอียงมีขนและปุงคน
นกเอียงมีขน หมูคนป่นร่อย นับร่อย แต่ทำไมมึงซึงตัวเล็กอวดดี
ไยมึงตัวหน้อยอวดดี ...

"เรื่องไร้สาระสะปะ" ของ ท. รักแท้

จากตัวอย่างทั้งหมดที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้อย่างเด่นชัดว่ามีการนำคำภาษาไทยกลาง
เข้ามาใช้ในการแต่งคำฮาเป็นจำนวนมาก นอกเหนือจากที่ได้เสนอไปแล้วข้างต้น
ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างภาษาไทยกลางที่ปรากฏในวรรณกรรมคำฮาอีกครั้งนี้

เลอะเทอะ หายเร็ว สวยงาม แลมอง ลวดเตอร์ เอ็ดกะโร
แทบตาย ฐุทราบแจ้ง โออันิจจา อ๋ามัวนึ่งเฉย เทียว สงสาร นิคหนอย
เรียก อะไร หาไม เจ้าพระคุณเอย มากโซ คว่าไปชม ทำการ เฉยดีสะบัน าลา

1.1.2 การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำภาษาต่างประเทศที่ผู้แต่ง
นำมาใช้ในการแต่งคำฮา ได้แก่ คำภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน ซึ่งอาจนำ
มาใช้ 1, 2, 3 หรือทั้งวรรณคดีได้ ดังนี้

ภาษาบาลี มีการนำคำภาษาบาลีมาใช้ทั้งในการขึ้นต้นเรื่องและในเนื้อหาส่วนอื่น ๆ
ของเรื่องโดยปะปนอยู่กับภาษาถิ่น การใช้คำภาษาบาลีในการขึ้นต้นเรื่องนี้ ผู้แต่งต้องการ
สื่อความหมายให้ผู้อ่านทราบถึงเรื่องราวที่จะกล่าวถึงต่อไป ส่วนการใช้คำภาษาบาลีใน
เนื้อหาส่วนอื่น ๆ นั้น เป็นไปเพื่อให้ได้จำนวนคำ สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ตามต้องการ
เช่นเกี่ยวกับการใช้คำภาษาไทยกลางที่กล่าวมาแล้ว ดังตัวอย่าง

นะโมตัสส อรหันตํ สุตัสสลเก-
ปัญญี พังไว้เตอะเจ้า คนโคพังตี
บมีโสภเสร่า ย่อมเกิดปัญญายิงยศ
ทิ้งอติศา บจุปัญญา และอนาคค
ยอมสุขสู่ไคปายลุน

ขอนอบน้อมต่อพระอรหันต์เจ้า การพัง
อย่างที่ย่อมไคซึ่งปัญญา พังกันไว้เกิด
ผู้โคพังตียอมไม่มีความโสภเสร่า เกิดปัญญา
ยิงใหญ่ทั้งอติศา ปัจจุบัน และอนาคค
ยอมมีความสุขในภายหลัง

"ทางไปหาบุญ" ของ นายจัน ห้วยไชย

ตัวอย่างข้างต้นนี้ ปรากฏการใช้คำภาษาบาลีทั้งในการขึ้นต้นเรื่อง และแทรกอยู่กับ
เนื้อหาส่วนอื่นของเรื่อง ซึ่งทั้งสามวรรคมีความหมายว่า "การพังที่ย่อมไคซึ่งปัญญา" อันเป็น
การสื่อความหมายให้ผู้ฟังทราบว่า การพัง เรื่องราวที่จะเสนอต่อไปทำให้ผู้ฟังเกิดปัญญา ซึ่ง
นอกจากจะสื่อความหมายดังกล่าวแล้วยัง เป็นการ เรียกร้องความสนใจจากผู้ฟังได้อีกด้วย

เรื่อง "คนชู้โชค" ก็มีการนำคำภาษาบาลีมาใช้ในการขึ้นต้นเรื่องเช่นกัน
ดังตัวอย่าง

โกธังฆัตถวา สุขังเสติ บุคคลที่ฆ่าความโกรธได้แล้วย่อมอยู่เป็นสุข
ฆ่าความโกรธได้เป็นดี โขทหน้อยโขคนัก การฆ่าความโกรธได้เป็นสิ่งดี ความโกรธ
โขทก้อมคือหี มันจ้งหุมมี ก่อนจะ ทั้งมากและน้อยมักจะเกิดขึ้นก่อนจะกินข้าว
กินข้าว ...

"คนชู้โชค" ของ หนานปะมาละ

คำภาษาบาลีที่ปรากฏในการขึ้นต้นเรื่อง คือ "โกธังฆัตถวา สุขังเสติ"
ซึ่งมีความหมายว่าบุคคลที่ฆ่าความโกรธได้แล้วย่อมอยู่เป็นสุข ช่วยสื่อความหมายให้ผู้ฟัง
ทราบอย่างชัดเจนว่าเรื่องราวที่จะกล่าวถึงต่อไป เป็นเรื่องที่ว่าด้วยความโกรธ
การใช้คำภาษาบาลีแทรกอยู่กับภาษาถิ่นในเนื้อหาตอนอื่น ๆ ตัวอย่างเช่น

... ไคยีนเสียงจำ ชียาป่าวร้อง ไคยีนเสียงและกิริยาป่าวร้องของ
สุทินนาฏน่อง บอปป่านไกล น่องสุทินแห่งบ้านบอปป่านไกล ตัวพี่ชอดามน่อง
อันตัวป้อจาย ถาปนายน่องหล้า ...

"ตอบป้อจายสมศักดิ์ ท้าวฤทัย" ของ สุทิน ชันเลข

จากตัวอย่างคำภาษาบาลีที่ปรากฏคือ คำ "ชียา" ซึ่งหมายถึง กิริยา สังเกต
ได้จากการนำคำภาษาบาลีมาใช้ในการวรรคที่ 2 นี้ ผู้แต่งต้องการให้รับสัมผัสกับคำ "จำ"
ในวรรคที่ 1 และยังทำให้จำนวนคำในวรรคที่ 2 ครบ 4 คำตามที่กำหนดไว้อีกด้วย

... สุรำน้าปึก กินแล้วเมาชา สุรำน้าพิษกินแล้วเมามาย แต่คนเราก็อชอบ
ผูกเนะรัง ก็ยังชอบสุ ... ฤทธิ์ของ- ฤทธิ์ของสุรานั้นไม่ใช่เนะน้อยนะ เพื่อนฝูงทั้งหลาย
สุรา บใจของหนอย เนอผูกเนรา-
เปื้อนป่อง ...

"ลาวฮาสุรา" ของ ปิ่นนาควงทิพย์

"นะรัง" และ "นรา" เป็นคำภาษาบาลี ผู้แต่งใช้คำ "นะรัง" ในวรรคที่ 3 เพื่อให้รับสัมผัสกับคำ "ชา" ในวรรคที่ 2 และยังส่งสัมผัสกับคำ "ยัง" ในวรรคที่ 4 ด้วย ส่วนคำ "นรา" ในวรรคสุดท้าย เมื่อนำมาใช้แล้วทำให้จำนวนคำในวรรคนี้มี 6 คำ

... ยอดนม กับเกล้ากรายน้อม พนมมือสืบนี้น้อมกราบไหว้แทนดอกไม้
 สืบนิ้วท่อม น้อมมือไหว้สา ทางตรง- รูปเทียน ขำพเจ้าขอกราบไหว้
 ดอกไม้ รูปประพญา อะหังวันทา
สาธุโสเกลสา ...

"คำเหือนแะอวยพรปีใหม่" ของ กิตติลานนา

คำภาษาบาลีที่ผู้แต่งใช้ในวรรคที่ 6 และ 7 คือ รูปประพญา และ อะหังวันทา เป็นคำที่ผู้แต่งต้องการให้รับสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 คือ น้อมมือไหว้สา ซึ่งจะมีภาพพจน์ที่มุ่งกับสัมผัส ทั้งยังส่งสัมผัสกับคำ "สาธุ" ในวรรคสุดท้ายอีกด้วย

คำภาษาบาลีที่ปรากฏในวรรณกรรมกล่าวข้างนอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น
 เจน ฆานะ ภูมมะวาร ลูกันยัง ปทุมมาลย์ มุตต พุจฉาวิสันนา ปิยา คุติยะวะระกถา
 ที่มา สุระสังขาร สุโณ มธุรสสา บุรุดัง ผาติตัง กุณฑา เสโต เมโต วัสสา
 วัฬกี ที่ชา ฯลฯ

ภาษาอังกฤษ คำภาษาอังกฤษเป็นคำภาษาต่างประเทศที่ผู้แต่งนำมาใช้ในการแต่งคำขวัญมากเช่นเดียวกับคำภาษาบาลี ลักษณะการนำมาใช้เป็นไปเพื่อให้ได้จำนวนคำสัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ ตามรูปแบบฉันทลักษณ์ และเพื่อให้เกิดความสนุกสนานแก่ผู้อ่านผู้ฟังด้วย ดังตัวอย่าง

สวัสดี ในขี้นี้เคยก่อนครับ
 นักกวฬารัก แหงคนบ้านไกล
 เขียนมาครั้งนี เขียนมาวาจากใจ
แอบปีัทรวงใน ฝอยเป็นคำสร้อย

สวัสดีก่อนครับ นักกวฬารักคนบ้านไกล
 เขียนมาครั้งนีเขียนมาจากใจที่เป็นสุขอยู่ใน
 ทรวง ฝอยเป็นคำตั้งแต่เป็นเด็กน้อย ๆ
 ข้างพอใจมาก

ทั้งเกิดใหญ่มา เป็นบอยน้อยน้อย
ข้างอย่างเอนจอยมากนัก

"คนชู้คุด" ของ ก. ไกลกังวล

จากตัวอย่างจะเห็นว่าผู้แต่งนาคาภาษาอังกฤษมาสอดแทรกกับภาษาถิ่น ได้อย่าง
กลมกลืน คือ มีสัมผัสคล้องจองและสื่อความหมายได้ควย คำภาษาอังกฤษที่ปรากฏคือ
"ไนซ์ซีเคย์" "แฮปปี้" "บอย" และ "เอนจอย" คำ "ไนซ์ซี" ผู้แต่งต้องการให้รับสัมผัส
กับคำ "สวีตี" ในวรรคที่ 1 ส่วนคำ "เอนจอย" ก็รับสัมผัสกับคำ "น้อย" ในวรรคที่ 10
เช่นกัน

... สะบั้นงายมหลามปลายก้อมายเคียร์ ขอยุติลงเพียงเท่านั้นะที่รัก วันก่อนไค่บิน
ตะวันนั้นก็ไค่บินคาวอายไสว อ่าเรื่องเมียบ คาวของพี่ไสรวำพันเรื่องเมียบ น่องก็ใจเสีย
ไจ่บองบอเสีย เลยเกลียคาวมาสัน ๆ เลยเขียนคาวมาพูดให้เข้าใจ

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ ปราณี อธิวัตร

จ ๓๓ ตัวอย่าง จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ผู้แต่งใช้คำภาษาอังกฤษ "มายเคียร์"
และ "เคเลีย" เพื่อต้องการให้มีเสียงคล้องจองกับคำ "เมียบ" และ "เสีย" ทั้งยัง
สื่อความหมายได้ชัดเจนอีกด้วย

... หนูบ่นพนาคร อวรณ์ทรวงน้อง หนูบ่นพนาคร ฐีสีกอแลย์อวรณ์น้อง เพราะ
ควยมีใจของ จิตต้องไผ่ฝัน มีจิตใจไผ่ฝันในทรวง จึงแต่งคาวมาถึงใคร
จึงแต่งคาวจอย จ่าดอยไชนัน คนหนึ่งซึ่งอยู่ในหัวใจของข้า
ถึงตัวขั้ววัน อินมายฮาร์ทข้า

"ขอฝากใจไว้สันป่าไผ่สักคน" ของ คำอ้าย วิชัยคำ

คำ "ซัมนัน" เป็นคำที่ใช้ในตำแหน่งที่รับสัมผัสกับคำ "ณัน" และ "นัน" ส่วนวรรคสุดท้าย "อินมายฮาร์ทซ่า" เมื่อนำมาใช้แล้วทำให้ได้จำนวนคำครบ 4 คำตามต้องการ

... ใจถวิล	จาก <u>อินโนเซนต์</u>	ควยใจคิดถึงจากอินโนเซนต์ จึงเขียน
เขียนควายเล่น	ยามเย็นว่างการ	ความมาคุยเล่น ๆ ในยามเย็นที่ว่างจาก
เพื่อขอมิตร	สนิทสมาน	การอ่าน เพื่อขอมิตรกับน้องบงอร
กับตัวนงคราญ	บงอรน้องหล้า	

"ถึงน้องสาวบ้านขวาง" ของ นิกร ศรีทุ่งทอง

คำ "อินโนเซนต์" ในวรรคที่ 2 รับสัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 คือ คำ "ถวิล" และส่งสัมผัสไปยังคำ "เล่น" ในวรรคที่ 3 ซึ่งเป็นตำแหน่งที่บังคับสัมผัสด้วย จึงทำให้มีเสียงไพเราะคล่องจอง

... น้องลัดดาเคย	อ้ายเลยเรียลลัด	น้องลัดดาเคย	พี่เลยเรียลลัด
หวังใจน้องเห็นลิม	<u>ฟอร์เกต</u> เนอน้อง	ว่าน้องอย่ามัวนั่งซึม	อย่าลืมพี่นะน้องรัก
อย่าเหงาหงอน	<u>ป็นน้องอย่าลิม</u>	ที่พี่รักน้องนี้อย่าหาว่าพี่บ้าเลย	ขอจบลงเพียง
อันเนอน้องหล้า	<u>ไอฟิวเลิฟกา</u>	แค่นี้ก่อน	
อย่าว่าอายบ้าง	ขอจบลงกาเท่านี้		
ແລ່ນາຍ			

"ตอบน้องลัดดา แผลงฤทธิ์" ของ หนู่มเหรีญหาเก๊าเหลี่ยม

ตัวอย่างข้างต้นนี้ ผู้แต่งนำคำ "ฟอร์เกตมีนอ" ในภาษาอังกฤษมาใช้ โดยแยกคำดังกล่าวอยู่ใน 2 วรรค แต่ก็สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนตามต้องการ ส่วนคำ "ไอฟิวเลิฟ" ที่ผู้แต่งใช้ในวรรคที่ 8 ก็มีความหมายกลมกลืนกับเรื่องเป็นอย่างดี

ภาษามาอังกฤษที่ปรากฏในวรรณกรรมคำอ่านนอกเหนือจากที่กล่าวมานี้ เช่น ฟลัก โอเค ฟิลลิ่ง สไตรก์ ไทยแลนด์ ฮัลโหล อิมพอสสิเบิล กูมอร์นิง นิวเคลียร์ เอ็กซิเคนท์ สเป็ค มายเฟรนด์ กูคไนท์ โดนต์แมน ไซส์ ฟาว แดคชอรี ค้อนโทโน ฯลฯ

ภาษาจีน ภาษากาภาษาจีนที่ผู้แต่งนามาสอดแทรกไว้ในกาแต่งคำอ่านมักเป็นคำที่คนไทยเข้าใจความหมายได้ และใช้กันอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน การนาคาภาษาจีนมาใช้ปะปนกับภาษาถิ่นนี้ นอกจากจะทาให้ไคจำนวนคำในวรรณก สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ตามต้องการแล้ว ยังทาให้ผู้อ่านผู้ฟังสนุกสนาน เช่นเคียวกับการใช้คาภาษาอังกฤษ ดังตัวอย่าง

... ทว่าหัวแข็ง รุนแรงต่อต้าน ทว่าเราหัวแข็งคิดจะต่อต้านอย่างรุนแรง
ก็เขาทางานแต่นี้ ตัวยะบ่เป็น ก็เขาทางานด้วยมือ ตัวเองทาไม่เป็น พอตกเป็น
ตกเป็น เจียะจิว หาของห่อหิ้วฝากนาย ก็คิมเหล้าแล้วหิ้วของไปฝากนาย

"นานาจิตตัง" ของ เจริญ สุนัตะ

จากตัวอย่าง ภาษากาจีนคือคา "เจียะจิว" เป็นคำที่ผู้แต่งนำมาใช้เพื่อให้สัมผัสกับคำ นัว ในวรรคที่ 3 ซึ่งเป็นตำแหน่งที่บิขัณสัมผัส และยังส่งสัมผัสไปยังคา "หิ้ว"
ในวรรณกสุดท้ายอีกด้วย

... เฮตังนังเกียะ เจียะฮ้าม- เราคนจีนกินแกงผักปลัง คนอื่นเขาก็เป็น
ผักปลัง เป็นเป็น ตังนัง กัณโควนอเจ้า คนจีนยากหนอย ฉันทูกไปเรือฮับเบือ ว่าไปตาม
อัวฮั่วทัว ว่าตามซีเหล้า เขียนตาม-ประสาคนซีเมาชอบพุกกัน
กาเมาชอบฮิต ...

"หงังซี" ของ คนซีเหล้า

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่า ผู้แต่งนาคาภาษาจีนมาใช้คือ "ตังนังเกียะ"
ซึ่งส่งสัมผัสกับคา "เจียะ" ในวรรคที่ 2 ส่วนคา "ตังนัง" ก็เป็นคำที่ผู้แต่งนำมาใช้เพื่อให้
ได้รับสัมผัสกับคา "ผักปลัง" ในวรรคที่ 2 ซึ่งเป็นตำแหน่งที่บิขัณสัมผัส และยังส่งสัมผัส

ไปยังกา "กังโค่ว" ในวรรคที่ 4 อีกด้วย วรรคที่ 5 เป็นคาภาษาจีนทั้งวรรคและคำสุดท้าย
ของวรรคนี้ก็ส่งสัมผัสไปยังคำ "ว่า" ในวรรคที่ 6 เช่นกัน สังเกตได้ว่าแม่ชื่อเรื่อง
ผู้แต่งก็ใช้คาภาษาจีนด้วย

... เหมือนผมเกี้ยวนี้ เกือบชู้ลา- เหมือนผมเกี้ยวนี้เกือบตายเพราะสามี
ไกล + ผัวเจ้าทรมานวัย ไล่ตีนาเจ้า... ของน้องไล่ทีเอา

"ป้ายน้อยหอยคอ" ของ น. นกน้อย สันฟ้างาม

คาภาษาจีนที่ปรากฏในตัวอย่างข้างต้นนี้ คือ คา "ชู้" ซึ่งรับสัมผัสกับคำสุดท้าย
ของวรรคที่ 1 คือ คา "นี้"

การนำคาภาษาไทยกลางและภาษาต่างประเทศมาใช้ในการแต่งคำอาวคังที่
กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่านอกจากจะเกิดจากความเคยชิน และต้องการให้ผู้อ่านผู้ฟัง
สนุกสนานแล้ว ยังสังเกตได้ว่าผู้แต่งใช้เพื่อให้จำนวนคาในวรรค สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์
ตรงตามรูปแบบฉันทลักษณ์ และสามารถสื่อความหมายได้อย่างชัดเจนครบถ้วนตามต้องการ

1.2 การเล่นคา การเล่นคาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำอาวมี 2 ลักษณะ
คือ การเล่นคำผวน และการเล่นคำสัมผัส

1.2.1 การเล่นคำผวน คำผวนจะมีความหมายใกล้เคียงผวนกลับไป
กลับมา การเล่นคำผวนนี้ปรากฏมากในวรรณกรรมคำอาวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการติดต่อกับ
กระจายข่าวสารในเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาว ดังตัวอย่าง

จากล้นน้องรัก	เป็นบ่อแก้ว	พี่กล้นน้องรักจะไม่รับรักพี่	เพราะพี่เป็น
เพราะเตาปลิว	เหมือนตัวไม้เบา	คนรูปไม่หล่อ	เหมือนชู้เถาไม้ไผ่
เตาก็ถั่ว	อายหื้อตัวเก่า	คนแก่	อายตัวเองที่ไม่มีใครรัก
เหมือนเตาไม้บัว	ก่อนเหล่านายเฮย	ชู้เถาไม้ไผ่	เสียจริง

"ตอบจันทร์เพ็ญ เหล่าป้าผาง" ของ น้อยวิจิตร อินทจักร

จากคำประพันธ์ที่มีคำฉนวนอยู่ 4 คำ คือ อ้าวเต่า เตาบ่ลัว ตัวไม้เบ่า และเต่าก็ถั่ว คำฉนวนเหล่านี้เมื่อฉนวนแล้วจะมีความหมาย ดังนี้

อ้าวเต่า คือ เอาตัว หมายถึง รับรัก

เตาบ่ลัว คือ ตัวบ่เลา หมายถึง ตนเป็นคนรูปไม่หล่อ

ตัวไม้เบ่า คือ เตาไม้บั่ว หมายถึง ชี้อะไรไม่ไผ่

เต่าก็ถั่ว คือ ตัวก็เฒ่า หมายถึง ตนเป็นคนแก่

การใช้คำฉนวนนี้มักใช้ในการกล่าวถึงเรื่องความรัก ซึ่งใช้นิยมกล่าวตรง ๆ ผู้อ่านผู้ฟังต้องฉนวนคำเสียก่อนจึงจะทราบความหมายที่แฝงอยู่

ตัวอย่างอื่น ๆ ที่มีการเล่นคำฉนวน

... ฉี้งก็คใจ	ภายในภาคหน้า	พี่ยังคิดอยู่ว่าต่อไปพี่ยะมาสู่ขอน้องไป
ปี่นี้จักมาชวน้อง	ฮื้อเป็นของจาย	เป็นของพี่ พี่ยังจะสีก้อยรวมห้องกับน้องคนคี่
เจ้าสายบัวกอม	หวังจะรวมห้องกับนาย	แต่มาเดี๋ยวนี้น้องมีคนรักใหม่ที่ไหนหรือ แม่แต่
แต่มาเดี๋ยวนี	แมวลีตีไหนด	หน้าพี่น้องก็ไม่มอง
แม่แต่ตัวจาย	นายบ่ผอหน้า	

"ออกพรรษาข้าเสียใจ" ของ อินสม แส่นแก้วกาศ

กาฉนวนที่ปรากฏในตัวอย่างนี้ "แมวลี" คือ มีแล้ว หมายถึง มีคนรักแล้ว

... กลัวแต่ทางปี่	จูน้องหวิดหวาว	กลัวแต่ทางพี่ยะหลอกดวงใจน้องใจคอไม่คี่
จุกคนบ่เลา	เมาแวบไค	กาวา- หลอกกนไม่สวຍให้หลงรักแล้วไม่สมหวังหรือว่า
ตัวจาย	หมาคายอยู่ไกล	หนูลา- พี่มีคนที่หมายปองแล้วอยู่ไกล ๆ น้องจะทำ
แมวไอลันลี	เหตุนี้กจาย	น้องอยู่- อย่างไรพี่ยักหลบลีตีหน้าไม่สนใจน้องอยู่วันนี้
วันนี้	บ่มาแอ่วหนีสักกา ...	ก็ไม่มาเยี่ยมเยียนเลย

"คำสาวชีเมษา" ของ อัมไพ มุขคาพันธ์

"หมาตาย" คือ หมาดำ หมายถึง มีคนที่หมายปองอยู่แล้ว

... บักฉ้วนแต่นาย บักชอบฮัก ฟักฉ้วนน้องจะไม่รักชอบหรือพอใจที่
 บักชอบฮักไปเจิง กล้วนนายน้องฮัก กล้วนน้องรักจะใจไม่ถึง รักอยู่ไม่นาน
 จักใจเจิง ฮักเนียนบ่เมิน ก็เจหนีหายไปเสีย
 จักหนีกว่าจอย ...

"ตอบบังอร วิรัตน์พฤษ" ของ น้อยวิจิตร อินทจักร

กำหนดในตัวอย่างนี้ "ไปเจิง" คือ "เปิงใจ" หมายถึง พอใจ หรือถูกใจ
 จากการศึกษาพบว่า การเล่นคำฉนวนในวรรณกรรมคำอำปรากฏไม่มากนัก

1.2.2 การเล่นคำสัญลักษณ์ คำสัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรม
 ล้านนา โดยเฉพาะในจำอู่มาวอสาว หรือคำเกี้ยวสาวของล้านนา มีลักษณะแตกต่างจาก
 คำสัญลักษณ์ที่ใช้นักกบฏไม่ กล่าวคือ คำสัญลักษณ์ในวรรณกรรมล้านนานั้น ผู้เขียนผู้แต่ง
 จะตีความไต่ต่องเมื่อนำเสียงของคำสัญลักษณ์นั้นไปเปรียบเทียบกับคำอื่นที่มีเสียงสระและ
 ตัวสะกดคล้องจองกัน โดยมีข้อความที่แวดล้อมหรือบริบทเป็นส่วนประกอบสำคัญในการตีความ
 จึงจะสามารถเข้าใจความหมายที่แฝงเร้นอยู่ได้ คำสัญลักษณ์ที่ตีความเช่นนี้คือไก่อ้ว
 เป็นการ เล่นคำลักษณะหนึ่ง

วรรณกรรมคำอำที่นำมาศึกษา มีการ เล่นคำสัญลักษณ์ในลักษณะดังกล่าวด้วย
 และพบมากในประเภทที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการติดต่อกับและกระจายข่าวสารในเรื่องความรัก
 ระหว่างหนุ่มสาว ผู้แต่งใช้คำสัญลักษณ์ในการเกี้ยวพาราสี หรือสื่อความในใจของตน
 โดยนำเอาชื่อพันธุ์ไม้ที่มีเสียงสระและตัวสะกดใกล้เคียงกับคำที่ต้องการสื่อความหมายมา
 กล่าวแทน ดังตัวอย่าง

... อ้ายคิดถึงนาย แม่แถมเป็นเวิน ฟักคิดถึงน้องผู้มีแถมเป็นพวง กล้วนน้องจะ
 กล้วนน้องหาเมินบ่ฮัก ใคปลุกมะแตง เมินเฉยไม่รักฟัก อยากจะผูกมิตรสัมพันธ์กับ
 มะแพงมะพัก ตึกหวนจ้องหอยทวยเครือ น้อง ฟักหลงรักน้องเหลือเกิน หลงรักสาวเหนือ

เมาแต่เมาตัก หลงรักสาวเหนือ คนนี้ แดนเองก็ไม่รับรักพี่ จึงไต่แต่รำพัน
 มะถั่วมีเครือ บมีก้างขึ้น ไต่แต่รำพัน อยู่ทุกคาเช้า
 เกาะฝนสะอื้น ทุกเมื่อคืนวันค่ำเจ้า...

"ตอบจดหมายของคุณอภา อุไรรัตน์" ของ มานพ ไชยคายนี

จากตัวอย่างข้างต้น คำสัญลักษณ์ไคแก่ มะแตง มะแพง มะพัก ซึ่งหมายถึง
 พักแพงแตงกวา ในภาษาไทยกลาง คา มะแตง และมะแพง มีเสียงสระและตัวสะกด
 คล้องจองกับคำว่า "แพง" ในภาษาถิ่นเหนือ ซึ่งมีความหมายว่า รัก ส่วนคำ มะพัก
 ก็มีเสียงคล้องจองกับคำว่ารัก หรือรัก ดังนั้นคำ มะแตง มะแพง มะพัก จึงเป็นคำสัญลักษณ์
 ใช้แทนความรัก

ในการนำชื่อพันธุ์ไม้มาสร้างเป็นคำสัญลักษณ์นี้ นอกจากจะมุ่งที่เสียงคล้องจองกับ
 คำที่ต้องการสื่อความหมายเป็นสำคัญแล้ว ยังนำเอาลักษณะหรือธรรมชาติของพืชนั้น ๆ
 มาช่วยในการสื่อความหมายด้วย จะเห็นได้ชัดในคาประพันธ์ที่ว่า "มะถั่วมีเครือ บมีก้างขึ้น"
 กล่าวถึงถั่วฝักยาวว่าเป็นพืชที่มีเครือเถา แต่ไม่มีค้างสำหรับเลื้อยขึ้นไป ถั่วฝักยาวและ
 พักแพงแตงกวา เป็นไม้เลื้อยที่ต้องใช้เครือเถาเกาะเกี่ยวกับสิ่งอื่น ดังนั้นผู้แต่งจึงนำเอา
 ลักษณะของการเกี่ยวพันของพืชเหล่านี้มากล่าวในเรื่องความรัก ซึ่งจะต้องยินยอมพร้อมใจ
 คอยกันทั้งสองฝ่ายจึงจะเป็นความรักที่สมหวัง

เรื่อง "เล็บสายพิณ สักกาแพง" ก็ปรากฏการใช้คำสัญลักษณ์หลายคำ ดังตัวอย่าง

... ถ้าแมนอุจรัง หวังบึงซ่อนผ้า
 ตัวพี่จะมาฝากรัก กันคอกบ่าง
 บ่าบนางบ่นัก สมครใจอายคาจาย
 จักปลูกคอกรัก จ่วงจักหลาหลาย
 ขึ้นเสาเชื่อนนาย ป้ายเข้าในห้อง
 ปลูกต้นบ่าหนู คอกอุสนีส้ม

ถ้าน้องผูกจริงและรับรักพี่ ตัวพี่ก็จะมา
 ฝากรัก ถ้าน้องไม่เกลียดชังพี่จนเกินไป ยัง
 พอใจในตัวพี่ พี่จะปลูกความรักและปลงใจ
 รักน้องจนกระทั่งได้อยู่รวมในเรือนหอกับน้อง
 แต่พี่ก็กลัวว่าถ้าพี่รักน้องจริงจะมีสิ่งอื่นมาปิดกั้น
 เป็นอุปสรรคระหว่างความรักของเรา พี่กลัวว่า

ดอกพวงพะยอมซ่อนแน ^{กั}นว่า ^คา ^จาย น่องจะไม่ ^คิด ^คตาม ^คุ ^ลไ้ ^ความ ^รัก ^คง ^{เร}า
 ไคมา ^ปล ^กแ ^ค บ ^แก ^ลว ^หญ ^าม ^ง เ ^จริ ^ญง ^อก ^งา ^ม
 ซา ^คค ^นร ^คน ^า ห ^าค [ิ]น ^ทอ ^มก [ุ]ม
 ก ^ลว ^มัน ^จะ ^ชู ^ม ค ^ลุ ^ม ^ตา ^ม ^ปา ^หญ ^า . . .

"เอ็นสายพิณ สังกำแพง" ของ พี่นอบจันทร์แก้ว ชานาญคำ

คำประพันธ์ข้างต้นนี้ปรากฏการใช้คำสัญลักษณ์หลายคำ คือ ดอกบัวทั้ง ดอกรัก
 ต้นบัวหนุน ดอกกวนสื้อม ดอกพวงพะยอมซ่อนแน

คำสัญลักษณ์เหล่านี้ เมื่อพิจารณาข้อความในบริบทแล้ว สามารถเปรียบเทียบ
 เสียงสระและตัวสะกดได้ ดังนี้

ดอกบัวทั้ง มีเสียงคล้องจองกับคำว่า ชัง หรือ เกลียดชัง

ดอกรัก มีเสียงคล้องจองกับคำว่า รัก หรือ รัก

ต้นบัวหนุน หรือต้นหนุน และดอกกวน หรือดอกกระถินพิมาน ต่างก็มีเสียงคล้องจอง
 กับคำว่า สนับสนุน

ดอกพวงพยอม เป็นดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม จึงนิยมนำมาเป็นสัญลักษณ์ของความรัก
 ที่มีแต่ความสุข ความหอมหวาน ส่วนคำซ่อนแน ต้องการให้มีเสียงคล้องจองกับคำว่า
 "แน" หรือ "แน"

เมื่อวิเคราะห์ลักษณะเหล่านี้ไปเปรียบเทียบกับคำอื่นที่มีเสียงคล้องจองกันแล้ว
 จึงตีความได้ว่าผู้แต่งซึ่งเป็นฝ่ายชายกล่าวว่า หากหญิงสาวผู้จริงคือยอมรับรักตน
 ทั้งคนที่บ้านก็ไม่มีใครเกลียดชัง ยินดีต้อนรับด้วยความเต็มใจแล้ว ตนก็จะขอสมัครใจรัก
 อย่างเต็มเปี่ยม โดยมีผู้ใหญ่ให้ความสนับสนุนด้วย

วรรณกรรมคำขวัญที่เป็นการติดต่อและกระจายข่าวสารในเรื่องความรักระหว่าง
 หนุ่มสาว ซึ่งปรากฏการเล่นคำสัญลักษณ์อีกจำนวนหนึ่ง ฝ่ายชายกล่าวแสดงความประสงค์
 ของตนไว้ดังนี้

... สลักกันซัง บุษงค์ดอกไม้
 จี๋คอกคำไต่ มะเยาหลงปี
 โอชาจารย์ส บหมคเหยหนี
 หอมระเริงคี จุ่มปีแซกไท้
 ไลชคมาแฝง ขอกแถมตำไกล
 อยู่ตำบลในหมื่นนี้ จึงแต่งกลอนสาร
 ไหวหารกล่าวจี สร้างสวนคอกแก้วปูเลย
สลิกน้ำแน บานกุเหมย
 กันลมมาเจย บเหยลวงหน้า
คอกคำเมืองปู มากายบ้านข้า
 บมีเนอนายน้องรัก มีแต่มะเยา
เปาแดงสลัก มีตำที่บ้านเฮือนจาย
คอกเข็มกันัก สลักก็หลาย
 ขอฝากกับนาย จักไต่ได้ ...

ดอกไม้ทั้งหลายต่างส่งกลิ่นหอมไปทั่ว
 พี่อยากจะย้ายเข้ามาอยู่ในตำบลนี้ จึงได้
 แต่งกลอนสำนวนรักด้วยจิตที่ผูกพันอย่าง
 จริงจัง เพื่อบอกน้องว่าพี่รักน้องมากและ
 ปรารถนาจะมาอยู่รวมกับน้อง คอกขจรและ
 คอกรางจีคที่เบ่งบานในฤดูหนาว เมื่อลม
 ราวเพยพัดมากลิ่นหอมก็ไม้เหือดหายไปง่าย ๆ
 "คอกคำเมืองปู" ที่มาผ่านบ้านข้าไปนั้น
 ไม่มีเลยน้องรัก มีแต่ "มะเยา" "เปา"
 "สลัก" ที่มีอยู่ตามบ้านของพี่ คอกเข็ม
 ก็มีมาก สลักก็มาก ขอฝากกับน้องนาง
 จะไต่หรือไม่

"ฝากถึงคนรัก" ของ กุหลาบคงโป่งแยงใน

คำประพันธ์ที่ยกมา คำสัญลักษณ์คือคำ มะเยา เปา สลัก สลิก น้ำแน คอกคำเมือง
 คอกเข็ม และกลุ่มคำที่เป็นสัญลักษณ์ คือ สร้างสวนคอกแก้วปูเลย กาและกลุ่มคำสัญลักษณ์
 เหล่านี้เมื่อพิจารณาข้อความที่แวดล้อมแล้ว สามารถนำไปเปรียบเทียบกับคำที่มีเสียง
 คล้องจองกัน ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจสารที่ผู้แต่งต้องการสื่อได้ ดังนี้

มะเยา และ เปา มีเสียงคล้องจองกับ เมา หมายถึง หลงใหล

สลัก มีเสียงคล้องจองกับ รัก หรือรัก

สลิก มีเสียงคล้องจองกับ จิต หรือจิตพิณ

น้ำแน มีเสียงคล้องจองกับ แน่ หมายถึง รักแท้

คอกเข็ม มีเสียงคล้องจองกับ เต็ม หมายถึง ความรักที่เบ่งบานอยู่เต็มหัวใจ

นอกจากนี้การเอ่ยชื่อดอกไม้มีหลายชนิดในตอนต้นของ กาประพันธ์ก็เป็น
 คำสัญลักษณ์ที่กล่าวแทนความรักทั้งสิ้น ดังคาประพันธ์ที่ว่า "สลักกันขัง บุษงค์ดอกไม้
 จักดอกคาไ้ มะเยาหลงปี โอชาจารย์ส บหมคเหยหนี หอมระเริงคี่ จุบปีแซกไ้"
 การกล่าวถึงดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมสดชื่นนี้เป็นสัญลักษณ์ของความรักระหว่างหนุ่มสาวที่มี
 แต่ความหอมหวาน และกลุ่บลาคา "สร้างสวนดอกแก้วปูเลย" ก็หมายถึงการสร้างความรัก
 ขึ้นในจิตใจเช่นกัน ดอกแก้วเป็นดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมเย็นชื่นใจ ปูเลยหรือไหล เป็นสมุนไพร
 ที่มีคุณสมบัติเย็น จึงนำมาสร้างเป็นกลุ่บลาคาเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความรักซึ่งเป็นสิ่งสดชื่น
 งดงาม

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าตัวอย่างคำประพันธ์ข้างต้นนี้ มีคำสัญลักษณ์ที่กล่าวแทน
 ความรักระหว่างหนุ่มสาวอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้แต่งนำมาใช้เพื่อสื่อความในใจให้
 ฝ่ายหญิงทราบว่าตนหลงใหลและอยากจะปลูกสร้างความรักให้ติดพันแน่นแฟ้น โดยผู้แต่ง
 ได้กล่าวไว้ในตอนท้ายว่า "ดอกคาเมืองปู มากายบ้านข้า บมีเนอนายน้องรัก" ดอกคาเมือง
 เป็นคำสัญลักษณ์ที่มีเสียงคล้องจองกับคำว่า มะเยา ซึ่งหมายถึง มะเยา หรือ เมื่อนำมา
 ดอกคาเมืองเป็นดอกไม้ที่ไม่มีค่าและไม่มีความหอม จึงไม่เป็นที่ต้องการ ดังนั้นใจความที่
 ผู้แต่งกล่าวไว้ในตอนท้ายนี้ จึงมีความหมายว่าคน เมคิที่จะรัง เกียจหรือเบื่อหน่ายใน
 หัวใจของสาวนั้นไม่เคยเกิดขึ้นเลย

การใช้คำสัญลักษณ์ในการสื่อสารเรื่องความรักอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ

... โคลปลูกบ้านรัก ขึ้นต้นบ้านเชื้อ
 เอาขอก้างเครือ บมีเมื่อแล้วบ้าน
 ... สลัดชีเสื้อ บ้านข้าปลูกไ้ว
 มาบานแมงสรอยหอม นวล บากังบ้านน้อง
 ปลูกไ้วในสวน มาสมเบิงกร
 ขนคินขึ้นป้อ ๆ ข้าควักมาฝาง
 มาบานในหม้อ ป้อแบ่ตั้งหญิงปลูกไ้ว...

พี่ผาจะรักน้องมาอยู่รวมกับน้อง
 ไม่กลับไปบ้านของตนเองแล้ว ... ดอกขจร
 ที่ปลูกไ้วที่บ้านก็เบ่งบานส่งกลิ่นหอม 'ดอกบักัง'
 บ้านน้องนั้นปลูกไ้วในสวน ควรจะชวนกันไป
 พอกพูนไ้ว ข้า "ดอกมาฝาง" ที่พ่อแม่ของน้อง
 ปลูกไ้วในหม้อก็เบ่งบานด้วย

"ฮักสาวบ้านไกล" ของ พรชัย พระจันทร์

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ ปรากฏการใช้คำสัญลักษณ์หลายคำ คือ บ้าพัก บ้าเชื่อ สลิกชีเสื้อ บ้ากัง และคอกบ้าฝาง ซึ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับคำอื่นที่มีเสียงคล้องจองกันแล้ว จะสามารถเข้าใจความหมายของคำสัญลักษณ์เหล่านี้ได้

บ้าพัก มีเสียงคล้องจองกับคำว่า ฮัก หรือรัก

บ้าเชื่อ มีเสียงคล้องจองกับคำว่า เหลือ หมายถึงเหลือใจ หรือแบ่งใจให้

สลิกชีเสื้อ มีเสียงคล้องจองกับคำว่า จิตหรือศิกพัน

บ้ากัง มีเสียงคล้องจองกับคำว่า ชัง หรือเกลียดชัง

คอกบ้าฝาง มีเสียงคล้องจองกับคำว่า ขาง หมายถึงหวง

ดังนั้นข้อความทั้งหมดจึงตีความได้ว่า ผู้แต่งมีจิตผูกพันกับหญิงสาวยิ่งนัก จึงอยากจะปลูกสร้างความรักให้แน่นแฟ้น แต่หญิงสาวก็เกลียดชังตนเหลือเกิน ทั้งพ่อแม่ก็ **ยังหวงอีกควย**

นอกจากเรื่องที่เป็นการศึกษาต่อและกระจายข่าวสารในเรื่องความรักระหว่างหญิงชายแล้ว ในเรื่อง "คำอำเมียหนีละ" ผู้แต่งก็กล่าวถึงทัศนคติของบุคคลวัยหนุ่มสาวที่มีต่อการใช้คำและกลุ่มคำสัญลักษณ์ ไว้ดังนี้

... ตำบลกำโบรภาคว้าวัว ว่าไม่=	ตามที่คนโบร ภาคว้าวัวว่าไม่ไผ่นอกบ้าน
<u>นอกบ้าน</u> แบ่งตอกบ่เหนียว	เอามาทำตอกไม่เหนียว ไม่เหมือนไม้ไผ่
บ่เหมือน <u>บง เอียว</u> ปลูกไว้ในบ้าน ...	ที่ปลูกไว้ในบ้าน

"คำอำเมียหนีละ" ของ น้อยอุทัย

กลุ่มคำที่เป็นสัญลักษณ์ในตัวอย่างข้างต้นนี้ คือ "ไม้นอกบ้าน" ซึ่งเป็นคำที่ใช้กล่าวแทนคนต่างถิ่น ซึ่งไม่แน่ใจในความประพฤติ เพราะไม่เคยพบเห็นหรือคุ้นเคยใจอกันมาก่อน ส่วนคำ "บง เอียว" เป็นคำสัญลักษณ์ที่มีเสียงคล้องจองกับคำว่า 'เอียว' ทั้งนี้โดยอาศัยข้อความแวดล้อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการพิจารณาความหมายด้วย

ข้อความนี้จึงมีความหมายว่า คนต่างถิ่นนั้นเป็นบุคคลที่ **ไม่ควรไว้ใจง่าย** เพราะไม่เคยรู้จักกันมาก่อน ต่างจากคนในท้องถิ่นเดียวกันซึ่งสนิทสนมคุ้นเคยกันดี 'ที่ย่อมจะมองเห็นความประพฤติได้' และยังมีนัยถึงความเข้าใจ ความผูกพันกันอย่างใกล้ชิดระหว่างคนในท้องถิ่นเดียวกันด้วย

การเล่นคำทั้ง 2 ลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น คือ การเล่นคำผวน และการเล่นคำสัญลักษณ์ เป็นความนิยมของชาวล้านนามาแต่โบราณ และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ผู้ที่คุ้นเคยกับการใช้คำลักษณะดังกล่าวจะสามารถเข้าใจความหมายได้โดยง่าย และ การใช้คำในลักษณะนี้ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังสามารถเข้าใจสารที่ผู้แต่งต้องการสื่อได้อย่างชัดเจนลึกซึ้ง เพราะนอกจากจะเล่นคำโดยมีการนำไปเปรียบเทียบกับคำอื่นที่มีเสียงคล้องจองกันแล้ว ผู้แต่งยังใช้ลักษณะของพันธุ์ไม้นั้น ๆ ช่วยในการสื่อความหมายอีกด้วย

1.3 การหลกคำ หมายถึงการใช้คำต่างกันเรียกสิ่งเดียวกัน

ทำให้มีความหลากหลายในการใช้ถ้อยคำ การหลกคำในวรรณกรรมคำว้า ปรากฏในคำที่ใช้เรียกชายหญิงซึ่งพบว่ามีเป็นจำนวนมาก ดังนี้

1.3.1 คำเรียกหญิง ส่วนใหญ่ใช้คำ "แม่" และ "เจ้า"

เป็นคำหลัก แล้วมีคำอื่นมาขยาย เช่น แม่อินทร์ลงเหลา แม่หลอมหลอเบา เจ้าอมบมก เจ้าลีตามอย ฯลฯ และใช้คำในภาษาถิ่นเหนือที่ไม่มีคำ "แม่" และ "เจ้า" นานานา เช่น รอบแปงซวกู้ตา จีบ้งอร สิมคมแดงนางบัว ฯลฯ นอกจากนี้ยังใช้คำที่เป็นภาษาราชการเรียกหญิงโดยทั่วไป เช่น อนาคต โฉมฉาย โฉมทรุ ยุพิน กานดา เป็นต้น

การใช้คำเรียกหญิงที่ปรากฏ สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.3.1.1 คำเรียกหญิงที่แสดงถึงความงามและความ

เอ็นคุรรักไคร ไค่แก คำ แม่เอื้องย้อยไม้ เจ้าบัวกลีบขาว แม่จืดอกผาง แม่แก้มสีไล รอมแปงคูปอง อวนนึ่ง แมกอนกียอย คิงปันร่างกอม แมรวงคิงผาย แป้วพรกาย แม่เคื่อนคั่นผา แม่สร้อยคอกปาว เจ้ายอดตากลม แม่ดวงบุผา แม่บัวห้าเหง้า แม่บัวบันจัน แม่ยอดคนงาม เจ้าลีตามอย แม่เกล้าซอนลา แม่บัวกบอา ฮ่างกอมผิวนา แม่แก้วสายใจ แม่หนาจุ่มยวาย สายภูเฝ้า กานดาหยดสร้อย ฯลฯ

จะเห็นได้ว่าคำที่ใช้เรียกหญิงเหล่านี้มีทั้งการกล่าวถึงคุณสมบัติทางความงามของหญิงโดยตรง และการนำชื่อดอกไม้ตลอดจนสิ่งที่มีความงามตามธรรมชาติ มาใช้เรียกหญิง ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความงามแล้ว ยังให้ความรู้สึกที่แสดงความรักเอ็นคุรรักไคร ความทะนุถนอม และความผูกพันอีกด้วย คำเรียกหญิงที่แสดงถึงความงามและความเอ็นคุรรักไครนี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก ดังจะได้นำมาแสดงเป็นตัวอย่างต่อไปนี้

... ป้อแมบตั๊ก โลงเส้นสายท่า
เป็นกลั้วจายมา เจียรจาย
กันเปื้อนทั้งหลาย ป้อแมบตู
ขอยอดหญิงงามบอกให้ นั่นตัวแห่งนาย
แม่เอื้องย้อยไม้ อย่าไคลับก้านบังใบ...

หรือว่าพ่อแมของน้องไม่คอยชอบพี่
ท่านคงกลัวว่าพี่จะมาผูกคอตาย หากว่า
พ่อแมของน้องไม่ชอบพี่ ขอน้องผู้เป็น
ยอดแห่งหญิงงามบอกพี่ด้วย น้องผู้มีความงาม
เปรียบเหมือนดอกเอื้องที่ห้อยเป็นพวงระย้า
ตามต้นไม้อ่าไคปักบังพี่เลย

"ฮ่าถึงน้องเกียงคา บัญญา" ของ หนุ่มมังกรหยก

ดอกเอื้อง เป็นกล้วยไม้ชนิดหนึ่งของท้องถิ่นล้านนา เป็นดอกไม้ที่มีสีสวย และ
มีกลิ่นหอม นิยมนามาประดับมวยผมของหญิงเพื่อความสวยงาม ดอกเอื้องมักจะขึ้นอยู่ตาม
ไม้ยืนต้น ดอกจะเป็นพวงห้อยระย้าลง เป็นช่อสวยงามมาก และกล้วยไม้เป็นดอกไม้ที่
ให้ยวชาไคงายจึงต้องทะนุถนอม ผู้แต่งใช้คำ "แม่เอื้องย้อยไม้" แทนหญิงที่รักและให้เห็น
ถึงคุณสมบัติทางความงาม และความรู้สึกทะนุถนอมที่มีต่อหญิงคนรักด้วย

... พี่คนลำปาง บ่พรารักข้า
หื้อตัวของเจ้ามีคาว ไว้ใจพี่เทอะ
เจ้าบัวกลีบขาว พี่อยากอยู่พะเยา
ค. ต่อมบ้านนี้ ...

ที่เป็นคนลำปาง ใจปักบ่อาพราง
ให้น้องชอกข้า หรือให้น้องมีราศีคาว
ไว้ใจพี่เถิด น้องผู้มีความงามดุจบัวสีขาว
พี่อยากอยู่พะเยา ภายคตอมแห่งนี้

"รักสาวพะเยา" ของ ศรีนวล ศรีใจ

ผู้แต่งใช้คำ "เจ้าบัวกลีบขาว" แทนหญิงที่ตนรัก ซึ่งเป็นคำที่ให้ความรู้สึกยกย่อง
เทิดทูน เพราะดอกบัวเป็นดอกไม้ที่มีค่าสูง นิยมใช้บูชาพระ ทั้งยังเป็นดอกไม้ที่มีความสวยงาม
ด้วย คำ "เจ้าบัวกลีบขาว" มีนัยถึงความบริสุทธิ์ผ่องของหญิงด้วย แสดงให้เห็นว่าผู้แต่ง
แสดงความรู้สึกยกย่องว่าหญิงที่ตนรักเป็นคนดี มีค่าสูง และเป็นหญิงที่มีความบริสุทธิ์ ตนจึง
ปรารถนาจะมาอยู่รวมด้วย

... ถ้าไต่ตัวน้อง แม่จี้คอกผาง
เหมือนอยู่เขื่อนคา ก้าแฉนหมื่นตื้อ
น้หอมคเมง ที่ไหนดมาเยื่อ จะคอย-
เอาป้อเป่ามัต ...

ถ้าไต่ตัวน้องผู้มีความงามเหมือน
คอกมะพร้าวที่แรกแย้ม ก็เปรียบเหมือน
ไต่อยู่เรือนทองคำสูงยิ่ง ไม่ให้มกแมลง
ที่ไหนดมาไต่ตอม จะคอยเอามือบดไล่ไปเสีย

"ผืนคาง" ของ ส. วาสนาหน้อย

ผู้แต่งใช้คำ "แม่จี้คอกผาง" คือ คอกมะพร้าวแรกแย้ม แทนหญิงที่ตนรัก นอกจาก
จะบ่งบอกถึงความงามแล้ว ยังบอกถึงวัยของหญิงที่กำลังแรกเริ่ม ทั้งยังมีคุณค่าสูงด้วย
หากไต่หญิงคนนั้นมาครอบครองแล้ว ก็เหมือนกับไต่อยู่บนเรือนทอง และตนจะทะนุถนอมหญิง
คนรักด้วยความเอาใจใส่ยิ่ง แม้แต่แมคหรือแมลงก็ไม่ให้มาไต่ตอม

... อะอะแหม แม่แกมสี้ใส
ก้อยฟังเตอะนาย ขวัญใจของข้า
ก้อยฟังกาเตอะ ทุกท่านทั้งหลาย
ก้อยฟังกาจาย จักไซสักหน้อย...

อะแหม น้องสาวผู้มีแก่นอันดกใส
คอยฟังไปเถิดน้องผู้เฝ้าขาคูไว้
คอยฟังไปเถิดท่านทั้งหลาย ฟังคำพูด
ของชายสักนิค

"หัวอกปี่หนาน" ของ ไต้ฟ้าสีเหลือง

คำ "แม่แกมสี้ใส" บ่งบอกถึงลักษณะของหญิงสาวที่มีผิวพรรณผ่องใส จึงมีแก่นที่
ดกของสดใส ผู้หญิงที่มีผิวพรรณสดใสเป็นหญิงที่นิยมกันว่างาม ผู้แต่งจึงนำมาใช้เรียกหญิง
ที่ตนรักเพื่อแสดงให้เห็นถึงความงาม ทั้งยังแฝงความรู้สึกรักใคร่และความทะนุถนอมที่มีต่อ
คนรักของตนด้วย

... บิยะสึเน ใจเตแตกม้าง
ไคปักกูขวาง วากนายหนีไกล
มีความอาลัย อยู่แต่จอง ๆ
ไคปักกูแฝง รอมแปงคูป่อง

ด้วยความรักความเสนาหา จิตใจของพี่
แหลกสลายเพราะพลัดพรากจากคนรักที่หนีหาย
ไปไกล พี่จึงคิดถึงอยู่เสมอ ไคพลัดพรากจาก
คนรักซึ่งครองคู่กันมาด้วยความรัก จิตใจมี

มีใจในคอต่ำก้อย ขอถามอวนนึ่ง
แมก่อนก๊วยยอย บกึคฮอกซำกานาย...

แต่ความเศร้าหมอง ขอถามน้องหญิงผู้เป็น
 ที่รัก นางผู้มีคิ้วโค้งหยอช่างสวยงามว่า
 น้องไม่คิดถึงพี่บ้างหรืออย่างไร

"กูรักพรากข้าง" ของ พอมณู จักรวาท

ในข้อความที่กล่าวถึงความเศร้าใจของผู้แต่งที่ต้องพลัดพรากจากหญิงคนรักนี้
 ผู้แต่งใช้คำแทนชื่อหญิงคนรักของตนถึง 3 คำ คือ รอมแปงคูปอง อวนนึ่ง และแมก่อนก๊วยยอย
 ซึ่งทั้ง 3 คำนี้ล้วนแปลความรู้สึกเอ็นดูรักใคร่และยกย่องเทิดทูนหญิง "รอมแปง" คือ
 ความรักที่มีอย่างท่วมท้น รอมหมายถึง รวม แปง หมายถึง รัก หรือความรัก "คูปอง"
 หมายถึง คนรักที่ได้ครองคู่กันมา "รอมแปงคูปอง" จึงเป็นคำที่ใช้เรียกหญิงผู้เป็นที่รักยิ่ง
 "อวนนึ่ง" ก็เป็นคำที่ใช้เรียกหญิงเพื่อแสดงความรักใคร่ในตัวนางผู้มี "ก่อนก๊วยยอย"
 คือ มีคิ้วที่คดตาโค้งเรียวไคร้รูปสวยงาม การใช้คำเรียกหญิงทั้ง 3 คำนี้ อวนนึ่งและ
 เห็นถึงความงามและความรู้สึกรักใคร่เทิดทูนหญิงทั้งสิ้น

... เจ้ามาหลายใจ คิงบันร่างกอม
 วุฒัมนอนชำเมาคาย บี้ไคฉามน้อง
แมร่างคิงฉาย มีแล้วกานาย
 จักไขบอกซา...

เจ้าเป็นคนหลายใจ น้องผู้มีรูปร่าง
 สันทัดสวยงามมาหลอกลางให้พี่หลงรัก
 พี่ไคฉามน้องผู้มีรูปร่างสวยงามไคสัดส่วน
 ว่าน้องมีคนรักแล้วหรือยัง บอกให้พี่ทราบด้วย

"ควาลาสาว" ของ เกษม ใจมา

ผู้แต่งเรียกหญิงคนรักของตนด้วยการใช้คำที่แสดงลักษณะของหญิงโดยตรง คือ
 เรียกหญิงว่า น้องผู้มีรูปร่างสวยงามไคสัดส่วน ซึ่งหญิงที่มีรูปร่างดังกล่าวนิยมกันว่างาม

ดวงสลิก ติดใจแล้ว คิดอยู่- จิตใจที่ยังติดพันอยู่กับน้อง คิดอยู่ไม่รู้หาย
 แฉวแฉว ติดแล้วหาย ติดกับตัวน้อง กับตัวน้องผู้มีความงามสดใสดูจาวประกายพริก
แมคาวประกาย ติดแล้วบมย คิดอย่างไมเลื่อมคล้ายหรือเหือกแห้งไป
 บหายเหือกแห้ง...

"ติดใจแล้ว" ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

คาวประกายพริกเป็นดวงคาวที่มีความสุกสว่างเปล่งประกายสดใส เมื่อผู้แต่ง
 เรียกคนรักของตนว่า "แมคาวประกาย" จึงให้ภาพของหญิงที่มีความเปล่งปลั่งสดใส
 ดูจาวประกายพริกที่ส่องสว่างในยามค่ำคืน

1.3.1.2 คาเรียกหญิงที่แสดงความยกย่อง ได้แก่
 คำแม่แกวของกวงแกนเพชร แมคำหนักคือ แม่สร้อยไข่มุก ศรีโหมยคอมอน แม่แกว
 ของแหวน แมคาวขาวหา แม่เคนคำเหลือง แม่พลอยแสงสี ยอคนบุญหนา แม่หัวคำเปา
 แม่กลบลาไซ แม่แหวนวงทอง แม่คำมีเก้ เจ้าศรีผู้กันยี่ เจ้าคำเนือมยี่ แม่คำหลยเมา
 แม่แกวลีฟ้า แม่ถาเงินใต้ เจ้ายอคนบุญลือ เจ้าแสงวิฑูณ แม่ทองเนื้อเกลี้ยง ฯลฯ
 คำเหล่านี้เป็นกรณำเอาสิ่งที่มีค่าสูงมาใช้เรียกหญิง ซึ่งเป็นการยกย่องว่าหญิงนั้นเป็น
 ผู้มีค่า และยังมีความงามเป็นเลิศอีกด้วย เพราะสิ่งที่มีค่าสูงเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มีความงาม
 คาเรียกหญิงที่แสดงความยกย่องนี้มีเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่าง

จึงคิดบรยาย เตียนสารคาวสร้อย จึงคิดบรยายเป็นกำมาแทนคำพูด ถึงน้องรัก
 ทางกลอนกำจา หื้อนึ่งน้องหนอย ผู้เปรียบเหมือนแก้วจึงประดับอยู่บนเพชร
แม่แกวของกวงแกนเพชร รังสีใส ส่องแสงเป็นประกายสดใสไปทั่วเม็ด ไค้ทราบ
 นวลใยทั่วเม็ด ไค้ทราบรู้แจ้งใจใน ความในใจของพี่

"บ้านน้องอยู่ไหน" ของ สมบูรณ์ สุภินะเฝ้าพงศ์

"แก้ว" เป็นสิ่งที่มีค่าสูงและควรค่าแก่การทะนุถนอม "เพชร" เป็นอัญมณีที่มีความสวยงาม เป็นเลิศและมีความสูงส่ง ดังนั้นการใช้คำ "แม่แก้วของกวางแก้วเพชร" เรียกหญิง จึงแสดงถึงความรู้สึกยกย่องและให้คุณค่าแก่หญิงสูงส่งและแฝงความรู้สึกภาคภูมิใจในตัวหญิงซึ่งมีความงาม เป็นเลิศคู่จ เพชรซึ่ง เป็นยอดแห่งอัญมณีทั้งหลายด้วย

... ความรักนี้	ล้ำค่าใหญ่หลวง	ความรักของพี่นี้	มีค่าใหญ่หลวงนัก
เท่าทั้งปวง	คงนับยื่นถือ	เท่าค่างหลายคงจะช่วยคลไวน้องผู้มี	
จួយคลไวนาย	<u>แม่คานักถือ</u>	ค่าเปรียบเทียบกับทองคำที่หนักมาก	ให้มารัก
ถือแม่รักข้าเหมือนกันแลนา		พี่เหมือนกับที่พี่รักน้อง	

"ฝากคำถึงเธอ" ของ พรหมมินทร์ บ่าวหน้อย

ผู้แต่ง เรียกหญิงที่ตนหมายปองว่า "แม่คานักถือ" ซึ่งหมายถึง ทองคำซึ่งหนักมาก แะถึงจำนวนของทองคำว่าจะต้องมีมาก ทองคำเป็นอัญมณีที่มีค่าสูงและ เป็นสิ่งสวยงาม เป็นเครื่องประดับที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป การเรียกหญิงด้วยการ เปรียบเทียบกับทองคำที่มีค่า มากนี้จึงแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกยกย่องในคุณค่าของหญิง

... กลัวหน้ามด	บ้องคนบ้านไค้	กลัวน้องซึ่งเป็นคนทางทิศใต้จะไม่สนใจ
จะบ่เยื่อใยคนตุ๊ก	อ้ายขอหัวใจ	คนจน พี่ขอหัวใจของน้องผู้เปรียบดัง
<u>แม่สร้อยไข่มุก</u>	มีเปลี่ยนอันสองต่าง...	สร้อยไข่มุกอย่าได้เปลี่ยนเป็นสองใจเลย

"ตอบสองอนงค์พะวงรัก" ของ ป่านคา

คำว่า "แม่สร้อยไข่มุก" ที่ใช้เรียกหญิงให้ความรู้สึกที่อ่อนโยน แสดงถึงความงาม และค่าของหญิง ซึ่ง เปรียบได้กับไข่มุกซึ่งเป็นเครื่องประดับของสตรีที่มีค่าสูงและ มีความสวยงามอ่อนหวาน

... ขอน้องปราณี ศรีไหมยอคม่อน
 ขานไขบอกให้จายพัง บพนี้ยัง
 บ่สุดเลียงห้อง จักเล่าน้องทอบทูน
 ก่อนเหล่านายเหย

ขอน้องปราณีผู้เป็นเสมือนไหมที่มีค่าและ
 งดงามยิ่งช่วยบอกให้พี่ทราบด้วยบพนี้ยังไม่จบ
 จะเล่าให้น้องฟังต่อในภายหลัง ขอจบ
 เพียงเท่านี้ก่อนแล

"ตอบคำปลื้มเกาะ ของน้องปราณี" ของ กำธร จินดาหลวง

"ศรี" คือ ศิริมงคล หรือความดีงาม "ไหม" เป็นแพรพรรณที่มีราคาสูงและ
 งดงาม "ศรีไหมยอคม่อน" จึงหมายถึง ไหมที่ดีที่สุดและมีค่าสูงที่สุดซึ่งหาได้ยาก
 การเรียกหญิงในลักษณะนี้จึง เป็นการให้ความยกย่องหญิงว่าเป็นผู้ที่มีความงามและมีค่าสูงยิ่ง

... ปี่ลูกสลิก น้องปิคสลัก
 เขาจำว่าอันหัวที่ ตกหล้าเมื่อซ้อย
 บ่อยลาตัวหนี บ่กลัวเสียที่
 น้องจำผู้เข้า เคี้ยวนี้ไฉน แม่คาขาวหัว
 ไคหลงไปกาลวงค์ ...

พี่คิดใจรักน้องแต่น้องก็ไปสนใจรักพี่
 คงที่เราได้เคยผูกพันไว้ในตอนแรก พอ
 ภายหลังรักกลับเปลี่ยนใจไม่เลิบ โหยไม่กล่าว
 เสียผูกพันที่ให้ไว้กับพี่ เคี้ยวนี้ทำไมน้อง
 ผู้เปรียบเหมือนทองคำบริสุทธิ์ ไคหลงไป
 หรืออย่างไร

"จะแต่งก็แต่งไปเลย" ของ หนูมณคร

"คาขาวหัว" คือ ทองยี่สิบห้า เป็นทองคำบริสุทธิ์ที่มีค่ายิ่ง จึงนำมาใช้เรียกหญิง
 ที่ต้องการแสดงความยกย่องในคุณค่า ทั้งยังแสดงถึงความงามของหญิงนั้นด้วย

... กองบุญปางหลัง นั้นยังจ้วยจี
 ห้อมมาเกิดอีกในเมือง สบายแท้แท้
แม่แต่นคาเหลือ อ่านคำกำเมือง
 สนุกมวนเลน ...

ด้วยผลบุญแต่ปางหลังจึงช่วยให้ได้เกิด
 ในเมือง มีแต่ความสบายจริง ๆ น้องผู้เป็น
 เหมือนแทนทองคำอ่านคำภาษาคำเมืองให้เป็น
 ที่สนุกสนานกัน

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ บุญยาคิน น้องปิ่นโตลาย

"แม่แต่น้ำเหลือง" หมายถึงหญิงที่มีค่าประจักษ์แทนทองคำ หรือในอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง หญิงที่ไ้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ซึ่งนับเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถสูง ควรค่าแก่การยกย่องบูชา การที่ผู้แต่งนาคาคงกล่าวมาใช้เรียกหญิงจึงเป็นการยกย่องในด้านความสามารถของหญิงได้อย่างชัดเจน

... ไค่ยีนนาถน้อง แม่พลอยแสงสี
น้ำใจเป็นมี เก็มกำเลาอุ
บลิ้มกำเมือง โบราณหลังหล
หยังมายินดีจำคนัก... ขอฝากปอนไว้
หื้อ**ขอมบุญหนา** สมายกายา
ครอบครวัแห่งเจ้า โรคภัยไข้หนาว
อย่าไค่มาเข้า อายุวันไฉนกว่าร้อย...

เมื่อไค่ยีนเสียงของน้องคนงามผู้มีน้ำใจ
มาพูดคุยด้วยภาษาพื้นเมืองอันมีมาแต่โบราณ
รู้สึกยินดียิ่งนัก... ขอฝากพรไว้แก่น้องและ
ครอบครัวยให้มีความสุขกาย โรคภัยไข้เจ็บ
อย่ามาใกล้ อายุยืนกว่าร้อยปี

"ถึงหลานเรไร" ของ แม่จันทร์เที่ยง โกฎิแก้ว

พลอย เป็นฉันทลักษณ์ที่มีค่าและมีความงาม "แม่พลอยแสงสี" จึงเป็นคำเรียกหญิงที่
แสดงความยกย่องในคุณค่า ส่วนคำ "ขอมบุญหนา" หมายถึง ผู้ที่ประกอบคุณงามความดีมาวมก
จึงเป็นบุคคลที่ควรค่าแก่การยกย่อง คำ "ขอมบุญหนา" เป็นคำที่นำมาใช้เรียกหญิงเพื่อ
แสดงความยกย่องในคุณค่าของหญิงนั้น

นอกจากคำเรียกหญิงที่แสดงถึงความงาม ความเอ็นดูรักใคร่ และความยกย่อง
ดังกล่าวแล้ว ยังพบว่ามีการใช้คำเรียกหญิงอีกกลุ่มหนึ่งที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำที่นำ
มาใช้กับคุณลักษณะของหญิงที่กล่าวถึงได้ เช่น แม่ผีปากกล้า แม่มอนใจหลาย เจ้านกสื้มแล้ว
แม่บัวกาบใหม่ แม่ดาวค้างฟ้า ศรีบัวทอง ฯลฯ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... ลูกศิษย์เงินหลง หางคงบานไต้
หวังฮับตัวจายเป็นมิตร บ่ใจน้อยหนาน
เพราะเป็นคนดิบ จึงเขียนควาเอ็นถึงนาง

ลูกศิษย์ของเงินหลงแห่งบ้านหางคง ซึ่งอยู่
ทางทิศใต้ หวังว่าคงจะรับช่ายคนนี้ไว้เป็น
มิตร ที่ไม่ใช่ "น้อย" หรือ "หนาน"

ปิ่นน้อยวิจิตร บ่าล่างจะข้าง แต่เป็นคนคืบ จึงได้เขียนคำส่งข่าวถึงน้อง
 หลานสาวคนคืบ บ่าล่างจะห้าม พี่น้อยวิจิตรคงจะหวงหลานสาวคนคืบ คงจะ
 ถึงเรวก็ แม่ผีปากกล้า แม่ชักหางคืบ- หามน้อง เรวก็ผู้มีผีปากกมคายแห่งหางคืบ
 จังฮับ ... ไม่ได้รับรักพี่

"เอ็นถึงน้องเรวก็ ศรีบุญเรือน" ของ ทานตะวันสี่เหลียง

"เรวก็" เป็นผู้แต่งวรรณกรรมคำอาที่มีสำนวนโวหารคมคาย และสามารถ
 โต้ตอบกับผู้อื่นต่างคนอื่น ๆ ได้อย่างฉะฉาน และคล่องแคล่ว ทั้งยังมีผลงานส่งไปร่วมใน
 รายการคำอาทางวิทยุอย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้ที่เป็นที่รู้จักกันมากในบรรดาผู้ฟังทั้งหลาย
 ดังนั้นผู้แต่งที่มีชื่อว่า "ทานตะวันสี่เหลียง" จึงใช้คำเรียก "เรวก็" ว่า "แม่ผีปากกล้า"
 ซึ่งเป็นคำที่แสดงถึงคุณสมบัติดังกล่าวได้อย่างชัดเจน

... สดิกกลอนสาร บาบานเจ้า ภิรมย์ใจที่เม่งมานและไหวละท่าน
 หัวใจจ่ายมาเยือกยาว ปี่ขอเชิดตัว พี่ขอเชื่อน้องผู้มีความงามเหมือนดอกมะพร้าว
 เจ้าสร้อยดอกปาว พังสารการชากำจ่าย ได้โปรดรับฟังสารรักของพี่ เชื่อน้องรัก
 เชื่อนุชนาญน้อง แม่มอนใจหลาย ผู้มีหลายใจพึงเถิด พี่จะบรรยายถึงเรื่อง
 ปี่จกบรรยาย เพราะเรื่องมันเศร้า... ที่น่าเศร้าใจ

"ลาสาว" ของ โสพันท์

ผู้แต่งใช้คำ "แม่มอนใจหลาย" ซึ่งหมายถึงหญิงที่มีหลายใจ เรียกหญิงที่ตนหมายปอง
 คานี้สื่อความหมายโดยว่า หญิงนั้นมีคนรักหลายคน และตนก็ไม่แน่ใจในตัวของหญิงว่าจะยินดีเป็นมิตร
 กับตนหรือไม่ จึงกล่าวด้วยความรู้ลึกที่หวาดหวั่นและเศร้าใจ

... หัวใจจ่าย เกือบจกแตกอ้า หัวใจของพี่เกือบจะแตกสลาย น่าเวทนา
 แสนเวทนาแล้ว เพราะวาคำแดง ยิ่งนัก เพราะวามองผู้เปรียบเหมือนนกลิ้มบัวเร่ง
เจานกลืมแล้ว ว่ากล่าวชานานา มาว่ากล่าวพี่ต่าง ๆ นานา ว่าพี่เรื่องรักษ์

ว่าอายเรื่องรักษ์ บ่ามีหยังหนา
งัวควายไร่นา บ่ามีสีกน้อย...

ไม่มีสมบัติใด ๆ ทั้งรว ควาย ไร่นาก็ไม่มี
แม่แต่น้อย

"เจ้าหนีเพราะพี้จน" ของ เรื่องรักษ์ คันธารส

คำ "เจ้านกสืมแล้ว" เป็นคำที่มีนัยถึงคนสืมตัว หลงตนเอง โดยเปรียบได้กับนก
ที่ลืมห่วงแร้วที่มันตกตนเองอยู่ ทั้งนี้เพราะน้องรักได้กล่าวหาพี่ว่ายากจนต่ำต้อย ไม่มีทรัพย์สินสมบัติ
อันใด การใช้คำเรียกหญิงเช่นนี้ แสดงความรู้สึกล้นน้อย เนื้อคำใจของผู้แต่งที่ตนมีฐานะยากจน
ทำให้คนรักไม่พอใจที่จะอยู่ร่วมควาย และเป็นการตักพ้อต่อว่าที่ค่อนข้างรุนแรง ในลักษณะที่ว่า
หญิงสาวเป็นคนสืมตัวและให้ความสำคัญแก่ทรัพย์สินสมบัติเงินทองมากกว่าสิ่งใดทั้งหมด

... ถึงแม้นชาตินี้ บุญเฮาไม่มี
ชาติหน้ายังมี คงปะกันไค
ถึงว่าตัวนาย แม่บักกวยไค
จะจากตัวอายไปเมิน เพราะอายฮักน้อง
ฮักมากเหลือเกิน ก็จงจำกเมิน
ก็ลืมหไปไค ...

ถึงแม้นชาตินี้บุญของเราจะไม่มี
แต่ชาติหน้ายังมีเราคงจะไคพบกัน ถึงแม้นว่า
น้องผู้เปรียบเหมือนคอกบัวที่ถูกเผาไหม้
จะไคจากพี่ไปนานก็ตาบ เพราะพี่รักน้องมาก
เหลือเกิน จะบานเพียงใดก็ลืมหไม่ได้

"แคน้องคิว ญูลวงลัมไปแล้ว" ของ กาวชัย อิกำเน็ค

ข้อความนี้ผู้แต่งได้คร่ำครวญรำพันถึงหญิงคนรักที่ตายจากไปด้วยความรู้สึกอาลัย
อาวรณ์ยิ่ง การใช้คำ "แม่บักกวยไหม้" มีนัยถึงบุคคลที่ร่างกายได้ถูกเผาผลาญมอดไหม้ไปแล้ว
ซึ่งหมายถึงคนที่ตายแล้วนั่นเอง แต่เป็นคำเรียกหญิงที่ตายไปแล้วด้วยความรู้สึกยกย่อง เทิดทูน
คอกบัว เป็นคอกไม้ที่มีค่าสูง ดังนั้นการที่ผู้แต่งนำคอกไม้ชนิดนี้มาใช้เรียกหญิงคนรักของตน
ย่อมแสดงถึงความรู้สึกที่บูชาและอาลัยยิ่ง

... คิดถึงน้องสาว แม่ควางฟ้า
 นามว่าแสงหล้า สาวป่าแคนไกล
 ป่าสักแคว้นปิ่น คณิงในใจ
 ค้วยเหตุอันใด บายมาเจียมบั้ง
 กาแคนลาพูน แบ่งความาถืม
 ถามถึงผิงนาฏนอง ...

... คิดถึงน้องสาวผู้เปรียบเหมือน
 ควางฟ้าที่ชื่อว่าแสงหล้า สาวชาวป่า
 แห่งแคนไกลคือบ้านป่าสัก ก็อยู่ในใจว่า
 เหตุใดน้องจึงเจียมหายไป คำ แคนลาพูน
 เขียนความาถามข่าวคราวของน้องรัก

"ถึงน้องหล้า บ้านป่าสักงาม" ของ คำ แคนลาพูน

"แสงหล้า" เป็นผู้แต่งคำว้าที่มีผลงานมากมาย และเป็นที่รู้จักกัน
 อย่างกว้างขวางในวงการนักแต่งคำว้า และที่สำคัญคือเป็นสาวโสดที่ขายหลายคน
 อยากจะผูกโบตรี้ค้วย ดังนั้นคำ "แม่ควางฟ้า" จึงสื่อความหมายโดยนัยว่าเป็นหญิงสาว
 ที่ยังไม่ีชายใดเป็นคู่ครอง แต่ก็เป็นที่หมายปองของชายทั่วไป

... ภัยคนต่างค่าย	คนร้ายหลอกหลอน	ภัยจากต่างแดนก็คือ	คนร้ายไถ่หลอกหลวง
เจ้าศรีบัวทอง	ไปขายเมืองไค้	เอาบ้องผู้มีความงาม	เหมือนคอกบัวทอง
ภัยถูกเอาของ	ทอง เก่แลกให้	ไปขายเมืองไค้	ภัยจากการล่องหลวงเอา
เอาทองเราศีวิงวิค ...		ทองคาปปลอมมาแลกเอาทองคาแท้ไป	

"ส.ค.ส. 2522" ของ สะเมาะ ลาเนาไพร

"บัวทอง" เป็นดอกไม้ที่ขึ้นตามป่าเขาทางภาคเหนือ ภาคกลาง เรียกว่าดอกทานตะวันป่า
 ในฤดูที่ดอกบัวทองบานจะพริ้งเต็มราวป่าเป็นภาพที่สวยงามมากเพราะแลเห็นเป็นสีเหลืองสดใส
 คังทองคำ ดังนั้นคำ "ศรีบัวทอง" จึงมีนัยถึงหญิงสาวชาวเหนือ เพราะดอกบัวทองเป็นดอกไม้
 ประจาดื่นของเหนือเช่นเดียวกับคำ "เอื้องเหนือ" ที่มักใช้เรียกสาวเหนือโดยทั่วไป ผู้แต่งได้
 กล่าวถึงภัยอันตรายจากคนต่างถิ่น คือ การล่องหลวงสาวเหนือไปขายทางไค้ ซึ่งหมายถึงทั้ง
 กรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ที่อยู่ทางทิศใต้ เรื่องดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ผู้แต่ง
 ซึ่งเป็นชาวล้านนาจึงเตือนหญิงสาวชาวเหนือให้เห็นถึงภัยข้อนี้

1.3.2 คำเรียกชาย คำที่ใช้เรียกชายมีลักษณะคล้ายกับคำเรียกหญิง แตกต่างกันเฉพาะคำหลัก คือ ใช้คำ "พ่อ" หรือ "ป้อ" และ "เจ้า" เป็นคำหลักแล้วมีคำอื่นมาขยาย และใช้คำในภาคถิ่นที่ไม่มี "ป้อ" และ "เจ้า" นำหน้า

ลักษณะของคำเรียกชายไม่แตกต่างจากคำเรียกหญิง กล่าวคือใช้ทั้งคำที่แสดงถึงความงามความเอ็นดูรักใคร่และความยกย่อง แต่มีจำนวนน้อยกว่าคำเรียกหญิง ตัวอย่างของคำเรียกชาย ได้แก่ ส้มอยคำป้อไ้ ป้อส้มคอกไม้ ใบหน้าเกลี้ยง ป้อบัวเหง่า พ้อจอมขวัญ แก้ว พ้อดวงจำปา ป้อราร่างกอม พ้อแสงวงเคือน ป้อไฟแสนดี ป้อเอื้องน้อยไม้ ป้อหัวคำไ้ ป้อจั่นคันผ้า เจ้าร่างกิงกม เจ้าสายฟ้ามัน ศรีทองใบแผนับบ ป้อกอนคำบับ ป้อหงส์คอสร้อย พ้อมอนตาเขียว พ้อใบหน้าสวย พ้อม้วนนม เจ้ามอนตาไหล ป้อบัวงามจัว พ้อตานิลคำ คาจายป้อไ้ เจ้ายอกชีวี ป้อแก้วไข่มุก ฯลฯ

... น้องชอวอนวาน เป็นสาว-
สร้อย ขอสีคามอยป้อไ้ ขอสิ่งหังจาย
ป้อส้มคอกไม้ ป้อเขาควาไ้กวนะ
ตัวขามอนนี้ บมีดีหวั่ง น้องพ. นี่ยัง
ชาดก้อยอยู่เฝ้า ...

น้องชอวิงวอนควยการส่งข่าวเป็นคำ
ขอให้พี่ผู้มีผิวคล้ำที่ชื่อสิ่งหังคัง ผูกงามคุด
บอกอกไม้ ยบยาไ้ควนเกลียดชังตัวน้องคนนี้
น้อง พ. นี่ยังไม่มีที่หวั่ง ยังชาดกูกักที่จะมา
อยู่แนบชิด

"ตอบคุณสิ่งหังคัง" ของ พ. กระต่ายไฟ

"ส้มอยคำป้อไ้" หมายถึง พี่ที่รักผู้มีผิวคล้ำงาม "ป้อส้มคอกไม้" หมายถึง พี่ผู้มี
ความงามคุดคอกไม้หลาย ๆ ชนิดที่มาร่วมกันเป็นขอ เป็นการใช้คำที่เรียกลักษณะของชาย
โดยตรงและคำที่แสดง ถึงความงามด้วย

... มาลำบากใจ นอใบหน้าเกลี้ยง
รักไ้คำเนียงตอบคัก ก้อยคาซางหวาน
บอกวาฮักฮัก แต่แผนักซางคุณมี...

ช่างลำบากใจเหลือเกินพี่ผู้มีใบหน้า
เกลี้ยงเกลา น้องจะบอกให้ฟัง ถ้อยคำ
ของพี่ช่างหวาน มีแต่บอกว่ารักรัก แต่พี่ก็มี
คนรักแล้ว

"ขอมีสิทธิ์แค่คิดถึง" ของ จำปา ผาซางมูบ

ในท้องถื่นลำนานานิยมกันว่าผู้ที่มีใบหน้าเกลี้ยงเกลาเป็นผู้ที่มีความงาม ทั้งหญิงและชาย ดังนั้นคำเรียกชายเพื่อแสดงคุณลักษณะที่เด่นในร่างกายนี้อาจใช้คำว่า "ใบหน้าเกลี้ยง" เพื่อให้เห็นลักษณะดังกล่าว

... มาคิดรอน้อง เลยนอน-	เมื่อคิดถึงน้องที่เลยนอนกอดหมอน
กอดหมอน ก็มาออนจน	ยิ่งก็คิดถึงถึงแต่น้อง ทุกข์ใจเหลือเกิน
คิดถึงแต่เจ้า มาทุกหัวใจ	พี่เป็นเหมือนคอกบัวห้าวที่ไม่มีการยา
<u>บ่บัวห้าวเหงา</u> บ่มีเมียแบ่งร่วมซอน...	ที่รักมาอยู่ร่วมคย

"คำขอแต่งงาน" ของ มอน คำหลวงแว่น

บัวห้าวเหงา คือ บัวห้าว ซึ่งถือว่าเป็นคอกบัวที่มีความงามมาก เป็นคอกบัวขนาดใหญ่ จึงนำมาเป็นคำใช้เรียกชายเพื่อแสดงถึงความงาม

... กาพู่ของจาย เหมือนกับสายรุ้ง	จายพู่ของพี่เหมือนกับสายรุ้งที่แสนจะ
มันแสนยวบยวบพอควร ลีมน้องเสียแล้ว	ยวบเยิง ลีมน้องเสียแล้วหรือพี่สัดที่รักของน้อง
หรือ <u>พ้อจอมขวัญ</u> หัวใจเรรวนเอาแน่บ่ได้	หัวใจข้างเรรวนไม่แน่นอนเลย

"อ้ายฮักบ่จริง" ของ บัวหลง คำเครือ

"พ้อจอมขวัญ" เป็นคำเรียกชายที่แสดงความรู้สึกรักใคร่ผูกพันและเปรียบว่าชายเป็นคางขวัญซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในร่างกายนี้นับการยกย่องให้ความสำคัญแก่ชาย

ก่อนกำจำ ผากมารอดแล้ว	ขอฝากคากคองนี้มาถึงพี่ คอยฟังไปเถิด
กอยฟัง เตอะแก้ว <u>พอดวงจำปา</u>	พี่ยามคังคอกจาปา น้องได้คิดแต่งส่งจากบ้าน
เมียงซ้ายน้อง คิดจากเกหา	ของน้องถึงตัวพี่ชายรูปหล่อคนรักของน้องผู้มี
แต่งจากคาวา เกหาน้องหนา	รูปร่างไคสัดสวน หาไม่วิจิตักกันน้อง ไม่คิดถึง
ถึงตัวจายเลากูซอน ไปบั้นตัวจาย	ความหลังที่พี่เคยพุกไว้หรือ พี่เป็นประหนึ่งแสง
<u>บ่อรารางกอม</u> สักคักซาคกอมสินเปียง ...	ของวงจันทร์ไม่รักน้องเลย

บ่ปลื้มบ่อว้าย ปากล่อจาเจียร
พ่อแสงวงเคื่อน บ่ฮักบ่องเพน่า...

"น้องอกหัก" ของ ศรีไพร ศรีคำ

คำว่า "แก้ว" เป็นของมีค่า ควรแก่การทะนุถนอม คำ "พ่อดวงจาปา" เป็นการนำเอาชื่อดอกไม้มารับเรียกชายซึ่งแฝงความรู้สึกที่อ่อนโยน รักใคร่ไว้ด้วย "ป้อราร่างกอม" และ "พ่อแสงวงเคื่อน" เป็นคำที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่งดงามของชายที่มีรูปร่างสันตติ มีฉายและมีราศีแจ่มใสคังแสงดวงจันทร์

การใช้คำเรียกชายหญิงในลักษณะของการหลอกล่อที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ช่วยให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่ง ทั้งในด้านความรักใคร่ผูกพัน และความรู้สึกยกย่องในคุณงามความดีของบุคคลที่กล่าวถึง และยังชี้แนะให้เห็นคุณลักษณะของบุคคลนั้นได้อย่างชัดเจนด้วย

2. โวหาร (figure of Speech) หมายถึง ศิลปะในการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่ง เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเกิดจินตนาการได้อย่างแจ่มชัด จากการศึกษาพบว่า ผู้แต่งคำว้าใช้โวหารหลายชนิดในการแต่งคำว้าประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังนำไปเปรียบเทียบกับประสบการณ์ของตนและเห็นภาพคล้อยตามอันจะเป็นผลให้การสื่อสารบรรลุเป้าหมายโดยสมบูรณ์

โวหารชนิดต่าง ๆ ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำว้ามีจำนวนแตกต่างกัน ผู้วิจัยจะนามากล่าวตามลำดับความนิยมในการใช้ ดังนี้

2.1 อุปมา (Simile) เป็นโวหารที่นำสิ่งสองสิ่งมาเปรียบเทียบกันว่ามีค่าที่ใช้ในการเปรียบเทียบ เช่น เหมือน เปรียบ เปรียบเหมือน ดุจ คึง เป็นต้น ผู้แต่งนิยมนำธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งที่พบเห็นในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบ เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น ดังตัวอย่าง

... คนเขาเกิดมา ภัยหาที่พบ
 ร้อยแปดพันเก้ามีมา ทั้งรวยและทุก
 จะอยู่สุขาต้องยืดยั้วมา เป็นทางไต่เต้า
 ทำชั่วผลกรรม ก็นายอยู่เฝ้า
 ไม่มีวันเขาสร้างทุก จี๊วิตของคน
เหมือนไม้ล้มลุก เกิดแก่เจ็บตาย
 นายเฮ...

คนเราเกิดมาภัยหาที่พบมีร้อยแปดพัน
 ประการ ทั้งคนร่ำรวยและคนยากจน
 จะอยู่อย่าง เป็นสุขไต่ตอยยืดยั้วเอาพระกรรม
 เป็นเครื่องนาพาชีวิต หากทำชั่วผลกรรม
 อันนั้นก็ติดตามไปให้เกิดความทุกข์ตลอด
 ชีวิตของคนเป็นเหมือนไม้ล้มลุกที่มีเกิดแก่
 เจ็บตาย

"ของฝากจากนักควา" ของ คอกโศกสีม่วงหริภุญชัย

ผู้แต่งเปรียบชีวิตของคนเหมือนไม้ล้มลุก ซึ่งเป็นพืชที่มีอายุสั้นและไม่คงทน
 จึงทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจถึงความไม่ยืนยาวของชีวิตคน และในตอนท้ายยังย้ำว่า
 "เกิดแก่เจ็บตายขายเฮ" อันทำให้การเปรียบเทียบกับคนชั่วร้ายนั้นยิ่งลึกซึ้ง ชีวิตของคน
 มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและแตกสลายไปในที่สุด เมื่อเข้าใจ
 ถึงความเป็นจริงเช่นนี้แล้ว ผู้แต่งได้ชี้แนะแนวทางให้ทุกคนยึดเอาพระธรรมคำสอนเป็นหลัก
 ในการดำเนินชีวิต จึงจะพบกับความสุขที่สมบูรณ์ดังคำประพันธ์ที่ว่า "จะอยู่สุขา ต้องยืดยั้วมา
 เป็นทางไต่เต้า" ทั้งผู้แต่งยังได้กล่าวว่า การทำกรรมชั่วจะส่งผลให้ชีวิตมีแต่ความทุกข์
 ชีวิตคนจึงเหมือนไม้ล้มลุก ที่นอกจากจะไม่ยืนยาวแล้วยังไม่มีแกนสาร และสิ้นสุดลงด้วยความตาย

ในการแสดงทัศนะเกี่ยวกับชีวิตนี้ ผู้แต่งบางคนได้เปรียบชีวิตคนเหมือนว่าที่
 ลอยตามกระแสลมอยู่บนท้องฟ้า ดังคำประพันธ์

มะนิหรี วิถีชีวิต ครันคิดถี่ถ้วน
 ล้วนแต่ลึกลับ เมื่ออำบคิด ก็หันผล
 เกิดมาเป็นคน ผจญรอบค่าน
เหมือนวาทอลม ระคมทอทาน
 หันเหียนเวียนไปรอบทิศ ความแสวงหา

อินทรีย์คือใจอันเป็นวิถีชีวิต ถ้าคิดอย่างถี่ถ้วน
 ล้วนแต่เป็นเรื่องลึกลับ หากไม่คิดก็ไม่เห็นจริง
 เกิดมาเป็นคนต้องผจญรอบค่าน เหมือนวาทที่ปะทะ
 แรงลมต้องหันเหียนเวียนไปรอบทิศ การแสวงหา
 เพื่อให้ชีวิตยืนยงคงอยู่ไปวัน ๆ หลีกเลียงไม่พ้น

เชื่อว่าชีวิต ยืนยงอยู่ได้ชั่ววัน
 หลีกเลี้ยงบัพัน โจร, โมห์ โทสัน
 เอาทั้งนงาย ลืมตายลืมเฒ่า ...

โจระ โทณะ โมทะ ต้องตกอยู่ในความมงาย
 ลืมความทาสความแก่

"ปัญหาชีวิต" ของ จัຍຍា สันป่าช้อย

จากคาประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งเปรียบชีวิตคนว่าเหมือนว่าที่คานลม ลมเปรียบไ้กับ
 อุปสรรคหรือปัญหาในชีวิตที่คนต้องประสบ ซึ่งอุปสรรคหรือปัญหาเหล่านี้จะรุมล้อมเข้ามาทุก
 ทิศทาง คงที่ผู้แต่งกล่าวว่าว้าวนี้จะหันเหียนเวียนไปรอบทิศ ทุกคนจึงต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้
 ชีวิตอยู่รอด เหตุนี้เองจึงนำไปสู่ "ความแสวงหา" ที่ไม่สามารถหลีกเลี้ยงความโลภ
 โกรธ หลงได้ และต่างมงายอยู่กับสิ่งเหล่านี้จนลืมนึกถึงความแก่ ความตาย การเปรียบเทียบ
 ชีวิตในลักษณะดังกล่าว นับว่าเป็นการนำสิ่งที่พบเห็นอยู่ทั่วไปมาเปรียบเทียบให้ผู้อ่านผู้ฟัง
 เข้าใจชีวิตได้ชัดเจนขึ้น ทั้งยังแสดงให้เห็นว่าผู้แต่ง เป็นผู้ที่เข้าใจความเป็นจริงในชีวิต
 เป็นอย่างดียิ่ง

การเปรียบเทียบที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การเปรียบเทียบความสนใจของ
 ชายหนุ่มที่มีต่อหญิงงาม ดังคาประพันธ์

... สะคายพองแต่ แม่แก้วแสนสี่
 สะลิกก็ดี ผอสีก็อ้วน วรรณะขาวใส
เปรียบเทียบ เหมือนค่าง อยู่โนละออง-
 ไม่พัวะ กันนายเอาบัว ใดคิดเป็นบัวะ
เปรียบเหมือน แม่เฒ่าจามกอน ...

เสียนายจริง ๆ น้องผู้งามเหมือนแก้วแสนสี่
 กิริยาก็คี รูปร่างก็อวบอัด ผิวพรรณขาวผ่อง
 เหมือนตัวค่างที่อยู่ในไม้ผุ หากน้องปรารถนา
 จะแต่งงานคงจะมีชายมาตีคัพมากเหมือน
 ฝูงผึ้งที่รุมล้อมคอง

"คำวป้อออก" ของ ทองอินทร์ นางเมา

คาประพันธ์ดังกล่าวมีการเปรียบเทียบ 2 ลักษณะ คือ เปรียบผิวพรรณของหญิงสาวว่า
 ขาวเหมือนค่าง และเปรียบชายที่รุมล้อมหญิงสาวนั้นว่ามีจำนวนมากเหมือนฝูงผึ้งที่รุมล้อมคอง
 การที่ผู้แต่ง เปรียบเทียบผิวของหญิงสาวที่มีร่างกายอวบอัดว่าขาวผุดผ่องดุจตัวค่างที่อยู่ในท่อนไม้ผุนี้

ทำให้ ผู้อ่าน ผู้ฟังมองเห็นภาพของหญิงสาวได้ชัดเจนขึ้น และด้วยนิเวศวิทยาที่งาม
 ผู้คนเองจึงเป็นเหตุให้ชายมาสนใจหญิงสาวผู้นี้อย่างมากมาย ทั้งที่ผู้แต่งเปรียบ
 ส่วนของชายไว้ว่าเหมือนฝูงผึ้งที่รุมล้อมคอน การเปรียบเทียบในลักษณะนี้นอกจาก
 จะช่วยให้ผู้อ่านผู้ฟังทราบถึงจำนวนที่มีมากแล้ว ยังมองเห็นภาพของการติดพันอย่าง
 แน่นแฟ้นด้วย การเปรียบเทียบทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวนับเป็นการเปรียบเทียบที่มีความ
 สัมพันธ์กัน และสร้างความเป็นเหตุเป็นผลอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือ เมื่อลักษณะของหญิงสาว
 เป็นเช่นนี้ ก็ย่อมจะเป็นที่หมายปองของชายหนุ่มทั้งหลายอย่างแน่นอน

การกล่าวถึงความงามของผู้หญิง ผู้แต่งมักจะนำไปเปรียบเทียบกับผู้ที่เชื่อว่า
 มีความงามเป็นเลิศ หรือความงามที่สมบูรณ์แบบ เช่น เทพธิดา หรือพุทธมารดา
 การเปรียบเทียบเช่นนี้ย่อมทำให้ผู้อ่านผู้ฟังมองเห็นความงามของหญิงสาวที่ผู้แต่งกล่าวถึง
 ได้ชัดเจน ดังตัวอย่าง

... มีต้นมะลิอัน งามยิ่งนัก
 เหมือนลูกแตรทองบนมา ในปิ่นมนุษย์
 โลกหล้าโลกา ปีได้หันมา
 บ่เหมือนน้องเห็น เปรียบเหมือน เทวี
 รูปราสาเจ้า อันอยู่กันทองจันทรา
 ที่ปราสาททอง สองห้องจันทรา
 มีสารูปหน้าผิวมัน มีรูปกายะ
 เก่งกล้าสะกั้น มีสาระพัน
 เนื้อหนัง เก่งคั่ง กันบุญปีหลาย
 ปีหมายกอมกึ่ง กับแสงดาววิ้งแว้ว...

ที่ได้เห็นน้องผู้เป็นสาวใจที่รัก เหมือนลงมามีจาก
 สวรรค์ชั้นฟ้า ในโลกมนุษย์นี้เท่าที่พี่ได้
 พบเห็นมา ไม่มีใครเหมือนน้อง น้องเปรียบเหมือน
 เทพธิดา ซึ่งอยู่ในปราสาททองบนสรวงสวรรค์
 มีรูปร่าง ผิวพรรณ และเนื้อหนัง เก่งคั่ง
 หากมีบุญมากพอที่หมายจะได้เซยชมน้องผู้มี
 รูปร่างงดงามและมีความงามดุจแสงอันสุกใส
 ของดาวลูกไก่

"ฮักกับคล้าย" ของ ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม

ความงามของเทพธิดาเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นความงามที่สมบูรณ์แบบ ทั้งรูปร่าง และผิวพรรณ การเปรียบเทียบหญิงสาวกับเทพธิดาจึงทำให้ผู้อ่านผู้ฟังนึกเห็นภาพความงามของหญิงสาวได้ตามที่ใจคิด

... เป็นอุเฒ่าไว้ หื้อตัวม่อนอายจายพัง เขาพูดให้ฟังกันว่า น้องจำปาเป็นผู้ที่มี
 งามจำปานอง เพียบพร้อมงามขำ ความงามเพียบพร้อม ผิวขาวอบตางามเหมือนกับ
 ผิวขาวชอนคำ งามเหมือนหลอเฒ่า หลอจากเฒ่าหลอม จะเปรียบไปก็เหมือนแม่
 จะเฒ่าเปรียบแทน เหมือนแม่พระเจ้า พระพุทธเจ้า นิ้วมือนิ้วเท้าก็สวยงามยิ่งนัก
 นิ้วตื้นมือเลาสวยงาม เพ็ญโสภา รูปโฉมอันงดงามนี้คู่ความรัก สองตาที่ซาเลื่อง
 หน้านาคีรัก สองตาสอดค้นแลเจียน... ไปมาเป็นประกายแวววาว

"หลงเสียงนาง" ของ ประมูล เชี่ยวชาญชัย

ความตอนนี้นำเปรียบหญิงสาวไว้ถึง 2 ลักษณะ กล่าวคือ งามเหมือนหลอจาก เฒ่าหลอมและเหมือน "แม่พระเจ้า" ซึ่งหมายถึง พระมารดาของพระพุทธเจ้านั่นเอง ความงามทั้งสองลักษณะนี้ถือว่าเป็นความงามที่สมบูรณ์แบบ และการเปรียบหญิงสาวว่า เหมือนกับ "แม่พระเจ้า" นี้ ยังแฝงความรู้สึกลึกซึ้งในคุณค่าของหญิงนั้นอีกด้วย เพราะเป็นการนำบุคคลที่มีคุณความดีสูงส่งมาเปรียบเทียบกับที่เปรียบเช่นนี้เพราะผู้แต่งอยากจะผูกสัมพันธ์กับหญิงสาวนั่นเอง และหากจะกล่าวถึงความผูกพันทางจิตใจในเรื่องความรัก ระหว่างหนุ่มสาวแล้ว มักจะนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่ต้องปรากฏคู่กันหรือเกี่ยวข้องกัน เสมอ เพื่อเน้นให้ผู้อ่านผู้ฟัง เข้าใจได้ชัดเจนขึ้น ดังตัวอย่าง

... ใจอำมมันตึก แม่โสมเสลา ใจของพี่นั้นติดอยู่กับน้องคนสวยเหมือน
 ติดตัวคนเลา เหมือนเงาติดข้าง เงาติดตามตัว เหมือนปลาติดเบ็ด เหมือน
 เหมือนปลาติดเบ็ด เหมือนเบ็ดติดหาง เบ็ดติดกับขอเกี่ยว เหมือนช้างติดความ
 เหมือนช้างติดความ ติดตัวคนงามน้องไท เหมือนนกติดเบ็ด เหมือนเหล็กติดไม้

เหมือนกบติดเบ็ด เหมือนเหล็กติดไม้ เหมือนคนที่¹เป็นไขติดยา เหมือนดาวติดฟ้า
เหมือนคนเป็นไขติดยา เหมือน เหมือนหากติดเท้า เหมือนหญ้าติดดิน
 ดาวติดฟ้า เหมือน หากติดตีน เหมือนลิงติดกล้วย
เหมือนหญ้าติดดิน เหมือนลิงติดกล้วย...

"คนซีเมาเป็น" ของ ก. หนองเตาคำ

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าผู้แต่งใช้การอุปมาติดต่อกันหลายลักษณะแต่ก็มีความสัมพันธ์กันโดยตลอด ทั้งนี้เพราะเปรียบเทียบในเรื่องเดียวกัน คือ จิตใจที่จดจ่ออยู่กับคนรัก ผู้แต่งนำเอาสิ่งที่มีลักษณะผูกพันเกี่ยวของกันมาเป็นสิ่งเปรียบเทียบ ได้แก่ เงามกับตัว ปลากับเบ็ด เบ็ดกับขอ ข้างกับควาญ กบกับเบ็ด เหล็กกับไม้ คนไขกับยา ดาวกับฟ้า หากกับเท้า หญ้ากับดิน และลิงกับกล้วย จะเห็นได้ว่าทุกสิ่งที่ยู่อ่นงนำมำเปรียบเทียบเป็นคู่ ๆ นี้จะมีความสัมพันธ์กันบางอย่างแยกกันไม่ได้ เช่น เงามกับตัว ๑ เบ็ดกับขอ ๑ หญ้ากับดิน ๑ ดาวกับฟ้า ๑ คนไขกับยา ๑ เป็นต้น ส่วนคู่เปรียบอื่นที่แม้จะแยกจากกันได้บ้าง เช่น ปลากับเบ็ด ข้างกับควาญ เหล็กกับไม้ แต่ก็มีความเกี่ยวของกันอย่างแนบแน่น การเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ เป็นคู่ ๆ ในลักษณะเช่นนี้ เป็นสื่อที่ผู้แต่งต้องการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันและปริมาณของความรักที่มีอยู่อย่างมากมายแนบแน่นแฟ้นยิ่ง แม้จะเป็นความรัก ความผูกพันที่เกิดขึ้นเพียงฝ่ายเดียวก็ตาม การ เปรียบเทียบในลักษณะเดียวกันนี้ อีกตัวอย่างหนึ่ง มีดังนี้

... พี่กับแล้ว	<u>เหมือน</u> ข้าว-	พี่รักน้องจริง เหมือนข้าวติดหีม ¹
ติดหีม พี่กับลืม	<u>เหมือน</u> ฟืมติดฝ้าย	พี่รักไม่ลืมเหมือนฟืมติดค้าย ² พี่ไม่คิดที่จะเป็น
พี่หมายเป็น	อุตุความฮ่างหมาย	พอมายพอร่าง แต่หมายจะฝากชีวิตไว้กับน้อง
หมายฝากชีวิตจื๋มน้อง	หัวใจแห่งหญิง	หัวใจของหญิง เหมือนพินพาหย์กลองที่คนอื่น
<u>เหมือน</u> ปินปากก่อง	พิพาหย์แก้วเกรี	ทกลองตีก็เกิดเสียงดังไพเราะ

¹หีม คือ รังถึง หรือที่รองไหในการนึ่งข้าว "ตาด" ก็เรียก

²ฟืม คือ ที่สำหรับสอดสลักด้ายหรือไหมในการทอหูก มีลักษณะเป็นซี่ ๆ คล้ายหวี

คนเขานอกเนื้อ เขาเจี๊ยะลงดี
เสียงม่วนวอนดี บ่จนเรื่องได้ ...

"แฟนนี่จะไปมีแฟนใหม่" ของ หนานคำบันเกย

ผู้แต่งได้นำเอาสิ่งที่ต้องปรากฏคู่กัน คือ ข้างกับหิม หมายถึงข้างกับรังถึง และ
พื้กับค้าย หมายถึงกระสวยกับค้าย มาเปรียบเทียบจิตใจที่ผูกพันอยู่กับความรัก ทำให้ผู้อ่าน
เข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งว่าผูกพันอยู่กับความรักอย่างแนบแน่นเพียง แต่อย่างไรก็ตาม
ความรักนี้ก็เป็นรักที่ไม่สมหวัง ทั้งนี้เพราะหญิงสาวมีจิตใจไม่มั่นคง กังที่ผู้แต่งเปรียบเทียบ
จิตใจของหญิงว่า เหมือนพิณพาทย์ของกลองที่ไม่ว่าใครก็สามารถทดลองดี เพื่อฟังเสียงได้
นับเป็นคำกล่าวตัดพ้อที่น่าเห็นใจยิ่ง

สำหรับบุคคลที่ตกอยู่ในห้วงของความรักนั้น ผู้แต่งได้เปรียบเทียบว่าเหมือน
ตกลงไปอยู่ในเหวลึก ซึ่งต้องประสบกับความทุกข์แสนสาหัส ดังคำประพันธ์

... ความรักมีไหน	ความทุกข์มีหัน	ความรักมีที่ใดความทุกข์ก็มีที่นั่นเป็นเงา
เม่นเงาทิ้งยม เที่ยมท่า	เหมือนอยู่-	งามตัว ห่วงแห่งความรักของคนเหมือนกับ
ในเหว ลึกอย่างนั้น	หวังรัก-	เทอลึก อำนาจของความรักมีมากเหลือเกิน
แห่งอันคนเฮา	อำนาจความรัก	มนุษย์ที่ได้หลงใจในเรื่องความรักก็เปรียบเหมือน
มากมีเหลือเถา	มนุษย์คนเฮา	เห็นเหวลึกแล้วอยากจะกระโดดลงไป แต่พอ
หลงใจสะหลัง	เปรียบเหมือนอยู่เหว	อยู่จริง ๆ ก็อึดอัดมากมีแต่ความทุกข์นานา
ลึกอย่างอื่น	ไควไยลงอยู่พัก	ประการเขามาคลุม
ลงไปอยู่จริง	อึดอัดยิ่งนัก	
ตุกรอยแปดเขามาอิง ...		

"หวังรักเหวลึก" ของ หนานคำบันเกย

ผู้แต่งกล่าวถึงความรักและความทุกข์ว่าเป็นของคู่กัน ทั้งสองสิ่งนี้จะติดตามกันตลอดเป็นเงาตามตัว ทั้งได้กล่าวเปรียบเทียบคนที่ตกอยู่ในห้วงของความรักไว้ว่า เปรียบเหมือนคนที่เห็นเหวแล้วอยากจะกระโดดลงไป แม้จะรู้ว่าทุกสิ่งแต่ก็อยากจะลิ้มลอง อยากได้ความรักยิ่งกว่าสิ่งใด จึงยินดีที่จะมีชีวิตร่วมอยู่กับความรักที่ตนปรารถนา แต่เมื่อประสบจริง ๆ จึงรู้ว่าอิสรภาพของตนเองถูกทำลายเพราะความทุกข์ที่รุมล้อม เข้ามารอบตัว การเปรียบเทียบเช่นนี้นับเป็นการ เปรียบเทียบที่ทำให้ผู้อ่านผู้ฟัง เข้าใจและมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจนลึกซึ้ง

การกล่าวถึงความรักที่ร้อนแรง นิยมนำไปเปรียบเทียบกับไฟ เช่น กล่าวถึงความรักที่ร้อนแรงของชายว่าเหมือนไฟเคืองเท้า ดังตัวอย่าง

... ความฮักทั่วจ่าย	เหมือนไฟ-	ความรักของชายเหมือนกับไฟเคืองเท้า
เคืองเท้า	คัมมันลวนลามป่ำไม้	ที่ไหม้ลามป่ำไม้
ความรักของชายช่างเลวร้าย		
ความฮักทั่วจ่าย	สั่งมาด้อยไร	เหลือเกิน รักแล้วไม่ได้ครอบครองทั่วชาย
ฮักแล้วบ่ได้ทั่วจ่าย ...		

"คนหลายใจ" ของ แวควา ฟาวรัก

"ไฟ" เป็นคำที่ให้ความรู้สึกร้อนแรง โดยเฉพาะไฟเคืองเท้า ซึ่งเป็นช่วงฤดูแล้งที่มีอากาศร้อนจัด กิ่งไม้ใบไม้แห้งจำนวนมากจะร่วงกล่นเกลื่อนอยู่ตามพื้นดิน เมื่อเกิดไฟไหม้ขึ้นก็จะลุกลามไปได้อย่างรวดเร็ว บวกที่จะดับลงได้ก็ยาก ทั้งนี้ เพราะมีเชื้อเพลิงเป็นจำนวนมาก ไฟเคืองเท้านับเป็นสิ่งที่น่ากลัวยิ่ง ดังนั้นการเปรียบเทียบความรักของชายว่าเหมือนไฟเคืองเท้าจึงมีนัยถึงความรักที่เกิดขึ้นง่าย ร้อนแรง และเป็นอันตรายยิ่ง ดังที่ผู้แต่งได้กล่าวไว้ในตอนท้ายว่า ความรักชนิดนี้เองที่ทำให้ต้องพบกับความผิดหวัง เพราะเป็นความรักที่หลอกลวง ไม่จริงใจ

การเปรียบเทียบความร้อนแรงของความรักกับไฟเคืองเท้านี้ เป็นการเปรียบเทียบที่ชี้แนะให้ผู้อ่านผู้ฟังรู้สึก และมองเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่ง นับว่าผู้แต่งได้นำเอาธรรมชาติมาเปรียบเทียบได้อย่างเหมาะสมทีเดียว

ความทุกข์ เมื่อเกิดขึ้นกับผู้ใดแล้วย่อมจะ เผลอเล้าพิเคราะห์ให้เราร้อน ผู้แต่ง
จึงเปรียบเทียบจิตใจที่เราร้อนเนื่องจากความทุกข์กับไฟเหมือนกัน โดยกล่าวว่า
เหมือน "ไฟไหม้" และ "ไฟเคืองเท้า" ดังตัวอย่าง

เรื่องทุกข์นี้และ มีหลายประการ เรื่องทุกข์นี้มีรอยแปดเห็นประการจนกล่าว
รอยแปดนั้น จานับได้ ทุกหัวใจ นับไม่ได้ ความทุกข์ใจนั้นเหมือนไฟที่เผลอเล้า
เหมือนไฟไหม้ มันลุกลามในเอวร้อน จิตใจให้เราร้อน

"ทุกข์รอยแปด" ของ ทวนชัย แทมณลาด

มาสอนหัวใจ เหมือนไฟเคืองเท้า ร้อนหัวใจเหมือนไฟเคืองเท้า ทั้งนาคูนาคอน
นาหนองนาคอนก็แล้ว ยกมือไหว้สา (ก็ไม่ได้ผลดี) ยกมือไหว้ขออย่าได้คลาดแคล้วอีก
อย่ามาภาคแก้ว ขอฝนหาแถวลงมา... ขอฝนตกลงมาควยเด็ก

"ฝนแดง" ของ น้อยคำคำ' เอื้องสามปอย

การ เปรียบเทียบจิตใจที่เราร้อนเพราะต้องประสบกับความทุกข์ต่าง ๆ ว่าเหมือนกับ
"ไฟไหม้" และ "ไฟเคืองเท้า" นี้ นับว่าเป็นการกล่าวเปรียบเดียวที่แสดงให้เห็นถึง
อารมณ์ความรู้สึกได้อย่างชัดเจนยิ่ง เพราะไฟเป็นสิ่งที่ให้ความรู้สึกร้อนแรง

การเปรียบเทียบแสดงความรัก ความห่วงกังวลของพ่อแม่ที่ลูกจากไป ผู้แต่ง
นำไปเปรียบเทียบกับนกที่ถูกกระสุนปืนของนายพราน ดังคาประพันธ์

พ่อแม่ของน้อง	หนองของน้อง	เฉย	พ่อแม่ของน้องก็หาเฉยเสีย	ปล่อยเลย
เลขต่อเลย	ปอบกินข้าว	ไปพันถิ่นฐาน	ตามเลย	จนกินข้าวไม่ลง
ไปเห็นถิ่นฐานที่อยู่	ที่อยู่ของเจ้า	ทุกวันมีมาบนชบ	ของเจ้าแล้วก็เสียใจจนกลิ้งเกลือกอยู่ไปมา	
สองพ่อแม่ยาย	หายใจเหมือนนก		พ่อแม่ของเจ้าหายใจเหมือนนกที่ถูกปืนของ	
ถูกปืนของอันนายพราน	ก็คหาถูกรัก		นายพราน	คิดถึงถูกรักแล้วอกใจสับสน

อกใจตีบตัน รอคอยทุกวัน
กองไหนก็จ้อย ...

ไปหมด รอคอยเจ้าอยู่ทุกวันแต่ก็ไม่เห็น
เจ้ากลับมา

"สาวหลงกรุง" ของ พ่อคำอ้าย ตูยตา

คาประพันธ์นี้ ผู้แต่งเปรียบพ่อแม่ที่ลูกสาวหนีไปหลงระเรีงอยู่ในเมืองหลวงว่า
เหมือนนกที่ถูกกระสุนปืนของนายพราน ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบที่แสดงถึงอารมณ์ความรู้สึก
ของพ่อแม่ที่คงประสบกับเหตุการณ์ดังกล่าวได้อย่างเห็นภาพ และทำให้ผู้อ่านผู้ฟังสะเทือน
ใจยิ่ง พ่อแม่ที่เฝ้าคอยอยู่กับการกลับมาของลูก ต้องต่อสู้กับความทุกข์เพราะการพลัดพราก
เหมือนนกที่ต้องต่อสู้กับความเจ็บปวดจากกระสุนปืนเพื่อให้ชีวิตคงอยู่ การเปรียบเทียบ
เช่นนี้ช่วยให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจถึงความทุกข์ใจอย่างแสนสาหัสของพ่อแม่ได้อย่างลึกซึ้ง

การเปรียบเทียบที่น่าสนใจและเข้ากับสมัยนิยม คือ การเปรียบเทียบผู้หญิง
เหมือนถุงพลาสติก ดังคาประพันธ์

... จักเขียนตัวกาย หญิงนาย-
บ่อหล้า กงยางนี้น้ำเขียนนั้น
เมื่อแรกหัตถิ ใส่ก็แน่นขึ้น
บับบัพหันหันรอย บ่เป็นคนนั้น
หันดูใสจอย บ่มีแนวรอย
หนอยนี้แบคเปื้อน ถ้าเอาใส่แกง -
สีแดงเลอะเลื่อน ใส่น้ำฟองเพื่อน-
นึ่งครั้ง ลองผองยาง น้องนาง-
อย่าบั้ง แปงสติตั้งลองดู
กงยางหนวยนั้น มันบสวยทรู
รอยบับอื้อดู ผองดูบได้ ...

จะเปรียบกายของน้องสาวว่าเปรียบเหมือน
ถุงพลาสติกที่ในตอนแรกก็ใสสะอาดก็
ไม่เห็นรอยยับย่นหรือเปื้อนอะไรเลย มองดูใส
แจ่มไม่มีสิ่งแปลกเปื้อน แต่ถ้าเอาใส่แกงให้
เปรอะเปื้อนเพียงครั้งเดียวแล้วนำมาล้างน้ำ
ลองดูถุงพลาสติกนั้นเด็กน้องนาง ลองตั้งสติ
ดูให้ดี ถุงพลาสติกใบนั้นจะไม่สวย มีแต่รอยยับ
ดูไม่ได้

"แก่งสลับของแสงหล้า พวงมาลา" ของ พ่อหนานกอง เกา

การเปรียบเทียบผู้หญิงกับงูพลาสติกนี้ นับเป็นการนำเอาสิ่งที่พบเห็นได้ง่าย
ในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบได้อย่างคมคาย ลึกซึ้ง ผู้อ่านผู้ฟังสามารถเข้าใจได้
อย่างชัดเจนเพราะภาพของงูพลาสติกที่ยังใหม่ มองดูใสสะอาดและปราศจากรอยยับย่นนั้น
ให้ความรู้สึกถึงความบริสุทธิ์ผุดผ่องของผู้หญิงได้อย่างชัดเจนมาก และในทางอ้อมก็เกี่ยวกับ
ภาพของงูพลาสติกที่ถูกนำไปใช้แล้ว ย่อมสื่อถึงถึงผู้หญิงที่มีมลทินในชีวิต ดังที่ผู้แต่งกล่าวว่า
แม้จะนำไปฟอกล้างสักเพียงใดก็ตาม ก็ไม่มีวันที่จะกลับคืนสภาพเดิมได้เลย การเปรียบเทียบ
ในลักษณะดังกล่าวนับเป็นข้อเตือนใจสำหรับการประพฤติปฏิบัติตนของผู้หญิงได้เป็นอย่างดี

การเปรียบเทียบอีกลักษณะหนึ่ง คือ การเปรียบเทียบชีวิตที่ขาดพ่อเหมือนขาด
ร่มโพธิ์ทอง และขาดแม่เหมือนแพที่แตกกลางหนอง ดังปรากฏในเรื่อง "ปู่สอนหลาน" ว่า

... ขาดพ่อปิดตำ รุมราเพื่อพัก ขาดพ่อที่ให้ความอบอุ่นเอาไว้สักเหมือน
เหมือนขาดร่มเกล้าโพธิ์ทอง ขาดแม่ที่- ขาดร่มโพธิ์ทอง ขาดแม่ที่รักเหมือนแพที่แตก
สัก เหมือนแพกลางหนอง ลอยล่องไม่กำบังแดดน้ำ
แตกไหลควยฟอง ไปกนละคาน...

"ปู่สอนหลาน" ของ ทองเหรียญ นางแล

การเปรียบเทียบชีวิตที่ขาดพ่อว่าเหมือนขาดร่มโพธิ์ทอง และขาดแม่เหมือนแพ
ที่แตกกระจายกลางสาयน้ำนี้ ทำให้เนื้อหาที่นามากล่าวเด่นชัดขึ้น คำ "ร่มโพธิ์ทอง"
ให้ความรู้สึกที่อบอุ่น ร่มเย็น และมีนัยถึงความมั่นคงในชีวิตด้วย เพราะเงาของต้นโพธิ์
จะปิดบังความร้อนจากแสงอาทิตย์ได้ จึงให้ความร่มเย็นแก่ผู้พักพิงอาศัย คำ "ร่มโพธิ์ทอง"
จึงนำมาใช้ในการกล่าวถึงพ่อ ซึ่งเป็นผู้นำของครอบครัว และคุ้มครองชีวิตลูกให้มั่นคง
ปลอดภัย แต่อย่างไรก็ตาม บุคคลที่มีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตลูกก็คือ แม่ ผู้เป็นที่พึ่งของลูก
ทั้งในทางจิตใจและวัตถุ ผู้แต่งจึงเปรียบเทียบชีวิตที่ขาดแม่ว่าเหมือนแพที่แตกกระจายกลางสาयน้ำ
ซึ่งหมายถึงความสูญเสียแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง และสื่อถึงจุดหมายปลายทางของชีวิตที่คนมีค
ลงด้วย การเปรียบเทียบทั้ง 2 ลักษณะนี้ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเห็นความสำคัญของพ่อแม่ได้อย่าง
ชัดเจนลึกซึ้งยิ่ง

โหวหารอุปมาเป็นโหวหารที่ผู้แต่งนิยมใช้มากที่สุด โดยผู้แต่งได้นำประสบการณ์ในชีวิต ตลอดจนสิ่งที่พบเห็นมาเปรียบเทียบได้อย่างลึกซึ้ง คมคาย ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจ มองเห็นภาพ และเกิดอารมณ์ ความรู้สึกคล้อยตามได้เป็นอย่างดี เช่น การเปรียบเทียบชีวิตคนเหมือนพืชล้มลุก หรือว่าที่ลอยตามกระแสน้ำ การเปรียบเทียบจิตใจที่ถูกพันธจจอยอยู่กับความรักเหมือนสิ่งที่จะต้องปรากฏคู่กันเสมอ การเปรียบเทียบผู้หญิงกับดั่งพลาสติก เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าการเปรียบเทียบที่เป็นคำกล่าวซึ่งใช้กันโดยทั่วไป เช่น เปรียบเทียบคนที่ตกอยู่ในห้วงของความรักว่าเหมือนตกอยู่ในเหวลึก เปรียบเทียบการขาดพ่อว่าเหมือนขาดร่มโพธิ์ทอง และขาดแม่เหมือนแพแตก เป็นต้น สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้แต่งได้ดัดแปลงโหวหารอุปมาที่ปรากฏในวรรณกรรมแบบฉบับของท้องถิ่น มาใช้ในการแสดงเรื่องราวของตนด้วย เช่น การเปรียบเทียบความผูกพันในความรักว่าเหมือนข้าวกับหิมา และพื้กับค้าย และเปรียบเทียบผู้หญิงที่มีจิตใจโลเล ไม่นั่นคงว่าเหมือนพินพาหย์ ผ่องกลอง ซึ่งการเปรียบเทียบลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏในคำขอเรื่อง ญาพรหม หรือที่เรียกว่า สารรักญาพรหม ดังนี้

... พี่รักแล้ว เป้เข้าติดหิมา พี่แบ่งบ่ลิม เป้คพิมรักฝ่าย
 พี่หมายเป็น อุตามร้างหมาย หมายฝากอิบหรีจิมน้อง พี่หมายฝากใจ
 ฝากใส่ในท้อง จันตรามเลียงชีวัง ...¹

และอีกตอนหนึ่ง คือ

... หัวใจหญิง เหมือนบินปากคอง พินพาหย์แก้วเกรี กนนอกเนื้อ
 เขาเชื่อลองดี เสี่ยงวอนดี บ่จันเรื่องได้ ...²

เป็นที่น่าสังเกตว่าโหวหารอุปมาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำอำเรื่องต่าง ๆ นี้ ผู้แต่งนิยมเลียนแบบหรือดัดแปลงมาจากคำขอของญาพรหมโหวหารซึ่งเป็นวรรณกรรมแบบฉบับที่สื่อถึงเรื่องหนึ่งของล้านนา

¹ คำขอเรื่องญาพรหมพร้อมควยกาจุม หน้า 36

² ล.ก. หน้า 3

2.2 อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นโวหารที่เปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำเชื่อม "เป็น" "เท่า" "คือ" และไม่ใช่คำเชื่อม คำเชื่อมที่พบว่านิยมใช้มากคือคำ "เป็น" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... พว ^ก จักสั่งสอน	หื้อ ^ว เจ้าลูก ^ร รัก	พ่ ^อ จะสั่งสอนให้ลูก ^ร รักให้ทราบอย่าง
จัก ^ไ บอกหื้อ ^ว ห็น ^ค ดาว	แค้น ^แ แต่ ^น นี้	ชั ^ค แจ้ง ^แ แต่ ^น นี้ไปพ่ ^อ จะสอนลูกสาว เพื่อให้
พ่ ^อ สอนลูกสาว	หื้อ ^ว ได้ ^ไ เป็น ^บ สาว	เป็น ^บ สาวสะพานทองต่อไปในภายหน้า
ชั่ว ^ช กายหน้า ...		

"พ่^อสอนลูกสาวและลูกบ่าว" ของ ใ^สคำ

"สะพาน" หมายถึง แนวทางสำหรับเดิน หรือสิ่งที่เชื่อมต่อกัน ดังนั้น "ชั่ว^ชคำ" หรือ "สะพานทอง" ที่ปรากฏในคำประพันธ์จึงมีความหมายถึงการประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ควร ซึ่งจะเป็นการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณงามความดีนั่นเอง ดังแสดงถึงการสั่งสอนของพ่^อว่า เปรียบได้กับราวสะพานที่ถูกเกาะข้ามไป หากลูกยึดมั่นและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพ่^อแล้ว ชีวิตก็จะพบแต่สิ่งที่ดีงาม มีความสุขความเจริญต่อไป การกล่าวเปรียบเทียบเช่นนี้ ชี้แนะให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจว่า คำสั่งสอนของพ่^อเป็นสิ่งประเสริฐที่ชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีแก่ลูก และการข้ามสะพานโดยมีราวสำหรับเกาะเกี่ยวให้ความรู้สึกที่มั่นคงต่อผู้ข้ามฉับใด การยึดมั่นในคำสั่งสอนของพ่^อก็เป็นหลักประกันถึงความมั่นคงในชีวิตของลูกคนนั้น จะเห็นว่าการเปรียบเทียบในลักษณะเช่นนี้ใช้ได้อย่างดี ๆ แต่สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนและลึกซึ้งยิ่ง

ในเรื่อง "คนบงามลาสาว" ปรากฏโวหารอุปลักษณ์ต่อไปนี้ว่า

... ยศ ^ศ ศักดิ์สูง	ไ ^ค เ ^อ ื่อนางฟ้า	ยศ ^ศ ศักดิ์ไม่สูงแต่อยากเ ^อ ื่อนางฟ้า
เป็น ^บ มี ^ม ปีก ^ป อา ^อ เหิน ^ห บิน	ตัว ^ท เป็น ^ป ไ ^ไ พร ^พ น้อย	ซึ่ง ^ซ มี ^ม ปีก ^ป บิน ^บ มา ^{มา} ครอง ^ค ตัว ^ท เป็น ^ป ไ ^ไ พร ^พ น้อย ^น เดิน ^ด ดิน
เดิน ^ด เที่ยว ^ย ค้อย ^ค ตีน	ยศ ^ศ ต่ำ ^ต เบียด ^บ ดิน	ยศ ^ศ ศักดิ์ก็ต่ำ ^ต ค้อย ^ค ไม่มี ^ม ศักดิ์ ^ศ ก็ ^ก เ ^อ เลย ^ล กาก ^ก เ ^อ ควร

น้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการเกษตร ดังนั้นถ้าขาดแคลนน้ำเกษตรกรก็จะได้รับความเดือดร้อน ผู้แต่งได้เปรียบสภาพจิตใจของเกษตรกรผู้ประสบปัญหาดังกล่าวไว้ดังนี้

... โอ้ข้าวนาคอน	น้ำก็แห้งละ	โอ้ข้าวนาคอนนั้นน้ำก็แห้งขอจนหญ้า
ปล่อยหญ้าออกนกกาเหียว		ขึ้นเต็มไปหมด เจ้าของข้าวนั้นหัวอกเป็น
เจ้าของข้าวนั้น	หัวอก <u>เป็น</u> เปี้ยว	เปลวไฟ เคี้ยวเคี้ยวเคี้ยวฟัน ทาอย่างไร
บีดเคี้ยวบีดฟัน	อันใดก็จ้อย...	ก็ไม่ดี

"เทวทัตคำแท้ ๆ " ของ น้องใหม่รักคำ

ผู้แต่งชี้ให้เห็นถึงสภาพจิตใจของเกษตรกรที่ต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนน้ำ วิจารณ์ว่าเป็นเปลวไฟ การเปรียบเทียบในลักษณะดังกล่าวนอกจากจะทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ได้รับความเดือดร้อนแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาทางด้านการเกษตรด้วย

การกล่าวเปรียบเทียบน้ำฝนว่าเป็น "เกล็ดเพชรวาววาม" สะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า น้ำ เป็นสิ่งที่มีค่ายิ่งต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร ดังคำประพันธ์

... ในน้ำมีปลา	ในนาเอนขั้น	ในน้ำมีปลาในนามีข้าวอุดมสมบูรณ์
มีข้าววาวอันถึงงาม	ถึงบามฝนแต่	เมื่อถึงฤดูฝนแล้ว ไม่ต้องสงสัย เกล็ดเพชร
เขามองตาม	เกล็ดเพชรวาววาม	วาววามก็จะตกลงมาต เมฆพายุของมัน
ตกตามถูกทอง	ฤดูฝนผ่าน	พอฤดูฝนผ่านไปจิตใจก็เบิกบาน เพราะฝน
ใจบานของ	ถูกตามทานองกล่าวไว้...	ตกทองตามฤดูกาล

คำประพันธ์นี้ ผู้แต่งกล่าวถึงน้ำฝนว่าเป็น "เกล็ดเพชรราวาวาม" ซึ่งเป็นคำที่ชี้แนะให้เห็นภาพของ เม็ดฝนที่ใสเป็นประกายดุจแสงของ เพชร และการเปรียบเทียบเช่นนี้แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า น้ำเป็นสิ่งที่มีความยิ่งในการเกษตร เกษตรกรจึงมีจิตใจเบิกบานด้วยความสุข เมื่อถึงฤดูฝน

ผู้แต่งที่มองเห็นปัญหาหรือความทุกข์ยากในชีวิต ก็พยายามหาทางออกด้วยการแสวงหาความสงบ เรื่อง "ไฟสามกอง" ได้สะท้อนสิ่งนี้โดยใช้โวหารอุปสมัทธ์เป็นสื่อในการแสดงความคิดว่า

... อุดสะอุดสา	มานอนที่วัด	อุตสาห์มานอนที่วัด	เพื่อดับคาบให้คมกล้า
เพื่อดับคาบกล้าฝนคม	เอาสมณะ	เอาสมณะเป็นหินลับ	ให้มีอารมณ์เพียงอย่าง เดียว
เป็นบ่าหินฝน	หือปีอารมณ์	เท่านั้น	
อันเดียวเท่านั้น ...			

"ไฟสามกอง" ของ กิตติลานนา

คำประพันธ์ที่ยกมา ผู้แต่งกล่าวถึงการ เข้าวัดว่าเป็นการลับสติปัญญาให้แหลมคม เพราะวัดเป็นสถานที่ที่มีความสงบ อันเป็นผลให้จิตใจมีสมาธิ คือ จิตใจมั่นคงแน่วแน่ไม่หวั่นไหวไปกับสิ่งใด ๆ บวชสมาธินี้เองที่เป็นมอเกิดแห่งปัญญา . ทั้งนี้การ เปรียบสมณะหรือสมาธิว่าเป็นก้อนหินที่ลับปัญญาให้คมนี่จึง เป็นการนำสิ่งที่ป็นรูปธรรมมากล่าวแทนสิ่งที่ป็นนามธรรมได้อย่างเห็นภาพ ทำให้ผู้อ่านผู้ฟัง เข้าใจเรื่องราวได้ชัดเจนขึ้น

การกล่าวถึงสภาพสังคมในสมัยปัจจุบันที่พัฒนาไปในทางวัตถุอย่างรวดเร็ว แต่ไม่ไ้พัฒนาจิตใจของคนควบคู่ไปด้วย ผู้แต่งได้กล่าว เปรียบเทียบไว้ดังนี้

... ยุคสมัยนี้	รุ่งเรืองสัณฐาน	ยุคสมัยนี้มีแต่ความเจริญรุ่ง	เรืองทางวัตถุ
วัตถุเบ่งบาน	นอกใสในหม้อ ...	ข้างนอกสุกใสแต่ข้างในมีคณา	

"เตร่มิงค์จัยกินมิด" ของ เตร์่มิงค์จัย

คำประพันธ์ดังกล่าว ผู้แต่งกล่าวถึงสิ่งหนึ่งว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยไม่ใช้คำเชื่อมข้อความที่ว่า "วัตถุเบ่งบาน" หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุที่ก้าวหน้าไปไม่หยุดยั้ง ส่วนวรรคสุดท้าย "นอกใสในหม้อ" เป็นคำกล่าวที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่วัตถุเบ่งบาน กล่าวคือ โลกก้าวหน้าด้วยความเจริญทางวัตถุ แต่ขณะเดียวกันจิตใจของคนก็ตกต่ำลงในทางกลับกัน การกล่าวเปรียบเทียบในลักษณะนี้เป็นข้อความสั้น ๆ ที่สื่อความหมายได้อย่างชัดเจน

ผู้แต่งบางคนใช้โวหารอุปลักษณ์ เพื่อเป็นสื่อในการแสดงอารมณ์อันกลมกลืนปรากฏในวรรณกรรมคำเรื่อง "แกกัศคานพอนานกองเก่า" ว่า

... ขอสาธุการ พอนานกองเก่า	ขอแสดงความเคารพต่อพอนานกองเก่า
ขอบคุณเอามากนัก ผ้าเสื้อเป็นไคล	และแสดงความขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง
หลอนไค้ฟอกซัก ก็หายกลิ่นเสียด-	เสื้อผ้าที่เปื้อนเหงื่อไคลนั้น หากนำไปซัก
การเอื่อน ขอเป็นห้วยน้อย	ความสกปรกก็จะกลืนหายไปหมดไป
ไหลย้อยหอมเหมื่อง กลายเป็นฟอง-	ขอเป็นร่องน้ำเล็ก ๆ ที่ไหลไปรวมกับ
เบื่อง ไปเคี้ยวต้นข้าว ...	สายน้ำใหญ่ที่ไม่ไหลเสียดต้นข้าว

"แกกัศคานพอนานกองเก่า" ของ กิตติลาภนา

คำประพันธ์ดังกล่าว ผู้แต่งเปรียบเทียบตนเองเป็น "ห้วยน้อย" คือ ลำธารเล็ก ๆ ที่มีน้ำน้อย และเปรียบบุคคลที่ตนยกย่องในภูมิปัญญาว่าเป็น "เหมื่อง" คือ ลากลองซึ่งมีขนาดกว้างกว่าลำธาร จึงย่อมจะมีปริมาณมากกว่า และมีความสำคัญมากกว่าด้วยการกล่าวเปรียบเทียบในลักษณะดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนอย่างเห็นได้ชัด แต่อย่างไรก็ตามผู้แต่งก็กล่าวว่าจะขอเอน้ำใน "ห้วยน้อย" นี้ ไหลไปรวมกับน้ำใน "เหมื่อง" ด้วย เพื่อไปหล่อเลี้ยงต้นข้าวให้เจริญงอกงาม ซึ่งมีความหมายว่า แม้ตนจะมีภูมิปัญญาน้อยดังที่กล่าวไว้ในตอนต้น แต่ก็ขอสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วยการเปรียบเทียบนี้เป็นการนาลึงที่เป็นรูปธรรมมากกว่าแทนสิ่งที่เป็นนามธรรมได้อย่างเห็นภาพ และทำให้เข้าใจได้อย่างชัดเจน ลึกซึ้งยิ่ง

2.3 อุทาหรณ์ (Analogy) เป็นวิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว

เหตุการณ์ หรือความคิดสองอย่างที่มีความหมายต่างกันอย่างคล้ายกัน โดยยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่การเข้าใจ เปรียบเทียบสิ่งที่ผู้เขียนหรือผู้พูดต้องการอธิบาย คุณคล้ายวิธีใช้ Smile ความแตกต่างอยู่ที่ว่า Smile เป็นการเปรียบเทียบด้วยคำ ในขณะที่อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ¹ โวหารอุทาหรณ์ในวรรณกรรมคำอา ผู้แต่งมักนำเรื่องราว เหตุการณ์ที่พบเห็นอยู่โดยทั่วไปมาเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟัง เข้าใจเรื่องที่ตนเสนอได้ชัดเจนขึ้น ดังตัวอย่าง

... ปี่หมายกำขั้ว กักลัวใจนำ
บง่างายขามลงโค น่องใส่แฉวนก
กันเคียวสองสาย น่องใส่แฉวควาย
สายเคียวสองเส้น มารีดหัวใจ
แม่แตร เนือตบน เจ กั้นถวยโคมกลาง
น่องหมายจุจาย เคียวคายเปลี่ยวว่าง
กว่าอันสันเค แต่จูปีไท
เมาคายใจเว ทักความดีเน
ปี่ก็เสียด้วย ปลาตัวเกี่ยว
โคเคียวหลายห่วย จักอยู่วังโคมฮู
ขาวตมหนวยเคียว ป่อยมีหลายจุ
มาจูปีหื้อตวยเดิม ...

ที่หมายจะทอดสะพาน แต่กักลัวกำลัง
น้ำเลยไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร น่องได้คักแรว
นกที่เคียวสองสาย และลามควายควยเชือก
แรวถึงสองเส้น มาแปลกใจเหลือเกิน
น่องผู้เป็นคังแพรววิรวรับประทานแกงจากถวย
แล้วหาไม้มัดให้สะอาก น่องหมายจะ
หลอกลงฟี่ให้อ่างว่างเคียวคายหรืออย่างไร
แต่หจอกฟี่ให้หลงรักแล้วไม่เวยังคักไมตรีกับ
ฟี่อีกควย ปลาตัวเกี่ยวอยากจะวายไปใน
ลาซารหลายที่ จะอยู่ที่โคกไมรู ขาวตม
ไบเคียวแตกดับมีหลายฮู มาหลอกลงฟี่
ให้ตามและเดิม

"จะแต่งก็แต่งไปเลย" ของ คำอ้าย วิชัยคำ

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ ผู้แต่งกล่าวถึงหญิงสาวที่มีจิตใจโลเลไม่มั่นคง ภัยการยกอุทาหรณ์ขึ้นมาเปรียบเทียบหลายลักษณะ คือ

"น้องใส่แว่นก กันเคียวสองสาย น้องใส่แว่นกาย สายเคียวสองเส้น"
กล่าวถึงการดักแว่นก และการลามาควายควย เชือกแร้วครั้งละสองเส้น

"เจ้ากิ้งก๊ฏในโพรง" กล่าวถึงการไขว่คว้าหาอาหารแล้วไม่ลง
ให้สะอึก

การกระทำทั้งสองลักษณะข้างต้นนี้ เป็นการกระทำที่ผิดจากปกติธรรมดา ผู้แต่ง
นาถลักษณะการกระทำดังกล่าวมาเปรียบกับหญิงที่มีจิตใจไม่มั่นคง อาจรับไมตรีจากชาย
หลายคนในเวลาเดียวกันได้

"ปลาตัวเคียว ใคเคียวหลายห้วย จักอยู่วังใคอยู่" ข้อความนี้กล่าวถึง
ปลาตัวเคียวแต่อยากจะได้แหวกว่ายในลำธารหลายแห่ง ไม่มีที่อยู่ที่แน่นอน ซึ่งมีนัยถึง
หญิงสาวที่มีจิตใจโลเล แปรเปลี่ยนไปไค้ตลอดเวลาและเชื่อไมไค้

"ชาวตม่น่วยเคียว ป่อยมีหลายชู้ มาจูบที่อวยแล้ม" การทำชาวตม่นัก
ของชาวล้านน่านนั้น เมื่อนาไปไสร้งถึงเพื่อหนึ่งให้สูกะตอง เอาข้าวต้มมัดเล็ก ๆ ซึ่งเรียกว่า
จูหรือชู้ ไส่ลงไปตรงกลางของรังถึงควย เพราะเชื่อว่าจะทำให้ชาวตม่นักสุกเร็ว ในการ
นี้แต่ละครั้งจะใช้ "ชู้" เพียงคืบเดียวเท่านั้น ดังนั้นคำกล่าวข้างต้นจึงกล่าวว่า
ชาวตม่นักเคียวแต่ละคนมีหลายชู้ จึง เป็นคำกล่าวที่มีนัยถึงหญิงสาวที่มีคนรักหลายคน
ในเวลาเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้นำเอาเรื่องราว เหตุการณ์ที่พบเห็นได้ง่ายหรือคุ้นเคยคือ
ในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบให้เห็นถึงจิตใจอันเรรวนของหญิง เค้าอย่างเห็นภาพ
ทำให้การสื่อสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้อ่านผู้ฟังสามารถเข้าใจ
เรื่องราวได้อย่างชัดเจน

เรื่อง "ศิกิใจบ่แล้ว" ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีการเปรียบเทียบในลักษณะของ
อุทาหรณ์ เพื่อกล่าวถึงหญิงที่มีความประพฤติไม่ดี ดังตัวอย่าง

... กลัวได้มาเป็น เมียแปงแห่งข้า
 จึงไขว่คว้าหาเท็จ ปากน้องว่าไป
 ใจไม่สำเร็จ จ้างจรรยาข้าเฝ้าพอง
 จากคนแต่ บอสนเป็นสอง
 มะโอหุ้มมอง เมินไปจ้างหยื่น
 บ่วยไคหาปลา บ่หาที่ขึ้น
 จะหาในวังน้ำหวาน กันบ่วยไคเห็น
 บ่เห็นบ่คอกป่าน จะเห็นถึงก้านบังงา
 บ่วยไคกินจีน บ่อาจตั้งปลา
 บ่เกยแอมปาทังสองฝ่ายข้าง ...

กลัวว่าจะไคเป็นเมียที่รักของข้าน้องจึง
 พกเทว ปากกับใจน้องไม่ตรงกันมักจะหลอกให้
 พี่ลุ่มหลงหมายปองในตัวน้อง คนที่รักจริงจะ
 ไม่มีสองใจ ส้มโอที่ปลูกขึ้นตามครก
 กระเคื่องนั้น นานไปมักจะฟ้าม เนื้อจืดชืด
 หากจะหาปลาแล้วจะไม่หาในน้ำขึ้นจะไปหา
 ในน้ำลึกที่กว้างใหญ่ หากจะหักคอกไม้แล้ว
 จะไม่ใช้คอกบัวก้านอ่อน แต่จะใช้คอก
 กระดังงา เปื่อไคกินเนื้อไคจะไม่สนใจ
 ที่จะกินปลาอีก ไบ่เคยคิดที่จะเอาอะไร
 สองอย่างในเวลาเดียวกัน

"คิดใจแล้ว" ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

คำประพันธ์ข้างต้นนี้ผู้แต่งกล่าวทำนองหญิงที่ปากกับใจไม่ตรงกันและหลอกให้ตน
 ลุ่มหลงแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยยกข้อความขึ้นมาเปรียบเทียบว่า "มะโอหุ้มมอง เมินไป
 จ้างหยื่น" คือ ส้มโอที่ขึ้นตามครกกระเคื่องตาขาว มักจะมีเปลือกขาว หรือเนื้อไม่สมบูรณ์
 รสจืดชืด ทั้งนี้เพราะได้รับปุ๋ยจากเกลบมากเกินไป ข้อความดังกล่าวมีนัยถึงหญิงที่สับสน
 และความประพฤติไม่ดี ย่อมไม่มีผู้ใดต้องการมาเป็นภรรยา ผู้แต่งได้กล่าวอ้างถึงทัศนะ
 ในการเลือกภรรยาของตนว่า หากคิดจะเลือกหญิงสักคนหนึ่งมาเป็นภรรยาแล้ว จะต้อง
 เลือกเอาคนที่ดีที่สุด และมีรักเดียวใจเดียว ไม่รวนเร โดยผู้แต่งได้ยกอุทาหรณ์มา
 เปรียบเทียบเพื่อย้ำให้ผู้อ่านเข้าใจหลายลักษณะ ดังนี้

"ป่วยไค่หาปล^๑ บ่หาที่คั้น จะหาในวังน้ำกว้าน" กือ จะหาปลาแล้ว
จะไม่หาในที่น้ำคั้น จะไปหาในแม่น้ำที่กว้างใหญ่

"กั๋นป่วยไค่เห็น บ่เห็นคอกป่าน จะเห็นกึ่งก้านบังงา" คือ หากจะ
หัดคอกไม้แล้ว จะไม่ใช่คอกป่าน (คอกบัวก้านอ่อน) จะใช้คอกกระดังงา

"ป่วยไค่กินจิ้น บ่อาจต้งปลา บ่เกยแอมปาดต้งสองฝ่ายข้าง" คือ ถ้า
ไค่กินเนื้อแล้วก็จะไม่นึกถึงปลา ไม่เคยคิดที่จะทำ 2 สิ่งในเวลาเดียวกัน"

การยกอุทาหรณ์ขึ้นมาเปรียบเทียบทั้ง 3 ลักษณะข้างต้นนี้จะได้เห็นว่า การหาปลา
ในแม่น้ำที่กว้างใหญ่มักจะทำให้ได้ปลาตัวโตกว่าการหาปลาในที่ที่มีน้ำคั้น และคอกป่าน
ก็เป็นคอกไม้ที่ไม่มีกลิ่นหอม ทั้งยังเหี่ยวเฉาได้ง่ายกว่าคอกกระดังงาซึ่งมีกลิ่นหอมแรงและ
ทนนาน ดังนั้นเมื่อผู้แต่งยกอุทาหรณ์ดังกล่าวขึ้นมาเปรียบเทียบ จึงทำให้ผู้อ่าน ผู้ฟัง
สามารถเข้าใจสารที่ผู้แต่งต้องการสื่อได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และข้อความในตอนท้ายที่ว่า
"ป่วยไค่กินจิ้น บ่อาจต้งปลา บ่เกยแอมปาดต้งสองฝ่ายข้าง" ยังเป็นอีกถ้อยคำ
ที่แสดงถึงความตั้งใจอันแน่วแน่ของผู้แต่งได้อย่างชัดเจน

การเปรียบเทียบในเรื่องความรักระหว่างหญิงชายที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้
จะได้เห็นว่า เป็นการเปรียบเทียบถึงความรักที่ไม่สมหวัง เพราะฝ่ายหญิงมีจิตใจโลเล
ไม่ซื่อตรง แต่ในวรรณกรรมคำาวเรื่อง "หอมคอกจิว" เป็นการกล่าวเปรียบเทียบ
ความรักที่แตกต่างออกไป คือ ความรักที่ไม่ถูกต้องตามทฤษฎีคลองธรรม ดังตัวอย่าง

... อยู่แต่แต่ ว่าตัวสลา
หลงเดี่ยวทางดำ เข้าป่าคงพญา
ทางมีคึดคั้น บ่หันไปหน้า

รู้อยู่แก่ใจว่าตัวเองถลำตัวเดินหลง
เข้าไปในป่าคงทึบและเป็นทางตัน เดินผ่าน
ไปข้างหน้าที่มีแต่พงหนามมีคึดทึบ ไปอย่างไม่หยุดยั้ง

เป็นหนามพวงมโหรีที่ บุ่มนุ่เตียวไป ทางนั้นไกลและหลงเข้าไปลึกยิ่งขึ้น เหมือนกับ
 ทางไกลป่าลึก ก็ยิ่งหลงเข้าคองไพร หัวซ้าที่ได้หลงใจดลาลึกไปรักเมียของชาวบ้าน
เหมือนหัวซ้านี้ หลงจิตหลงใจ
 หลงเล็กเกินไป ฮักเมียชาวบ้าน...

"หอมคอกจ้าว" ของ ไก่แจ้ ลองจาม

ผู้แต่งเปรียบเทียบที่ตนเองไปหลงรักภรรยาของผู้อื่นว่าเหมือนกับการเดินหลงทาง
 เข้าไปในป่าที่รกทึบ มีแต่ความมืด แม้จะรู้อยู่แก่ใจว่าหนทางข้างหน้าลวนมีแต่พวงพาม
 และเป็นทางตัน แต่ก็มุ่งมันที่จะเดินต่อไป การยกอุทาหรณ์มากล่าวเปรียบเทียบเช่นนี้
 เป็นการนำสิ่งที่ป็นรูปธรรมมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ป็นนามธรรมได้อย่างเห็นภาพ และ
 ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวที่ผู้แต่งต้องการสื่อได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

เมื่อกล่าวถึงความรักที่หญิงมีต่อชายอย่างมั่นคงนั้น ผู้แต่งได้ยกอุทาหรณ์มาประจักษ์
 เพื่อให้เรื่องที่แสดงชัดเจนขึ้น ดังตัวอย่าง

... แต่มัวไป คนใดว่าร้าย
 ดูแคนฝ่ายเบื่องเมียแปง บ่นาจะเนิง
 ะคิดสิ่งมาแปง ครึงเบ็งผัวแบ่ง
 เตาศายเตาเผา น้องก็เบิงใจ
 เจื่อพังกำเจ้า ยอมแปนเมียแปงปีเจื่อ
 น้องก็เบิงใจ เหมือนจ่วมอบเนื่อ
 หื้อเสือโคร่งเผานนคอย...

แม้ว่าใคร ๆ จะว่ากล่าวให้ร้ายดูถูกน้อง
 ซึ่งเป็นภรรยาที่รักของพี่ แต่น้องก็ไม่วายที่จะ
 มีจิตใจผูกพันในศรัทธา หวังว่าจะได้ฟังสามี
 สุดที่รักตลอดไปจนแก่ตาย น้องยินดีที่จะเสีย
 ชาติ ยอมเป็นภรรยาของพี่ด้วยความเต็มใจ
 เหมือนวัวที่มอบเนื่อหนังของตนให้เป็นอาหาร
 ของเสือโคร่งแก่ที่อยู่บนเขา

"ผัวละเมียมาน" ของ จารัต ประสาร

ผู้แต่งอ้างถึงความรักอันมั่นคงของหญิงที่มีต่อสามีด้วยการกล่าวว่า แม่จะมีคน
ดูถูกหรือให้ร้ายอย่างไรก็ตามก็ไม่หวั่นไหว หวังว่าจะได้ฟังพาท้ายสามีไปจนตายแล้ว
จึงกล่าวเปรียบเทียบการที่ผู้หญิงเต็มใจแต่งงานด้วยความรักนี้ว่า เหมือนวัวที่ยอมมอบเนื้อ
หนังร่างกายของคนเพื่อเป็นอาหารแก่อื่อโครงแก่นกเขา ธรรมชาติทั้งหลายย่อมรัก
ชีวิตของตน ดังนั้นการที่วัวยอมสละชีวิตร่างกายของตนได้เช่นนี้ ก็ย่อมมีความหมายถึง
การยอมแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง โดยปราศจากการหลีกเลี่ยงชักชวนใด ๆ ทั้งสิ้น การกล่าว
เปรียบเทียบเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงที่มีจิตใจมั่นคง
ในความรักได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เรื่อง "ตุ๊กสอนคนเข่า" ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นถึงความไม่เหมาะสมของการที่
คนหนุ่มสาวหรือผู้ที่มีอายุน้อยจะสั่งสอนผู้ใหญ่ที่มีอายุมากกว่าด้วยการยกอุทาหรณ์ขึ้นมา
เปรียบเทียบให้เห็นจริง ดังคำว่า

... ว่าคนใหญ่แล้ว มาสอน-
เยี่ยะหยัง หลานเขาก็กัง
ข้ามขวับปัน แหนมว่าสอนไป
บ่เป็นเห็นอน จ้างหุมปะลลคอบตาย
หนามหนุมปลายแหลม แดงแถมฮาย
ปลายบ่หนอกลาทน เมิน กันตั้งแถงนั๊ก
มักหักกลางเกิน หนามแถทน เมิน
แข็งคี่เนอเจ้า ... หลานสอนลุงนั้น
ก็ดีเหมือนกัน เสียท่าตะวัน
ลุงหันก่อนเจ้า สลัวไถลจะสุค
ตั้งควันเนอเจ้า ปล่อยลุงมัวเมา ก่อนเตอะ

ว่าเป็นผู้ใหญ่กันแล้วมาสอนหาไม่หลาน
ก็ยังไม่ยอมสะพานไม้พัน ถึงแม้ว่าสอนไปก็ไม่เป็น
ผลอะไรและมักจะถูกตอกกลับมามากมาย
หนามอ่อนปลายแหลมเมื่อใช้แทงมักจะหัก
เพราะไม่แข็งแรง แต่หนามแก่จะทนทานกว่า
เพราะแข็ง ... หลานสอนลุงนั้นก็ดีเหมือนกัน
แต่ว่าดวงอาทิตย์นั้นลุงก็ได้เห็นมาก่อนหลาน
ธรรมชาติคนพื้นที่ย่อมดึกใหม่จนเกือบจะหมดคน
ย่อมจะเป็นควัน ปล่อยลุงให้มัวเมาไปก่อนเถิด

"ตุ๊กสอนคนเข่า" ของ รัชชา มรกตสุวรรณ

ข้อความข้างต้นนี้กล่าวถึงคนที่มีอายุน้อยสั่งสอนคนที่มีอายุมากกว่า ซึ่งเป็นการไม่สมควร ผู้แต่งได้ยกข้อความมาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงความจริงข้อนี้ โดยเปรียบเทียบคนอายุน้อยว่ายังข้ามสะพานไม้พ่น และเป็นหนามอ่อนที่ไม่แข็งแรง เพราะหรือหักได้ง่าย เปรียบผู้ที่มีอายุมาก ว่าเป็นหนามแก่ซึ่งมีความแข็งแรงทนทานกว่า การเปรียบเทียบในลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจได้อย่างชัดเจนว่า คนที่มีอายุมากกว่านั้นย่อมมีประสบการณ์ในชีวิตมากกว่าและได้เรียนรู้ชีวิตมาจนเกิดความแข็งแกร่ง สามารถต่อสู้อุปสรรคทั้งหลายได้เป็นอย่างดี เปรียบได้กับหนามแก่ที่มีความคงทน แม้จะทิ่มแทงก็ครั้งก็ไม่หักลงไปง่าย ๆ คนอายุน้อยซึ่งมีประสบการณ์น้อยกว่า ความเข้าใจโลกและความอดทนจึงมีน้อยกว่าด้วย จึงเปรียบได้กับหนามอ่อนที่ถึงแม้จะแหลมแต่หักง่าย การเปรียบเทียบในลักษณะดังกล่าวเป็นการชี้แนะให้เห็นว่าผู้น้อยไม่ควรสั่งสอนผู้ใหญ่ ส่วนข้อความในตอนท้ายที่ว่า "หลัวไกลจะสุก ถึงวันเนอเจ้า ปล่อยลุงมัวเมาจนเตอะ" นั้น กล่าวถึงพื้นที่มอดไหม้จบโลกจะหมดแล้วโลกจะปีศาจ ๒๕๒๖ ซึ่งเป็นคำกล่าวยุติว่าเมื่อบริบทให้ทราบว่าคนที่มีอายุมากมักจะบ่นหรือพูดเลอะเจื่อนเป็นธรรมดาจึงไม่ควรถือสา

2.4 ปริศนพจน์ (Allusion) เป็นการกล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ หรือข้อความที่เป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว เช่น บุคคลหรือเหตุการณ์ในวรรณกรรม และสุภาษิต คำพังเพย เป็นต้น โวหารปริศนพจน์ในการพรรณนาว่า เป็นการกล่าวอ้างอิงถึงบุคคล หรือพฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมของท้องถิ่นซึ่งรู้จักกันดี หรืออาจนำสุภาษิตมากล่าวเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น ดังตัวอย่าง

... เจนดาวจ้างหลวง มล่งกินหญ้า ทราบใดที่ดาวช่างใหญ่ไม่ตกลงมาบน
 บถามทุมลาควางซัก จักเฝ้ามเคียมเหมือน พันหญ้าก็จะไม่คิดละทิ้งน้องไป เปรียบเหมือน
 กังเจ้าสุวัตร รักนางหนอหน้าบัวคา เจ้าสุวัตรรักนางบัวคา

...

เจ้าสุวัตร และนางบัวคำ เป็นตัวละครเอกในเรื่องเจ้าสุวัตร ซึ่งเป็นวรรณกรรมคำขอมที่นิยมอ่านกันมากและรู้จักกันเป็นอย่างดี ในเรื่องนี้ เจ้าสุวัตรและนางบัวคำต้องพลัดพรากจากกัน แต่ด้วยความรักความผูกพันอย่างลึกซึ้ง ต่างฝ่ายต่างออกติดตามหากัน แม้ว่าจะต้องพบอุปสรรคนานาประการก็ตาม คำขอเรื่องเจ้าสุวัตรจึงประทับใจผู้อ่านผู้ฟังในเรื่องความรักอันมั่นคงของตัวละคร การที่ผู้แต่งกล่าวถึงบุคคลและพฤติกรรมดังกล่าว ช่วยให้อ่านนึกเห็นและเข้าใจอารมณ์ ความรู้สึกของผู้แต่งได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากเรื่องเจ้าสุวัตรแล้ว ยังมีการกล่าวอ้างถึงพฤติกรรมของตัวละครจากวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจได้ชัดเจน

... นางคงไค้พัง คำธรรม-
พระเจ้า มีหลายเรื่องราวเท่านั้น
เรื่องหงส์หินกา กุมมารหน่อจัน
ไค้เมียว่าอันสามนาง เจ้าสุพรรณมา
เรื่องหมาเก่าหาง ยังไค้สินาง
เที่ยวทางเบนเส้น ... นิสัยจายนา
เค็มมาอย่างนั้น น้องคงอยู่อันหันตัน...

น้องคงไค้พังคำธรรมซึ่งมีอยู่หลายเรื่อง
เรื่องหงส์หินนั้น หงส์หินไค้ช่ายาถึงสามคน
เรื่องหมาเก่าหาง เจ้าสุพรรณมาก็ไค้ช่ายา
ถึงสี่คน ผู้ชายที่มีนิสัยเจ้าชู้นั้นมีมานาน
น้องก็ทราบมาแล้ว

"ตอบข้อข้องใจของนักควาชอบสะกิด" ของ ประยงค์ เนตรศิลป์

ผู้แต่งกล่าวถึงความเจ้าชู้ของผู้ชายว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาโดยอ้างถึงพฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรมคำขอมเรื่องหงส์หิน และเรื่องหมาเก่าหาง ที่ต่างมีช่ายาหลายคน เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังนึกเปรียบเทียบว่า นิสัยเจ้าชู้ของผู้ชายมีมานานแล้ว แม้แต่ในวรรณกรรมคำขอมก็ยังปรากฏเช่นนี้ การกล่าวอ้างอิงในลักษณะดังกล่าวนับเป็นวิธีที่ทำให้เรื่องราวที่ต้องการแสดงมีน้ำหนักน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

การกล่าวถึงความรักระหว่างหญิงชาย นิยมนำเรื่องราวของตัวละครในวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีโดยทั่วไปมากล่าวอ้างอิง ดังตัวอย่างข้างต้น

ในการเสนอเนื้อหาที่เป็นคำสั่งสอนหรือให้คติเตือนใจในการประพฤติปฏิบัติตนนั้น สังเกตได้ว่าผู้แต่งมักกล่าวอ้างอิงสุภาษิตซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป เช่น การกล่าวถึงคนที่พูดจาไพเราะอ่อนหวาน แต่ในใจคิดร้าย ผู้แต่งก็ยกสุภาษิตของทองถิ่นมาประกอบ เพื่อให้เห็นจริง ดังตัวอย่าง

... คนใดปากหวาน เหมือน-
ตาลโกนอ้อย บิมีแนวฮอยแสบฮ้อน
จางหวานกินตาย อ้อมเกี้ยวเลี้ยวล่อม
หวนแหวอ้อมหุคน โบราณว่าไว้
คนใดปากชม เป็นยาแก้ลม
ผูกคนลุ่มไต่ ... โบราณว่าไว้
คนใดปากหวาน หัวใจในมัน
คำเหมือนหมิ่นหม้อ ...

คนใดที่ปากหวานเหมือนน้ำตาลน้ำอ้อย
ไม่พูดให้กระหม่อมเพื่อนใจใคร เลยนั้นมักจะมี
พิษสงด้วยการใช้คำพูดหวานล่อมให้คนพึงหลงใหล
โบราณว่าไว้ว่าคนปากชมนั้นเป็นยาแก้ลมได้
แต่คนปากหวานมักจะใจดำ

"เวียนนวนคนละแหบแสง" ของ เมืองแก้ว ปรวงสุมุก

ข้อความนี้กล่าวถึงบุคคลที่พูดจาอ่อนหวานเหมือนอ้อยตาลว่าอาจจะทำร้ายผู้อื่นได้ เพราะมีจิตใจโหดเหี้ยม โดยผู้แต่งได้ยกเอาคำกล่าวที่มีมาแต่โบราณเป็นเครื่องสนับสนุน คำกล่าวของตน นั่นคือ คำกล่าวที่ว่า "หวานเป็นลมขมเป็นยา" ทั้งนี้เพื่อเตือนใจให้ระมัดระวังในเรื่องการคบคน

เรื่อง "บ้อแม่สอนลูก" ผู้แต่งได้นำสุภาษิตของทองถิ่นมากล่าวไว้ดังนี้

... หื้อเจ้าลูกรัก ฮักกันแบ่งกัน
อย่าจาเคื้อคนนั้น ผิดกันปั่นบ้าน

ขอให้ลูกรักทั้งหลายจงรักกัน อย่าทะเลาะ
เบาะแว้งกันจนเสียงดังออกไปนอกบ้าน อย่า

เปิดเสื้อหันหลัง อายเป็นจาวบ้าน ถลกเสื้อให้คนอื่นเห็นหลังเราไฉนที่น่าอาย
เป็นจะถูแควนถูรัก ... ชาวบ้านจะถูถูถูรัก

‘ป้อแมสอนลูก’ ของ ประสงค์ สิงห์คำ

สุภาษิตของชาวล้านนาที่สอนเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของบุคคลในครอบครัว ซึ่งผู้แต่งได้นำมาจั่วไว้ในคาประพันธ์ข้างต้นนี้ คือ “อย่าเปิดเสื้อหือเป็นหันหลัง” ซึ่งมีความหมายว่า อย่านำเรื่องราวภายในบ้านไปเปิดเผยให้คนนอกบ้านล่วงรู้ เพราะเป็นเรื่องน่าอาย ทั้งคนนอกบ้านอาจตำหนิหรือินทาให้ร้ายได้ ผู้แต่งยกเอาคำกล่าวนี้มาสอนใจลูกให้รักซึ่งกันและกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้งเสียงดังให้ผู้อื่นได้ยิน การนำเอาสุภาษิตมากล่าวอ้างเช่นนี้ ทำให้คำสั่งสอนน่าฟังและควรค่าแก่การเชื่อถือ

2.5 นามนัย (Metonymy) การใช้โวหารแบบนี้ คือ การเอ่ยถึงสิ่งหนึ่งแต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น โวหารนามนัยที่ปรากฏในวรรณกรรมคำขวัญที่นำมาศึกษา ได้แก่ โวหารที่ใช้เรียกขานหญิงที่มีเป็นจำนวนมาก ซึ่งนอกจากจะเป็นการหลอกล่อแล้วยังถือเป็นโวหารนามนัยด้วย ดังตัวอย่าง

...เสียงนกเขาขัน ภูคอนนอนไกล	เสียงนกเขาขันอยู่บนคอน รู้ลึกสะทอนใน
หัวใจทรวงในสะท้อน จันเอยจันจา	หัวอก ดวงจันทร์ที่ลอยลับไป ปรุกกลับคืนมาอีก
จ กัด แล้วน่อง ยังทวนกลับอันคืบมา	ไม่เหมือนตัวน้องผู้เป็นสุดที่รักของพี่ ไม่ทวน
บเหมือนตัวน้อง <u>รวมแปงขวัญตา</u>	กลับคืนมาเลย พี่อยากเห็นหน้า
บปิกคืบมา บี้ไคหันหน้า...	

“คืบนี้คืบขวัญ” ของ น้อยจันทร์แก้ว ชานาญคำ

ผู้แต่งเรียกหญิงสาวผู้เป็นที่รักของตนว่า “รวมแปงขวัญตา” ซึ่งเป็นคำที่แสดงถึงความรักความผูกพันได้อย่างลึกซึ้ง รวม หมายถึง รวบรวม แปง หมายถึง ความรักใคร่ “รวมแปงขวัญตา” จึงมีความหมายถึง ความรักใคร่ทะนุถนอมอย่างยิ่ง

เมื่อกล่าวถึงชายผู้เป็นที่รัก ผู้แต่งก็จะใช้คำที่แสดงถึงความรักและความงาม
ดังตัวอย่าง

... เฝ้ายเหมือนนกน้อย	เปรียบเหมือนนกน้อยที่บินลอยบนท้องฟ้า
บินลอยหว่างกลาง เสาะหาของทาง	เสาะหาคู่เพื่อบินไปด้วยกัน แต่ก็ไม่พบคู่เลย
ภูนางแอ่นเต้า ก็เลยเหิน	มันมีที่ไหนนะพอยกชายผู้เปรียบเหมือนไหมที่
ฉายฉานออกเข้า เป็นคู่เทียมเงารวม-	ก็เลิก ไปสถิตอยู่ ณ เมืองโก
ซอน มันมีที่ไหน <u>พอไหมยกม่อน</u>	
ไปคักอยู่ทองเมืองโก...	

"หัวใจไม่มีใครครอง" ของ จันทรีตา จันทรศรี

"พอไหมยกม่อน" เป็นคำเรียกชายที่แสดงถึงความมีคุณค่าสูง โหมเป็นสิ่งที่มีความสวยงามเป็นประกาย เพราะมีเส้นใยละเอียดเป็นมันวาววาม เป็นอารมณ์ประทับใจที่มีค่าสูง ไหมยกม่อน คือ ไหมที่ดีว่าดีที่สุด งามเป็นเลิศซึ่งยอมเป็นที่ปรารถนาของทุกคน คำ "พอไหมยกม่อน" จึงชี้ให้เห็นว่าชายที่กล่าวถึงเป็นผู้มีคุณค่าสูงและมีความงามเป็นเลิศ ควรแก่การมอบความรักให้

การใช้คำเรียกชายหญิงในโวหารนามนัยนี้ ผู้แต่งกล่าวอ้างเลือกใช้คำได้อย่างเห็นภาพ และแสดงอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างชัดเจนลึกซึ้ง ซึ่งการเลือกใช้คำในลักษณะของนามนัยนี้ ได้กล่าวมาแล้วอย่างละเอียดในเรื่องการหลอกลวง

2.6 บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นการสมมุติให้สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตแสดงกิริยาอาการได้เหมือนมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อบ่งชี้ให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งให้แจ่มชัดขึ้น โวหารบุคลาธิษฐานในวรรณกรรมคำวามักใช้ในการพรรณนาอารมณ์เกี่ยวกับความรัก โดยผู้แต่งกำหนดให้สิ่งไม่มีชีวิต เช่น ดวงจันทร์ ดวงดาว สายลม และสิ่งมีชีวิต คือ สัตว์ชนิดต่าง ๆ แสดงกิริยาอาการ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดได้เช่นเดียวกับมนุษย์ ดังตัวอย่าง

... แต่คืนนี้เหย พี่เลยโศกเศร้า
 ไม่มีหญิงเราแนบชิด นื่องจากคำจ่าย
 หนีหายไกลลิบ บิ่กปอกหน้ามาเลย
 ปล่อยปี่เป็นอ่าง อ่างว่างปลอมเหมย
 ดวงดาวก็เลย เศร้าหมองบ่แจ่ม
 ดวงพระจันทร์จร โคจรเดี่ยวแห่ง
 แสงเรืองรองเคลื่อนคล้อย เหมือน-
 ฝ่าปีกบึง ยังดาวใหญ่ค่อย
 เกยใสเป่งป้อยแวววาว คึงประกาย-
 เพชร เม็ดสีสีขาว โอจันทร์ดวงดาว
 มาเฉาหมองเศร้า เหมือนคั้งหัวใจ
 อาลัยหาเจ้า เมื่อบึงชลจับพระคชาพั
 จันทรคงรู้ใจ ภายในป็นว่า
 ตัวมอนชาจ่ายเป่ง ...

คืนนี้มีแต่ความเศร้าเพราะไม่มีน้อง
 มาแนบชิด นื่องจากที่ไปไกลลิบไม่กลับคืน
 มาหาพี่เลย ปล่อยให้พี่อ้างว้างเดี่ยวกาย
 ดวงดาวทั้งหลายก็พลอยเศร้าหมองไม่สดใส
 พระจันทร์ก็โคจรอย่างเดี่ยวแห่ง แสงของ
 พระจันทร์นั้นหม่นหมองเหมือนเมฆผ้าที่มบบึง
 คาวน้อยใหญ่ ไม่สดใสแวววาวเหมือนประกาย
 เพชร เช่นเคย โอพระจันทร์และครว ดวงทั้งหลาย
 มาเหี่ยวเฉาเหมือนหัวใจของพี่ที่คิดถึงน้อง
 ในยามที่นั้งชมแสงจันทร์บนท้องฟ้า พระจันทร์คง
 จะรู้ใจพี่ที่มีแต่ความบ่นปวนเพราะคิดถึงน้อง

“คืนนั้นและคืนนี้” ของ น้อยจันทร์แก้ว ชำนาญคำ

ข้อความในตัวอย่างเป็นการบรรยายความรู้สึกที่อ้างว้าง เศร้าหมองอันเนื่องมาจาก
 คนรักจากไปไกล ผู้แต่งได้กล่าวว่าดวงจันทร์และดวงดาวทั้งหลายก็พลอยรู้สึกโศกเศร้า
 ไปกับตนด้วย เพราะระทมที่เคยเปล่งแสงเป็นประกายจุแสงของเพรานั้นกลับหม่นหมอง
 ดวงจันทร์โคจรอย่างเหงา ๆ จนแลดูเหมือนกลุ่มผ้าที่ลอยไปบคบังกลุ่มดาวน้อยใหญ่ ที่เป็น
 เช่นนี้เพราะดวงจันทร์ล่วงรู้ถึงความทุกข์ในใจของตนนั่นเอง

การสอใสอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดให้กับสิ่งไม่มีชีวิตนี้ นับเป็นวิธีหนึ่งที่ผู้แต่งใช้
 สื่อความในใจของตนให้ผู้อื่นเห็นภาพและเกิดอารมณ์คล้อยตาม การกำหนดให้สิ่งไม่มีชีวิต
 แสดงกิริยาอาการได้เช่นเดียวกับมนุษย์ ก็ทำให้บรรยากาศของเรื่องชัดเจนขึ้น ดังตัวอย่าง

... ผอเคื่อนสะกาว ชาวนวล-
 เป่งป้อย หมู่งควาลอยระยิบ
 แวสาเนียง เสียงลมกระซิบ
 บอกคว่มอนชาคนตรม ว่าอย่าทอแท้
 มัวแต่ชื่นชม โลกยังน่าชม
 สูไปเฒ่าเจ้า ยันกายลุกยีน
 ผินใจทองเต่า อยามัวชมเขาโศตทุก
 ควากก็เอนมา ว่าชะใจลูก
 ความทุกข์ของเจ้าจาวกิน หื้อเอาจงน้ำ
 ถวงควยกอนหิน ผมมาไคยีน
 ก้อยคลายโศกใหม่ เดือนก็ปลอบขวัญ
 บันปอนหื้อไค้ โจ๊กก็มีจัยตั้งคิด
 ขอบคุณกาเวเคื่อน สายลมเมือน้ำ
 ที่แนะนำมาบอกจี ...

มองดูดวงเคื่อนที่สุกสะกาว่ามีแสงนวลใบ
 สว่างตาและหมู่ดาวที่ลอยระยิบระยับก็แวว
 เสียงสายลมกระซิบบอกทั่วฟ้าซึ่งเป็นคนที่ทุกข์
 ระทมว่าอย่าทอแท้หรือมัวแต่ชื่นชม โลกยัง
 น่าอยู่ให้ต่อสู้ไปเถิด ผินยันกายลุกขึ้นเกิน
 อยามัวโศกเศร้าเสียใจ กวังกวาก็ตะโกน
 มาว่าให้รีบลุกขึ้น ความทุกข์ของเจ้านั้น
 ให้เอาไปโยนทิ้งน้ำ แล้วถวงควยกอนหิน
 ให้จมหายไป ผมไคยีนแล้วค่อยคลายความโศก
 ลงไป แล้วดวงเคื่อนก็ปลอบขวัญให้มิโศก
 สมปรารถนา ขอขอขอบคุณดาวเคื่อน และสายลม
 ที่เป็นเพื่อนที่ไค้แนะนำชี้ทางมา

"ลูกใหม่" ของ เบ๊ วินโนเซนส์

จากกำประพันธ์ที่ยกมาจะเห็นได้ว่า สายลม ดวงดาว และดวงจันทร์ ต่างรับทราบ
 ความทุกข์ในใจของผู้แต่งด้วยความเห็นอกเห็นใจยิ่ง คือ สายลมไค้กระซิบบอกให้ต่อสู้ไป
 ดวงดาวก็ตะโกนให้เอาความทุกข์โยนทิ้งน้ำไป ดวงจันทร์ปลอบขวัญและอวยพรให้โรคที่
 การสร้างให้สิ่งไม่มีชีวิตเหล่านี้แสดงกิริยาอาการต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับมนุษย์นี้เป็นผล
 ให้การสื่อสารทางค่านิยมของผู้แต่งและบรรยากาศของเรื่องเด่นชัดขึ้น

ผู้แต่งบางคนก็สร้างเรื่องราวให้มีชีวิตชีวาและน่าสนใจมากขึ้นด้วยการกำหนดให้
 สัตว์ชนิดต่าง ๆ แสดงความคิดเห็น สนทนาโต้ตอบ และมีกิริยาอาการเปี่ยงมนุษย์ ดังตัวอย่าง

... ข้าเจ้ายังรัก เหมือนข้าว-
 คืดหิมะ ไม่มีวันลืม ลักเพื่อเคอเจ้า
 ยังกึกเคิงหา อยู่ดูคามข้าว
 บ่ว่างายแลงคำเจ้า แมวอยู่เตาไฟ
 โก้อยู่ในเล้า ยังถามหาอ้ายตั้งวัน
 ว่าอ้ายคนนั้น เป็นไปไหนกัน
 บ่หันหน้ามัน มาแอ่วมานข้า
 ว่าเมินแล้วลอบ ไปได้หันหน้า
 เป็นถ้ามมาแถมแล้ว ข้าเจ้าบอกมัน
 ว่าเป็นลูกแล้ว กับสาวต่างบ้านเหี้ยกา
 หมายก็ฟังดูก ขึ้นมาถามหา ไอตัว-
 ขว้างสา บ่บักได้ ไปไหนเจ้าจัญ
 ฮาตึงมันไล่ ที่มันขว้างฮารวันนั้น
 ข้าเจ้าบอกมัน ว่าเป็นคนนั้น
 เป็นก็ขว้างเล่นมาคาย มันฟังโต้แย้ง
 ว่าเจ็บจะตาย ไกแจปูลาย
 โคหัวชอบสู้ ...

"บ่เกยลืมห้าย" ของ นิเทศน์ สุวรรณอักษร

สัตว์ที่แสดงกิริยาอาการและอารมณ์ความรู้สึกในตัวอย่างข้างต้นนี้ คือ แมว ไก่ และหมา โดยไก่และแมวถามถึงชายคนหนึ่งที่เคยมาเที่ยวบ้านนี้อยู่เสมอ แต่มาภายหลัง กลับหายหน้าไป หมาได้ยินไก่และแมวพูดเช่นนั้นก็รีบตอบไปว่าไม่มาเสียไถ่ก็ดี ที่พูดเช่นนั้น เพราะมันเคยถูกชายคนนั้นขว้างปาจนได้รับบาดเจ็บ จึงโกรธแค้นมาก ไก่แจ้ได้ยินการสนทนา มาตลอดก็หัวเราะด้วยความพอใจ จะเห็นได้ว่าการที่ผู้แต่งกำหนดให้สัตว์ต่าง ๆ สามารถ

น้องยังรักพี่เหมือนข้าวคืดหิมะ ไม่มีวันลืม
 พี่ไถ่เลย ยังคิดถึงพี่อยู่ทุกเวลาไปว่าเข้าสาบ
 บายเย็น แมวอยู่ในครัว โก้อยู่ในเล้าก็ยังถาม
 ถึงพี่อยู่ทุกวันว่า พี่ชายคนนั้นเขาไปไหนเสีย
 ไม่เห็นมาเที่ยวที่บ้านข้าเลย นานแล้วที่
 ไม่ได้พบหน้าเขาคงจะไม่มาอีกแล้ว น้องจึง
 บอกมันไปว่าเขาคงติดบ่วงแร้วของสาวต่างบ้าน
 กระมัง หมายก็รีบลุกขึ้นมาถามว่าไอคนที่เคย
 ขว้างปาคุณนั้นไม่มาก็ได้ ไปไหนช่างมันเป็นไร
 มันไล่ที่มันขว้างกู น้องบอกมันไปว่าเขาก่อนนั้น
 หยอกเล่นไม่ได้ตั้งใจขว้างจริง ๆ มันก็รีบ
 ... ยังว่าเรียวจะคาบ ไก่แจ้ก็หัวเราะก็หัวเราะ
 ด้วยความพอใจ

แสดงกิริยาอาการได้เหมือนมนุษย์เช่นนี้ นอกจากจะสร้างความขบขันแก่ผู้อ่านผู้ฟังแล้ว ยังบอกให้ทราบว่าชายคนนี้เคยใกล้ชิดสนิทสนม ไปมาหาสู่อยู่เสมอ เพื่อยายหน้าไป ผู้แต่งจึงคร่ำครวญถึงความอาลัยรัก

2.7 อหิพจน์ (Hyperbole) เป็นการกล่าวเกินจริง เพื่อเน้นให้ผู้อ่านผู้ฟังสามารถมองเห็นภาพได้อย่างแจ่มชัดกว่าการกล่าวตามปกติ มักใช้ในการบรรยายอารมณ์ สะเทือนใจเกี่ยวกับความรัก โวหารอหิพจน์เป็นโวหารที่พบน้อยที่สุด ดังตัวอย่าง

... ความรักของฉัน	ช่างหวาน-	ความรักของฉันช่างหวานเหลือเกิน
แต่หนอ	หวานเล็กเหลือคอ	หวานเล็กกว่าคอ หวานไปหมดทุกชุมชน
หวานไปหมดเลี้ยง	หวานทั่วชุมชน	หวานถึงกระดูก เอ็น และข้อพับ หื่นใจ
ทุกอันบัน เสน	หวานถึงถูกเอ็นข้อพับ	เหลือเกินยามเมื่อได้มารักกับน้องแสงจันทร์
จุ่มเนื้อเย็นใจ	ยามเมื่อไค้ซัก	
กับตัวน้องเจ้าแสงจันทร์ ...		

"บอกแล้ว" ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ความหวานของความรักที่ผู้แต่งกล่าวถึง เป็นความหวานที่มากมายผิดไปจากปกติธรรมดา คือ หวานไปหมดทั่วทุกชุมชนในร่างกาย ช่างหวานเข้าไปจนถึงกระดูก เสนเอ็น และข้อพับด้วย การกล่าวเกินจริงในลักษณะเช่นนี้เน้นให้เห็นถึงอารมณ์ ความรู้สึกของผู้แต่งได้อย่างชัดเจน

อีกตัวอย่างหนึ่งของโวหารอหิพจน์ที่กล่าวถึงปริมาณของความรักไว้อย่างเกินจริง

... อยู่มาจุ่มมือ	น้องเตาหงา-	อยู่มาทุกวันนี้้องหม่นหมองใจ เพราะที่
หมอง	ย่อนจีบวัดทอง	จุ่มหมองหม่น-
เหม็น	กักรักตึงฉิ่ง	ไว้ไต่บ่เลี้ยง
น้องจักเทียมไปเทียมไว้	หื้อพี่ขอเกี่ยว	ค่อให้พี่ขอเกี่ยวที่เขาไต่กันมาลากเอาไปถึง

ล่อจ้าว'เปื้อนใจ' หามา'ลาก'ไค้'แสน'ตัน' แสน'ตัน'ก็'ยัง'ชน'ไม่'หมด'ค' ยังมี'เหลือ'อีก'มากมาย'
 ยัง'บ'สำเร็จ' คง'ค้าง'แถม'หน้า' น้ำ'บ'อ'ทราย'ที่'พัง'ทะ'ลาย'ก็'ยัง'ไม่'เทียบ'ได้'
 น้ำ'บ'อ'ทราย'ยัง' ยัง'เทียบ'ไม่'ได้'

"สาว'สาว'ส่ง'ถึง'มา'ว'" ของ' พอน'อย'ตา' คา'แสน'

ข้อความนี้ กล่าวถึงปริมาณของความรักที่มากมายว่า แม้จะใช้เกวียนลากถึงแสนตันก็ยังไม่หมดสิ้น ซึ่งแนะนำให้ผู้อ่านผู้ฟัง เข้าใจถึงความรักที่มีอยู่มากเหลือเกิน ทั้งผู้แต่งยังได้กล่าวไว้ในตอนท้ายว่า ความรักที่มีอยู่อย่างท่วมท้นนี้ ปริมาณของน้ำในบ่อทรายที่พังทลายลงมากก็ยังเทียบไม่ได้ การกล่าวเกินจริงเช่นนี้นับว่าให้ผลทางอารมณ์อย่างดียิ่ง และสามารถสื่อสารสิ่งที่เป็นนามธรรมผ่านรูปธรรมให้ผู้อ่านเข้าใจเป็นอย่างดียิ่ง

จากการศึกษาเรื่องสานวนภาษาในวรรณกรรมคำฮ่า ไค้แก่ การไ้คำ และโวหารนี้ พบว่า นอกเหนือจากการใช้คำภาษาถิ่นตามปกติแล้ว ยังมีการนำคำภาษาไทยกลางและภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้ด้วย ไค้แก่ คำภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน ซึ่งนอกจากจะเกิดความเคยชินและเพื่อให้เกิดความสนุกสนานแล้ว ผู้แต่งยังต้องการให้ไ้คำจำนวนคำ สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ตรงตามรูปแบบฉันทลักษณ์ ตลอดจนสามารถสื่อความหมายได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีการใช้คำในลักษณะอื่นคือ การเล่นคำ และการหลាកคำ การเล่นคำที่ปรากฏในวรรณกรรมคำฮ่า นี้มีลักษณะแตกต่างไปจากการเล่นคำในท้องถิ่นอื่น กล่าวคือ มีการเล่นคำพวนและการ เล่นคำสัญลักษณ์ที่ทองนา เสียงของคำสัญลักษณ์ไปเปรียบเทียบกับคำอื่นเสียก่อนจึงจะทราบความหมายที่แฝงอยู่ไ้ ผู้แต่งนิยมเล่นกาพวนและเล่นคำสัญลักษณ์เพื่อสื่อความในใจของตนในเรื่องเกี่ยวกับความรัก ส่วนการหลากกาปรากฏในคำเรียกชื่อชายหญิง ที่แสดงให้เห็นถึงความงาม ความเอ็นดูรักใคร่ และความยกย่องในคุณค่าของบุคคลนั้น ไ้กันอย่างชัดเจน

โหวตที่นิยมใช้มากที่สุด คือ โหวตอุปมา รองลงไป ได้แก่ โหวตอุปลักษณ์
อุทาหรณ์ ปฏิรูปพจน์ นามนัย บุคลาธิษฐาน และอธิพจน์ ผู้แต่งได้นำธรรมชาติ และสิ่งที่
พบเห็นคุ้นเคยในชีวิตประจำวันมากล่าวเปรียบเทียบได้อย่างไพเราะ ลึกซึ้งกินใจ อันเป็น
ผลให้การสื่อสารทางคำความเข้าใจ และอารมณ์ความรู้สึก เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การใช้โหวต วรรณกรรมกล่าวหาใช้โหวตอุปมามากที่สุดรองลงไป ได้แก่

โหวตอุปลักษณ์ อุทาหรณ์ ปฏิรูปพจน์ นามนัย บุคลาธิษฐาน และอธิพจน์ ผู้แต่งได้นำ
ธรรมชาติและสิ่งที่พบเห็นหรือคุ้นเคยในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบได้อย่างไพเราะ
ลึกซึ้งกินใจทำให้ผู้อ่านผู้ฟังสามารถเข้าใจเรื่องราว และอารมณ์ความรู้สึกที่ผู้แต่งต้องการสื่อ
ได้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาทุกประเด็นในบทนี้แล้ว ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมกล่าวหาทางวิทยุ
ภาคเหนือมีลักษณะเฉพาะอันอาจเรียกว่าเป็นเอกลักษณ์ ดังนี้

ประการแรก เกี่ยวกับการใช้คำประพันธ์ ผู้แต่งใช้คำประพันธ์ที่มีคำอุปมา
เลือกใช้องค์ประกอบของฉันทลักษณ์ ทั้งทางคำจำนวนวรรก จำนวนคำในวรรคสัมผัส
และเสียงวรรณยุกต์ ทั้งนี้อาจจะเป็นเนื่องมาจากการที่ผู้แต่งไม่ถนัดหรือไม่ให้ความสำคัญใน
รูปแบบฉันทลักษณ์แต่ให้ความสำคัญที่สาระนั้นเอง

ประการที่สอง เกี่ยวกับการใช้คำ คือการเล่นคำ และการหลอกลำเป็น
การใช้คำที่น่าสนใจอีกลักษณะหนึ่ง เพราะทำให้เห็นความสามารถของผู้แต่งในด้านการ
เลือกสรรคำมาสื่อความกึกความทองอย่างมีประสิทธิภาพ และศิลปะการใช้คำใน
รูปการเล่นคำวนและคำสัญลักษณ์นั้น กล่าวได้ว่าส่งเสริมให้วรรณกรรมกล่าวหาเป็น
วรรณกรรมที่น่าสนใจมากขึ้นซึ่งชักจูงใจให้คนใคร่เขียน ใคร่อ่าน และใคร่ฟัง
สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือวรรณกรรมกล่าวหาชาวรักษาทรม เน้นนิยมในการแต่ง
วรรณกรรมท้องถิ่นไว้อย่างเด่นชัด เพราะการเล่นคำ หลอกลำเป็น การเล่นคำทั้งการ
เล่นคำวนและการเล่นคำสัญลักษณ์เป็นลักษณะการใช้คำที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา
แต่โบราณ

ประการที่สาม เกี่ยวกับโวหาร กล่าวได้ว่า โวหารเป็นส่วนที่ทำให้
 วรรณกรรมคำอ่านบรรลุเป้าหมายในการสื่อสารได้อย่างสมบูรณ์ เพราะมีการใช้โวหาร
 หลากหลายและมากมาย โดยเฉพาะโวหารอุปมา สร้างความเข้าใจ ความรู้สึกอัน
 สอดคล้องกันระหว่างผู้สื่อกับผู้รับ ส่วนโวหารประเภทอื่นก็คงคุณค่าในตัวเอง คือ
 เหมาะสมกลมกลืนกับเนื้อหาและเป็นสื่อสนองความต้องการของทั้งผู้แต่ง และผู้อ่าน
 ผู้ฟัง

บทบาทของวรรณกรรมคำอาทางวิทยุภาคเหนือ

ในการศึกษาบทบาทของวรรณกรรมคำอาทางวิทยุภาคเหนือที่มีต่อสังคมล้านนา จะศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นต่อไปนี้

1. สร้างความบันเทิงใจ
2. เป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสาร
3. บันทึกสภาพสังคมและวิพากษ์วิจารณ์สังคม
4. เป็นเครื่องระบายอารมณ์ความรู้สึก
5. ให้ความรู้แก่คนในสังคม
6. อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

การนำเสนอจะได้เสนอผลการศึกษาวิเคราะห์ในแต่ละประเด็นโดยละเอียดตามลำดับ ดังนี้

สร้างความบันเทิงใจ

เป็นที่ทราบกันอย่างชัดเจนแล้วว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านกับความบันเทิงใจนั้น ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ง่าย กล่าวคือ หน้าที่ที่เห็นได้ชัดและมีความสำคัญยิ่งหน้าที่หนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านก็คือ การสร้างความบันเทิงใจ¹ วรรณกรรมคำอาทางวิทยุภาคเหนือ ซึ่งสร้างสรรค์โดยประชาชนในท้องถิ่น ใช้ชนบทลักษณะที่นิยมกันในท้องถิ่น ถ่ายทอดด้วยภาษาถิ่น และเผยแพร่สู่ผู้ฟังในท้องถิ่นทางวิทยุกระจายเสียงนี้ นับเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่ได้แสดงบทบาทในการสร้างความบันเทิงใจอย่างเด่นชัด บทบาทดังกล่าวมีต่อผู้แต่งคำอา ผู้จัดรายการ ตลอดจนผู้ฟังทั่วไป จากการศึกษาพบว่า วรรณกรรมคำอาที่มีบทบาทในค่านี้นี้จะมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ

¹William R. Bascom Four Functions of Folklore p. 290

ประการที่หนึ่ง ท่วงทำนองและความงามของสำนวนภาษา

วรรณกรรมคำอ่านแต่งด้วยฉันทลักษณ์ของคำซึ่งกำหนดสัมผัสและเสียงวรรณยุกต์ของคำในวรรคต่าง ๆ ด้วย เมื่ออ่านจึงมีความไพเราะอันเกิดจากสัมผัสที่คล้องจองต่อเนื่องกันไปและเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ ของคำในแต่ละวรรค ทำให้ฟังรื่นหูไม่ติดขัด ท่วงทำนองที่ไพเราะรื่นหูของคำนี้เรียกกันว่าคำวนั้น ๆ "คัมภีร์" คือสัมผัสคล้องจองกันนั่นเอง

ความงามของสำนวนภาษาในวรรณกรรมคำอ่านที่สร้างความบันเทิงใจแก่ผู้อ่านผู้ฟังเกิดจากการเล่นคำ การหลอกลำ และการใช้โวหารเปรียบเทียบในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะแสดงถึงความสามารถทางการใช้ภาษาของผู้แต่งแล้ว ยังก่อให้เกิดความงามทางด้านความหมายอีกด้วย ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังสามารถเข้าใจสารที่ผู้แต่งต้องการสื่อให้ชัดเจนและสร้างจินตนาการได้อย่างกว้างไกล ความงามของสำนวนภาษานี้เองที่เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความบันเทิงใจแก่ผู้อ่านผู้ฟังทั่วไป

สิ่งที่เป็นเรื่องยืนยันได้อย่างชัดเจนว่าวรรณกรรมคำอ่านทางวิทยุได้มีบทบาทในการสร้างความบันเทิงใจก็คือ การที่ผู้แต่งจากท้องถิ่นต่าง ๆ แจ้งผลการรับฟังของตนและเพื่อนบ้านในคณะเดียวกันไปยังผู้จัดรายการ โดยกล่าวถึงความเพลิดเพลินบันเทิงใจที่ได้รับจากการรับฟังรายการ ดังตัวอย่าง

... จักจำถึง รอคติงเมืองนั้น
นามจื้ออัน เป็นเมืองกลอนไหว
มันเภาคว้นัก พร้อมกับจิตใจ
ฟังเสียงเรไร อ่านคำอย่างอื่น
ก่อนถึงเวลา เปิดเครื่องรอ
พอข่าวจบนาน้องรัก เสียงน้องเรไร
ก็ออกมาบ๊อบ ปากันทั้งอันตั้งวัน
ทุกคนเมืองนั้น ชอบฟังรายการ

จะกล่าวถึงเมือง ๆ หนึ่งมีชื่อว่าเมือง
กลอนไหว ที่เมืองนี้ชอบฟังตอกกันมาก
พร้อมทั้งจิตใจเสียงเรไรที่อ่านคำ
หากถึงเวลาที่จะเปิดเครื่อง (วิทยุ) รอฟัง
เมื่อข่าวจบเสียงของเรไรก็ดังขึ้นทันที
พากันฟังอยู่ทุกวัน ทุกคนในเมืองนั้นชอบฟัง
รายการของเรไรทุกวันไม่ว่าจะดูว่าดีชั่ว
มันเป็นความจริงนะน้อง

เรไรตังวัน เหมือนกันจู้ญ บ่ใจว่าลุง
อานี่ชื้อ มั่นทองมีวริงนองจั้น...

"คนมะเภาเจาะระแวง" ของ ลุงอำ อ่อนแอ

จากตัวอย่าง ผู้แต่งกล่าวถึง เมือง ๆ หนึ่งที่ทุกคนพากันเปิดเครื่องรับวิทยุ
ฟังรายการข่าวอำ จนเรียกได้ว่าเมืองนี้เป็น "เมืองกลอนไหว" นั่นคือ เป็นเมืองที่
มีแต่เสียงกลอนและทุกคนหายใจเป็นกลอนนั่นเอง ทำให้ทราบได้อย่างชัดเจนว่าผู้คน
ในเมืองนี้ชื่นชอบรายการข่าวอำทางวิทยุและติดใจเสียงของ "เรไร" คือ ผู้จัดรายการ
ผู้ฟังบางคนได้รับความบันเทิงใจจากการรับฟังรายการดังกล่าวจึงนั่งคว่ำ
ขาเหยงมาดั่งตัวอย่าง

สุริยาจร ก็นอนบ้ายแล้ว
เสียงดังเจื้อยแจ้ว จาก ป.ช.ส.
สนุกม่วนล้ำ รายการนั้นหนอ เพราะ-
เป็นคำวชอ ลูกบวชเล่น บ้าย-
อ่านวช อ่านออกเป็นเส้น สักมันตี-
ฟังเจ็นล้ำ ตัวผบได้ฟัง บ่มีขุนจา
แสนสดชื่นอันอารมณ์ ค้วยเหตุนี้และ
มนต์ จื้อมม ได้เขียนมาชม
รายการบ้าย ขนตรีได้ฟัง
คว้านานเหนือไค ที่ผ่านออกรายการนี้
แสนจิ้นหัวใจ เพราะไทยเหนือเรา
ดังก็เหลือเกิน ประเพณีเดิม บ่ตก-
คำต้อย บ่ว่าตังใด ตกเหนือ-

พอตะวันกล้อย ก็น้ำวกลางวันแล้วใน
ยามบ้าย เสียงเจื้อยแจ้วจากสถานีวิทยุ
ป.ช.ส. สนุกสนานเหลือเกิน รายการนั้น
คือรายการข่าวของพี่อำวชที่อ่านออกมา
เป็นเรื่องเป็นราว นำฟังเหลือเกิน ตัวผบได้
ฟังแล้วบ่มีอารมณ์ขุ่นมัวเลย มีแต่ความสดชื่น
ในอารมณ์ ค้วยเหตุนี้เองผบ (มนตรี) จึง
ได้เขียนมาชมรายการของพี่ มंत्रीได้ฟัง
คว้าวจากทางเหนือทางใต้ที่ออกอากาศ
ทางรายการนี้แสนชื่นหัวใจ เพราะทาง
ภาคเหนือนี้ยังไม่ละทิ้งประเพณีดั้งเดิม
เมืองเหนือเรานี่คือเหลือเกินที่ประเพณีเดิม
ไม่ตกต่ำ ไม่ว่าทิศเหนือ ไค ตะวันออก

ออกไ้ ยังมีหัวไปอยู่แต่
ผมฟังตั้งวัน ตั้งอคบแป
จึงเขียนกาวกอมมาชม ...

ตะวันตก ยังมีอยู่หัวไป ผมฟังอยู่ทุกวัน
ทนไม่ได้จึงเขียนความมาชม

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ มนตรี แสนศักดิ์หาญ

ผู้แต่งยื่นยันบทบาทในการให้ความบันเทิงใจของวรรณกรรมคำว่า
ความไพเราะและความสนุกสนานของวรรณกรรมคำว่าเรื่องต่าง ๆ ทำให้คนมี
อารมณ์สดชื่นเหลือเกิน ทั้งยังแสดงความพอใจที่ประชาชนในท้องถิ่นช่วยกันรักษาสีงมีค่า
ของท้องถิ่นเอาไว้ไม่ให้สูญหายไป เมื่อได้ฟังอยู่ทุกวันก็รู้สึกชื่นใจจึงเขียนมาชมเขยดั่งกล่าว
เรื่อง "รายการคำว่า" กล่าวถึงผู้ที่ชื่นชอบรายการที่รอคอยรับฟังอย่างตั้งใจ
เพราะได้รับความเพลิดเพลินบันเทิงใจ ดังคาบระพันธ์

... ฟังเสียงเรเร น้องจากลาวจี
ส่งเสียงอันมาเทิง เถิงเวลาแล้ว
แก้วยอดบุญเถิง เวลามาเทิง
สองท่มแมนหมั้น พวกหมู่หนุ่มสาว
แฟนดาวใจทั้ง เขาปากับฟังนั่งจู้
ฟังเสียงหวาน นั่งตึงบดุก
ฟังจนหมดเสียงใจความ เขาหาอย่างนี้
สองไม่มีสาม มาเหมือนเสียงนาง
เรไรน้องหน้อย...

ฟังเสียงของเรไรที่พูดส่งเสียงมาถึง
ผู้ฟัง ในยามเมื่อถึงเวลาคือสองท่มตรง
พวกหนุ่มสาวที่เป็นแฟนดาวจะฟังกันอย่างใจ
จดจ่อ เขาพากันนั่งล้อมวงฟังเสียงหวาน
จนไม่ยอมลุกไปไหน ฟังจนจบใจความ
จะหาอย่างนี้ไม่มีอีกแล้วที่จะเหมือนเสียง
ของน้องเรไร

"รายการคำว่า" ของ มงคล บุญเจริญ

คำประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงบรรยากาศในการรับฟังรายการคำว้าทางวิทยุ ซึ่งจัดโดย เรไร ไชยวงศ์ว่า เมื่อถึงเวลา 2 ทุ่ม บรรดาหนุ่มสาวที่เป็นแฟนรายการ ต่างพากันนั่งล้อมวงฟังโดยไม่ยอมลุกไปไหนจนกระทั่งจบรายการ ทั้งยังกล่าวชมน้ำเสียงของผู้จัดรายการด้วยว่า มีความไพเราะเพราะเพราะพริ้งจนยากที่หาคนมาเทียบได้

เรื่องราวเกี่ยวกับการรับฟังรายการคำว้าทางวิทยุที่ผู้ฟังเป็นจำนวนมากต่าง คำว้าส่งถึงผู้จัดรายการนี้ สuggest ให้ความสามารถในการอ่าน และน้ำเสียงของผู้จัดรายการก็เป็นส่วนเสริมให้ผู้ฟังทั่วไปชื่นชอบวรรณกรรมคำว้า ซึ่งทำให้ผู้ฟังได้รับความบันเทิงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ่านออกอากาศทางวิทยุที่มีผู้ฟังนั่งล้อมวงกัน ฟังอย่างสนุกสนาน ดังปรากฏในวรรณกรรมคำว้าว่า

... จะเขียนไปหลาย ปัญญามันสั้น
จึกกลัวคนอ่านจะค้าน สิ่งให้อ่านวย
ออกอากาศขึ้น บ้านผมสั่งกันทุกคน
พอจะอ่านแค่อ่านวยของผม
พอได้สามโมง ล้อมวงรอคำ
มีนักหลายคน มาบอกตัวข้า
ให้อ่านนิทานนัก ๆ บอกให้อ่านวย
เขาอ่านให้อ่าน คำว้าที่ผมส่งไป
ผมอ่านบ้านเพ มั่นม่วนใจ
ให้อ่านวยจาย อ่านม่วนม่น้อย...

จะเขียนไปมากปัญญาก็มีน้อย กลัวว่า
คนอ่านจะซีเกียจอ่าน ส่งให้อ่านวยอ่าน
ออกอากาศขึ้นที่บ้านผมฟังกันทุกคน ม่าง
ก็บอกว่าสนุกจริง ๆ อ่านวยของผม พอได้
เวลาสามโมงก็พากันล้อมวงรอฟัง มี
หลายคนที่มาบอกผมว่าได้ส่งไปมาก ๆ
บอกให้อ่านวยเขาอ่านมาก ๆ คำว้า
ที่ผมส่งไปนั้นผมเอามาอ่านที่บ้านผมมัน
ไม่น่าสนุกเลยเอาให้อ่านวยอ่านสนุก
ไม่ใช่น้อย

"สุกหวี - สีสรร" ของ ไสว ออย่าห้าม

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่าการอ่านคำว้าทางวิทยุนั้น ผู้ฟังจะฟังกัน อย่างสนุกสนานเพราะล้อมวงฟังร่วมกันหลายคน ทั้งผู้แต่งยังกล่าวว่าเรื่องดังกล่าว หากอ่านเองแล้วจะไม่ไพเราะเท่ากับที่ผู้จัดรายการอ่านออกอากาศให้รับฟังได้โดยทั่วกัน

ดังคำประพันธ์ว่า "ผมอ่านบ้านเพ็ มั่นม่วนใจ หื้ออ่านวยจาย อ่าน่วนบ่พ่น้อย"
และจากความบันเทิงที่ได้รับนี้เอง ผู้ฟังบางคนจึงบอกให้ผู้แต่งคือ "ไสว ญาห์หม"
แต่งคำอาส่งไปรวมในรายการหลาย ๆ เรื่อง เพื่อที่จะได้รับฟังร่วมกันอย่างสนุกสนาน
อีกนั่นเอง

อีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งยืนยันได้อย่างชัดเจนถึงบทบาทในด้านการให้ความบันเทิงใจ
ของวรรณกรรมคลาสสิกคือ

... ไฉน^๑คำวกลอน^๒ สุนทร^๓เป็น^๔อ้าง^๕ ไฉน^๑คำวกลอน^๒อัน^๓ไพเราะ^๔ที่มี^๕คน^๖เขียน^๗มา^๘
 รายการ^๑อ่าน^๒วย^๓มี^๔ไ้^๕ เขา^๖เขียน^๗คำวกลอน^๘ ใน^๑รายการ^๒ของ^๓พื^๔อ่าน^๕วย เขา^๖เขียน^๗คำวกลอน^๘
 สุนทร^๑ฝาก^๒ไว้ หื้อ^๓กับ^๔มี^๕อ้าย^๖นวย^๗อ่า^๘ ฝาก^๑มา^๒กับ^๓พื^๔อ่าน^๕วย^๖ซึ่ง^๗อ่าน^๘คำ^๙ไค^{๑๐}ดี^{๑๑}เหลือ^{๑๒}เกิน^{๑๓}
 อ่าน^๑คำ^๒เหมาะ^๓ละ^๔ มวน^๕หุน^๖นา^๗หน้า^๘ ฟัง^๑รี^๒น^๓หุ^๔จริง^๕ ๆ^๖ ฝูง^๗คน^๘ได้^๙รับ^{๑๐}ความ^{๑๑}สา^{๑๒}รา^{๑๓}ญ^{๑๔}
 ฝูง^๑คน^๒สา^๓รา^๔ญ^๕ ฟัง^๖กัน^๗หัว^๘บ้าน... และ^๑ฟัง^๒กัน^๓ทั้ง^๔หม^๕บ้าน^๖

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ วอ ว่าเหว

คำประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงศร เมฆนที เติงใจอันเกิดจากการรับฟังวรรณกรรม คำว่าเรื่องต่าง ๆ ที่มีผู้แต่งส่งไปรวมในรายการคำขวัญทางวิทยุ ซึ่งจัดโดยนายอานวย กลาพัค ทั้งยังกล่าวว่า ผู้จัดรายการสามารถอ่านคำขวัญได้อย่างไพเราะรื่นหู ผู้คนที่รับฟังกัน อย่างมากมายจึงเกิดความเพลิดเพลินบันเทิงใจอย่างยิ่ง

ประการที่สอง ความหลากหลายของเนื้อหา

วรรณกรรมคำอาทางวิทยุ มีสิ่งดึงดูดใจให้คนสนใจใคร่รู้ใคร่ฟังอยู่เสมอ นั่นคือ เนื้อหาอันหลากหลายที่มีผู้แต่งเป็นจำนวนมากจากท้องถิ่นต่าง ๆ แต่งส่งไปรวมรายการ การมีโอกาสรับฟังเรื่องราวต่าง ๆ หลายลักษณะนี้นับเป็นสิ่งที่สร้างความบันเทิงใจ แก่ผู้ฟังได้มาก วรรณกรรมคำอาที่มีเนื้อหาสร้างความบันเทิงใจอย่างเห็นได้เด่นชัด ได้แก่ เรื่องที่เป็นการโต้ตอบหรือกระเช้าเข้าแห่กัน เรื่องตลกขบขัน เรื่องที่แต่งขึ้นจาก เนื้อเพลงที่ได้รับความนิยม และเรื่องที่มีการพรรณนาธรรมชาติอย่างละเอียดลออ เป็นต้น ผู้วิจัยจะแยกกล่าวให้เห็นชัดเจนดังต่อไปนี้

เรื่องที่เป็นการโต้ตอบหรือกระเซ้าเย้าแหย่กัน วรรณกรรมคำว่าที่เป็นการโต้ตอบหรือกระเซ้าเย้าแหย่กันนี้มักเป็นไประหว่างชายหญิง โดยมุ่งที่ความสนุกสนานเป็นสำคัญ ความสนุกสนานนี้เกิดจากการที่แต่ละฝ่ายได้แสดงความสามารถในการสร้าห้อยความโต้ตอบได้อย่างมีชั้นเชิง ทั้งผู้ฟังคนอื่น ๆ ก็จะช่วยติดตามรับฟังการโต้ตอบกันด้วยความสนใจว่าทั้งสองฝ่ายจะโต้ตอบกันได้หรือไม่ และในลักษณะใด อันเป็นผลให้การรับฟังเป็นไปอย่างสนุกสนานเพราะได้รับอรรถรสเต็มที่ จะขอยกตัวอย่างการโต้ตอบกันในลักษณะดังกล่าวซึ่งเป็นสำนวนของฝ่ายหญิงคือ แสงหล้า ป่าไม้แดง และฝ่ายชายคือ ประยงค์ เนตรศิลป์

สำนวนของแสงหล้า ป่าไม้แดง

ฟังกลอนกำจ๋า วาตาคำว้อย
ของตัวป็น้อย ประยงค์เนตรศิลป์
แสงหล้าเอ๋ยน้อง ชื่นของฉวี
ยามน้องไฉน กลอนสารบีเจ้า
อายจ่มเจียรจ๋า มาเป็นเรื่องเศร้า
ขาดกุเตียมเงาอยู่ซิด แม่บ้านแม่เฮือน
มาเป็นเพื่อนคิด กุซิดแนบข้างมี
อยู่เดียวเปลี่ยวว่าง กุขางหนายหนี
ไคฟังจี มีแต่กาอาย น้องยังสงสัย
ป้อไหมคำตาย กลัวจักบรรยายลางก
ตามไฉนมา เป็นเจ้าออก ๆ
จนผดถึงบ้านตื่นคอย ชาวสือชาวฮัก
แนกับผอย ป้อสีกามอย มีแฟน-
หลายบ้าน เป็นหื้อฉายา

ฟังคำพูดของพี่น้องประยงค์ เนตรศิลป์
ที่เขียนเป็นคำมา น้องแสงหล้าสงสัยอยู่ใน
ใจ ยามที่น้องไฉนกลอนสารของพี่ที่ม
มาว่าเศร้าใจที่ยังไม่มีคู่ครองแนบซิด
ขาดแม่บ้านแม่เรือนที่จะมาเป็นเพื่อนคิด
อยู่คนเดียวอย่างว่างเหลือเกินเพราะแฟนหนี
หายไปหมด ไคฟังแล้วน้องยังสงสัยว่า
จริงหรือ กลัวพี่จะโกหก เพราะตาม
ที่ไฉนที่เขาพูดกันมามากมายจนไฉนถึงห
คนบ้านตื่นคอยว่ามีแฟนหลายบ้าน จนเขา
ให้นายว่าเป็น "ขุนแผนแห่งทางคง"
สมชื่อเสียจริง ๆ ดูตามบัญชี รายชื่อก็มี
เป็นร้อยนะพ่อคนดี

สมนามเลี้ยงถ่าน ขุนแผนหางคงปีน้อย
 ต่อตามบัญชี รายชื่อเป็นร้อย
 บั๋นหงส์คอสร้อยดวงดี

"บ่แตกา" (ตอบคุณประยงค์ เนตรศิลป์) ของ แสงหล้า ป่าไม้แดง คอยตะเก็ก

จากตัวอย่างข้างต้น แสงหล้า ป่าไม้แดงกล่าวว่า ตนได้ยินประยงค์ เนตรศิลป์
 บ่นว่ายังขาดคูครองแล้วรู้สึกสงสัยยิ่งนัก ทั้งนี้เพราะได้รับทราบมาว่า ประยงค์นั้นเป็น
 คนเจ้าชู้และมีคนรักอยู่มากมายหลายบ้าน จนถึงกับมีคนตั้งฉายาให้ว่าเป็น "ขุนแผนหาง
 หางคง" เลยทีเดียว ด้วยเหตุนี้เองตนจึงต้องแต่งคำขวัญตามประยงค์ถึงความจริงเกี่ยวกับ
 เรื่องนี้ เมื่อประยงค์ได้รับข่าวสารแล้วก็รีบตอบปฏิเสธเรื่องความเจ้าชู้ของตน พร้อมทั้ง
 ยืนยันว่าตนยังหาคนรักไม่ได้เลย แต่ถึงอย่างไรก็มีเหตุมาบอกในความฝันว่า นางพิม
 ซึ่งเป็นเนื้อคู่ของขุนแผนนั้นบ้านอยู่อำเภอคอยตะเก็ก ดังคำประพันธ์

सानวนของประยงค์ เนตรศิลป์

... บ่เป็นจริง + ความจริงว่า
 ว่าตัวแห่งขารวยแพน นายเปรียบ-
 อ้ายบับ เหมือนกับขุนแผน
 อ้ายเซาะหาแพน ก็แสนยากไ้
 บ่หน้าค้อาย อึงจายไกลไกล
 ค้อหล้าเปรียบไปอย่างนั้น ขุนแผนหางคง
 ประสงค์แนชั้น เซาะหาภูซางนอนฮิม
 ขามเด็กเงียบพัก สงักเงียบหิม
 บ่มีนางพิม อยู่ฮิมจิมไกล จักมีทางใด
 เหนือตกออกไ้ เซาะหาทางใดบ่บ
 เดยยกมือสา วันตาขามบ

... ไม่เป็นความจริงอย่างพี่น้องผู้कर วมัง
 ที่ว่าตัวที่รวยแพน น้องเปรียบตัวที่
 เป็นขุนแผน แต่พี่หาแพนไ้ยากเย็นจริง ๆ
 หน้าอายหญิงชายทั้งไกลและไกลที่น้องหล้าเปรียบ
 อย่างนั้น ขุนแผนหางคงประสงค์ที่จะ
 เสาะหาคูครองที่จะมานอนแนข้าง ขามเด็ก
 ที่มีแต่ความเงียบสงัด ไม่มีนางพิมนั่งอยู่
 ไ้ไกล ๆ จะมีทางไหนหนอ เหนือ ไ้
 ตะวันออก หรือตะวันตก เสาะหาทางไหน
 ก็ไม่พบเลยยกมือไหว้กราบก่อนเข้านอน
 แต่ในคืนนั้นพี่ก็ฝันว่าความหวังของพี่สมหวังแล้ว

ก่อนนอนเมื่ออันมรรหม แต่ในคืนนั้น
 ความฝันก็สม สบายอารมณ์
 คงสมใจอย่าง ฝันว่าเหว
 จากฟากฟ้ากว้าง มาไขบอกทางบ่เท็จ
 บอกว่านางพิม ผิวไล่คังเพชร
 อยู่ทางเหนือบ้านของจาย อยู่อาเภอนั้น
 บ่ไกลบ่ไกล ตามอ้ายบอกไป
 คอยสะเก็ดหัน ตามในฝันจาย
 ยังหมายจื้อบ้าน ป่าไม้แดงนานอย่างนั้น
 วันหน้าจักมา เขาหาได้ขึ้น
 อ้ายคิดว่าอันคงมี ขอแสงหล้าน้อง
 ยอดมอนอิตดี ขอนายอ้ายมี
 โกรธาเกียดใหม่ หล้าแขวทางเหนือ
 อ้ายแขวทางใต้ ฟังเสียงเรไรคอย
 เอ็นกันไปมา ม่วนคืบอ้าย
 เหมือนเขาอยู่ไกลกันนอ...

เหวตกลงมาจากฟากฟ้ามาบอกที่ว่านางพิม
 ซึ่งมีผิวไล่คัง เพชรอยู่ทางทิศเหนือของบ้านที่
 อยู่ในอาเภอไม่ไกลไม่ไกล คือคอยสะเก็ด
 แล้วในฝันยังบอกจื้อบ้านคั่วว่าจื้อบ้านไม้แดง
 วันหน้าที่จะมาเสาะหาให้พบ คิดว่าคงมี
 แน่นนอน ขอน้องแสงหล้าอย่าไคโกรธาเคื่องเลย
 หล้าหยอกมาพื้ก็หยอกกลับไป แล้วฟังเสียง
 ที่เรไรคอยท่าย ส่งข่าวกันไปมา สนุกก็
 จริง ๆ เหมือนกับเราได้อยู่ใกล้ ๆ กัน

"ตอบน้องแสงหล้า บ้านป่าไม้แดง" ของ ประยงค์ เนตรศิลป์

จะเห็นได้ว่านอกจากจะบอกแสงหล้าว่า ตนยังหาคนรักไม่ได้แล้ว ประยงค์
 ยังหยอกเย้าแสงหล้าด้วยการเล่าว่า ตนได้พบกับนางพิมแล้วในความฝัน เป็นคนผิวนขาว
 บ้านอยู่อาเภอคอยสะเก็ด คิดว่าสักวันหนึ่งคงจะได้พบแน่นอนในความฝันจริง ผู้ฟังทั้งหลาย
 ทราบดีว่านางพิมที่ประยงค์กล่าวถึงนั่นก็คือแสงหล้านั่นเอง อย่างไรก็ตามในตอนท้าย
 ประยงค์ก็ได้กล่าวไว้ว่าที่ตนกล่าวเช่นนั้นต้องการ เย้าแหย่ให้สนุกสนานกัน ขอแสงหล้า
 อย่าได้ถือสาหรือโกรธาเคื่องเลย เพราะการส่งข่าวถึงกันในลักษณะเช่นนี้เป็นเรื่องที่
 สร้างความบันเทิงและทำให้มีความรู้สึกเหมือนกับได้อยู่ใกล้ ๆ กัน ดังคาประพันธ์ที่ว่า

"เหล่าชาวทางเหนือ อ้ายชาวทางใต้ พังเสียงเรไรต่อท้าย เอ็นกันไปมา
 ม่วนคืบฮ้าย เหมือนเขาอยู่ใกล้กันนอ" ซึ่งคำกล่าวนี้องเองที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของ
 วรรณกรรมคำฮ่าในการให้ความบันเทิงอย่างสมบูรณ์ และการโคโศกตอบหรือ
 กระเช้าเข้าแห่กันนี้ ได้มีส่วนสร้างความสัมพันธ์อันดีในระหว่างผู้แต่งคำฮ่า หรือ
 "นักคำว"

การแต่งคำฮ่ากระเช้าเข้าแห่กันระหว่างชายหญิงอีกตัวอย่างหนึ่งมีดังนี้
 ส่วนของน้อยวิจิตร อินทจักร์

...แม่คำวปลอมผ้า จ้างเจรจา
 ฟูเวยะ หั้นป้อจายมา เขาแกล้ง-
 ออเขาอะ จูเป็นเปนม้า เนอกอย
 สาว ๆ บางพอง จ้างจู้จางผอย
 จูเป็นใจจอย มาหลงฮักเจ้า
 มันเป็นคนเหตุ หื้อจายหนุ่มหน้า
 ตกคนล่ำไย แต่คัก จากเหตุและผล
 คนฮักกันนัก เขาจาเลาฮู้ บรรยาย
 เหตุเกิดเพราะน้อง สาว ๆ ดังหลาย
 ไปเก็บล่ำไย ใส่เสื้ออกกว้าง
 กี้ใจเตอะนอ บ่หลางจางกาง
 แฉมเป็นเสื้อบาง แฉมครับ
 คนฮักล่ำไย หั้นใส่ปู้บับ
 แม่ตาสอคั่น นอนาย กิ่งแห้งบ่าเกาะ
 ไปเกาะกิ่งตาย คว่ากิ่งล่ำไย
 ลักเลยบ่หมั้น เสียปักขวิคตก
 ลงน้หั้น เหมือนผีมาตัน จัวญ...

แม่คำวที่ลอยอยู่ในกลุ่มเบมข่างเจรจา
 หยอกเวยะ เห็นผู้ชายมากแกล้งออเขาอะ
 หลอกให้เขาเป็นม้า สาว ๆ บ้างก็ช่างพูด
 ช่างคุยหลอกให้เขาใจลอยมาหลงรักเจ้า
 มันเป็นคนเหตุที่แท้จริงที่ทำให้ชายหนุ่ม
 ตกคนล่ำไย เหตุผลอันนี้คนพูดกันมาก
 เขามบรรยายมาว่าเหตุเกิดเพราะน้องสาว ๆ
 ห้างหลายที่ไปเก็บล่ำไยใส่เสื้ออกกว้าง
 คิดดูเอาเถอะ แฉมยังเป็นเสื้อบางอีกกว่าครับ
 คนฮักล่ำไยเห็นเข้าก็ทำสายตาสอคล้าย
 กิ่งแห้งไม่เกาะไปเกาะกิ่งที่ตายแล้ว
 คว่ากิ่งล่ำไยไว้ไม่อยู่เลยหกละเมนตกลงมา
 ที่นั้น เหมือนผีมาชวนผัดกลาง

"ตกคนล่ำไย" ของ น้อยวิจิตร อินทจักร์

จากตัวอย่างที่ยกมา น้อยวิจิตรได้กล่าวถึงการป็นขึ้นไปเก็บค่าไยบนต้นสูง ๆ
ว่า เป็นงานที่เสี่ยงอันตรายไม่น้อย เพราะหากพลั้งเผลอก็อาจตกลงมามากเจ็บหรือถึง
ตายได้ น้อยวิจิตรได้กล่าวถึงคนที่ตกต้นไม้ว่า มีสาเหตุมาจากสาว ๆ ที่อยู่ที่ต้นไม้
ชอบใส่เสื้อคอกว้างและเป็นผ้าเนื้อบาง ผู้ชายที่ขึ้นไปเก็บค่าไยจึงชะเง้อมองลงมาข้างล่าง
มือไปคว้ากิ่งไม้ที่ตายแล้วเลยพลากท่าตกลงมา

หลังจากที่ผู้จัดรายการนาวรรณกรรมกล่าวอำเรื่องนี้อ่านออกอากาศไปแล้ว
ไคมีนักข่าวหญิงคือ นิเทศน์ สุวรรณอักษร แท่งค่าไยมาเย้าหยอกน้อยวิจิตร อินทจักร์
ผู้เล่าเรื่องคนตกต้นไม้ ดังนี้

สำนวนของ นิเทศน์ สุวรรณอักษร

...อ้าวว่าไคกัน ที่มันอะละ
ที่ว่าตกเถาลำไย เมาต่อตั้งป็น
คงจิ้นหัวใจ หันยกทรงใน หัวใจปอเต็น หัวใจจิ้นเต็น ทาเป็นเขียนกาวมาบรรยาย
แต่งเขียนความมา บรรยายเป็นเส้น
อย่าว่าเนื้อเป็นขลุ่ย จะเป็นไคไหน
บ่ใจหลังรู้ นอกจากตัวอายคนเคียว
หันใส่เสื้อน้อย เมาของเมาเหลียว
เบตงแลข้างเคียว คงจะเลี้ยวได้
ไปหันของดี อายนี่เกือบไหว
ว่านี่อะไรกันนะ ... น้องแซวอายมา
อย่าหาว่าถอง อย่าว่าสาวของเสื้อกันนะ...

พี่ว่าไครกันที่มันน้ำดู พี่ว่าตกต้นไม้
มันดูข้างล่างคงจิ้นหัวใจเห็นยกทรงชั้นใน
หาเป็นเขียนกาวมาบรรยาย
เสียปีกยาวอวยวามองไม่รู้จะ จะเป็นไคร
เสียอีกละ นอกจากตัวฟัดคนเคียว เห็นเสื้อ
ชั้นใน มัวของเหลียวมอง หาเป็นแลตาดู
ข้างเคียวคงจะเลี้ยวได้ ไปเห็นของดีเข้า
ฟัดเกือบจะไหวว่านี่อะไรกันนะ ... น้อง
"แซว" พี่มาอย่าหาว่าถอง อย่าหาว่า
สาวของเสื้อกันนะ

'แซวเล่น ๆ' ของ นิเทศน์ สุวรรณอักษร

จากตัวอย่าง นิเทศน์กล่าวว่า เรื่องคนตกต้นไม้เพราะมัวชะเง้อมองสาว ๆ ที่อยู่ที่ต้นลำไยตามที่เล่ามาอีกยาวนั้น จะเป็นใครไปไม่ได้ นอกจากตัวผู้เล่าเองที่ชะเง้อดูเสื้อชั้นในของสาว ๆ ที่ต้นลำไย เห็นแล้วคงตกใจจนกระทั่งคว่ำถึงไม้ไว้ใบล้ม จึงตกลงมาดังกล่าว ในตอนท้ายนิเทศน์ก็กล่าววาทะที่แต่งมาขึ้นต้องการเข้าหยอกเล่นเพื่อความสนุกสนานเท่านั้นเอง

การแต่งคำฮาโต้ตอบหรือกระเซ้าเข้าเหยียดกันเพื่อความสนุกสนานนี้มีเป็นจำนวนมาก และในบางครั้งผู้จัดรายการก็ถุกนักควาเข้าเหยียดขย้อนกัน ดังตัวอย่าง

...มีวันหนึ่งเหย ทราบเขยน้องรัก
 หันมูเปื้อนบ้านจาวนา เอาแซะไปส่อน
 ไค้ปูไค้ปลา บางคนไค้มา
 นักหนาป่าป่าน เไรไรไค้หัน
 พังทกออกบ้าน เปี้ยแซะเร็วพันพังฟ้า
 สิ้นนึกถึงตัว แม่สร้อยดอกป่า
 บ่ไค้ถ้ายผ้าซีกกา ใส่ชุดคีน้อง
 อยู่บ้านประจำ บ่ไค้ชุดคา จาวนาว่าอ้อ
 บ่ไค้แข่งจา วาตารูจี เป็นชุดราตรี-
 เฮาเฮีย ยามไค้คั่นนา ฉากกินเลย ๆ
 ผอเหมือนคาเอ้ยเทพี เป็นเปี้ยะหัวเปี้ยะ
 แม่ดอกจำปี ใส่ชุดราตรี สีแดง-
 เนื้อเหลือ เทียวหลังคั่นนา
 ปุทโธเหี้ยเทอ ญ่าก่อนนั้นเนื้อหลุนน้อง
 จัวควายอยู่นา ปอแหงนหน้าช่อง
 ปากันเหมอจของคนที่ บางตัวพองนั้น
 ปอทกริ่งหนี ตกใจเต็มที บ่ไค้ของเล่น...

มีวันหนึ่งนั้นนา น้องรักเห็นเพื่อนบ้าน
 ขาวนาไปช้อนปูช้อนปลา กัน บางคนไค้มามาก
 เไรไรเห็นแล้วกรีบวิ่งออกจากบ้าน คว่า
 วิ่งไปไค้โดยเร็ว สิ้นนึกว่าตัวเองยังไม่ได้
 เปลี่ยนเสื้อผ้า ยังใส่ชุดที่เคยใส่อยู่เป็น
 ประจา ไม่ใช่ชุดคำที่ขาวนาใส่กัน
 ไม่ใช่แก่งพุดนะ มันเป็นชุดราตรีเขียวละ
 ยามที่น้องเดินไปตามคั่นนามันก็ยาวลากดิน
 ไปมา ดูเหมือนเทพีที่ชื่อคาเอ้ย เห็นเขา
 ทาตัวเองก็ทำบ้าง แม่ดอกจำปีใส่ชุดราตรี
 สีแดงฉูดฉาดเดินไปตามคั่นนา พุทโธเอ้ย
 ญ่าเจ้าชู้มันคิดกระโปรงน้องเต็มเลย
 วัวควายที่อยู่กลางทุ่งนาทางแหงหน้าขึ้น
 มองคนดี บางตัวนั้นถึงกับวิ่งหนีด้วย
 ความตกใจไม่น้อย

"เรื่องจริง บ่อิงนิยาย" ของ น้อยวิจิตร อินทรจักร

เนื้อความในตัวอย่างข้างต้นนี้กล่าวว่า "เรไร" ซึ่งเป็นผู้จกรายการคำว้าทางวิทยุได้ออกจากบ้านไปหาปลาในทุ่งนาดังเช่นชาวนาคนอื่น ๆ แต่ปรากฏว่าชุดที่สวมใส่ออกไปในทุ่งนานั้นเป็นชุดราตรีสีสดงดงาม จนกระทั่งวัวควายที่อยู่บริเวณนั้นแหงนหน้าขึ้นมอง บางตัวถึงกับวิ่งหนีด้วยความตกใจ เรื่องราวดังกล่าวเป็นเรื่องราวที่ผู้แต่งต้องการเข้าหาผู้จกรายการ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนาน

เกี่ยวกับเรื่องนี้นางเรไร ไชยวงศ์¹ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การที่น้อยวิจิตร อินทจักร แต่งคำว้าล้อเลียนนี้ สืบเนื่องมาจากตนเองเคยพูดออกอากาศในรายการคำว้าทางวิทยุว่า ในยามที่ว่างจากการจกรายการตนมักจะออกไปจับปู หาปลา หรือทำนาทำไร่ เช่นชาวนาชาวไร่ทั้งหลายทั่วไป ปรากฏว่ามีผู้ฟังหลายคนเขียนจดหมายมาบอกว่าไม่เชื่อว่าจะเป็นความจริงดังที่เล่า แต่ต้องการฟังเอาใจผู้ฟังซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไร่ชาวนามากกว่า และน้อยวิจิตร อินทจักรก็เป็นผู้หนึ่งที่แต่งคำว้ากระเซ้าเข้าหาเหยียดังกล่าว

เรื่องตลกขบขัน วรรณกรรมคำว้าที่เป็นเรื่องตลกขบขันนี้เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยมุ่งให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานโดยเฉพาะเนื้อเรื่องมักจะฉีกแปลกไปจากความเป็นจริง เช่น การกำหนดให้สัตว์แสดงกิริยาอาการได้เหมือนมนุษย์ การคิดค้นตำรา ยารักษาโรคแบบใหม่ นิทานโกหก เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ขออุตลก	นกกกसानชะ	ขอพูดตลกเรื่องนกसान "ชะ" ²
ผอเตากับแป๊ะ	นั่งกินก้วยเตี่ยว	ดูเตากับแปะนั่งกินก้วยเตี่ยว ลูกออกตัวเตี่ยว
อืวอตัวเตี่ยว	โดยกันแป้นเส้น	เดินตามกันแป้นสาย ชะนี้พากย์หนัง
อืวพากย์หนัง	อืวอช้าเต้น	ลิงก็เต้น จิ้งจกร้องเพลงของตรเพชร

¹เรไร ไชยวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ มะลิวัลย์ บุรณพัฒนา เป็นผู้สัมภาษณ์
ที่บ้านเลขที่ 136 ต.สันป่าคำ อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2529

²ชะ คือ เครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง

จักก็ม^๕ยอ^๕ง เพลงศรเพชร ตักโต^๕ไค^๕เงิน ตักแก^๕ไค^๕ป็น^๕จื^๕งบอ^๕ก^๕ว^๕า เก่งจริง ๆ หมาขาว
 ว่า^๕ยัง^๕มา^๕เห^๕นึ^๕ค หมาขาว^๕ค้อ^๕ค^๕แ^๕ท^๕ว^๕แม^๕ว ไป^๕ทอ^๕ค^๕แ^๕ก^๕บ^๕แม^๕ว เชี^๕ย^๕ค^๕ห^๕ว^๕เร^๕า^๕ะ^๕ว^๕
 เชี^๕ย^๕ค^๕ค^๕า^๕ไค^๕ห^๕ว ว^๕า^๕ค^๕ว^๕ม^๕น^๕แจ^๕ว ค^๕ว^๕ม^๕น^๕แจ^๕ว^๕เป^๕น^๕แ^๕พ^๕น^๕ก^๕บ^๕แม^๕ว แจ^๕ว^๕ไป^๕เล^๕ย
 เป^๕น^๕แ^๕พ^๕น^๕ก^๕บ^๕แม^๕ว แจ^๕ว^๕เล^๕ย^๕ค^๕ว^๕ข^๕า หมา^๕เชี^๕ย^๕ว^๕ค^๕ว^๕ค^๕า^๕เป^๕น^๕บ^๕า^๕ชี^๕ร^๕ธ^๕อน^๕ค^๕า^๕ว^๕ค^๕แ^๕พ^๕น
 หมา^๕เชี^๕ย^๕ว^๕ค^๕ว^๕ค^๕า^๕ ข^๕า^๕มา^๕เป^๕น^๕บ^๕า^๕
 ชี^๕ร^๕ธ^๕อน^๕ค^๕า^๕ว^๕ค^๕แ^๕พ^๕น...

"แกงโธ๊ะ" ของ คำบัน วงศ์ประเสริฐ

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งได้สอดแทรกอารมณ์ขันด้วยการสร้างเรื่องให้ผิดแปลก
 ไปจากความเป็นจริง โดยให้สัตว์แสดงกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ เช่น เค้ากับแพะ
 นั่งกินกล้วยเดี่ยว ะนี่ปากยังแห้ง จึงจกร้องเพลงลูกทุ่งดังก็เต้น หมาขาวไปทอคแกับแมว
 เชียคหัวเราะพร้อมทั้งบอกวามันเป็นแพนแมว คำกลาวที่นำขบก็คิ้ว ลูกออกตัวเดี่ยวเคิน
 กันเป็นสาย และหมาเชียวตัวคำชีรธอนค้ำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ผิดไปจากความเป็นจริง เมื่อฟัง
 แล้วผู้ฟังจะเกิดความสนุกสนาน ผ่อนคลายความเครียด วรรณกรรมคำว้าที่มีลักษณะเนื้อหา
 เช่นนี้มักเรียกกันว่า "คำวตลก"

การคิดค้นคำวารักษาโรคแบบใหม่ของผู้แต่งก็เป็นเรื่องที่สร้างความขบขันแก่
 ผู้ฟังได้เช่นกัน ดังตัวอย่าง

มาแล้วละครับ ปีน้องตั้งหลาย	มาแล้วครับพี่น้องทั้งหลาย เร็ว ๆ เข้า
ชะใจชะใจ มาฟังตัวข้า วันนี้ละหนอ	มาฟังตัวข้า วันนี้แล้ว น. อิทธิฤทธิ์บ้า
น.อิทธิฤทธิ์บ้า จะแนะนำยา หือใจ	จะแนะนำยาให้ มาฟังกับนะพี่น้อง
มาฟังกันเนอ ปีน้องเหนือไค	เหนือไค ฟังกันเอาไว้เรื่องยา ถ้าหากพี่น้อง
มาฟังกันไว้ เรื่องยา ถ้าหากพี่น้อง	เจ็บหูเจ็บตา ผมจะบอกยารักษาไว้ให้
เจ็บหูเจ็บตา ผมจะบอกยา รักษาไว้หือ	พี่น้องเจ็บตาแล้วข้ายังหูอื้อควยให้เอามะขาม

ปีน้องเจ็บตา ขำมาหุ้อ หื้อเอาบ่าขาม กับกะบิตาผสมกันจนเหนียวแล้วเอาแตะตา
 กำปี ตาผสมกัน จนเหนียวนิ ถ้ามันยังไม่หายก็ให้เอาพริกกับกระเทียม
 แล้วยกเอาจิ ตานา ถ้ามันหาย ตำแล้วทาที่ลูกตาคะ
 พริกหอมเคี้ยวหนา เอาตำแล้วทา
 แก่นตาเนอเจ้า...

"ตำอายา" ของ น.อิทธิฤทธิ์

จากตัวอย่างจะเห็นว่า ผู้แต่งได้คิดค้นตำรายารักษาโรคแบบใหม่ด้วยการใช้กะบิตากับมะขามเปียก แล้วนำมาแตะที่ตา ซึ่งหากยังไม่หายก็ใช้ยาที่ทาจากพริกที่ตากับกระเทียม ตำรายาที่คิดค้นขึ้นใหม่นี้เป็นสิ่งที่สร้างความขบขันแก่ผู้ฟังได้ไม่น้อย ทั้งนี้เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า หากใช้ตามที่ถูกแต่งบอกแล้ว ทั้งตาและหูก็จะไม่ต้องรักษากันอีกเลย

นอกจากนี้ยังมีการแต่งเรื่องที่สร้างความตลกขบขันแก่ผู้ฟังในลักษณะอื่น ๆ คือ การเล่านิทานโกหก โดยผู้แต่งจะบอกไว้ว่าไม่ใช่เรื่องจริง จึงทำให้ผู้ฟังสนใจติดตามฟังว่าผู้แต่งจะมีวิธีการโกหกอย่างไรบ้าง นับว่าเรื่องประเภทนี้บรรลุเป้าหมายในการให้ความบันเทิงได้เป็นอย่างดี ดังคำประพันธ์

เล่านิทาน เป็นสำนวนเป็นจ้อย
 ตัวข้าแต่งสร้อย จักปล่อยจักจำ
 เมื่อนานก่อนนั้น มันไม่แน่นอน
 มีนิงควา อยู่ในป่าห้วย คือลุงควา
 อาชีพทำควาย ตัดหัวชาวบนาป็น้อง
 ลูกหน้อยคนเดียว ปอหาเลี้ยงทอง
 สองพ่อลูกอันอยู่ไป คนป่าคงนั้น
 บั้นสมัย ในเวียงเป็นโค ตึงบัฐแจ้ง
 เมื่อนานหลายปี บมีอุ้งแก้ง

เล่านิทานเป็นเรื่องเบี๊ร่าว ตัวผมจะได้
 กล่าวถึงเรื่องซึ่งมีมานานแล้ว เป็นเรื่อง
 ไม่จริงเลยคือมีบ้านหลังหนึ่งอยู่ในป่าในห้วย
 มีลุงควาอาชีพตัดฟืนขายนะพี่น้อง มีลูก
 อยู่คนเดียวสองคนพ่อลูกพอหาเลี้ยงปาก
 เลี้ยงท้องกันได้ คนป่าคงนั้นไม่ทันสมัย
 ในเมืองเป็นอย่างไรก็ไม่เคยทราบ นาน
 หลายปีต่อมาลูกชายของลุงควาก็เติบโตขึ้นเป็น
 ผู้ใหญ่ ได้เป็นทหารจึงต้องเข้าไปอยู่ในเมือง

อุดจาย^๑ดู^๒มา^๓ไทย^๔แล้ว^๕ ไป^๖เป็น^๗ทหาร^๘
 เลยกากาด^๙แถว^{๑๐} ไป^{๑๑}อยู่^{๑๒}หั้น^{๑๓}ใน^{๑๔}เวียง^{๑๕}
 หั้น^{๑๖}สมัย^{๑๗}แล้ว^{๑๘} ฐ^{๑๙}ปรส^{๒๐}กลิน^{๒๑}เสียด^{๒๒}
 กับ^{๒๓}คน^{๒๔}ใน^{๒๕}เวียง^{๒๖} ลูก^{๒๗}ฐ^{๒๘}หมก^{๒๙}แจ^{๓๐}
 วัน^{๓๑}นี้^{๓๒}และ^{๓๓}นะ^{๓๔} ใจ^{๓๕}ก็^{๓๖}มา^{๓๗}สร้าง^{๓๘}
 กัด^{๓๙}หา^{๔๐}ดู^{๔๑}มา^{๔๒}พื่อนี้^{๔๓} เลย^{๔๔}ขอ^{๔๕}อย่าง^{๔๖}ลา^{๔๗}
 มา^{๔๘}บ้าน^{๔๙}บ่ง^{๕๐}จี^{๕๑} จวน^{๕๒}ตัว^{๕๓}พ่อ^{๕๔}เจ้า^{๕๕}เข้า^{๕๖}ไป^{๕๗}
 แอ^{๕๘}ว^{๕๙}ใน^{๖๐}เวียง^{๖๑}นั้น^{๖๒} หั้น^{๖๓}ของ^{๖๔}สมัย^{๖๕}
 ว่า^{๖๖}เป็น^{๖๗}จาด^{๖๘}ไค^{๖๙} ใน^{๗๐}เวียง^{๗๑}นี้^{๗๒}อัน^{๗๓}
 แห่ง^{๗๔}แรก^{๗๕}พา^{๗๖}ไป^{๗๗} ผอ^{๗๘}ร^{๗๙}ก^{๘๐}ไฟ^{๘๑}หั้น^{๘๒}
 ฐ^{๘๓}มัน^{๘๔}ยาว^{๘๕}แต่^{๘๖}ตัก^{๘๗} ดู^{๘๘}มา^{๘๙}ไค^{๙๐}หั้น^{๙๑}
 ก็^{๙๒}ฉัน^{๙๓}ไผ^{๙๔}ม็ก^{๙๕} ยืน^{๙๖}หมิม^{๙๗}ผอ^{๙๘}แห่ง^{๙๙}อร^{๑๐๐}ร^{๑๐๑}ด^{๑๐๒}ไฟ^{๑๐๓}
 ร^{๑๐๔}ด^{๑๐๕}เปิด^{๑๐๖}หุด^{๑๐๗}แล้ว^{๑๐๘} ดู^{๑๐๙}มา^{๑๑๐}ทก^{๑๑๑}ใจ^{๑๑๒}
 เลย^{๑๑๓}เอน^{๑๑๔}ออก^{๑๑๕}ไป^{๑๑๖} ฐ^{๑๑๗}กิน^{๑๑๘}จาง^{๑๑๙}หน้อย^{๑๒๐}
 ผอ^{๑๒๑}ง^{๑๒๒}ู^{๑๒๓}หลิม^{๑๒๔}หลวง^{๑๒๕} ตัว^{๑๒๖}ยาว^{๑๒๗}เหมิน^{๑๒๘}สร้อย^{๑๒๙}
 ฮ้วย^{๑๓๐}เสียด^{๑๓๑}คัง^{๑๓๒}อีก^{๑๓๓}อีก^{๑๓๔} แห่ง^{๑๓๕}สอง^{๑๓๖}ที่^{๑๓๗}ไป^{๑๓๘}
 ก็^{๑๓๙}คือ^{๑๔๐}สำนัก^{๑๔๑} ที่^{๑๔๒}โง^{๑๔๓}สี^{๑๔๔}ขาว^{๑๔๕}หั้น^{๑๔๖}นา^{๑๔๗}
 พอ^{๑๔๘}ไป^{๑๔๙}ถึง^{๑๕๐}แล้ว^{๑๕๑} ก็^{๑๕๒}กวาด^{๑๕๓}สาย^{๑๕๔}ตา^{๑๕๕}
 ผอ^{๑๕๖}ไป^{๑๕๗}ผอ^{๑๕๘}มา^{๑๕๙} หั้น^{๑๖๐}ป่อง^{๑๖๑}ควัน^{๑๖๒}เข้า^{๑๖๓}
 ผอ^{๑๖๔}ป่อง^{๑๖๕}โง^{๑๖๖}สี^{๑๖๗} นี้^{๑๖๘}กว่า^{๑๖๙}ชา^{๑๗๐}ทุ^{๑๗๑}เจ้า^{๑๗๒}
 เลย^{๑๗๓}ยก^{๑๗๔}มือ^{๑๗๕}ไป^{๑๗๖}ไหว^{๑๗๗}นบ^{๑๗๘} โห...เจ^{๑๗๙}ก็^{๑๘๐}ย^{๑๘๑}ควัน^{๑๘๒}
 ดู^{๑๘๓}ขอ^{๑๘๔}เค^{๑๘๕}าร^{๑๘๖}พ^{๑๘๗} ขอน^{๑๘๘}บ^{๑๘๙}ชา^{๑๙๐}บ^{๑๙๑}ไหว^{๑๙๒}ปู้^{๑๙๓}จา^{๑๙๔}...

ดู^๑ของ^๒สมัย^๓ใหม่^๔ว่า^๕เป็น^๖อย่าง^๗ไร^๘ แห่ง^๙แรก^{๑๐}
 พา^{๑๑}ไป^{๑๒}ดู^{๑๓}ร^{๑๔}ด^{๑๕}ไฟ^{๑๖}ฐ^{๑๗}มัน^{๑๘}ยาว^{๑๙}เหลือ^{๒๐}เกิน^{๒๑} ดู^{๒๒}มา^{๒๓}ไค^{๒๔}เห็น^{๒๕}
 ก็^{๒๖}ชะ^{๒๗}เงอ^{๒๘}ดู^{๒๙}ร^{๓๐}ด^{๓๑}ไฟ^{๓๒}นี้^{๓๓}อยู่^{๓๔} พอ^{๓๕}ร^{๓๖}ด^{๓๗}ไฟ^{๓๘}เจ^{๓๙}ิด^{๔๐}หุด^{๔๑}
 ดู^{๔๒}มา^{๔๓}ก็^{๔๔}ทก^{๔๕}ใจ^{๔๖}เลย^{๔๗}ทะ^{๔๘}โง^{๔๙}น^{๕๐}ออก^{๕๑}ไป^{๕๒}ว่า^{๕๓} ฐ^{๕๔}กิน^{๕๕}
 ช้าง^{๕๖}หน้อย^{๕๗}ดู^{๕๘}ง^{๕๙}ตัว^{๖๐}ใหญ่^{๖๑}ยาว^{๖๒}เหมือน^{๖๓}สร้อย^{๖๔}
 ร้อย^{๖๕}เสียด^{๖๖}คัง^{๖๗}ลัน^{๖๘} แห่ง^{๖๙}สอง^{๗๐}ที่^{๗๑}ไป^{๗๒}ก็^{๗๓}คือ^{๗๔}โง^{๗๕}สี^{๗๖}ขาว^{๗๗}
 พอ^{๗๘}ไป^{๗๙}ถึง^{๘๐}แล้ว^{๘๑} ก็^{๘๒}กวาด^{๘๓}สาย^{๘๔}ตา^{๘๕}ไป^{๘๖}มา^{๘๗}เห็น^{๘๘}
 ป่อง^{๘๙}ควัน^{๙๐}เข้า^{๙๑} พอ^{๙๒}เห็น^{๙๓}ป่อง^{๙๔}ควัน^{๙๕}ของ^{๙๖}โง^{๙๗}สี^{๙๘}ขาว^{๙๙}
 ก็^{๑๐๐}นี้^{๑๐๑}กว่า^{๑๐๒}เป็น^{๑๐๓}พระ^{๑๐๔}ชา^{๑๐๕}ทุ^{๑๐๖} เลย^{๑๐๗}ยก^{๑๐๘}มือ^{๑๐๙}ไหว^{๑๑๐}แล้ว^{๑๑๑}ก็^{๑๑๒}
 กราบ^{๑๑๓} โอ...เจ^{๑๑๔}ก็^{๑๑๕}ย^{๑๑๖}ควัน^{๑๑๗} ดู^{๑๑๘}ขอ^{๑๑๙}เค^{๑๒๐}าร^{๑๒๑}พ^{๑๒๒}
 ขอ^{๑๒๓}กั^{๑๒๔}ม^{๑๒๕}กราบ^{๑๒๖}ไหว^{๑๒๗}ปู้^{๑๒๘}ชา...

“ดู^๑มา^๒ผอ^๓ง^๔ย^๕เวียง^๖” ของ^๗ ประ^๘พัฒน์^๙ ประ^{๑๐}พัน^{๑๑}ธกร^{๑๒}

นิทานเรื่อง "ลุงมาจัญเวียง" นี้ ผู้แต่งนำลักษณะของคน "บ้านนอกเข้ากรุง" มาเล่าให้เกิดความขบขันด้วยการสร้างเรื่องขึ้นอย่างสมเหตุสมผล กล่าวคือ ให้ลุงมาซึ่งเป็นคนบ้านนอกแสดงพฤติกรรมแปลก ๆ ขวนชั้นเพราะความตื่นเต้นที่ได้เห็น "เวียงทันสมัย" คือเห็นรถไฟเปิดหูกเสียงดังก็ร้องออกไปว่ากูกินข้างน้อย เห็นปล่องควันของโรงสีข้าวก็คิดว่า เป็นพระธาตุจึงยกมือไหว้ ลุงมาจึงเป็นตัวละครในนิทานที่สร้างความขบขันแก่ผู้ฟังอย่างเต็มที่

นิทานเรื่อง "นรกบริการ" ก็เป็นนิทานที่มีเนื้อเรื่องผิดแปลกไปจากความจริง อีกลักษณะหนึ่งที่สร้างความตลกขบขันแก่ผู้อ่านผู้ฟังเช่นกัน ดังคำประพันธ์

เปิดแล้วเปิดแล้ว มิตรแก้วสหาย
ขอเชิญลงไป จิมกอยเตอะครับ
เปิดบริการ เป้นบาร์ไนท์คลับ
อาหารจากกูกมือดี คารานักร้อง
สังวากเมืองผี ภัตตาคารอเวจี
นรกเซตห้อง สองวงแข่งขัน
ประชันคังก้อง ร้องอยู่ทุกคืนม้าย
มีสุรพล คนคังแถมท้าย ครศรีรีแถมอัน
เนอนาย ... เาบริการ อาหารพิลึก
ท่านนีกอยาได้อันใด เราเตรียมไว้พร้อม
ที่ท่านสนใจ ซาโดย่างไฟ เครื่องใน
อีโก้ง ต้มซุบไอ้แดง พะแนงอีคอง
หอยทากต้มเค็มเลิศรส...

เปิดแล้วเปิดแล้วมิตรรักทั้งหลาย
ขอเชิญลงไปชิมกูกูเถอะครับ เปิดบริการ
เป็นบาร์ไนท์คลับ มีอาหารจากกูกมือดี
คารานักร้องสังวากเมืองผี เป็นภัตตาคาร
อเวจีในเมืองนรก วงดนตรีสองวง
แข่งขันประชันกันคังก้องไป ร้องกันอยู่ทุกคืน
ไม่บ้ายไปไหน มีสุรพลคนคังกับศรีรีอีกด้วย
นะพี่น้อง เาบริการอาหารพิลึก ท่าน
อยากได้สิ่งใดเราเตรียมไว้พร้อมแล้ว
สิ่งที่ท่านสนใจซาย่างไฟ เครื่องในหมากต่าง
ต้มซุบหมาแดง พะแนงหมาดอม หอยทาก
ต้มเค็มเลิศรส

"เปิดร้านอาหาร นรกบริการ" ของ น้อยอู้

ร้านอาหารที่กล่าวถึงข้างต้นนี้เป็นร้านที่มีสิ่งแปลกไปจากปกติทั้งนักร้องและอาหารที่บริการภายในร้าน นั่นก็คือ นักร้องที่มาร้องเพลงทุกคนมาจากเมืองผี เช่น สूरพล ศรีศิริ เป็นต้น และอาหารที่เสิร์ฟก็พิสดารคือ ซาโค่ย่างไฟ เครื่องในหมาก้าง ต้มซุบหมาแดง พะแนงหมาดอม และหอยทากต้มเค็ม ผู้อ่านผู้ฟังจะรู้สึกตกชบชื่นกับ ความพิสดารเหล่านี้

เรื่องที่แต่งขึ้นจากเนื้อเพลงที่ได้รับความนิยม การนำเนื้อเพลงที่ได้รับความนิยม มาแต่งเป็นคำฮ่าๆ ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังได้รับความบันเทิงใจในรูปแบบที่แตกต่างออกไป เพลงที่มีผู้นำเนื้อร้องมาแต่งเป็นคำฮ่า เช่น หมูมนาข้าวสาวนาเกลือ สวมสืบยังแจ่ว ลาชู เหล้าจา 16 ปีแห่งความหลัง เป็นต้น ในที่นี้จะยกตัวอย่างเรื่องที่แต่งขึ้นจากเพลง หมูมนาข้าวสาวนาเกลือ ดังคำประพันธ์

กลอนกำจา ส่งมาวันนี้ บ่ใจจู้
มีเรื่องจำไซ เป็นเรื่องเพลงนะ
บะเลี้ยคลี่ไผ เรื่องของหมู่ไทย
ฮักสาวเนอเจ้า แม่สาวนาเกลือ
หานายน้องหน้า ชายเกลือแลกเอา-
ข้าวไว้ บ้านของอ้ายนา โนจ้าน้องไต้
กาฬสินธุ์นี้บาดาย อ้ายมาเจอฮัก
แมยอคโสมสาย แมนวนล่อนาย
เป่คนงามหัน...

คำกลอนที่ส่งมาวันนี้ไม่ใช่จู้แต่มีเรื่อง
ที่จะบอก เป็นเรื่องของเพลงไม่ได้เสียใคร
เรื่องของหมู่ไทยที่ไปรักสาวนาเกลือที่
ชายเกลือแลกเอาข้าวไว้ บ้านของพี่นะน้องรัก
อยู่ที่กาฬสินธุ์นี้เอง ที่มาพบรักกับแมยอคโสมฉาย
ที่เป็นคนสวย

"หมูมนาข้าวสาวนาเกลือ" ของ สมบูรณ์ จิงเจอ

จากตัวอย่างการนำเนื้อเพลงหมูมนาข้าวสาวนาเกลือมาแต่งเป็นคำฮ่าๆนี้ ผู้แต่งได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่าเป็นเรื่องของเพลง ไม่ได้กล่าวเสียใครผู้ใดทั้งสิ้น เพลงหมูมนาข้าวสาวนาเกลือนี้เป็นเพลงที่ได้รับความนิยมมากในช่วงเวลาหนึ่ง ดังนั้นเมื่อมีการคิดแปลงเนื้อเพลงมาแต่งเป็นคำฮ่าๆ จึงเป็นการสร้างความบันเทิงใจในอีกรูปแบบหนึ่ง

เรื่องที่มีการพรรณนาธรรมชาติอย่างละเอียดลออ การพรรณนาธรรมชาติ
อย่างละเอียดลออนี้ ผู้อ่านผู้ฟังจะได้รับความเพลิดเพลินบันเทิงใจจากการสร้าง
จินตนาการอย่างกว้างไกลตามถ้อยคำที่ผู้แต่งกล่าวอย่างละเอียด กังวาลอย่าง

...เราจักสร้างสวน เอนนวล-
น้องไท่ ริมฝั่งกว้างงกกา
มีดอกพราหมณ์ + + + + +
ทั้งงาคอกสร้อย สะแล้งหอมไกล
ป่งใบเป็นน้อย สะหลิดคาบาน
คอกน้อย เองจีนกาหลง
เหมือนคนมาลัย บานแบ่งสร้อยเครือมี
ไผ่กิ่งไคน้ำ กาลังเป็นจี คอกสาระปี
หอมคืบหน้อย คอกแก้วพิบูล
คอกอุณคอกสร้อย ป่งใบซอนคอกน้อย
กุหลาบหอมนวล ค่ายวงคำฮ้อย
ยี่สุนโตขาวงาม ลั่นทมแดงจำ
+ + + + +
กาลังจีหลาม กุหลาบเหลืองงาม
เป็นเครือขึ้นเกี้ยว + + + + +
ทั้งงาคอกเสี้ยว สะยอมปวงกอกไค
คอกเบญจวรรณ หวันขึ้นต้นไม้
หอมทั่วไคอุทยาน...

เราจะสร้างสวนที่ริมฝั่งแม่น้ำกว้าง
นะน้อง ใ้มีคอกสารพัดชนิดทั้งจำปี จำปา
มะลิลา กระดังงาพวง สะแล้ง (คอกไม้ป่า)
ส่งกลิ่นหอมไปไกลผลิบเรียงรายเป็นแถว
คอกขจรสีเหลืองอ่อนคอกเล็ก ๆ อัญชันและ
กาหลงงามเหมือนมีคนมาลัยเป็นเถา
คอกประยงค์และคอกไคร้ น้ำกำลังตูม
สารภีส่งกลิ่นหอม คอกแก้ว คอกพิบูล
กระดินพิมานเป็นพวง แหม่นชวนดูกับใบ
กุหลาบ ล่ำควน คอกคำและคอกคำฮ้อย
ยี่สุนโตขาวงาม ลั่นทมสีแดงค้ำกำลังตูม
การคาช กุหลาบเถาดีเหลืองงงามยิ่ง
มณฑา กระดังงา ชงโค พวงพะยอม
และคอกไคร้ คอกเบญจพรรณหลายหลาก
พันธุ์ต้นไม้นี้หอมตลอดสวน

"ไปตามอารมณ์" ของ หมองจินะ มะระหอย

จากตัวอย่างจะเห็นว่า เป็นการชมสวนดอกไม้ซึ่งผู้แต่งกล่าวถึงดอกไม้นานาชาติไว้อย่างละเอียด ชวนให้นึกถึงภาพของอุทยานที่มีดอกไม้สวยงามสะพรั่ง และวรรคสุดท้ายของคำประพันธ์ที่ว่า "หอมทั่วไคอุทยาน" ก็ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังระลึกถึงกลิ่นหอมอันกลบอบอวลของดอกไม้เหล่านี้ได้เท่า ๆ กับการเห็นภาพอันสวยงาม การสร้างจินตนาการในเรื่องที่เกี่ยวกับความงดงามของธรรมชาตินี้เป็นสิ่งที่สร้างความบันเทิงใจได้อย่างหนึ่ง

การพรรณนาธรรมชาติอย่างละเอียดลอออีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นการชมป่าที่กล่าวถึงพันธุ์ไม้และสัตว์ป่าไว้อย่างไพเราะน่าฟัง ดังคำประพันธ์

...พอได้เวลา ปากันเดินห่อ
 หลอลงคอยหลับจัน มั่นจอมจันใจ
 ห้วยไคร้แห่งนั้น เป็นป่าโลกว่างคงไพร
 ใบเปาไม้แฉะ หยาดขาวเป็นโขง
 ปีนระวง ปูดอยขอบกัน ไม้คู่ไม้แดง
 ไม้สักเคียนหิน ส่องลายวเลียดฟ้า
 ไม้สักไม้เลง ไม้เค็งหกฟ้า
 ยายเป็นตำในคง ไม้เหี่ยวใบจัน
 ส่องล้าสูงสูง เคื้อเกี้ยงไทรสูง
 นมจิวหมากห้า เกียะและสน
 สอยบนเป็นผ้า ไม้กอนตาหมากชัก
 มูกน้อยมูกหลวง มีสารพัด
 สัตว์สิ่งถวนนานา ถวนแทนก
 วิหคภักษา เขาขาวากป่าคา
 อีตูและอื่น บ้างลอกแหวคง
 นกปากชะมัน ตะเหวาวอนร่าร้อง
 จุตนป้อเฮย แลหม้อปากว่อง

พอได้เวลาจึงพากันออกเดินอย่างรีบด่วน
 ลงจากเขาที่สลักรับช้อน รู้สึกเหงาใจ
 ให้สภาพป่าห้วยไคร้แห่งนั้น ไม้เค็งไม้รัง
 เรียงรายไปตามแนวป่าขอบเขตแห่งภูผา
 ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้สัก ไม้ตะเคียน
 ส่องล้าสล้างเนียดฟ้า ไม้สัก ไม้เลง
 ไม้เค็ง และรกฟ้า เรียงรายเป็นแนวทึบในคง
 ไม้เนื้ออ่อน (จัน, เหี่ยว) ส่องล้ากันสูงลิ่ว
 ไม้มะเคื้อ ไม้ไทร ไม้ฉมว้างและไม้หว้า
 ต้นสนชนิดต่าง ๆ มีลำต้นสูงชะลูดปลอมเมฆ
 ไม้จิงชี หมากชัก (ผลไม้ป่า) ไม้โมกมัน
 ชนิดใหญ่ ชนิดเล็ก มีสรรพสัตว์มากมาย
 หลายชนิด มีนกและสัตว์ปีกหลากหลาย มีนกเขา
 นกขาว นกกระทากง นกแก้วสีต่าง ๆ
 บ้าง กะรอก นกแซงแซว นกไผะคด
 นกขมิ้น กุเหวาวร่าร้องเสียงแว่ววอน
 นกไผะคด นกแก้วคอสีดำนี้อย่างงาม

นกชอดช้องฉีพราย นกมุนนกเกา
 นกเป่าฝูงหลาย จับอยู่ยาย
 กินผลหมากนุ่น กระถามหงดา
 ป่าตาทางหุ่น นกยูงคาแอนพ้อน
 ตั้งนกกะถั่ว จับเพี้ยคุมร้อง
 ชันฟูตองเหมือนคน วาเจ้าเหยเจ้า
 จักเข้าไพรสน แหวนผอบน
 เป็นนกฟูเลน ปอระแวงใจ
 พระทัยตื่นเต้น หวังผีคงมาหลอกแล้ว...

นกแซงแซวที่ร้องเสียงดุจเสียงฉีพราย
 นกมุน นกเกาแมว นกเป่า จับเรียงราย
 กินผลไม้ นกตะหน นกหงส์ นกกระทา
 ทางสัน นกยูงรายรำพ้อน นกกระทั่ว
 และนกกะกลาง จับอยู่ที่ไผ่ไม้ เสียงพูด
 เหมือนคนพูดว่า "เว้าเอ๋ย เจ้าจะเข้าไปใน
 ป่าหรือ" พอแหงนหน้าขึ้นของกลายเป็นนกร้อง
 รู้สึกหาวกระแวงใจเต้น ก็กว่าถูกผีป่า
 หลอกหลอน

"อาชีพทาตง" ของ ม. มักหนอ

การพรรณนาธรรมชาติข้างต้นนี้ สังเกตได้ว่า ผู้แต่งคัดแปลงมาจากเนื้อหา
 บางตอนของคำขอเรื่องหงส์หิน ซึ่งเป็นเรื่องที่มีผู้นิยมอ่านและจดจำกันมากเรื่องหนึ่ง
 โดยเฉพาะตอนที่เป็นการพรรณนาธรรมชาติอันสวยสดงดงามดังกล่าว ผู้อ่านผู้ฟังจะสามารถ
 มองเห็นภาพต้นไม้และสัตว์ป่านานาพันธุ์ในป่ากว้างได้อย่างชัดเจน ความบันเทิงใจจึง
 เกิดขึ้นจากการสร้างมโนภาพตามถ้อยคำที่ผู้แต่งพรรณนาไว้อย่างละเอียดลออ

นอกเหนือจากลีลาจังหวะและความงามของสำนวนภาษา ตลอดจนความหลากหลาย
 ของเนื้อหาที่ได้นำมาข้างต้นแล้ว ยังพบว่าสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่สร้างความ
 บันเทิงใจแก่ผู้ฟังก็คือ การมีส่วนร่วมในรายการด้วยการส่งผลงานของตนไปออกอากาศ
 ทางวิทยุ ดังที่ผู้แต่งบางคนกล่าวไว้ในเรื่องที่ส่งไป ดังตัวอย่าง

เสียงแห่งราตรี กังวานแถมแล้ว
 ดังมาแจ้ว ๆ บ่อน้ำมันฝาง
 ฮันเสียงนั้นและ ชับกล่อมเสียงหวาน
 มากองกังวาน ว่าสวัสดิ์เจ้า

เสียงแห่งราตรีดังมาอีกแล้ว กังมาแจ้ว ๆ
 ที่สถานบ่อน้ำมันฝางนั้นแหละ เสียงหวาน
 ชับกล่อมมาแล้วว่า "สวัสดิ์เกะ" รายการเสียงเพลง
 ของน้องมีคำขอด้วย พี่ชายอาทิตย์ คนคิด

รายการเสียงเพลง ⁺อื่นายน้องเห็น
 มีทั้งคำขอคำจอย ป้ายอาหนาน
 คนคืบป้อน้อย ปากันแ่งขึ้นมีมา
 เรื่องราวสะปะ ฅมแพนณมหนา
 เรื่องของแปงกา ฅนทกน้ำท่วม
 พองเรื่องผิดหวัง พลากรักชาควัน
 พองเสียเมียแปงเลนจู พองฮาตูกสุช
 นอนก็คืบมู พองเขียนมาอุหาแพน
 แ่งมาสะปะ ลำปุ่นเจียงแสน
 เจียงใหม่ฮองแกน สะเมิงท่าข้าม
 บัวป่าวฝาง ร่องกวางท่าข้าม
 ผดแผวลาปางเงินลี อย่างไจจะตี
 แะนนามอกจี มีในคำสร้อยเรียงราย
 แ่งเรียบร้อยแล้ว เขียนเป็นจดหมาย
 ส่งตัวอื่นาย เรไรว่าอัน มอนำมันฝาง
 จ้อยาวมสัน รายการเอปี่เป็นแะ
 แปะโมงปลาย ๆ คำคีนนี้แะ
 ทางเปิดเครื่องถาดาทัง คาวตัวออกแล้ว
 หรือว่ามีหลัง ทางตั้งใจฟัง
 โทกันเป็นตั้ง ว่าคาวของฮา
 ออกแล้วว่าอัน ที่เขียนส่งไปวันนั้น
 มวนกอลาหา คงบพลาคลั้ง
 ปันนึ่งแมนหมั้นรางวัล...

พ่อน้อย เขาพากันแ่งขึ้นมา เรื่องราว
 มีสารพัดมากมาย ทั้งเรื่องของแพง
 ฅนทกน้ำท่วม ความผิดหวัง พลากรัก
 บ้างก็เสียเมียเพราะเมียมีคู่ บ้างก็ร่ำพัน
 เรื่องความทุกข์ความสุขจนนอกคิคอย่าง
 กลุ้มใจ บ้างก็เขียนมาพูดเรื่องแพน
 แ่งมาสารพัด ทั้งลาปูน เจียงแสน
 เจียงใหม่ ร่องแกน สะเมิง ท่าข้าม
 พรวา ฝาง ร่องกวาง ท่าข้าม
 ทะลุถึงลำปาง เถิน ลี อย่างไจจะตี
 ก็แะกันมาในคำเรื่องต่าง ๆ แ่งเรียบร้อย
 แล้วก็เขียนจดหมายส่งถึงเรไรที่สถานีวิทยุ
 มอนำมันฝาง ซึ่งเอปี่ทอแปเขาสนับสนุน
 เวลาสองทุ่มกว่า ๆ คำคีนนี้แหละทุกคน
 ทางเปิดเครื่องรอรับฟังว่าคาวของตัวเอง
 ออกแล้วหรือยัง หรือว่ายังอยู่ข้างหลัง
 ทางตั้งใจฟังอย่างจควอ แล้วยกกัน
 โทเสียดังว่าคาวของฮาออกแล้ว ออก
 แล้วจริง ๆ ที่เขียนส่งไปวันนั้นแะ
 เพราะไหม ^ คงไม่พลาคลั้งรางวัล
 พันหนึ่งแะ

"รวมรายการ" ของ ผักไผ่น้ำ

จากตัวอย่าง ผู้แต่งได้กล่าวถึงรายการคำขวัญทางวิทยุว่า มีผู้แต่งทุกเพศ
ทุกวัยจากท้องถิ่นต่าง ๆ หัวภาคเหนือส่งผลงานของตนไปรวมในรายการ สำหรับ
บรรยากาศในการรับฟังนั้น ผู้แต่งกล่าวว่า เมื่อถึงเวลาประมาณสองทุ่ม ทุกคนต่างเปิด
เครื่องรับวิทยุฟังอย่างตั้งใจว่าเรื่องของตนจะออกอากาศในวันไหน หากได้ยินเรื่องที่
ตนแต่งส่งไปออกอากาศ ผู้แต่งและเพื่อนบ้านที่รับฟังอยู่ด้วยกันก็จะพากันโห่ร้องด้วย
ความดีใจ จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในรายการด้วยการแสดงความสามารถของตน
ให้เป็นที่ยอมรับนับเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดความบันเทิงใจทั้งผู้แต่งเองและผู้ฟังคนอื่น ๆ
ในหมู่บ้านด้วย

กล่าวได้ว่า วรรณกรรมคำขวัญได้แสดงบทบาทนี้อย่างสมบูรณ์โดยคุณสมบัติพิเศษ
นั่นคือ องค์ประกอบทางด้านท่วงทानองที่ไพเราะอันเกิดจากลีลาของคำ ความงามของ
ภาษาที่มีการเล่นคำ หลากคำ และโวหารชนิดต่าง ๆ ที่เป็นการเปรียบเทียบอย่างลึกซึ้ง
คมคาย ทั้งยังประกอบไปด้วยการนำเสนอเนื้อหาอันหลากหลาย โดยเฉพาะเรื่องที่
แต่งขึ้นเพื่อมุ่งสร้างความบันเทิงใจ ได้แก่ เรื่องที่เป็นการโต้ตอบหรือกระเซ้าเซ้าแหย่กัน
เรื่องตลกขบขัน เรื่องที่แต่งขึ้นจากเนื้อเพลงที่ได้รับความนิยม และเรื่องที่เป็นการ
พรรณนาธรรมชาติอย่างละเอียดลออ สิ่งสำคัญประการสุดท้ายคือ การที่รายการคำขวัญ
ทางวิทยุเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นหรือความสามารถของตนด้วย
การแต่งคำขวัญส่งไปรวมในรายการ ทั้งนี้ว่าเสริมสร้างบทบาทของวรรณกรรมคำขวัญ
ในด้านนี้เช่นกัน

เป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสาร

วรรณกรรมคำอำมับทบาทเป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสารระหว่างคนในสังคม ซึ่งมีด้วยกัน 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือผู้แต่งคำอำ หรือนักข่าว อีกฝ่ายหนึ่งคือผู้รับสาร ได้แก่ นักข่าวด้วยกันและผู้ฟังทั่วไป

ในการวิเคราะห์บทบาทดังกล่าว จะจำแนกออกเป็น 2 ประเด็นตามลักษณะของข่าวสาร คือ ข่าวสารเฉพาะกลุ่ม และข่าวสารเพื่อสังคมโดยส่วนรวม ดังนี้

ข่าวสารเฉพาะกลุ่ม หมายถึง ข่าวสารที่อยู่ในแวดวงของนักข่าวและสนองตอบความต้องการของนักข่าวในเรื่องต่าง ๆ เช่น การประกาศหามิตร การประกาศหาศัตรู การติดต่อสื่อสารในเรื่องความรักและเรื่องอื่น ๆ ตลอดจนการติดต่อสื่อสารถึงญาติมิตรที่อยู่ห่างไกล เป็นต้น วรรณกรรมคำอำที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับข่าวสารต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ถือว่ามีบทบาทเป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสาร ดังตัวอย่าง

ก้มหน้าเขียนกลอน ก้าวอนคำจอย
 ทือเป็นเรื่องถ้อย สุนทรโวหาร
 พับใส่ซองไว้ ส่งเขารายการ
 ของตัวนงคราญ เรไรบีเจ้า
 ครั้นถึงเวลา เตียนกานั่งเฝ้า
 ฟังผลงานเฮา แต่งคิด
 เปื่อประกาศหา บรรดาญาติมิตร
 ที่ชอบคำสร้อย ขอใย หากว่า-
 มิตรคำว คนใดสนใจ ก็ขอตอบไป
 เป็นสารคำสร้อย น้องอโณทัย
 ทรมารยน้องหย้อย จะนั่งรอฟัง
 ตอบรับ ทุก ๆ เวลา คำวออกมาบับ

ก้มหน้าเขียนคำวให้เป็นถ้อยคำที่ไพเราะ
 แคว่พับใส่ซองส่งไปถึงรายการขอพี่เรไร
 ครั้นถึงเวลาก็นั่งรอฟังผลงานของเรไรที่
 เขียนไปประกาศหามิตรที่ขอบแต่งคำว
 หากมิตรนักข่าวคนใดสนใจก็ขอให้เขียนคำว
 ตอบไป น้องอโณทัยจะนั่งรอรับฟังอยู่ตลอดเวลา
 เมื่อคำวออกอากาศมาบับ น้องจะรีบตอบ
 โดยเร็ว ยินดีตอบรับด้วยความเต็มใจ
 ไม่ให้ผู้ใดผิดหวังเลย

น้องจดตอบหื้อ เร็วไว ยินดีตอบรับ
 ด้วยความเต็มใจ บ่หื้อคนใด
 ผิดหวังเนอเจ้า...

"ประกาศหามิตรคำว่สนใจ" ของ อโณทัย รัชชนะ

จากตัวอย่างข้างต้นชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรมคำว่มีหน้าที่เป็นสื่อกลางในการ
 ประกาศหามิตร โดยนักคำว่ระบุว่าต้องการมิตรที่เป็นนักคำว่เหมือนกัน เพื่อจะได้
 แลกคำว่ฮาโต้ตอบกันไปมาได้ ทั้งยังสัญญาว่าหากมิตรนักคำว่คนใดติดต่อไปแล้วจะ
 รีบตอบให้ทราบทันทีด้วยความเต็มใจอีกด้วย

วรรณกรรมคำว่เรื่อง "ประกาศหามิตร" มีบทบาทในการกระจายข่าวสาร
 หามิตรของนักคำว่เช่นกัน แต่แตกต่างจากตัวอย่างข้างต้นคือผู้ส่งสารเป็นฝ่ายชาย
 ดังตัวอย่าง

คีนี่ส่งสาร มาชานปากป่อง
 เอ็นไปหื้อหอง ลานนา
 ด้วยไค้มีมิตร ลิขิตวาตา
 เอ็นกันไปมา จ.ม.ตอบถ้อย
 เบื่อหื้อคลายเหงา เนอเลาแขนบ้อง
 เชื่อมสัมพันธ์ของ ผูกมิตร
 ยามมีปัญหามาช่วยกันคิด
 และปลอบขวัญหื้อ ยามตรม...

คีนี่ส่งข่าวไปหื้อทองถิ่นลานนา เพราะ
 อยากมีเพื่อนเขียนจดหมายโต้ตอบกันเพื่อให้อย
 เหงา เป็นการ เชื่อมสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน
 เมื่อมีปัญหาก็ช่วยกันคิดและปลอบขวัญใน
 เวลาที่มีความทุกข์

"ประกาศหามิตร" ของ นิกร ศรีคุ้มขง

ตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมคำว่มีบทบาทในการ เป็นเครื่องมือ
 ประกาศหามิตรระหว่างนักคำว่ด้วยกัน จุดมุ่งหมายคือแลกคำว่ฮาโต้ตอบกันเพื่อผ่อนคลาย
 ความเหงา และช่วยกันคิดแก้ไขปัญหาหรือปลอบขวัญเมื่อมีทุกข์ ซึ่งผลสำคัญที่ตามมาก็คือ
 การเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างนักคำว่ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

การประกาศหามิตรอีกลักษณะหนึ่ง เป็นการประกาศหามิตรต่างเพศ หรืออีก
 นัยหนึ่งก็คือคู่ครองนั่นเอง ซึ่งผู้ประกาศหามิตรมีทั้งชายและหญิง ดังกาประพันธ์

ขอเอาความใน หัวใจที่นึก
 ต่างหมักบันทึกลง และสมุดเขียน
 เอาความเปล่าว่าง จากอกทองเหรียญ
 เป็นสารกราบเรียน อ่านวนป้อาย
 ขอเป็นสื่อกลาง พอหลังจะได้
 หนีใจเอ็นดูเล็กน้อย เพราะแฟน-
 รายการ คุณมีป้อราย
 สะปะหนุ่มเฝ้าจ่ายหญิง ขอคุณช่วยเขา
 เฉพาะเพศหญิง ขอผมสักหญิง
 พอหลังจะได้ อยู่ใกล้หรือไกล
 ตามใจป้อาย แต่ก็มีแฟนตา
 วาผมทองเหรียญ เคือนทกปีมา
 พ.ศ. แปดห้าป้อดี นับได้อายุ
 สี่สิบสองปี ป้อดีป้อดี บ่หนุ่มบ่เฝ้า
 เป็นบ่าวเค็นเค็น มาเมินแล้วเจ้า
 บ่มีเมียแบ่งร่วมชอน หน้าหนาวก็หนาว
 หน้าร้อนก็ร้อน บ่มีกูออนเคียมคิง
 ขอบุญช่วยจัก ไคบ่ฮักหญิง
 นิสยใจจริง สักคนเตอะเจ้า...

ขอเอาความในใจที่คิดต่างหมักและสมุด
 เขียน เอาความเปล่าเปลี่ยวจากอกของ
 ทองเหรียญเป็นสารกราบเรียนที่อ่านวน
 ขอเป็นสื่อกลางคงพอจะได้ เห็นใจสงสาร
 ค่วยเกิดเพราะแฟนรายการของคุณมีป้อราย
 ทั้งหนุ่ม แก่ ชายหญิง ขอคุณช่วยเสาะหา
 เฉพาะเพศหญิง ขอผมสักคนคงพอจะได้
 อยู่ใกล้หรือไกลตามใจพี่ แต่ที่มีแฟนแล้วไม่รับ
 บอกว่าผมทองเหรียญที่เกิดเคือนทก ปีมา
 พ.ศ. แปดห้า นับได้อายุสี่สิบสองปีป้อดี
 ไม่หนุ่มไม่แก่เป็นหนุ่มโสดมานานแล้ว
 ยังไม่มีเมียรัก หน้าหนาวก็หนาว
 หน้าร้อนก็ร้อน ไม่มีคนรักมาแนบกาย
 ขอบุญช่วยชักนาให้ไคบ่ฮักหญิงที่จริงใจ
 สักคนเกิด

"คิด" ของ ทองเหรียญ นางแล

วรรณกรรมคำอาเรื่อนี้มีบทบาทในการประกาศหาคู่ครองของนักกาวชายไว้
อย่างชัดเจนว่า ต้องการมิตรที่เป็นเพศหญิงเท่านั้น ทั้งนี้เพราะตนเป็นหนุ่มโสดมานาน
และยังขาดคนรักแนบข้าง ดังนั้นวรรณกรรมคำอาจึงเข้ามามีบทบาทในการกระจาย
ข่าวสารให้สาว ๆ ทุกคนได้ทราบ โดยมีผู้จัดรายการเป็นสื่อกลางในการกระจายข่าวสาร
ครั้งนี้

นอกจากจะมีบทบาทในการเป็นเครื่องมือในการประกาศหาคู่ครองของนักกาว
ชายแล้ว วรรณกรรมคำอาทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการประกาศหาคู่ครองของนักกาว
หญิงด้วยเช่นกัน ดังคาประพันธ์

ขอเอาสลิด ติดกับน้ำแค้น
หวนกอดก้านปูเลย แถมสารคำวจี
สลดของทองเตย ขออาอานวย
ประกาศจิมเจ้า กุหลาบไร้นาม
บ่มีกูเฝ้า ซ้ำอยู่คนเดียวเปลวว่าง
บ่ว่าไฉน ป้อหมายป้ออ้าง
บ่าวจีบวเฒ่าก็ดี ที่มีลูกแล้ว
เมียซำบหนี น้องบ่ยินดี ต้อนรับเนอเจ้า
ถ้าหากสนใจ กุหลาบน้องเฒ่า
ข้าเจ้ายินดีต้อนรับ...

จะเอาดอกขจรมาติดเงารางจี้รักจริง
กับต้นไพล น้องได้สอสารแห่งมิตรใส่ซอง
ซึ่งหาจากใบเตยหอมถึงอาอานวยเพื่อ
โปรคประกาศให้ทั่ว กุหลาบไร้นาม
(ผู้แต่ง) ยังไม่มีกูเฝ้าแทน อยู่อย่างว่าง
เปล่าเปลี่ยวเดียวดาย ไม่ว่าใครที่ไหน
พอมาย พอร้าง หนุ่มรุ่น หรือหนุ่มวัยดึก
น้องขอต้อนรับหมด เว้นแต่คนที่มีลูกเมียแล้ว
เท่านั้น น้องไม่ยินดีสมาคมด้วย ถ้าหาก
สนใจน้องกุหลาบก็ยินดีต้อนรับ

"กาวประกาศหามิตร" ของ น้องกุหลาบไร้นาม

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า นักกาวหญิงประกาศจุดประสงค์ของตนไว้อย่างชัดเจน
ว่าต้องการมิตรต่างเพศ ไม่ว่าจะเป็นหนุ่มในวัยใดก็ยินดีต้อนรับหมด ยกเว้นผู้ที่มีครอบครัวแล้ว
เท่านั้น หากสนใจให้ติดต่อกมาได้

ในการประกาศหาคู่ครองนี้ นักข่าวได้เรียบเรียงกรรมคำอำของอำนวยว่า "คำวไซ" ดังคำประพันธ์ว่า "ขอเอาสลิดติดกับน้ำแน หวันกอดก้านปูเลย แถมสารคำวใจ สอดของทองเตย ขออำนวย ประกาศจิมเจ้า ทั้งนี้เพราะในสมัยก่อนการติดต่อสื่อสารในเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาวจะใช้จดหมายรักที่เรียกว่า "คำวไซ" ซึ่งเทียบได้กับเพลงยาวของภาคกลางนั่นเอง

น่าสังเกตว่าการประกาศหามิตรต่างเพศหรือคู่ครองนี้ ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายเสนอความต้องการก่อนได้โดยใช้วรรณกรรมคำอำเป็นเครื่องมือในการกระจายข่าวสาร นับว่าสังคมปัจจุบันเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถแสดงออกในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศได้อย่างเต็มที่ทัดเทียมกับผู้ชาย ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอิสระในการเลือกคู่ครองอีกด้วย

เมื่อนักข่าวฝ่ายหญิงที่ชื่อ "น้องกุหลาบไร้หนาม" กระจายข่าวสารดังกล่าวแล้ว ปรากฏว่ามีผู้ที่สนใจอยากสมัครเป็นคู่ครองได้แต่งข่าวอำติดต่อสื่อสารมาดังนี้

กลอนสนา แบ่งำตอบตำ
กอยฟังเตอะหล้า กุหลาบไร้หนาม
ที่อยู่เจียงคํา ต. เวียงแห่งทอง
พี่น้องทองปอนด์ แต่งกลอนตอบถอง
ถึงตัวคนงามร่างแก้ว ไคยีนคำวกลอน
ของน้องแล้ว ก็สนใจอันในคอ
ไคแน่นใจแต่ ป้อสร้อยคอกป้อ
ไคแน่นในคอ พี่นอเปียงอัน
จึงแต่งเป่นกลอน ชอนมาสอคั่น
หื้อรีบเร็วพลันเต็มช่อน ไคแฝง-
แอบข้างนอนบิง

คากลอนประจำปี โปกรับฟังเกิด
น้องกุหลาบไร้หนามที่อยู่เจียงคํา
คาบลเวียง พี่นอทองปอนด์ไคแต่งกลอน
ไคตอบถึงเจ้าคนงามผู้มีรูปร่างแบบบาง
พี่ไคฟังคำวกลอนของน้องแล้วก็สนใจยิ่งนัก
เพื่อให้สนใจพี่พ้อสร้อยคอกป้อ พี่จึงรีบ
แต่งกลอนมาถึงน้อง ด้วยความที่หวังว่า
จะได้เป็นคู่อิงแอมของน้อง

"คำวถองน้องกุหลาบไร้หนาม เจียงคํา" ของ ทองปอนด์ สมศรี

จากคาประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า เมื่อได้ทราบข่าวแล้ว ทองปอนด์ สมศรี" ได้แต่งคำขวัญติดคอเพื่อสมัครเป็นคู่ครองตามที่ "น้องกุหลาบไร้หนาม" ได้แจ้งความประสงค์ไว้ ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า วรรณกรรมคำขวัญมีบทบาทเป็นเครื่องมือในการติดคอและกระจายข่าวสารในเรื่องความรักระหว่างนักกวีชายหญิง

การติดคอสื่อสารในเรื่องความรักระหว่างนักกวีชายหญิงนี้ เมื่อทั้งสองฝ่ายรู้จักกันเคยกันแล้ว ก็อาจโต้ตอบหรือเกี่ยวพาราสักกันโดยผ่านทางวรรณกรรมคำขวัญได้ ดังคำประพันธ์

บุญเหลาปีไท้ เป็นโคจหา
 คีน้องลัดดา ทอมาท้ออาย
 เลยคักเงียบหาย ปลอยใจน้องหมาย
 เหมือนน้องอุมาแมนคัต หัวใจดวงเคียว
 คีน้องมออัน เลยคกอยูกันน้ำทา
 คราวนานปานนี้ เน่าแล้วจหา
 หัวใจลัดดา จมอยู่ลุมไ้
 ในน้ำแม่ทา ออกมายไ้
 ปีหยังใจคากำมี คานิกมถึง
 จะเป็นอย่างนี้ กลายเป็นอย่างอีไ้ใจคน
 น้องมาเสียฮู้ ที่ไ้ลุ่มหลง
 แป้งใจชื่อตรง ฮักกาทัวอาย
 ลักแต่ตัวจาย เจ้าโหมตาควย
 ปีบยินดีทอนฮับ เพราะวาทัวจาย
 แฟนหลายมากนัถ เลยคักเงียบมิง-
 เย็นวอย บตอบหื้อน้อง
 ลบลายหายสอย ขอลอเนอมอย

พี่บุญเหลาที่รักเป็นอย่างไรหรือ ที่น้อง
 ลัดดาตอบมาถึงพี่เลยเงียบหาย ปลอยให้ใจ
 น้องเป็นมายเหมือนน้องพุทมาตรงเผง
 หัวใจดวงเคียวที่น้องมอไปให้นั้นเลยคกอยู
 กันน้ำแม่ทา นานปานนี้เน่าแล้วหรือ
 หัวใจลัดดาที่จมอยู่ใต้น้ำแม่ทาออกมาไม่ได้
 พี่ทำไมใจคำเหลือเกินคานิกไม่ถึงว่าจะเป็
 นอย่างนี้ กลายเป็นแบบนี้ไปใจคน น้องเสียว
 ที่ไ้ลุ่มหลง ทาใจชื่อตรงรักแต่ตัวที่
 ที่แท้แล้วตัวพี่นั้นไม่ยินดีทอนรับเพราะว่าพี่มี
 แฟนหลายคน เลยเงียบหายไปไม่ตอบให้น้อง
 ได้ทราบ หายเงียบไปเลยพอก่อนนะ คน
 สับปลับ หรือว่าพี่ย้ายไปอยู่ในป่าช้าแล้ว
 น้องรอฟังข่าวจนใจเมื่อยล้า ไม่ทราบข่าวคราว
 ชักแจ้งอย่างใดเลยหรือว่าพี่มัวล้งเลใจว่าจะ
 รักคนไหน คัดใจไม่ได้ ระวังนะพี่ที่รัก
 จับปลาสองมือแบบนี้ ... หัวใจของพี่กระต้าง

คนสัปหลี่ กาวา⁺คั่ว⁺จาย
 ย้ายเสียดจากหนี ไปอยู่⁺ในคองป้า⁺จา
 น่องรอฟังหา ใจคา⁺เมือ⁺ยล้า
 บั๊⁺บ่ง⁺แจ้ง⁺สันโค กาวา⁺ปี้⁺ไท้
 เมอลังเล⁺ใจ จะชัก⁺คนโค
 ตัก⁺ใจ⁺บัก⁺ได้ ระวัง⁺เนอ⁺ตัว
 เจ้า⁺หัว⁺คำ⁺ไท้ จับ⁺ปลาส⁺สอง⁺มือ⁺แบบ⁺นี้...
 หัว⁺ใจ⁺ปี้⁺ไท้ กระจ่าง⁺เหมือน⁺ซอน
 หา⁺ความ⁺แนน⁺อน บั๊⁺ลัก⁺หน้อย
 จุน⁺อง⁺กอง⁺หา ใจ⁺คา⁺ละ⁺ห้อย
 หื้อ⁺เป⁺น⁺แนว⁺ลอย⁺แตก⁺จัก⁺ กัน⁺เกียม-
 เจือก⁺หนัง เจือก⁺โซ⁺จะ⁺มัต
 บ⁺เป⁺น⁺คัง⁺อัน⁺ลัก⁺ก่า บุญ⁺เหลา⁺ปี้⁺ไท้
 เลย⁺บั้น⁺หลัง⁺ตำ⁺ น้ำ⁺ตา⁺คา⁺บึง
 บาย⁺บาย⁺เนอ⁺เจ้า บาย⁺บาย⁺เนอ⁺อาย

เหมือน⁺ซอน⁺ไม้ หา⁺ความ⁺แนน⁺อน⁺ไม้⁺ได้⁺แม่⁺แต⁺น้อย
 หลอก⁺น่อง⁺ให้⁺รอก⁺คอย⁺ใจ⁺ของ⁺คา⁺ละ⁺ห้อย⁺และ⁺เป⁺น
 รอย⁺แตก⁺กร้าว อุก⁺คำ⁺ห์⁺เท⁺รีย⁺ม⁺เชือก⁺หนัง⁺และ⁺
 โซ⁺จะ⁺มัต กลับ⁺ไป⁺เป⁺น⁺คัง⁺นั้น⁺ ฝึ⁺บุญ⁺เหลา⁺ที่⁺รัก
 เลย⁺หัน⁺หลัง⁺ให้⁺ คา⁺คอง⁺น้ำ⁺ตา⁺ไหล⁺ บาย⁺บาย
 นะ⁺คะ⁺ฟี่

"ผิดหวัง" ของ ลัคดา แผลงฤทธิ์

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า การติดต่อสื่อสารในเรื่องความรักระหว่างนักค้า
 หึงชายเป็นไปในลักษณะของการติดต่ออย่างรุนแรง โดยนักค้าฝ่ายหญิงถือว่า
 ฝ่ายชายที่หลอกให้ตนลุ่มหลงแต่เพียงฝ่ายเดียวว่า ที่เจ็บหายไปคงเป็นเพราะฝ่ายชาย
 มีคนรักอยู่แล้วหลายคน หรือไม่ก็ล้มหายตายจากไปเสียแล้วจึงไม่ได้แต่งงานส่งชวามา
 และยังกล่าวด้วยความระแวงว่าฝ่ายชายคงจะตัดสินใจไม่ได้ว่าจะรักใครดี จึงยังนั่งเจ็บ
 อยู่ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ฝ่ายหญิงถึงกับประณามฝ่ายชายว่าเป็นคนต้นปลัม คำประพันธ์
 ว่า "ขอ⁺บอ⁺เนอ⁺มอย คน⁺สัป⁺หลี่" และยังเปรียบเทียบอีกว่ามีจิตใจกระต้างเหมือน⁺ซอน⁺ไม้
 ที่ปราศจากความรู้สึก ในตอนท้ายผู้แต่งได้กล่าวถึงความตั้งใจในตอนแรกของตนว่าคิดจะ

ผูกมัดฝ่ายชายไว้อย่างเหนียวแน่น ไม่ยอมให้ไปเป็นของใครอีกเลย แต่การณ์กลับไม่เป็นไปตามที่มุ่งหวัง ทั้งนี้เพราะฝ่ายชายหันหลังให้อย่างไม่มีเยื่อใย เมื่อเป็นเช่นนี้ฝ่ายหญิงจึงต้องเอยคำอาวาทา กังคาประพันธ์ในตอนท้ายที่ว่า "บายบายเนอเจ้า บายบายเนอ้าย"

เมื่อฝ่ายชายได้รับข่าวสารดังกล่าวจึงได้แต่งคารวอำภุเสชชอกกล่าวหาของฝ่ายหญิง พร้อมทั้งยืนยันความรักอันมั่นคงที่มีต่อฝ่ายหญิงด้วย ดังคาประพันธ์

ไคยีนกลอนสาร บทความกว้างซัด
ของตัวสาวน้อยลัดดา ว่าตัวปี่นี้
บ่ดีนักหนา ถ้าอุกอนมา บ่มีจริงไค
หัวใจของนาย แม่ใหม่แพรฝ่าย
ยังอยู่ที่จ่ายปี่นี้ บ่ไคขวางไป
ฮื้อจ่ายหลีกลิ หนีจากตัวข้าป้อจ่าย
บ่ขุนงั้น ฮื้อไคใจใจ
ความฮักของจ่าย ยังมีก้าเจ้า
ถ้าบ่จะตาย ไปจากน้องเห็น
ขอบอกนางเขว่ที่ฮัก ขอตายบ้านนาย
แม่สายสลัก ลัดคาน้องหล้าแมหญิง
ฟังว่าปี่ไค หายคักคันตึง บ่ตอบยุพิน
เพราะบ่อยู่บ้าน บ่ใจแกตัว
บ่กลัวบ่หยาน บ่จ่อ่านวยลายกต
น้องเลยเขียนมา วาจาประชด
แจ้งตัวมอนชาจ้งเลย ไคกังคาวนั้น
ปี่จั้นเงย บ่เกียดไหนเลย
เฉยเพราะฮักเจ้า ... บุญมีหน้อยนัก
หากวาสนา ก้าจุนปี่ยา ลัดคาบป่น

ไคยีนกลอนสารที่มีเนื้อความตักลัมพันธ์ของ
ตัวสาวน้อยลัดดา ว่าตัวปี่นี้ไม่ดีนักหนา
คาพูดที่เคยพูดมาไม่มีความจริง หัวใจของน้อง
ยังอยู่ที่ตัวปี่นี้ ไม่ไคทิ้งขว้างหรือหนีไปจาก
ตัวปี่ ปี่ไม่หลอกดวงน้องไคเข้าใจ ความรักของ
ปี่ยังมีแต่น้อง ถ้าปี่จะตายไปจากน้องก็ขอ
บอกน้องที่รักว่าขอตายที่บ้านของน้องผู้เป็น
ที่รักคือน้องลัดดา อย่าเฟิงว่าปี่ว่าหายเจ็บไป
ไม่ตอบน้อง เพราะปี่ไม่ไคอยู่บ้าน ไม่ใช่พูด
แกตัว ปี่ไม่กลัวเกรงและไม่ไคหลอกคุณอ่านวย
ให้พูดเท็จ น้องเลยเขียนมาพูดประชดแจ้งตัวปี่
ด้วยความเกลียดชัง ไคกังคาวของน้องปี่ก็
นึ่งเฉยไม่โกรธเลยเพราะปี่รักน้อง ...
บุญมีน้อยเหลือเกิน หากวาสนาค้าจุนที่
ลัดคาจะไม่พันเง้อมป้อของปี่ จะหมายปอง
ตัวน้องอย่างจริงจังเพื่อเอามาเป็นภรรยาที่รัก
ไคแนบชิดกันถึงตายไปก็ไมลืมน้องลัดดา หากมี
บุญไคจะไปหาน้องลัดดา ไปพูดจาที่บ้าน
หาไม่รับบายบายละน้อง เกลียดปี่แล้วหรือ

เจื่อมมือของจาย จักไปเพื่อมสัน พี่ไม่หลอกใครให้ใจสะท้อนหรือหัวใจแหลกสลาย
 จะเอาหน้ามดแต่กัก ไว้เป็นเมียแบ่ง เพราะพี่ คนอย่างนี้ไม่รักใครนอกจาก
 เคียมแฝงอวบพิก ตายบ่ลืมได้ลัดดา น้องลัดดาผู้เป็นสายใจของพี่ ... พี่เลยเขียน
 บุญมีไว้ให้ หลังได้ไปหา เยือนน้อง- ถามมาที่นี้ว่าหัวใจยังดีไหนน้อง ถ้าไปบ้านน้อง
 ลัดดา อูจาที่บ้าน หยงฟังบายบาย เอาเชือกหนังมากล่องคงจะใบพันทาน เอาใยบัว
 หานายที่อ้าง จังมีกานายฮ่างกอม มามัคบุญเหล่าไว้ดีกว่าเชือกหนังไม่ต้องเอา มัน
 บี้บ่หลอกไผ ย้อใจสะท้อน จะขาดได้ มันไม่เห็นยว มัดได้เคี้ยวเคี้ยว
 หัวใจแตกก่อนเพราะจาย คนอย่างปี่นี้ เท่านั้น ไม่เหมือนสายใยบัวที่มัดได้ร้อยปีหมื่นปี
 บี้บ่ฮักไผ นอกจากถานาย หนคีเหลือเกินไม่ขาดลงได้ เอาเถอะน้องดา
 สายใจแห่งข้า ... บี้เลยเขียนถาม เอามากล่องบุญเหล่า ใบรักไม่หลงไม่คึกมาหา
 มายังดีที่นี้ หัวใจยังดีก่อนน้อง ที่บ้านหรือก่อน้อง
 ถ้าไปบ้านนาย สายหนังมากอง
 คงบอดไค้บงเขาว์ ใยบัวกาน้อง
 มัดก่องบุญเหล่า เชือกหนังบ่เอา
 จักปู้ขาดได้ มันบ่พอเห็นยว
 กาเคี้ยวแต่ใส่ บ่เหมือนสายใจบัวมัด
 ร้อยปีหมื่นปี หนคีแต่กัก บ่หนาปู้ด-
 ได้เนอเฮา เอาเถอะคาน้อง
 เอาก่องบุญเหล่า บ่ฮักบ่เบา
 บ่กิดแอวบาน

‘ยังฮักและคิดถึง’ ของ บุญเหล่า เกตกาแห่ง

ฝ่ายชายที่ชื่อ ‘บุญเหล่า เกตกาแห่ง’ ได้แก้ออกจาวหาของฝ่ายหญิงคือ
 “ลัดดา แผลงฤทธิ์” ว่าสาเหตุที่ตนเจ็บบหายไบนั้นเพราะไม่ได้อยู่บ้าน และที่ถูกต่อว่ามา
 ว่าคงจะตายไปแล้วนั้น หากจะต้องตายจริง ๆ แล้วก็จะขอไปตายที่บ้านของน้องลัดดา

บุญเหลาได้ยืนยันถึงความรักอันมั่นคงของคนที่มีต่อลัคคาว่า แม่ลัคคาจะต่อว่าอย่างไร
 คนก็ไม่ถือโกรธ ทั้งยังกล่าวอีกว่าหากมีบุญวาสนาแล้ว คนจะไปสู่ขอลัคคามาเป็นคู่ครอง
 ให้ได้ คำกล่าวที่แสดงถึงความรักอันมั่นคงนี้ปรากฏในคาประพันธ์ว่า "คนอย่างปี่นี้
 ไม่มีสักไผ่ นอกจากคานาย สายใจแห่งข้า" และในตอนท้ายบุญเหลาได้โต้ตอบ
 คำกล่าวของลัคคาที่ว่าจะเอาเชือกหนังมาผูกคล้องตนไว้ นั้น ขอให้เปลี่ยนจากเชือกหนัง
 เป็นสายใยบัว เพราะจะสามารถผูกมัดคนได้ทนทานและยืนนานกว่าเป็นเวลาถึงร้อยปี
 หมื่นปีทีเดียว ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการเกี่ยวพาราสีให้ฝ่ายหญิงรับทราบ
 ความรักอันแน่วแน่มั่นคงของคนโดยไม่มี การเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไปได้เลยนั่นเอง

การแต่งคำวาท์โต้ตอบกันในเรื่องความรักระหว่าง "บุญเหลา เกตกาแหง"
 และ "ลัคคา แผลงฤทธิ์" ดังตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นนี้ทำให้มองเห็นบทบาทของ
 วรรณกรรมคำวาท์ในค่านการ เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารในเรื่องความรักระหว่าง
 หนุ่มสาวได้อย่างชัดเจนเช่นกัน

การแต่งคำวาท์โต้ตอบกันระหว่างนักคำชวยหญิงนี้ บางครั้งชาวสารที่สื่ออาจ
 เป็นไปในลักษณะของการตั้งปัญหาให้อีกฝ่ายหนึ่งโต้ตอบมาก็ได้ ดังตัวอย่าง

กลัวจุเมาลม บ่สมกำอู จุสาว- บ่านไกล มีใจหลังหลู กลัวกาชวย- บแต่ หากว่าอูจริง เป็นจริงแนแท้ ขอจวยแก้ปัญหามา หากแก้ถูกตัด เปนวาสนา บ่คงไถ้มา อยู่เหนือ- แม่นมั่น ปัญหาคอนี้ บ่ยาวบ่สั้น จักบอกบั้นจายให้รู้ อยากไคบ่จาย ป้อเนียมชอนกู มาแบ่งตุมหนอยรอตาง รอบสี่แห่งบ้าน ลีค่านมหลาย	กลัวหลอกให้หลงเชื่อคำพูด หลอกให้ สาบ่านไกลใจเอนเอียงคล้อยตาม กลัวพี่ พูดไม่จริง หากพูดจริงก็ขอให้ตอบปัญหามา ถ้าตอบถูกก็เป็นบุญวาสนา พี่คงจะได้มาอยู่ ทางเหนือเป็นแน่ ปัญหาข้อนี้ไม่ยาวไม่สั้น จะได้บอกให้พี่ทราบคืออยากไคผู้ชายที่จะมาสร้าง กระหมอนน้อย รอบบ้านของน้องทั้งสี่ค่านจะได้ หรือเปล่าพี่ชาย ขอตอบคำถามของน้องก่อนเถิด

รอบรั้วบ้านนาย จักโคกอเจ้า
ป้อปัวไกวก้าน ปอตอบตัวนายก่อนเตอะ...

‘ตอบการคุณประยงค์’ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

จากตัวอย่าง นักกล่าวฝ่ายหญิงได้ตั้งปัญหาให้ฝ่ายชายตอบมา โดยกล่าวเป็นนัยว่า หากฝ่ายชายแก้ปัญหาได้ก็จะได้อาศัยทางเหนือแน่นอน ดังความที่ว่า ‘หากแก้ถูกคึด เป็นวาสนา ปีคงไคมา อยู่เหนือแม่นมัน’ ซึ่งปัญหาที่ถามนี้ก็คือ ฝ่ายหญิงประสงค์ จะได้เนื้อคูมาสร้างกระท่อมน้อยอยู่ริมทางรอบบ้านทั้งสี่ด้าน จะได้หรือไม่ขอให้ตอบด้วย เมื่อฝ่ายชายได้รับข่าวสารแล้วก็เกิดความสงสัยเพราะฝ่ายหญิงจึงเป็นผู้ส่งข่าวสารนี้ ไม่แจ้งชื่อและอายุ บอกแต่เพียงว่าบ้านอยู่ทางทิศเหนือเท่านั้น ข่าวปัญหาที่ถามก็ไม่ชัดเจนด้วย ทั้งตัวอย่าง

ชาวแปดกันยา สังกาบแล้ว
เสียงคังแจ้วแจ้ว เรไรอ่านกลอน
เป็นสาส์นควาจอย แต่งถอยอักษร
เป็นसानวอน ตามกลอนควาสร้อย
เขียนมาจากไหน สายใยหนูสาวน้อย
อยู่หนแห่งใดเฝ้าน้อง เขียนถึงประยงค์
ทางดงเทศทอง นายถามไถ่ถึงเจ้ายาย
ตัวอายุไคย นายอยูบ้านไหน
จื้อว่าจาใด หานายน้องไหน
ส่วนตัวประยงค์ ประสงค์จิมเจ้า
อยากฮ้างเขาว์แคมคัก นายถามปัญหา
ทายมาปากคัก ขออ้ายตอบหื้อตัวนาย
จักแตบแต อ้ายบแนใจ ว่าตัวแห่งนาย

วันที่ยี่สิบแปดกันยายน ยังสงสัยไม่หาย
เสียงพี่เรไรอ่านกาวกังแจ้วแจ้ว คำนั่น
เขียนมาจากไหน วากสาวใหญ่หรือสาวน้อย
น้องอยู่ที่ไหน เขียนกาวถึงประยงค์ควาทางดง
น้องถามถึงพี่ พี่อยากทราบว่าน้องอยูบ้านไหน
ชื่อว่าอะไร ก้าวพี่ประสงค์อยากรู้จักน้อง
มากกว่านี้ น้องถามปัญหาทำให้พี่ตอบ
จะจริงหรือเปล่าพี่ไม่แน่ใจว่าน้องสนใจพี่
จึงถามปัญหาทำให้พี่ตอบ เรื่องปัญหานี้
พี่คิดว่าน้องถามคลุมเครือไม่ชัดเจน ตัวน้องเอง
บอกว่าอยูที่บ้านเหนือ ปิงกุมเครือมีคแปดคาน
เป็นเพราะเหตุไฉนจึงไม่ยอมบอกชื่อของน้อง

สนใจจิมอาย จึงถามปัญหา
 ตามมาได้ หื้ออธิบายตอบน้อง
 แต่เรื่องปัญหา อายวาชอรอง
 น้องถามบแจงคลุมเครือ และตัวน้องนั้น
 วาอยู่บ้านเหนือ หนีรำคลุมเครือ
 ถึงมีคแปค่าน เป็นจาโคตัว
 แม่บัวไกวกาน บยอมบอกนามจื่อน้อง...

"ตอบน้องคนบ่มีเชื้อ" ของ ประยงค์ เนกรศิลป์

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าฝ่ายชายไม่ได้ตอบคำถามของฝ่ายหญิงที่ถามไป แต่กลับ
 ย้อนถามรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อ ที่อยู่ และอายุของฝ่ายหญิง โดยกล่าวว่าไม่อยากทราบ
 เหลือเกิน ลักษณะการตั้งคำถามแบบนี้เป็นการยั่วให้ฝ่ายหญิงแต่งกาวฮาโต้ตอบมาอีก
 และผลที่ตามมาก็คือ การสร้างสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างนักกาวนั้นเอง

วรรณกรรมคำว่าที่มีบทบาทเป็นเครื่องมือในการสื่อสารระหว่างนักกาวชายหญิง
 อีกตัวอย่างหนึ่งมีดังนี้

น้องขอลูจ ก้ามบอไว้
 มงคลบ่ให้ พังอยู่ก่อกหา อีน้องลัดดา
 จักจายอ้าย เมื่อคราวก่อนหลัง
 น้องยังจำได้ จายขอฮิมเงินกับน้อง
 ก่าพู่จายแบ่ง มันแฉงเหลือขน
 แสนเจ็บแสบไหม้ทรวงใน เหมือนตั้ง-
 สายฟ้า ฟาตกลงกลางใจ เมื่อไคยินจาย
 มาจาวาหยอ หยังมาอ้อยใจ
 จายมาอ้อย คาเกือบเป็นลมล้มพับ

น้องขอส่งข่าวถึงพี่มกลที่รัก ไม่ทราบว่
 พังรายการอยู่หรือไม่ น้องลัดดาขอพูดกับพี่ว่า
 เมื่อครั้งก่อนน้องบังจำได้ว่าพี่ขอฮิมเงินน้อง
 คาพูดของพี่รุนแรงเสียยิ่งกว่าม้อนเจ็บแสบ
 เข้าไปถึงจิตใจเหมือนสายฟ้าฟาดลงกลางใจ
 เมื่อไคยินพี่พูดประชดประชัน น้อยใจเหลือเกิน
 ที่พี่พูดเช่นนั้นคาเกือบเป็นลมล้มพับ น้องยากจน
 อยู่แล้วเมื่อถูกประชดประชันอย่างนี้ก็ทนไม่ได้
 จึงเขียนตอบมาด้วยอารมณ์โกรธ หยิบเอาปากกา

อยู่ค้ายอยู่จน บำโค่นฟาคพัด
 เลยอดบ่ไค่ตอบมา ลมหนึ่งขึ้นยัด
 เบี้ยเอาปากกา เขียนแล้วส่งมา
 หาไรฟี่ตอย เอ็นมอกคนที่
 บำวจีหนุ่มน้อย อายมงกลการคนนี้
 ว่าต้องการเงิน บ่เกินพຼ່ງนี้
 หนีไปอยู่ถำรอกา เมืองกรุงบຸ່นเนอ
 น้องจะตวยหา ขำเจ้าลัดดา
 จะไปเบิกหื้อ...

มาเขียนแล้วส่งมาให้พี่เรไร ขอให้มอก
 หนุ่มน้อยคนที่ชื่อมงกลการว่า ถ้าต้องการ
 เงินพຼ່ງนี้ให้ไปรอน้องคาที่กรุงเทพฯ โน่นนะ
 น้องจะตามไปเบิกเงินให้

‘เช็คในฝัน’ ของ ลัดดา แผลงฤทธิ์

คาประพันธ์ที่ยกมา ‘ลัดดา แผลงฤทธิ์’ ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าต้องการ
 ส่งข่าวสารถึงนักควาฝ่ายชายคือ ‘มงกลปีให้’ ทั้งนี้เพราะตนได้ยืนากกว่าประทศประชัน
 ของฝ่ายชายแล้วแทบจะเป็นลมล้มพับ ทนไม่ได้จึงต้องส่งข่าวมาว่า “ถ้าฝ่ายชาย
 ต้องการเงินก็ให้ไปรอน้องที่เมืองกรุง ตนจะตามไปเบิกเงินให้” เมื่อฝ่ายชายได้รับ
 ข่าวสารแล้วก็ตอบกลับมาว่า เรื่องที่ตนตอบไปครั้งก่อนนั้นไม่ได้ตั้งใจจะยั่วให้ฝ่ายหญิง
 โกรธเคืองแต่อย่างใด ดังคำประพันธ์

อายขอเอ็นเกิน ลัดดานาน้อง
 ที่อยู่แห่งทอง ป่าจีเต็มขวัญ
 บิเขียนค่านั้น บิไค่ผันผวน
 บิไค่ยั่ววน ตำนายน้องหนา
 ขออย่าไปจิง มงกลปีเจ้า
 อย่าคิดบางเบาน้องจัน น้องเอ็นไปถึง
 ตัวปีวันนั้น ว่าจะหื้ออันยืมเงิน
 คาหื้อยืมแต่ คาแนเหลือเกิน

พี่ขอส่งข่าวถึงน้องลัดดาที่อยู่บ้านป่าจีว่า
 ที่พี่เขียนค่านั้นไม่ได้ยั่ววนน้อง ขออย่า
 เกลียคชังพื้มมกลเลย ขอน้องจงคิดดูให้ดี
 น้องส่งข่าวไปถึงตัวปีวันนั้นว่าจะให้ยืมเงิน
 คาให้ยืมจริง ๆ คาแนเหลือเกินบอกว่าให้
 ไปเอาเงินที่ธนาคารนั้นให้แล้วตัวน้องคาไม่แนจริง
 กลัวจะตัดขาดไป พี่ขอขอบคุ้ลัดดาด้วยที่พี่จะ
 ไค่ยืมเงิน

หนีไปเอาเงิน ชนากาหรั้น
 อ้ายกลัวตัวดา นั้นแน่มนั้น
 จะคิดคุมมันให้ บี้ขอมพระคุณ
 ลักดาแต่ไซร้ ที่บี้จะได้มีเงิน...

"เช็กเต้ง ของ มงคลการ

คำประพันธ์ข้างต้น มงคลการได้ขอร้องไม่ให้ลักดาโกรธเคืองตนที่กล่าวด้วย
 คำรุนแรงในวรรณกรรมคำฮาเรื่องก่อน และคนก็ไม่แน่ใจว่าลักดาจะตัดสินพันธ์ที่มีต่อกัน
 หรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามก็ขอขอบคุณที่ลักดาจะให้ยืมเงิน การติดต่อสื่อสารกันระหว่าง
 มงคลการกับลักดาคงตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงให้เห็นบทบาทในการ เป็นเครื่องมือติดต่อก
 และกระจายข่าวสารของวรรณกรรมคำฮาได้อย่างเด่นชัด

การติดต่อสื่อสารในระหว่างนักกล่าวอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงบทบาทของ
 วรรณกรรมคำฮาในการเป็นเครื่องมือติดต่อกและกระจายข่าวสารก็คือ การตั้งปัญหาถาม
 เพื่อให้ผู้ที่สามารถตอบได้ตอบมาด้วยการแต่งเป็นคำฮา ดังตัวอย่าง

กุหลาบขอถาม นายงามน้องเจ้า
 เปนกสอนสาเนาถามตัก ปากมีทกอัน
 มันกินตามมิก มันเลือกหน้ากินเลย
 กินวันค่าเจ้า บังออนสาวเหย
 มันบอิมเลย กินเหี้ยค่าแจ้ง
 บกักปุมตาย แม่เขาสูนแป้ง
 ของสาวมึงแป้งบอกตัก รวมตังวิจิตร-
 เพื่อนรัก ขอไซมบอกด้วยกำตี
 จันดาบัวเงิน เว้าขอคอกี
 เมืองคนเรามี เหมือนกันทุกบ้าน

กุหลาบขอถาม ม่วงกนสวย เป็นบทกลอนว่า
 ปากมีทกปากมันกินวึ่งที่ขอม มันกินไม่เลือก
 กินตลอดทั้งวันนั้นอง มันไม่เคยอิมเลย
 กินทั้งกลางวันกลางคืนโดยที่ไม่แน่นท้องตาย
 ขอให้น้องสาวที่รักถามปัญหานี้ รวมทั้งวิจิตร
 เพื่อนรักด้วยขอให้ช่วยอธิบายด้วยถ้อยคำที่
 เหมาะสม ทั้ง "จันดา" "บัวเงิน" ผู้เป็น
 ยอดหญิง เมืองคนเรามีเหมือนกันทุกบ้าน
 มันเป็นปากอะไรขอบอกที่ อย่าได้โกรธเคืองเลย

มันเป้นปากสัง ขอไขกล่าวตำนาน
อย่ามีโกธังอวครู้...

"ล. กุหลาบงาม" ของ ล. กุหลาบ

ตัวอย่างข้างต้นนี้ ปัญหาที่ตามนี้คือ ปากหกปากกินทุกสิ่งทุกอย่างคืออะไร ซึ่ง
เจ้าของปัญหาคือ "ล. กุหลาบ" ได้เชิญชวนให้ทุกคนตอบมา ปรากฏว่ามีผู้สนใจตอบปัญหานี้
เป็นจำนวนมาก "อ. อาภัพ" เป็นคนหนึ่งตอบปัญหานี้ ดังคำประพันธ์

ได้ฟังคำขอ ของล. กุหลาบ
หมู่ 5 บ้านภาค เปื่อนถามปัญหา
หกปากนั้นกา มันกินคนได้ บิมีลิ้นพัน
ป่ายแถมถึงไส้ กิน ๆ คาย ๆ แต่ตัก
ตัว อ. อีนาย บัญญามัก จะขอตอบ-
เจ้าคนงาม ปากหนึ่งอันนั้น...

ได้ฟังคำขอ ของ ล. กุหลาบ ซึ่งอยู่ที่
หมู่ที่ 5 บ้านภาค เขาถามปัญหาปากหกปากนั้น
กินคนได้ แต่ไม่ปีทั้งพันและไส้ กินแล้วก็คาย
"อ. อีนาย" มิ่งมีปัญญาน้อจะขอตอบปัญหา
ของคนสรวว่า ปากที่หนึ่งนั้น...

"ตอบปัญหากุหลาบ" ของ อ. อาภัพ

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า "ล. กุหลาบ" ได้กล่าวอ้างสาเหตุของการตอบปัญหานี้ว่า
ตนได้ยินคำถามนี้จึงตอบมา ทั้งยังถ่อมตัวว่าเป็นผู้มีปัญญาน้อยอีกด้วย

นอกจากการตั้งปัญหามันกันแล้ว นักคำยังสามารถคิดข้อสื่อสารถึงกันในเรื่อง
อื่น ๆ ตามต้องการได้ ตัวอย่างของวรรณกรรมคำขวัญที่พิมพ์มาใช้ในการคิดข้อสื่อสาร เรื่อง
ดังกล่าวมีดังนี้

เชิญจวนนี้น้อง มวลมิตรคำสาร
ไปแอ่วสงกรานต์ เจียงใหม่แก้วกว้าง
เฮไปชนทราย ที่น้ำแม่กว้าง
กลางแม่ปิงงามป็น้อง สดุงไสล

เชิญชวนพี่น้องมวลมิตร เกวฮ่าไปเที่ยว
สงกรานต์ให้เจียงใหม่เมืองกว้าง เราไปชนทราย
ที่แม่น้ำกว้างกลางแม่น้ำปิงนะพี่น้อง เตรียมไว้
พร้อมทั้งขันน้ำและดอกมะลิร้อยเป็นพวง ชวนกัน

กะเทียมไว้พร้อม มะลิลอกส้มเป็นพวง
 จวนกันไปเฝ้าฯ ไปกันหลายหลวง
 แท้เป็นขบวน ทวยกันเป็นเส้น
 บ้างก็ร้องเพลง บ้างคนก็เต้น
 มอกตาวันเป็นมวนล้า จวนลู่ดา
 ลุงมา ลุงกำ บัวป้ออายตุ้ยตา
 วิจิตรป็น้อย จะเต้นสองขา
 รามะโนรา เอาแบบจาวใต้
 ป้อน้อยจียา ฒมชอกราบไหว้
 -อเจิญป้อไปนะครับ...

ไปเฝ้าฯ ไปกันมากมายแท้เป็นขบวนตามกัน
 ไปเป็นแถว บ้างก็ร้องเพลง บ้างคนก็เต้น
 ตกถึงคอนเย็นยิ่งสนุก ขวนลู่ดา จุงมา
 ลุงกำ พ้ออายตุ้ยตา และป็น้อยวิจิตร
 จะเต้นสองขารามโนราแบบจาวใต้ก็ได้
 ป้อน้อยจียาฒมชอกราบไหว้ ขอเชิญพ้อไป
 นะครับ

“ป้าใหม่เมือง” ของ พ่อหนานมอย

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นบทบาทของวรรณกรรมคำฮ่ำในฐานะที่เป็นเครื่องมือ
 ในการติดต่อสื่อสารกันระหว่างนักคำวที่รู้จักคุ้นเคยกัน เพื่อเชิญชวนให้ไปเที่ยวงานสงกรานต์
 ที่จังหวัดเชียงใหม่ด้วยกัน

สำหรับนักคำวที่มีภูมิลำเนาอยู่ห่างไกล ไม่สามารถไปหาหาผู้กันอย่างสะดวก
 ก็สามารถติดต่อสื่อสารถึงกัน โดยผ่านทางวรรณกรรมคำฮ่ำได้เช่นกัน ดังตัวอย่าง

สลิดหอมไกล ขอนใบโป่งปู้
 ออกวิหุ ส่งใจไปถึง หวลคิดคำนึง
 ถึงแม่ฐานน้อย จากแดนแสนไกล
 ใจยังไม่หาย มาไกลจอยวอยขอบฟ้า
 ... บัดเดียวเดี๋ยวนี้ ลูกยังก็คิดถึง
 ฝากใจไปเฝ้าฯ หาแม่ฐานน้อย
 แม่ทากาฯ หยัง หากฟังคำวสร้อย

ดอกสลิดกลิ่นหอมไปไกลถึงใบก็แน่นหนา
 ส่งใจและความคิดถึงไปยังบ้านแม่ฐานน้อย
 จากแดนที่แดนไกลสุดขอบฟ้า ... ขณะนี้
 ลูกยังคิดถึงและฝากใจไปบ้านแม่ฐานน้อย
 แม่กาลังทำอะไรอยู่ หากกำลังฟังรายการ
 คำฮ่ำ ลูกจะรอคอยตอบรับ ... คิดถึง
 เมืองฝางแล้วเศร้าใจยิ่งนักที่อยู่คนละเทือกเขา

ลูกจะรอคอยตอบรับ ... คิดถึงเมืองฝาง
ใจหากเศร้าสร้อย อยู่คนละคอยมอนิจ
บุญมีนตาย คึงบ่ขอทิ้ง จะปาญ्ह้อยไป-
เยือน เขียนมาถึงนัก ไผอย่าตีเตียน
ฝากความมาเยือน เตือนไปถึงบ้าน
หากแม่ไคยีน จวบเขียนกล่าวคำ
ผ่านคุณอำนวยท่านรับ ...

ทราบเท่าที่มีชีวิตอยู่จะไม่ลืม จะพาคุณครอง
ไปเยือน เขียนมาแล้ว ใครอย่าทำหนี
ตีเตียน ฝากความมาเยี่ยมบ้าน หากแม่
ไคยีนแล้ว กรุณาเขียนตอบผ่านคุณอำนวย
ท่านจะรับเอาไว

"คิดถึงเมืองฝาง" ของ พวงพยอม ยามยาก

ตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวรรณกรรมคำอ่านในการเป็นเครื่องมือ
ติดต่อและกระจายข่าวสารระหว่างนักข่าวและญาติมิตรที่อยู่ห่างไกลกัน เพื่อถามทุกข์สุข
ของกันและกัน

การติดต่อและกระจายข่าวสารระหว่างนักข่าวและญาติมิตรที่อยู่ห่างไกลกันนี้
พบว่า อาจเป็นการติดต่อสื่อสารกันระหว่างประเทศก็ได้ ดังตัวอย่าง

ก่อนว่าจา ส่งมาให้น้อง
เขียนที่เตศทอง จากห้องแคนไกล
ถึงประเทศไทย คินแดนใหญ่กว้าง
อ้ายจากบ้านนา ทำงานก่อสร้าง
เปื้อเอาเงินทองส่งน้อง ... ผมเขียน-
ความมา บอกถนทางบ้าน บ่ถ่วงอัน-
หมู่เฮา ประเทศอีกรัก มีคิงนกเขา
กระต่ายสีเทา ล่นกันเป็นเสน
จะบอกให้อั่ว แม่ขาวตอกเตน
ผอบานให้อื้อคีน้อง...

คากลอนที่ส่งมาให้น้องนี้เขียนมาจาก
ประเทศที่อยู่ห่างไกลส่งถึงประเทศไทยคินแดน
ซึ่งกว้างใหญ่ พี่จากบ้านมาทำงานก่อสร้าง
เพื่อเก็บเงินส่งให้น้อง ... ผมเขียนคำ
ส่งข่าวถึงคนทางบ้านว่า ไม่ต้องห่วงพวกเรา
ประเทศอีกรักมีทั้งนกเขา กระต่ายสีเทา
วิ่งเล่นเป็นพรวน ขอให้น้องผู้มีผิวขาวผ่อง
ดูแลบ้านให้ดี

"คำว่าอีรัก" จาก หม่อมเจียงฮายคีไกลบ้าน

วรรณกรรมคำฮาเรื่อง "คำฮาอีรัก" นี้ เป็นการติดต่อสื่อสารจากคนงานไทย
 ที่ไปทำงานในประเทศอิรัก ส่งถึงภรรยาที่อยู่ทางบ้าน เพื่อแจ้งข่าวคราวความเป็นอยู่
 ของตนให้ทราบ พร้อมทั้งเตือนภรรยาให้ดูแลบ้านให้ดีกว่า

ตัวอย่างข้างต้นนี้ วรรณกรรมคำฮาได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการติดต่อ
 สื่อสารกันระหว่างผู้ส่งข่าวสารที่อยู่ในแคนไกลกับผู้ที่อยู่ทางบ้าน ในขณะที่ผู้ที่อยู่
 ทางบ้านก็อาจจะกระจายข่าวสารถึงผู้ที่จากไปอยู่ในแคนไกลโดยผ่านทางวรรณกรรมคำฮา
 ได้เช่นกัน ดังตัวอย่าง

นั่งใจลอย คอยหาคนรัก
 เมื่อนานยิ่งนัก ที่เราจากกัน
 ไปแล้วไปลับ บกกลับหลังหัน
 ถึงมือถึงวัน นี่ยังรอถ้า น้องอยู่-
 แห่งไหน ไบหลมหนีหน้า บกกลับคืนมา-
 สำนัก ... ขอฝากคำวกลอน
 วอนไปถึงเจ้า หากวานงเขาวน้องรัก
 ได้ยินแล้วหนา ขออย่าเงยบพัก
 รีบกลับสู่บ้านเร็วไว หากว่าตัวน้อง
 ชัดช่องเรื่องไหน จดหมายส่งไป
 พองนายน้องหล้า ตัวอายนี้ทนอ
 ยังอยู่รอถ้า เจ้ายกอกกานดาปอกปีก...

นั่งใจลอบคอยรัก นานเหลือเกินที่
 เราแยกจากกัน นื่องไปแล้วไปลับ ไม่กลับคืนมา
 พี่ยังรออยู่ น้องอยู่ไหน เหตุใดจึงหลมหนี
 ไม่กลับบ้าน ... ขอฝากคำวกลอนวิงวอนเจ้า
 หากน้องได้ยินแล้ว โปรดอย่าเงยบเฉย
 รีบกลับบ้านเร็ว ๆ ถ้าหากน้องชัดช่อง
 เรื่องใด ขอให้เขียนจดหมายส่งข่าวมา
 พี่นี่ยังรอคอยหญิงกลับมา

“ปีกบ้านเตอะน้อง” ของ ป. ประชารามบุรี

จากตัวอย่างข้างต้น วรรณกรรมคำฮาได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการกระจาย
 ข่าวสารถึงคนรักที่จากไปเป็นเวลานานให้กลับบ้าน หรือส่งข่าวให้ทางบ้านทราบด้วย
 โดยวรรณกรรมกล่าวไว้ชัดเจนว่า "ขอฝากคำวกลอน วอนไปถึงเจ้า หากว่า

นางเยาว์น้องรัก ไฉนแล้วหนา ขออาเจียบพิก รีบกลับสู่บ้านเร็วไว หากว่าตัวน้อง
ซัดข้องเรื่องไหน จดหมายส่งไป พองนายน้องหล้า"

ข่าวสารเพื่อสังคมโดยรวม หมายถึง ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั่วไป
ในสังคม หรือข่าวสารที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคมโดยรวม เช่น การวิงวอนให้เลิก
ตัดไม้ทำลายป่าและเชิญชวนให้ร่วมมือกันปลูกต้นไม้ การร้องเรียนเมื่อเกิดปัญหาเคื้อคร่อน
ในเรื่องต่าง ๆ การเชิญชวนให้ทุกคนไปเลือกตั้งผู้แทนราษฎร การส่งข่าวสารให้ผู้
หลงผิดในลัทธิการปกครองอื่นกลับเข้ามาอมต้วต่อทางราชการ เชิญชวนให้ชาวไทยทุกคน
มีความสามัคคี เชิญชวนให้ทุกคนร่วมมือกันพัฒนาตนเองและสังคม และการส่งข่าวสาร
อวยพีบีใหม่แก่ผู้ฟังทั่วไป เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขอกราบวอนวาน	ปิ่นองไกลไกล	ขอกราบอ้อนวอนพี่น้องทั้งไกลและใกล้
เฮมาช่วยกัน	เนอเจ้าที่ไหว	เราจงมาช่วยกันเถิด ขอยกมือสับนิ้วขึ้นไหว
สาธุยกมือสับนิ้ว	อย่าหื้อขุนเขา	อย่าให้ขุนเขาปากถวยสูงจิวถูกเผาวอดววยไป
ปากถวยสูงรีว	ไมต้อง ขอนไหมเผาวาย...	

"ขอมีชัยสวัสดิ์พยากรของชาติ" ของ พอลุงสุทัศน์

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมคำอาได้มีบทบาทเป็นเครื่องมือในการ
กระจายข่าวสารที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับประโยชน์ของส่วนรวม คือ การวิงวอนให้ทุกคน
เลิกตัดไม้ทำลายป่าตามภูเขาสอง แสดงให้เห็นถึงการตระหนักในคุณค่าของป่าไม้ซึ่งเป็น
ทรัพยากรธรรมชาติอันล้ำค่าที่ทุกคนควรรักษาไว้

ในเรื่องเกี่ยวกับการตัดไม้ทำลายป่านี้ วรรณกรรมคำอาเรื่อง "แล้งกะริงกะราช"
กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดปัญหาฝนแล้งไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่า
ทั้งยังเชิญชวนให้ทุกคนช่วยกันปลูกป่าด้วย ดังคาประพันธ์

... จะบอกเหตุผล เรื่องคนใจ+หัว
 บคิดไปยาวนาน+แต่ ต้นน้ำ+โชคเขา
 หมูเฮนั่นแล ทำลายป่ากว้าง+ดางคง
 ฝนเลยแล้งละ สู้ชะ+เป็นผง
 ป่าไม่หมดลง น้ำคงขาด+เสี่ยง
 จวบน้ำรักษา ไซ้มาหมั่น+เหมียง
 จมค้ำสำเนียง+หยาบร้าย เยี่ยะไฮ-
 เลื่อนลอย หลายคอยโยกย้าย
 บคึกกันแต่เนอเฮา ปลุกป่า+กัน+เตอะ
 ป่าเลอะ+เต็มเขา แล้วจะบาง+เบา
 +ปัญหาหน้า+แห้ง...

จะบอกเหตุผล เรื่องคนใจร้อนที่ไม่+คิดถึง
 เหตุการณ์+ข้างหน้า ต้นน้ำ+ตามภูเขาสอง
 พวกเรานั้น+แหละ ป่าไม่ถูก+แผ้วถางทำลายหมด
 ฝนก็เลยแล้ง+พื้นดินแห้ง+เป็นผง ป่าไม่+หมดลง
 แล้วน้ำก็+คงหมดไป ช่วยกัน+รักษาไว้+ไม่+ให้
 มัวแต่+หมั่นหมองบน+คาหยาบคาย ทำไร
 เลื่อนลอย+ซึ่งโยกย้ายไป+หลายเขานั้น+ไม่+ดี+เลย
 พวกเรา มา+ปลุกป่า+กัน+เถอะ เมื่อป่า+เต็ม+เขา
 แล้ว+ปัญหาหน้า+แห้งก็จะ+เบา+บาง+ลง

“แล้งกะวังกะราช” ของ ชัยวิเศษ คีสูวรรณ์

คำประพันธ์ที่ยกมากล่าวถึงการตัดไม้ทำลายป่าและการถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยว่า
 เป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาฝนแล้ง แฉ่นดินแห้งเป็นผง ทั้งนี้เพราะป่าไม้เหล่านี้เป็น
 บ่อเกิดของต้นน้ำลำธารและทำให้ฝนตก ดังนั้นวรรณกรรมคำว้าเรื่องนี้จึงเชิญชวนให้
 ทุกคนร่วมมือกันปลุกป่าเพื่อแก้ไขปัญหาฝนแล้ง

จะเห็นได้ว่า วรรณกรรมคำว้าได้หาหน้าที่เป็นเครื่องมือในการกระจาย
 ข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวม ด้วยการชี้ให้ทุกคนตระหนักถึงผลร้าย
 อันเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า และเชิญชวนให้ทุกคนร่วมมือกันปลุกป่าเพื่อประโยชน์ของทุกคน
 ในสังคมด้วย

นอกจากจะวิงวอนให้ทุกคนเลิกทำลายป่าและเชิญชวนให้ช่วยกันปลุกป่าแล้ว
 วรรณกรรมยังทำหน้าที่ร้องเรียนให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังคำประพันธ์

น้ำแม่สอย เป็นฝอยไปแล้ว
 ฝูงแซและแมว ล้มไม้ในเขา
 ทุกคนบีน้อง ปากันหมองเหงา
 น้ำดีหมู่เฮา อาศัยอยู่ได้ บ่มีจะไหล
 เพราะไม้ในไพรป่าลึก ฝูงแซจาวเขา
 ล้มไม้พิลึก ทุกหย่อมหญ้าเถาวัลย์
 บัดเดียวเดี๋ยวนี้ ไผ่ก็สูญ เป็น-
 ผาคอยจัน หัวโล้นหมกเสียง
 ขอเชิญผู้แทน ออกไปผอเยี่ยม
 เมตตาสักที่ฟองเตอะ ถึงว่าหนูผม
 เป็นคนจาวเซอะ ปอดายโผคอันลึกที่
 เลือกตั้งขึ้นแล้ว หวังเบ็งคักก็ศรี
 ขอเอาข่าวดี นี้นำส่งเข้า สภาผู้แทน
 ของท่านเนอเจ้า หือประธานเอาพินิจ...

น้ำแม่สอยแห้งเป็นฝอยไปแล้วเพราะ
 พวกแมวตัดไม้ในป่าเขา ทุกคนจึงต้องพากัน
 นั่งหมองเหงา น้ำที่พวกเราอาศัยเลี้ยงชีพ
 อยู่ได้ไม่มีจะไหล เพราะต้นไม้ในป่าลึกถูก
 พวกแมวและชาวเขาโค่นล้มไปทุกหย่อมหญ้า
 มาถึงเดี๋ยวนี้ใครก็เห็นว่าเป็นหน้าผาชัน
 เป็นคอยหัวโล้นไปหมดสิ้น ขอเชิญผู้แทน
 ออกไปเยี่ยมเยียนให้ความเมตตาสักครั้งเถอะ
 ถึงแม้ว่าพวกผมจะเป็นคนโง่ก็ขอโปรดให้ความ
 เมตตาช่วยเหลือด้วยเถิด เลือกตั้งแล้วก็หวัง
 จะพึงบารมีของผู้แทน ขอให้เอาเรื่องนี้
 เข้าไปในสภาผู้แทนของท่านด้วยเพื่อให้
 ประธานสภาได้พิจารณา

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ น้อยตา ห้วยผาง

จากตัวอย่างข้างต้น พรรณกรบรรยายว่าทำหน้าที่เป็นตัวแทนของคนในสังคม
 ร้องเรียนให้ผู้แทนราษฎรให้ออกไปดูแลช่วยเหลือประชาชนที่กำลังได้รับความเดือดร้อน
 จากปัญหาขาดแคลนน้ำ โดยกล่าวว่าปัญหาดังกล่าวเป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่าของ
 ชาวเขา ทำให้ภูเขาซึ่งเคยมีต้นไม้รักษาค้นน้ำลายกลับถูกโค่นล้มลงหมดสิ้นจนกลายเป็น
 ภูเขาหัวโล้น ลำน้ำแม่สอยจึงแห้งขอด พรรณกรพบปะในกรเป็นปากเสียงแทน
 ประชาชนผู้ได้รับความทุกข์ยากด้วยการวิงวอนให้ผู้แทนราษฎรแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น
 คำประพันธ์ในตอนท้าย พรรณกรบรรยายว่าได้ขอให้ผู้แทนราษฎรนำปัญหาดังกล่าวเข้าสู่
 สภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้ประธานสภาได้พิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาคือไป ดังคำประพันธ์ว่า

"เลือกตั้งขึ้นแล้ว หวังเบ๊งศ์ศักดิ์ศรี ขอเอาข่าวดี นี่นำเสนอเข้า สภาผู้แทน
ของท่านเนอเจ้า หือประธานเอาฟินีจ"

บทบาทในการ เป็นเครื่องมือกระจายข่าวสารถึงผู้แทนราษฎรอีกเรื่องหนึ่ง
ปรากฏในวรรณกรรมคำอาวเรื่อง "วอนผู้แทนไทย" ดังคำประพันธ์

สิบนิ้วประนม น้อมก้มกราบ
จักขอวันทา ผู้แทนทั่วห้อง
ทั่วถิ่นสยาม เรื่องนามเกริกก้อง
ที่ท่านรับรองฮับใจ เป็นปากเป็นเสียง
เพื่อเพียงยุคไว้ หือชาติเอาไค้เจริญ
สิ่งใดถูกต้อง ควรสรรเสริญ
หือมันเจริญ รุดรูงก้าวหน้า
สิ่งใดมัวหมอง อย่างองรอล้า
รีบพัฒนาเถอะครับ ในชนบท
ดินแดนอาภัพ สุดแสนยากกั้นกั้นการ
ขออย่าย่อท้อ รีบบริหาร หือหัน-
เหตุการณ์ ในการเสริมสร้าง
หือทันสมัย งามไปทุกคาน
ถนนหนทางก็แล้ว เรื่องชลประทาน
อย่าไค้คลาดแคล้ว จួយกันมุงสร้าง-
เร็วพลัน...

ขอพนมมือก้มไหว้บรรดาผู้แทนทุกท่าน
ทั่วเมืองไทย ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังซึ่งได้รับ
ปากว่าจะเป็ปากเสียงแทนประชาชน
ในเรื่องที่จะทำไ้ชาติของเราเจริญรุ่งเรือง
สิ่งที่ดีงามถูกต้องและควรแก่การยกย่อง
สรรเสริญก็ควรจะสนับสนุนให้เจริญก้าวหน้า
สิ่งไค้ที่ยังล้าหลังก็ขอให้รีบพัฒนาเถิด
ชนบทท้องถิ่นที่ถูกทอดทิ้งสุดแสนที่จะอดอยาก
ก้นการ โปรดอย่าไค้ย่อท้อ ให้รีบพัฒนา
สร้างเสริมให้มีความเจริญและทันสมัยใน
ทุกคาน ทั้งถนนหนทางและการชลประทาน
ขอให้ช่วยสร้างไค้โดยเร็ว

"วอนผู้แทนไทย" ของ หนานจัน ห้วยไชย

วรรณกรรมคำว่าเรื่อง "วอนผู้แทนไทย" มีบทบาทเป็นเครื่องมือในการสื่อสารให้ผู้แทนราษฎรทุกคนซึ่งทำหน้าที่เป็นปากเสียงแทนประชาชนทั้งหลาย ให้ช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นชนบทที่มีความอดอยาก หุบกัณฑ์การให้เจริญขึ้น โดยเฉพาะการคมนาคม และการชลประทาน ดังคำประพันธ์ว่า "หือคันสมัย งามไปทุกด้าน ถนนหนทางก็แล้ว เรื่องชลประทาน อย่าได้คลาดแคล้ว จួយกันมุ่งสร้างเร็วพลัน" นับว่าบทบาทในการกระจายข่าวสารดังกล่าวได้กระตุ้นเตือนให้ผู้แทนราษฎรได้สำนึกในหน้าที่ของตน เพื่อพัฒนาท้องถิ่นชนบทให้เจริญก้าวหน้า

วรรณกรรมคำว่าที่มีบทบาทเป็นเครื่องมือกระจายข่าวสารซึ่งเป็นปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในชนบทอีกเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากไม่มีไฟฟ้าใช้ ดังคำประพันธ์

มโนใน หัวใจบ่นว่า อู่เรื่อง-
ไฟฟ้า เมืองนั้นใจจา ว่าเมื่อใดจา
ไฟฟ้าจะเข้า ในปี 26 ออกพุทโธเจ้า
หาว่าจะมาแน่แต่ ปี 27 แถม
ก็เข้ามาแย บ่ทันผ่านเข้ามาเลย
แก่บ้านก็แล้ว ผู้แทนก็เสย
บ่ทันจួយเลย ไฟฟ้าบ้านนี้
หมู่ ๑ ผมเขา บ่สัปหลี่ มันหังคิงมี-
แต่ครับ กาวาเป็นหัน เงินผมบ่มี
กัวจักบได้เงินกา อันเรื่องเงินนั้น
บ่มีปัญหา อ้ายบ่มีตา เปะเอาก็ได้
มันบ่สำคัญ นวยอำบิอ้าย จะว่าไคจา-
ฟี้ฮัก...

หัวใจบ่นบ่นเมื่อพูดถึงเรื่องไฟฟ้า
พูดกันฮือฮิงว่าเมื่อใดไฟฟ้าจะเข้าบ้าน
ในปี 2526 ก็บอกว่าจะมาจริง ๆ แล้ว
ปี 2527 ก็ยังไม่เห็นผ่านเข้ามาเลย
ผู้ใหญ่บ้านก็แล้ว ผู้แทนก็เฉยไม่เห็นช่วยเลย
เรื่องไฟฟ้าบ้านนี้ หมู่ ๑ พวกผมไม่ได้
โกหกมันเป็นเรื่องจริงนะครับ หรือว่า
เขาเห็นเงินของผมไม่มาก กลัวว่าจะ
ไม่ได้เงินหรือ อันเรื่องเงินนั้นไม่มีปัญหา
ซื้อฟี่บั้นฟี่ทาเชื้อเอาก็ได้ไม่สำคัญหรอก
ว่าอย่างไรฟี่อ่านวยฟี่รัก

"ไฟฟ้าเข้าบ้าน" ของ อ้ายบ่มีหู สุทธิรับ

คำประพันธ์ที่ยกมานี้ พรรณนาคำว่าคำได้แสดงบทบาทในกาตกระจายข่าวสาร ความเดือดร้อนของคนในหมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ เพื่อให้ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้แทนราษฎรได้รับทราบปัญหาที่กล่าว ถึงคำประพันธ์ว่า "แกบ้านก็แล้ว ผู้แทนก็เสีย บ่พ้นจ้วยเลย ไฟฟ้าบ้านหนี่" อันเป็นการร้องเรียนให้บุคคลเหล่านี้ได้รับทราบข่าวคราวเพื่อจะได้ให้การช่วยเหลือต่อไป

พรรณนาคำว่าคำที่มีบทบาทดังกล่าวนี้อีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่อง "โงงเขียนบ้านนอก" ซึ่งเป็นการร้องเรียนเกี่ยวกับปัญหาการขาดแคลนครูในท้องถิ่น ถึงคำประพันธ์

แถมนี้ครูน้อย คนหนึ่งไปไหน
ตีพิมพ์ไป มีเพียงจ้อย
แสนสงสาร บุตรหลานเด็กน้อย
ครูสอนไม่มีครบจั้น เพราะครูถูกยืม
เป็นลิ้มที่ชั้น เมื่อใดจะได้มาแทน
ปัญหาก็คักกับ นับยุ่งเหลือแสน
เขาสั่งดูแควน ขวงเป่าบ้านไต่
กว่าพันเป็น บ้านนอกชอกไต่
บ่ทันไปใจกาแล้ว ท่านนายอำเภอ
มื่อราร่วงแก้ว ขอเรียนผ่านอำมาตย์

อีกอย่างคือครูน้อยคนหนึ่งไปไหน ที่ยืม
ตัวไป มีอยู่แต่เพียงชื่อติดอยู่ แสนสงสาร
บุตรหลานตัวเล็ก ๆ ที่มีครูสอนไม่ครบชั้น
เพราะครูถูกยืมตัวไป เขาลืมไปเสียสนิท
เมื่อไรจะได้มาแทน ปัญหาที่ยุ่งยากเหลือเกิน
ทำไมเขาจึงถูกลืมขวงเป่า หรือว่า
เห็นว่าเป็นบ้านนอกคอกนา ไม่เห็นไป
เยี่ยมเยียนกันเลยท่านนายอำเภอ ขอเรียน
ผ่านอำมาตย์

"โงงเขียนบ้านนอก" ของ จุ่มปาลาว สาวลูกทุ่ง

จากตัวอย่างข้างบนนี้ แสดงให้เห็นว่าพรรณนาคำมีบทบาทเป็นเครื่องมือ ในการสื่อสารถึงผู้นำในท้องถิ่นคือ นายอำเภอ ให้รับทราบปัญหาการขาดแคลนครูที่บ้าน ขวงเป่าไต่ โดยเป็นการสื่อสารผ่านผู้จัดรายการ นับว่าพรรณนาคำคำนี้ได้ทำหน้าที่เป็น ตัวแทนของประชาชนผู้มองเห็นปัญหาทางการศึกษาของลูกหลาน ในการร้องเรียนให้ นายอำเภอออกไปเยี่ยมเยียนเพื่อจะได้ช่วยเหลือต่อไป

วรรณกรรมคำว้าที่มีบทบาทในการกระจายข่าวสาร เพื่อสังคมอีกลักษณะหนึ่ง
เป็นการเชิญชวนให้ทุกคนไปเลือกตั้งผู้แทนราษฎรตามครรลองของการปกครองใน
ระบอบประชาธิปไตย ดังตัวอย่าง

ขอเชิญพี่น้อง ชาวไทยทั้งผอง
ขอเชิญไปจง บัตรลงเลือกตั้ง
ขอไปชักขึ้น คือถึงอื่น
ไปจ้าวาญเดอะครับ ที่แท้ก็เพียง
น้อย ๆ นึก คน 3 4 5 นาที
เมื่อเลือกไปแล้ว ก็มีศักดิ์ศรี
เลือกใครคนดี ก็ดีทั่วหน้า
สุขสบายใจ ถึงเพื่อนถึงข้า
เพียงเสียเวลาเล็กน้อย พอเสร็จ-
เมียนการ ไปได้เรียบร้อย
ไผ่เกี่ยวข้องอาลัย ไปเถอะไปเถอะ
ตามสบายใจ จักอยู่จักไป
ชานอยบ่หาม จักรอฟังเสียง
หรือจักกลับบ้าน เอาตามดวงทัยท่าน-
เดอะ...

ขอเชิญให้พี่น้องชาวไทยทั้งหลายไป
จงบัตรเลือกตั้ง อย่าชักขึ้นคือถึงหรือ
ว่ากาญเลยที่จริงก็ใช้เวลาไม่นานนัก
คนละ 3, 4, 5 นาที เมื่อเลือกไปแล้ว
ก็ถือว่าศักดิ์ศรี ถ้าเลือกใครคนดีก็จะเกิด
ผลดีทั่วหน้า มีความสุขความสบายใจทั้งเขา
ทั้งเรา เสียเวลาเพียงเล็กน้อยพอลงคะแนน
เสร็จแล้วก็กลับได้ ไม่มีใครห้ามจะกลับก็
กลับเกิดแล้วแต่ความสบายใจ จะอยู่หรือ
จะกลับผมไม่ห้าม จะรอฟังการนับคะแนน
หรือจะกลับบ้านแล้วแต่ความพอใจของ
ท่านเถอะ

"เชิญมาเลือกผู้แทนกันเถิด" ของ จุนवल มณีภาส

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำว้าเรื่อง "เชิญมาเลือกผู้แทนกันเถิด"
นี้ ได้มีบทบาทในการเชิญชวนให้ชาวไทยทุกคนไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎรโดย
การกล่าวถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับ คือ การได้คนดีเข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชนซึ่งเป็น
สิ่งที่ทุกคนต้องการทั้งยังมีวิธีการเชิญชวนให้คนไปลงคะแนนเสียงด้วยการชี้ให้เห็นว่าเป็น
เรื่องที่เสียเวลาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ผลประโยชน์ที่ได้รับมีมากมาย

การกระจายข่าวสารในลักษณะดังกล่าว นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความตื่นตัว
ทางด้านการเมืองแล้ว ยังมีส่วนช่วยปลุกสำนึกทางการเมืองของคนในสังคมอีกด้วย

นอกจากนี้วรรณกรรมคำยังมิมีบทบาทเป็นเครื่องมือในการกระจายข่าวสาร
ถึงพี่น้องร่วมชาติที่หนีไปหลบซ่อนตัวอยู่ตามป่าเขาเพราะหนีไปเลื่อมใสลัทธิการปกครองอื่น
ให้กลับเข้ามามอบตัวต่อทางราชการ ดังคำประพันธ์

ไหว้สาพี่น้อง บ่ว่าไกลใกล้
ที่หลงผิดไป เปลี่ยนใจคืนได้
พ่อแม่เมตตา จนเป็นบ้าใบ้
อยู่อย่างไท ๆ เทียเถอะ เกิดเป็น-
คนไทย อย่าใจเลอะเทอะ
ขอกลับถิ่นบ้านเดิมเฮา ทางเทศอื่นนั้น
อย่าทำไมเฮา เพราะเขาหุเบา
เขาคิดไปสั้น มันเรื่องอะหยัง
ไปอดไปกัน อยู่ป่าอยู่ดอยกับแม่
พองเข้ามอบตัว สบายไปแล้ว
เป็นยกโทษให้อฟรี ๆ

ขอกราบไหว้พี่น้องไม่ว่าจะอยู่ไกลหรือใกล้
ที่หลงผิดไปแล้วให้กลับใจเสีย พ่อแม่
เฝ้าติดตามหาจนเป็นบ้า ขอให้อยู่อย่างไท
เสียเถิด เกิดเป็นคนไทยอย่าประพฤติก
นอกถิ่นนอกทาง ขอให้กลับมามีฐานบ้านเดิม
ของเรา ประเทศอื่นนั้นไม่ต้องสนใจ
เพราะเขาหุเบาและคิดสั้น มันเรื่องอะไร
จะต้องไปอดอยากอยู่ในป่าจนดอยกับพวกแม่
บ้างเข้ามอบตัวก็สบายไปแล้วเขายกโทษให้
ฟรี ๆ

"ข่าวสารแพงและแนะนำผู้หลงผิดเข้ามามอบตัว" ของวันทา ชัยเมือง

การกระจายข่าวสารในคำประพันธ์ข้างต้นนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากกรณีที่มี
ผู้หลงผิดในลัทธิการปกครองอื่นซึ่งหนีไปเข้าอยู่ในป่า วรรณกรรมคำยังมิได้แสดงบทบาท
ในเรื่องนี้ด้วยการเป็นสื่อกลางระหว่างพี่น้องร่วมชาติกับผู้หลงผิดโดยการวิงวอนให้
เข้ามามอบตัวต่อทางการ และอ้างถึงสาเหตุของการเข้ามามอบตัวนี้ว่าสภาพชีวิตความเป็นอยู่
บนป่าเขานั้นมีแต่ความอดอยาก ประการสำคัญก็คือเมื่อเข้ามามอบตัวแล้วจะได้รับการยกโทษ
ด้วย ดังคำประพันธ์ว่า "มันเรื่องอะหยัง ไปอดไปกัน อยู่ป่าอยู่ดอยกับแม่ พอง-
เข้ามอบตัว สบายไปแล้ว เป็นยกโทษให้อฟรี ๆ"

การวิงวอนให้หยุดผลิตและมอบตัวต่อทางการนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความห่วงใยของชนร่วมชาติซึ่งภูมิใจกับการเกิดมาเป็นคนไทย ภายใต้ระบอบการปกครองที่ให้อิสระเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างเต็มที่

บทบาทของวรรณกรรมคำอาในการกระจายข่าวสารเพื่อสังคมโดยส่วนรวมที่นำเสนออีกประการหนึ่งคือ การเชิญชวนให้คนในชาติมีความสามัคคีกันเพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ ดังคำประพันธ์

ขอให้อพี่น้อง ชาวไทยทั้งหลาย
ตั้งอยู่ใน ศีลธรรมพระเจ้า
แล้วให้อีกเชื้อ สามัคคีเข้า
กับฝูงจาวเฮาพี่น้อง อีกกันแบ่งกัน
ตั้งฉันพี่น้อง กับขอมมาปาน
หมุมารเหลาร้าย ก็จักหนีไกล
เพราะว่าชาวไทย ใจเดียวเป็นก้อน

ขอให้พี่น้องชาวไทยทั้งหลาย ตั้งมั่น
ในหลักศีลธรรมของพระพุทธเจ้า ให้พวกเรา
ยึดหลักความสามัคคี รักใคร่กันฉันพี่น้อง
ภัยอันตรายทั้งหลายไม่เกิดขึ้น เหลาร้าย
ก็จะหนีไปไกล เพราะชาวไทยมีน้ำใจเป็น
อันหนึ่งอันเดียวกัน

"ความสามัคคีธรรม" ของ เมืองคี

วรรณกรรมคำอาเรื่อง "ความสามัคคีธรรม" นี้ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวรรณกรรมคำอาในการเป็นเครื่องมือกระจายข่าวสารเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม นั่นคือ เชิญชวนให้ทุกคนยึดมั่นในศีลธรรมและมีความสามัคคีกัน ซึ่งจะเป็นผลให้ศัตรูไม่สามารถเข้ามารุกรานประเทศชาติได้ ประโยชน์ที่ได้รับก็คือความสงบสุขและความปลอดภัยของชาติบ้านเมือง

การเชิญชวนให้ร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นก็เป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของวรรณกรรมคำอาที่สร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมเช่นกัน ดังคำประพันธ์

การพัฒนาตนเองและท้องถิ่นก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่วรรณกรรมทำหน้าที่เชิญชวนให้
ทุกคนประพฤติปฏิบัติ ดังคำประพันธ์

...สมัยนิยม อ้อสมเรียบร้อย
หญิงจายใหญ่หน้อย หลวงเป็นจัดหา
บว่าคนตุก คนมีปัญห จ้วยพัฒนา
ทุกคนตัวบ้าน บว่าไผไหน
แม่บัวไวกาน จ้วยกันทำงานนะครับ
ถึงจะซัดสน เงินทองสินทรัพย์
และเครื่องหอหุ้มกายา บดากักนัก
เรื่องมีปัญห ขอเอาน้อยตา
มาเป็นที่ตั้ง บว่าไผ ๆ อุดมไต่บ้าน
มีใจเจอบานจากนัก ถ้าเอารวมกัน
รวมกันเป็นมัด ก็แข็งแรงพลัง
ขอพวกบ้นอง เอากันเป็นกัน
บดากล้วงาน สู้ไปเตอะเจ้า...

สมัยนี้รัฐบาลท่านจัดการให้เรียนร้อย
หมดทั้งหญิงชายน้อยใหญ่ ไม่ว่าคนยากจน
คนมีปัญหช่วยเหลือพัฒนาทุกบ้านไม่ว่าใครก็ตาม
ช่วยกันทำงานนะครับ ถึงจะซัดสนทรัพย์สิน
เงินทองและเครื่องนุ่งห่มก็ไม่ต้องคิดมาก
หากมีปัญหขอให้ปรึกษา 'น้อยตา' ไม่ว่า
ใคร ๆ รวมทั้ง 'อุดม' ที่อยู่บ้านทางใต้
ต่างมีจิตใจชื่นบานกันยิ่งนัก ถ้าเราร่วมมือ
รวมใจกันก็จะมีพลังแข็งแกร่ง ขอพี่น้องทุกคน
ช่วยกันอย่างจริงจังไม่ต้องกลัวงาน
งงสู้ไปเถิด

"พัฒนาหมู่บ้านกลุ่ม 4 ไตหน่วย" ของ กอ ก็ออกเปี๊ยะ

คำประพันธ์ข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมคำอำมมีบทบาทในการเชิญชวน
ให้ทุกคนร่วมมือกันทำงานอย่างขยันขันแข็ง เพื่อพัฒนาตนเองและท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า
โดยชี้ให้เห็นว่าการร่วมมือกันนี้จะก่อให้เกิดพลังอันเข้มแข็ง ซึ่งเป็นสิ่งที่จะสร้างสรรค์
ประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

นอกจากนี้ยังมีการใช้วรรณกรรมคำอำมเป็นสื่อในการกระจายข่าวสารลักษณะอื่น
คือ การอวยพรในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ของทุกคน ดังตัวอย่าง

ปีใหม่มาถึง อุทัยม่อนข้า
 ขอส่งสารมา มอบอับ แทน ส.ค.ส
 เนอบี้องกรับ ฝากถึงปู่ย่า ลุงอา
 ที่พึ่งคำจอย มาเมืงหนักหนา
 พร้อมกับบรรดา นักแต่งคำสร้อย
 จงอยู่สุขสันต์ นิวพรรณเป่งป้อย
 ยามี่แนวรอย ขุนจา ขอให้อกุศล
 ผลบุญจ้วยกำ อยู่สุขหัวหน้า กันไป
 สะปะเคราะห์ราย จุงกายหนีไกล
 สะปะโพบภัย อย่างมาแปดป้อ
 กิดยังหือสม จูวันจุขอ สมกั๊งกำพร
 าวไว้ หือเป็นเศรษฐี อย่าตักยากไร
 เงินทองหลังเข้า มาจุ หือมีแต่มิตร
 ยามี่สัทธ มีกนเอ็นดู มุกูหัวหน้า
 หือสมกำปอน ก้าวอนของชา
 คื่อวยพรมมา ครั้งนี้

ถึงปีใหม่แล้ว ผม "อุทัย" ขอส่งสาร
 มาถึงพี่น้องแทน ส.ค.ส. นะครับ ฝากถึง
 ปู่ ย่า ลุง อา ที่พึ่งกำมานานแล้ว พร้อมทั้ง
 นักแต่งกาพย์ทั้งหลาย ขอจงมีความสุข
 นิวพรรณเป่งปลั่ง ปราศจากสิ่งชั่วหนอง
 ขอให้กุศลผลบุญช่วยคำจุนให้มีความสุขกัน
 หัวหน้า เคราะห์ร้ายทั้งปวงจงหนีหายไป
 ภัยอันตรายทั้งปวงอย่ามาใกล้กราย
 คิดปรารถนาสิ่งใดให้สมหวังทุกอย่าง
 ให้สมกับคำอวยพรที่ให้ไว้ ให้เป็นเศรษฐี
 ไม่ยากจนเงินทองหลังไหลมา ให้มีแต่มิตร
 ยามี่สัทธ มีแต่คนรักใคร่เอ็นดู ให้เป็น
 ไปตามคำอ้อนวอนของคนที่ได้อวยพรมาครั้งนี้

"อวยพรปีใหม่ 2527" ของ อุทัย สุริยะโยธิน

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำอ่ำได้แสดงบทบาทในการกระจายข่าวสารที่เป็น
 คำอวยพรแก่นักข่าวและผู้ฟังทั่วไปในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. 2527 สิ่งที่น่าสนใจเกิดใน
 ข่าวสารดังกล่าวก็คือ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องบุญกุศลว่าเป็นสิ่งที่จะคำจุนให้ได้รับความสุข
 ดังคำประพันธ์ว่า "ขอให้อกุศล ผลบุญจ้วยกำ อยู่สุขหัวหน้า กันไป"

บทบาทของวรรณกรรมคำอ่ำที่เป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสาร
 กล่าวได้ว่า วรรณกรรมคำอ่ำได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสาร
 ทั้งที่เป็นข่าวสารเฉพาะกลุ่มและข่าวสารเพื่อสังคมโดยรวม ข่าวสารเฉพาะกลุ่มเป็น

ข่าวสารที่อยู่ในแวดวงของนักข่าวและสนองตอบความต้องการของนักข่าวในเรื่องต่าง ๆ อันได้แก่ การประกาศหามิตรและคู่ครอง การติดต่อสื่อสารในเรื่องความรักและเรื่องอื่น ๆ ตลอดจนการติดต่อและกระจายข่าวสารถึงญาติมิตรที่อยู่ห่างไกล ส่วนข่าวสารเพื่อสังคม โดยส่วนรวมเป็นข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั่วไปหรือสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งเป็นทั้งข่าวสารที่เป็นการเชิญชวนให้ทุกคนร่วมมือกันกระทำสิ่งที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม และการร้องเรียนเมื่อเกิดปัญหาเดือดร้อนในสังคม นับว่าวรรณกรรมคำอาที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสารนี้ นอกจากจะอาวยประโยชน์แก่นักข่าวเองแล้ว ยังอาวยประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวมอีกด้วย

บันทึกสภาพสังคมและวิพากษ์วิจารณ์สังคม

วรรณกรรมเป็นผลงานของมนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นวรรณกรรมจึงเป็นที่เก็บรวมองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคมไว้ตามสภาพของสังคมนั้น¹ วรรณกรรมคำอาเป็นผลงานของชาวล้านนา จึงเป็นที่เก็บรวมเรื่องราวหรือองค์ประกอบของสังคมล้านนาในแง่มุมต่าง ๆ ไว้ด้วย นับว่าวรรณกรรมคำอาได้มีบทบาทในการบันทึกสภาพสังคมอย่างเด่นชัด และในขณะเดียวกันวรรณกรรมคำอาก็มีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมควบคู่ไปด้วย ผู้วิจัยจะนำเสนอบทบาททั้ง 2 ประการดังกล่าวตามลำดับ

1. บันทึกสภาพสังคม จากการศึกษาพบว่าวรรณกรรมคำอาได้บันทึกสิ่งที่มีหรือปรากฏในท้องถิ่นล้านนาไว้หลายประการ ทั้งด้านสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม สภาพเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ ตลอดจนปัญหาในการประกอบอาชีพ บทบาทในการบันทึกสภาพสังคมในด้านต่าง ๆ เหล่านี้สามารถแยกกล่าวเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1.1 สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม กล่าวถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไปของคนในสังคม ซึ่งอาจเป็นเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นของผู้แต่งหรือท้องถิ่นอื่นก็ได้ การบันทึกสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมนี้ วรรณกรรมคำอาบันทึกไว้อย่างชัดเจนทั้งสภาพการกินที่อยู่ดี และสภาพความเป็นอยู่อันแร้นแค้น สภาพชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไป ตลอดจนการบันทึกเหตุการณ์น่าสนใจที่เกิดขึ้น ดังตัวอย่าง

¹ สิทธา พิณภูวคณ และนิตยา กาญจนะวรรณ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย
หน้า 54

สะเมิงเทศท้อง แห่งห้องรัฐธา
 เป็นกำปาคา คงหน่าเส้า
 แด่ก่อนมาหลัง เมื่อข้าพเจ้า
 อายุสิบขวาก่อนนั้น ยังบ่เจริญ
 กู้อันบันจัน หนทางสอคั่น เคนจร
 เป็นกำปาคาไม คงกำลึงขร
 เป็นปาดงคอน เจริญบ่เข้า
 ตกมาพอสอ เก้าแปดเก้าเก้า
 มาแดงแดงเฮา เกี้ยวนี้
 มามวนจันใจ ใจหัวฮี้ เจริญ-
 เลี้ยงหนี้ เนอเฮา เงินทอง-
 ลิงทรัพย์ บ่ขาดกระเป๋ อ.-
 สะเมิงเรา บ่จนบ่กัน สัพพะ-
 สิ่งของ บ่จนจงบ่อัน มาคู้มวนจัน
 พิลึก แด่ก่อนมาหลัง ผมตึงบ่ก
 วารดจะเข้า สะเมิง บัดเกี้ยว-
 เคี้ยวนี้ เจริญเข้าถึง โขงเขต-
 สะเมิง เป็นสวรรค์น้อย
 แม่ฮางนางสาว เขาใส่สายสร้อย
 เส้นเท่านิ้วมือ กาแล้ว...

"บ้านเมืองสะเมิง" ของ พ่อ่น้อยยาย ยะมะโน

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงสภาพบ้านเมืองของอำเภอสะเมิงซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ในสมัยก่อนอำเภอสะเมิงยังล้าหลังมากเพราะเป็นท้องดินที่อยู่ห่างไกลออกไปจากตัวเมือง ประกอบกับมีภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงล้อมรอบ ทำให้การ

ท่องถิ่นสะเมิงเป็นแต่ป่าหยาบคามืดทึบ
 มาแต่ก่อน เมื่อข้าพเจ้าอายุได้สิบปีสิบปี
 ก่อนนั้นยังไม่เจริญ ทั้งถนนหนทางก็เป็นป่า
 เป็นเขาหิน ความเจริญยังเข้าไม่ถึง
 เมื่อถึง พ.ศ. 2498 - 2499 จนกระทั่ง
 ถึงปัจจุบันนี้ น่าสุขใจเหลือเกินเพราะมี
 แต่ความเจริญ แสงศิวิลัยแสงคร้อยมีอยู่
 เต็มกระเป๋ อำเภอสะเมิงของเรา
 ไม่คอยากยากจน มีสิ่งของสารพัด
 บ้านช่องก็มากดูกรีกกรีน ในสมัยแต่ก่อน
 ผมนึกไม่ถึงจริง ๆ ว่าจะมีรถจะเข้าถึง
 สะเมิง เคี้ยวนี้ความเจริญเข้าถึงสะเมิง
 จนเป็นสวรรค์น้อย ๆ สาว ๆ ทั้งหลาย
 พากันใส่สร้อยเส้นเท่านิ้วมือที่เคี้ยว

คมนาคมเป็นไปด้วยความยากลำบาก แต่ปัจจุบันมีการพัฒนาทางการคมนาคมให้ดีขึ้น
อำเภอสะเมิงจึงเจริญก้าวหน้า ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบาย ไม่ค่อยอยาก
ยากจน เห็นได้จากคำประพันธ์ตอนที่ว่า "นาม่วนนใจ ใจหัวฮี้ฮี้ เจริญเลี้ยงหนี้
เนอเฮา เงินทองสิ่งทรัพย์สิน บ่ขาดกระเป๋า อ.สะเมิงเรา บ่จนบ่กัน" สภาพ
การกินที่อยู่ดีนี่เองจึงมีคำกล่าวเปรียบเทียบกับอำเภอสะเมิงเป็น "สวรรค์น้อย"

อำเภอฝาง ก็เป็นอีกอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ที่อยู่ห่างไกลจากชาวเมือง
และปัจจุบันได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าขึ้นเช่นเดียวกับอำเภอสะเมิง ดังนั้นประชาชน
ในอำเภอฝางจึงมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ดังที่วรรณกรรมกล่าวไว้ว่า

เมืองฝางเทศทอง เหมือนเมือง-
สวรรค์ สดุด่วนนใจ นีรากอจาง
มีตึกเป็นแถว สองทะเลาข้าง
ถนนหนทางเลียบคิด ฝ่ายรัฐบาล
ท่านสร้างแท่งตึก หัวโขงเขตห้อง-
เวียงใจ พานิชพอกา ไปมาสู่สย
มีน้ำแม่ใจ ไหลลอยผ่านเข้า
ข้าทำสะพาน ดาวยใหญ่กว้าง
เปิดการเดินทางง่ายล้ำ อยู่บนสะพาน
ผดลงลุ่มน้ำ ไหลลอยผ่านเข้า-
เกาะทราย ฝูงปลาใหญ่ช้อย
เป็นหมู่หลวงหลาย ลอยตามเกาะทราย
บุนคี่ผอแพอ เป็นหาดทรายขาว
บุทโธเหี้ยเตอะ น้ำไหลรินเรอม่วนล้ำ

เมืองฝางเหมือนเมืองสวรรค์เพราะ
สนุกสนานจนคำขุยได้ มีตึกเรียงเป็นแถว
ทั้งสองข้างทาง ถนนหนทางก็ราบเรียบ
รัฐบาลท่านได้คิดสร้างขึ้นไปทั่วทุกท้องถิ่น
บรรดาพ่อค้าก็พากันไปค้าขาย มีแม่น้ำใจ
ไหลผ่านตัวอำเภอ ข้ายังมีสะพานกว้างใหญ่
อย่างดาดวาร์เพื่อให้เดินทางได้สะดวกขึ้น
อยู่บนสะพานมองลงมาข้างล่าง จะเห็น
น้ำไหลผ่านเกาะทราย ฝูงปลาน้อยใหญ่
เป็นกลุ่มลอยตามเกาะทราย น่าดูจนต้อง
ชะเง้อมอง มันเป็นหาดทรายขาวจริง ๆ
มีน้ำไหลรินน้ำดูเหลือเกิน

"เมืองฝาง" ของ น้องดวงคา เรือนแก้ว

สภาพท้องถิ่นอำเภอต่างที่พัฒนาขึ้น ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่สุขสบายจนเหมือน "เมืองสวรรค์" นี้ เป็นผลมาจากการพัฒนาทางด้านการคมนาคมของรัฐบาล คือ การสร้างถนนและสะพานเพื่อให้ผู้คนสัญจรไปมาได้สะดวก การตัดต่อค้าขายก็ทำได้ง่ายขึ้น อำเภอต่างจึงมีพ่อค้าเข้าไปค้าขายกันมาก

การพัฒนาทางด้านการคมนาคมของรัฐบาล นับได้ว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ท้องถิ่นชนบทที่อยู่ห่างไกลมีความเจริญก้าวหน้าขึ้น เป็นผลให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นตามไปด้วย ดังเช่นท้องถิ่นอำเภอสะเมิงและอำเภอต่างที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้ที่หมู่บ้านสหกรณ์ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านที่ประชาชนมีการกินคืออยู่ดี ซึ่งเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมความว่า

...ประเทศเมืองไทย สมัยเดิวนี
ปฏิรูปขึ้นปกครอง คูตีเลิศล้ำ
หนึ่งมีสอง คู่ราษฎร ประชาไพรฟ้า
คนตึกคนฉาน จันทานท่าหน้า
โคตบมือวาแอนพอน คนอนาถา
บโคตกร้อน นายหลวงโคตหืออาภัย
จัดแจงที่พัก ที่อยู่อาศัย ทั่วโขงเมืองไทย
หลายล้านโกฏคือ ฝ่ายรัฐบาล
ประทานมอบหือ ดังสหกรณ์ร่วมมิตร
มากโตมากเหนือ ทั่วสารทิศ
ในโขงเขตคามเมืองไทย จัดแจงที่พัก
ที่อยู่อาศัย แบ่งหอ เอื้อนยาย
เป็นบัน เป็นถอย แบ่งเสมอกัน
บใหญ่บหน้อย บุปดาตีกอยม่วนนั้

ประเทศเมืองไทยสมัยนี้มีการปฏิรูป
ทางด้านการปกครอง คูตีเป็นเลิศจริง ๆ
คู่ราษฎรทุกคนทั้ง คนยากคนจนต่างขึ้นบาน
กันทั่วหน้าจนอยากจะตบมือพ้อนว่า คนอนาถา
ก็ไม่ได้ทุกข์ร้อนเพราะในหลวงโปรดให้ที่อยู่
อาศัยกันทั่วเมืองไทย เป็นจำนวนมากมาย
มหาศาล แล้วฝ่ายรัฐบาลก็มอบให้ตั้ง เป็น
สหกรณ์ทางฝ่ายเหนือ ฝ่ายใต้ทั่วทุกทิศ
ในเมืองไทย จัดแจงเรื่องที่พักที่อาศัย
ด้วยการปลูกบ้านเรียงรายเป็นทิวแถว
สร้างเท่า ๆ กันทุกหลังไปใหญ่ไม่เล็กน่าดูยิ่งนัก
แล้วยังสร้างถนนตัดเข้าไปในหมู่บ้านน่าดูยิ่งนัก
นายช่างก็เข้าใจสร้างสิ่งต่าง ๆ เป็นแถว เป็น
แปลง เรียงรายกันเป็นสายบ้านสหกรณ์ใหญ่โต

ข้าทำถนน หนทางผ่าตัด ปันตี-
 ฝ่ออันกอยแยง สล้าจางยะ
 จ้างหาจ้างแปง เป่นถอย เป่นแปง
 ยายกันเป่นเส้น บ้านสหกรณ์
 ใหญ่โตป่วนเล่น บ้านหมู่ใหม่มีเกือบร้อย
 ผมได้ไปเห็น จึงแบ่งการจอยขอไป

ใช้เล่น หมู่บ้านใหม่มีเกือบร้อยหลังคา
 ผมได้ไปเห็นมาจึงแบ่งการขอไป

"หมู่บ้านสหกรณ์ สันกำแพง" ของ แก้ว ชมภูป้อ

วรรณกรรมกล่าวถึงเรื่อง "หมู่บ้านสหกรณ์ สันกำแพง" กล่าวถึงการพัฒนา
 สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทว่า รัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือประชาชน
 ที่มีฐานะยากจนให้มีที่อยู่อาศัยโดยการปลูกสร้างบ้านเรือนให้ แล้วจัดตั้งเป็นหมู่บ้าน
 สหกรณ์ มีบ้านเรือนปลูกเรียงรายกันเป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีการสร้างถนนภายในหมู่บ้านด้วย
 เกี่ยวกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในหมู่บ้านสหกรณ์ อำเภอสันกำแพง จังหวัด
 เชียงใหม่นี้ วรรณกรรมกล่าวถึงเรื่อง "โครงการพระราชดำริพระเจ้าอยู่หัว" ได้บันทึก
 ไว้ว่า ประชาชนภายในหมู่บ้านมีความสุขสบาย ชยันต์แข็งในการประกอบอาชีพ
 ค้ำค้ำประพันธ์

...ป้อหนานเนตรน้อย อยู่บ้าน-
 จัศสร สหกรณ์นั้น หมู่สามเนอเจ้า
 โครงการคำริ อยู่หัวพระเจ้า
 มนุษย์ไทยเราเคารพ กันว่าไคหัน
 กันว่าไคพบ ม่วนแต่คี่หลี่ คี่คินก็มี
 ทำกินจุ๋ แม่ตึงปัดจาย ปากันจิ้นสู
 มีทุกฤดูอาน้ำ ยามแล้งยามฝน
 ตึงบิวน้ำ มีท่อคอกันไหลลง
 มีตึงน้ำตก ลงกอยสนสน มีเขาวชน

พ้อหนานเนตรน้อยอยู่บ้านจัศสรสหกรณ์
 หมู่ 3 ซึ่งเป็นโครงการพระราชดำริของ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ชาวไทยเรา
 เคารพ หากได้พบเห็นก็จะเบิกบานยิ่งนัก
 ที่คินก็มีทำกินกันทุกคน ผู้หญิงผู้ชายพากันขึ้นขอบ
 มีอาน้ำเก็บน้ำไว้ทุกฤดูทั้งฤดูแล้งและฤดูฝน
 ไม่อดอยากน้ำ มีท่อคอกันยาวให้น้ำไหลลง
 มีตึงน้ำตกไหลจากคอกเป็นสาย มีเขาวชน
 หนุ่มสาวหลายบ้าน ... มองไปทางไคมี

หนุ่มสาวหลายบ้าน ... ผัวไปทางใต้
 สถานักงานไคพราพร้อม ฟาร์มหมู-
 ฟาร์มนม โรงไม้พร้อม อาหาร-
 แห่ห้องเสลัน โรงสีข้าวขึ้น
 ใหญ่โตฉกรรจ์ สีขาวจูน ม้วนงัน-
 แท้ไซร์ มีกรรมกร นักงานแต่ใต้
 ผ.อ.คนไทย จบสูงเลี้ยงหัน
 ชื่อเสียงเกียรติกองทวี สารดินายขับ
 รถยนต์บรรทุก รถไถจาวสวน
 มีเป็นขบวน เตรียมไว้หือได้
 ธนาคารกรุงไทย ช่วยเหลือจนได้
 ต้องการอันใด ก็มีไว้แล้ว
 บอพลอยเพชรแท้ ผู้มีศักดิ์ศรี
 องกมนตรี เป็นประธานหัน
 โครงการในหลวง ไม้บื้อคือคั่น
 ทำการทางานบด...

สถานักงานพร้อม มีฟาร์มสุกร ฟาร์มโคนม
 โรงไม้อาหาร โรงสีข้าวที่ใหญ่โตมาก
 สีขาวอยู่ทุกวันเป็นที่สนุกสนาน มีคณะกรรมการ
 พนักงานที่มาจากเมืองใต้ ผู้อำนวยการก็
 เป็นคนไทยภาคกลาง จบการศึกษาสูงมี
 ชื่อเสียงโด่งดัง มีคนขับรถ รถยนต์
 รถไถของชาวสวน เตรียมไว้เป็นขบวน
 ธนาคารกรุงไทยก็คอยให้ความช่วยเหลือ
 ต้องการสิ่งใดมีไว้หมด เมืองคนตรีผู้ซึ่ง
 มีเกียรติสูงส่งเป็นประธาน โครงการของ
 ในหลวงนี้ไม่มีผู้ใดเพิกเฉยเลย ต่างทำงานกัน
 ไม่ลดละ

"โครงการพระราชดำริพระเจ้าอยู่หัว" ของ พ่อคนในเนทวน้อย

คาประพันธ์ข้างต้น พรรณกรรมคำว้าไคบันที่กสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน
 ในหมู่บ้านสหกรณ์ อำเภอสันกำแพงไว้ว่าทุกคนอยู่กันอย่างมีความสุข ทั้งนี้เพราะภายใน
 หมู่บ้านมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติการกิจการงานโดยไม่ต้องพึ่งพาหมู่บ้านอื่น
 ที่สำคัญคือมีธนาคารกรุงไทยที่คอยให้ความช่วยเหลือทางการเงินด้วย ประชาชนใน
 หมู่บ้านนี้จึงสามารถเลี้ยงตัวเองได้โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันระหว่างคนในหมู่บ้าน
 อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงช่วย
 ยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น

การพัฒนาชนบทของรัฐบาล เพื่อให้ประชาชนมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
อีกประการหนึ่งซึ่งวรรณกรรมกล่าวอ้างบันทึกไว้ คือ การสร้างอ่างเก็บน้ำในหมู่บ้าน
เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภคตลอดปี ดังคำประพันธ์

เสียงกังลั้ง ๆ สดในหัว
กายตื่นคืบไค สักในกองบ้าน
ก็นึกว่าหยัง โลงนออกจากบ้าน
ทวยผอ่สกกาทือฮู ก็นึกว่าหยัง
เสียงกังป้อ ๆ หันยอก่นว่ ซ.ป.
ตี้แต่นั่นไซ้ บ่ใจหยังหนอ
แหวกเคอร์ ซ.ป. มาไถ่อย่างหื้อ
ทางหลวงนั้นหนอ บ่กักถ่านคือ
เป็นส่ฮื้องจ่าคนัก กังฉึงและจาย
เขายายมาพัก คีฮิมว่าอันตื่นคอย
บ้านมายเฮาเนี้ เป้นน้ำคี่ขอย
คี่ฮิมตื่นคอย เป้นสร้างอย่างหื้อ
น้ำยั้งจาดหลาย เสียงบ เป้นคือ
ขอหื้อไปคุดเอะ หนตางจาดลี
บ่มีซีเฮอะ รกใหญ่ไปไคสบาย
คนงานเป็นนั่น คิงมีจาดหลาย
คิงฉึงคิงจาย ใจคี่จุย ...
บ้านเฮาจาดหลาย ก็ทำงานควย
จ้วยเป็นทางานบ่พัก คังน้อยและหนาน
ทางานจาดนัก แถมมีหนุมอันสาวตวย...

เสียงกังคังคังสนั่นหัวในหัว ผ่านเชิง
บันไคบ้าน ผ่านเข้าถนนในหมู่บ้าน ก็คิด
ว่าอะไร วิ่งออกจากบ้านตามดูให้รู้ก็เห็นว่า
อะไรเสียงกังป้อ ๆ เห็นตัวยอที่ท้ายว่า
ซ.ป. (ชลประทาน) ที่จริงแล้วก็ไม่ใช่
อะไรหรอก รดแหวกเคอร์ของ ซ.ป.
มาไถ่อย่างให้ ทางหลวงนั้นก็ไม่เฉยเมย
ไคส่งให้มามากมาย ทั้งหญิงและชาย
เขาพากันย้ายมาพักที่ริมเชิงเขา บ้านมาย
ของเรานี้บ่อาจจาเสียจริง ที่ริมเชิงเขา
ท่านไคสร้างอย่างให้ มีน้ำอยู่มากมาย
เสียงบประมาณไปมาก ขอให้ไปคุดเอะ
หนทางก็คี่เหลือเกิน ไม่มีสิ่งกีดขวาง
รกใหญ่บ่ไคสบาย คนงานของเขานั้น
มีกันหลายคนทั้งหญิงและชาย ใจคี่ทุกคน ...
บ้านเราก็อางานควยอยู่หลายคน ขวยเขา
ทำงานบ่พักเลย ทั้ง "น้อย" และ "หนาน"
และหนุมสาวควย

"ขอบคุณ ซ.ป." ของ หนุมฮามเสติน บ้านมาย"

จากคำประพันธ์ที่ยกมาจะเห็นได้ว่า หน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการจัดสร้างอ่างเก็บน้ำ คือ กรมชลประทานและกรมทางหลวง การสร้างอ่างเก็บน้ำเป็นการช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่นให้น้ำใช้ในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพอย่างพอเพียง ซึ่งจะส่งผลให้มีการกินคืออยู่ดี ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการเกษตรก็จะหมดไป การสร้างอ่างเก็บน้ำในหมู่บ้าน จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ และในการสร้างอ่างเก็บน้ำครั้งนี้ประชาชนในท้องถิ่นได้ให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี ดังคำประพันธ์ในตอนท้ายว่า "บ้านเฮาจากหลาย ก็ทำงานควย จ้วยเป็นทางานบ่พัก ตั้งน้อยและหนาน ทางานจากนัก แถมมีหนุ่มอัน-สาวตวย" การทำงานร่วมกันด้วยความขยันขันแข็งนี้ก็เพื่อให้ทุกคนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันนั่นเอง

ในสังคมของชาชนบททั่วไปนั้น การร่วมแรงร่วมใจกันทำงานเพื่อสร้างสาธารณสมบัติ เพื่อให้ทุกคนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันนั้น เป็นสิ่งที่พบเห็นอยู่เสมอโดยง่าย ดังเช่นการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำแควที่วรรณกรรมกล่าวหาว่าบันทึกไว้ว่า

... ส่วนป้อหลวงซุม เมื่อนป่าวลูกบ้าน
ฮื้อไปเร็วไวบจา บว่าไผ ๆ
อย่าไคเมื่อยล้า ทุกคนหมู่บ้านหมู่เฮา
วันที่ 6 นี้ ฮื้อไปพันเสา เลือกต้น-
เลา ๆ เนอเฮาลูกบ้าน จะเอาท้าว
สะพานไคข้าม ที่บ้านหนองงูแควนจอม
เอาคันเป็นกัน เื่ออะหลูกลูกของ
อย่าไคตักกอมสินเปียง ป้อหลวงว่าแล้ว
ไผตึงบ่เถียง ปากันกะเกียม
ตึงตึงห่อข้าว ฟังจิ้นและปลา
สุรนาเหล่า ปากันเกียมคาไว้พร้อม
ส่วนป้อหลวงซุม ก็ปาลูกน้อง
เขาสุปากว้างคงไทร ปากันสอคเขา
บว่าไผ ๆ ปะไม้อันไค คืออยู่ตึงหน้า

ส่วนผู้ใหญ่บ้านชื่อ ซุมเขาก็ป่าวประกาศ
ให้ลูกบ้านรีบไปโดยเร็ว ไม่ว่าใคร ๆ
อย่าไคเมื่อยล้า ทุกคนในหมู่บ้าน วันที่ 6 นี้
บ่ให้ไปพันเสา เลือกต้นดี ๆ นะพวกเรา
จะเอามาหาสะพานที่บ้านหนองงู ช่วยกัน
อย่างเต็มที่เถอะทุกคน อย่าไคนิ่งคุดายกันเลย
เมื่อผู้ใหญ่บ้านพูดแล้วก็ไม่มีใครเถียงต่างพากัน
เตรียมถุงห่อข้าว ทั้งเนื้อและปลา สุรา
เตรียมเอาไว้พร้อม ส่วนผู้ใหญ่ซุมก็พาลูกน้อง
เขาสุปากว้างพากันไปเสาะหา ไม่ว่าใคร ๆ
หากเจอไผอะไรที่อยู่ข้างหน้า ทั้งไม้รัง
ไม้เต็ง ไม้หา ไม้เหียง ไม้แดง ไม้ตึง
ให้พากันตัดทอนมายาว 9 ศอก หากตัดแล้ว
ให้ช่วยกันหลาย ๆ คน พากันหามไปไว้ที่กว้าง ๆ

ไม้แฉะไม้เปา บัวไม้หา ไม่เหียง-
 แฉะทิ้งก็แล้ว ปากันปิ่นทอน
 ส้อมนั้นน้ำแล้ว 9 กอกเท่าอันเนอนาย
 กันว่าศักดิ์แล้ว จวยกันหลาย ๆ
 ปากันหามไป ไว้วักกว้าง ๆ ...

"สะพานข้ามแม่น้ำลาว" ของ จันทรทัต จันทรกรี

ตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นภาพของการร่วมแรงร่วมใจทำงานของคนในชนบทได้
 อย่างชัดเจน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้างาน การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำลาวในครั้งนี้
 ใช้วัตถุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นนั่นเอง กล่าวคือ ผู้ใหญ่บ้านจะสั่งให้ลูกบ้านเข้าไปตัดไม้ในป่า
 ไม้ที่นำมาสร้างสะพานเป็นไม้เนื้อแข็งที่มีความแข็งแรงทนทาน คือ ไม้เต็ง ไม้รัง
 ไม้แฉะ ไม้ตึง การสร้างสะพานจะทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น ดังนั้นทุกคนจึงช่วยกัน
 เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

นอกจากนี้รัฐบาลยังพยายามพัฒนาท้องถิ่นชนบทของประเทศให้ประชาชนมีชีวิต
 ความเป็นอยู่ดีขึ้นด้วยการใช้แผนพัฒนาผสมผสานสี่กระทรวง ที่เรียกกันทั่วไปว่านโยบาย
 สี่ประสาน คือมอบหมายให้สี่กระทรวงหลักมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน
 ในท้องถิ่นชนบท ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและ
 สหกรณ์ และกระทรวงสาธารณสุข วรรณกรรมคำอาไ้กล่าวถึงแผนพัฒนาผสมผสาน
 สี่กระทรวงของรัฐบาลไว้ดังนี้

ประเทศไทย สมัยเดิยนี้
 รัฐเป็นกลางจี ผสมผสาน
 อบรมเร่งรัก พัฒนาการ หื้ออยู่-
 สำราญ เจยบานทั่วหน้า หื้อสี่กระทรวง
 ทลวงเก่งกล้า เป็นผู้นำพาชีณะ

ประเทศไทยปัจจุบันนี้รัฐบาลท่านชี้แจง
 ว่าเป็นการผสมผสานเร่งอบรมเพื่อพัฒนา
 ประเทศให้ประชาชนมีความ เป็นอยู่สุขสบาย
 โดยให้สี่กระทรวงเป็นผู้ชี้แนะ มีเจ้าหน้าที่
 สอนพวกเรามากมายหลายเรื่อง เพื่อให้

เจ้าหน้าที่เขา สอนเขาเออะแอะ
ให้อยู่รวมไคสังคัม บั๊ตแตกมัน
สรรคสร้างเกลียวกลม สันตินิยม
ปลูกฝังทุกขอ สุขสันต์สกลไส
บั๊ตแปดป้อ ความชั่วรื้อรอกหักแว่น
ร่วมสามัคคี บั๊ตมีหลบเร้น
จួយกันสืบเส้น เจริญ

อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ให้มี
ความสามัคคีกัน มีความสงบสุข
ปลูกฝังให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
ให้ละเว้นจากความชั่ว มีความสามัคคี
ช่วยกันสร้างสรรค์ให้ประเทศไทยเจริญ

"แผนพัฒนาการผสมผสานสี่กระทรวง" ของ ชัยวิเศษ คือสุวรรณ

คาประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลให้ความรู้แก่คนในสังคม
ในด้านการสามัคคี เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ อันจะเป็นหนทางไปสู่การ
พัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า

จากตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าเป็นการบันทึกสภาพชีวิต
ความเป็นอยู่ของคนในสังคมที่มีสภาพการกินที่อยู่คือ ซึ่งเป็นผลมาจากการให้ความช่วยเหลือ
ของรัฐบาลในทางต่าง ๆ และในขณะเดียวกันก็ปรากฏว่ามีวรรณกรรมคำขวัญบางเรื่อง
ที่ไต่บันทึกรูปภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในบางท้องถิ่น ที่ต้องประสบกับความอดอยาก
แสนสาหัส ดังคาประพันธ์

จึกเล่าความ ไปตามคำจอย
ลาคับคอดอย เมืองแม่โกศย
นับแต่ปีแล้ว แม่แก้วแก่นไส
แม่บัวซอนใบ พังไว้เนอเจ้า
จึกไขเล่าจา บุนมาตีเกร้า เหมือน-
ไฟสุ่มเอา เอ้อซอน น่อไปทางไหน
ใจมันสะท้อน เหมือนตุ๊กตมซอน

จะเล่าเรื่องลาคับความตมคำวถึง
"เมืองแพรโกศย" ตั้งแต่ปีที่ผ่านมา ขอให้
น้องผู้เปรียบเหมือนดวงแก้วที่สกลไสและ
คอกบัวที่มีใบรองรับอยู่รับพังเกิดจะเล่าให้
พัง น้าเกร้าใจเหมือนเอาไฟมาสุ่มให้ร้อนน้า
มองไปทางไหนรู้สึกสะท้อนใจ เพราะมีความ
ทุกข์ทรมานอยู่ในใจ อากาศข้างแห้งแล้ง

ตางในมันล้งมาแล้ง เหี่ยวแห้งหัวใจ
 ไม้ใบไหวโย ยืนตายกลางแจ้ง ...
 บางบ้านไปหัน คมใจแต่โอย
 จ้างตุยกยากซ่อน นักแก เข้าไปปากตัก
 หน้าแหตาแห กอຍผอສອແກ ว่าไผ-
 มาย่าน เข้าไปไต่ถาม ไต่ความ-
 หลายคำณ ใจเบยขาน เสร้าจา
 ลางพองยากจน หน้าหม่นหมองล้า
 ขาววิซาคจำ แลงงาย ชุกกอยมากไม
 กินไปกินตาย จินหมุงวักวาย
 บ่ไคลายส้า ผักเห็ดอกผักหวาน
 กินกันพร้อมหน้า น้ำพริกแตงดา
 จุ่มมือ เสื่อผ้าหมกิง อิมบ่ไคซื้อ
 กิดไปใจหื้อ เอนกู ปุคแล้วปะช้ำ
 สี่จ่านาปู เหมื่อนกับอูยู่
 ไกลคนจาวบ้าน เงินค่าชาวของ
 หมองใจหลายคำณ มั้แสนกันการ
 ยากไร

ทำให้หัวใจพลอยเหี่ยวแห้งไปด้วย
 ต้นไม้ไม้ไหวโอนเอน ยืนแห้งตาย
 อยู่กลางแจ้ง ... เห็นบางครอบครัวแล้ว
 รู้สึกอึดอัดใจเพราะเขายากจนเหลือเกิน
 เมื่อเข้าไปทักทายก็ทว่าหน้าตาเคอะ
 คว้าโครมาเยียม เข้าไปไต่ถาม
 ทราบเรื่องต่าง ๆ แล้วก็เศร้าใจ
 บางคนยากจนใบหน้าหมองคล้ำ ขาวปลา
 อาหารไม่พอกต้องชุกกลอยรากไม้กินแทน
 ไม่ได้กินเนื้อหมูเนื้อควาย กินแค
 "ผักเห็ด" "ผักหวาน" และน้ำพริกทุกมือ
 เสื่อผ้าเครื่องแต่งกายแทบจะไม่ได้ซื้อ
 ซากแล้วซากอีก ต้องปะชุนกันไป
 คิดแล้วน่าสงสาร เสื่อผ้าสีค่าคล้ำเหมือนกับ
 อยู่ในรูก้างไกลจากผู้คนในหมู่บ้าน ไม่มี
 ชาวของเงินทองเลยแสนกันการยากไร

"เมืองแป้โกศย" ของ คาวรุ่ง ปินคำ

จากตัวอย่าง วรรณกรรมคำขวัญได้บันทึกสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนใน
 จังหวัดแพร่ที่ตรงกับความรู้สึกยากไวย่างชัดเจนว่า คนยากจนไม่มีข้าวกินจึงต้อง
 ชุกเผือกชุกกลอยกินแทน อาหารจากพวกเนื้อสัตว์ซึ่งมีราคาแพงไม่ได้กินเลย กินแคผักและ
 น้ำพริกทุกมือ เสื่อผ้าที่สวมใส่ก็ซากและค่าคล้ำ สภาพความยากจนขั้นแสนดังกล่าวนี้นี้เกิดจาก
 ภาวะฝนแล้งที่เป็นผลให้การเพาะปลูกไม่ได้ผล เนื่องจากการเกษตรต้องอาศัยน้ำตาม

ธรรมชาติ กังนั้นปีโคที่ฝนแล้งพืชผลก็จะเสียหาย และปัญหาที่ตามมาก็คือความอดอยาก
ซึ่งเป็นปัญหาความยากจนที่สำคัญประการหนึ่งที่ชาวชนบทเผชิญอยู่

วรรณกรรมคำขวัญบางฉบับได้บันทึกให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาว
ล้านนาในชนบทซึ่งมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ และมีความผูกพันกันอย่างใกล้ชิด
ถึงคำประพันธ์

ปอย่างเข้าสู่อุญเปลี่ยนผัน
ย่างเข้าเดือนห้า เดือนสามสี่ห้า
ลุงแกว้อยใจ หิงไฟห่มผ้า
ลมหนาวโชนมาแถมเมาะ หลัวมีคี่ไหน
จนกันไปเฮาะ พองเลาะกิ่งแห้งลำไย
กานมอณบ้านป้าว หักตกที่ไหน
เอามาตั้งไฟ แวคกันตะหลุม
ต่างอยู่จากกัน กางกวั้นหมอกอุม
เป็นการชุมนุมอย่างนี้...

พอย่างเข้าสู่อุญหมื่นต้นในเคื่อนสาม
เคื่อนสี่เคื่อนห้า ลุงแกว้อยใจก็ผิงไฟ
หม่มผ้า ลมหนาวโชนมาอีกแล้ว ฟินมีอยู่
ที่ไหนก็ชวนกันไปหามา บ้างก็เลาะเอากิ่ง
ลำไยที่แห้งแล้ว กานมะพร้าวหักตกที่ไหน
ก็เอามาก่อไฟ แล้วล้อมกองไฟกันอยู่เต็ม
ต่างพากันท่ามกลางหมอกที่จางหนาจัด
ซึ่งเป็นการชุมนุมกันอย่างหนึ่ง

“ชาวสังคมลมหนาวแบบจาวบ้าน” ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ภาพชีวิตของชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมคำขวัญเรื่อง “ชาวสังคมลมหนาว
แบบจาวบ้าน” นี้ เป็นเหตุการณ์ในฤดูหนาวที่มีอากาศหนาวเย็น และปีหอบอกปกคลุมอยู่ทั่วไป
ประชาชนที่อยู่ในชนบทจึงต้องหาฟืนมาก่อไฟ แล้วพากันนั่งล้อมวงผิงไฟเพื่อให้คลาย
ความหนาวเย็น ซึ่งการล้อมวงผิงไฟกันนี้เป็นโอกาสที่ทุกคนจะได้พูดคุยกัน ภาพเช่นนี้
สามารถพบเห็นได้ง่ายในสังคมของชาวชนบทในท้องถิ่นล้านนา และวรรณกรรมคำขวัญ
ได้บันทึกภาพเหล่านี้ไว้

นอกจากสภาพภูมิอากาศที่ทำให้ชาวล้านนาในชนบทมีโอกาสผูกพันกันอย่างใกล้ชิดแล้ว
การประเพณีประเพณีของท้องถิ่นร่วมกันก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงถึงความผูกพันของชาวล้านนาได้
อย่างชัดเจน

ประเพณีที่ประพดึกันอยู่ในท้องถิ่นล้านนา เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวอานนาโดยส่วนรวมได้อย่างชัดเจน ประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่นที่วรรณกรรมคำอ่าบันทึกไว้ ได้แก่ ประเพณีทานบุญอินทิล ประเพณีงานปอย ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีทานข้าวสลาก ประเพณีแ้วสาว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ชาวเก้าพฤษภา ผ่านมาแล้วนั้น
 จุ่มเย็นเลี้ยงถ่าน ทานบุญอินทิล
 เจียงใหม่เวียงพิงค์ เพราะฝนท่าแก้ว
 ฝนตกลงมา ศึกกันเจื้อยแจ้ว
 สามวันสามคืนบั้ง ก็เพราะผลบุญ
 ที่อันเต็มกำ จาวสวนชอบสู้ยินดี
 อินทิลนั้น เป็นทาทุกปี เป็นประเพณี
 เจียงใหม่แก้วกว้าง

29 พฤษภาคม ที่ผ่านมาแล้ว
 จุ่มเย็นเหลือเกิน เพราะมีการทำบุญ
 อินทิลที่จังหวัดเชียงใหม่ มีฝนตกลงมา
 คึดต่อกันสามวันสามคืน ไม่หยุดเลย
 ก็เพราะผลบุญที่มากำจุนั่นเอง ชาวสวน
 ต่างยินดีกัน การทำบุญอินทิลนั้น
 เขาจัดกันทุกปีเป็นประเพณีของเมือง
 เชียงใหม่

“การทำบุญอินทิลของเมืองเชียงใหม่” ของ พ่อน้อยจันทร์ สมฤทธิ์

วรรณกรรมคำอ่าได้บันทึกไว้อย่างชัดเจนว่า การทำบุญอินทิลของเมืองเชียงใหม่ นั้น ทากันในวันที่ 29 เดือนพฤษภาคม มีฝนตกคึดต่อกันถึงสามวันสามคืน บ้านเมืองจึงมีแต่ความชุ่มเย็น

ประเพณีทานบุญอินทิลเป็นการบูชาเสาอินทิลซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดเชียงใหม่ เชื่อกันว่าการบูชาเสาอินทิลจะทำให้บ้านเมืองสงบร่มเย็น ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เป็นประเพณีที่ประพดึกันปฏิบัติสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้ ดังที่วรรณกรรมคำอ่าได้บันทึกไว้

ประเพณีทำบุญปอย หรือประเพณีการทำบุญฉลองสมโภชเกี่ยวกับพุทธศาสนาก็เป็นประเพณีที่ปรากฏในวรรณกรรมคำอ่าเช่นกัน ดังนี้

เซทอาราม กำแพงงามนี้
เวลามอกอี่ วันที่เก้าหนอ
เดือนมีค่อ สองห้าสองห้า วัคมีกำร
งานปอยเนอซ่า สามวันก่อนนา
ตันกรับ กลางคืนมีหนัง พรังพร้อม-
ตอนสับ กับคนผู้ใด ไปเยือน
ผู้คนคึกคัก หาไหนจักเหมือน
ผู้คนนั้นเื่อง แนนหนาพหนอย
บว่าพึงจาย หทัยเป่งป้อย
สมดีรอคอย เมินนั๊ก

เซทวัคกาแพงงาม เมื่อถึงวันที่เก้า
เดือนมีนาคม พ.ศ. 2525 วัคมีงานปอย
ถึงสามวันนะครับทาน กลางคืนมีภาพยนตร์
เพื่อต้อนรับผู้คนที่ไปเยือน ผู้คนคึกคัก
ไม่มีที่ใดเหมือน ผู้คนเื่องแนนไปหมด
ไม่ว่าหญิงชายต่างมีจิตใจ เบิกบานสมกับที่
รอคอยมานานแล้ว

"ปะนางเมืองงานปอย" ของ นิรันดร์ ฌันดี

ประเพณีงานปอยที่ปรากฏในคำประพันธ์ข้างต้นนี้ เป็นประเพณีงานปอยที่
วัคกาแพงงาม เมื่อวันที่ 9 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2525 งานนี้ยึดติดต่อกันถึงสามวัน
มีประชาชนไปร่วมงานกันมากมาย งานฉลองใหญ่เช่นนี้เรียกว่า ปอยหลวง คือ
การฉลองถาวรวัตถุประจำวัค เช่น โบสถ์ วิหาร กุฏิสงฆ์ เจดีย์ เป็นต้น งานปอยหลวง
เป็นโอกาสที่ผู้คนจะไปเที่ยวหาความสนุกสนานกันคล้าย เื่อเื่องแนน ดังคำประพันธ์ที่ว่า
"ผู้คนนั้นเื่อง แนนหนาพหนอย บว่าพึงจาย หทัยเป่งป้อย สมดีรอคอย
เมินนั๊ก"

ประเพณีงานปอยอีกชนิดหนึ่งคือ ปอยน้อย หรือปอยบวชลูกแก้ว ซึ่งหมายถึง
ประเพณีงานบวช ภิกษุและสามเณร เป็นประเพณีที่ชาวล้านนาจะได้มีโอกาสได้ร่วมงานกัน
อย่างสนุกสนานรื่นเริง ดังที่วรรณกรรมคำชาวบ้านทักไว้ว่า

สิ่งกำท้อ ฉันนี้สนใจ เมื่อผม-
นี้ไป ปอยบวชลูกแก้ว แกบ้านอาจารย์
หน้าไธของแฉว เป็นผู้ทำงาน บวชพระ
ผมขอขอบใจ ที่เป็นบละ จួយกันผู้
จายหญิง พ่องก็ตักน้ำ พ่องก็ยะกิน
ถึงจายตึงหญิง จួយกันตึงบ้าน

"สิ่งกำท้อ" คือตัวผมนี้รู้สึกสนใจ
เมื่อผมได้ไปงานปอยบวชลูกแก้ว
ผู้ใหญ่นานและอาจารย์วัดหน้าตาของแฉว
สกลไธเมื่อท่านเป็นผู้จัดงานบวชพระ
ผมขอขอบใจที่ท่านไม่ละทิ้ง (ประเพณี)
ช่วยกันทุกคนทั้งหญิงชาย บ้างก็ตักน้ำ
บ้างก็หากับข้าว ทั้งชายและหญิงช่วยกัน
ทั้งหมู่บ้าน

"ปอยบวชลูกแก้วละปูน" ของ อ. ลูกข้าวหนึ่ง

ประเพณีงานปอยบวชลูกแก้วเป็นงานประเพณีที่มีการชุมนุมรื่นเริง มีการจัดเตรียม
อาหารไว้เลี้ยงดูแขกที่เข้าในงาน โดยทุกคนจะช่วยกันหาदानความสามัคคี ดังคำประพันธ์ว่า
"ตึงจายตึงหญิง จួយกันตึงบ้าน"

ประเพณีที่สำคัญอีกประเพณีหนึ่งของชาวล้านนา คือ ประเพณีสงกรานต์ วรรณกรรม
คำฮ่อเรื่อง "เหมือนใจขึ้นบ้าน" บันทึกเหตุการณ์ในประเพณีสงกรานต์ไว้ดังนี้

ปีใหม่สงกรานต์ ผ่านพ้นไปแล้ว
ชวดเปล่ากับแก้ว เหลือเฮือกกลางเค็น
กินกันนักล่า มากมายเหลือเกิน
คิดแล้วเสียดเงิน หบคไปบ่นน้อย
ตั้งโต๊ะกินกัน เรียงยายเป็นถ้อย
บ้านผมหวันทาวนั้น ลูกส้มของหวาน
กองกันเป็นจัน ม่วงสุกจากไคก็มี
บาตางบมุด กล้วยหอมเป็นทวี
ข้าวโพดสาลี บาพร้าวปากา ตั้งโต๊ะ

สงกรานต์ผ่านพ้นไปแล้ว ชวดเปล่า
กับแก้วเหลือระเกะระกะกลางระเบียบบ้าน
กินกันมากมายเหลือเกินคิดแล้วหมดเงินไป
ไม่ใช่น้อย ตั้งโต๊ะกินกันเรียงรายเป็นแถว
ที่บ้านผมวันนั้นมีส้มและของหวานกองพะเนิน
ทั้งมะม่วงสุกจากทางไค มะพร้าว ละมุด
กล้วยหอมเป็นทวี ข้าวโพดข้าวสาลี
มะพร้าว แตงโม กินกันอย่างสนุกสนาน
เหลือเกิน ... เมื่อกินเรียบร้อยแล้วก็จัดการ

กินกัน ออก ๆ เข้า ๆ สนุกมันจน-
กันแต่ ... กินกันเรียบร้อย
รวดเลยจัดการ เอาของไปทาน
คาหัวคนเฒ่า ป้อหลวงกานัน
อาจารย์ท่านเจ้า มีแนวผ้าขาวม้า
ขาวทมิฬขาวหม่น ใส่ไปเต็มซ้ำ
ผ้าขาวเช็ดหน้าอย่างดี นานเมื่อนี้ครั้ง
งานประจำปี เป็นประเพณี เติมมือ-
อย่างอื่น...

เอาของไปร่อนน้ำคำหัวคนเฒ่าคนแก่
ทั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน มรรคทายก
มีผ้าขาวม้าและขนมต่าง ๆ ใส่ไปเต็ม
ตะกร้า รวมทั้งผ้าขาวเช็ดหน้าอย่างดี
นานปีมีครั้งเป็นงานประจำปีให้พากันมาเป็น
ประเพณีแต่เดิมมา

"เหมือนโจรขึ้นบ้าน" ของ หวันตา ชัยเมือง

คำประพันธ์ที่ปกมาจะเห็นได้ว่า ในเทศกาลสงกรานต์หรือปีใหม่ของชาวล้านนานั้น
เป็นระยะเวลาที่ทุกคนได้สนุกสนานกันอย่างเต็มที่ มีการจัดเลี้ยงข้าวปลาอาหารกัน
อย่างอิมหน้าสารทญ และสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ การร่อนน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
ตลอดจนผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือ สิ่งของที่นำไปก็มีผ้าขาวม้า ผ้าเช็ดหน้า ขนมต่าง ๆ
ซึ่งถือเป็นประเพณีที่ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน

ประเพณีทานข้าวสลาก หรือประเพณีกินข้าวสลาก ของชาวล้านนา ก็เป็นอีก
ประเพณีหนึ่งที่มีการจัดงานรื่นเริงขึ้นทั่วทุก ประชาชนต่างก็ไปร่วมงานกันอย่างสนุกสนาน
ดังปรากฏในวรรณกรรมคำกล่าว

ถึงวาระการ ไบรามแต่งไว้
ตัวขาม่อนไม้ จักเล่าไซ้เจ้า
มันถึงเวลา เวียนมารอดค้น
ย่างเคียนเกียงเหนือ สิบเอ็ดคำหั้น
เป็นจักมิงงานตัวรัก เป็นประเพณี

ถึงเวลาที่กำหนดเอาไว้แต่โบราณ
ตัวข้าจักได้เล่าไซ้ เมื่อเวลาเวียนมาถึง
เมื่อถึงเคียนเกียง (ตรงกับเดือนตุลาคม)
เขาจัดให้มิงายประเพณีสลากภัต กลางลาน
วัดโป่งแก้ว จัดงานสนุกสนานรื่นเริง

สลากกั๊ด ที่กล่าวช่วงแถวอาราม
โป่งแก้วตีวัก ช่วงแถวตังสาม
เป็นจัดมีงาน สนุกม่วนเลน
คือมีการกิน สลากเลาเส้น
ตามประเพณีละ...

คือมีการให้ทานสลากตามรายชื่อที่จัดไว้
ซึ่งเป็นประเพณีที่ทำสืบต่อกันมา

"เจริญแว้งงานประเพณีกินข้าวสลาก" ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

คาประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการจัดงานประเพณีกินข้าวสลาก หรือประเพณี
สลากกั๊ด ที่วัดโป่งแก้ว ในเดือนตุลาคม ในงานดังกล่าวทุกคนจะได้สนุกสนานกับการ
เที่ยวหาเส้นสลาก ซึ่งเป็นไปตามประเพณีที่ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา

ประเพณีสำคัญซึ่งเป็นประเพณีเฉพาะของท้องถิ่นล้านนาซึ่งนับวันจะเสื่อมสลาย
ไปก็คือ ประเพณีแอ้วสาว สำหรับท้องถิ่นชนบทที่ห่างไกลประเพณีนี้ยังคงดำรงอยู่ในสังคม
ดังปรากฏในวรรณกรรมคำขวัญว่า

ปอ⁺กินข้าว⁺แกลง แล้วจวนพวก⁺พ้อง
ปากัน⁺แต่ง⁺หย่อง⁺รูปทรง ปอ⁺เสร็จ-
เรียบ⁺รอย ตาม⁺ความ⁺ประสงค์
พัง⁺เอาร⁺ถลง ชื่อ⁺ออก⁺จาก⁺บ้าน
ถึง⁺ทาง⁺มัน⁺ไกล ใน⁺ใจ⁺บ้าน
หน้า⁺ตา⁺เบิก⁺บาน⁺จก ก็⁺คิด⁺ถึง⁺น้อง⁺นาง
ถึง⁺ทาง⁺มัน⁺กึก ก็⁺ออก⁺ท⁺น⁺ไค⁺เทม⁺ที่
แอ้ว⁺หา⁺ตัว⁺น้อง คน⁺งาม⁺สาว⁺จี
แอ้ว⁺หา⁺คน⁺ดี จ⁺น⁺ก⁺อง⁺ป⁺ว⁺โฮ้ง
พ้อง⁺น⁺ง⁺เนื้อ⁺ลาย พ้อง⁺ไส⁺เสื้อ⁺ไก่อ้ง
บ⁺เกย⁺ทะ⁺วง⁺เคื่อ⁺คร⁺ฮ้อน พ้อง⁺ไป⁺ท⁺ว⁺ย⁺กัน

พอกินข้าว เย็นเสร็จแล้วชวนพรรคพวก
แต่งตัว เสร็จเรียบร้อยแล้วจึงรีบถีบรถออก
จากบ้าน ถึงทางจะไกลแต่จิตใจก็ไม่เหน็ดเหนื่อย
หน้าตาแจ่มใสเบิกบานไม่ยั้งถึง เมื่อคิดถึง
น้องแม่ทางจะคอยเกี่ยวก็อดทนได้ ไปเที่ยว
หาน้องซึ่งเป็นสาวงามแรกแรก เที่ยวหาน้อง
คนดีจนถนนทรุด บ้างใส่เสื้อลาย ไม่เคย
คิดพะวงเคื่อครอนใจ ที่ไปด้วยกันเปลี่ยน
กันเป็นคนช่อน อีกสักพักก็เปลี่ยนเป็นคนเดิม
ไปเที่ยวหาน้องนี้ที่มีความฝัน ถีบรถจักรยาน
จนไซ้ข้อแฉ่ง บ้างคืนอากาศหนาวและเป็นคืน

ก็เปลี่ยนกันนอน มีดเปลี่ยนกันอันตีบนัน
 แอ่วหาน้องนี้ อ้ายมีความฉัน
 ถีบรอน้ำมัน ไขข้อปอแห้ง บางคืนนั้น-
 หนาว เดือนมันบ่แจ่ม ขีรตถีบแรง-
 พวกทอง จนว่าบ้านไกล เขาก็-
 เลยฮ้อง ลงที่กันขึ้นกลางทาง
 สองหมู่บ้านนั้น เลยปากันสง
 ตีกันกลางทาง ปลายางเกือบเบี้ยว
 ปอถึงบ้านนาย หัววายหมายเกี่ยว
 เจอบาวานเคี้ยวกับน้อง มานั่งอิงฝา
 วาจาปากปอง อุบองสาวหนอยนวลนาง

เดือนมืด ถีบรถจักรยานแนวพรรคพวก
 จนกระทั่งหมู่บ้านไกลร้องเรียก จึงลงมา
 ชกตอยกันกลางทางคางเกือบเบี้ยว พอถึง
 บ้านน้องที่กั้นหมายจะเกี่ยวแต่ก็เจอหมู่บ้าน
 เคี้ยวกันนั่งอิงฝาพุดูอยู่ด้วยกันน้อง

"ก็คิดออกควาบล้าง" ของ บรรทม อินทะราชา

วรรณกรรมกล่าวหาเรื่องนี้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทางไปเที่ยวสาวใน
 เวลากลางคืนไว้ว่า การไปเที่ยวหาสาวซึ่งอยู่ต่างหมู่บ้านนั้นมักจะไปกันเป็นกลุ่ม โดยมี
 จักรยาน เป็นพาหนะ ขณะที่เดินทางไปนี้อาจมีการชกตอยกันระหว่างหมู่บ้าน
 หากมีข้อขัดใจกัน

นอกจากการกล่าวถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมล้านนาในด้านต่าง ๆ
 ดังที่กล่าวมาแล้ว วรรณกรรมกล่าวหาฯ ยังได้บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมให้คนในท้องถิ่น
 ได้ทราบข่าวคราวความเคลื่อนไหว อันเป็นการพัฒนาสติปัญญาของคนในท้องถิ่นไปด้วย
 นับว่าวรรณกรรมกล่าวหาฯ ได้แสดงบทบาทของตนในเรื่องนี้อย่างสมบูรณ์ ถึงปรากฏใน
 วรรณกรรมกล่าวหาฯ เรื่อง "สองร้อยปีกรุงรัตนโกสินทร์" "เทพพระเกียรติ" "ไฟไหม้
 โรงสียะเดี๋ย" "น้ำท่วมเมืองน่าน" และ "เคียวขวากฤดูร้อน" ดังตัวอย่าง

สวนอักษร ดุนทรคว่าจ้อย
แบ่งใจแบ่งบ้อย ร้อยกรองภาษา
สองร้อยปีแล้ว เมืองไทยรักษา
คงพารา เอกราชมาแต่ก็
เพราะสามสถาบัน ก้าวจนตั้งอื้อ
หนุนเบื้องขวาใ้เคื้อมกำ รัตนโกสินทร์
สูงตระหง่านล้ำ สมโภชส่งไค้มงคล
ความสุข เคียงแต่ บุญแผ่กษัตริย์
สุขบันดาลคลอ ถ้วนชัยเขตทอง...

ร้อยเรียงอักษรเป็นคำจ้อยอันไพเราะ
ทาใจให้สคลไสร้อยกรองเป็นภาษา
สองร้อยปีแล้วที่เมืองไทยยังคงรักษา
เอกราชที่มีมานานไว้เพราะมีสามสถาบัน
ก้าวจนบ้านเมืองอยู่ กรุงรัตนโกสินทร์
สูงตระหง่าน ทำการสมโภชเพื่อให้เกิด
สิริมงคล มีความสุขอย่างถาวร บุญกุศล
แผ่ไปทุกหนแห่ง บันดาลความสุขไปทั่ว
ทุกเขตชั้น

"สองร้อยปีกรุงรัตนโกสินทร์" ของ วายพร รัตนกุล

ในปี พ.ศ. 2525 ประเทศไทยมีงานเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ
สองร้อยปี ซึ่งเป็นงานสำคัญงานหนึ่งของชาติ วรรณกรรมคำขวัญได้บันทึกเกี่ยวกับการ
การเฉลิมฉลองดังกล่าวไว้ด้วย ในเวลาต่อมาก็มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นคือ การสวรรคต
ของพระนางเจ้าราไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ซึ่งวรรณกรรมคำขวัญก็ได้
บันทึกไว้เช่นกัน ดังตัวอย่าง

สืบนิว้นอมนบ กายเกล้าเกษ
กมกราวันทา แม่พระรมเกล้า
บูชาทั้งหลาย บ่หายโสกเศร้า
เมื่อรมโพธิ์เงาล่วงลับ เสียขีพพิศภัย
ได้ 6 รอบนัย กับสองพันห้าร้อยวัน

ยกมือสืบนิว้นขึ้นเหนือศีรษะกมกรา
แม่พระรมเกล้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ไม่หายโสกเศร้าเมื่อรมโพธิ์ของเราได้
ลวงลับไป สิ้นชีพพิศภัยเมื่อครบ 6 รอบกับ
สองพันห้าร้อยวัน นับตั้งแต่นี้ไปจะไม่ได้

นับตั้งปี่ นมีไคหัน พระพักตร์ทรงธรรม เห็นพระพักตร์ของพระทรงธรรมผู้เป็น
มิ่งขวัญไฟฟ้า...

“เกิดพระเกียรติ” ของ เจริญ สุนันตะ

ผู้แต่งกล่าวถึงข่าวการสวรรคตของพระนางเจ้ารำไพพรรณีด้วยความเศร้า
สลดใจ อันแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีและความผูกพันอย่างลึกซึ้งที่มีต่อสถาบันของ
พระมหากษัตริย์ นำสังเกตว่าการใช้ราชาศัพท์ของผู้แต่งมีผิดพลาดบ้าง กล่าวคือ ผู้แต่ง
นาคำ “สิ้นชีพิตักษัย” ซึ่งเป็นคาราชาศัพท์ที่ใช้กับหม่อมเจ้า มาใช้กับสมเด็จพระบรมราชินี
อย่างไรก็ดีนับเป็นข้อผิดพลาดที่น่าจะให้อภัย เพราะผู้แต่ง เป็นเพียงชาวบ้านธรรมดาสามัญ
คนหนึ่งจึงอาจใช้ราชาศัพท์ผิดได้

ชาวไฟไหม้โรงสีชัยเสรีซึ่งเป็นโรงสีขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่
ก็เป็นสิ่งที่วรรณกรรมคำขวัญบันทึกไว้เช่นกัน ดังนี้

14 พฤศจิกายน ณ วาระทีก

ต้นขึ้นกลางดึก ก็คักไฟผลาญ
เสียงหวีดกรีดร้อง เปิดช่องแดงฉาน
ตกใจลงลาน พลันถึงหมู่บ้าน
ดูทวมหลังก่า หอหยังมาตาม
โรงสีแหลกราญหมดแล้ว ชาวเป็นมอนคอย
บอยยับบแคลว พอแก้วแม่แก้วช่วยที

14 พฤศจิกายน ใจวาระทีกเมื่อ

ต้นขึ้นกลางดึกเพราะเกิดไฟไหม้
มีเสียงกรีดหวีดร้อง ไฟแดงฉาน
ผู้คนตกใจวิ่งกันพลันทั้งหมู่บ้าน ไฟลุกท่วม
หลังคาจะหาอะไรมาถ่านทานได้ โรงสี
แหลกราญหมดแล้ว ชาวซึ่งกองไว้สูงเป็น
ภูเขาย่อยยับหมด พอแก้วแม่แก้วช่วยด้วย

“ไฟไหม้โรงสีชัยเสรี” ของ พิมพ์ สันป่าข่อย

นอกจากชาวไฟไหม้ที่จังหวัดเชียงใหม่แล้ว ก็มีชาวบ้านที่จังหวัดน่าน ซึ่งผู้แต่ง
ได้บรรยายถึงความทุกข์ยากลำบากของประชาชนในจังหวัดน่านไว้ ดังนี้

แสนตุ๊กไข มะโนแก้งแก่น
 ฝนตกหนาแน่น เป้นมหาศาล
 วันจันทร์เนอกรับ เดือนสิบหนาน้ำ
 ตามประกาศยัง ที่ 6 เนอเจ้า
 กรกฎาคม บอกตรงน้องเหน้า
 24 เนอเฮาป็น้อง ผมมาสงสาร
 อ้าวอาปือน้อง เมืองน่านเขตทอง-
 เจียงกา เสียงวิหุ ประกาศชาวสาร
 ป็น้องเจียงคา เมืองน่านเขตทอง
 เจียงฮายเจียงแสน เสียงคังกีกกอง
 เป้นทะเลนองน้ำปัด...

แสนอีกอัดทุกข์ใจยิ่งนัก เมื่อฝนตกลงมา
 อย่างมากมายมหาศาล วันจันทร์เดือนสิบ
 ตามที่ประกาศคือวันที่ 6 กรกฎาคมนั้น
 บอกตรง ๆ นะน้องปี 24 ผมสงสาร
 เพื่อนพี่น้องอาที่เมืองน่านและเชียงคำ
 เสียงวิหุประกาศข่าวว่า พี่น้องที่เชียงคา
 และเมืองน่าน เชียงราย เชียงแสน
 ถูกน้ำท่วมเป็นทะเลไปหมด

"น้ำท่วมเมืองน่าน" ของ เจ้าหมื่นง

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าเป็นการบันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับน้ำท่วมไว้ว่า
 เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2524 มีฝนตกหนักจนเกิดน้ำท่วมในเขตจังหวัดน่าน และเชียงราย
 จนดูราวกับเป็นทะเล ภัยทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นนี้เป็น ชาวทางวิหุ เพื่อให้ทุกคนได้ทราบ
 เรื่องราวเหตุการณ์ที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งที่วรรณกรรมควาอ่านที่ไว้ก็คือ
 การบวรสามเณรในภาคฤดูร้อน ดังคำประพันธ์

สาธุการ สานมือกราบนบ
 ทางคอกส้มปูจา ที่สองแมนตัด
 ของเดือนเมษา เป้นอุทิศมา
 งามคืบเส้า พระกรุ้มคล คณะท่านเจ้า
 กลยสะเกิดชัย เขตค่าย ที่สองเมษา
 บไคยยาย ประชุมหมู่อันศรัทธา

สาธุการสานมือกราบไหว้แทนดอกไม้บูชา
 วันที่ 2 ของเดือนเมษาเป็นวันมงคลดีเลิศ
 พระกรุ้มลา เจ้าคณะอำเภอดอยสะเก็ดได้
 ประชุมคณะศรัทธาว่า ภาคฤดูร้อนปิดการศึกษา
 จะเอาเด็กมาบวชที่วัดนี้ ขอให้ศรัทธา
 อนุโมทนาด้วยเถิด ไม่ให้เด็กเขาไปเที่ยว

ภาคฤดูร้อน ปิดการศึกษา จะเอา-
 เด็กมา บวชวัดดีहीं ขอหื้อศรัทธา
 จิมพลีดีहीं โมตะนาทวยจิมเฑาะ
 บหื้อเด็กเขา แลวเล่นเลอะเทอะ
 หนีไกลจากแก้วสามดวง

เล่นเลอะเทอะหนีไกลจากแก้วสามดวง
 (พระรัตนตรัย)

"เด็กบวชภาคฤดูร้อน" ของ พ่อหนานกุย ไชยถา

วรรณกรรมคำห้าเรื่อง "เด็กบวชภาคฤดูร้อน" ข้างบนนี้ กล่าวถึงการจัดงาน
 บวชสามเณรในภาคฤดูร้อนที่อำเภอคอยสะแกเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ให้เยาวชนของชาติ
 ได้ใช้เวลาว่างระหว่างปิดภาคเรียนฤดูร้อนให้เป็นประโยชน์ ด้วยการบวชเป็นสามเณร
 เพื่อศึกษาพระธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

1.2 สภาพเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ สภาพเศรษฐกิจและการ
 ประกอบอาชีพที่ปรากฏในวรรณกรรมคำห้า กล่าวถึงความเดือดร้อนของประชาชน
 อันเนื่องจากการขึ้นราคาสินค้าซึ่งเป็นผลให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ปัญหาทางด้านราคาของ
 พืชผลทางการเกษตร การประกอบอาชีพต่าง ๆ ของชาวล้านนา ตลอดจนปัญหาใน
 การประกอบอาชีพนั้น ๆ การนำเสนอบทบาทดังกล่าวจะเสนอตามลำดับจากสภาพเศรษฐกิจ
 ไปสู่การประกอบอาชีพ ดังนี้

สภาพเศรษฐกิจ สภาพเศรษฐกิจที่ปรากฏในวรรณกรรมคำห้าเป็นการกล่าวถึง
 ความเดือดร้อนของประชาชนเมื่อสินค้าขึ้นราคา และปัญหาราคาพืชผลของการเกษตรตกต่ำ
 ดังตัวอย่าง

...บางคนลูกหลาย นึ่งยายเป็นถ้อย
 กระวองอแรงรำร้อง สบอดนอยากกิน
 ยอมมีเย็นซ้อน บัธูเรื่องอันของแพง
 อันนี้และครับ ขอรูจักแจ้ง

บางคนมีลูกมากนึ่ง เรียงกันเป็นแถว
 ร้องไห้กระจองอแรงด้วยความหิว ชุมมือสลอน
 ไม่รับรู้เรื่องของแพง นี่แหละครับขอให้
 รัฐบาลดำเนินการ ลดราคาสินค้าของลงอีก

ลดราคาของแพง ลงต่ำสักหน่อย -
 หือเขาสบายสักนิด บ่ใจว่านม
 อบรมทานคิด ทุกท่านคงต้องมองดู
 ทุกวันเดี๋ยวนี คนมีลาภ ชูศรีค้ำชู
 ถ้าเสียโคงเขา หันมาจากหลาย
 พอค้ายเขา ไก่กาไรบ่จะแก่น
 เขาชุมหมเหง บ่หือไค่แย้ม
 ขึ้นใจไพร่หน้อยหลังคำ พองเขาบ่คิด
 เอาไค่แตกกรรม บ่ใจรำพัน
 ใสร้ายเขาค้วย กว๋บหนี่ บ่ควี่แสงส้วย
 กลัวกรรมนำตวยตอบข้า...

สักหน่อย ขอให้ช่วยลูกหลานที่อดอยาก
 ยากจนในท้องถิ่นทุรกันดารให้เขาสุขสบาย
 ขึ้นบ้าง ไม่ใช่ว่าผมจะอบรมให้ท่านคิด
 ทุกท่านจะต้องพิจารณาทุกวันนี้ คนร่ำรวย
 ชูศรีค้ำชูเพื่อประโยชน์ของตน เห็นมา
 มากแล้ว พอค้ายของไก่กาไรจนเกือบจะ
 สาลักอยู่แล้ว เขาชุมชุมหมเหง คนยากจน
 ทั้งหลาย ไม่ให้มีความขึ้นมา บางคน
 ไม่สนใจ คิดว่าเขาไค่ไค่ฝ่ายเดียว
 ไม่ได้รำพันมาเพื่อใสร้ายเขา เรื่องนี้เป็น
 ความจริงไม่ได้บิดเบือนกล่าวร้ายเพราะ
 กลัวเกราะกรรมจะตามมาพัน

"เศรษฐกิจของแพงราคาเงินตกต่ำ" ของ นายชัยวุฒิ

คำประพันธ์ในตอนต้นชี้ให้เห็นถึงสภาพเศรษฐกิจที่เดือดร้อนของคนในท้องถิ่น
 กังวลกล่าวว่า "บางคนลูกหลาน นังยายเป็นต้อย กระจงอแงรำร้อง
 ฮบฮอนอยากกิน ยอมมือขึ้นข้อง บ่ฮู้เรื่องอันของแพง" ซึ่งแสดงให้เห็นถึงปัญหา
 ความเดือดร้อนของประชาชนในภาวะที่สินค้ามีราคาแพงขึ้นไค่อย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะ
 ครอบครัวยากจนมาก วรรณกรรมกล่าวอ้างว่าเด็ก ๆ ร้องกระจงอแงด้วยความหิว
 และขอร้องให้รัฐบาลช่วยลดราคาสินค้าลงด้วย ทั้งนี้เพื่อช่วยคนยากจนให้มีสภาพชีวิต
 ความเป็นอยู่ดีขึ้น ทั้งยังตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่าในสังคมปัจจุบันคนที่มีฐานะร่ำรวยเป็น
 จำนวนมากจะชูศรีค้ำชูผลประโยชน์จากคนจนดัง เช่นกรณีของพอค้ายชาวที่ไค่กาไร
 เกินควรที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

นับว่าวรรณกรรมกล่าวอ้างเรื่องนี้ได้บันทึกสภาพความเดือดร้อนของประชาชนใน
 จุดที่สินค้าต่าง ๆ ราคาแพงขึ้นไค่อย่างเห็นได้ชัด และเป็นที่น่าสังเกตว่าวรรณกรรมกล่าวอ้าง

ได้หยิบยกเอาเรื่องของ เคราะห์กรรมเข้ามาเป็นหลักอ้างอิงว่า สิ่งทีกล่าวนี้นั้นเป็นความจริง และยืนยันความบริสุทธิ์ใจว่าไม่ได้เป็นการกล่าวมั่วร้ายทำลายผู้อื่นแต่อย่างใด

วรรณกรรมคำสาเรื่อง "คำ เสรมธุกิจ" ได้กล่าวถึงภาวะที่สินค้าต่าง ๆ มีราคาแพงขึ้นว่ามีสาเหตุมาจากการขึ้นราคาน้ำมันของประเทศกลุ่มโอเปค ดังคำประพันธ์

ตื่นเถิดเฒ่าเฒ่า มวลมิตรทั้งหลาย
 เศรษฐกิจไทย ของแพงยิ่งขึ้น
 เครื่องใจไม่สอย บุนนาคีจขึ้น
 ขายเป็นเงินพันหมื่นร้อย ชื่อข้าวชื่อของ
 ไคมาเล็กน้อย บสมเหตุอันกับเงิน
 สมัยเกี่ยวนี้ อ้อยอยู่ทะเลเหลือง
 อีเบี่ยหาเงิน บปอช้อย ต้องแสวงหา
 ฝูงจายหนุ่มน้อย ขอหื้อมีเงินจ่ายใจ
 ส่วนรัฐบาล ท่านก็รู้ใช่ เพราะสาเหตุ
 ต้นมีมา จักบอกเล่าเถา ต้นเหตุปัญหา
 สิ่งของนานา มันหนีบ้น ต้องอาศัยเขา
 เป้นเกาเจื่อนสัน ติดตามเรามาเกี่ยวนี้
 โอเปคเมืองหลวง ตามข่าวบอจี้
 ปรังปรังดูดานราคา น้ำมันเป็นเกา
 ต้นเหตุปัญหา ของนานา ฐแปงยิ่งขึ้น...

"คำ เสรมธุกิจ" ของ ป.ป.ค.

วรรณกรรมคำสาเรื่องนี้ได้บันทึกสภาพความเดือดร้อนของประชาชนเนื่องจากสินค้าราคาแพงว่า ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้นรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ซึ่งสาเหตุสำคัญก็คือ การขึ้นราคาน้ำมันของประเทศผู้ส่งน้ำมันออก ที่เรียกว่า กลุ่มโอเปค เมื่อน้ำมันราคาสูงขึ้นต้นทุนในการผลิตสินค้าต่าง ๆ ก็สูงขึ้นตามไปด้วยเพราะน้ำมันเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต

เมื่อเกิดภาวะข้าวยากหมากแพง ประชาชนได้รับความเดือดร้อนเพราะรายได้
ไม่เพียงพอจ่าย วรรณกรรมคำอาได้บันทึกสภาพสังคมอันเกิดจากความเดือดร้อน
ดังกล่าวไว้ว่า ผลที่ติดตามมาก็คือ จะมีโจรผู้ร้ายเพิ่มขึ้น ดังคำประพันธ์

ตายแล้วตาย ตู๋กกายคะค้อย
เงินสิบเงินร้อย บ่มีความหมาย
ฮิหามาแล้ว บ่พอเลี้ยงกาย
ตูกใจว้าย จ้ายกินบ่คุ้ม อิดใจเต๊น
หากินคุ้ม ๆ บ่พอกินอันบ่คุ้ม
ไปจ่ายของกิน เมาวินหาทรัพย์
บ่คุ้มจ่ายอันสักที จะซื้อยังฮ้า
พริกกายมี หนามากเมี่ยงบูรี
แมยังบ่ได้ คุ้มกำของกิน ตีบ่อเลี้ยงได้
สอบคาบาคายแต่ตัก ... หากขายแพงล้ำ
จะจำใจหนา เพราะของแพงกา
โจรนักขึ้น ต้องปล้นจี้กัน เปื้อตอง-
คิ่น ๆ จักยืนจื๋วอยู่ไว้...

ตายแล้วตายแน่ ลำบากกายเหลือเกิน
เงินสิบบาทร้อยบาทไม่มีความหมาย หามาแล้ว
ไม่พอเลี้ยงกาย ซื้อข้าวของกินก็ไม่พอ
ลำบากใจจริง ๆ หากินอยู่ทุกวันก็ไม่พอกิน
ทำงานหาเงินอยู่ตลอดแต่ก็ไม่มีเงินพอที่จะ
มาใช้จ่าย แม้จะซื้อปลาร้า พริก หนาก
เมี่ยง บุหรี่ให้แม่ก็ยังไม่ได้เงินที่มีอยู่พอ
สำหรับซื้อของกินที่พอประทังชีวิตไปวันละ
2 มือเท่านั้น ... หากขายกันแพงเกินไป
จะต้องเข้าใจเพราะเมื่อของแพงขึ้น โจร
ก็ต้องเพิ่มมากขึ้น ต้องปล้นจี้กันเพื่อเอาเงิน
มาเลี้ยงท้องให้มีชีวิตอยู่ได้

"ตายแล้วของแพง" ของ น. นกน้อยต้นฟ้างาม

วรรณกรรมคำอาเรื่อง "ตายแล้วของแพง" กล่าวถึงสภาพความเดือดร้อน
ของประชาชนจากภาวะข้าวยากหมากแพงไว้อย่างชัดเจนว่า แม้จะหากินอยู่ทุกวันรายได้ก็
ไม่พอยังชีพเพราะมีเงินน้อยแค่ขาวของราคาแพง อาหารที่ซื้อได้ในแต่ละวันเพียงพอสำหรับ
การบริโภค 2 มือเท่านั้น ส่วนของว่างหลังอาหาร เช่น หนาก เมี่ยง บุหรี่ นั้นไม่มีเงินพอ
ที่จะซื้อได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ผลที่จะติดตามมาอย่างแน่นอนก็คือโจรผู้ร้ายจะชุกชุม ซึ่งการ
ปล้นจี้กันนี้ก็เพื่อนำเงินมาเลี้ยงชีพให้อยู่รอดนั่นเอง

นอกจากภาวะข้าวยากหามาแพงแล้ว ปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่วรมกรรมการอำบันติกไว้ก็คือ ปัญหาราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำ สินค้าทางการเกษตรที่มักประสบปัญหาดังกล่าว เช่น กระเทียม ลำไย เมียง เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เงินทองเคี้ยวนี้ อีหาก็เข็ญ
ปลูกหอมกระเทียม ข้างถูกจ้อยว้อย
ลงทุนปลูกนัก จักของบน้อย
ออกออยกิโด 2 บาทเสียตะ หอมคอกก็มี
หอมนี้ก็และ จะเยาะไคอันนอเฮา
ลงทุนไปหลาย ตายแล้วเฮาเขา
เฉพาะของเฮา เคียง 2 หมื่น 5
ชาคทุนยอยยบ หลับแล้วละชา
แสนเวทนาแต่ตก คึงจ้างคนปลูก
ซื้อปุ๋ยนัก รวมคึงเอาหญ้าหลบเฟื่อง
อุตสาห์ตามา หน้าปอจะเหลือง
แม่มะโนเนื่อง หันใจอายน้อย
คนปลูกมันนัก ผอเป่นถอย ๆ
ไปผอไปถอย จะเป่นแสนห้า
บว่าของเป่น หรือว่าของชา
ผอสุคเงินตาเสียล่า...

เงินทองสมัยนี้หายากยิ่งนัก ปลูกหอม
ปลูกกระเทียมราคาก็ถูก ลงทุนปลูกไป
คึงมากมาย โช้เอ้อย กิโดละ 2 บาท
เท่านั้นเองจะทำอย่างไรดี ลงทุนไปมาก
ตายแล้วพวกเรา เฉพาะของเราก็อหมด
ไปคึงสองหมื่นห้าพันบาทแล้ว ชาคทุนยอยยบ
ป่นปี้หมดแล้ว แสนเวทนาเหลือเกิน
คึงจ้างคนปลูก ซื้อปุ๋ยก็มาก รวมทั้ง
ค่างาญ้าและค่างางที่ใช้คลุมต้น
อุตสาห์ตามาจนหน้าเหลืองซิด เห็นใจ
ควยเกิดคนปลูกกันมากเหลือเกิน มอง
เป็นไร ๆ ไปดูเอาเกิดมีมากเป่นแสนห้าหมื่นไร
คึงของคนอื่นและของคัวเอง ดูกว้าง
สุคสายตาเสียจริง

"กระเทียมราคาถูก" ของ ก. แกนแก้ว

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงการปลูกกระเทียมว่าเกษตรกรต้องใช้จ่ายเงินในการจ้าง
ปลูก ค่าปุ๋ย ค่าฟางที่ใช้ในการคลุมต้น รวมทั้งค่างาญ้าควย ทำให้ต้นทุนในการปลูก
กระเทียมสูง คึงความที่ว่า "ลงทุนไปหลาย ตายแล้วเฮาเขา เฉพาะของเฮา

เสียง 2 นมึน 5" ดังนั้นเมื่อราคากระเทียมตกต่ำดังที่กล่าวว่าราคากิโลกรัมละ 2 บาทเท่านั้น เกษตรกรจึงต้องประสบกับการขาดทุน อย่างไรก็ตามปัญหาเกี่ยวกับราคากระเทียมตกต่ำนี้ วรรณกรรมคำอำไคบันทึกลงไว้ว่า สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ เกษตรกรปลูกกระเทียมกันมากเกินไป ทำให้ผลผลิตมีมากเกินไปจนความต้องการของตลาดจึงเป็นผลให้ราคาคงต่ำลง

พืชผลทางการเกษตรอีกชนิดหนึ่งซึ่งถือเป็นพืชเศรษฐกิจของภาคเหนือที่มักประสบปัญหาเรื่องราคาก็คือ ลำไย วรรณกรรมคำอำไคบันทึกลงไว้ว่า

ออกปลูกโท ทำโทจะมัง ของบ-
 คีหล่าง ยันยั้งหัวใจ เรื่องของลำไย
 จักกล่าวแจ้งไซ้ ราคาเป็นไย
 ถูกลงบน้อย เมื่อก่อนวอนหลัง
 ก็มาเป็นดอย มาดอยต่ำลง
 อย่างนี้ แฉวตั้งตั้งเหนือ เหลือแฉว-
 เมืองลี แฉวสารปี ผางป่า
 ทางก็เคื้อครอน ลูกขึ้นขาวขาว
 ว่าจะลำไย จะไคถูกนัก เพราะว่า-
 จาวเฮา มันปลูกกันนัก พองก็-
 ขายกล้า เป็นเงิน มันเลยแพร่หลาย
 มากมายเหลือเกิน ขายกันเอาเงิน
 มากนัก ผลที่ตามมา ราคาถูกนัก
 เลยมาจมนัน ว่าอันที่ดูน...

พุทโซเอ่ย ออกจะแตกออกเป็นเสียง ๆ
 เรื่องที่ยังหัวใจก็คือเรื่องของลำไย จะขอ
 พูดเรื่องราคาที่หาไม่ถูกลงไม่น้อย เมื่อก่อน
 นี้ ราคาดีมาช่วงหนึ่ง แต่ทำไมกลับ
 ตกต่ำลงอย่างนี้ ทั้งทางเหนือถึงเมืองลี
 สารภี ผาง พรวัว ต่างก็บนกันอ้ออึง
 พูดกันอยู่ทั่วไปว่าลำไยทำไมจึงถูกเหลือเกิน
 เพราะวาชาวเราปลูกกันมากเกินไป
 มันก็ขายกันกล้าเอาเงิน ลำไยก็เลย
 แพร่หลายมากมาย ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ
 ราคาถูกลง ต้องมานั่งบนกันภายหลัง

"ถูกใจลำไยถูก" รักษา มรกตสุวรรณ

ลาใบ เป็นผลไม้ที่หารายได้ให้แก่เกษตรกรในภาคเหนือปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก แต่ลาใบเป็นผลไม้ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพราคาตกต่ำ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือมีการปลูกกันมากเกินไป ทำให้ผลผลิตล้นตลาด วรรณกรรมคำว่าไอ้จู้ให้ เห็นว่าการที่มีคนปลูกลาใบมาก เพราะมีการเพาะต้นกล้าขายกันอย่างแพร่หลาย โดยไม่ได้คิดถึงผลที่จะตามมาภายหลัง นั่นคือลาใบราคาถูกลงเนื่องจากปริมาณมากเกินไปความต้องการ

วรรณกรรมคำว่าไอ้เรื่อง "กระเทียมราคาถูก" และ "ตุ๋กใจลาใบถูก" แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงปัญหาทางด้านราคาของพืชผลทางการเกษตร และสิ่งที่น่าสนใจก็คือ การกล่าวถึงปัญหาดังกล่าวว่ามีสาเหตุมาจากการผลิตมากเกินไปความต้องการของตลาด

นอกจากกระเทียม และลาใบแล้ว เมียงก็เป็นพืชผลของการเกษตรอีกชนิดหนึ่งที่ประสบปัญหาราคาตกต่ำเช่นกัน

เมียง เป็นของขบเคี้ยวในยามว่างของชาวล้านนาทั่วไป ชาวล้านนานิยมบริโภค เมียงหลังอาหารและยามว่าง ตลอดจนใช้รับแขกที่มาเยี่ยมเยียนด้วย ดังนั้นเมียงจึงเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดหนึ่งที่หารายได้ให้แก่เกษตรกรในภาคเหนือปีละมาก ๆ อย่างไรก็ตาม เมียงก็มักประสบปัญหาเรื่องราคาเช่นเดียวกับพืชผลทางการเกษตรอื่น ๆ วรรณกรรมคำว่าไคบั้นทีกสภาพปัญหาดังกล่าวไว้ด้วย ดังตัวอย่าง

...น้องไคก็ไป หัวใจเศร้า
นึกว่าจะรวยคราวนี้ เลยตัดสินใจ
ไปขอล่าจี้ ไปขอสวนเมียงเก็บใบ
เป็นก็หื้อแต่ แต่มารู้ใจ
พอเมียงโป่งใบ ราคาต่ำค้อย
แสนจะตุ๋กใจ ตายไฟรมอนช้อย
เมียงขำถูกนอปีนี้ กำนึงเนอนาย
จักไขกล่าจี้ บายพายชาวหาเนอเฮ
หมอย่างหนึ่งนั้น ต้องเก็ชขายเขา

น้องคิดไปแล้วหัวใจไม่หม่นเศร้า
นึกว่าจะรวยแล้วคราวนี้ เลยตัดสินใจไป
ขอสวนเมียงเขามาเก็บเอง เขาก็ยอม
ยกให้ แต่ก็ต้องเสียใจเพราะพอเมียงผลิบ
ราคาก็ต่ำลง แสนทุกข์ใจเหลือเกินตัวน้อง
ตายไฟรคนนี้ ีนี้เมียงราคาถูกเหลือเกิน
กำหนึ่งราคาหนึ่งบาทยี่สิบสตางค์เท่านั้น
อีกอย่างหนึ่งนั่นก็คือ ต้องคอยตักพ้อค้า
เพื่อขอขายเมียงให้เขา เขาก็ไม่อยากจะซื้อ

เขาไปเอา ว่าจะซื้อได้ ก็คิด ๆ ขึ้นมา
 นั่งสัท่าให้ ไพรยังมาขายเงินล่า
 หัวอกหัวใจ ภายในใจจำ มาน้อยใจ-
 ฆ่าเหลือเกิน ยามเมียงแปงนั้น
 เขาทางเหิน เขาคิดมาเดิน
 เริงซื้อขำบ้าน พอเมียงถูกไป
 บ้อบัวไกวกาน ไผ่ดงามมากแล้ว
 จักบอกไซ้จำ แมราร่างแล้ว
 ขาวสารแปงขึ้นถึงวัน หมูเฮาป็นอง
 ทำอย่างใดกัน เมียงบ่ขายมัน
 บ่มีข้าวหนึ่ง...

บอกว่าซื้อไม่ได้ คิดขึ้นมาก็นั่งสัท่าร้องไห้
 ไพรทำไมไซ้ร้ายเหลือเกิน หัวอกหัวใจ
 ซอกเข้าไปหมด นาน้อยใจเหลือเกิน
 ยามที่เมียงราคาแพงขึ้น พวกเขาไม่ทางกัน
 เลย เขาจะมาเดินหาซื้อจนถึงบ้าน แต่
 พอเมียงถูก พวกพ่อค้าไม่มีใครมาถาม
 ซื้อกันเสียเลย และชอบบอกกล่าวเรื่อง
 ขาวสารที่ราคาแพงขึ้นทุกวัน ฟัน้องทั้งหลาย
 จะทำอย่างไรกัน เมียงถ้าไม่ขายก็
 ไม่มีเงินมาซื้อข้าวกิน

"เมียงถูกข้าวแพง" ของ พ. กระจายไพร

จากตัวอย่างข้างต้น วรรณกรรมคำฮ่านที่กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาของชาว
 สวนเมียงไว้ว่าปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งก็คือ ปัญหาทางด้านราคา ดังคำประพันธ์ว่า
 "พอเมียงโป่งใบ ราคาต่ำตอย แสนจะตุ๊กใจ ต่ายไพรมอนช้อย เมียงข้าถูกจนอนี้"
 เมื่อเมียงราคาถูก ปัญหาที่ตามมาก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับการตลาด ซึ่งวรรณกรรมคำฮ่า
 ได้บันทึกไว้อีกเช่นกันว่า การขายเมียง เป็นไปด้วยความลำบากยิ่ง เพราะพ่อค้าไม่ยอมรับซื้อ
 โดยอ้างเหตุผลว่าซื้อไม่ได้ ต่างจากตอนเมียงราคาแพงที่พ่อค้าจะมาติดต่อซื้อถึงบ้าน
 และในขณะที่เมียงราคาตกต่ำนี้ ขาวสารกลับมาราคาแพงขึ้น เกษตรกรจึงจำเป็นต้องขาย
 เมียงในราคาถูกเพื่อนำเงินมาซื้อข้าวในราคาแพง สภาพความเดือดร้อนดังกล่าวนี้ เป็น
 เรื่องที่น่าเห็นใจยิ่ง

วรรณกรรมคำฮ่าที่มีบทบาทในการบันทึกสภาพเศรษฐกิจที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้
 แม้ว่าจะมีจำนวนน้อยแต่ก็ถือได้ว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี ซึ่ง
 ส่วนใหญ่ก็คือ เกษตรกร ทั้งนี้เพราะพืชผลทางการเกษตรมักประสบปัญหาเรื่องราคาเป็น

ผลให้รายได้จากการขายผลผลิตไม่คุ้มทุนที่ใช้ในการผลิต และเมื่อสินค้าต่าง ๆ ราคาแพงขึ้น ยิ่งทำให้ภาวะความเดือดร้อนรุนแรงขึ้น น่าสังเกตว่า ในขณะที่คนยากจนต้องประสบกับความเดือดร้อนนี้ พ่อค้ากลับไม่ประสบปัญหาแต่อย่างใด โดยวรรณกรรมกล่าวว่าได้สะท้อนให้เห็นทัศนะของคนในสังคมที่มองบุคคลผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีว่า มักจะเป็นผู้ที่มีเบื้องหลังไม่บริสุทธิ์ กล่าวคือมีการแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการขึ้นราคาสินค้า บุคคลผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจึงไม่ใช่ผู้ที่ได้รับความนิยมนกย่องเสมอไป

การประกอบอาชีพ วรรณกรรมกล่าวว่ามีบทบาทในการบันทึกอาชีพของประชาชนในท้องถิ่นล้านนา ทั้งอาชีพหลัก และอาชีพรอง ดังนี้

อาชีพหลัก เป็นอาชีพสำคัญที่นำรายได้มาช่วยในการเลี้ยงชีพ และสามารถเก็บผลิตผลไว้ได้ตลอดปี อาชีพหลักของชาวล้านนาเป็นอาชีพทางด้านการเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำสวน ทาไร่

การทำนา วรรณกรรมกล่าวถึงการทำนาของชาวนาในภาคเหนือไว้ อย่างละเอียดตั้งแต่เริ่มปลูกข้าวจนกระทั่งถึงการทำงานร่วมกันในฤดูเก็บเกี่ยว ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ที่ประสบ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ศัตรูพืชรบกวน เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ที่หนึ่งสิงหา ก็มาถึงแล้ว บีแก้ว-
น้องแก้ว เขาไปจ้วยกัน เขาไป-
ปลูกยัง พุงนาเขาหั้น กำนันตัวเขา
บ่ไคยากกัน เพราะว่ามันมีแล้ว
จะปาบ้อจาย ตัวราร่างแก้ว
ไปกับบีแก้วแถมทวย เขาไปถึงปุ่น
จะไปเอาถ้วย จะเอาไปตวย
เพราะว่าใส่กล้า เขากอย -
ปลูกกัน แม่ดาวปลอมผ้า เขากอย-
ปลูกนายนาง น้ำน้กล้าไป นานักขจ่า

วันที่ 1 สิงหาคมก็มาถึงแล้ว บีแก้ว
น้องแก้ว เราไปช่วยกันปลูกข้าวในพุงนา
ของเรา คราวนี้พวกเราไม่ไคคอยาก
เพราะว่ามันมีแล้ว จะพาพ่อหนุ่มซึ่งมี
รูปร่างงดงามไปกับบีแก้วอีกด้วย เราไป
ถึงโน้นจะไปเอาตะกร้า เอาไปด้วย
เพราะเอาไวใส่ต้นกล้า เราค่อยปลูกกัน
นะน้องคนสวย เรากอยปลูกข้าวไป
ไม่หยุดพัก หากน้ามักเกินไปเราก็ตกลง
โดยปล่อยลงในคลอง นี่แล้วเราไม่ได้

ก็ลดลงหันในคลอง ปีนี้อแล้วและ
 เสาบไค้หมอง แม่น้ำลำคลอง
 มีมากบ่น้อย ปีมูลปีจันทร์
 ก็มานั่งให้ ว่าน้ำนั้นน้ำกล่ำ
 ห่มเข้าในนา ห่มกล้าแถมนั้น
 ก็ท้ายหมคเสี้ยงแถมกา จะได้หว่านนั้น
 ครั้งที่สองหนา จะได้หว่านนา
 ของเฮาคังอัน...

เสราหมองเพราะแม่น้ำลำคลองมีน้ำมาก
 พื้มลปีจันทร์ก็มานั่งร้องไห้ว่าน้ำมีมากเกินไป
 ห่มเข้าไปในนา ห่มข้าวกล้าจนตายหมค
 จะได้หว่านอีกเป็นครั้งที่สอง จะได้หว่านนา
 ของเราอีก

"น้ำเฮามีแล้ว" ของ ศรีนวล วงศ์สุวรรณ

จากตัวอย่างวรรณกรรมคำกล่าวถึงการหาน้ำในเดือนสิงหาคมว่า เป็นช่วง
 ที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ชาวนาจะพากันไปถอนต้นกล้าเพื่อนำไปปลูกในที่นาต่อไป และถ้ามีน้ำ
 มากเกินไปก็ลดน้ำลงโดยเปิดให้น้ำไหลลงสู่ลำคลอง การมีน้ำทำนาอย่างเพียงพอนี้เป็น
 สิ่งที่ชาวนาทุกคนต้องการยิ่ง ดังคำประพันธ์ว่า "ปีนี้อแล้วและ เสาบไค้หมอง
 แม่น้ำลำคลอง มีมากบ่น้อย" ทั้งนี้เพราะน้ำเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะมาหล่อเลี้ยง
 ต้นกล้าให้เจริญงอกงาม แต่อย่างไรก็ตามหากปริมาณของน้ำมีมากเกินไปชาวนา ก็จะประสบ
 ปัญหาต้นกล้าที่หว่านไว้ในแปลงตายเพราะถูกน้ำท่วม ต้องเสียเวลาหว่านกล้าครั้งที่สอง
 ดังคำประพันธ์ในตอนท้ายว่า "ว่าน้ำนั้นน้ำกล่ำ ห่มเข้าในนา ห่มกล้าแถมนั้น
 ก็ท้ายหมคเสี้ยงแถมกา จะได้หว่านนั้น ครั้งที่สองหนา จะได้หว่านนา
 ของเฮาคังอัน"

เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวชาวนา ก็จะช่วยกันเกี่ยวข้าวอย่างสนุกสนาน เพราะได้พักคูด
 หยกหล่อกันในระยะทางงานรวมกัน ดังคำประพันธ์

เดือนยี่ข้าวหลาม เดือนสามข้าวเต่า
 ช่วยกันเกี่ยวข้าว ม่วนแต่นักหนา
 หลับ เด็กลูกเจ้า กินข้าวกับปลา

เดือนยี่ข้าวออกรวงสะพรั่ง เดือนสาม
 ข้าวมีล้นหลามช่วยกันเกี่ยวข้าวสนุกยิ่งนัก
 นอนดึกตื่นแต่เช้ามีคึด กินข้าวแล้วรีบออกไป

พังออกทุ่งนา กล้วยเกี่ยวข้าว
 ช่วยกันเหมือนกัน เป็นวันเป็นเจ้า
 สนุกม่วนงันยิ่งล้ำ ปีนีข้าวดี
 บ่ไค้ถูกน้ำ บ่เหมือนก่อนอันปีกลาย
 ข้าวกลวยงามแท้ บ่แพ้กำผาย
 ปิ่นแก้ว เหลืองลาย งวงแดงป้าหลัง
 จ้ามะลิหอม งามเหลือข้าวนี้
 จาวหนองจาวคอนตึงแท้ พองน่านักหลาย
 เก็บเกี่ยวบ่แป้ หาเอา ลูกจ้างทำทวย
 หนุมแกปอสา งามมายสาวสวย
 พองเอาแพ้นทวย ออก ๆ เข้า ๆ
 พองเขาอุ้งกัน ว่าข้าวเป็นเจ้า
 กินอิมลงไปที่ท้อง กินบ่อิมเต็ม
 ไผ่ผาของ อาหารหลักข้าวสำคัญ
 สนุกม่วนแท้ เกี่ยวข้าวอุ้งกัน
 เอามือทอวัน อู้คุยกัันเล่น...

ที่ทุ่งนาพร้อมกับเกี่ยวเกี่ยวข้าว ช่วยกัน
 แต่ละวันแต่ละรายสนุกเหลือเกิน ปีนี
 ข้าวให้ผลผลิตดีเพราะน้ำไม่ท่วมเหมือน
 ปีกลาย "ข้าวกลวย" งามจริง ๆ
 ไม่แพ้ข้าวพันธุ์ "กำผาย" ข้าวพันธุ์
 "ปิ่นแก้ว" มีลายสีเหลือง รวงสีแดง
 ข้าวจาว "มะลิหอม" งามยิ่งกว่าข้าวเหนียว
 รวมทั้งข้าวจาวที่ปลูกในที่ลุ่มและที่ดอนด้วย
 บางคนมีที่นามากจนเก็บเกี่ยวเองไม่ไหว
 ต้องจ้างคนทา หนุมใหญ่ พอมาย
 งามมาย และสาวสวย บางคนพาคุ้ยรักมาด้วย
 เกี่ยวก็เกี่ยว เกี่ยวหยุดพัก บางคนคุยกันว่า
 ข้าวเป็นอาหารที่กินแล้วอิมท้อง ถ้ากินไม่อิม
 ใครไม่ท้องเรียก ข้าวเป็นอาหารหลักที่
 สำคัญ สนุกเหลือเกินเกี่ยวข้าวด้วยคุยกััน
 ไปด้วย "เอามือทอวัน" พุกคุยกัันเล่น

"เกี่ยวข้าวอุ้งกัน" ของ หวันตา ชัยเมือง

วรรณกรรมคำเล่าเรื่อง "เกี่ยวข้าวอุ้งกัน" บันทึกบรรยากาศของการทำงาน
 ร่วมกันของชาวนาในฤดูเกี่ยวเกี่ยวไว้อย่างชัดเจนว่า ชาวนาต่างร่วมแรงร่วมใจกัน
 เกี่ยวข้าวด้วยความสนุกสนาน เพราะเป็นการร่วมมือกันทำงานอันที่ซบใช้กันด้วย
 การทำงานตอบแทน ซึ่งเรียกว่าการ "เอามือทอวัน" หรือการลงแขกของภาคกลางนั่นเอง
 นอกจากนี้วรรณกรรมยังกล่าวถึงชื่อพันธุ์ข้าวต่าง ๆ ที่ปลูกกันในภาคเหนือ ทั้งข้าวจาว
 และข้าวเหนียว ดังคาประพันธ์ว่า "ข้าวกลวยงามแท้ บ่แพ้กำผาย ปิ่นแก้ว เหลืองลาย
 งวงแดงป้าหลัง จ้ามะลิหอม งามเหลือข้าวนี้ จาวหนองจาวคอนตึงแท้"

พันธุ์ชาวนิดต่าง ๆ ที่วรรณกรรมบันทึกไว้คือ "ข้าวกล้วย" "ข้าวกำมาย" "ข้าวปิ่นแก้ว" และ "ข้าวจำมะลิหอม" ซึ่งให้ผลดีกว่าข้าวอื่น (ข้าวเหนียว)

ในสมัยปัจจุบันที่สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงนี้ การร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน อาจเป็นไปได้ในลักษณะของการให้ค่าตอบแทนเป็นเงิน แทนการชดเชยกันด้วยแรงงาน ดังเช่นที่ทำมาแต่ก่อน ดังปรากฏในวรรณกรรมคำกล่าว

...แม่โป่งบ้านผม เคียดกับข้าว ๆ
ลงมือเกี่ยวข้าว ฟังฟ้าเหวอเกิน
พ่องเป็นใจเงิน ไบแดงออกจาง
คกรางวัลกัน แอวเขาละลูกจาง
เขาหื้อรางวัลเก่งล้ำ หายแล้วรวดที่
หะวีทั้งนั้น เขาจ่ายหื้อวันชาว
เจ้านาเป็นเลียง เหล้าค่าเหล้าชาว
กินเคอะหมูเฮา ใคหัวขอมฮู้
ถึงเวลาตอน ลาบ ๆ หลู ๆ
คำมใจเฮานอชอบมก กันตำวันแดง
ไกลเฮาจะพัก เป็นก็จ่ายหื้อเป็นคน
ลางพ่องเอามื้อ ก็กลั้วมันจัน
พ่องก็เอาเงิน พ่องก็เอาข้าว...

ที่ "แม่โป่ง" ซึ่งเป็นบ้านของผม
มีเสียงคังเซ็งแซ่ เพราะเริ่มเกี่ยวบ้างแล้ว
คูเร่งรีบเหวอเกิน บางคนใช้เงินเป็น
คางจางรางวัลเหี่ยวเสาะลูกจาง เขาให้
ค่าจางเก่ง ข้าวที่เกี่ยวแล้วก็หายไปรวมกัน
แล้วก็นวดเลย เขาจ่ายให้วันละยี่สิบบาท
เจ้าของพินาเขาเลียงเหล้าชาวด้วย
กินเคอะพวกเรากางหัวเราะชอบใจ
เมื่อถึงมือกลางวันเขาก็ตามใจเลียงลาบ
หลู ที่พวกเราชอบ พอถึงตอนเย็นไกลจะ
ถึงเวลาเลิก เขาก็จ่ายค่าตอบแทน บางคน
จะ "เอามื้อ" (การลงแขก) ก็เกรงว่า
การเก็บเกี่ยวจะมาประจวบกัน บ้างก็เอา
ค่าตอบแทนเป็นเงิน บ้างก็เอาเป็นข้าว

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ ลุงอ้าย คอยสะเก็ด

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงการเก็บเกี่ยวข้าวที่ใช้เงินเป็นค่าตอบแทนในการจ้าง
แรงงาน ดังคำประพันธ์ที่ว่า "พ่องเป็นใจเงิน ไบแดงออกจาง คกรางวัลกัน
แอวเขาละลูกจาง เขาหื้อรางวัลเก่งล้ำ" แต่อย่างไรก็ตามนายจ้างก็ยังคงรักษา

ธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ นั่นคือ การเลี้ยงดูผู้ที่มาช่วยทำงานด้วยการเลี้ยงอาหารกลางวัน ทั้งข้าวปลาอาหารและสุรา อาหารที่เป็นที่ชื่นชอบกันก็คือ ลาบ หลู้ ซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้านที่นิยมรับประทานกันมาก ค่าจ้างแรงงานในการเกี่ยวข้าวนั้นนอกจากจะให้เป็นเงินแล้วผู้รับจ้างอาจรับเป็นข้าวก็ได้ ดังคำประพันธ์ในตอนท้ายว่า "พ่องก็เอาเงิน พ่องก็เอาข้าว" การรับจ้างทำงานในฤดูเกี่ยวเกี่ยวนี้นับว่าเป็นงานที่หนักพอสมควร ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมกล่าวหาว่า เมื่อเกี่ยวเกี่ยวแล้วจะต้องหาข้าวมารวมกันเพื่อนวดให้เหลือแต่เม็ดข้าว ที่เรียกกันว่า หีข้าว ต่อจากนั้นจึงเป็นการหะข้าวซึ่งก็คือ การกำจัดข้าวสับออกไปให้เหลือแต่ข้าวดี โดยใช้พลั่วตักข้าวโปรยขึ้นแล้วใช้พัดพัดข้าวสับออก

ในการทำนนั้นชาวนาต้องประสบปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาฝนแล้ง น้ำท่วม แผลงหรือศัตรูที่ชรบกวนคันข้าว เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ทำให้การทำนาไม่ไ้ผลดี ปัญหาฝนแล้งนับเป็นปัญหาที่สำคัญในการทำนา ทั้งนี้เพราะชาวนาต้องอาศัยแหล่งน้ำตามธรรมชาติ หากมีใดเกิดภาวะฝนแล้งชาวนาก็ต้องเดือดร้อนอย่างหนัก ดังที่วรรณกรรมกล่าวหาเรื่อง "เยี่ยะน่าน้ำแห้ง" บันทึกไว้ว่า

...ปลูกนาปีนี้ ใจสู้บนหน้าสอง
 สุนน้ำจากคลอง ใส่ออมนากว้าง
 เปื่อไปปลูกไป มะคันก็ยัง
 พองปลูกน้ำแห้งก็มี แก่โยแก่ที
 และป้อแก่ศรี ใจเป็นคี่ดี แบ่งน้ำ-
 เข้าหื้อ ขอบคุณจากหลาย
 ป้อคำหนักคือ วันพຼ่งวันฮื่ออีกแล้ว
 ป้อหลวงตังหลาย คึงบักคั่วแก้ว
 หื้อควาขอันยุติธรรม น้ำโหลมาแล้ว
 ถ้วยเอากัน สักสองสามวัน

ทำนาก็นี้ใช้ "สูบน้ำสอง" (เครื่องสูบน้ำ
 ที่หื้อคุณน้ำมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 นิ้ว)
 สุนน้ำจากลำคลองเข้าในนา ไถไปควย
 ปลูกไปควย ถ้าไม่ทันก็หยุด ผู้ใหญ่โย
 ผู้ใหญ่ที และผู้ใหญ่ศรี นั้นใจดีแบ่งน้ำเข้า
 ในนาให้ ขอบคุณเหลือเกิน วันพຼ่งนี้
 มะรินนี้ก็จะปลูกข้าวเสร็จแล้ว ผู้ใหญ่บ้าน
 ทั้งหลายก็ไม่ได้ละเลยในความยุติธรรม
 เมื่อน้ำหลวมาแล้วหากไม่เอาไว้อีกสอง
 สามวันก็จะมีกรขโมยน้ำกัน น้ำไปไม่ถึงปลายคลอง

ลักขวณน้ำเข้า ป้ายเหมืองปะเถิง
 ป่อแห่งทางเกา ลักขวณน้ำเข้า-
 กลางนา...

มันตั้งตั้งเต้าปากคลองแล้วเพราะเขา
 แอบรณาน้ำเข้าในนาของตน

"เยี่ยะน่าน้ำแห้ง" ของ แมงแกงเขียว

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเมื่อเกิดภาวะฝนแล้งชาวนา
 จะใช้เครื่องสูบน้ำ สูบน้ำจากคลองเข้านาของตน เพื่อให้สามารถไถนาได้ ชาวนาบางคน
 ก็ปลูกข้าวไปทั้ง ๆ ที่ไม่มีน้ำ ในช่วงที่เกิดการขาดแคลนน้ำนี้ ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำในหมู่บ้าน
 ก็จะแบ่งสรรน้ำแก่ทุกคนอย่างทั่วถึง ให้ทุกคนมีน้ำในการไถคราด ดังความว่า
 "ป่อหลวงทั้งหลาย คึงบ่กาดแก้ว หื้อความอันยุติธรรม" และปัญหาที่มักเกิดขึ้น
 ในช่วงฝนแล้งนี้ก็คือ การลักขโมยน้ำ ทำให้พื้นที่อยู่ไกลจากลำคลองแห้งแล้งเพราะ
 น้ำไปไม่ถึง ต้นข้าวจึงแห้งจนถึงโคนต้น

วรรณกรรมกล่าวหาเรื่อง "เข้าพรรษาไถนาไปแล้ว" ก็กล่าวถึงปัญหาการ
 ขาดแคลนน้ำในการทนาไว้เช่นกัน ดังคำประพันธ์

ก่อนเข้าพรรษา ไถนาไปแล้ว
 ก้อยพังเตอะแก้ว ป็น้องทั้งหลาย
 พ้าฝนปีมี มีมีหายหาย ตกมาบคาย
 ค้างป้ายป่าหญ้า หล้างเคือมีคมา
 เป่นเงาเมฆผ่า เลยหายไปในาเป่งวะ
 ฝนเหยฝน มันสังมาละ บ่เหมือน-
 ก่อนอันเคิมที แตกอนมานี้
 ฝนตกหวัปี ตกไคตกคี่ ทำใหญ่บ่น้อย
 บ่าเคียวนี้เหย หายไปเสียจ้อย
 มีก่าลาจอยแควกล้า แอวผอโคงนา

ก่อนเข้าพรรษาไถนายังไม่เสร็จ
 พังเถิดพี่น้องทั้งหลาย ฝนปีนี้ตก ๆ หยุก ๆ
 บางครั้งตกมาน้อยมาก ฝนที่ตกมาค้างอยู่
 บนยอดหญ้า บางครั้งมีก้อนเมฆมืดครึ้ม
 แต่แล้วก็หายไป ท้องฟ้าสว่างไสว
 แทน ฝนเอ๋ยฝน ทำไมถึงไม่ตก
 ไม่เหมือนแต่ก่อนเลย แต่ก่อนนั้นฝนตก
 ตั้งแต่นั้นปี ฝนตกบ่อยและมากแต่เดี๋ยวนี้
 ฝนหายไปแล้ว มีแต่แดดกล้า มองดูทุ่งนา
 ก็ไม่มีน้ำขัง หล่อเลี้ยงต้นข้าว ลำบาก

ขำขี้มน้ำ จักไหลหล่อเข้าเนอนาย
 ลาบากแต่แต่ อันป้อแกฝ่าย
 ถูกไ้ระบาย แมงน้ำกันเข้า
 สองสามวันไหน เอาใส่เสียเจ้า
 มอกปอทุเลาแต่ตัก หลอนว่าคนใด
 ไขน้ำใส่นัก เกือกกันป็นีเนอนาย
 มาตุกใจล้ำ หัวหน้าเหมืองฝ่าย
 หาคีสมาย บมีเนอเจ้า อ้ายแก้วอ้ายกำ
 เคือน้ำเข้า แก่ฝ่าย ไปเมาสังแต่
 นากอยนาปาย ขี้ขี้แย่ง บหันจัก-
 แก่ไขไป...

จริง ๆ "แกฝ่าย" จึงต้องแบ่งน้ำระบาย
 เข้าทุ่งนา สองสามวันก็ระบายน้ำเข้า
 ครั้งหนึ่ง ทำให้ดีขึ้น แต่ถาคนไหน
 ระบายน้ำเข้านาของตนมากก็จะเคือคร่อน
 กันจนวาย หัวหน้าเหมืองฝ่ายหรือแกฝ่าย
 ต้องลำบากใจ "พี่แก้ว" "พี่คำ" โมโห
 ที่ไม่ไ้ระบายน้ำเข้านาของตน ทำหนี
 แก่ฝ่ายว่ามัวไปหาอะไร ไรนาที่อยู่
 หางไกลออกไปทำไมไม่ไปช่วยแก้ไข

“เข้าพรรษาไ้ณายแล้ว” ของ พ่อน้อยมา อุบโย

คำประพันธ์ที่ยกมานี้ นอกจากจะกล่าวถึงภาวะการขาดแคลนน้ำในการทำนาแล้ว
 ยังกล่าวถึงผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบ เรื่องน้ำในการทำนา คือ "แกฝ่าย" ว่า เมื่อเกิด
 การขาดแคลนน้ำ "แกฝ่าย" จะต้องพิจารณาจัดสรรน้ำให้แกชาวนาทุกคนอย่างทั่วถึง
 หากชาวนาคนใดไม่ไ้รับน้ำก็จะทำหนี "แกฝ่าย" ว่าบกพร่องในหน้าที่ ไม่แก้ไขปัญหา
 ที่เกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่าการชลประทานแบบเหมืองฝ่ายมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง
 สำหรับชาวนาในภาคเหนือ

การชลประทาน คือ วิธีการเก็บรักษาน้ำไว้ใช้ในยามจำเป็น หรือการที่ชาวนา
 ร่วมมือ ร่วมแรงกันจัดทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อหาทางชักน้ำจากคลอง หรือลำน้ำใหญ่
 เพื่อนำน้ำเข้ามาใช้ในการเพาะปลูก¹

¹นิพนธ์ ชันช้แก้วหล้า "ระบบชลประทานในลานนาไทย" ใน นิทรรศการ
ลานนาไทย หน้า 1

ระบบชลประทานแบบเหมืองฝายในล้านนานี้มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ทำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงการสร้างเหมืองฝายในสมัยพระยาหลวงจักรราช บวรพูนรุขของพ่อขุนเม็งรายว่า "พระยาหลวงจักรราชก็ก่อสร้างบ้านเมืองกว้างขวางมากนัก แล้วก็ก่อสร้างเขตวัถุ ศัสมา กมาติ การณะทั้งหลาย เป็นต้นว่า เรือกสวนไร่นาเหมืองฝายหื้อวชิตีแกบ้านเมือง แห่งคนนั้นแล"¹ ปัจจุบันภาษาราชการเรียกชลประทานแบบเหมืองฝายนี้ว่า "ชลประทานรามฎร์"

หัวหน้าเหมืองฝาย หรือที่เรียกว่า "แกฝาย" ครีวถ้าเป็นโครงการหรือระบบที่มีขนาดเล็กและอยู่ในระดับหมู่บ้านก็เรียกว่า "แกเหมือง" คือผู้รับผิดชอบดูแลระบบชลประทานของโครงการทั้งระบบ แกฝายหรือแกเหมือง เป็นผู้ที่สมาชิกผู้ใช้น้ำเลือกขึ้นมาให้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า โดยทางราชการระดับอำเภอ เป็นแต่เพียงทำหน้าที่สื่อแต่งตั้งให้ถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น แต่ในบางครั้งนายอำเภอหรือปลัดอำเภอจะมาร่วมเป็นพยานในการเลือกตั้งหัวหน้าเหมืองฝายด้วย²

แกเหมืองแกฝายชัย เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องการจัดสรรน้ำแก่ชาวนา หากเกิดการขาดแคลนน้ำในการทานา แกเหมืองแกฝายจะต้องรับภาระในการเสาะหาน้ำจากแหล่งต่างๆ ซึ่งเป็นงานหนักที่สร้างความลำบากใจยิ่ง ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมกล่าวไว้ว่า "มาตุกใจว่า หัวหน้าเหมืองฝาย หาดัสบาย บมีเนอเจ้า" เกี่ยวกับผู้ทำหน้าที่แกเหมืองแกฝายนี้ วันเพ็ญ สุรฤกษ์³ กล่าวว่า เป็นที่น่าสังเกตและน่าสนใจว่า ตำแหน่งแกเหมืองหรือแกฝายนี้ไม่มีใครอยากเป็น เนื่องจากต้องทำงานรับผิดชอบมาก

¹ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ จากต้นฉบับใบลานอักษรไทยยวน หน้า 4

² วันเพ็ญ สุรฤกษ์ ปัญหาและการแก้ไขข้อขัดแย้งในการจัดการเรื่องน้ำและการใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูกในไร่นาของระบบชลประทานหลวงและระบบชลประทานรามฎร์

และไม่มีเงินค่าตอบแทน และที่สำคัญคือผู้ที่อยู่ในตำแหน่งจะหาเวลาทำงานเกษียณกรรม
ของตนไ้ไ้น้อยมากหรือไม่มีเวลา ดังนั้นใครที่ยอมรับตำแหน่งนี้ถือว่าเป็นผู้ที่มีความเสียสละ
ต่อชุมชนอย่างมาก

วรรณกรรมคำว่าเรื่อง "อ้อแล้ง" ก็กล่าวถึงความทุกข์ใจของแกเหมืองแกฝ่าย
ในช่วงที่เกิดการขาดแคลนน้ำไว้อย่างชัดเจนเช่นกัน ดังคำประพันธ์

... แล้งแบบนี้แถม สองปีแค้นกล้า
มีหวังมรณาม้วยมิด ข้าวสารก็แพง
เลี้ยงวันหลายลิตร ลูกหลานก็อ้ำกิ้นล่า
นาก็ตายแล้ง หมกแควความหวัง
หัวหน้าแกว้ง เค็ดคักปั่นปี้
แกเสริฐแกคา อู้นี้หายหนี
ใจทิ้งมกึ่เจ็บล่า มันเป็นกรรมสัง
มานานเงินล่า เขาจะน้ำใส่หื้อจาวนา
อูจะอี่แต่ ลืมลาออกหนา น้ำบมีนา
เขาก็ก้าบ ปี่หน่าปี่ใน ปี่โคจางเจ้า
จักแอนคนเคี้ยวเหยยแล้ว คันข้าวปอเหลือ
จักแห่งแถมแล้ว บมีน้ำหื้อแถมก้า
มันแสนโศกตุ๊ก โศกเศร้าหนาหนา
เอ็นดูแกว้ง บโก้อยูบ้าน ปัดตั้ง-
เหนือร่ม ปัดตั้งโศสาม วาขอนา-
มาหล่อเลี้ยง...

ถ้าแห่งแล้งแบบนี้อีกสองปีมีหวัง
ต้องตายแน่ ข้าวสารก็แพง หมกไป
วันละหลายลิตร ลูกหลานข้าวอยู่ในวัย
กำลังกิน ข้าวในนาก็ตายเพราะความ
แห้งแล้งสิ้นหวังแล้ว "ผู้ใหญ่วัง" กับ
"ผู้ใหญ่เสริฐ" "ผู้ใหญ่คา" นั้นพูดแล้ว
ก็ปิดไว้นะ จิตใจเขาไม่เป็นสุขเลย
เป็นเคราะห์กรรมใดที่ได้ทำไว้ เขาต้อง
เที่ยวเสาะหาน้ำมาให้ชาวนา ร้อยอย่างนี้
ลาออกเสียก็ดี นาใบจีน้ำ เขาก็ดำ
ปีต่อไปไม่เป็นผู้ใหญ่บ้านอีกแล้ว คันข้าวเหลือ
จนแพะจะแห้งตาย เพราะไม่มีน้ำหล่อเลี้ยง
ช่างทุกข์ยากลำบากจริง ๆ สงสาร "ผู้ใหญ่วัง"
ไม่ได้อยูบ้านเพราะชาวนาหั่งทางเหนือและ
ทางใต้ต่างพากันต่อว่าให้ขอน้ำมาหล่อเลี้ยง
พื้นา

"อ้อแล้ง" ของ เจ้าเกา ห้วยแพ่ง

เมื่อเกิดภาวะฝนแล้ง แก่เหมืองแก่ฝายมีหน้าที่ที่จะต้องเสาะหาน้ำมาใช้ในการ
ทำนาให้เพียงพอแก่ความต้องการของชาวนา ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ยากสำหรับภาวะการณ์
เช่นนี้ แก่เหมืองแก่ฝายบางคนจึงอยากลาออกจากตำแหน่ง เพราะหากไม่สามารถหาน้ำมาได้
ก็จะถูกชาวนารุมท้อว่า ดังคาประพันธ์ในตอนท้ายว่า "เงินกูบักวัง บ่ได้อู่บ้าน
บ่คตังเหนือรุม บ่คตังไคสาม ว่าขอน้ำมาหล่อเลี้ยง"

สภาพการทำนาของชาวนาในภาคเหนือที่ปรากฏในวรรณกรรมกล่าวอ้าง กล่าวได้ว่า
ปัญหาสำคัญที่ชาวนามักประสบก็คือปัญหาฝนแล้งดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ ปัญหาที่สำคัญ
อีกประการหนึ่งในการทำนาก็คือปัญหาน้ำท่วม วรรณกรรมกล่าวอ้างไต่บันทึกลักษณะเดือดร้อน
ของชาวนาอันเกิดจากปัญหาน้ำท่วมไว้ดังนี้

...สิบเอ็ดสิบสอง นานองท่วมล้น
ผ่านมาลวงปั่น จนถึงเดือนเกียง
จาวนาเคื่อคข้าว ฝนอำข้าวเหลือง
บ้านนอกในเวียง เกื่อคร่อนปั่นปี
อกชะนัง ส้มมาอย่างอี่ บ่เคยมีมา
ก่อนนั้น ภูวนักสิ้น ฝนซึ่งตกซ้ำ
น้ำจันทมบ้านลานจอง จาวนาทั่วทิศ
นั่งคิดเหงาหมอง เพราะเวลาน้ำนอง
ไปไหนบ่ได้ ... หนูเฒ่าทั้งหลาย
ทุกข์ใจเสียด้าน ฝายชำหลุพังอย่างนี้
พองก็อุมา บอกจกล่าวจี่ ฝายปุก
อย่างอี่เป็นอำ แก่ฝายป่าวฮ้อง
หื้อประชุมกัน ว่าฝายหลุพัง
เย็บอย่างไคเจ้า ถ้ายแบ่งฝาย
บ่หมายไคข้าว มาเลี้ยงมรรเทาชีวิต

เดือนสิบเอ็ดเดือนสิบสอง (เดือน 9
เดือน 10 ของภาคกลาง) น้ำท่วมเรื่อยมา
จนถึงเดือน 11 ชาวนาปั่นกันอ้ออิงเพราะ
ข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วต้องแช่น้ำฝน ทั้งบ้านนอก
ในเมืองเดือดร้อนกันไปหมด อกจะแตกแล้ว
ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ไม่เคยเป็นแบบนี้
มาก่อนเลย ทุกวันทุกคืนฝนตกติดต่อกันตลอด
จนน้ำท่วมบ้านช่องไปหมด ชาวนาทุกทิศ
พากันนั่งเศร้าหมองเพราะน้ำท่วมไปไหน
ไม่ได้ ... พวกเราทั้งหลายทุกข์ใจเหลือเกิน
ฝายก็หักพังลงไปอย่างนี้ บ้างก็บอกเรื่อง
ฝายชาดมา "แก่ฝาย" จึงป่าวร้องให้ทุกคนมา
ประชุมกันว่าฝายพังไปอย่างนี้จะทำอย่างไร
หากไม่ซ่อมฝายก็จะมีไคข้าวมาเลี้ยงชีวิต
ขอบรรดาชาวนามาช่วยกันคิดว่าจะทำอย่างไรดี

ขอมุจาวนา มาออกหัวคิด
 ช่วยกันอย่างอีศักดิ์กำ ฝ่ายหลฝ่ายบัง
 เหมือนอย่างที่ดีัน ป้อหลวงกำนัน
 ปากันกล่าวอ้าง ว่าควนหาทราย
 คางไวก่อสร้าง ใส่กระสอบ-
 พางบังไว้ หื้อมุจาวนา ปากันเซาะ-
 ไซ้ ไม่ตึงตามห้วยในคง แบ่งหลัก-
 กันน้ำ ตามควาประสงค์
 แล้วเอาทรายลง ไม่บังเซ้ากัน
 บหื้อน้ำไหล จงทรายไปคัน
 บหื้อหลฝ่ายบังอย่างนี้...

ฝ่ายก็ฟังไปอย่างทีเห็นกันอยู่ ผู้ใหญ่บ้าน
 กำนันพากันบอกว่า ควรจะหาทรายที่ใช้
 ในการก่อสร้างมาใส่กระสอบพางกันน้ำไว้
 โดยให้ชาวนาทั้งหลายไปเสาะหาไม้ตึง
 ตามป่าตามห้วยมาทาลักกันน้ำก่อน
 แล้วจึงเอาทรายลง จากนั้นก็เอาไม้ไผ่บัง
 กันไว้ไม่ให้น้ำไหล ชิมลงไปทราย
 ไม่ให้ฝ่ายพังไปอย่างนี้

“ฝ่ายสลีตำปุด” ของ ศรีลวัน ทรายฝั่ง

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงสภาพความเดือดร้อนของชาวนาเพื่อเกิดภาวะน้ำท่วม
 ไว้อย่างชัดเจน เพราะนอกจากน้ำจะท่วมข้าวซึ่งกำลังสุกเหลืองอร่ามให้เสียหายแล้ว
 ฝ่ายกันน้ำก็พังหลายควย ชาวนาทุกคนจึงต้องร่วมมือกันซ่อมแซมฝ่ายให้มีสภาพดีดังเดิม
 ซึ่งวรรณกรรมกล่าวหาเรื่อง “ฝ่ายสลีตำปุด” ได้กล่าวถึงการซ่อมแซมฝ่ายของชาวนาไว้
 อย่างละเอียดว่า แก่เหมือนแก่ฝ่ายจะเรียกประชุมชาวนาทุกคนให้ช่วยกันคิดแก้ไขปัญหา
 ที่เกิดขึ้น โดยแนะนำให้ทุกคนไปช่วยกันหาไม้ไผ่ ไม้ตึง มาสร้างหลักกันน้ำ แล้วจึงเอา
 ทรายใส่กระสอบพางไปปิดกันกระแสน้ำไว้ จะเห็นได้ว่าวิธีที่ใช้ในการสร้างฝ่ายนี้ไม่
 ความคงทน ทั้งนี้เมื่อเกิดน้ำท่วมฝ่ายก็จะพังทำลายได้ง่าย ชาวนาจึงต้องซ่อมแซมหรือ
 สร้างฝ่ายใหม่กันอยู่ทุกปี การร่วมมือกันระหว่างชาวนาในการซ่อมแซมฝ่ายหรือสร้างฝ่ายนี้
 ถือ เป็นหน้าที่ที่ทุกคนจะต้องหาเพื่อให้มีน้ำใช้ในการทานอย่างเพียงพอ

นอกจากเรื่องของการเอาใจใส่ดูแลฝ่ายกันน้ำให้มีสภาพที่อยู่เสมอแล้ว ในแต่ละป
ชาวนายังต้องขุดลอกคลองหรือลำเหมืองที่ตื้นเขินให้สามารถรับน้ำได้ในปริมาณมาก
ซึ่งวรรณกรรมกล่าวได้นั้นก็เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า ชาวนาทุกคนต่างช่วยกันทำงานด้วย
ความสามัคคี ถึงคำประพันธ์

จักขوبرยาย ขยายจีจัก
เรื่องการแต่งสร้างโทหา ขุดลอก-
ร่องน้ำ ที่มีอุคตัน หือเป็นคลองคัน
ส่งน้ำมาได้ ก็เพราะพวกเรา
ชาวนาอนันต์ ช่วยกันดำเนินการเรื่องนี้
ความสามัคคี บ่หลบหลีก
ช่วยกันออกอันเงินตรา กนละเล็กนอย
บ่กับหนา ตกงกันนา เป็นต่างว่าอัน
ต่างละห้าสิบ บาทเคี้ยวแมนหมั้น
ก็ได้เงินมาบ่นอย นับเป็นเงินตรา
หลายพันหลายร้อย ตามที่แม่โคยีนมา
เมื่อรวมกันแล้ว เก้าพันเป็นถลา
ปลายแถมนิคณา สองร้อยเจ็ดห้า
เงินส่วนนี้มา พ่อหลวงอุดทา
หัวหนาวาเอา เป็นทุนช่วยก่า
เป็นค่าเสียบียง อาหารและน้ำ
ป้ายแถมมากเมียงบุรี หือคนขับรถ
แมนหมั้นก็หือ หือโคกกันดี บ่อคอยากกัน
เพราะเราไปขอ เป็นมาว่าอัน
จาก ร.พ.ช.อย่างนั้น เป็ยังใจดี

จะขอบรรยายชี้แจงเรื่องการขุดลอก
ร่องน้ำซึ่งอุคตันให้เป็นคลองที่มีน้ำไหลคล่อง
ส่งน้ำมาได้ เพราะพวกเราชาวนาตำบล
อนันต์ช่วยกันดำเนินการเรื่องนี้ด้วยความสามัคคี
ไม่มีผู้ใดหนีหน้าไป ทุกคนช่วยกันออกเงิน
คนละเล็กคนละน้อยไม่มากมายนัก ตกง
กันเป็น "ต่าง"¹ "ต่าง" ละห้าสิบบาท
ก็ได้เงินมาไม่บ่นอย คิดเป็นเงินหลายพัน
หลายร้อย ตามที่แม่โคยีนมานั้น เมื่อ
รวมกันแล้วได้เก้าพันกับอีกสองร้อยเจ็ดสิบห้าบาท
เงินส่วนนี้ผู้ใหญ่บ้าน (ชื่ออุดทา) ซึ่งเป็น
หัวหน้ากล่าวว่าเอาไว้เป็นค่าเสียบียงอาหาร
และน้ำ ตลอดจนหมาก เมียง บุหรี่
ให้คนขับรถ ให้เขาได้กินอิ่มไม่อคอยาก
เพราะไปขอเขามาช่วยจาก ร.พ.ช.
(สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท) เขาก็ใจดี
ต่อพวกเราเหลือเกิน อุดทาค้นค้นลงมา
ช่วยเหลือ ให้ทั้งรถและคนขับ สละเวลา
มาช่วยเรา พวกเราชาวนาตำบลอนันต์
ขอขอบคุณเป็นอย่างมาก เพราะการทำนา

¹ต่าง คือของหรือทางน้ำไหลที่ท่อน้ำจากลำเหมืองเข้าสู่ที่นา

ต่อเราเงินล้า อุตส่าห์ค้นลงมา
 สละทิ้งรถ ถึงคนขับหนา สละเวลา
 มาช่วยเราได้ พวกเราชาวนา
 ค่ำล่อนไต่ ส้มไยนี้คือเงินล้า
 เพราะการทานา ต้องอาศัยน้ำ
 มาช่วยหว่านกล้าทำนา ... นับตั้งแต่นั้น
 ชาวนาสุขชี ตางก็ใจดี เหมือนกันจู่
 หัวหนาเหมือนฝาย มีใจขึ้นสู่
 มีเสียงไซโยโหรง...

นั้นต้องอาศัยน้ำมาช่วยหว่านกล้าไถนา...
 นับตั้งแต่นั้น ชาวนาที่มีความสุขใจกันทุกคน
 หัวหนาเหมือนฝายก็ชอบใจยินดี
 มีเสียงไซโยโหรง

"การพัฒนาแหล่งน้ำ การขุดลอกร่องน้ำในลำห้วยแม่ผาแพน ปี 2527" ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

คาประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการขุดลอกร่องน้ำในลำห้วยแม่ผาแพนของชาวนา
 ค่ำล่อนไต่ที่ได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ ดังคำประพันธ์ว่า "เพราะเราไปขอ
 เป็นมาว่าอัน จาก ร.พ.ช.อย่างนั้น เป็นยังใจดี ต่อเราเงินล้า อุตส่าห์-
 ค้นค้นลงมา สละทิ้งรถ ถึงคนขับหนา สละเวลา มาช่วยเราได้" โดยผู้ใหญ่มาน
 จะเก็บเงินจากชาวนาในอัตรา "ตาง" ละห้าสิบบาท เพื่อนำเงินไปซื้ออาหารมาเลี้ยง
 เจ้าหน้าที่มาช่วยในการหางานครั้งนี้

ตามปกติแล้วการขุดลอกลำเหมืองเพื่อให้น้ำไหลสะดวกนี้ จะจัดแบ่งเป็นส่วน ๆ
 ตามความยาวของลำเหมือง ชาวนาที่มีเนื้อที่นามากจะต้องไต่ยาวกว่าคนที่มีน้าน้อย
 แก่เหมืองแก่ฝายจะเป็นผู้กำหนดว่าแต่ละคนจะต้องขุดตรงไหน ความยาวเท่าใด
 ผู้ที่ไม่สามารถไปทำงานไต่ทองจ้างคนอื่นไปแทนตามจำนวนที่กำหนดไว้ แต่การขุดลอก
 ลำเหมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมคำานี้ ชาวนาไม่ต้องลงมือทำเองเพราะมีหน่วยงาน
 ช่างรัฐเข้ามาช่วยเหลืออย่างไรก็ตามชาวนาทุกคนก็จะร่วมกันเสียสละเงินเพื่อเป็น
 ค่าใช้จ่ายในการหางานครั้งนี้ ดังคำประพันธ์ว่า "ก็เพราะพวกเรา ชาวนาอนไต่
 ช่วยกันค้ำเนินเรื่องนี้ ความสามัคคี บ่หลยหลีกดี ช่วยกันออกอันเงินตรา"

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันเพื่อสาธารณประโยชน์ อันเป็นลักษณะเฉพาะของระบบชลประทานในภาคเหนือ คือทุกคนต้องทำงานในสิ่งที่จะเป็นผลประโยชน์ร่วมกัน โดยจัดแบ่งงานไปตามสัดส่วนของการถือครองที่ดิน ตามหลักที่ว่าผู้ที่มีที่ดินมากต้องใช้แรงงานในการทำงานมาก ในทางตรงข้าม ผู้ที่มีที่ดินน้อยก็ย่อมต้องใช้แรงงานในการทำงานน้อย

นโยบายนี้นอกจากจะครอบคลุมต้นทุนข้าวก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่สร้างความเดือดร้อนแก่ชาวนาศัตรูพืชที่บรรณาการอย่างกว้างขวางถึงก็คือ นกชนิดต่าง ๆ ดังคาประพันธ์

...บ่โก๋เปิงใจ อันพันธุ์หมื่น
ตัดใจใส่ข้าวพันธุ์กอ ก็ทิ้งงามแต่
เป็นต้นเป็นกอ ผดมาแต่นอ
ขาวผอนควั่นหน้า ข้ามมาตุ๊กใน
หัวใจแห่งข้า มีนกลองมาบั้ง ๆ
นกจอกนกจัก มาหลายหละลั้ง
ผวนก่อดัดหนวยตัวคำ จูวนคำเจ้า
เฝ้าเป็นประจำ ไกลไม่เหี้ยน
พบเห็นอ้อมใจ...

ไม่คอยพอใจพันธุ์เหล่านั้น เลยตัดสินใจ
ใช้ข้าวพันธุ์เบา กังามจริง ๆ ต้นแตก
เป็นพุ่มเป็นกอ ขึ้นมาแล้วแลดูขาวสะอาด
แต่กลับต้องทุกข์ใจเพราะมีนกลองมามากมาย
ทั้งนกกระจอกนกกระเจิบมากันเป็นจำนวนมาก
มีทั้งนกกระเจาบตัวเล็ก ๆ สีดำควาย
ทุกวันทั้งเช้าและค่ำเฝ้ากันอยู่เป็นประจำ
มีไม้อื่นหนึ่งเอาไว้อีโหม้น

‘อ่านกลองกินข้าวหอ’ ของ หม่อมเกิดเป็น

จากคาประพันธ์ที่ยกมาจะเห็นได้ว่าแม้การทำนาจะได้ผลดี ต้นข้าวเจริญงอกงาม แต่ชาวนายังต้องประสบปัญหาชนิดต่าง ๆ ที่ลงมาถึงกับต้นข้าวให้เสียหาย และเป็นภาระที่จะต้องคอยเฝ้าเฝ้าเพื่อไล่นกเหล่านี้ไปให้มารบกวนต้นข้าว

การทำสวนทำไร่ เป็นอาชีพหลักอีกอาชีพหนึ่งของชาวล้านนา พืชไร่ พืชสวนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำอ้อไค้แก่ เมียง ยาสุม หอม กระเทียม ถั่วเหลือง ถั่วเขียว แตงโม และพืชผักสวนครัวต่าง ๆ เช่น พริก มะเขือยาว มะเขือเทศ มันแก้ว ผักบุ้ง ขวบ พักแพงแตงกวา ผักกาด กะหล่ำปลี เป็นต้น

การทำไร่เมี่ยงจะทำกันในพื้นที่ที่เป็นป่าเขา ทั้งนี้เพราะเมี่ยง เป็นพืชที่ขึ้นในที่สูง ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมคำอาวเรื่อง "กาวฮาเก็บเมี่ยง" ว่า

จักขอบรรยาย การไปเก็บเมี่ยง
 ตากแดดอาฝน ปีนี้เสียเสียง
 จำเป็นได้ไปยัง ห้วยซาปาง
 กับกระตักน้ำ ตามฮ่อมห้วยปุคอย
 กว้นบยัง สิ่งบนดอย หากินกับคอย
 เมินมาแต่หนอย เก็บห้วยกะโล้ก
 ผดทางโคงหนอย ตั้งสวนเกาขาวสวนจิ่ง
 สวนตากสวนกลาง เป็นตาหลังจิ่ง
 ลวดแหวป่าหญากมบาง เก็บสวนป่าเต้า
 เลอะลงหลายกลาง ผดแหวหนทาง
 สวนสนผ่ายไค้ ลวดเก็บสวนบน
 ฮองป้ออาวย เฮากินข้าวตอนก่อน-
 เเคอะ...

จะขอบรรยายถึงการไปเก็บเมี่ยง
 ต้องตากแดดกราดฝน ฝนตกแดดจ๊กก็
 จำเป็นต้องไปหยุดพักไม่ได้ หายกระบุง
 และสพายตุงกับกระตักน้ำ เดินไปตามลำห้วย
 ภูเขาทุกวันไม่หยุดเลย ไม่ไค้ทอดคอย
 เพราะหาบมาหากินกับภูเขา มาตั้งแต่เด็กแล้ว
 เก็บเมี่ยงจากสวนห้วยกะโล้ก (เกราะ)
 มาจนถึงท้ายทุ่งนาขนาดเล็ก สวนต้นไผ่ขาว
 สวนกลิ้งชัน สวนตาก สวนกลาง
 ลวดบ่เป็นตลิ่งและป่าหญาเผกคลา เก็บ
 จากสวนป่าเต้า รางไปอีกฟากหนึ่งทะเลหนทาง
 ไปสู่สวนสนค่านทิกไค้ เลยไปเก็บที่สวน
 ข้างบนเขาเรียกผอของลูกชายคนโตว่า
 มาทานข้าวกลางวันกันก่อนเลิก

"กาวฮาเก็บเมี่ยง" ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

"กาวฮาเก็บเมี่ยง" บันทึกสภาพการประกอบอาชีพเก็บเมี่ยงไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้เก็บเมี่ยงจะต้องกรำแดดกราดฝนอยู่ในป่าเขาที่สูงชัน และต้องเดินทางข้ามภูเขาหลายลูก เพื่อเก็บเมี่ยงในสวนที่ห่างไกลกัน เนื่องจากเมี่ยงเป็นพืชที่ขึ้นในที่สูงตามป่าเขา แต่ถึงอย่างไรผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ก็มิย่อท้อเพราะหากินอยู่บนคอยขาแต่เล็กแต่น้อยจนเกิดความเคยชิน

การทำโรยาสูบ นับเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมคำว้า โดย
วรรณกรรมคำว้ากล่าวถึงการหาอาชีพนี้ว่า เกษตรกรประสบกับปัญหาขาดทุนเป็นโรค
ซึ่งผลที่ตามมาก็คือ การขาดทุนอย่างย่อยยับ ดังคำประพันธ์

เยยะสวนทั้งที่ ขาดทุนป่นปี้
เยยะสวนยามอญ กังามี่หลี่
เมื่อต้นหนทึบซ้าย แข็งใจใส่ปุ๋ย
ใส่ยาโรคร้าย พร้อมกับยาฆ่าแมลง
หมูเฮากานี้ จะไปกินแหนง
ปุ๋ยขาวปุ๋ยแดง แปะมาใส่ได้
อายสมอายบั้น อายลบบ้านไต่
พร้อมกับตั้งจ่ายดวงคา อ้ายอินทร์-
อ้ายติบ วาบสลา ปี่หน้าแถมกำ
จะปลูกหื้อไค่ ปอดกสองเกื่อน
เหมือนคนเป็นไข้ อะหยังจาไค่ปี่น้อย
โรคสีน้ำตาล ไบลายพะพ้อย
เริ่มหกลื้อหน้อยเนอนาย ออกคอก-
ปิกซิก สูงแตกอกปลาย หลังหมา-
แมลาย สูงกว่ายาตน...

หาสวนทั้งที่ก็ขาดทุนยับเยิน หาโรยาสูบ
ตนยาสูบก็ขึ้นงามสมบูรณ์ในตอนแรก แข็งใจ
ใส่ปุ๋ย ใส่ยารักษาโรค และยาฆ่าแมลง
ที่นี้พวกเราไม่ต้องคิดหวังแล้ว ทั้งปุ๋ยขาว
และปุ๋ยแดง เชื้อเขามาใส่ได้ "ฟี่สม" "ฟี่ปัน"
"ฟี่ลบ" ที่อยู่ทางบ้านไต่ พร้อมกับ "ฟี่ดวงคา"
"ฟี่อินทร์" "ฟี่ติบ" ก็บอกว่าจะไม่หลวมตัว
อีก ปี่หน้าเดอะจะปลูกให้ไค่ พอปลูกไค่
สองเกื่อนก็เหมือนคนเป็นไข้ อะไรกัน
"ฟี่น้อย" ไบเป็นโรคจนเป็นสีน้ำตาลลายพริ้ว
แล้วไบก็เริ่มหกลองฟี่ละน้อย เริ่มผลิอก
สูงแตกอกกว่าเท่านั้น หลงหมาลายยัง
สูงกว่าตนยาสูบ

"ปลูกยาปลูกดิน" ของ หนานจัน ห้วยไชย

วรรณกรรมคำว้าเรื่อง "ปลูกยาปลูกดิน" กล่าวถึงการทำโรยาสูบว่าต้องดูแล
เอาใจใส่ด้วยการใส่ปุ๋ย ใส่ยารักษาโรค และฉีดยาฆ่าแมลง แต่ถึงกระนั้นยาสูบก็
ยังเป็นโรคใบสีน้ำตาล ทำให้การผลิตไม่ได้ผลเท่าที่ควร เกษตรกรจึงขาดทุนย่อยยับ
เพราะลงทุนไปมาก

วรรณกรรมกล่าวหาเรื่อง "การเซาะว่าหากิน" บันทึกการประกอบอาชีพหาสวน
หาไรของชาวล้านนาไว้อย่างละเอียด คังคำประพันธ์

สมัยบ้านเมือง รุ่งเรืองแต่เล่า
จักไขบอกเจ้า พี่น้องทั้งหลาย
บว้างจาย คังหนุ่มและเฒ่า
ต่างก็หากิน ไปตามแบบเก่า
ทุกคนทุกคนละ พองทำสวนครัว
ปลูกไปสะปะ ถั่วเหลืองบ่าเตาเชียว
พองปลูกถั่วซัง และมะเขือขาว
อย่างหนวยยาว ๆ พองมะเขือส้ม
พองปลูกมันแก้ว จักไคผักบุ้ง
พองพูนมีนั้ มาปลูกถั่วเขียว
นอยงุมะพัก แดงรานอันหนวยยาว
พองมะเขือแจก ผักกาดปลีขาว
กะหล่ำหัวขาว และอย่างหัวป้อม...

บ้านเมืองสมัยนี้เจริญรุ่งเรืองแท้จะ
บอกเจ้า พี่น้องทั้งหลายทั้งหญิงชายคนหนุ่ม
คนแก่ทุกคนต่างก็ทำมาหากินไปตามแบบอย่าง
ที่มีมาแต่เดิม บ้างทำสวนครัว ปลูกทุกอย่าง
มีถั่วเหลือง แดงโม มะเขือขาว บ้างปลูก
ถั่วฝักยาวและมะเขือขาวชนิดที่ผลของมัน
ยาว ๆ บ้างปลูกมะเขือเทศ บ้างปลูก
มันแก้ว ตะไคร้ ผักบุ้ง บ้างมีทุนน้อย
ปลูกถั่วเขียว บวบ แดงรานลูกยาว ๆ
บ้างปลูกกะเขือ ผักกาดขาวปลี
กะหล่ำปลีชนิดหัวยาวและกลม

"การเซาะว่าหากิน" ของ นายอ้าย ชันธรรม

คำประพันธ์ข้างต้น วรรณกรรมกล่าวกล่าวถึงอาชีพการทำไร่ถั่วเหลือง ถั่วเขียว
และการปลูกพืชผักสวนครัวชนิดต่าง ๆ เช่น แดงโม มะเขือขาว มะเขือเทศ
ถั่วฝักยาว มันแก้ว ตะไคร้ ผักบุ้ง บวบ พักแฟงแดงกวา ผักกาดขาวปลี กะหล่ำปลีทั้งชนิด
หัวยาวและหัวสั้น

อาชีพหว่าน เป็นอาชีพที่เสริมอาชีพหลัก การประกอบอาชีพหว่านซึ่งเป็นการเพิ่มพูน
รายได้ของประชาชนในท้องถิ่นล้านนาที่ปรากฏขึ้นในวรรณกรรมกล่าวหา ได้แก่ การสานตะกร้า
และการหาของป่าซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล คังคำประพันธ์

ก้วยสามคำ มีมาแถมแล้ว
คนแก่คนเฒ่า ขึ้นไปไหน บ่มีจัวควาย
สานก้วยอยู่บ้าน หองสานส่วนตัว
พองก็รับจ้าง ไผ่บงไผ่ข้างบ่คาง...

ตะกร้าสามตาที่มีมาอีกแล้ว คนแก่
คนเฒ่าที่ไม่ได้ไปไหน ไม่มีจัวและควาย
จะสานตะกร้าอยู่ที่บ้าน บ้างสานไว้ใช้
ส่วนตัว บ้างก็รับจ้าง จนไผ่บงและ
ไผ่ข้างแหวจะใบเหลือ

"ก้วยสามคำ" ของ ลุงอ้าย บัญจหา

คำประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการสานตะกร้าซึ่งนอกจากจะเก็บไว้ใช้เองแล้วยัง
รับจ้างผู้อื่นหาควาย ส่วนใหญ่แล้วผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ก็คือคนสูงอายุที่ไม่ได้ออกไปหาไร่นา
การสานตะกร้าเป็นงานเบาที่เหมาะสำหรับคนสูงอายุที่ใช้เวลาวางให้เป็นประโยชน์
อาชีพรับจ้างสานตะกร้าจึง เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัวได้ทางหนึ่ง ในท้องถิ่น
ล้านนามีการ เพาะปลูกพืชผักผลไม้กันมาก จึงจำเป็นต้องใช้ตะกร้าสำหรับบรรจุพืชผล
ออกสู่ตลาด ดังนั้นการสานตะกร้าขายหรือรับจ้างทำจึง เป็นอาชีพหนึ่งที่เพิ่มพูนรายได้แก่
ชาวล้านนา นอกเหนือไปจากอาชีพหลัก

การหาของป่า ซึ่งเป็นอาชีพรองของชาวล้านนาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำว้า
ได้แก่ การเก็บเห็ดเหาะ และการเก็บใบทองตองแห้ง¹ ดังคำประพันธ์

ปวงผาสู้ข สุนุดเจนล่า ป่าตึง-
แคว้นกว้าง เป็นเลาเลือกัน อะลึงฟิงฟัง
คังไปทั่วบ้าน ว่าเห็ดออกคอย
ผาแห่นขอบซัน ขายกันคังวันยัง
คังแคว้นบ้านคอง ป่าไผ่แจจาง
ไผ่ลันวิ่งข้ามเหาะมา เขาหาแรกซ้อ
จอกนึ่งเป็นดา คิคเป็นราคา

ทั้งมีความสุขและสนุกสนานเหลือเกิน
เมื่อไถ่ยีนเขาเลาเลือกันทั่วบ้าน "ป่าตึง"
ว่ามีเห็ดขึ้นที่ "คอยผาแห่น" เก็บขายกัน
ทุกวันไม่หยุดเลย ชาวบ้านบ้านคอง ป่าไผ่
บ้านแซวข้าง พวกกันหลังไผ่มาเก็บเห็ด
และหาซื้อเห็ดในราคากระป๋องละสิบบาทถ้วน
"พอดา" "แมพทา" "ผง" และ "น้อยอ้วน"

¹คือการเก็บใบของต้นตองที่อยู่ใต้น้ำ แล้วนำมาตากให้แห้ง เย็บเป็นแผง ใช้สำหรับ
มุงหลังคาบ้าน

สิบบาทครบถ้วน พ่อถามแม่ทำ
กับผมน้อยอ้วน ยกเอาชามวนลูกน้อง
เอาชามคนใบ หลังไหลไปล้อม
ซุกซุกแห่งห้องคอนคัง พองก็ไค้ไก้
ปอหยาบ เตมดง อ้ายมาขยันค
ไค้ปอหยาบหิว...

พาลูกน้องมาเอา 'ขอ' ที่ใช้ในการหา
ให้คบค้าด้วยกันละอันพากันไปซุกซุก
ตามป่าตามคอย บ้างก็ไค้ปากจนเต็มดง
ท้องหยาบเอาจมา 'ไมมา' "พื้นค" ไค้ให้ค
มากจนท้องหิวมา

"ให้คตอบออกคอยผาแทน" ไบปรากฏชื่อผู้แก่ง

คาประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการออกไปเก็บเห็ดเหาะบนคอบผาแทนซึ่งเป็นไป
ด้วยความสะดวกสบายเพราะมีผู้คนหลังไหลไปเก็บกันมากขาย การเก็บเห็ดเหาะนี้ถือ เป็น
อาชีพรองที่หารายไค้คืออาชีพหนึ่ง เพราะเห็ดเหาะมีราคาแพง คือกระป๋องจะสิบบาท
คังคำประพันธ์ว่า "เขาหาแรกชื่อ จอหนึ่งเป็นถา คิดเป็นราคา สิบบาทครบถ้วน"
อย่างไรก็ตามการเก็บเห็ดเหาะก็เป็นอาชีพที่ทำกันในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น

นอกจากการเก็บเห็ดเหาะแล้ว อาชีพหาของป่าอีกอาชีพหนึ่งของชาวล้านนา
ก็คือการเก็บใบทองคิงแห้ง เพื่อนำไปขายหารายไค้บ้างจนเื้อครอครบคัว คังคาประพันธ์

เดือน 5 แสมแล้ว น้องแก้วเกียมตัว
เกียมครอบเกียมกรัว เกียมตัวเข้าห้วย
มาตุ๊กหัวใจ แป้ใบหน้าส่วย เกิดมา-
บรวยแต่คัก หนาวปอจะตาย
บไค้ย่างพัก ไปเก็บทองคิงแห้งคิงวัน
เตียงคินไปแล้ว ไก่ก่าสังขัน จาเป็น
ไค้ยัน พังลูกหนึ่งข้าว...ปากันเข้าคอง-
หลืบจัน เขาหาป่าอันทองคิง

ถึงช่วงแรมเดือนห้าแล้ว น้องก็เตรียม
ข้าวของเื้อเข้าไปในห้วยในป่า ลามาก
หัวใจเสื่อเกินเพราะน้องเกิดมายากจน
หนาวแพทยาก็หยุดพักไค้ไค้ ต้องไปเก็บ
ใบทองคิงแห้งทุกวัน เตียงคินแล้วไค้กาลังขัน
ก็จาเป็นต้องคืบขึ้นมานั่งข้าว ... พากัน
เข้าไปในป่าในคอยเพื่อเก็บใบทองคิง
บางคนยั้งนำสงสารยั้งโซเซเหมือนแพะ

นางพองซ้ำซ้ำ เหมือนแพะถูกปั่น ที่ถูกกระสุนปืนยี่ห้อรีตันขวางเพราะ
ขวาง ๆ ยืน ๆ เพราะมันแข็งแรง ยังไม่สวาท

"เก็บทองตั้งแห่ง" ล. อากัฟ

ถ้าประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึง การเก็บใบทองตั้งแห่งใบป่าในเคียนห่า (เคียน
กุ่มภาพันธุ์) ซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาว การออกไปเก็บใบทองตั้งแห่งในป่านี้จะหากันในเวลา
กลางคืนหลังเที่ยงคืนไปแล้ว ดังนั้นจึงเป็นอาชีพที่ต้องประสบกับความยากลำบากไม่น้อย
เพราะต้องเผชิญกับความหนาวเย็นของอากาศท่ามกลางความมืดในป่าเขา การเก็บ
ใบทองตั้งแห่งนี้ เป็นอาชีพของชาวล้านนาที่มีฐานะยากจน คงคำประพันธ์ว่า "มาตุ๊กหัวใจ
แม่ใบหนาสวย เกิดมาบรวยแต่ดัก"

จากการศึกษาวรรณกรรมคำอาในด้านการประกอบอาชีพพบว่า ชาวล้านนา
ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร และจากวรรณกรรมคำอาอีกเช่นกันก็สะท้อนให้เห็นปัญหาในการ
ประกอบอาชีพที่ส่งผลให้เกษตรกรในชนบทยากจน ในขณะเดียวกันวรรณกรรมคำอาที่ชี้
ให้เห็นว่ารัฐบาลก็ตระหนักในปัญหาเหล่านี้ จึงได้พยายามช่วยเหลือเกษตรกรในทุก ๆ ด้าน
ตลอดมา เช่น การใช้โครงการเงินผันในสมัยที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี
ซึ่งสมัยต่อมาเปลี่ยนชื่อโครงการเป็น โครงการสร้างงานในชนบท ที่เรียกย่อ ๆ ว่า
โครงการ กสช. เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของเกษตรกรในท้องถิ่นชนบทให้ดีขึ้น การจัดตั้ง
ธนาคารกวางย ธนาคารข้าว สหกรณ์ยา และการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร เป็นต้น ดังตัวอย่าง

โสตะนัง เงินผันมาแล้ว ปีแก้ว-
น้องแก้ว บ้านไคบ้านเหนือ สะบับงา-
เครือ ปากันขึ้นสู่ ส่วนป้อหลวง
ป้อคาหนักคือ พร่องตัวโม่งคาเป็นนั่น
เป็นผู้รับมา ว่าจ้างลูกน้อง
เป็นรับพร้อมเลี้ยงดูคน คนมีคนตุ๊ก

ทราบข่าวว่าเงินผันมาแล้ว พี่น้องทั้งหลาย
ที่อยู่ทางทิศใต้ทิศเหนือพากันคืใจ "ผู้ใหญ่มูล"
และ "โม่งคา" เป็นผู้รับเอามาจ้างลูกน้อง
เขารับทุกคน คนมั่งมี คนยากจน ได้ทำงาน
ทั้งหมด ไม่มีใครโศกเศร้าเสียใจ ผู้ใหญ่มูล
ไม่ได้เอาเงินจูง ลูกน้องทุกคนมีโอกาส

คนยากจน ไร้ค่าทุกคน ไร้ค่าหมอง- หักเหิมกับ ไม่มีใครเดือดร้อนเพราะ
 เหมียง ป้อตลงมุล ป้อไบหน้าเกลี้ยง ไร้ค่าเอยเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
 ไร้ค่าเอยงูกลอง หื้อไค้เสมอ
 ไร้ค่าเดือดร้อน ไร้ค่าหนักเหงียงซ่อนทั้งใจ

"คำว่าเงินผัน" ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงโครงการเงินผันของรัฐบาลสมัย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2518 ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นทางการว่า โครงการพัฒนาท้องถิ่น และช่วยเหลือประชาชนในชนบทให้มีความก้าวหน้าในท้องถิ่น โดยปีการทำงานในโครงการ สาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่ใช้แรงงานภายในท้องถิ่น อันเป็นการเพิ่มรายได้จากการทำงาน ของประชาชนในท้องถิ่น ผู้ใหญ่มานเป็นผู้ชักชวนให้ชาวบ้านมาทำงานในโครงการที่ได้รับ มอบหมายมา บรรณกรรมกล่าวกล่าวถึงการจ้างงานว่า ทุกคนมีโอกาสทำงานอย่างเสมอภาคกัน ทั้งนี้เพราะผู้ใหญ่มานมีความยุติธรรม นับได้ว่า โครงการเงินผันเป็นที่มาของรายได้ อย่างหนึ่งของประชาชนในชนบท และสิ่งที่สำคัญคือ นอกจากกระจายรายได้และเพิ่มรายได้ จากการทำงานแล้วยังช่วยส่งเสริมระบบการทำงานตามครรลองของประชาธิปไตย ซึ่ง ก่อเกิดการโดยประชาชนอีกด้วย

การใช้จ่ายเงินในการสร้างสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์นี้ ต้องเป็นไปตาม ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยผู้ใหญ่มานจะเป็นผู้จัดประชุมปรึกษาหารือ กันว่าหมู่บ้านต้องการสิ่งใด ดังที่บรรณกรรมกล่าวเรื่อง "เงินผัน" บันทึกไว้ว่า

อันเงินผัน บั้นบา"ถมแล้ว
 ใส่องแง้ว กั้งแก้ว่องสี่ เงินผันนั้น
 ครั้งสองก็หลี่ เหมือนนมฉี่ มีมาที่ข้า
 ครั้งที่สอง ของรัฐทั่วหน้า ผันหื้อ-
 ประชาได้รับ ไร้ใช้เงินปัน เงินผัน-

เงินผันนั้นให้มาอีกแล้ว นับเป็นครั้งที่สอง
 เงินผันครั้งนี้ถึงามใสบริสุทธิเหมือนแก้ว
 รัฐบาลให้ "เงินผัน" แก่ประชาชนไม่ใช่
 เงินให้เปล่า เป็นเงินผันนะครับ รัฐบาล
 ผันให้แก้องทั้งหลายในชนบทเราที่ต้องการน้ำ

นาครับ ทางรัฐฉันนี่เนอเรา
 ฉันนี่พี่น้อง เทศทองเราเรา
 ขนบทเฮา เขาต้องการนี้
 มีน้ำเสียอีในคลอง เงินฉันนี่ครับ
 นับครั้งที่สอง ชาวไร่นาปอง
 น้ำคลองมีขึ้น เชื้อได้เงินฉัน
 นั้นนาแมนมัน ผู้ใหญ่เนอมนอานัน
 ผู้ใหญ่ลี มีคำสั่งครับ ที่กองนัคหือประชุม
 ราษฎรเล่า ก็เข้ามาสูม มาชุมนุม
 ประชุมกันนี้ ผู้ใหญ่ลี มาวาจาอี
 ทาอย่างใดก็เบมชา ชาวไร่นา
 ก็จำบอกย่า ต้องการน้ำขึ้นเนอเฮา
 เงินฉันนี่ไซร้ ใจลองเหมืองเขา
 มีน้ำเนอเฮา เขาต้องการอื่น
 มีน้ำปลูกฝัง มันตึงบักัน ได้ปลูกพืชพันธุ์-
 แมนศักดิ์

ในลากลอง เงินฉันนี่ะครับเป็นเงินฉัน
 ครั้งที่สอง ชาวไร่นาเราต้องการให้
 ลากลองมีน้ำ เมื่อได้เงินฉันแล้ว ผู้ใหญ่บ้าน
 ก็นับจำนวนแล้วมีคำสั่งให้ตีกลองนัดประชุมกัน
 ราษฎรมาชุมนุมกันแล้ว ผู้ใหญ่ลีปรึกษาว่า
 ควรจะทำอย่างไรดี ชาวไร่นาเราก็ย่ำว่า
 พวกเราต้องการน้ำ เงินฉันนี่เอาใช้ใน
 การชุกดอกกลีกลอง เพื่อให้มีน้ำใช้ เขา
 ต้องการอย่างนั้น มีน้ำก็จะไม่คอยยาก
 เพราะได้ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารอย่างสมบูรณ์

"เงินฉัน" ของ พ่อหนานเขียว เอกสุวรรณ

คำประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการใช้เงินฉันในการชุกดอกกลีกลองเพื่อให้มีน้ำใช้
 ในการเพาะปลูกพืชผลอย่างเพียงพอ ทั้งนี้เป็นความต้องการของประชาชนโดยส่วนรวม
 นับว่าโครงการเงินฉันได้มีส่วนช่วยยกระดับความเป็นประชาธิปไตยในทางปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่
 การเสนอโครงการที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมเสนอปัญหา ร่วมตัดสินใจ
 การจัดทำโครงการราษฎรก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในท้องถิ่นของตนด้วย

วรรณกรรมกล่าวหาเรื่อง "เมืองแม่โกศย" กล่าวถึงความช่วยเหลือของรัฐบาล
 ในการพัฒนาเขตที่ยากจนไว้ว่า มีทั้งโครงการ กสธ. การพัฒนาแหล่งน้ำสำหรับอุปโภค

บริโศกและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การจัดตั้งสหกรณ์ฯ ธนาคารควาย และ
ธนาคารข้าว กังคาประพันธ์

แต่ยังโศกคือ มีบุญซ่อนซุก
ช่วยเสริมส่งหื้อ ปอมี รัฐบาลนั้น
มองหันทุกชี ที่หมู่เฮามี มากมาย-
หลายคาน หาคางช่วยเหลือ
จนเจ็จจวบมาน สร้างการทางาน
สปีปะ มี ก.ส.ช. ช่วยถอบละ
ถนนตัดสร้าง ทางเกี้ยว อีกฝายน้ำล้น
ท่านก็เฉลียว ขอหื้อกลมเกลียว
ทั่วทุกหมู่บ้าน หื้อมีน้ำกิน น้ำใจหลายคาน
ไสนาจันบาน จุ่มน้ำ ปดุกยาถั่วหอม
เก็บฮอบไวกำ ไว้เป็นรายไค
จนเจ็จ ใจจ่ายสปีปะ หวังไคจวช่วยเหลือ
กินตานวานเครือ บานเหนือบานไค
หลวง เป็นหันใจ หวังหื้อ เข้าไค
พัฒนา ชูคออกแหล่งน้ำ สำหรับ-
เลี้ยงปลา สหกรณ์ฯ ช่วยหามาสร้าง
ผ.ส.ส.อ สมอ้าง แนะนำหนทาง
อยู่สุข ธนาคารควาย โยคฉายคนทุก
เลี้ยงบั้นลูกไค กินแสง ยะนาเอาใจ
บไคกินแหนง ไปเข้าควายแบง
เหมือนแต่ก่อนก็ ยามไคชวานา
มาฮอกกันนี้ ธนาคารมี ฝากไว้

แต่ยังโศกคือมีบุญเกื้อหนุน นั่นคือรัฐบาล
ท่านของ เห็นความทุกข์ในเรื่องต่าง ๆ ของ
พวกเราและไคหาทางช่วยเหลือโดยให้ม้งาน
ท่ามากบายมีโครงการ กสช.ช่วยเหลือ
สร้างถนน ฝาย ขอให้ทุกหมู่บ้านมีความ
สามัคคีให้น้ำดื่มบ้ำใช้ ไรนาบ้ำอุคมสมบูรณ์
ปดุกยาสูบ ถั่ว เคะกระเทียมไวขายไคเงิน
มาจนเจ็จกรอบกรัวเพื่อไคช่วยทุกอย่าง
ตลอดจนทำบุญให้ท่านช่วยเหลือพี่น้อง
รัฐบาลท่านเห็นใจหวังจะให้พวกเราเจริญ
มีการชูลอกกแหล่งน้ำเพื่อเลี้ยงปลา มี
สหกรณ์ฯสูบ มีผู้ลื้อชาวสาขารนสุขฮาเกอ
ช่วยแนะาวิธีการที่จะให้ฮ้อยไคมีสุข มีธนาคาร
ควายสำหรับช่วยเหลือคนยากจนที่เลี้ยงควาย
ไคถูกควายเอาไวใช้ไคนา จะไคไคต้อง
เอาควายราคาแพงเหมือนแต่ก่อน เมื่อ
ถึงเวลาเกี้ยวข้าวไคชวานาแล้วก็เอามารวม
กันฝากไว้ที่ธนาคาร เปื่อถึงเวลาซัดสน
ก็ให้กนยากจนยืมข้าวไปกินไค เมื่อทำนาไค
ข้าวแล้วก็รีบเอาข้าวมาไคหนี้แทนข้าวที่ยืมไป
สำหรับคอกเบี้ยงนั้น เอามาเป็นทุนอุดหนุนพวก
เราช่างไคเหลือเกิน ไคก็มี ยืมไคไปเลี้ยง

เมื่อยามเฮาจน ้วยกนตุ๊กไร
 ยืมไปกินไค่ บ่แพง เมื่อยะนาแล้ว
 ก็รีบจักแจ่ง เอามาทอบนแทน
 สายหน้เป้นข้าว คอกเบี่ยนนั้นหนา
 เอามาแต่เต้า เป้นทุนหญ่เฮา
 เสียมก้า พันธุ์ไก่ก็มี เป้นคี่เหี้ยล้า
 ยืมเลี้ยงไค่ เป้นทุน ออกลูกมาแล้ว
 ก็เปลี่ยนเวี่ยนหมุน กีนจำนวนทุน
 หื้อคนอื่นไค่ เลี้ยงทอขยาย
 หื้อหลายนั้กโบ้ จิ้นไข่กินไป อิ่มตอง
 บอกลล่าวเภาจา บรรดาป็นอง
 เพราะหลวงใจของ อาลัย กลัวจน-
 ตุกนั้น ลาบากจนใจ มีหนทางไค่
 ก็ไค่ช่วยเก้ หื้อปอมีกิน ก้อยลั้น-
 เส่ราแหล่ หลวงช่วยดูแล ป็นอง...

เป็นทุน เมื่อไก่ออกลูกแล้วก็นำเอาไปคิน
 ตามจำนวนที่ยืมมา เพื่อให้คนอื่นไค่เลี้ยง
 ขยายพันธุ์ต่อไป ไค่ทั้งไข่และเนื้อเป็นอาหาร
 ขอบอกกล่าวพื้นองทั้งหลายว่าที่เป้นเช่นนี้
 เพราะรัฐบาลท่านเป็นห่วง กลัวว่าจะอคอยาก
 ยากจน มีทางไค่ช่วยเหลือไค่ก็ช่วยเหลือ
 เพื่อให้มีกินมีใช้ ความโศกเศร้าทั้งหลาย
 ก็ค่อย ๆ หมดไป เพราะรัฐบาลท่านช่วย
 ดูแลอยู่

‘เมืองแม่ไค่ศย’ ของ คาวรุ่ง ปินคำว

คาประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการทงานในโครงการ กสช. ว่า มีการสร้างถนน
 และพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ตลอดจนแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เพื่อให้
 ประชาชนในชนบทมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

นอกจากโครงการ กสช. แล้ว รัฐบาลยังได้จัดตั้งสหกรณ์ฯ เพื่อให้คำแนะนำ
 และจำหน่ายยาที่ถูกตองแก่ประชาชน มีธนาคารควายเพื่อให้ชาวนาที่ยากจนได้มีควายใช้
 ในการทงานโดยไม่ต้องเสียค่าเช่าราคาแพง นั่นคือให้ชาวนายืมควายไปเลี้ยง เมื่อควาย
 ออกลูกก็จะไค่ลูกควายนั้นเป็นกรรมสิทธิ์

ในเหตุการณ์เก็บเกี่ยวที่มีผลผลิตข้าวออกมามากนั้น รัฐบาลก็ได้จัดให้มีธนาคารข้าว เพื่อรับฝากข้าวจากชาวนา และหากชาวนาคนใดขาดแคลนข้าวก็สามารถไปยืมข้าวมาได้ แต่จะต้องนำข้าวไปใช้คืนเมื่อเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยวในครั้งต่อไป ส่วนดอกเบี้ย จากการให้กู้ยืมนั้นก็นำมาเป็นทุนซื้อพันธุ์ไก่ให้เกษตรกรที่ยากจนนำไปเลี้ยง เมื่อไก่ออกลูกจึงนำมาใช้คืนเพื่อให้ผู้อื่นยืมหมุนเวียนกันต่อไป การเลี้ยงไก่ยังทำให้ปีได้รับประทานอย่างพอเพียง อีกด้วย

ความช่วยเหลือของรัฐบาลในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ทำให้มองเห็น อย่างชัดเจนว่า รัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาทางด้านการประกอบอาชีพของเกษตรกรใน ชนบท ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของประเทศที่ส่งผลให้ประชาชนในชนบทมีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ อย่างลำบากยากแค้น ดังเช่นที่เห็นอยู่ทุกวันนี้

การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร ก็นับเป็นความช่วยเหลืออีกลักษณะหนึ่งของรัฐบาลใน การส่งเสริมทางด้านการประกอบอาชีพ วรรณกรรมกล่าวอย่างบันทึกเรื่องราวดังกล่าวไว้ดังนี้

บ้านเมืองเดียวกัน นบ่อสอนใจ
 รัฐบาลไทย เปื้อนจួយเคื่องคุ่ม
 ตั้งกลุ่มตั้งกอง ตั้งเกษตรขึ้น
 บื้อประชาเคื่องครอน บื้อยืมเงินทอง
 อย่างใดได้พร้อม เปื้อนเป็นทุนอันโหด
 เยี่ยะนักไค้นัก มั่นมั่วเท่ากัน ไรละ-
 สามบัน เปื้อนบื้อเท่าอัน คนมีส่วนหลาย
 เปื้อนตึงบักัน ไค้หลายหมื่นบันหลายร้อย
 เขาจ้างคนงาน แฉวฉางเรียบร้อย
 จ้างยกโรงขึ้นเป็นแปลง ลงทุนไปแล้ว
 เขาบักันแฉง หอมขาวหอมแดง
 ปลุกกันหัวหน้า ถ้าถึงระคุด คีจักเอาหญ้า
 ต้องจ้างคนงานจ้ายกำ ถึงยามไค้ผล
 ตึงม่วนเงินล้า ผอหมูเปื้อนไค้เงินทอง

บ้านเมืองเดียวกัน ไม่คอยเคื่องครอนเพราะ
 รัฐบาลไทยไค้ช่วยเหลือค้วยการจัดตั้งกลุ่ม
 เกษตรกร ไม่ให้ประชาชนเคื่องครอน ให้
 กูยืมเงินเพื้อนาไปใช้ในการลงทุน ไรละ
 สามพันบาท คนที่มีที่ส่วนมากก็ไค้กู่มาก
 คนที่มีที่ส่วนน้อยก็ไค้กู่น้อย ไม่เท่ากัน
 คนที่มีที่ส่วนจากเขาไค้หลายหมื่นหลายพันบาท
 เขาจ้างคนงานแฉวฉาง ชุกแปลงยกโรง
 ลงทุนไปฉวเขาไม่เสียใจ ทั้งหอมและ
 กระเทียมปลูกกันทุกคน ถ้าถึงช่วงที่จะต้อง
 ฉางหญ้าต้องจ้างคนงานมาช่วยทำ ยามไค้ผล
 ก็นาสุใจยิ่งนัก ภูบรรคากันไค้เงินทอง
 จ้างจ่ายใช้สอยทุกคนกระเป่าทอง ชื้อแหวน
 ชื้อทอง สร้อยคอ สร้อยข้อมือ

ดูต่างจ่ายใจ กระเป๋াপ้อง
ซื้อแหวนซื้อทอง สายคอสายสร้อย...

"ฮักกลุ่มเกษตรกร" ของ หนุ่มเกิ๊ดเมิน เกิ่นเหมื่อนเก๋

วรรณกรรมคำฮ่าเรื่อง "ฮักกลุ่มเกษตรกร" กล่าวถึงประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากการเข้าร่วมในกลุ่มเกษตรกรว่า ทำให้มีโอกาสกู้ยืมเงินมาลงทุนทำการเกษตร โดยสหกรณ์การเกษตรจะให้กู้ยืมมากน้อยตามจำนวนพื้นที่ที่ถือครอง ผู้ที่มีที่ดินทำการเกษตรมากก็ได้อุ้มน้อยกว่าผู้ที่มีที่ดินน้อย เกษตรกรจึงมีทุนในการเพาะปลูกพืชผลซึ่งจำเป็นต้องใช้เงินมากทั้งค่าจ้างคนงานชุดแปลงยกร่อง ตลอดจนทางหญ้าแต่เมื่อผลผลิตออกมาแล้วก็ได้ผลเป็นที่น่าชื่นใจ ดังคาประพันธ์ในตอนท้ายที่ว่า "ดูต่างจ่ายใจ กระเป๋াপ้องซื้อแหวนซื้อทอง สายคอสายสร้อย" นับว่าการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรมีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น

ความพยายามของรัฐบาลในการช่วยเหลือเกษตรกรให้มีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้นในอีกลักษณะหนึ่ง คือ การจัดส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปให้ความรู้ในการทำปยุหมักแก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ในการเพาะปลูกพืชผลต่าง ๆ ดังปรากฏในวรรณกรรมคำฮ่าเรื่อง "ปยุหมัก" ว่า

... คี๊ฉมเขียนมา มีเรื่องน้อยนิด
บ่คิดแถกอันกองธรรม ปยุหมักปยุป็น
ใช้เป็นประจำ ที่เขาแนะนำ
เกษตรสอนหื้อ เกษตรจั้งหัด
บ่กักคั้นคื้อ ผดเมวอาเภาเซตป้าว
เกษตรคำบอ คนชมช่าว ๆ
สั่งสอนหมู่บ้านเป็นราย อบรมกันแล้ว
เวลามีหลาย เกษตรเจ้านาย

ที่ฉมเขียนมาเพราะมีเรื่องนิดน้อย
ไม่ใช่เรื่องที่ผิดศีลธรรม ปยุหมักนั้น
ใช้เป็นประจำ ที่เกษตรเขาแนะนำสอน
ให้ทำ เกษตรจั้งหัดไม่ได้เฉยเมย
ไปสอนถึงเขตอำเภอดร้าว เกษตรตำบล
ก็มีคนชมกันมากมายที่สั่งสอนตามหมู่บ้านเป็น
ราย ๆ ไป เมื่ออบรมเสร็จแล้วมีเวลามาก
เจ้าหน้าที่เกษตรก็จ่ายสารเร่งให้หมู 7

จ่ายสารเร่งฟื้อ หมู 7 ป่าหวาย
ใจ⁺กันค้อ จับเอามาทำพราพร้อม
หมักไต่สวนครว บได้เดื่อคร่อน
ผลก็ใหญ่ขึ้นยาววา ถ้วยาวฝักหน้อย
ใหญ่⁺ขึ้นตันตำ แ่ง⁺โมแ่งกวา
บมีผลน้อย พริกหนุ่มบาเชื้อ
โน้ยจนปอ้อยย ตกลงมาเฮียปั่น...

ป้าหวายใบร้อซำรับเอาบาทำอย่าง
 พร้อมเพรียง หมักไว้ได้พืชสวนครัว
 ให้ออกผลงาม ถั่วฝักยาวโตขึ้นทันตา
 แดงโบทงากำก็มีผล ใหญ่ไม่น้อย
 พริกสด มะเขือ ลูกใหญ่จนห้อยลง
 มาอยู่บนพื้นดิน

"การผูกหมัก" ของ ไก่คู อ. พรว

วรรณกรรมกล่าวหาที่ยกมาข้างต้นนี้กล่าวถึงการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐคือ เกษตร
จังหวัดและเกษตรอำเภอ ได้ออกไปแนะนำให้ความรู้ในเรื่องการทำปุ๋ยหมักแก่เกษตรกร
ในท้องถิ่นอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรหาปุ๋ยหมักไว้ใช้เองได้
ปรากฏว่าการให้ความรู้ดังกล่าวบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ นั่นคือ เกษตรกรสามารถหาปุ๋ยหมัก
และนำไปใช้เป็นปุ๋ยสำหรับพืชผักสวนครัวของตนได้ผลดีอย่างน่าพอใจ เพราะพืชผักเหล่านั้น
เจริญงอกงามอย่างรวดเร็วและใหญ่โต ดังคำประพันธ์ว่า "หมักใส่สวนครัว
บได้เด็ดรวบ ผลก็ใหญ่ขึ้นยาววาว กว้างยาวผักหน่อขย ใหญ่ขึ้นทันตา แต่งโม-
แต่งกวา บมีผอน้อย"

นอกจากการประกอบอาชีพหลักและอาชีพรองก็ถือว่ามาข้างต้นแล้ว วรรณกรรม
คำว่าย่ำยังไค่กล่าวถึงการเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ คือ ประเทศมาเลเซีย และ
ประเทศแถบตะวันออกกลาง ทั้งนี้เพราะได้รับค่าจ้างสูงกว่าการทำงานภายในประเทศ
แต่ก็มีปัญหา คือ ปัญหาหนังสือเดินทางหาย และปัญหานายหน้ารับจัดหางานที่
หลอกลวงเอาเงิน ดังตัวอย่าง

จักขอเริ่มเก่า ก่อเห้ง้าเหมือนแห
 คึงอิดนั๊กแก แอ่สายตีไห้ว
 อู้เรื่องเงินทอง หายากแต่ได้
 จะเยี่ยะวาไคเลาครับ อ้ายรดาอ้ายสุข
 อ้ายวาคอ้ายภัพ ทางานทางค้ามาเลย์
 อ้ายทรอ้ายแก้ว อ้ายเกี้ยงอ้ายเหว
 ทำงานมาเล หวังรวยคั้งดิน
 หวังหอบเงินแสน บิ๊กกลับมาบ้าน
 ก็สั่งมากูยากแต่ ไ่ว่ทรน้อยศรี
 เป้นขาวแต่ ๆ ยังเหาะจากบ้าน-
 ไปควย คงหวังเงินนั้น มาหมั้น-
 สาวสวย เมื่อถึงยามรวบสบาย-
 บ่นววย หวังไคซื้อแหวน สายทอง-
 เพชรสร้อย สงมโนนัยคั้งนั้น
 ปดไคสามเคื่อน วิมานหลายจัน
 กลับกลาย เป้นอันพังลง เมื่ออ้าย-
 เกี้ยว นั้น วิตมันบ่หลง บิ๊กมาบ้านคง
 ไชจำบอกหื้อ ว่าเขาคังหลาย
 ไจรวบ เป้นคื้อ เหมือนกับวิมานผ่นไว
 คึงชาแหมกน เกือบไปแต่ไช
 เกือบบิกบไคไทมแดนค์ เมื่อเก็บมาคิก
 มั่นอิดเหลื้อแสน แต่กียังแควน
 แลบหนีมาได้ หุ้เขาคังหลาย
 อ้องบ เป้นให้ เพราะผิดกฎไปถูกยับ

จะขอเริ่มคับเรื่อง เหมือนกับการเริ่ม
 สถานแห่ทอง เหน็ดเหนื่อยจามากเหลือเกินเมื่อ
 พุดถึงเรื่องเงินซึ่งหายากแท้ ๆ จะทำ
 อย่างไรละครับ "พี่รด" "พี่สุข" "พี่วาค"
 "พี่ภัพ" เขาไปทำงานต่างประเทศคือที่
 มาเลเซีย เนีหฺร" "พี่แก้ว" "พี่เกี้ยง"
 "พี่เหว" ไปทำงานมาเลเซียหวังจะร่ำรวย
 หวังหอบเงินแสนกลับมาบ่ แต่ทำไม่คูกยาก
 ล่ามากเหลือเกิน 'ไคเธร' "น้อยศรี"
 เป้นหนุ่มแท้ ๆ ก็ยังออกจากบ้านไปกับ
 เขาควย คงหวังว่าจะได้เงินมาหมั้น
 สาวสวย เปื่อถึงคราวรวบสบายไม่น้อย
 หวังไคซื้อแหวน สร้อยทอง สร้อยเพชร
 ให้สมใจ พอได้สามเคื่อนวิมานหลายจัน
 ก็กลับพังทลายลงเมื่อ "พี่เกี้ยว" กลับมา
 บ้านคงมาบอกว่า "พวกเขาคังหลายไม่ได้
 ร่ำรวยมากมาย เหมือนกับวิมานที่ฝันไว้
 ไซ้อีกคนหนึ่ง เกือบไปแล้ว เกือบไม่ได้กลับ
 ประเทศไทย เมื่อเก็บมาคิกก็เหนื่อยใจ
 เหลือเกิน บ่คักคอยยังชั่วที่หลบหนีมาได้
 พวกเขาคังหลายเฝ้าแต่ร่ำไห้เพราะทำ
 ผิดกฎหมายถูกจับไป ไซ้อหานั้นไม่รุนแรง
 มากนัก ก็อดกลอยเข้ามาเลเซีย พาสปอร์ต
 หมกอาญุ แลยคิกถูกลมาเลเซียหนึ่งเคื่อน

ขอทานนั้นหนอ บ่ป้อรายนิก
ฐานลักลอบเข้ามาเลย พาสปอร์ต-
หมดอายุ เขาเลยใจเหว คิคถูกมาเลย
เคื่อนหนึ่ง เนอเจ้า

"ลาแล้วมาเลเชีย" ของ ทานจันทร ห้วยไชย

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงการที่คนไทยพากันไปทำงานในประเทศมาเลเซีย เพราะหวังว่าจะได้เงินก้อนใหญ่กลับมา แต่ก็ปรากฏว่าไม่เป็นไปตามที่มุ่งหวังไว้ ทั้งนี้เพราะถูกจับในข้อหาหนังสือเดินทางหมดอายุ ต้องติดคุกอยู่ในประเทศมาเลเซีย ถึงหนึ่งเดือน ดังคำประพันธ์ว่า "หมู่เขาคังหลาย ฮวงบ่เป้นได้ เพราะฉีกกฎไปถูกยับ ข้อหานั้นหนอ บ่ป้อรายนิก ฐานลักลอบเข้ามาเลย พาสปอร์ตหมดอายุ เขาเลยใจเหว คิคถูกมาเลย เคื่อนหนึ่ง เนอเจ้า"

วรรณกรรมกล่าวหาเรื่อง "คนต้ม" กล่าวถึงการที่คนงานไทยถูกนายหน้าที่รับ จัดหางานให้หลอกลวงเอาเงินไปล่วงหน้า โดยไม่ได้ไปทำงานต่างประเทศตามที่สัญญาไว้ ดังคำประพันธ์

อย่าไปซาอู เปื่อนจุเฮว้าง
เอาตางเฮาหนี หวังจักได้คี่
ในวันข้างหน้า เจ้านายผีตาย
บ่หมายมอหนา ว่าอันสักคน
เอาเอาไปละ กรุงเทพแห่งหน
เฮาต้องออกหน ก้มหัวก้มหน้า
ใจเฮาไปขาย ตั้งเสียและฉา
มันถ่วงเวลาเจ้าเล่า ที่วันขายบ้าย
หวังหมายเคื้อมก้า กรอบครัวตั้งบ้าน-

อย่าไปซาอู เขาหลอกลวงเอาเงินเรา
หนีไปเพราะเราหวังว่าจะได้คี่ในวันข้างหน้า
พวกเจ้านายผีดำพวกนี้ จะไม่ยอมมอหน้า
มันอีกแล้วแ่งแ่งคนเคียว มันเอาพวกเราไป
ทิ้งที่กรุงเทพฯ เรายังต้องออกหนก้มหน้า
ใจเราไปขายเสียฉา มันถ่วงเวลาเหลือเกิน
ให้วันละยี่สิบกว่าบาท หวังว่าจะได้เงิน
มาช่วยทางบ้านได้กินได้ใช้ด้วย เราไปถาม
แล้วครวญครางกันโอดโอย เจ้านายกระหาย

กินโดย เขาไปตามแล้ว
 ครางโอครางโอ้ย เจ้านายน่าย
 โอ้ยตายแล้วข้า เขาจักหวังไป
 ในใต้โลกหล้า ที่ชาวหุ่นคนคำ
 เกิดมาจากรู้ ต้องมาทะหลา
 เพราะใจคนคำ กรุงเทพเมืองกว้าง

โอ้ยตายแล้วข้า เราหวังไปชาอู
 เมืองกนดา เกิดมาชาตินี้ต้องมาทะหลา
 เพราะคนกรุงเทพา ใจคำ

"กนตม" ของ มงคลการ

คำประพันธ์ข้างต้น กล่าวถึงปัญหาของแรงงานไทยที่จะไปทำงานในต่างประเทศ
 ไว้อย่างชัดเจนคือ ปัญหานายหน้าที่รับหางานในต่างประเทศให้ทำหลอกลวงเอาเงินหนีไป
 คนงานเหล่านี้ต้องอยู่ในกรุงเทพฯ เพื่อรอเดินทางไปยังประเทศที่ตนจะไปทำงาน
 ดังคำประพันธ์ว่า "อย่าไปชาอู เปื่อนจุเฮว้าง เอาตางเฮาหนี หวังจักได้คี่
 ในวันข้างหน้า ... เอาเฮาไปละ กรุงเทพแห่งหน เฮาตองออกหน กัมหัวกัมหน้า"

การเดินทางไปทำงานต่างประเทศนี้ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการติดต่อหางานและ
 ค่าเดินทางเป็นจำนวนมาก คนงานที่ยากจนก็จำเป็นต้องเอาที่ดินไปจำนอง เพื่อนำเงิน
 มาใช้จ่ายเพื่อการนี้ ดังนั้นหากถูกหลอกลวงจากนายหน้ารับหางานให้ คนงานบางคน
 จึงถึงกับเป็นลม ดังคำประพันธ์

ยอนความยากจน เลลนคำตอย
 ไต่บัดัวแบ่งร่วมรัก เกยแหมะแอบแฝง
 นอนแอมเพื่อพัก โอ้บัดพรากข้าวไถกา
 ชาอูคิอารเปียบที่นั่น เล่าลือกันหนา
 หลังไถไบนานา เขียงของบ้านसान
 บ้านครึ่งบ้านหลวง ป้าวูกุดแมนหมั้น
 มวงชุมลอดฉานลัด ผคแผวนานทอง

เพราะความยากจนคำตอยจึงต้อง
 จากสามีที่รักที่เคยร่วมเรียง เคียงคู่กัน
 ต้องจากไปไกลถึงชาอูคิอารเปียบ เขา
 เล่าลือกันหนาว่ามีผู้กนหลัง ไหลกันไป
 มาแล้ว ชาวบ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ
 เช่นที่บ้านเขียงของ บ้านसान บ้านครึ่ง
 บ้านหลวง บ้านพร้าวูกุด บ้านมวงชุม

เป็นไปกันนัก จะเป็นร้อยอันกว่าคน
 บ้านแก่งที่นั่น เล่ากันสม ๆ
 ฟองปอเป่นลม ทาวลุ่มควาหนา
 ว่าจะไคบิน ที่ลิมมาหน้า โทรเลขมา-
 พร่านั้น ข้างไคบิน รอไปแถมนั้น
 สยบตัวกลิ้งลีมคิง เจ็ญเจ้าที่รัก
 คักพังจริง ๆ บ่ใจแก้วึง จุลวง-
 หลอกเล่น มันหากตึงมี เป่นสาย-
 เป่นเส้น เสียเงินเสียทองมากนัก
 แม่วัวตัวควาย เสียไปจ้านัก
 ไรนาตากล่าจ้านอง

ทะลุถึงบ้านคอง เขาไปกันบากเกือบ
 ร้อยกว่าคน ที่บ้านแก่งบูดกันแข็งแซ
 บ้างก็เป็นลมทกล่มหนาควาว่าจะไคบิน
 วันที่ลิมนี้ โทรเลขมาบอกอย่างนั้นแต่ก็
 ไม่ไคบิน รอไปอีกจนทกล่มคงไม่รู้สึกคำ
 เจ็ญท่านที่รักนึ่งพังจริง ๆ ไม่ใช่น้องโกทก
 หลอกหลวงเล่น แต่เป็นเรื่องราวที่มี
 ความจริง เสียเงินเสียทองกันมากทั้ง
 แม่วัวควาย เสียไปมากเหลือเกิน
 ไรนาก็เอาไปวานอง

"ไปชาดูคิอาร เบีย" ของ น้องหอมหวาน บ้านसान

คาประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการที่คนงานไทย เป็นจำนวนมากในจังหวัดเชียงราย
 หลังไหลไปทำงานในประเทศชาดูคิอาร เบีย ซึ่งการติดต่อก่อนเพื่อไปทำงานในต่างประเทศ
 นี้คนงานต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากสำหรับเป็นค่าเค้นหางและค่าติดต่อกหางาน คำนั้น
 คนที่ยากจนจึงถึงกับต้องขายวัวควาย หรือเอาไรนาไปวานองเพื่อนาเงินมาใช้จ่าย
 ดังคำประพันธ์ว่า "มันหากตึงมี เป่นสาย เป่นเส้น เสียเงินเสียทองมากนัก
 แม่วัวตัวควาย เสียไปจ้านัก ไรนาตากล่าจ้านอง" เมื่อการติดต่อก่อนเพื่อไปทำงาน
 ต่างประเทศต้องลงทุนมากเช่นนี้ คนงานที่ถูกหลอกหลวงไว้เสียเงินแต่ไม่ได้ไปทำงาน
 ตามที่มุ่งหวังจึงถึงกับเป็นลมเพราะความเสียใจอย่างรุนแรง ดังคำประพันธ์ว่า
 "ฟองปอเป่นลม ทาวลุ่มควาหนา ว่าจะไคบิน ที่ลิมมาหน้า โทรเลขมาพร่านั้น
 ข้างไคบิน รอไปแถมนั้น สยบตัวกลิ้งลีมคิง" ความเสียใจของคนงานนี้เนื่องมาจาก
 ต้องพบกับสภาพสิ้นเนื้อประดาตัวนั่นเอง เรื่องดังกล่าวป็นวรรณกรรมกล่าวร้ายยืนยันว่าเป็น

เรื่องจริงที่เกิดขึ้น คงคาประพันธ์ "เจ๊เจ๋ที่รัก คักหังจริง ๆ บ่ใจตัวนี้
จุลวงหลอกเล่น มันหากตึงมี เป้นสายเป้นเส้น เสียเงินเสียทอง เป้นเส้น"
นับว่าวรรณกรรมคำว่ามีบทบาทในการบันทึกปัญหาความเดือดร้อนของแรงงานไทยที่
ต้องการไปทำงานในต่างประเทศได้อย่างชัดเจน

2. การวิพากษ์วิจารณ์สังคม วรรณกรรมคำว่ามีบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์
สังคมอย่างเด่นชัด จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของชนในท้องถิ่นในด้านการแสดง
ความคิดเห็นต่อความเคลื่อนไหวของสังคมในแง่มุมต่าง ๆ เช่นการวิพากษ์วิจารณ์นโยบาย
การพัฒนารบพของรัฐบาลเกี่ยวกับโครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) โครงการเงินผัน
และโครงการประกันราคาข้าว การวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องการเมือง คือ การเลือกตั้ง
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาจังหวัด การช่วยเหลือผู้อพยพจากประเทศอื่น
นอกจากนี้ยังมีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องราว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น
การวิพากษ์วิจารณ์ความประพฤติของคนในสังคม การเล่นหวย แว่วของชาวบ้าน
การเล่นพรรคเล่นพวกในการทำงาน การตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น

การวิพากษ์วิจารณ์โครงการสร้างงานในชนบท หรือโครงการ กสช. กล่าวถึง
ความไม่ยุติธรรมในการจ้างงานในโครงการสร้างน้ำประปาภายในหมู่บ้าน ดังคาประพันธ์

...เงิน ก.ส.ช. ปีนี้ บ่เสมอกัน
ผมเขียนกล่าวจี๋ มันเป็นอย่างอื้อมานาน
มันตกตางัก เรื่องหยุงหนุงหนึ่ง
บ่ว่าจ่ายผิง เกื้อคนนั้นจ่มสาม
พองไปหลายวัน ซักกันอยู่หั้น
พองบ่สักวันสักกรั้ง เองก็ยากจน
กันข้าวอยากน้ำ เข้มตังแผ่นผ้ากรวไบ
ใกล้เปิดโรงเรียนแล้ว บ่จะเอาเงินไหน
ซื้อแบบเรียนนาย ของใจจูเกเต้า

เงิน กสช. ปีนี้ให้ไม่หัดเทียมกัน
ผมเขียนที่แจ้งว่าเป็นอย่างนี้มานานแล้ว
มันมีเรื่องยุ่ง ๆ ไม่ว่าผู้ขายผู้หญิงบ่อย่าง
ไม่พอใจบ้างไปทำงานหลายวันเช้าซาก
อยู่อย่างนั้น บ้างไปไคไปโดยแม่แค้นเดียว
บ้างยากจน อคอยาก ซากเสียผ้า
โรงเรียนใกล้จะเปิดแล้ว บ่จะเอาเงิน
ที่ไหนซื้อหนังสือเรียนให้เจ้า ครูสั่งแล้ว
สั่งอีกว่า โรงเรียนจะเปิดเดือนพฤษภาคมนี้

ครูสั่งให้นักหนา โรงเรียนจะเข้า
เดือนพฤษภาคมนี้แล้ว ที่บ้านของผม
บ่กักากแก้ว ชุดสระน้ำไ้ประปา
ทำงานไปแล้ว เกิดปัญหา บ่สุขุรา
กระตุงนึ่งหนึ่ง หาใจซักขึ้น และบ่คิงคือ
คอยจะรับมือบ่คร้าน แต่ระเบียบหาย
คอยนานจนกาน หายเข้ากลีบผ้าควนไฟ
เรื่องงานเงินนั้น บ่ว่าไผไผ ขอหื้อ-
เป็นไป อย่างกำแรกตัน แจ้งคังแสงไฟ
หันแขวนตันหลัน ชักเจนคือชาล้า
บ่มีลับลม คมในมือพร้า ใจก็แข็งกล้า-
ทำงาน มีคขอปีกแต่ ๆ คำตอบหัน
มีแสงวูววาย ผีจ้างหลอกไ้...

ที่บ้านผมมีการชุดประปา งานเริ่มไปแล้ว
แต่เกิดปัญหาทำให้ไม่มีความสุข ไม่ได้
ซักขึ้นและค้อคิง จะคอยทำงานโดย
ไม่เกียจกร้าน แต่ "ระเบียบการ"
หายไป คอยเป็นเวลานานจนเบื่อหน่าย
เพราะเรื่องขายเงียบรายกับหายเข้าไปใน
เมฆหรือควันไฟ เรื่องงานและเรื่องเงินนั้น
ไม่ว่าใครก็ตามขอให้ดำเนินการตามที่เคย
พูดไว้ให้เห็นเคนชักเหมือนดวงไฟที่แขวน
เอาไว้ ไม่มีลับลมคมใน ก็จะเกิดกำลังใจ
เกิดมานะในการทำงาน ถ้าจะทำอะไร
ก็ขอให้มิดชิด อย่าให้มีช่องโหว่ จะทำให้
ถูกจับไ้ภายหลัง

"โครงการสร้างน้ำประปา" ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

คำประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการจ้างงานในโครงการ กสช. ก่อโครงการสร้างน้ำ
ประปาภายในหมู่บ้านว่าการจ้างงานเป็นไปอย่างไม่ยุติธรรม กล่าวคือ บางคนได้ทำงาน
มากในขณะที่บางคนไม่ได้ทำเลย ดังคำประพันธ์ว่า "มันตกต่างนัก เรื่องยุ่งหน่งหนึ่ง
บ่ว่าจายฉึ่ง เกื่อคนันจ่มสาม พ่องไปหลายวัน ซักันอยู่หั้น พ่องบ่สักวันสักครั้ง"
การจ้างงานในลักษณะดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่พอใจกันทั่วไป โดยเฉพาะคนยากจน
ที่ต้องการเงินมาใช้จาย ทั้งยังกล่าวอีกว่าการจ้างงานเป็นไปอย่างมีลับลมคมใน ไม่เบิกเผย
ให้ทุกคนทราบอย่างชัดเจน ซึ่งวรรณกรรมคำอ่ำไ้วิพากษ์วิจารณ์ว่า หากการจ้างงาน
จะเป็นไปอย่างไม่สุจริตแล้วก็ขอให้ทำกันอย่างมิดชิด ไม่ต้องให้ผู้อื่นไ้ล่วงรู้ซึ่งจะนำไปสู่
การโจมตีหรือเกิดการร้องเรียนกันขึ้นไ้ภายหลัง

โครงการของรัฐบาลอีกโครงการหนึ่งที่วรรณกรรมกล่าวหาว่าวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่ยุติธรรมในการว่างงานเช่นเดียวกับโครงการ กสช. คือ โครงการเงินผัน ซึ่งเป็นโครงการที่มีนโยบายและจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับโครงการ กสช. กล่าวคือ มุ่งพัฒนาท้องถิ่นและช่วยให้คนชนบทมีงานทำ แต่ปรากฏว่าการจ้างงานไม่ได้กระจายไปสู่ผู้ยากจนอย่างทั่วถึง ดังคำประพันธ์

เงินผันเงินผัน ผิดหวังแถมแล้ว
 ปี่แก้วนองแก้ว ทั้งลูกและหลาน
 การแม่งนี้ สิ่งไม่มีหวัง ปากันลอฟัง
 ตั้งวันแจ่วแจ่ว ผอผันออกมา
 อ้ายเลี้ยอ้ายแก้ว เป๊ะเอาป้อจายทั้งนั้น
 ส่วนแม่งนาย อยู่ด้ายเป๋วว่าง
 บ่สมคว่างรอกอย วันก็แก่แล้ว
 เจ็บบคายหายสอย ขอป้อเนอมอย
 ตัวป้อบ่แล้ว เป็นบ่หันใจ
 หมูเฮาสักหอย ปล่อยให้ยูกนเคี้ยว-
 เปลาว่าง หมูเฮาตั้งหลาย
 แม่มายแม่อาง อียาวังรับจ้างทำงาน
 บ่อุหาแล้ว เงินผันเงินผัน
 บ่หาหวังหา บัวลอยกำไ...

เงินผัน เงินผัน ผิดหวังอีกแล้ว
 ปี่แก้วนองแก้วทั้งลูกและหลาน ผู้หญิงไม่มี
 หวังที่จะได้ทำงานแน่ ๆ ต่างพากันพังข้าว
 ทุกวัน พอเงินผันออกมาะพีเลี้ย ปี่แก้ว
 เขาให้ผู้ชายหาตั้งนั้น สำหรับผู้หญิง
 ไม่ได้ทำงานอะไรเลย ไม่สมกับที่เฝ้ารอ
 วันคืนผ่านไป ชาวก็เจ็บบหาย ผอผันที่
 เขาไม่เห็นใจเราเลยแม้น้อย ทั้งให้
 อยู่ตามลำพัง พวกเราทั้งหลายที่เป็น
 แม่มายอย่าหวังว่าเขาจะมารับจ้างทำงาน
 ไม่พูดถึงเรื่องเงินผันอีกแล้ว ไม่ต้องหวังว่า
 จะได้ทำงานอะไรลวยค่าไค

“เงินผันสองห้าสองห้า” ไม่ปรากฏผู้แต่ง

คำประพันธ์ข้างต้นเป็นการวิพากษ์วิจารณ์การจ้างงานในโครงการเงินผันว่า กระจายงานไม่ทั่วถึง เพราะงานนี้จ้างเฉพาะผู้ชายเท่านั้น ผู้หญิงทั้งหลายจึงเดือดร้อนมาก โดยเฉพาะหญิงม่ายที่ต้องหาเลี้ยงตนเอง ดังคำประพันธ์ว่า “หมูเฮาตั้งหลาย แม่มายแม่อาง

อย่าหวังรับจ้างทำงาน บอหมาแล้ว เงินผันเงินผัน บ่กาหวังทำ บัวดอยคำโต"
อันแสดงให้เห็นถึงความไม่ยุติธรรมในการจ้างงานได้อย่างเด่นชัด

โครงการประกันราคาข้าวของรัฐบาลเพื่อช่วยเหลือชาวนาให้ได้ขายข้าวใน
ราคาแพงก็เป็นอีกโครงการหนึ่งที่วรรณกรรมคำขวัญวิพากษ์วิจารณ์ไว้ว่า ไม่ได้เป็น
การช่วยเหลือชาวนายากจนให้พ้นจากสภาพความเดือดร้อนได้ ดังคำประพันธ์

...ส่วนรัฐบาล เปื้อนไฉ่จวยกำ
พุงกางขาแปงทวย บางพองน่านัก
เปื้อนก็ว่าสวย เพราะเปื้อนรำรวย
เรื่องเงินเรื่องข้าว ทัพใส่คนจน
แปงหมาหม่นเกร้า บุปเวทนาเงินเล่า
ดมมาเอ็นกู ที่รัฐจวยกำ
กูเหมือนเขาช่างคนรวย หมูผมคนตูก
มันบ่ไ่สวย เขาหาเงินทวย
มาซื้อกินข้าว ... ยิ่งคิดไปนัก
มันปวดสมอง เรื่องเงินเรื่องทอง
ป้ายแถมเรื่องข้าว รัฐบาลไทย
ออกแม่เป็นเจ้า เบุงบเบาเรื่องนี้
คนดีมีนา ผมชอกถาวจี เปื้อนก็-
จันตูเจยจุม ส่วนว่าคนตูก
มีมากเถถม บ่ไ่เปียม แล้วนา-
อย่างอี...

ส่วนรัฐบาลท่านไ่ช่วยพุงราคาข้าว
ให้สูงขึ้น บางคนมีนามากเขาก็ว่าดีเพราะ
เขารำรวยจากการขายข้าว สำหรับคนจน
ต้องทนหน้าเสร้านาเวทนาเหลือเกิน...
ผมคงสารที่รัฐบาลช่วยพุงราคาเพราะ
ดูเหมือนเขาช่างคนรวย พวกผมคนยากจน
มันบ่คอยดีเพราะต้องหาเงินมาซื้อกินข้าว...
ยิ่งคิดไปมากมันก็ปวดสมองทั้ง เรื่องเงินทอง
และเรื่องข้าว รัฐบาลไทยพุงราคาให้
สูงไว้ คนดีมีนาเขาก็ขึ้นขอบชมเชย
ส่วนคนยากจนที่มีมากบายนับไม่เห็นด้วยเลย

"รัฐบาลพุงราคาข้าว" ของ นายเสริญ เทศางค์

การวิพากษ์วิจารณ์ความบกพร่องของโครงการประกันราคาข้าวของรัฐบาลที่ปรากฏในคำประพันธ์ข้างต้นนี้ กล่าวถึงสาเหตุไว้อย่างชัดเจนว่า ความช่วยเหลือของรัฐบาลคงกล่าวแทนที่จะช่วยเหลือคนยากจนกลับเป็นการช่วยให้คนร่ำรวยซึ่งมีที่นามากได้ขายข้าวในราคาแพงขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้ที่มิใช่ชาวยกก็ออกเร่ร่อนที่มีข้าวอยู่ในความครอบครอง ส่วนชาวนาที่ยากจนนั้น ไม่มีข้าวเหลือพอที่จะนำออกขายได้ ชาวยังต้องซื้อข้าวในราคาแพงด้วย ยิ่งสร้างความเดือดร้อนหนักขึ้นไปอีก

เรื่อง "หัวอกคนจน" ก็กล่าวถึงโครงการประกันราคาข้าวของรัฐบาลซึ่งสวนทางกับความต้องการของคนยากจนไว้เช่นกัน ดังคำประพันธ์

ส่วนรัฐบาล โครงการนั้นได้
 ช่วยเหลือจวนนั้นและ ช่วยซื้อเข้าแพง
 มาแจ้งจ่ายนะ หัวเข้าสารขึ้นราคา
 คนยากจนทุก มียอมจ่าย
 อันผู้จวนนา เขามีอยู่เห็น
 ผู้จนคนจน ทะรนอยากกับ
 จักตายเนอเฮาครั้งนี้ กันรัฐบาล
 บ่จ่ายจួយจี้ ถ้าแสงบขึ้นเหยเลย
 ขอทานนายก อยาไ่หนึ่งเฉย
 ะใจเวยเวย จួយคนอยากกัน
 เข้าถึงร้อยจ่าย ความตายมาคั้น
 บ่มีเงินทองจ่ายซื้อ ก้อยอดเอากัน
 กินวันละมือ เพราะซื้อไ่หมดเงิน

ส่วนรัฐบาลก็โครงการช่วยเหลือชาวนา
 โดยรับซื้อข้าวในราคาแพง และได้บ่ช่วย
 ี่แนะให้ข้าวขึ้นราคา แต่คนยากจนไม่ยอม
 ช่วยเหลือ พวกชาวนาและคนยากจนจะ
 ต้องตายแน่ในครั้งนี้อาหากรัฐบาลบ่ยอม
 ช่วยเหลือ ถ้าแรงงานไม่ขึ้นเลย ขอร้อง
 ทานนายกอย่าไ่หนึ่งเฉย รีบช่วยเหลือ
 คนจนโดยเร็ว ข้าวสารราคาถึงละร้อย
 ความตายแล้ว ความตายเข้ามาบีบคั้นเพราะ
 ไม่มีเงินซื้อสู้อทนกินวันละมือจะซื้อไ่ไม่ได้
 เพราะเงินหมดแล้ว

"หัวอกคนจน" ของ ส. สัมภัก

ถ้าประชาชนต่างคนต่างกล่าวถึงโครงการการประกันราคาข้าวซึ่งทำให้ราคาสูงขึ้น
ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้พ่อค้าได้ขายข้าวในราคาแพง เพราะพ่อค้าจะซื้อข้าวไปกักตุน
ไว้ตั้งแต่ต้นฤดูเก็บเกี่ยว ชาวนาที่ยากจนจึงยิ่งเดือดร้อนมากขึ้นเพราะต้องซื้อข้าวใน
ราคาแพงขึ้น ทั้งยังเสนอแนะรัฐบาลผ่านนายกรัฐมนตรีควรวางรัฐบาลควรซื้อข้าวขึ้นค่าแรงงาน
เพื่อให้ผู้ใช้แรงงานที่มีฐานะยากจนมีรายได้สูงขึ้น จึงจะสามารถดำรงชีพอยู่ได้ในภาวะ
ข้าวของแพงเช่นนี้

นอกจากนี้ยังมีการวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่น่าสนใจเกี่ยวกับปัญหาความเดือดร้อน
ของคนยากจนในท้องวันวันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขึ้นราคาสินค้า และปัญหาการว่างงาน
ดังคำประพันธ์

อวยอนิวจัง เวรกำจาดแล้ว
มามัดสะแห้ว เปื้อนปาทิหารีย์
น้ำมันแพงแล้ว ของแพงตีกตาม
หมูเฮากนตูก ยอสังบหัน อยู่มาตังวัน
กลุ่มใจเสียงถ่าน ไคยีนข้าวสาร
เปื้อนมากล่าวตาน เพิ่มเงินเคื่อนครุ-
ทุกจัน เพิ่มเงินเคื่อน เจ้านายหมูนัน
เพราะว่าของขึ้นราคา สมดุลกันแล้ว
คามวาสนา ตังคานจาวนา
ประกันกาข้าว ตาสีตาสา
อิหาซื้อข้าว บมีไฉแลจ้วยกำ
ผู้มึงงานทา บปอสะทอน เพราะว่า-
รายได้ตังวัน กนตูกเฮานี้
ไปเซาะทำการ บมึงงานทำ
เพราะความรู้น้อย วาสนา มาตก-

โอยอนิวจัง เวรกรรมชาติแล้วตัดตามมา
จนคินไม่หลุก เหมือนปาทิหารีย์ที่น้ำมัน
แพงแล้วของก็แพงตามไปค้วย พวกเรา
กนจนมองไม่เห็นอะไรอีกแล้ว อยู่มาทุกวัน
นี้กลุ่มใจเป็นที่สุด ไคยีนข้าวที่เขาพูด
มาเรีงเพิ่มเงินเคื่อนครุทุกจัน ของ
ขึ้นราคาวิ่งต้องเพิ่มเงินเคื่อนครุทุกจัน
ซึ่งก็เหมาะสมแล้วกับวาสนาของเขา
ทางคานจาวนามิไกรงการประกันราคาข้าว
แต่ตาสีตาสาไปหาซื้อข้าวไม่มีไกรเหลียวแล
หรืออวย หลือเลย คนที่มึงงานทำไมค้อย
กระหยกระเทือนเพราะมีรายได้ทุกวัน
คนจนเรานี้ไปหางานทำที่ไฉนก็ไม่มึงงานให้ทา
เพราะความรู้เรามีน้อย วาสนาจึงตกต่ำ
ไม่มีสิ่งใดบอกำจุน เปื้อตังกรมแรงงาน

ต่ำต้อย บ่มีอันใดช่วยกา ตั้งกรม-
 แรงงาน ขึ้นค่าแรงนั้น ข้ายากหา-
 ที่ทำงาน ค่าแรงสูงแต่ บ่ได้ทำการ
 เขาจะหางานทำ ที่ไหนก็จ้อย
 เป็นคนทุกคน ความรู้ช้าน้อย
 บ่มีงานทำนี้กับ จะเอาเงินไหน
 รายจ่ายสูงนัก ข้าวของต่างขึ้นราคา
 เขาว่าเงินเพื่อ มีที่ไหนดหา
 ข้านักอูรา ไค่พิงเขาอู
 ของแพงซื้อแพง เขาว่าชอบอู
 เจริญก็แต่และ เปรียบเหมือนคนจน
 หมูเฮาเป็นแพะ รับบาปด้วยคนเคียว
 เป็นคนยากทุก ไผแล เหลียว
 เลี้ยงตัวคนเคียว ปอดคาบกุม

ขึ้นค่าแรงงาน ก็ยังทำให้งานหายากขึ้น
 ค่าแรงสูงก็จริงอยู่แต่ไปไค่ทำงาน ไปทำงาน
 ที่ไหนก็ไม่มี เป็คนจนข้ายังมีความรู้น้อย
 ไม่มิงานทำนี้เป็นเรื่องลำบากยิ่งเพราะจะ
 เอาเงินที่ไหนมาใช้จ่าย รายจ่ายก็สูง
 เหลือเกินข้าวของต่างขึ้นราคา เขาว่า
 เงินเพื่อ เงินที่ไหนดกิน หนักใจเหลือเกิน
 เมื่อไค่มีง เขาคุยกันว่าของแพงขึ้นคิแล้ว
 บ้ายเมืองเวริญ กวนอย่างพวกเราก็เป็น
 เหมือนแะรับบาป เป็คนยากจน ไม่มี
 ใครเหลียวแล เลี้ยงตัวเองจ้เกือบไม่รอดแล้ว

"แพะรับบาป" ของ ม้ามี่กอมปอย

วรรณกรรมคำร่ำเรื่อง "แพะรับบาป" กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ในภาวะที่
 สินค้าต่าง ๆ มีราคาสูงขึ้นนี้ กลุ่มคนที่เดือดร้อนมากที่สุดคือคนยากจน แต่แทนที่รัฐบาล
 จะให้ความช่วยเหลือคนยากจนเหล่านี้ ก็กลับขึ้นเงินก้อนใหญ่ให้แก่ข้าราชการซึ่งมีความ
 เป็นอยู่ดีกว่า ทั้งยังมีรายได้ที่แน่นอนอีกด้วย จึงนับได้ว่ารัฐบาลแก้ไขปัญหามาตรงจุด
 คือควรจะช่วยเหลือคนยากจนมากกว่าที่จะขึ้นเงินก้อนใหญ่ให้แก่ข้าราชการ และที่สำคัญยิ่ง
 ไปกว่านั้น การประกันราคาข้าวของรัฐบาลยังทำให้ชาวนาที่ยากจนต้องซื้อข้าวกินใน
 ราคาที่แพงขึ้นอีกด้วย และสิ่งที่วรรณกรรมคำร่ำได้วิพากษ์วิจารณ์ไว้อย่างน่าสนใจก็คือ
 การขึ้นค่าแรงงานขั้นต่ำของรัฐบาล เพื่อให้ผู้ใช้แรงงานมีรายได้เพิ่มมากขึ้นนี้ กลับเป็น
 การสร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวนายากจนที่มีความรู้น้อยเป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่มี

ผู้จ้างทำงานในตอนท้ายเป็นการกล่าวถึงภาวะเงินเฟ้อว่า ถ้าว่า "เงินเฟ้อ" น่าจะหมายถึงมีเงินมาก แต่เหตุใดเงินทองจึงหาได้ยากยิ่งนัก และภาวะเงินเฟ้อนี้เองที่สร้างความเดือดร้อนแก่คนยากจนทั่วไป ในขณะที่คนที่มีฐานะดีกลับเห็นว่าภาวะเงินเฟ้อเป็นเครื่องมือให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ จึงกล่าวได้ว่า คนยากจนในสังคมเป็นแพะรับบาปที่น่าเห็นใจยิ่ง

นับว่าวรรณกรรมคำสำคัญนี้ได้วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมอันเนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจไว้อย่างละเอียด อันแสดงให้เห็นบทบาทในการเป็นปากเสียงแทนประชาชนผู้ทุกข์ยากในสังคมได้เป็นอย่างดี

การวิพากษ์วิจารณ์เรื่องต่อมาเป็นการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการเมือง คือ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) และการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด (ส.จ.) ดังภาพประกอบ

เลือกตั้ง ส.ส. ชักจูงขยอ
ร้องขอต่อหอย อ่างสรรพคุณ
เมืองหนุนหนุน มีกองเทาคอยเทาจาง
จะเป็นปากเสียง ถกเถียงคั่งงา
ช่วยเหลือเพื่อนบ้านชาวเขา น้องยอม-
เคยสู้ เกยไคช่วยเขา ผลที่สุดเฮา
ถูกเขาหลอกต้ม ผิดเป็นครู ขอมฮู-
ผาดสม เขาจุเรางมโองฮา
นักการเมือง บเหมือนการกา
พึ่งนับเชื่อนักการเมือง เขาจางออยเตาะ
มวนเพราะเหมาะสม เหมือนมารสังค
วุสาวลงไค ชักคำหันเรา
เขายกมือไหว จักำไคพี่น้อง

เลือกตั้ง ส.ส. เขาพากันชักจูง
ขยอวอคว่างสรรพคุณไม่วายจนกองเทา
คอยเทาข้าง พูดวาระเป็นปากเสียงถกเถียง
คัดค้าน ช่วยเหลือชาวบ้านเรา น้อง
ยอมเกยรู้ที่เราช่วยเขาแต่ผลที่สุดเราก็ก
เขาต้ม ผิดเป็นครูยอมรู้ผาดรสเปรี้ยว
เขาหลอกเราลวงโองปลาธา พวกนักการเมือง
ไม่เหมือนการคำ อัยาริบไปเชื่อคำพูดเพราะ
เขามักหวานลอมควยถอยคาออนหวานเหมือน
มารสังคที่หลอกลวงหญิงสาวไปขายทางไค
พอเห็นเราเขาก็กยกมือไหว พูดคำไคก็
เรียกพี่น้อง ก็เพราะเราต้องการของร้อง
จึงอุทิศคำออกจากบ้านมา เคมนั้นไม่เคย

ย้อนเขาคองการ วอนวานขอร้อง
 อดสาจากทองหอมมา อ่อนก่อนนั้น
 บัณฑิตหน้าตา เกยมีกา เขามาขอคบ้าน
 พுகถึงผู้แทน สุกแสนหน้าคาน
 ที่ตั้งล่าคาญเป็นนัย พอไคเป็นกัน
 หันเราบัก มักเป็นอย่างอื่นอนาย
 กันแห่งล้ำ จากุมเจนตาย
 มีพองที่ราย ที่หมายเบิ่งไค บัณฑิตสาร
 บัณฑิตเหนือไค จ้างเลือกนิกไปพลากพล่ง
 น้องทองสืบสวน พบพวนหลายครั้ง
 ก่อนจะเลือกตั้งตัวแทน อย่างเฮา-
 ซือล่อ ทองผ่อแนวแกน คัดเลือก
 ผู้แทน หื้อแห่งผ่อหน้า เป็นคนเป็นผี
 คนคี่คนบ้า พิจารณาแนชัค เลือกอ-
 ผีสาง ฟุงกางแตกยัค คัดหันแต่ไค-
 ทางรวบ ขายตัวเซงลี ไม่มีเงินชวย
 ไคคนเฮงชวย กอบโกยบ้ออัน
 ประเทศบ้านเมือง บ่เรื่องรุ่งหมั้น
 นั้บแต่วันเลื่อมทรุก

เห็นหน้าเห็นตา เคยมีหรือที่เขามาถึงบ้านเรา
 พุกถึงผู้แทนที่สุกแสนหน้าคานแล้วที่ราคาญ
 เปื่อนายเหลือเกิน พอไคเป็นกันเห็น
 หน้าเราไม่หัก มักเป็นอย่างนี้ เสียใจ
 ยิ่งนักจะจกจาไปจนวันตาย มีสักที่รายที่
 ฟิงนาไค ไม่คิดหน้ากิดหวัง หรือไคถาม
 มักจะพลากพล่ง เลือกไปนิก ๆ น้องทองสืบสวน
 พบพวนหลายครั้งก่อนจะเลือกตัวแทนของ
 พวกเรา เห็นเราซื้อเกวียนทองคูดึง
 เหล็กแกน เลือกผู้แทนต้องดูหน้าให้ชื่อว่า
 เป็นคนหรือเป็นผี เป็นคนคี่หรือคนบ้า
 พิจารณาให้แนชัค เลือกเอาผีสงที่แตกยัค
 จนฟุงกาง กิดแต่ทางร่ำรวยขายตัวโดย
 ไม่มีการเซ่นชวย ไคคนเฮงชวย
 กอบโกยไม่อั้งปะเทศชาติก็จะไม่มีนัง
 รุ่งเรื่องมีแต่วันเลื่อมทรุก

'ผู้พบมาแล้ว' ของ ท. สุวรรณ

การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรในวรรณกรรมกล่าวหาว่าเรื่องนี้
 กล่าวถึงพฤติกรรมของผู้สมัครรับเลือกตั้งที่มีวิธีการหาเสียงต่าง ๆ กัน เพื่อให้ตนเองได้รับ
 เลือกเป็นตัวแทนของประชาชน การหาเสียงนี้จะกล่าวถึงคุณความดีและความสามารถของตนที่

จะพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า พร้อมทั้งให้คำสัญญาว่าจะให้ความช่วยเหลือประชาชน
ในทุกรื่องที่มีความเดือดร้อน แต่ก็ปรากฏอยู่เสมอว่านักการเมืองเหล่านี้ไม่ได้ทำตาม
สัญญาที่เคยให้ไว้ ดังคำประพันธ์ที่ว่า "นักการเมือง บ่เพื่องการค้า พึ่งนับเชื่อ-
หน้าคารม เขาจางออยเตาะ มวนเพราะเหมาะสม เหมือนมารสังคัม จุสาล่องใต้"
จะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบกับนักการเมืองที่โกหกหลอกลวงประชาชนว่าเหมือนมารสังคัม
ที่ล่อลวงสาวเหนือไปขายตัวทางใต้ และพฤติกรรมที่เขามักมีอีกประการหนึ่งคือการออกไปพบ
ประชาชนถึงบ้านควยความอ่อนน้อม ซึ่งหากได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรแล้ว แม้หน้าตา
ก็แพะจะไม่ไคพบ พรรณกรรมคำกล่าววิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงว่า "ผู้ถึงผู้แทน
สุดแสนหน้าด่าน ที่ตั้งรำคาญเพื่อนัก" ด้วยพฤติกรรมของนักการเมืองที่เอาผลประโยชน์
ส่วนตนนั่นเอง ทำให้ประชาชนต้องคิดให้ถี่ จะได้ไม่พลาดพลั้งเลือกคนประเภทนี้เข้าไปนั่ง
ในสภา หากเลือกคนที่คิดแต่จะกอบโกยผลประโยชน์แล้ว ประเทศชาติจะต้องพบกับความพินาศ
ล่มจม นักการเมืองประเภทนี้ พรรณกรรมคำกล่าวเรียกว่า 'กบเฮงชวย' ที่จะทำให้
ประเทศไม่เจริญก้าวหน้า

การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด ซึ่งเป็นการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น ก็เป็น
อีกเรื่องหนึ่งที่วรรณกรรมคำกล่าววิพากษ์วิจารณ์ไว้อย่างละเอียด ดังคำประพันธ์

สจ. ปีนี้ เขาสมัครหลาย
กุ่มันวุ่นวาย สับสนับนี้ เมื่อเขา-
หาเสียง เกือบนั้นจู้จี้ พองอวดตัวดี-
แต่สัก พองอวดว่ากู มีความฮู้จัก
บอกตำแหน่งก็อู้ก็ มี ฮู้ใจป็นอง
ทุกยากดีห่วย นโยบายมี จะคิดจะสร้าง
ไฟฟ้าตำบล โสงเฮียนใหญ่กว้าง
ถนนหนทางพร้อมพริก แม่น้ำเหมืองฝาย
คลองใหญ่คลองลึก จะจวน้ำหื้อไหลแวง

ส.จ. ปีนี้ เขาสมัครกันหลายคน กูช่าง
สับสนับวุ่นวาย เพื่อเขาหาเสียง เสียงดัง
อีกทีครึกโครม บ้างอวดอ้างว่าตนดีจริง ๆ
บ้างอวดว่าตนมีความรู้สูง บอกตาแห่ง
ให้ทราบก็มี ทราบที่ว่าเ็นองทั้งหลาย
ทุกขยากลำบากจึงมีนโยบายจะพัฒนามี
ไฟฟ้าในตำบล มีโรงเรียนขนาดใหญ่
มีพร้อมทั้งถนนหนทาง แม่น้ำลำคลอง
ฝาย ลากคลองขนาดใหญ่และเล็ก จะ

เลือดเอานมเเตะะ ติ่งบักิน^๕แห่ง
 ขาวสารบ่^๖แปง ขายถึงขาวท่า
 เป็นมิงานไไหน เขาไปออกหน้า
 ขอ^๗เป็นกรั^๘ทชา^๙จ้วย^{๑๐}กา แวก^{๑๑}ขาวแจก^{๑๒}ป่า
 อาหารและน้ำ เปื่อ^{๑๓}หวังจะได้^{๑๔}คะแนน
 ใจ^{๑๕}เงินหวาน^{๑๖}ล่อม เสีย^{๑๗}ไปหลาย^{๑๘}แสน
 หวัง^{๑๙}ได้^{๒๐}คะแนน เสีย^{๒๑}จาก^{๒๒}จาว^{๒๓}บ้าน
 พอง^{๒๔}จุ^{๒๕}หลอก^{๒๖}เขา หื้อ^{๒๗}เจือ^{๒๘}เสีย^{๒๙}ถ่าน
 อัว^{๓๐}เบ็ง^{๓๑}กง^{๓๒}ทาย^{๓๓}เรียบ^{๓๔}รอย ส่วน^{๓๕}คน^{๓๖}ทุ^{๓๗}เบา
 ใจ^{๓๘}เงา^{๓๙}บ่น^{๔๐}อย ก็^{๔๑}หลง^{๔๒}เจือ^{๔๓}ถ้อย^{๔๔}กำ^{๔๕}มัน
 เมื่อ^{๔๖}เลือก^{๔๗}ไปแล้ว ออก^{๔๘}ก็^{๔๙}ตี^{๕๐}บตัน
 เพราะ^{๕๑}เจือ^{๕๒}กำ^{๕๓}มัน ที่^{๕๔}จาก^{๕๕}ลาว^{๕๖}อ้าง
 คน^{๕๗}เป็น^{๕๘}หลว^{๕๙}ก^{๖๐}แหลม แด^{๖๑}ม^{๖๒}ไฉ^{๖๓}จัก^{๖๔}จ้าง
 คะแนน^{๖๕}ละ^{๖๖}พัน^{๖๗}จ้าง เตะ^{๖๘}ะ เป็น^{๖๙}ตึง^{๗๐}บ^{๗๑}เอา
 เขา^{๗๒}จัก^{๗๓}คือ^{๗๔}เซอะ ว่า^{๗๕}หัน^{๗๖}แก็^{๗๗}ไค^{๗๘}ฝ่าย^{๗๙}เดียว
 ผล^{๘๐}ที่^{๘๑}ไค^{๘๒}ฮับ วั^{๘๓}ก^{๘๔}ล^{๘๕}บ^{๘๖}ล^{๘๗}บ^{๘๘}เหลว
 บาบ^{๘๙}เมือง^{๙๐}นั้น^{๙๑}เซียว มัน^{๙๒}จัก^{๙๓}เคื่อ^{๙๔}ค^{๙๕}ใหม่
 คน^{๙๖}หัน^{๙๗}แตก^{๙๘}กิน คน^{๙๙}หัน^{๑๐๐}แก็^{๑๐๑}ไค
 เม^{๑๐๒}า^{๑๐๓}หลง^{๑๐๔}ม^{๑๐๕}งาย^{๑๐๖}เจือ^{๑๐๗}น^{๑๐๘}ัก จะ^{๑๐๙}ถูก^{๑๑๐}เขา^{๑๑๑}เกือ
 เอา^{๑๑๒}เนื้อ^{๑๑๓}มา^{๑๑๔}พัก เอา^{๑๑๕}จ^{๑๑๖}น^{๑๑๗}แหล^{๑๑๘}ก^{๑๑๙}หล^{๑๒๐}ม^{๑๒๑}เป^{๑๒๒}บ^{๑๒๓}ัง
 คน^{๑๒๔}แบบ^{๑๒๕}นี้ บ^{๑๒๖}ฮ^{๑๒๗}ฮ^{๑๒๘}ะ^{๑๒๙}หย^{๑๓๐}ยัง จี^{๑๓๑}วิ^{๑๓๒}ต^{๑๓๓}ของ^{๑๓๔}มัน
 นั้น^{๑๓๕}มี^{๑๓๖}ค่า^{๑๓๗}น^{๑๓๘}อ^{๑๓๙}ย เพียง^{๑๔๐}แก็^{๑๔๑}า^{๑๔๒}อม
 ผสม^{๑๔๓}น^{๑๔๔}า^{๑๔๕}อ^{๑๔๖}ย น^{๑๔๗}า^{๑๔๘}แข็ง^{๑๔๙}แก็^{๑๕๐}ว^{๑๕๑}เดียว^{๑๕๒}ก็^{๑๕๓}ฮ^{๑๕๔}บ^{๑๕๕}
 นี้^{๑๕๖}แหละ^{๑๕๗}น^{๑๕๘}า^{๑๕๙}ใจ คน^{๑๖๐}ไทย^{๑๖๑}เฮ^{๑๖๒}า^{๑๖๓}คร^{๑๖๔}ับ

ช่วย^{๑๖๕}ได้^{๑๖๖}มี^{๑๖๗}น้ำ^{๑๖๘}ไหล^{๑๖๙}แรง เลือ^{๑๗๐}ก^{๑๗๑}ณ^{๑๗๒}ม^{๑๗๓}เเตะ^{๑๗๔}ะ
 จะ^{๑๗๕}ได้^{๑๗๖}ไม่^{๑๗๗}เสีย^{๑๗๘}ไ^{๑๗๙}ว^{๑๘๐}า^{๑๘๑}ย^{๑๘๒}หลัง^{๑๘๓} ขาว^{๑๘๔}สาร^{๑๘๕}ก็^{๑๘๖}
 ไม่^{๑๘๗}แพ^{๑๘๘}ง ราคา^{๑๘๙}ดัง^{๑๙๐}ละ^{๑๙๑}ยี่^{๑๙๒}สิบ^{๑๙๓}ห้า^{๑๙๔}บาท มิง^{๑๙๕}าน
 ที่^{๑๙๖}ไไหน^{๑๙๗}เขา^{๑๙๘}ก็^{๑๙๙}ไป^{๒๐๐}เ^{๒๐๑}ส^{๒๐๒}ม^{๒๐๓}อ^{๒๐๔}ศ^{๒๐๕}ว^{๒๐๖}ขอ^{๒๐๗}เป็น^{๒๐๘}ผู้^{๒๐๙}อุป^{๒๑๐}ถัม^{๒๑๑}ภ^{๒๑๒}ก^{๒๑๓}
 แจก^{๒๑๔}ขาว^{๒๑๕}บ^{๒๑๖}ลา^{๒๑๗}อาหาร^{๒๑๘}และ^{๒๑๙}น้ำ หวัง^{๒๒๐}จะ^{๒๒๑}ได้^{๒๒๒}
 คะแนน^{๒๒๓}เสีย^{๒๒๔}ง ใ^{๒๒๕}ย^{๒๒๖}เงิน^{๒๒๗}หวาน^{๒๒๘}ล่อม หม^{๒๒๙}ก^{๒๓๐}ไป
 หลาย^{๒๓๑}แสน^{๒๓๒}บาท หวัง^{๒๓๓}จะ^{๒๓๔}ได้^{๒๓๕}คะ^{๒๓๖}น^{๒๓๗}เสีย^{๒๓๘}ง
 จาก^{๒๓๙}ขาว^{๒๔๐}บ้าน บ้าง^{๒๔๑}หลอ^{๒๔๒}ก^{๒๔๓}ลง^{๒๔๔}ขาว^{๒๔๕}บ้านให้
 เชื่อ^{๒๔๖}ว่า "อัว^{๒๔๗}เบ็ง^{๒๔๘}กง^{๒๔๙}ทาย" จน^{๒๕๐}ที่^{๒๕๑}ห^{๒๕๒}ู^{๒๕๓}เบา^{๒๕๔}ง^{๒๕๕}เง^{๒๕๖}า
 ก็มี^{๒๕๗}ไม่^{๒๕๘}บ^{๒๕๙}อ^{๒๖๐}ย^{๒๖๑}ที่^{๒๖๒}หลง^{๒๖๓}เชิ^{๒๖๔}อ^{๒๖๕}กา^{๒๖๖}พ^{๒๖๗}ุค^{๒๖๘}ของ^{๒๖๙}เขา เมื่อ^{๒๗๐}
 เลือ^{๒๗๑}ก^{๒๗๒}แล้ว^{๒๗๓}ก็^{๒๗๔}ต^{๒๗๕}อง^{๒๗๖}เสีย^{๒๗๗}ใจ^{๒๗๘}เพ^{๒๗๙}ระ^{๒๘๐}เชิ^{๒๘๑}อ^{๒๘๒}คำ^{๒๘๓}พ^{๒๘๔}ุค^{๒๘๕}
 ของ^{๒๘๖}เขา สำหรับ^{๒๘๗}คน^{๒๘๘}ที่^{๒๘๙}ด^{๒๙๐}ล^{๒๙๑}าก^{๒๙๒}แม่^{๒๙๓}ไ^{๒๙๔}คร^{๒๙๕}จะ^{๒๙๖}จ^{๒๙๗}้าง
 คะ^{๒๙๘}น^{๒๙๙}และ^{๓๐๐}ค^{๓๐๑}ับ^{๓๐๒}บาท^{๓๐๓}ก็^{๓๐๔}ไม่^{๓๐๕}รับ^{๓๐๖} เขา^{๓๐๗}จะ^{๓๐๘}ถูก^{๓๐๙}ถู^{๓๑๐}กว่า^{๓๑๑}ใจ
 เห็น^{๓๑๒}แก็^{๓๑๓}ไค เห็น^{๓๑๔}แก็^{๓๑๕}คว^{๓๑๖} ผล^{๓๑๗}ที่^{๓๑๘}ไ^{๓๑๙}ค^{๓๒๐}รับ^{๓๒๑}ก็^{๓๒๒}คือ^{๓๒๓}
 ความ^{๓๒๔}ล^{๓๒๕}บ^{๓๒๖}เหลว^{๓๒๗}ของ^{๓๒๘}บ้าน^{๓๒๙}เมือง^{๓๓๐} ซึ่ง^{๓๓๑}จะ^{๓๓๒}มี^{๓๓๓}แต่^{๓๓๔}
 ความ^{๓๓๕}เกิ^{๓๓๖}อ^{๓๓๗}คร^{๓๓๘}อน เพราะ^{๓๓๙}คน^{๓๔๐}เห็น^{๓๔๑}แก็^{๓๔๒}กิน
 เห็น^{๓๔๓}แก็^{๓๔๔}ไค หลง^{๓๔๕}ใ^{๓๔๖}หลง^{๓๔๗}ม^{๓๔๘}งาย^{๓๔๙}เชิ^{๓๕๐}อ^{๓๕๑}ถิ^{๓๕๒}อ^{๓๕๓}เขา
 ง่าย^{๓๕๔} ๆ ก็^{๓๕๕}จะ^{๓๕๖}ถูก^{๓๕๗}เขา^{๓๕๘}แล^{๓๕๙}เนื้อ^{๓๖๐}มา^{๓๖๑}ส^{๓๖๒}ับ^{๓๖๓}จะ^{๓๖๔}ละ^{๓๖๕}เอ^{๓๖๖}ีย^{๓๖๗}ค
 คน^{๓๖๘}เช่น^{๓๖๙}นี้^{๓๗๐}ใ^{๓๗๑}บ^{๓๗๒}รู^{๓๗๓}เร^{๓๗๔}ื่อ^{๓๗๕}ง^{๓๗๖}ู^{๓๗๗}ร^{๓๗๘}าว^{๓๗๙}อะ^{๓๘๐}ไร จี^{๓๘๑}วิ^{๓๘๒}ต^{๓๘๓}ของ^{๓๘๔}เขา
 มี^{๓๘๕}ค^{๓๘๖}า^{๓๘๗}น^{๓๘๘}ว^{๓๘๙}ย เพียง^{๓๙๐}แก็^{๓๙๑}า^{๓๙๒}อม^{๓๙๓}ผ^{๓๙๔}สม^{๓๙๕}กับ^{๓๙๖}น^{๓๙๗}า^{๓๙๘}อ^{๓๙๙}ย
 น^{๔๐๐}า^{๔๐๑}แข็ง^{๔๐๒}แก็^{๔๐๓}ว^{๔๐๔}เดียว^{๔๐๕}ก็^{๔๐๖}รับ^{๔๐๗}เอา^{๔๐๘}แล้ว นี้^{๔๐๙}แหละ^{๔๑๐}
 น^{๔๑๑}า^{๔๑๒}ใจ^{๔๑๓}ของ^{๔๑๔}คน^{๔๑๕}ไทย^{๔๑๖}เร^{๔๑๗}า^{๔๑๘}คร^{๔๑๙}ับ มัก^{๔๒๐}จะ^{๔๒๑}โ^{๔๒๒}บ^{๔๒๓}อ^{๔๒๔}อ^{๔๒๕}ม^{๔๒๖}า^{๔๒๗}รี
 เ^{๔๒๘}แต่^{๔๒๙}ไม่^{๔๓๐}น^{๔๓๑}ึก^{๔๓๒}ถึง^{๔๓๓}ชา^{๔๓๔}ติ เกิ^{๔๓๕}ย^{๔๓๖}ร^{๔๓๗}ติ^{๔๓๘}ย^{๔๓๙}ศ^{๔๔๐}บ^{๔๔๑}และ^{๔๔๒}ก^{๔๔๓}ัก^{๔๔๔}ค^{๔๔๕}ี^{๔๔๖}ศ^{๔๔๗}รี^{๔๔๘}ของ^{๔๔๙}ตน
 เห็น^{๔๕๐}แก็^{๔๕๑}ล^{๔๕๒}ิน^{๔๕๓}จ^{๔๕๔}้าง^{๔๕๕}ร^{๔๕๖}าง^{๔๕๗}ว^{๔๕๘}ัด^{๔๕๙}จน^{๔๖๐}ล^{๔๖๑}ืม^{๔๖๒}น^{๔๖๓}ึก^{๔๖๔}ถึง^{๔๖๕}ตน^{๔๖๖}เอง

ขอบแต่โอบออบอารี บ่ปีกถึงชาติ
และเกียรติศักดิ์ศรี หันแต่ของฟรี
ลวคลืมตัวจ้อย

"คำขวัญเลือก ส.จ." ของ คนคอยบุคคลก่ายแลบ

การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดทั้งกาประพันธ์ข้างต้นนี้ คล้ายคลึงกับเรื่อง "ผู้เหนมาแล้ว" ที่กล่าวมาแล้ว นั่นก็ผู้สมัครรับเลือกตั้งแต่ละคน มักจะอวดอ้างสรรพคุณของตนเองว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า นักการเมืองเหล่านี้พยายามเสนอตัวเข้าไปช่วยเหลือ เมื่อปีงานของชุมชน ทั้งนี้เพราะหวังจะได้คะแนนเสียงนั่นเอง บางคนถึงกับใช้เงินซื้อเสียงจากชาวบ้าน ประชาชนที่เห็นแก่เงินก็หลงผิดเลือกนักการเมืองที่ใช้เงินหวานล่อมให้ได้เข้าไปนั่งในสภา ซึ่งวรรณกรรมกล่าวอ้างว่าการเห็นแก่เงินจำนวนเล็กน้อยเป็นผลเสียหายอันใหญ่หลวง แก่ชาติและแก่ตนเองควย

ปัญหาเกี่ยวกับการเมืองที่รัฐบาลไทยต้องประสบกับปัญหาหนึ่งก็คือ ปัญหาการให้ความช่วยเหลือเลี้ยงดูผู้พลัดถิ่นการเมืองจากต่างประเทศ และปรากฏว่าผู้พลัดถิ่นเหล่านี้มักจะก่อเหตุเคื้อกร่อนวุ่นวายขึ้น วรรณกรรมคำขวัญได้วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ไว้ ดังคาประพันธ์

ปัญหาของป่า เรื่องฉวนเขมร
มาทำเงงกล้า อูจาวาจาปากป่อง
จักเอามีคป็น อาวุธมีพร้อม
มาไล่เช่นฆ่าคนไทย ทั้งที่มันนั้น
เพียงผู้อาศัย ผืนแผ่นดินไทย
เมืองแมนเขตทอง มาทำสามหา
จักถูกต้อง ผิดการปกครองแต่ตัก

ปัญหาของป่าเป็นเรื่องฉวนเขมร
ที่ทำเงง อวดอ้างว่าจะเอามีคป็นอาวุธอื่น ๆ
มาฆ่าคนไทย ทั้ง ๆ ที่มันอาศัยผืนแผ่นดินไทย
อยู่ แต่แสดงกิริยาสามหาซึ่งไม่ถูกต้อง
ผิดหลักการปกครองจริง ๆ ทั้งนี้เพราะว่า
กฎหมายของเราไม่เข้มงวด มันถึงได้
ชะล่าใจไร้คไถและฉุคร่าเมียชาวบ้าน

เพราะว่ากฎหมาย เขาอ่อนแอ
ถึงชะล่าใจเอา รีดไถพี่น้อง
ดูคราเมียเขา ลูกหลานไทยเขา
เดือดร้อนที่บ้าน เขาควรร่วมกัน
คัดค้านต่อต้าน คัดค้านสัมพันธไมตรี
กับมันนา อากัยแนบซิด สนิทแนบ-
ไตเงาโม ขออำนาจน้อง
ช่วยกันผลักดัน หือพันเมืองไทย
เหี้ยมโหดอ้ายเจ้า เขาควรคัดค้าน
หือน้ำหือข้าว บัสมการเขาจะเลี้ยง

ลูกหลานคนไทยเราได้รับความเดือดร้อน
ไปทั่ว เราควรรวบรวมพี่น้องคัดค้าน
คัดค้านไมตรีไปให้มันมาอาศัยอยู่อย่างสบาย
ในดินแดนดินไทย ขอให้ "น้องอำนาจ"
ช่วยขับไล่มันให้ออกจากเมืองไทย เสียทีเถิด
เราควรจะคัดค้านช่วยเหลือเรื่องอาหาร
ไม่สมควรที่เราจะเลี้ยงดูมัน

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ นางกบฏ คุ้มเต็มวงศ์

คำประพันธ์ที่ยกมาเป็นการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการกระทำของผู้พหุชาชนวน
และเขมรที่สร้างความเดือดร้อนแก่คนในสังคม คือ การไล่ฆ่าคนไทย รีดไถ และดูครา
ผู้หญิง ซึ่งนับว่าเป็นการกระทำที่ปราศจากความเกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมืองอย่างเห็น
ได้ชัด ทั้ง ๆ ที่มันนั้นเป็นเพียงผู้อาศัยดินแดนดินไทยอยู่เท่านั้น บรรณกรรมกล่าวได้ว่า
วิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวดังกล่าวไว้พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นว่า ที่เป็นอย่างนี้เพราะกฎหมาย
ของประเทศไทยอ่อนแอ ดังคำประพันธ์ว่า "เพราะว่ากฎหมาย เขาอ่อนแอ
ถึงชะล่าใจเอา"และในตอนสุดท้ายบรรณกรรมกล่าวซ้ำได้อีกว่า "ช่วยกันผลักดัน
หือพันเมืองไทย เหี้ยมโหดอ้ายเจ้า เขาควรคัดค้าน หือน้ำหือข้าว
บัสมการเขาจะเลี้ยง" นั่นคือ ผลักไสผู้พหุชนเหล่านี้ออกไปจากประเทศให้หมด ไม่สมควร
ที่จะเลี้ยงดูอีกต่อไป

การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับสังคมที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งก็คือ การวิพากษ์วิจารณ์
เกี่ยวกับความประพฤติดของผู้สูงอายุ ซึ่งอาจจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนในวัยนี้ประพฤติปฏิบัติ

เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลาน เป็นบุคคลที่น่าเคารพนับถือ วรรณกรรมกล่าวทำให้ข้อคิดแก่
 ผู้สูงอายุว่า ควรจะเข้าวัดเพื่อปฏิบัติธรรมมากกว่าการดื่มสุรา ดังปรากฏในวรรณกรรม
 คำว่าเรื่อง "คนเฒ่าไปวัดบิณฑบาต" ดังนี้

คนเฒ่าไปวัด นั่นก็มีหลาย
 ทั้งหญิงและชาย คนหนุ่มคนเฒ่า
 ไปวัดบิณฑบาต บิณฑบาต
 มันจึงมีแต่ตัก แทะแทะกันไป
 คนบ่อ เบียดคยัค กันว่าอีกหนอเรา
 เฒ่าบางคนนั้น หน้าหงอยหน้าเหงา
 เป็นจะโศกโศก หน้ามองท้องเต้า
 เป้นบิณฑบาต สุราน้ำเหล้า
 บิณฑบาต น้ำเปลี่ยนนิสัย
 มันสั่งมีฤทธิ์ เปลี่ยนชีวิตได้เป็นลาย
 กรวดานเข้าวัด ปอมสนใจ
 เอากรวดานไป ไว้หน้าพระเจ้า
 กันออกวัดไป เดินหากินเหล้า
 สุราเมา เมาน้ำพิษ...

คนเฒ่าที่ไปวัดนั้นก็ยังมีมากทั้งหญิงและชาย
 คนหนุ่มคนเฒ่าที่ไปวัดแต่ไม่ไหวพระมันก็มีจริง ๆ
 แทะแทะกันไปหา เบียดคยัคเบียดคยัคกัน
 คนเฒ่าบาง คนหน้าตาหงอยเหงา เหตุใดหนอ
 หน้าตาจึงหมองเศร้า เบียดเพราะไม่ได้
 ดื่มสุรา ไม่ได้เบ้ามาใน "น้ำพิษ" นั่นเอง
 "น้ำเปลี่ยนนิสัย" นี้ ว่างมีฤทธิ์ สามารถ
 เปลี่ยนชีวิตของคนได้ "กรวดาน" (ของถวายพระ)
 ที่นำไปวัดไม่ได้สนใจเลย เอา "กรวดาน"
 ไปไว้ที่หน้าพระพุทธรูป แล้วพากันออกจากวัด
 ไปหาที่ดื่มสุราคอยความเมาใน "น้ำพิษ" นั้น

"คนเฒ่าไปวัดบิณฑบาต" ของ แม่มา ออชบารุง

คำประพันธ์ข้างต้น เป็นการวิพากษ์วิจารณ์การประพฤติปฏิบัติอันไม่สมควรของ
 ผู้สูงอายุ คือ การดื่มสุราในเมานะไปร่วมทานบิณฑบาต ซึ่งวรรณกรรมกล่าวเรื่องนี้เรียก
 สุราว่าเป็น "น้ำพิษ" หรือ "น้ำเปลี่ยนนิสัย" ทั้งนี้เพราะหากไม่ได้ดื่มแล้วจะมีอาการ
 เชื่องซึม หน้าตาเศร้าหมอง แต่ถ้ามดื่มแล้วจะมีอาการกระปรี้กระเปร่าขึ้นทันที การกระทำ
 ของผู้สูงอายุที่เมาเมานะกับการดื่มสุราในขณะที่มีการทานบิณฑบาต เป็น เรื่องที่น่าตลึงเพราะ
 ประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับวัย

วรรณกรรมคำว่าเรื่อง "แม่เรือนงาม" เฒ่าไปวัด ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง
 ที่เป็นการวิพากษ์วิจารณ์การประพฤติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ ก็
 มุ่งหน้าทามาหาเลี้ยงชีพจนละเลยการสร้างบุญสร้างกุศล หรือหันหน้าเข้าวัดถือศีล
 ปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุพึงกระทำกัน ดังคำประพันธ์

... พองก็เฒ่าแล้ว บรูอะสัง
 จิตใจแห่งมัน มีกำกั้นเหล่า
 บกึ้นบตาน วักวามเข้า มีกำมัวเมา
 บวลลง แห ๆ จำ ๆ เชาะมา-
 ใสทอง บัวนี้จากหัน เทียบวัง
 วันศีลบับัน วันพระบจา จักไปฟังธรรม
 กับเป็นบได้ บิดอ้างว่าโก ข้าไปบได้
 เจ็บหลังเจ็บแหว เทียบย้าน
 กันไปเชาหา บุปปลายังน้ำ
 ก็หายเสียเสียง เจ็บปาย
 สวรรค์จันฟ้า วักไปบแนว
 นารกเป้นแนว เป้นที่เสสสร้าง
 กุศลหลาย นานบุญบกว้าง
 บหวังสุขบานเมื่อชอย อายุสังขาร
 เสียบไบน้อย ไปเงาแต่อื่น การนา
 ไรนาปาต่าง มีมากถมหนา
 จักเอาไปตา เอาไปบได้ ยังบเอาตัว
 เข้าไปใกล้ ๆ นอบตัวเข้าไบ สู้วัด
 เสียทีเกิดมา มาคุมขวางขัด
 กำสอนแห่งเจ้า โกคม พระโกตะมะ

บ้างก็แก่แล้ว ไม่รู้อะไรในจิตใจ
 กิดแต่จะกินเหล้า ไม่ทำบุญทำทานเข้าวัด
 เข้าวา มัวเมาอยู่กับารหาปลา ทอดแห
 ยกยอ เพื่อหาปลามาเลี้ยงท้อง ไม่เคย
 ห่างจากหนองน้ำเคย วัวพระวันโกน
 ไม่เคยวักจำ จะไปฟังธรรมกับเขาก็ไม่ได้
 อ้างว่าเดินทางไกลไปไม่ไหวปวดหลังปวดเอว
 ไม่อยากเกิดได้เดี๋ยวย บัดนี้ไปหาปลาปลา
 ในน้ำความเจ็บตายก็หายไปดบ ไม่มีทางที่
 จะไปถึงสวรรค์ชั้นฟ้า บรณันแหละที่จะเป็น
 ที่สิ่งสูง ๆ กุลณณบุญก็ไม่เคยสร้างไว้ ไม่อยาก
 จะพบกับความสุขในภายหลัง อายุสังขารก็
 ล่วงไปไม่นาน มัวแต่หลงทางานอยู่
 เรือกสวนไร่นาที่มีอยู่มากมายนั้นจะเอาไป
 ค่ายหรือ เอาไปไม่ได้หรอก ทำไม
 ไม่เอาตัวเข้าไปใกล้วัด เกิดมาเสียที่
 ที่ทอดทิ้งกำสอนของ พระพุทธองค์ ซึ่งท่าน
 ใดสั่งสอนให้ทุกคนถือศีลแปดศีลห้า บาปกรรม
 ที่ทำไปจากขายนับไม่ เคยคิดถึงวันตายหรือชาติ
 ชาติหน้าเลย กว่าจจะรู้สึกตัวก็ใกล้จะตายแล้ว

ท่านไต่สิ่งสม	หื้อฝูงหมู่น	"จตุรอนาย" คือ ทางแห่งอนายมุตทั้ง 4
ถือศีลแปดหา	ป่าประกรรม	เปิดประตูอรันธมูแล้ว เราหาบุญทำน
ทำไบกเล่า ๆ	บคิควาคหนาว้นวาย	ก็หวังความสุขสบายกายหน้า ไม่คิดถึง
เมื่อจักก็รู้	ก็ปดี่ตาย จะทุระอะบาย	เรื่องนี้หรีวสูง เราแก่แล้ว เอาบาปมาแปดเปื้อน
เปิดประตูตา	เรากินเรากาน	แล้วภายหลังจะตองเสียใจ
ก็หวังปายหน้า	บก็ตรอกอื่น กาลุง	
เราแก่แล้ว	เอาบาปมาสุน	
ตกปางปายลุน	กินแห่งเนอเจ้า ๆ	

"ผมเรือนงาม เฒ่าไปวัด" พ่อหนามี ชักตียะ

คำประพันธ์ข้างต้นเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ผู้สูงอายุที่มุ่งแต่ทำมาหาเลี้ยงชีพที่เป็นการทำบาป คือ การหาบุญหาผลตามแม่น้ำลาคลองว่า เมื่อตายไปแล้วจะต้องตกนรกเพราะทำบาปเอาไว้มาก มินหน้ายังไม่สนใจที่จะสร้างบุญกุศล หรือหันหน้าเข้าวัดเพื่อถือศีล ปฏิบัติธรรม ดังนั้นจึงไม่มีโอกาสที่จะได้ขึ้นสวรรค์ชั้นฟ้า ถึงการประพันธ์ว่า "สวรรค์ชั้นฟ้า จักไปไหนแล้ว นรกเป็นแนว เป็นที่เฝ้าสร้าง" วรรณกรรมกล่าวมายังกล่าวถึงทรัพย์สินมากมายที่มีอยู่ในชาตินี้ว่า เมื่อตายไปแล้วก็ไม่สามารถเอาติดตัวไปได้ แต่บาปกรรมที่ทำไว้จะติดตามส่งลงไปถึงชาติหน้า ดังนั้นผู้สูงอายุจึงควรตั้งมั่นในศีลธรรม ไม่ทำบาป และขณะเดียวกันต้องสร้างบุญกุศลไว้ เพื่อจะได้พบกับความสุขในชาติหน้า

ถึงที่วรรณกรรมกล่าวอย่างกล่าวไว้ว่า "เรากินเรากาน ก็หวังปายหน้า บก็ตรอกอื่นกาลุง" และวรรณกรรมกล่าวถึงผู้สูงอายุที่ประพฤติปฏิบัติตนเช่นนี้ว่า "ยังบเอาตัว เข้าไปไกล ๆ น้องตัวเข้าไปสู่วัด" นั่นคือการย้ำให้ว่าการหันหน้าเข้าวัดเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุพึงกระทำอย่างยิ่ง

การวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการแต่งกายของผู้หญิงที่แต่งตัวไม่มีฉิกก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ปรากฏในวรรณกรรมกล่าวมา ดังคำประพันธ์

สะหมัสมัย มีไปสะปะ
 แดงตัวนุ่งห้อยยวนปี นมีจะคิด
 ถึงศักดิ์ถึงศรี สุภาพสตรี
 เหมือนเดิมเก่าเกื้อ บางคนไปหา
 ซื่อผ้าตัดเสื้อ บางอย่างโยแมงมุมกำปุง
 นุ่งโจวห้อยกาย ใจจายแตกฟุ้ง
 เหมือนกว้างหันลุ่มในกอง หายใจใหญ่ไซ้
 บโเป็นท่อน ตายแต่ยามนอน
 อดก็อดได้ ก็ยอมมันหัน ของกินลูกให้
 จิ้นโองมือจายถึล่า วันนีและหนา
 นายงมน้องจิ้น ถึงไผอย่างตางอาย
 นุ่งนอยหมนิค บ่ผิดกฎหมาย
 แล้วใจคนจาย นายถึกถ่อเจ้า
 หล่างเคื้อเขาหัน ใจตันมีกเศร้า
 ก็คิดทรงเอา น่องรัก กติข่มขื่น
 มีขื่นมากบัก นีและแรกคั่น เกมที่
 แดงตัวเรียบร้อย มัเคงบ่หมี่
 ถึงมันจะมี ก็คงมีน้อย

"ชมสาว" ของ ทองเหรียญ นางแล

การวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการแต่งกายของผู้หญิงในเรื่องนี้ วรรณกรรมคำว้าได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การนุ่งห่มด้วยผ้าเนื้อบางเบาและโป้ผิดคตินั้น เป็นสิ่งที่ยั่วยวนจิตใจผู้ชายให้คิดไปในทางที่ไม่ดี ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของคติข่มขื่นที่เกิดขึ้นมาชั้บทุกวัน และเป็นปัญหาสังคมที่ควรแก้ไขให้หมดไป ในตอนท้ายวรรณกรรมคำว้าได้เสนอแนะว่า หากผู้หญิงทุกคนแต่งกายเรียบร้อยผิดคตินแล้ว คติข่มขื่นก็จะหมดไป หรือถ้ามีก็น้อย การวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าวนี้ เป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอย่างน่าสนใจ

สมัยนี้จีต่าง ๆ นานา แต่ตัวยั่วยวน
 โดยไม่คิดถึงศักดิ์ศรีของผู้หญิง เหมือนสมัยโบราณ
 ที่เคยเป็นมา บางคนไปหาซื้อผ้าตัดเสื้อ
 บางเหมือนโยแมงมุม เมื่อใส่เดินโจวจิตใจ
 ของชายก็ฟุ้งซ่าน เหมือน "กว้าง"
 ตัวผู้เห็นตัวเปื้อนในกอง ถอนหายใจเอือกใหญ่
 และมีจิตใจคิดไปทางที่ไม่ดี แม้แต่ยามนอน
 ก็ยังอดคิดไม่ได้ ก็เพราะเห็นของล่อตาล่อใจ
 วันนีและน้องคนสวย แม่น้องจะไม่อายหรือ
 บอกว่าไม่ผิดกฎหมายก็ตาม แต่สำหรับจิตใจ
 ของผู้ชายบ่อดคิดบ้างหรือไม่ บางครั้งเขาเห็น
 แล้วจิตใจก็มีคคา คิดเอาเถิดน้องรัก
 คติข่มขื่นที่มีไว้มากขึ้นทุกวันนี้ก็มีสาเหตุมาจาก
 สิ่งนี้ ถ้าแต่งตัวเรียบร้อยปัญหานี้ก็คงไม่มี
 หรือถึงจะปีก็ยังมีน้อย

นอกจากเรื่องการแต่งกายที่ไม่เหมาะสมของผู้หญิงแล้ว วรรณกรรมคำฮ่า
ยังวิพากษ์วิจารณ์เรื่องของสาวบ้านนาที่ลืมท้องถิ่นของตนเอง ไว้ดังนี้

เรื่องสาวบ้านนา ไกลจากบ้าน
ไปอยู่เมืองหลวง มเป็นเสียงถ่าน
นับถือคนรักก็ดู บใจแบ่งกำ
ต่อคาไฟมุ้ง สลิดแกงอุเปไทย
ถนนเมืองแก่ ๆ แต่งตัวแถมหลาย
หน้าอกอีนาย สงสัยเสื้อมแดง
เขียนกวีเขียนคำ ทาปากกวยแปง
มาใส่ปากของกวยดิบ ความเขาคูจา
เหมือนกำขามขริก ปีกมาแหว่ขานวันวา
ไปให้ใส่ปะ ก็หาว่าหมา
ไอค่างนั้น นีเวาเสียควย
ปลูกโศกธรรมโม "ไป เฒ่าส่วย
หมาเฒ่าควย" ดมข่า กวีเป็นคนเมือง
บ่เปิงเจนน้า เปียะว่ากล่าวตักทาย

เรื่องสาวบ้านนาที่จากบ้านไปอยู่
เมืองหลวงไม่นานนัก นับวันนับคืนได้
ไม่ได้กล่าวหาแต่อย่างใด ตักจิริตพูด
ภาษาไทยกลางทั้งที่เป็น "คนเมือง"
แท้ ๆ แต่งตัวก็มาก สงสัยว่านางจะ
เสริมหน้าอก เขียนกวี เขียนตา
ทาปาก ทาปากแกงควยดิบตัก ตามที่
เขาเดาถึง เหมื่อนกับกากายพริก
กลับมามีบ้านเฝ้าเวลานี้ เห็นแพะก็
บอกว่าหมา ว่าไอค่างที่มีเขากวีย
พูดโง่เอย เฒ่าผู้มีใบหน้าเรียวงาม
หมายเฒ่าควย คนเองเป็น "คนเมือง"
ไปเพราะอะไรอย่างยิ่งที่จะพูดภาษาไทยกลาง

"เราสมอง" ของ ประยงค์ เกรกศิลป์

การวิพากษ์วิจารณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมคำฮ่าเรื่อง "เราสมอง" ข้างบนนี้
เป็นเรื่องเกี่ยวกับการลืมตัวของสาวบ้านนอกที่อยากจะเป็นดังตัวใหญ่ที่นิยมกันว่าคนเป็น
คนเมืองกรุงกวยการ กล่าวหาเป็นไม่เข้าใจภาษาของตน ดังคาประชัน "สลิดแกงอุ-
เปไทย ถนนเมืองแก่ ๆ แต่งตัวแถมหลาย หน้าอกอีนาย สงสัยเสื้อมแดง"
นั่นคือ นอกจากจะพูดภาษาไทยกลางแทนที่จะพูดภาษาถิ่นเหนือแล้ว ยังเสริมแต่งรูปร่าง
หน้าตาจนดูผิดธรรมชาติไปอีกด้วย ในตอนท้ายวรรณกรรมได้กล่าวถึงความไม่เหมาะสม

ในการประพาศปฏิบัติเช่นนี้ว่า "ตัวเป็นคนเมือง บ่เบิงเงินล้ำ เยียะจากลาวล้าน-
คำไทย"

การวิพากษ์วิจารณ์ที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งก็คือ การเล่น "หวยแซร์" ซึ่ง
วรรณกรรมกล่าวอ้างว่าเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรม ดังคาประพันธ์

หฺวย ๆ แซ่ ๆ นักแกแต่เล่า
บ่าวคนเฒ่า คนหนุ่มคนกรรม
กันหฺวยจะออก ฮู้เรื่องกำนัน
เคื้อกกันเสี่ยงนั้น เหมือนกันกู่บ้าน
บ่าวใจวาม มาแต่งแบ่งสร้าง
ตั้งพันอย่างอันมีมา เคื้อนค้ำเคื้อนเบิง
วัดขามหา หวังไค้เงินมา
จ่ายใจปายหน้า ... หฺวย ๆ แซ่ ๆ
ของบเขาเสน มันผิดศีลธรรมทางพระ
ฮู้ฮู้เคื้อมอก ก็ยังบละ ก็ยังคิดเล่น-
บววย เอื้อนแบ่งบมาแล้ว จาเป็น-
ไค้ขาย ฮู้ยังบววย มันหนีบายน
รถเกรื่องฮื้อบ่า นอนยังบายน
เปื้อนก็มาทวยแถมแล้ว เป็นหนี เป็นสิน
มันถึงบ่าแล้ว หนาการหนีกันถึงวัน...

หฺวย ๆ แซร์ ๆ เหลือเกินกันจริง ๆ
ไม่ว่าคนแก่คนหนุ่ม ถ้าหฺวยจะออก
ทุกคนแต่เรื่องความฝันเสี่ยงคงฮื้อฮึงเหมือนกัน
ทุกบ้าน ไปไซ้ผมมาสร้างเรื่องขึ้นเองแต่
เห็นมาชยำนั้นจริง ๆ วันพระไม่ตามถึงวัด
หวังแต่จะไค้เงินมาใช้จ่ายกายหน้า ...
หฺวย ๆ แซร์ ๆ เป็นของผิดศีลธรรม
รู้ฮู้เคื้อมอกแต่ยังไม่ถึง ยังคิดเล่นฮื้อฮือมอ
บ้านสร้างไม่เสร็จจาเป็นต้องขาย ยังมี
ชีวิตฮื้อฮือหนีไม่พ้น รถจักรยานยนต์ฮื้อฮือควย
เงินผอบ เขาก็มาทวยเงินฮื้อฮือแล้ว
คิดหนีสินฮื้อฮือคืนไม่หลุด หนาการก็คอยคิดเงิน
ฮื้อฮือทุกวัน

"หฺวย ๆ แซ่ ๆ" ของ สมบูรณ์ มังยะสุ

วรรณกรรมกล่าวอ้างถึงสภาพสังคมปัจจุบันที่คนนิยม "เล่นด้วยเล่นแซร์"
กันฮื้อฮือไปเพราะหวังจะไค้เงินมาใช้จ่าย การกระทำดังกล่าวถือเป็นการพนันอย่างหนึ่ง
ซึ่งผิดศีลธรรม บางคนเสียเงินมากจนกระทั่ง ต้องขายบ้านทั้ง ๆ ที่ยังปลูกสร้างไม่เสร็จ

เป็นที่เก็บน้ำ หล่อเลี้ยงมนุษย์-
 บ้านเมืองเฝ้า คัดกันโคลน
 เลี้ยงป้าหมกเขา แคมเหนื่อยคนเขา
 จักตายกันขาว บ่มีเงาเย็นร่มไม้
 สัตว์สิ่งสิ่งสา อาศัยป่าไม้ ก็จักไค-
 หมกไป ฝนก็จ้ำแล้ง คินแห้ง เป็นปูน
 ลูกหลานวันธนู จะคากนเขา
 ขออีกหื้อยาว เตอะสายหมากเมา
 บ้านเมืองของเราเดี๋ยวนี้
 หมกเปลือกลิ้นใบ สิ้นไวสิ้นมี
 บ่มีปลูกสร้างบาแทน ทาลายป่าไม้
 ของที่ทรงแคว หากปลูกแทน
 คนเกี่ยวไม้ ฝูงสัตว์ทั้งสลาย
 ฮองบเป็นไฟ แะเวทนายิ่งล้ำ
 ในห้วยไผ่เคย ที่เคยมีน้ำ
 ก็พอเหือกแห้ง เป็นทราย เพราะ-
 พวกมนุษย์ ทาไม้ไปขาย พวก-
 บอนทาลาย บ่ก็ปลูกสร้าง หากิน-
 เลื่อยไม้ มีคมยุบอย่าง บบอชื้อนา-
 ชื้อจาง ผาฉาดบทยอย เป็นฮอย-
 โส้งฮาว เพราะคินสุเจ้าตังมวล
 ขึ้นไปตัดไม้ ฝั้วไรนาสวน
 ยกเป้นขว่น ทวยกันเป้นเส้น
 ผาฉาดนคัตหลัว วัวล่อเป้นเส้น

เป็นปูน ลูกหลานภายหลังจะคากนแก
 ขอคิดให้ยาวเกิด บ้านเมืองของเราเดี๋ยวนี้
 หมกสิ้นทั้งเปลือกลิ้นใบ สิ้นใจไปหมก
 ไม่มีการปลูกทดแทน ทาลายป่าไม้ซึ่งเป็น
 สิ่งทรงแคว หากปลูกแทนคนเคียวก็ไม่ได้
 ฝูงสัตว์ทั้งสลายไร่เป็นต้นน้ำเวทนายิ่งนัก
 ร่องน้ำใบ ป่าก็บ่มีน้ำก็เหือดแห้ง เป้นทราย
 เพราะพวกเรามนุษย์ก็ไม้ไปขาย พวก
 บอนทาลาย บ่ก็คิดไว้ เกริ่นก้วยการ เลื่อยไม้
 จนมีคเคะฮาว มีนก็เม อชื้อนาชื้อข้าง
 ผาฉาดบทยอย เป้นคุดเป็นบอยเพราะเท่า
 ของพวกเจ้าถึงเวายไฟไปตัดไม้ แ้วกาง
 ไรนาแะสวน บ่ยวนตางกันเป็นแถว
 เขาฉาดนคัตไฟไว้ไว้แล้วผาฉาดคงคอยตามกัน
 มามาผาย ขอหยุดเคียเถอะ จะโคน
 สบสวน มันโง่สมการ อย่ากิดสิ้น
 ขอคิดให้ดีเถอะ ขอคิดให้ยาวบ้าง
 ของทางหากินบ่มีอยู่ผาฉาดขายทั่วทุกถิ่น
 ในเมืองไทย "น้ำปูล" หมอไม้ ปลาทุ
 "แกไข" ไปตองหลอขึ้นไปกินขนคอยกันนะ

ประเพณีร่วมกันมีส่วนทำให้คนในสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ดังนั้นเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นในท้องถิ่นทุกคนต่างก็รับรู้และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

การบันทึกสภาพเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ วรรณกรรมกล่าวอำพันบันทึกสภาพความเดือดร้อนของประชาชนอันเกิดจากความไม่สมดุลกันระหว่างรายรับกับรายจ่าย ซึ่งเป็นผลมาจากการขึ้นราคาสินค้าและพืชผลทางการเกษตรราคาตกต่ำ ปัญหาสำคัญที่มีส่วนทำให้ราคาพืชผลตกต่ำคือการแข่งขันกันปลูกพืชผลบางจนเกิดความต้องการของตลาด การบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นการเสนอปัญหาในการประกอบอาชีพซึ่งเกิดจากภัยธรรมชาติ คือ ฝนแล้ง น้ำท่วม ภัยไข้เจ็บรบกวนเกษตรกรต้องประสบความเดือดร้อนจากปัญหาดังกล่าว ดังนั้นสิ่งที่เกษตรกรต้องการมากที่สุดก็คือ ความช่วยเหลือจากรัฐบาล วรรณกรรมกล่าวอำพันบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการช่วยเหลือของรัฐบาลไว้มาก เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การส่งเสริมให้คนมีงานทำ การประกันราคาพืชผล และการช่วยเหลือใบเลี้ยงชีพอื่น ๆ

การวิพากษ์วิจารณ์สังคม วรรณกรรมกล่าวอำพันแสดงบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาลเกี่ยวกับความไม่ยุติธรรมในการจ้างงานในโครงการสร้างงานในชนบท และโครงการเงินฝิ่น ความช่วยเหลือทางรัฐบาลที่ส่วนทางกับความต้องการของประชาชนและเป็นการแก้ไขปัญหาคอขวดของโครงการประกันราคาข้าว

การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการเมือง เป็นการวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของผู้มีอำนาจทางการเมืองระดับสูงและสมาชิกสภาจังหวัด ตลอดจนการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับผู้เผยแพร่อิทธิพลจากต่างประเทศ

การวิพากษ์วิจารณ์การประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคม เป็นการวิพากษ์วิจารณ์การประพฤติปฏิบัติตนของผู้สูงอายุ หญิงสาว และคนทั่วไป โดยเน้นการประพฤติที่ไม่เหมาะสม คือผู้สูงอายุมีวามเย่อหยิ่งขี้บ่น ขี้บ่น หญิงสาวก็เน้นเรื่องการแต่งกายและหลงใหลในความเจริญของเมืองหลวงจนลืมถิ่นเกิด ส่วนบุคคลทั่วไปก็มีวามเย่อหยิ่งกับการพนัน เล่นพรรคเล่นพวกและที่สำคัญคือการดื้อไม่ฟังคำสั่ง

เป็นเครื่องระบายนามความรู้สึก

วรรณกรรมกล่าวว่ามีบทบาทเป็นเครื่องระบายนามความรู้สึกของบุคคล
ผู้ประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตอันก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ทั้งความรัก โกรธ
เคียดแค้น เกรี้ยวโศกเสียใจ น้อยใจ ว้าเหว ฯลฯ วรรณกรรมกล่าวว่ามีบทบาทดังกล่าว
เป็นการระบายนามความรู้สึกในเรื่องต่อไปนี้

1. ชีวิตครอบครัว
2. ความรักระหว่างหนุ่มสาว
3. การประกอบอาชีพ

ผู้วิจัยจะเสนอผลการวิเคราะห์บทบาทของวรรณกรรมกล่าวไว้ในการเป็น
เครื่องระบายนามความรู้สึกในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ชีวิตครอบครัว การระบายนามในเรื่งเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวนี้

วรรณกรรมกล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่ามีสาเหตุมาจากการประสบปัญหาในชีวิตครอบครัว
เช่นปัญหาลูกกำพร้า, ปัญหาลูกหยดทิ้งพ่อแม่ ปัญหาชู้สาว และการที่ถูกกักขังครอบครัว
เสียชีวิต เป็นต้น ผู้ที่ประสบปัญหาเหล่านี้จะเกิดอารมณ์สะเทือนใจ และวรรณกรรม
กล่าวไว้ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องระบายนามความรู้สึกดังกล่าว ดังตัวอย่าง

อสุเนตรคำ ปวงมัจฉาย้อย
มาหนักหน่วงวอย คำถ้อยในใจ
หัวอกทรวงใน เหมือนไฟเอาอ้อม
ยอนบ่ปิกคำ ดิลาจากของ
มาละมัวของลูกรัก แดกอนมาหลัง
เกยไค่ความรัก ทั้งสามลูกเต้าชิดา
บักเคี้ยวนี้ บ่ไปไกลตา ยังมกลับมา
ฟูเจ้าลูกเต้า ไค่เบิกษากัน ตั้งวัน-
ออกเขา ทั้งสามคนเรามาบ้อง

น้ำตาไหลอาบหน้า รู้สึกระทักใจจนเสียว
แปลบอยู่ในใจ วิถีใจเหมือนไฟแตกเผา
ก็เพราะพ่อหนีจากบ่าบ่ไป ถึง "บิวสอง"
ลูกรักไว้ แดกอบบวเกยไค่โอบอุ้มลูกสาว
ทั้งสามคน เคี้ยวนี้พ่อจากไปไกลตา
ยังไม่กลับมาพบวาทกับลูกเ้า ไค่บ่รักษากัน
ทุกวันทั้งสามคน เราร้องพอกำดวงแล้วก็พากัน
นั่งล้อมบ่อยู่ทั้ง สองข้าง เฝ้าแหว่ง ให้สะอึกสะอื้น
อนนวดนถึงพ่อ เหมือนนางอุทธรสาพลัดพรากจากแม่

คำมาแล้วเหย ปากนั้นนั่งลอม
 ตั้งสองข้างข้างมาตา เท้าไหนร้อง
 อีคอวนวนหา เหมือนนกจะลา
 ปัดนมแม่เจ้า...

"ป้อเอาเมียโห่ละลูกเป็นกำพร้า" ไร่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงความรู้สึกของลูกที่ถูกทอดทิ้งไปว่ามีบทความ
 เศร้าโศกเสียใจ จิตใจรุ่มร้อนดังไฟเผา ทั้งนี้เพราะพอไปมีภรรยาใหม่ วรรณกรรม
 กล่าวได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของลูกที่กำพร้าอย่างน่าเวทียิ่ง แสดงให้เห็นว่า
 ลูกต้องการความรักจากพ่อแม่ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข ลูกที่ขาดพ่อ
 ซึ่งเป็นผู้นำของครอบครัวจึงมีแต่ความทุกข์โศก ดังที่ผู้แต่งได้บรรยายอารมณ์ที่เกิดจาก
 เรื่องดังกล่าวไว้ในตัวอย่างข้างต้น และในทางตรงกันข้าม พ่อแม่ที่ถูกลูกทอดทิ้งใน
 บยามชราก็ต้องตกอยู่ในความทุกข์เวทนาอย่างยิ่งเช่นกัน ดังที่วรรณกรรมกล่าวได้เป็น
 สื่อในการบรรยายอารมณ์ดังกล่าวไว้ว่า

...แม่เลี้ยงลูกไว้ หวังได้สุขใจ
 แม่ได้กินใจ ไว้กับลูกเฝ้า
 บัดเดี๋ยวนี้เหย บ่ไคอยู่เฝ้า
 มาสวะขุนลาแม่ไว้ น้อยอกหมองใจ
 กับเจ้าลูกได้ สี่ตำบึงให้ตั้งวัน
 ก็ทอดแม่เลี้ยง ลูกเฝ้าจอมขวัญ
 แม่หวังสุขบาน น้อยทุกข์โศกเกรา...

แม่เลี้ยงลูกไว้หวังจะได้สุขใจ แม่ได้กิน
 สิ่งใดก็แบ่งไว้ให้ลูก มาบัดนี้ลูกไม่ยอม
 อยู่เฝ้ากลับทอดทิ้งแม่ไว้ แม่เหนื่อยใจเศร้าใจ
 ที่ลูกทำเช่นนี้ นั่งร้องไห้เช็ดน้ำตาอยู่ทุกวัน
 คิดถึงตอนที่แม่เลี้ยงลูกรักเพราะแม่หวังว่า
 จะได้สุขกลับต้องทุกข์โศกเศร้า

"กล่าวอ้างสงสารเหย ลูกหนีละป้อแม่" ของ แม่บัวจิ้น เยสุวรรณ์

กาประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงอารมณ์ความรู้สึกของบ๊อบที่ถูกลูกทอดทิ้งในยามชรา
ว่ามีทั้งความเสียใจ น้อยใจที่ลูกทำเช่นนี้ ทั้งนี้เพราะพ่อแม่เลี้ยงลูกก็หวังที่จะได้ปาก
ชีวิตร่วมกับลูกยามชรา หวังว่าลูกจะดูแลตนให้ได้รับความสุข เมื่อถูกลูกทอดทิ้งพ่อแม่จึง
ต้องเศร้าโศกเสียใจ และวรรณกรรมคำสาเป็นสื่อในการระบายอารมณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้
ไว้อย่างมาเวทนา

ในบั้นปลายของชีวิต พ่อแม่ย่อมต้องการความรักความเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด
จากลูก เมื่อพ่อแม่ถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างเดียวดายจึงต้องพบกับความเงิบเหงาและขาด
ความอบอุ่นใจ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสาเรื่อง "สาหาลูกและหลานที่อยู่เมืองฝาง"
ว่า

แสนทุกข์โศก มะโนแก้งกัก
ลูกได้พรากบ่ บ้อไปเสียไกล
บหนนอาลัย บังตัวบ้อเจ้า
ซำอยู่ไกลกัน หนทางทองเต่า
มาไกลยาวนานยิ่งนัก บ้ออาลัยหา
อีหน้อยหลานรัก จักเป็นเหตุอันสัใจ
... ตั้งแต่ลูกนั้น ออกบ้านไปไกล
บ้อมมาใจ หาตัวบ้อเจ้า บ้ออาลัยหา
บุตรตาถูกเต่า กับแถมเด็กแดงหลานรัก
ซำอยู่ไกลกัน เมินนานมากนัก
บ่บักบ่อกหน้ากลับมา ส่วนตัวบ้อนี้
ไคมาทวยหา ไคหันหลานนา
ก็มาบ่ไค จับเคื้อเหย เปนคิไคให้
หันเขาเด็กแดงหนั้น เขาเล่นโตยกัน
เล่นตามนั้น ในกลางช่วงบ้านของเฮา

แสนทุกข์โศกจนหัวใจเกือบตันเพราะลูก
ได้พรากจากพ่อไปเสียไกล ไม่คิดถึงอาลัย
ตัวพ่อของเจ้า ซำยังอยู่ไกลกันหนทางสัญจร
ก็ยาวไกลยิ่งนัก พ่อคิดถึงหลานรักว่าจะ
เป็นอย่างไรบ้าง ... ตั้งแต่ลูกออกจากบ้าน
ไปไกล ไม่กลับมาเยี่ยมพ่อของเจ้าเลย
พ่อคิดถึงลูกเข้าแะลูกเด็กเล็กแดงหลานรัก
ซำอยู่ห่างไกลกัน นานเหลือเกินไม่กลับมา
ส่วนตัวพ่อนี้อยากจะมาตามหาอยากเห็นหลาน
แต่ก็มาไม่ได้ บางครั้งก็อยากจะร้องไห้
เห็นเด็กเล็ก ๆ พวกนั้นเขาเล่นด้วยกัน
วิ่งเล่นตามกันกลางลานบ้านของเรา
ส่วนตัวพ่อยุ่ (ปู่หรือตา) เลยยิ่งหมองเหงา
เพราะไม่ได้เห็นหลานวิ่งเล่นกับเขา พ่อก็เลย
หนีไปเที่ยวตามบ้านให้คลายความเหงา

ส่วนตัวป้ออยู่ เลยโคหมองเหงา
 บั้นหลานเฮา เล่นโดยเป็นหัน
 ป้อก็เลยหนี ไปแหวตามบ้าน
 หือหายความงั้นงอนนั้น...

"ว่าหาถูกยละหลานที่อยู่เมืองฝาง" ขาง หลา วงโพนันธุ์

การระบายอารมณ์ความรู้สึกของพลจากคาประพันข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นถึง
 ความรักความผูกพันวันลึกซึ่งระหว่างพ่อกับลูกได้อย่างชัดเจน การที่ลูกไปอยู่ห่างไกล
 ซึ่งทำให้พ่อซึ่งเขาไม่สามารถไปเยี่ยมเยียนไถ่นั้น เป็นสิ่งที่สร้างความทุกข์ทรมานใจ
 แก่พ่ออย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะความคิดถึงที่มีต่อลูกและหลาน บทบาทที่สร้างความปวดร้าวใจ
 แก่พ่อก็คือ ภาพของเด็ก ๆ ที่วิ่งเล่นตามลานบ้านซึ่งชวนให้พ่อคิดถึงหลานที่อยู่ห่างไกล
 ซึ่งวรรณกรรมกล่าวไว้ว่า เมื่อพ่อพบรูปภาพนั้นไม่ได้ก็ต้องเดินหนีไปเสีย ดังที่กล่าวว่า
 "ส่วนตัวป้ออยู่ เลยโคหมองเหงา บั้นหลานเฮา เล่นโดยเป็นหัน ป้อก็เลยหนี
 ไปแหวตามบ้าน หือหายความงั้นงอนนั้น" จะเห็นได้ว่าพ่อที่ดวงประสงฆ์กับเหตุการณ์
 ซึ่งสร้างความทุกข์ใจจึงกล่าว สามารถระบายอารมณ์ความรู้สึกออกมาได้ด้วยการแต่ง
 คำว่า

ความเศร้าโศกเสียใจของพ่อเป็นพ่อแม่ที่มีสาเหตุมาจากลูกนี้ นอกจากจะเกิด
 จากลูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างเดียวดายในยามแก่ชราแล้ว การที่ลูกไม่เคารพนับถือพ่อแม่ก็
 เป็นสิ่งที่สร้างความเจ็บช้ำให้พ่อแม่ได้ไม่น้อย ดังที่ ป้าบัวคำ" ซึ่งเป็นแม่ผู้ประสบ
 กับเหตุการณ์ดังกล่าวได้ถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมคำว่าว่า

มโนทัย เจ็บใจแต่เล่า
 ลูกหลานท่านเก่า ใส่โทษใส่ตา
 หว่าบ่นนี้ ขอบุ่ขอบุ่
 คีเตียนนินทา วิจารณ์วามบ้าน

เจ็บใจยิ่งนัก ลูกหลานกล่าวโทษหว่า
 แม้นีชอบชุกจาตีเตียนนินทาวิจารณ์วามบ้าน
 ลูกพุดอะไรไม่เกรงกลัวบาปบุญเสียเลย
 ระวังนงอองคนงามอย่าถือตัวว่าตนก็

ให้นายว่าสั่ง มารู้ด้วยยาน
 ทั้งมาปัวบุญ กำแล้ว ระวัง-
 เนอนนาย แะรารางแะ
 คอยถื่อหัวอัน ว่าที่ ตัวเองนั้นแะ
 เล่าเป็นคี่หลี่ สิ่งใดก็ โยนหื้อ-
 แม่เจ้า ดูถูกดูแะแลม ท้าวแม่เจ้า
 ขอเชิญนายคี่ ไปเื้อะ นายถื่อว่า-
 ตัว เจ็บปัวเลอะ ป้ายทิ้ง-
 สายสร้อย กาแคง ... แม่เสียใจจา
 เหมือนเป็นกัชาย ถ้ายมีลาย
 ปุคดินปนเปี นิสัยจองทอง น้องมี-
 อย่างถื่อ เป้นบทเรียนคี่ เจนลา
 แม่คงบลิ้ม กำน้องนั้น ท้าวอย่างอัน
 เนอนนาย แมมีชีวิต มีลมหายใจ
 บำขอลืมนาย จนตายกว่าหน้า...

ตัวเองนี้แะจะตื่นหนาวเย็นคี่นัก สิ่งใด
 ไม่ก็โยนไ้แม่ของเจ้า ดูถูกดูหมิ่น
 เห็นว่าเบบักเัว ขอเชิญเธอคี่ไปเื้อะ
 เธอถื่อว่าตัวเองมีเงินเยอะแะ แะยังมี
 สร้อยทอง ... แม่เสียใจจังนัก เหมือน
 เขาคัชายถื่อไม่เล็ดเลียมก็ชาคทุนปนเปี
 นิสัยจองทองของน้องมื่ออย่างนี้ เป้น
 บทเรียนคี่เล็ดเกิน แม่ไม่พินิจจะลื
 คำพูดวงบ่วงที่ว้าวอย่างนี้ แม่มีชีวิต
 มีลมหายใจ ไม่ขอถื่อน้อง วยตายกว่าหน้า

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ ป้าบัวคำ

การระบายอารมณ์ความรู้สึกของแม่ที่ปรากฏในคำประพันธ์ข้างต้นนี้ เป็น
 ความรู้สึกเจ็บแค้นของแม่ที่ถูกดูถูกดูถวให้ร้ายว่าชอบนิทาชาวบ้าน และสาเหตุน่า
 ที่ทำให้แม่เสียใจมากก็คือลูกมักจะโยนความผิดทั้งหลายให้แม่อยู่เสมอ ทั้งยังถื่อคี่ว่าตน
 มีฐานะร่ำรวย ความเจ็บหัวใจของแม่นี้เปรียบเหมือน "เป็นคัชาย ถ้ายมีลาย
 ปุคดินปนเปี" นั่นก็คือ ถ้าเป็นการคัชายก็ชาคทุนย่อยยับ การเปรียบเจ็บเช่นนี้ทำให้
 ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกของแม่ที่ถูกดูถูกดูถวไ้กันอย่างชัดเจน แะถว้ความรู้สึก
 ดังกล่าว แม่จึงกล่าวอย่างแค้นเคืองว่า "แม่มีชีวิต มีลมหายใจ บำขอลืมนาย

จนตายกว่าหมา" แสดงให้เห็นว่าการกระทำของลูกโคสร้าง ความเจ็บแค้นแค้นมาก แม้จึงจจำไว้ชั่วชีวิตไม่มีวันลืม นับได้ว่าวรรณกรรมกล่าวหาได้เป็นสื่อในการระบายอารมณ์ความรู้สึกของแม่โคอย่างดียิ่ง

ในการระบายอารมณ์ความรู้สึกของแม่โค มีสิ่งที่น่าสนใจก็คือ คำกล่าวของแม่โคที่ว่า "อินายว่าสั่ง มกส์ว่หย่าน ตั้งบาปทั้งบุญ กำแล้ว" แสดงให้เห็นว่าการกล่าวร้ายต่อแม่นั้นถือเป็นการกระทำที่เป็นบาป ทั้งนี้เพราะแม่โคเป็นผู้มีพระคุณสูงส่ง ที่ลูกพึงให้ความเคารพ

การระบายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวอีกลักษณะหนึ่ง เป็นเรื่องที่มีสาเหตุมาจากเรื่องชู้สาว ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้สามีภรรยาต้องแยกทางกัน ผู้ที่ประสบปัญหาดังกล่าวจึงต้องพบกับความขมขื่นไว้อย่างหนัก ถึงที่ปรากฏในวรรณกรรม คำว่า ดังนี้

หมกกรรมดินเวร วนเกมความรัก
เจ็บใจยิ่งนัก เปียรักหลายใจ
บ่นกว่าน้อง จะมาหาใคร เพื่อนา-
ชู้ตาย ก็สายเกินแก้ เจ็บแสบ-
เหลือทน เหมือนโดนกรักแค้น
ยามมีหน้าแลหน้า นับแค้นไป
ไกลเป็นพอสาย แยกอยู่ตามใจเดียว
หัวอกพอสาย ขาคดแฉกเหลือว
นอนอยู่คนเดียว ห้ามไม่วางของ
เมียรักเสียมีใจ ใจหัวจากห้อง
บ่นพองพวยแกมบ้า แฉงหลายใจ
อิมหน่ายกายดำ ขอตัดสะบันกรรมเวร...

หมกดินกรรมเวร วนเกมความรักเสียที่
เจ็บใจยิ่งนักที่เมียรักเป็นคนหลายใจ ไม่นึก
ว่าน้องจะหาใจใคร กว่าจจะรักก็สายเกินแก้
เจ็บแสบเหลือไว้เช่นเหมือนถูกพริกขี้หนูเข้าตา
แล้วต้องลืมตาในน้ำ นับแค้นไปได้เป็นพอมาย
นอนอยู่คนเดียว หัวอกพอมายซากคน
เหลือวแล แยกอยู่คนเดียวไม่ให้ใครมา
เกี่ยวข้องควย เปียรักที่รักก็ใจหัวออกจาก
ห้องไม่ขอติดตามกลับมาอีกแล้ว ผู้หญิงหลายใจ
น่าเบื่อหน่ายเหลือเกิน ขอตัดขาดให้หมกลิ้น
กรรมเวรกันเสียที่

"เมียที่มีชู้" ของ คำ แคนลำพูน

คำประพันธ์ข้างต้น เป็นการระบายอารมณ์ความรู้สึกของวีรียที่ภรรยาเป็นคน
หลายใจ โลกไปสักวามสัมพันธ์กับชายอื่น ความประพฤติของภรรยาเช่นนี้เองที่ทำให้
เกิดปัญหาความรักต่าง ๆ สร้างความเจ็บแสบแก่สามีเหมือนวีรียที่เข้าตา
คงที่กล่าวว่า "โง่โง่โง่ เหลือทน เหมือนโค่นพริกแกง" "ความไม่เอาใจในน้ำ"
ความเจ็บแสบนี้ทำให้สามีเกิดความเบื่อหน่ายในการครองชีวิต จนถึงกับกล่าวอย่าง
ไม่มีเยื่อใยว่า "เมียรักเดียวใจเดียว ไสหัวจากห้อง บ๊วยแดงทวยแถมซ้ำ" นับเป็น
การระบายความรู้สึกโกรธแค้นได้อย่างชัดเจน

ปัญหาเรื่องธูสาวรีย์ เป็นปัญหาสำคัญที่สร้างความแตกร้างระหว่าง
สามีภรรยาได้อย่างง่ายดาย ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมคำว่าเรื่อง "เวียดปี่ชู้"
ซึ่งสามีได้ระบายอารมณ์ความรู้สึกที่ได้รับ ในขณะเดียวกันวรรณกรรมคำว่า "แก้แค้น"
ถ่ายทอดความรู้สึกของผู้หญิงที่ไม่พอใจในการกระทำของผู้หญิงที่ชอยเมียงสามีผู้อื่นไว้
ดังคำประพันธ์

เกิดเป็นหญิงแล้ว หยั่งบ่เจียมตัว
แฉ้วไปเบามัว แฉ้วผัวเขาได้
บ้อจายนึ่งคน ก็คงหาได้
บ่เจียมเนอนายน้องจัน จะไปตังใด
ก็มีทั้งนั้น บ้อจายห่มเจ้ามือไว
มันมีเป้อเลอะ บ้อจายตังหลาย
บ่กวนลีนาย ไปแย่งเขาได้
ลูกเมียเป็นมี หน้าคานแต่โบ
กันว่าคำไป ตกบ่ฮักแต่ใจ
บ่เจียมผัวไปก่อนเตอะ เป็นคนบาปหนา
แม่ญิงหน้าเซอะ ใโกเอามุขสับหน้าสักร้า
เกิดเป็นคนแล้ว สร้างแบายากรรม

เกิดเป็นหญิงแล้วทำไมไม่เจียมตัว
เที่ยวไปหลงรักแย่งผัวเขาได้ ผู้ชาย
หนึ่งคนก็อาจได้ไม่มากบ่บ้องรัก จะไป
ทางไหนก็มีทั้งนั้น ผู้ชายห่มแม่มือไว
มันมีมากมายผู้ชายทั้งหลาย น้องจึงไม่ควร
จะไปแย่งเขาได้ ลูกเมียเขามี หน้าคาน
เสียจริง ผัวจะพูดไปก็คือคนรักแน่นอน
ไม่เชื่อคู่ไปก่อนเตอะ เป็นคนบาปหนา
ผู้หญิงหน้าโง่ อยากจะเอาชวามสับหน้าสักร้า
เกิดเป็นคนแล้วสร้างแบายากรรม ทางบรรทัด
กาสอนและจารึกที่มีมาแต่โบราณก็ละทิ้งเสีย
เอาแต่มีว บ่เอาเจ้าชู้

ทั้งน้ำกักรวม กะดอกรเจ้า
ก็มาละเลียบ สักออยเกาเหงา
เอาแก้ว มาเจ้าจ...^๓

"หญิงชอบแย่งตัวเขา" ของ บัวขาว แม่แดง

การระบายอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงข้างต้นนี้ เป็นการประพามผู้หญิงฝั่ง
สามีของผู้อื่นอย่างรุนแรงว่า เป็นการกระทำของคนชั่วร้าย ไร้ข้างอาบ ผู้ชายในโลกนี้
มีอยู่มากมายสาบารดเล็ดลไ้ความใจชอบ ดังนั้นการหาสามีเพียงคนเดียวจึงไม่น่าจะ
เป็นเรื่องยาก จนถึงกับต้องแย่งมาจากคนอื่น และกล่าวถึงผู้หญิงที่ชอบแย่งสามีของ
ผู้อื่นไว้ว่า "หญิงเหาเหอะ ใจเอามุขสับหน้าสักกา" แสดงให้เห็นถึงอารมณ์โกรธแค้น
ได้อย่างชัดเจน ในตอนท้ายวรรณกรรมคำขวัญยังทราบดีถึงเจ้าชู้ว่าเป็นคนที่สร้างแต่
บาปกรรม ไปประพฤติปฏิบัติงานตามคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ดังยังละทิ้งจารีตประเพณี
ที่ดั่งามแก่ดั้งเดิม หากทาบไปแล้วจะต้องตกนรก กล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ
ในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ผู้ที่ประพฤติผิดในกามเพื่อกายไม่ถ่วงจะตกนรก

ปัญหาที่มักจะสร้างความแตกร้าวในการครองชีวิตคู่ อีกปัญหาหนึ่งก็คือ ปัญหา
ที่เกิดขึ้นระหว่างที่เวยบจน้องเมีย วรรณกรรมกล่าวเอาไว้ว่า เข้าน้องเมีย เป็นารระมาบ
ความในใจของพี่ชายที่หลงรักน้องสาวของภรรยาตนเอง ดังคำประพันธ์

กลอนวิจนา ไชจากล่าวจี
ส่วนตัวเฮาเนี้ มีความในใจ
ไ้จากปากปอง ทบถอยจาไช
ถึงเรื่องความใน หัวใจแห่งข้า
อยู่มาถึงวัน แอจันดับผ้า
ตัวเฮามามีความฮัก ยังต้าน้องเมีย

กลอนแห่งกำพูนชื้อเจง เรื่องส่วนตัว
ของเรานี้เนี้มีความในใจ อยากพูดจาตอบคำถาม
ถึงเรื่องความในหัวใจของข้า อยู่มาทุกวันนี้
ถ้าเรามีความรักในตัวเอง เมียของเราเหวอเก็บ
อวยการระจากมาชื้อบ้องเบียบของพี่ที่หน้าตา
จุ่มจิม พี่ชายอยากลองชิมน้ำผึ้ง เคือนแก้วว่า

ของเขาแต่รักใคร่รักแล้วมาจับ
 น้องเมียนี้ไท้ ท้าท้าวมจิม
 จายมาใคร่จิม น้ำแดงเคื่อนเก่า
 จะหานมอกใจ นานายน้องเห็น
 พี่สาวของนาย มันหังมาเช่า
 บเลาเลาแต่รัก...

‘ฮักน้องเมีย’ ของ ส. ไพรสนธิ์

คาประพันธ์ที่ยกมากล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า เรื่องที่กล่าวถึงเป็นความในใจ
 ที่อยากจะระบายให้ผู้อื่นได้รับทราบ ดังคำประพันธ์ที่ว่า ‘กลอนวิจารณ์ ไชยจากกล่าววี่
 ส่วนตัวเฮนี่ มีความในใจ ใคร่จาปากบ้อง กอบถวิลหาไซ้ ถึงเรื่องความใน
 หัวใจแห่งข้า’ ความในใจที่กล่าวถึงนี้คือการหลงรักน้อง เบญจและมุ่งหวังที่จะหยก
 แต่ในความเป็นจริงแล้วเป็น เรื่องที่ไม่สมควรกระทำเพราะผิดศีลธรรม ด้วยเหตุนี้จึง
 กล่าวได้ว่า วรรณกรรมกล่าวหาเป็นสื่อในการระบายอารมณ์ความรู้สึกของที่เขียนได้เป็น
 อย่างดี

เรื่องต่อมาที่วรรณกรรมกล่าวหาเป็นเหตุในการระบายอารมณ์ก็คือ
 ความเศร้าโศกเสียใจเมื่อบุคคลผู้เป็นที่รักในครอบครัวเสียชีวิต อันทำให้คนใน
 ครอบครัวเกิดความสะเทือนใจ ดังปรากฏในวรรณกรรมกล่าวหาเรื่อง ‘เมื่อตายจะ’
 ดังนี้

แสนวิตก หัวอกแตกยะ เมียรักนะ ตายละไปหนา หัวเขี้ยวเน้น หลังแต่น้ำตา ภรรยา มาตายเสียจ้อย เมียเกลียด เตียมแยงหัวหอย ตายจอยวอยลวงลับ	วิตกจนหัวอกแตกแตก เมียรักตาย จากไปหัวเขี้ยว (ผู้แต่ง) เฝ้าแต่น้ำตา เพราะภรรยามาตายจากไป ภรรยาที่เฝ้า อิงแอบแนบชิดกันมาตายจากไป อยู่ที่ไหน ก็เหงาซึม เจอหน้ารับน้ำตาทุกวัน

อยู่ไหนก็เหงา เอาแต่เช้า
กับน้ำตาหันทึ่งวัน ยิ่งนึกยิ่งคิด
อกตีใจตัน อยู่ตั้งวัน มันแสน-
โศกเศร้า...

ยิ่งคิดไปหัวอกก็ตีพันทุกวันด้วยความ
โศกเศร้า

"เมื่อย้ายละ" ของ พ่อหนานเขียว เอาสุวรรณ

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการระบายอารมณ์เศร้าโศกอันเกิดจากการย้ายเป็นที่รัก
เสียชีวิต โดยผู้แต่งกล่าวหลังจากที่ภรรยาเสียชีวิตไปแล้ว ก็ให้ตัวเองให้ด้วยความ
เศร้าโศกอยู่ทุกวัน แสดงให้เห็นถึงความรักความผูกพันที่ติดกับระหว่างสามีภรรยาได้
อย่างลึกซึ้ง ดังนั้น เมื่อฝ่ายหนึ่งจากไปอย่างไม่มีวันกลับ ผู้ที่อยู่ข้างหลังจึงต้องพบกับ
ความเศร้าโศกเสียใจ วรรณกรรมกล่าวอ้างจึงเป็นสื่อในการระบายอารมณ์ความรู้สึกของ
สามีได้อย่างสมบูรณ์

วรรณกรรมกล่าวอ้างเรื่อง "หัวอกแนม่าย" ก็เป็นการระบายอารมณ์เศร้าโศก
และว่าหัวใจของภรรยาที่สามีเสียชีวิต ทั้งให้ภรรยาเป็นม่ายอยู่อย่างเดียวดาย
ดังคาบระพันซ์

แสนทุกข์โศก มะโนกังกัถ เหมื่อน-
หมากปาวยัค ถัดในหัวอก แสนวิตก
กัถอกแห่งชา เมื่อแสงเคื่อนเมิงส่อง เนื้อ
ผอการทั้งหลาย ออกบากูเจื้อ
ควาโกหน้อยไหลลง หัวอกแห่งน้อง
แตกเตนเป็นผง เมื่อแสงเคื่อนลง
อ่อนจายไปหน้า ผออุหนอกเหมย
ตกลงแกมฝ้า ไกซันเลยมาวัวขาว
เคื่อนแจ่งส่องใส ใจสันส่ตาน

เป็นทุกข์เหลือเกินรู้สึกอัดแน่นใจเหมือน
เอามะพร้าวทุกเข้าไปในอก ยิ่งวิตกกังวลกลัวใจ
เมื่อแสงจันทร์สามดวงส่องร่าง มดงกุ
ดวงดาวทั้งหลายที่ออกบาเรียงราย ดาว
ลูกไก่กำลังค่อยต่ำลง หัวอกของน้อง
แทบจะแตกเป็นผง เมื่อแสงจันทร์จาลับไป
คู่มอกที่ตกลงท่ามกลางกลุ่มเมฆ ไก่ขันถี่กระชั้น
พระจันทร์ส่องแสงนวลกระจ่าง ใจสันส่ตาน
คิดถึงสามีที่รัก นับแต่นี้เป็นต้นไป จะมีใคร

ก็ออกเจ้าผู้แฉ่ง ทั้งแกนี้เหย
 สืบโดยปายหน้า จักมีไฉนมาปากคัก
 เหมือนตัวบี๊เว้ายังมี มาตายละนอง
 ที่อมนหนองศรี ป้อแมอามี
 ซาบมาไกล ก้นตาวันหลวง
 ลงไปเท่าไร ลับคอยไปมีคณิก
 จักมีไฉนไหน มาอยู่เป็นมิตร
 นอนร่วมข้างกลางคืน เอาผ้า-
 หมคลุม เปียะจุ่มตึงผืน ในกลางคืน-
 เย็น สดอีกให้ เปื้อนผ้าแห้งหลาย
 ที่อยู่ไกล ๆ ไม่มีไฉนหาหน่วง
 จักเอาลูกหลาน มาเป็นเพื่อนปอง
 นบแปดคอกันทวยเอา วัชฺรล้าง-
 เตือนับ ขอกับตัวเขา ถึงไป-
 ทวยเอา แหมมันหื้อ เลยคักก้านค้อ
 กลับคืนเมื่อปอกปิก อยู่ในหอทอง-
 คนเกี้ยว...

“หัวอกแม่ม่าย” ของ คอกจำปา กลิ่นรวง

ภาพระพันร้างกันนี้เป็นสื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้ถึงความรู้สึกว่าเศร้าได้สวดคายของ
 ภรรยาที่สามีเสียชีวิตไปแล้ว ทั้งให้ภรรยามีชีวิตอยู่อย่างเงียบเหงา เกี้ยวกาย
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลากลางคืนที่เงียบสงัด “ดวงนอนร้องไห้ควยควาบเศร้าโศก
 ดังคาประพันว่า ‘เอาผ้าหมคลุม เปียะจุ่มตึงผืน ในกลางคืนเย็น สดอีกให้’
 บางครั้งตกควาบว่าเศร้าไปไกลถึงกับต้องไปขอลูกหลานมาเป็นเพื่อนเพื่อให้คลายเหงา

มาเอ๋ยปากหักทลายเหมือนควนที่ไร้ยังมีชีวิตอยู่
 ฝักจกน่องไป ทาให้น้องหม่อมหมองโศกเศร้า
 พลแม่ของพี่ก็ไม่วายเย็บเย็บเลย เมื่อ
 กระจันคดอยตาตงลับหูเขาไป ก้าวักแล้ว
 จะมีใครที่โหนดมาอยู่เป็นเพื่อนมานอนร่วมข้าง
 ตอนกลางคืน เอาผ้าหมคลุม ผ้าหมก็เปียก
 ชุ่มทั้งผืน ทั้งที่อากาศเย็น นอนร้องไห้
 เพื่อนบ้านทั้งหลายที่อยู่ไกล ๆ ไม่มีใคร
 มาหาน้องเลย ว่าจะเอาลูกหลานมาอยู่
 เป็นเพื่อนก็ทงไปตาควาบ บางครั้ง
 แม่ว่าจะไปตามองเขาก็กไม่โหนดมา เลยพูด
 ไม่ออก ทักงกตัมมาอยู่ใบห้องคนเกี้ยว

แต่พอแม่ของเล็กก็มีจะตามกลับเอาคืนไป ชีวิตของแม่มายจึงต้องพบกับความสะเทือนใจ
อย่างยิ่ง วรรณกรรมกล่าวหาได้ทำหน้าที่เป็นสื่อในการระบายอารมณ์ความรู้สึกของแม่มาย
ให้ผู้อื่นได้รับทราบ

การระบายอารมณ์ความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจจากการเสียชีวิตของบุคคลผู้เป็น
ที่รักในครอบครัวอีกเรื่องหนึ่ง เป็นความรู้สึกของน้องที่มีสาวล้มป่วยลงและเสียชีวิต
ในที่สุด ดังคำประพันธ์

สุดแสนวาลัย ยามไกลจากลับ
บ่มีคืนกลับ คับเสียงสังขาร
ที่สาวที่รัก เกยร่วมสมาน
อายุยาวนาน ฝ่า ยังโลกกว้าง
ร่วมโศกร่วมทุกข์ ยามสุขร่วมสร้าง
จวบมาถึงกาลสุดท้าย บาลมป่วยลง
ทรงหลายโรคหลาย ร่างกายบอบช้ำ
จากที่จากน้อง หบองใจนักหนา
หากมีบุญเกิดมาชาติหน้า
ได้รักร่วมกัน ผูกพันร่วมคล้า
ร่วมกรรมมารดาทั้งนี้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์มี
ที่ไหนลบลี้ กรรมนี้ไต่ทามา
โปรดสมดังจิต จิตปรารถนา
ขอกราบวันทา ถวายบังคมของ
ไหนถูกไหนก็ บ่มีรักของ ขอพี่จง-
ครองสุภพ สุขศิสาณดี สำนึกใจครบ
ยามจบกรรมเสียทางบุญ...

สุดแสนวาลัยยามที่สาวที่รักที่ดับสิ้น
สังขารจากไปอย่างไปวันกลับ พี่มีอายุ
ยาวนานอยู่ในโลกอันกว้างใหญ่ เกย
ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับจอมจนถึงวาระสุดท้าย
ที่พี่ล้มป่วยลง เพราะโรคภัยหลายโรค
จนร่างกายไม่สามารถต้านทานได้ พี่จึง
ต้องจากไปจากน้องไปอย่างน่าเศร้าใจยิ่งนัก
หากมีบุญเกิดมาชาติหน้าขอให้ได้เกิดมา
ร่วมพ่อแม่มีความรักใคร่ผูกพันกัน
เช่นนี้ลึก ขว้างศักดิ์สิทธิ์และกรรมดีที่พี่
ได้ทามาโปรดคลนให้สมดังความปรารถนา
ขอกราบไหว้บูชาให้พี่จงไปสุภพที่มีแต่
ความสุขสำราญเมื่อหมดสิ้นเวรกรรมแล้ว

"แด่สาวผู้ล่วงลับ" ของ พิมพ์ สันป่าข่อย

การประพันธ์ข้างต้นนี้กล่าวถึงความเศร้าโศกใจของนางเงาะสาวจากไป
อย่างไม่มีวันกลับ ด้วยความรักที่ความผูกพันที่ต่อเนื่องอย่างลึกซึ้งที่นางเงาะสาวจึงอธิบาย
ขอให้ชาติหน้าได้กลับมาเกิดร่วมมีความรักเดียวกันอีก ทั้งยังขอฝากไปถึงศักดิ์สิทธิ์
กุศลบุญญาที่ใดกระทำบาปทั้งหมดคิดบันดาลให้ดวงวิญญาณของพี่ไปสู่ภพภูมิที่พ้นแต่ความสุขด้วย

การระบายอารมณ์ความรู้สึกเศร้าโศก เสียใจที่ผู้เป็นที่รักภายในครอบครัว
ต้องเสียชีวิตลง ทำให้มองเห็นถึงความรักความผูกพันอันลึกซึ้งระหว่างสามีภรรยา และ
พี่น้องใครอย่างคิ๊ยะ

๒. ความรักระหว่างหนุ่มสาว การระบายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องเกี่ยวกับ
ความรักระหว่างหนุ่มสาวนี้ เป็นการระบายอารมณ์ความรู้สึกของชายหญิงที่ต้องพบกับ
ความว่าเหวออันเนื่องมาจากการขาดคนรักหรือคู่ครอง ความไม่ลงมือในความรัก
ตลอดจนการที่ตนเองสละพรากจากบุคคลผู้เป็นที่รัก ดังตัวอย่าง

ผมตัวคนเดียว แสนเปลี่ยนใจนัก
บ่มีคนฮัก มานอนร่วมหมอน
แสนทุกข์หัวใจ บ่ให้หลอกหลอน
ผมหาภูก่อน รวมชวนได้
หรือยังบ่เกิด กำเนิดทองใส
ยังเป็นลมไฟ คินหย้า หรืออยู่สวรรค์
บนชั้นโลกหล้า หรือว่านรก หมกไฟ
ยังบ่มาเกิด กัลเบิดจิตใจ
กรรมเลี้ยงไป บ่ได้เกิดสร้าง...

ผมตัวคนเดียว แผลาเปลี่ยนใจ
เหลือเกิน ไม่มีคนรักมานอนร่วมหมอน
หัวใจบ่ได้ความทุกข์จริง ๆ ผมหาคู่ครอง
ไปได้ หรือว่ายังไม่เกิด ยังเป็นลม
ไฟ คิน และหย้า หรืออยู่บนสวรรค์
ชั้นฟ้า หรือในนรก ยังไม่มาเกิดเพราะ
ยังไม่หมกกรรมจึงยังไปได้เกิดบ่

"อวยากมีเมีย" ของ สุรศักดิ์ พุททวงศ์

ตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นการระบายอารมณ์ความรู้สึกที่แปรปลิวใจเนื่องจาก
ขาดการรองรับ เมื่อเรื่อง "อภามีเมีย" ชี้ให้เห็นถึงความต้องการของผู้ชายไว้อย่างชัดเจน
ทั้งนี้เป็นผลมาจากการทบทวนจิตใจที่รักตนเอง และระดมรวมก้าวสำคัญพบา
เป็นเครื่องป้อนในการระบายอารมณ์ดังกล่าวให้ผู้รับทราบ

วรรณกรรมกล่าวเรื่อง "สาวผิวดำ" ก็เป็นการระบายอารมณ์ความรู้สึก
เกี่ยวกับความเศร้าใจอันเนื่องมาจากขาดคนรักเช่นกัน แต่เป็นความรู้สึกของหญิงสาว
กำลังประทับใจ

แสนว้าวรรณ เล่นนอนเงยบนนิค
ตัวน้องจันทรี วายไฉนสน
เกิดมาเป่แค้น พร้อมเป็น วาบ้าน
บ่งเห็นเพื่อนฝูง ตามรองความบ้าน
สีขาว เกลวามแต่ตัก บุ่มตัวกาบึง
หัวใจลาภ ะหันอื่นผูกนโก
บ่าวเค็มมาวาก ปอด่างจากหลาย
เที่ยวออกบ้านไป ควยกันเป็นเส้น
น้องสัญญาเสียง กังวักเง้เด่น
บ่เหลียวมาคูนองจัน นอยอกหมองใจ
จันทรีเจ็บใจ มาตักบั้นก้อมสินเปื่อง
น้องเอ็นปากตัก พังลักเงียมเสียง
บ่ตอบสาเนียง กาจันองเห็น
จันทรีบีบนี้เหย ปอดมองโศกเศร้า
หันฝูงจายเจ้าทอหวัด บางคืนนี้บ่า
หันจายเที่ยวลัด กายตักสองหน้าบึงไป
น้องหันบัด นึกว่าเป่บไย สงเสียง-

แสนว้าวรรณ เล่นนอนเงยบนนิค ตัวน้อง
จันทรีบีบไม่ไปชายโคสนใจ เกิดมาเป็นคน
เหมือนเขาชาวบ้าน น้องเห็นเพื่อนฝูง
ตามบ้านฉิวขาวสวยงามเหลือเกิน แต่ตัวน้อง
หัวใจลาภไม่มีใครเจบ หนู่มโศกหรือพอร้าง
มากบาย หากกับเค็มกวากมาบไปเป็นแถว
พอน้องสงเสียงให้ก็รีบวิ่งไป ไม่เหลียวมาคูน -
้อง จันทรีบีบหัวใจเศร้าหมองยิ่งนักที่ถูก
ตัดสัมพันธ์ น้องตะโกนทักทายก็รีบเงยเสียง
ไม่ตอบคำถามของน้องเลย จันทรีบีบนี้ต้อง
โศกเศร้าที่ถูกพวกผู้ชายรูปหล่อเขาทอดทิ้ง
บางคืนก็เห็นผู้ชายเกินถ่านเท้าไป น้องเห็น
ไม่ซัดคิดว่าเป็นใคร พอสงเสียงออกไปก็
รีบหนีออกจากบ้าน นึกไว้ในใจว่าจะพุดจา
กับพี่ชายคนรูปหล่อ น้องรีบเอาตะเกียง
มาจุดทิ้งไว้ คิดว่าพี่จะมาเที่ยวหาจันทรีบีบ
หวังจะได้พุดจารีบวิ่งออกมาจากในห้อง...

ออกไป พึ่งหืออกบ้าน นึกไวไบใจ แคว่ไฟไม้ไผ่มาห่านอง บาทอกทิ้งให้
 จักจากลาตัวกัน กับตัวจายงามนี้ให้ เปลาเมลิยว้างว่าง ภูวนองจันทร์ทิบ
 นองพึ่งเอาโกม มาตามละไว้ เป็นแมร้างเลยไมยองแนบข้าง
 นึกว่าตัวอ้ายจักบา แคว่หาจันทร์ทิบ
 หวังโคฟูจา ฝั่งนออกมา
 จากในผอทอง ... แคว่กัวจาย
 บหมายแวกออบ บาดะก้งกอนเปลาว่าง
 ฮูว่าตัวอึง จันทร์ทิบแมฮ้าง บายอม-
 แบนข้างเขอนาย...

"สาวผิกหวัง" ขวง นองจันทร์ทิบ

คำประพันธ์ข้างต้น กล่าวถึงความเศร้าโศกเสียใจ น้อยใจของหญิงสาวที่ขาด
 คู่ครอง โดยวรรณกรรมกล่าวถึงอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวว่า ปิสาเหตุมาจากการ
 ที่ไม่มีชายใจสขใจ แม้ว่าจะหุคตะเกียงทิ้งไว้เพื่อให้หนุ่ม ๆ ขึ้นมาหุคหุค แต่ก็ปรากฏว่า
 ไม่มีใครสนใจขึ้นมาเลย มีหน้าซ้ำเมื่อหญิงสาวเอื้อนเอ่ยวาจาหุคหุคหนุ่ม ๆ เหล่านั้น
 ก็พากันวิ่งหนีกันหมด เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความเสียใจ น้อยใจแก่หญิงสาวมาก ดัง
 ที่กล่าวว่า "น้อยอกหมองใจ จันทร์ทิบเจนล้า มาตักมันก้อมส่นเปียง" ในตอนท้าย
 หญิงสาวได้กล่าวถึงสาเหตุที่หนุ่ม ๆ กระชาเวนนี้ว่า แม้เพราะตนเป็นแม่มายนั้นเอง
 ทุกคนจึงรังเกียจไม่ยอมเป็นคู่ครอง ดังคำประพันธ์ว่า 'ฮูว่าตัวอึง จันทร์ทิบแมฮ้าง
 บายอมแนบข้างเขอนาย"

สิ่งที่น่าสังเกตในวรรณกรรมกล่าวอ้างเรื่องนี้ก็คือ วรรณกรรมได้เป็นสื่อสะท้อน
 ให้เห็นถึงประเพณีการแคว่สาวของหนุ่มสาวชาวล้านนาได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ชายหนุ่ม
 มักจะไปเที่ยวความบ้านของหญิงสาวในเวลากลางคืน โดยหญิงสาวจะหุคตะเกียงรอที่
 ห้องโถง หรือชานบ้านสำหรับเป็นสถานที่หุคหุคกัน การไปเที่ยวความบ้านของหญิงสาวนี้

นิยมไปกันเป็นกลุ่ม ๆ มากกว่าที่จะไปเพียงลำพัง ประเพณีการบอัสาวาปัจจุบันเลือน
ความนิยมไปมาก จะยังเหลืออยู่บ้างในท้องถิ่นชนบทที่ห่างไกลออกไปเท่านั้น

นอกจากความเข้าใจที่มีสาเหตุมาจากการชวาคณรักแล้ว สาเหตุที่สำคัญ
อีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความทุกข์ในเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาวก็คือ ความ
ไม่สมหวังในความรัก หรือความรักที่เจือปนแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังปรากฏในวรรณกรรม
คำว้าเรื่อง "แผลหัวใจของป้ายบรทม" ดังนี้

ชีวิตชีวา เกิดมาแสนเศร้า
เคยไถ่เลี้ยงเฝ้า สักเจ้าหลงไหล
เคียงนี้ตัวน้อง บ่เก๋หันใจ + เมื่อคู่-
ตัวจาย ก็ส่ายเกินแก่ อยากเขียน-
หัวใจ + ค้วยควายไม้สี มับบ-
เหลียวแล ห่องนั้น หาหัดตัวเฮา
มัวเมาหงส์จัน บ่เหลียวเงาอัน
ของตน เขานั้นรวยแต่
เฮาแยเพราะจัน เฮานี้ยังชน
ยังสนยังถือ เคียวนี้แฟนเฮา
เขาหันหลังหื้อ กบเขาเล้าคือ
หัวทิศ ทางตัวบรทม เคยมานั่งคิด
แต่งการปลดบออัน + ตัวเอง...

ชีวิตเกิดมาแสนเศร้า เคยไถ่เลี้ยงเฝ้า
รักเจ้าอย่างนางเฒ่า เคียวนี้ตัวน้อง
ไม่ได้เห็นใจ บ่ว่าจะรู้ตัว เขาก็ส่ายเกินแก่
อยากจะเขียนหัวใจกับควายที่มันไม่เหลียวแล
บ้างเลย ทำให้ตัวเรามาเมาเหลียวสโถย
ไม่เหลียวมองเงาของตน เขานั้นร่ำรวย
เหลือเกินเราแยเพราะจัน เก๋ก็ยังมั่งมี
ถือคิง (เฝ้ารักเขา) เคียวนี้แฟนเราเขา
หันหลังให้ กบเขาเล้าถือกันหัวทิศ
ตัวบรทมเลยบ่เงาเกิดแก่ความป่อยใจ
ตัวเอง

"แผลหัวใจของป้ายบรทม" เรื่อง บรทม ดินทราย

การระบายความทุกข์ของบรทมในกาประชันข้างต้นนี้ เป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้น
จากความรักที่ไม่สมหวัง เพราะความยากจน ซึ่งวรรณกรรมคำว้ากล่าวว้าว่า จะรู้ตัวก็
ส่ายเกินแก่ ดังนั้นจึงต้องรอกข้ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และวรรณกรรมคำว้าได้เป็น

สื่อในการบรรยายอารมณ์ดังกล่าว ดังคำประพันธ์ในตอนท้ายว่า "ทางตัวบรรทม
 เลายมาบังคิณ แก่งการปลอบอื่น ตัวเอง" ซึ่งแสดงให้เห็นบทบาทของวรรณกรรม
 คำว่าในการเป็นเครื่องมือบรรยายอารมณ์ความรู้สึกไว้อย่างชัดเจน

ความรักที่เกิดขึ้นแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ย่อมเป็นรักที่ไม่สมบูรณ์และสร้าง
 ความทุกข์ทรมานแก่ผู้อยู่ในภาวะดังกล่าวอย่างยิ่ง ดังที่ผู้แต่งบรรยายอารมณ์ความรู้สึก
 ไว้ว่า

สี่ห้องหัวใจ ใจทิ้งบ่รู้ เก็บอาว-
 มาดู ก็มีไผ บ่มีกนใจ ที่จจะ-
 หันควย ความมาวังในใจ แม่โยหน้า-
 ส่วย ของตัวจักตาคณนี้ ยังคิดถึงหา
 บ่จำนอจี่ โขบออกหัดไผตั้ง
 เต่าคักเงียบนิค ออกคืบใจขึ้น
 จับใส่บางวัน คาเกือบเป็นบ้า
 ออกสันขวัญบชวน เหมือนตายกว่าหน้า
 บ่มีชีวิตจิด อยู่ไหนก็เหงา
 เขาไหนก็กิด ตอนใจขึ้นเลยเซียว
 เมื่อนานมาแล้ว หัวอกเป็นเบี้ยว
 คายักขังเงย เป็นบ่พอหงา
 แสนจะขึ้นชม งามใจข้า
 จะตายวันใดบ่รู้ เพราะหลงรักจาย
 เจ้าสายกลิ้งกู ต่บ่หยอกกูเมา
 ตั้งแต่ครั้งนั้น ใจกาเงียบเหงา
 บ่มีบรรเทา ขากังปานวี่ นึกไว้ในใจ
 ฮักหนีสักนี้ ฮักกันใดแถมแล้ว...

สี่ห้องหัวใจไม่ปรีกรู้ เก็บออกมาพูด
 ก็ไม่มีใคร ใจบ่มีใครที่จะเห็นจวบ ความ
 จจริงในใจดวงดวงสีกาคณนี้ ยังคิดถึงแต่
 ไม่พูดออกมาให้ใครฟัง ใจแต่เงยเบี้ยว
 กวบหัวใจที่ตึงตั้ มีบางวันที่แทบจะบ้า
 ออกสันขวัญชวนเหมือนตายกว่าหน้า
 ไม่มีชีวิตจิด อยู่ไหนก็ขมขื่นที่ไหนก็คิด
 ตอนใจใจขึ้นเลยเซียว นานมาแล้ว
 หัวอกเป็นเบี้ยว เพราะการรักเขาข้างเดียว
 แก่เขาใจมองหน้า แสนจะขึ้นชมระทมใจ
 จะตายวันใดก็บ่รู้ เพราะไปหลงรักชาย
 ที่เขาพูดจาเข้าหยอกให้หลงรัก ตั้งแต่
 ครั้งนั้นใจกาก็เงียบเหงา ไปบรรเทา
 ลงเลยจนบัดนี้ นึกไว้ในใจว่าจะรัก
 เพียงแค่นี้ ไปรักใคร่อีกแล้ว

"ไผอยู่ในใจของไผ" ของ ลักดา เผลงฤทธิ์

ความจริงใบใจที่ปรากฏในวรรณกรรมคำว่าสำเริงปิติ การหลงรักผู้อื่น แต่เพียงฝ่ายเดียวซึ่งเป็นเรื่องที่ปวดร้าวทรมานมาก ความทุกข์ที่เกิดขึ้นลุ่มอยู่ในใจ จนแทบจะทำให้เสียสติหรือเหมือนกับตายไปแล้วที่เดียว ลึกลับ แดงๆ ซ้ำแล้วถึงสภาพจิตใจของตนเพื่อตกอยู่ในภาวะดังกล่าวว่า "ตัวเอกเป็นแล้ว" คือจิตใจร้อนรุ่มจนถึงเปลวไฟ และทำให้เวลาจนแทบจะถอนใจไม่ขึ้น

ความรักที่เกิดขึ้นแค่เพียงฝ่ายเดียวนั้น ไม่เพียงแต่จะสร้างความขมขื่นแก่ฝ่ายหญิงเท่านั้น ฝ่ายชายที่มีความรักเช่นนี้ก็ต้องเจ็บปวดไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ดังปรากฏในวรรณกรรมคำว่าเรื่อง "พอกันที" ซึ่งเป็นสื่อในการระบายอารมณ์ความรู้สึกของฝ่ายชาย ดังนี้

พอกันที ว่าคำว่าแต่ เจ็บกว่า-
ถูกแต่ กระหน่ำหัวใจ ปี่เจ็บครั้งนี้
ยิ่งกว่าครั้งไหน ป้ายแถมถึงอาย
ป็นองจาวบ้าน สูไปถึงไหน
อายผ่องสว่างนเปื้อนปอง ปี่เจ็บแสนใจ
โหมเป็นสอง เหลือนไฟเฝ้าต้องลมแรง
อายเจ็บครั้งนี้ มันปวดเหลือแสน
ยอนกว่าอีกแบ่ง เสียกเหงใจซ้ำ
พอกันที ที่ฮ้าม้า , ออย่าหวานคืนมา-
ปากตัก ฮักสกปรก ทอดรัก ๆ
ทำมาหลวงเลากรรม ว่าคนหลายคืน
ปล้วนปล้นหายหน จูบสังฆม
เปอะตบพวงหยอย ... ปอดักอเนอะ
บถาณมาย เรื่องที่ผายไป
เจ็บอายใจซ้ำ เจ็บแล้วขอจำ

เสกกันที่ดูจริง ๆ นะ เจ็บกว่าถูก
เสกนะ มาหัวใจ ที่เจ็บครั้งนี้ยิ่งกว่าครั้งไหน
แถมยังต้องอายพี่น้องชาวบ้านด้วย รู้ไป
ถึงไหนอายญาติพี่น้องเพื่อฝูง ที่เจ็บแสนใจ
จนร้องไห้แทบไม่ออก เหลือนไฟที่ห้องลมแรง
ที่เจ็บครั้งนี้มันปวดเหลือเกิน เพราะความรัก
ที่เสียกเหงใจซ้ำ พอกันทีรักๆ ออย่า
หวานกลับมากล้นกาย รักสกปรกตลอด ๆ
ทำมาใช้กรรมมาจนเจอน เว้นชาติคน
หลายคืน มีปี่จ้อหลายหน หลอกที่
ลงมโกลนตบในหนอง ... พอดักอเนอะ
ไม่ต้องมาเกี่ยวของ เรื่องที่ผานไปเจ็บอาย
ใจซ้ำ เจ็บแล้วขอจำ จาแล้วอยากจะทำ
หากไปมีกฏหมายบ้านเขื่อง จะฆ่าให้ตาย
ให้สูญพันธุ์ไปเลย กนที่ฮักความลำบาก

จ้าแล้วไฉนมา บ่เค็กกาญของรัฐ
 จักฆ่าที่อ้าย วายชีวาวับ
 หื้อกับชาตเสี้ยงสูงันท์ คนที่ลืมนึก
 เจอกวามสุขสันต์ ลวดหลงลืมความ
 ชุกชังก่อนนี้ ... เกินทางคนละสาย
 ไปคนละทิศ อย่าคิดว่าอ้ายหาญ
 ไปเสียหื้อป็น เจ้าคนไผ่สูง
 คนเนรคุณ บ่มีขอบหน้า ฯ ...

ไปพบความสุขแล้วเลยลืมความลำบากที่
 เคยพบมากอบ ... เกินทางคนละสาย
 ไปคนละทิศ อย่าคิดว่าตีหาญ ไปเสีย
 ให้พบเจ้าคนไผ่สูง คนเนรคุณที่ไม้ออบหน้า
 ที่ไม้ออบหน้า

"พอกันที" ของ น้อยวิจิตร อินทจักร

คาประชันข้างต้นนี้กล่าวถึงความเจ็บช้ำที่เกิดจากความรักในเรื่อ
 ความรัก ซึ่งวรรณกรรมกล่าวว่า เป็นความรักที่สกลประอาละเหือนกับการเล่นตลก
 ถือเป็นความรักที่หลงกวาง ความรักเช่นนี้สร้างความเจ็บช้ำและความโกรธแค้น
 อย่างแสนสาหัส หากไม่เกรงกลัวความผิดตามกฎหมายบ้านเมืองแล้ว จะฆ่าให้สูญพันธุ์
 ไปจากโลกนี้เลยก็เกี้ยว ในตอนท้ายเป็นการระบายอารมณ์โกรธแค้นอย่างเจ็บแสบ
 ด้วยการเรียกคนลืมนึกว่าเป็น "คนเนรคุณ" ถึงความระแวงว่า "ไปเสียหื้อป็น
 เจ้าคนไผ่สูง คนเนรคุณ บ่มีขอบหน้า" นับว่าวรรณกรรมคำฮ่ำเรื่อง "พอกันที"
 นี้มีบทบาทในการเป็นเครื่องมีระบายอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่ต้องประสบกับความผิดหวัง
 ในความรักได้เป็นอย่างดี

วรรณกรรมคำฮ่ำเรื่อง "คอยน้องปีกบ้านนา" ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่วรรณกรรม
 คำฮ่ำมีบทบาทในการระบายอารมณ์ความรู้สึกของชายหนุ่มที่หญิงคนรักหนีไปอยู่ใน
 เมืองหลวง หวังให้ชายหนุ่มกว่าคราญถึงด้วยความรักความอาลัยอย่างน่าสงสาร ดังคาประชัน

ยามสุริยา จัลาป่าไม้ หมูนก- พระอาทิตย์ลาลป่าไม้ไป ฝูงนก
 สดไส่ ปีกจากหากิน ตะวันตกดิน กลับจากหากิน เมื่อตะวันตกดินบรรดานก

ส่งเสียงกู่ร้อง ฝูงหนูปักขา
 นานาต่างร้อง ยังมีกู่ร้องกึ่งนั้น
 เหลียวออกทางนา เอกาเงินล้ำ
 คนขาวกอดังเป็นทิว ลมหนาวมาบัด
 บาใจความเรว นิวพรรณนา
 ลมมาถูกลง ยอดกอยูเขา
 ใจเหงาของ นาสะนาวรรักเงินล้ำ
 คนเกยฮักกัน เกิมวอนกอนนั้น
 ซ้ำหน้าปากข้างไปกรุง ปล่อยหื้อตัวนต
 มีมรสุม ไฟฮักมาดุม บวจะเป้นบ้า
 เคยอยู่จา ขวัญตานองหงา
 ซ้ำปายมาลาจากกลาย เกยส่งจกหมาย
 มาหาน้องไท มาหาเฝ้าจากอายไทรง
 น้องคิดดีแล้ว กาแปงหงส์
 ถึงลาปากง ดงไปอยู่ไท
 น้องลมแล้วกา ไอนาทองพวย
 เกยปลุกนอนายกอนนั้น ของน้อง เกยกิน
 ยูพินน้องจัน แกงหนอไม้หันยำเตา
 นาวริกหนอไม้ แกงป่าหนอเผา
 บ่เคียวแผ่นเฮา คงลืมหีบจ้อย...

ทั้งหลายที่ส่งเสียงร้องยังมีกู่ร้อง
 เหลียวมองกลางทุ่งนาดูเปล่าเปลี่ยว
 เหลือเกิน คนขาวเรียงรายเป็นทิวแถว
 ลมหนาวพัดมาทอประกายทำให้ใจว้าวหวว
 มองดูเขาแล้ววิทใจเหงาหงอย
 สูดเสบอวรณ์ถึงคนที่เคยรักกันมาแถมกอน
 บัดนี้สลับกันไปอยู่เมืองกรุง ปล่อยให้
 ตัวนต (ผู้แต่ง) มิไ่รักมาสู่บารุง
 วนแบบจะเป็นบ้า เคยคู่คยกับ
 ขวัญตาแตกคัยทองพวยจากัน เคยส่ง
 จกหวายถึงน้องที่รัก บัดนี้บ่องหนีจากพี่
 ไปไกล น่วงกิดกัณธหรือถึงไต่ลาจาก
 ปากงไปอยู่ต่างไ่ น้องลืมหีบหรือ
 ไรนาที่เคยปลุกไว้ ของพี่น้อง เกยกิน
 คือแกงหนอไม้ ยำเตา (เตา)
 นาวริกหนอไม้ แกงปลา หนอเผา
 เตี้ยวนี้แนบเรากงลืมหีบแล้ว

"กอย่น้องปักขานนา" ของ นพดล บานเคน

เรื่อง "กอย่น้องปักขานนา" กล่าวถึงบรรยากาศอันเจียมสงบของธรรมชาติใน
 ยามเย็นซึ่งชวนให้เกิดความเศร้าสรวบเปล่าเปลี่ยวใจ ทั้งนี้เพราะหญิงคนรักจากท้องนา
 ไปอยู่ในเมืองหลวง ปล่อยให้ชายหนุ่มต้องคร่ำครวญถึงด้วยความคิดอาลัยอาวรณ์อย่างน่าสงสาร

คำกล่าวในตอนที่ว่า น้องลืมแล้วกา ไสน่าทองหาย เกยมฐานอนายก่อนนั้น
ของน้อง เกยกิน ยูปิน้องจิ้น แก่งหน่อไม้ค่นยำเคา น้ำพริกหน่อไม้ แก่งป้า
หน่อเฒ่า ม่เคี้ยวแชนเฮา คงลืมเตี้ยจ้อย" นับเป็นคำกักพอคร่ากรวญถึงอดีตที่
แสดงความรักความผูกพันที่มีต่อกันได้เป็นอย่างดี

นอกจากจะหาหน้าที่เป็นเครื่องระบายอารมณ์ความรู้สึกของชายหนุ่มที่คร่ำครวญ
ถึงหญิงคนรักที่จากไปไกลแล้ว วรรณกรรมกาวสำยังมีหน้าที่เป็นเครื่องระบายอารมณ์ของ
ชายหนุ่มที่ปฏิบัติหน้าที่เพื่อประเทศชาติอยู่ตามชายแดนอีกด้วย ดังภาพประพันธ์

แสนโศกเอ๋ย วิทยุฯ น้อย
กว่าจากกองรวย แม่ดวงบุษย์
ชีวิตจิรัง ยังแกลโศกเศร้า
คิดถึงไพรสมรท กองกาไสข้าว
อยู่สวนกันมาแต่เป็น ความสุขทั้งใจ
มีไหมเก็บ มาผดสูนเสียง เณออิง
มาอยู่ไกลน้อง นัยใจเสียจริง
ก็คิดหาวนึง หัวไวยกอ้า
ความทุกคำใจ จายปอจะบ้า
หนาวใจวิทยุฯ เวนรำ เอนก็คิดถึงนา
น้ำตาฟูจ่า ม่มีเพื่อคแห่งเลยนาง
อยู่เวรตอนคึก มาจิกใจจาง
ฝนตกยอนกาง ทบาวเหลือจ่าไม้
ก็คิดถึงความหวัง หย้งมาโกให้
แสนสุขสบาย ม่หมีเกือคธอน
ไปไหนก็มี นารักชวน แอบตาม-

สมเสร์ราโศกาเหวใจยิ่งนัก จีชีวิต
อยู่มาได้ก็มีแต่ความโศกเศร้า คิดถึงป่าคง
สาयน้ำ แล-ไรนาที่อยู่รวมกันมานาน
ความสุขใจที่เกยมีกจับคู่กันไปนั้น
อยู่ไกลข้างน้ำข่อยใจเสียจริง คิดถึงน้อง
แล้วหัวใจแทบแตกสลาย ความทุกข์
ทิ่มแทงใจจนแทบจะบ้าหนาวใจยิ่งนัก
นอนคิดถึงน้องแล้วน้ เหาใจไม่มีเพื่อคแห่งเลย
อยู่เวรตอนคึก จิตใจข้างจืดจางเหลือเกิน
น้ำฝนที่ตกลงมาไหลยอนคางรินไปหนาวเย็น
เหลือเกิน ก็คิดถึงกางหลังแล้วอยากร้องไห้
แสนสุขสบายไม่เคือครวนเลย ไปไหนก็มี
ผู้หญิงแซ่ข้างแซ่ขอม แคมายคักเฝ้าไม
ข้างขึ้นชมเภาเฝ้า มาอยู่กลางป่าคงอัน
กว้างใหญ่

ผู้เฒ่าเฒ่า แคมมาเคียวนี้ ยังมาขึ้นชม
อยู่กลางพงทง ชายแดนป่ากว้าง...

"ทหารชายแดน" ของ สลา จรัส สุคใจ

คาบเกี่ยวกันข้างต้นเป็นการบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของทหารชายแดนที่อยู่ในป่าเขาอันหนาวเหน็บ สภาพแวดล้อมคงกล่าวประกอบกับการต้องพลัดพรากจากหญิงคนรัก และบ้านเกิดเมืองนอนมา ทำให้เกิดความรู้สึกเศร้าใจ ว่าเหว่ จนถึงกับต้องร้องไห้ ดังที่กล่าวว่า "ความทุกข์หัวใจ ว่ายบองจะบ้า หนาวาจิวิญญาใจเจ้า นอนก็คิดถึงหาน้ำตาฟูเจ้า บ่มีเหือกแห้งเลยนาง" การบรรยายอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวรรณกรรมคำอ้อในการเป็นเครื่องระบายอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างชัดเจน

3. การประกอบอาชีพ วรรณกรรมคำอ้อมีบทบาทในการเป็นเครื่องระบายอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากในการประกอบอาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีฐานะยากจน ความทุกข์ยากดังกล่าวเกิดจากการหางานหนักและประสบปัญหาในการประกอบอาชีพ ดังตัวอย่าง

แสนเวทนา เก็มบาบากแล้ว
กอยพังเตอะแก้ว แม่บับนหรี
เจิญพังดี ๆ พ่อสูงแม่เถา
ขามอนจักไซ ใผก็บ่มีได้เงินทอง
กอยพังเตอะน้อง ที่ซ่งหัวตอง
กานหาเงินทอง หากมีหว่ายจ่าน
เมื่อไปฮิหา ววกจงออกบ้าน
จนละเมียบานลูกน้อย คนใจมีเงิน
ยอมเป็นนายอ้อ ใจส่วยลูกจ้างทำงาน

แสนเวทนา จะขอเล่าเรื่องให้
น้องพัง เขิญพังเอาเด็กน้องคนที รวมทั้ง
ผู้เช่าผู้แก่ทั้งหลายควย ผมจะเล่าให้น้อง
พังเกี่ยวกับเรื่องความทุกข์ กับเราทั้งหลาย
ที่เกิดบ่านี้ใคร ๆ ก็บ่มีได้เงินทอง
พังไปเฝ้าบ่ยอดหญิงงาม เรื่องการหา
เงินนั้นมีหลายอย่าง เมื่อออกจากบ้านไป
ตามาหาเงินทั้ง เมียซึ่งกำลังท้องแก่และลูกน้อย
ไว้ข้างหลัง คนที่มีเงินยอมไ้เป็นนายร้อย

มาแสนโศกทุกข์ คนเราสงสาร
 กานหาสทางค์ หากมีวามเสี่ยง
 เมื่อไปรักษา เก็บขาใบเมี่ยง
 คุกสังขะเปียงเตาแก๊ว เก็บขาแมวสวน
 จนปอบแปะ เวาใจดวงอดมหาเงิน
 เอาหัวตากฟ้า เอาหน้าตากฝน
 เหมือนกันทุกคน เมื่อเราเก็บเมี่ยง
 สมองทุกใจ กวงหัยเสียเสี่ยง
 ป้ายคินบ่เปียงแฉะชา ผอกลอยผีตาย
 มาหักกว้างๆ ก็ยากจะขึ้นจอยวอย
 ผ่นชาแขงเปียงะ ตกลงสอย ๆ
 กันกะเจ็ดคอบ กนเป้อล-เมอ
 เป็ดลุกขึ้นมา ผัวแองผัวเหลอ
 คุกใจเบตเนอเจอนดา...

ไปใช้สอยลูกจ้างในการหาเงิน มา
 เสราโศกเสียใจยิ่งที่คนเราต้องทุกข์ยาก
 ในการหาเงินทอง เมื่อไปเก็บใบเมี่ยงนั้น
 ใจมีความทุกข์อะไรเทียบเท่าได้ เก็บ
 ใบเมี่ยงกลางสวนจนเกิดอะไรทำไมไหว
 แต่ก็ต้องหาเพื่อเงิน เอาหัวตากฟ้า
 เอาหน้าตากฝน ทุกคนต้องอยู่ในสภาพนี้
 เมื่อไปเก็บเมี่ยง ทุกข์ใจอะไร เช่นนี้
 ขาพื้นคินก็ไม้เรียบ มองดูคอบผีเท่านั้น
 ก็ลดคนลงไป ทางขึ้นโรคสุกเอี่ยม ผ่นก็
 แฉะตากฟ้า ๆ แฉะตากฝนปลั่งล้นลง
 เมื่องจามา หลอกลูกขึ้นมาแดงเดือด
 ทุกข์ใจยิ่งนัก

"ลาวฮ่าเก็บเมี่ยง" ของ อินทวัน ยอดแก้ว

จากตัวอย่างจ. เห็นได้อย่างชัดเจนว่าวรรณกรรมลาวฮ่าหาเงินที่บรรยายอารมณ์
 ความรู้สึกเสราโศกใจอันเนื่องมาจากการปัญหาในการประกอบอาชีพว่า ลาวหาเงินทอง
 นั้นเป็นสาเหตุให้ต้องพึ่งพาของตลอดจนภรรยาซึ่งกำลังตั้งครรภ์และลูกน้อยไว้ข้างหลัง
 ชีวิตลูกจ้างนั้นน่าเสราโศกยิ่ง เพราะต้องพลัดพรากจากผู้ที่รัก และการเก็บใบเมี่ยง
 ยังเป็นไปด้วยความลำบาก เพราะเมี่ยงเป็นพืชที่ขึ้นในที่สูง พื้นที่ไม่ราบเรียบ เมื่อฝนตก
 ก็อาจลื่นไถลวนไถ่รับยากเย็นได้ ชีวิตของคนงานรับจ้างเก็บใบเมี่ยงจึงเป็นไปดังคำประพันธ์
 ที่ว่า "เอาหัวตากฟ้า เอาหน้าตากฝน" ซึ่งวรรณกรรมลาวฮ่ามีบทบาทในการบรรยาย
 อารมณ์ความรู้สึกซึ่งเกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน

ปัญหาในการประกอบอาชีพซึ่งเป็นปัญหาที่พบอยู่เสมอในสังคมไทยก็คือ ปัญหา
การทำมาที่ตองเสียเวลาเวลาที่ในราคาแพง ปัญหาดังกล่าวสร้างความทุกข์ใจแก่ชาวนา
ที่ยากจนอย่างยิ่ง วรรณกรรมกล่าวสำคัญมีบทบาทเป็นเรื่องราวระบายความทุกข์ใจของ ชาวนา
ที่ประสบปัญหาดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน ดังคำประพันธ์

บ้าโนโอเอ หัวเขแตกม่วง
ต้งโป่งเกี่ยวกว้าง จาจากหัวใจ
บ้งจายยะโย บ้างก็มาแห่ง ปีกัดก็ตาย
หยังมาช่วยแซง ฝนตกเลยน้ำละ
เครื่องใจรั่วสอย ของนาหะ
ซำมาหักก้อมเป็นลาย ใจเพื่อเอากน้อย
เวียกเส้นเป็นสาย วันใดก็ตาย
ซาคไปเสียจาย แอกรายสองตัว
มันก็ตัวหนอย บ้างจายยะโยเสียแก้ว
ฝนตกเลย อันใจก็แกล้ว
บมีแก้วแสงไฟ ด้มเขนโศกตุก
ลาจากหัวใจ ยะของเป็นไป
บั้นเก็งบั้นข้าง ะนาของเขา
เหมือนเป็นลูกจ้าง ใจของบ่นมาบ้ง
หัวอกหัวใจ ปวแสนแตกม่วง
จนปอว่าค้นรำคาญ ด้บ้งจายมันเคอะ
เฮามันทุกผาน บสนทราน
ยะนาปลูกข้าว...

เสะยุ่ง เหิงก้งจนโซฮฮหัวแตก
ที่นั่นทุ่งโป่ง จาจากใจกันเสื่อเกิน
ไม่ทราบว่าจะดาอย่างไร น้ำก็แห้ง
ปีไหน ๆ ก็แล้ว ทาใจเป็นไปเช่นนี้
ฝนไม่ตกเลยวนน้ำแห่งซอก เครื่องมือ
เครื่องใจนะนาหะซำมาหักพังไม่ว่าขึ้นโค
หักพังไป มกสิ้น คุควายสองตัวมันก็ตัวเล็ก
ไม่รู้ว่าจะหาอย่างไ ฝนไม่ตก ทาอะไร
ไม่ไ้ผลเลย แสนทุกข์โศกลาจากหัวใจ
ทาของเขาไปเบงครึ่งกัน ด้นาของเขา
เหมือนเป็นลูกจ้าง ใจของนาบ่นมาไม่หยุด
หัวอกหัวใจจนแทบจะแตกสลาย จนรู้สึก
รำคาญ ด้บ้งจายมันเคอะ เรามันคนยาก
คนจน แดนทรานกับการทานาปลูกข้าว

‘ตุกยะนาบั้นเก็ง’ ของ ส.ว. บั้นคันจัว

ก. ระบายอารมณ์ความรู้สึกที่ได้รับจากความรู้สึกยากในการประกอบอาชีพ
ในตัวอย่างข้างต้นนี้เป็นความทุกข์ใจของชาวนาผู้ยากจนอันเกิดจากปัญหาในการหา
ซึ่งมีหลายประการคือ ฝนหรือน้ำแห้ง เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการหาเก็บเกี่ยวเพราะใช้
งานหนัก ภายที่ใช้ในการไถนาหัวเล็กไม่สามารถทำงานหนักได้ และที่สำคัญที่สุดก็คือ
การที่ต้องเสียค่าเช่านาในราคาแพง ที่เรียกว่า "ยมนาบั้งเก็ง" คือการเสียค่าเช่านา
โดยแบ่งผลผลิตที่ได้ครึ่งหนึ่งให้แก่เจ้าของที่นา ปัญหาเหล่านี้สร้างความลำบากใจแก่
ชาวนาอย่างยิ่ง วรรณกรรมกล่าวหาได้เปรียบเทียบชีวิตของชาวนาที่ตกอยู่ในสภาพดังกล่าวว่า
เป็นเหมือนลูกจ้าง เพราะไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่นาขึ้นค่าการหาบยังต้องอยู่ในความ
ควบคุมขอ / เจ้าของที่นาด้วย ยมนาของเขา เหมือนเป็นลูกว่า / เจ้าของบ่มมาบยัง
หัวอกหัวใจ บอแค้นแค้นมั่ง จัปอว่าอันราคาสูง และปัญหาต่าง ๆ ที่รุมล้อมเขามานี้
เองเป็นสาเหตุให้ชาวนาเกิดความทุกข์ทรมานเนื่องจากความยากจน ดังที่ประพันธ์ใน
ตอนท้ายว่า "ตายจากมันเตอ" เขามันทุกข์มาก แสงธรรมาน ยมนาปลุกข้าว
นี้ว่าวรรณกรรมกล่าวหาได้แสดงบทบาทเป็นเครื่องระบายความรู้สึกของชาวนาที่ท้อแท้
สิ้นหวังในชีวิตได้อย่างชัดเจน

วรรณกรรมกล่าวหาเรื่อง "คู่รักใจเพราะน้ำท่วม" ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เป็น
การระบายอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ว่างามระพันซ์

แสนโสกา น้ำตาอาบข้อย
อ่านวยม่อน้อย บ่อจ้ายไซจา
เป็น เรื่องความทุกข์ โสกเศร้าโสกา
ขอไรขอณา ที่เคยปลูกสร้าง
บว่าไผไหน เด็ดครอนหัวบ้าน
น้ำตาบอบงอาบข้อย ที่เคยปลูกฝัง
มันมีบ้น้อย วัฏฏ่น้ำท่วมจมไป
จักจะห้ามไว้ ก็สุดวิสัย ในดวงฤทัย

ความทุกข์โศกมีมากนัก น้ำตาอาบหน้า
ขอให้อ่านวย บ่อจ้ายไซจาเพราะ
เป็น เรื่องความทุกข์โศก บงกดูไรนาที่เคย
เพาะปลูก โสกาผู้ใดก็เกิดครวนทั้งนั้น
มีแต่ยาตาอาบหน้า ใจก็เหวี่ยงเพราะปลูก
จึงมีจำนวนมากถูกน้ำท่วม จะห้ามไม่ให้
น้ำท่วมก็สุดความสามารถ ในใจมีแต่
ความหม่นหมอง ฟุ้งงทั้งหลายทั้งที่อยู่

ปอหมองหม่นไหม้ ปีน้องทั้งหลาย
 บ้านเหนือบ้านใต้ เลือดครวกันใบตามัน
 เพราะว่าโครงการ สร้างอ่างเก็บน้ำ
 เป็นได้มาสร้างแม่ออน หัวอกทั้งกัด
 นอควงสมร โครงการแม่ออน
 เป็นได้งาทั้ง บัวที่สวน ฟ้าใต้บ้าน
 อยู่กันเฝ้ามาและนั่น แหม่สักสามปี
 จักเป็นทองน้ำ ก็เคยหวานกล้ำคานา
 บัดเดียวเดียวนี้ มีแม่น้ำคา ด้ไรคืนา
 เสียไปพร้อมเสียง บ้างไม้ตะเคียน
 ปอหมองหม่นเหม็นยิ่ง ก็ยากจากไป-
 ว่างคาย เพราะน้ำขึ้นมา จำเป็น-
 ยกย้าย จำเป็นทองผาญเงินจร...

บ้านเหนือและบ้านใต้ต่างใจกับความ
 เลือดครวกัน ทั้งนี้เพราะโครงการสร้างอ่าง
 เก็บน้ำ ได้มาสร้างที่มานแม่ออน
 ความทุกข์ขัดแย้งอยู่ในใจเพราะการตั้ง
 โครงการแม่ออน ฟ้าใต้ ที่สวน ที่บ้าน
 ซึ่งอยู่กันมาแต่เดิมนั้นภายในเวลาสามปี
 ก็กลายเป็ทองน้ำ ฟ้าใต้ที่เคยหวานกล้ำ
 คานา แหม่สักสามปี บัดเดียวเดียวนี้
 มีแม่น้ำคา ด้ไรคืนา คิดแล้วไม่อยากจะ
 ไปกินอีกเลย แต่เพราะน้ำเอ่อล้นขึ้นมา
 จึงจำเป็นต้องย้ายไปหาที่อยู่ใหม่

"ทุกข์ใจเพราะน้ำท่วม" ของ สิงห์ อนุ

การประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงความลำบากใจของชาวบ้านที่ว่าเป็นต้องย้ายถิ่นฐาน
 บ้านเรือนไปอยู่ในที่อื่น เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าว เป็นบริเวณที่น้ำจะท่วมถึง เมื่อสร้าง
 อ่างเก็บน้ำขึ้นภายในหมู่บ้าน วรรณกรรมกล่าวหาว่าได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องระบายความ
 เศร้าโศกเสียใจของผู้ที่ต้องจากทวงถิ่นที่ตนเคยอยู่มานาน ความรัก ความผูกพัน
 ในถิ่นเดิมและความเสียสละในเรือกสวนไร่นาที่จะต้องเสียหามา เพราะถูกน้ำท่วม เป็น
 สิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกเศร้าโศกเสียใจอย่างยิ่ง

ปัญหาฝนแล้งก็นับ เป็นปัญหาหนึ่งที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านชาวไร่ ซึ่ง
 ต้องการนำฝนในการประกอบอาชีพ วรรณกรรมกล่าวหาว่าได้เข้ามามีบทบาทเป็นเครื่อง
 ระบายอารมณ์ความรู้สึกของชาวไร่ชาวนาผู้เดือดร้อนไว เพราะปัญหาฝนแล้ง ดังกล่าวประพันธ์

สิงหาที่คาย กันยากจ้อย
 เป็นสันไควาเป็นของ ย่างเขากลางเคื่อน
 สิบสองแฉวนอง ก็หันหน้าฝนเลย
 เจ้าปิ่นายน้อง ออย่าไคปิงเคย
 มาจ้วยผมเลย เขียนสารค่าสร้อย
 ส่งให้อ่านวย เต๊วเล็กเต๊วหน้อย
 หื้อหายบรรเทาโศกทุกข์ หื้อเหวตา
 นัง ๆ ลูก ๆ ฮันทีนังวีนเป็นภา
 หนัใจมนุษย์ เขาถูกเขาหยัง
 ฮ่าไปดังวัน กังนี้จนเฮา ผมเป็น-
 คนเขียน อาววยปี่เจ้า อ่านออก-
 ดึงวันแต่ตัก ฮ่าฮื่อฮื่อ ไปสารพัด
 หัวฝนหยากอันลงมา...

"เฮาแดง" ของ เจ้าเก่า ห้วยทอง

กาประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการบรรยายอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับปัญหาผจญ
 ว่าจะช่วยให้ความทุกข์โศกที่ได้รับผ่อนคลายลง ดังกาประพันธ์ที่ว่า "ออย่าไคปิงเคย
 มาจ้วยผมเลย เขียนสารค่าสร้อย ส่งให้อ่านวย เต๊วเล็กเต๊วหน้อย
 หื้อหายบรรเทาโศกทุกข์" ทั้งยังยืนยันว่าจะบรรยายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องดังกล่าว
 โดยผ่านทางวรรณกรรมกาวฮ่าเพื่อให้ฝนตกอีกด้วย

นอกจากวรรณกรรมกาวฮ่าจะมีบทบาทเป็นเครื่องมือบรรยายอารมณ์ความรู้สึก
 ในเรื่องต่าง ๆ ทั้ง 3 เรื่องดังกล่าวมาแล้ว ยังมีการบรรยายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่อง
 อื่น ๆ เช่น ความทุกข์นานาประการในชีวิตมนุษย์ซึ่งไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงได้ ความทุกข์
 อันเนื่องมาจากความวุ่นวายและความคลุ้มคลั่งในความงามของธรรมชาติ เป็นต้น การบรรยาย
 อารมณ์ความรู้สึกในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นบทบาทดังกล่าวของวรรณกรรม
 กาวฮ่าได้อย่างชัดเจน ดังกาประพันธ์

สิงหาเหวเกินยากี้แล้ว เป็นอย่างไรหรือ
 ปิ่นอง ย่างเขากลางเคื่อนสิบสองแฉวนะ
 นองแท้ก็ไมเห็นฝนเลย พี่ว้างที่รักอย่าไค
 นิง เจอมาช่วยผมเขียนค่าสร้อยส่งให้อ่านวย
 ครั้งจะเล็กรั้งละนอย ให้นายบรรเทา
 ความทุกข์โศก ให้เหวตา นัง ๆ ลูก ๆ
 ร่อนที่นังฮื่อเป็นครั้งคราว เห็นใจมนุษย์
 ว่าเขาทุกข์อะไร ราวพันไปทุกวันตั้งแต่หนีไป
 จนแก่เฒ่า ผมเป็นคนเขียน ให้อ่านวย
 อ่านออก (อากาศ) ทุกวัน ว่าโรมันไป
 สารพัดให้ฝนตกลงมา

... ตูกร่ายทุกใจ ตั้งหนุ่มและเฒ่า
 ตูกมนุษย์เฒ่า โลกนี้ ปีก้าง ๆ กัน
 เพราะกรรมแต่งจี๋ บันดาล เกิดหื้อ
 เป็นไป บว่าตุพระ ขาววาสวีสัย
 ราววยป่านใด บตุกบัก็ตุกนอย
 ทานหญิงและชาย บทองละหอย
 อวยบคนเคี้ยว ว่าตุก จงระบายน-
 เสีย งาเคี้ยวเรื้องตุก หื้อมีอ้าย
 นวยทั้ง ลืมตุกเถาะนอง เรื่องเกา-
 ความหลัง เหมามาประพันธ์
 เป็นกาชอ้อมม ส่งอ้ายอานวย
 ชลเชื้อหม้อหอม เล่าสู่กันฟัง เสียบเถาะ...

ทุกกายทุกใจทั้งคนหนุ่มคนแก่
 ทุกข์ของมนุษย์ในโลกนี้มีต่าง ๆ กัน เพราะ
 กรรมบันดาลให้เป็นไป ไม่ว่าพระหรือ
 ขรवाल ราววยป่านใด ไม่ทุกข์มาก
 ก็ทุกข์น้อย ตามสติและชายไมทอง
 ละหอย อวยบคนเคี้ยวว่าทุกข์ จงระบายน
 ออกมาเสีย บว่าเกลี้ยเรื้องทุกข์ให้พ้ออานวย
 ฟัง จืมทุกข์เถาะนองเรื่องคาบเกา
 ความหลัง เหมามาประพันธ์เป็นคำขอสั้น ๆ
 ส่งพ้ออานวยใส่หม้อหอม เล่าสู่กันฟัง
 เสียบเถาะ

“ตุกรอวแปด” ของ หนานปะบาศะ

กาประพันธ์ข้างต้น เป็นการระบายความทุกข์ยากลำบากในการดำเนินชีวิตไว้ว่า
 มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะหนุ่มหรืออยู่ในสถานภาพใดก็ตาม ย่อมจะต้องพบกับความทุกข์ทั้งสิ้น
 แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดความทุกข์แล้วก็สามารถระบายหรือระบายออกมากว
 การแต่งคำราให้ผู้อื่นได้รับทราบความในใจ ดังที่ปรากฏในคอกท้ายว่า “เหมามาประพันธ์
 เป็นกาชอ้อมม ส่งอ้ายอานวย ชลเชื้อหม้อหอม เล่าสู่กันฟัง เสียบเถาะ”
 นับว่าวรรณกรรมกาบ่าได้มีบทบาทอย่างสำคัญในการเป็นเครื่องระบายอารมณ์ของคน
 ที่เกิดความทุกข์ใจได้เป็นอย่างดี

วรรณกรรมกาบ่าเรื่อง ‘ราสันจีวิศ’ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวรรณกรรม
 คำบ่าในการเป็นเครื่องมือระบายอารมณ์ความรู้สึกใ้ก่อบังชัดเจน ดังกาประพันธ์

โอ้พรหมลิขิต จี๊วิตของน้อง
 เกิดมาตาตอย คอยวาศนา เกิดมา-
 จ้าตนี้ มีแต่ปัญหา น้องเขาเกิดมา
 อารัพตาตวย มันเป็นเวรหยัง
 มาทำมอบหนอย ใ้แก่ระทม นังลิก
 เกิดมาบากจน ไ้ญาตืชาคมิตร
 มันเหมือนจี๊วิต เดียวกาย ...
 ขอยี้คเอาสาร ก้าวอ้านี้ละ มาปลอบ-
 ใจชา ตัวญิง ให้อคลายความเหงา
 บรรเทาแ่นจริง เป็นคี่พักพิง
 หัวใจน้องหล้า...

โอ้พรหมลิขิตจี๊วิตของน้องให้เกิดมา
 ตาตอยคอยวาศนา เกิดมาชาตนี้มีแต่ปัญหา
 น้องเกิดมาอารัพตาตอย มันเป็นเวรกรรม
 อะไรมาทำให้ตัวชามีแต่ความระทม เกิดมา
 ยากจนไ้ญาตืชาคมิตร เหมือนชี๊วิตเดี๊วกาย
 ... ขอยี้คเอาสารก้าวอ้านี้ปลอบใจตัวชา
 ให้อคลายความเหงา บรรเทาใ้แ่นจริง
 เป็นคี่พักพิงหัวใจของน้อง

"ราพันจี๊วิต" ของ กรีนวล ปินชัย

ตัวอย่างข้างบนกล่าวถึงความรู้สึกน้อยใจ เศร้าใจ ของผู้ที่มีฐานะยากจนว่า
 สาเหตุมาจากปัญหาในชีวิต ทั้งยังถูกญาติมิตรทอดทิ้งให้อยู่อย่างเดียวดาย
 เมื่อต้องอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึงต้องทุกข์ใจอย่างแสนสาหัส การประพันธ์ในตอนท้ายที่ว่า
 ขอยี้คเอาสาร ก้าวอ้านี้ละ มาปลอบใจชา ตัวญิง ให้อคลายความเหงา
 บรรเทาแ่นจริง เป็นคี่พักพิง หัวใจน้องหล้า" แสดงให้เห็นบทบาทของวรรณกรรม
 ก้าวอ้าได้อย่างชัดเจน นั่นคือ การเป็นเครื่องระบายอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลผู้ประสบ
 ความทุกข์ยากในชีวิต ซึ่งจะช่วยให้ความทุกข์ที่ทับถมอยู่ในใจผ่อนคลายลงได้

วรรณกรรมก้าวอ้าเรื่อง "ชมดาว" เป็นการระบายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่อง
 ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากเรื่องอื่น ๆ ข้างต้น คือ เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่ผูกพันในความงาม
 ของธรรมชาติ ถึงการประพันธ์

... เกตน์ชมดาว ปี่หลายเจ้าเล่า
 สยงคนเพื่อนข้างมนต์ชน ทองฟ้าคืนนี้
 ไม่มีเมฆฝน มีแต่สายลม พัดโชย-
 เค้าอัน เกตน์แก้วมนต์ชน บอยอม-
 เข้านาน เกตน์ทุ่งชมดาวบวเร้า
 คาววิจาดหลาย เป้าแหลมเป็นจัน
 จอนใจไถ่หนอยคาววี ... เสียงนก-
 เกาเหมย ป้อเฮยกะบ้า ฮองอยู่-
 กลางนาผวนไผะระ ังเสียง-
 เหมยตก เสียงดังปอก ๆ
 ที่ในสวนกล้วยแขวนา เค็ดนแจ่งแจ่นลำ
 งามทุ่งนาภา ทิวทิศทองนา
 เหมือนสวรรค์บนดิน...

"ชมดาว" ของ เกตน์แก้วมนต์ชน

การประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการเล่นหมูปี่คาว
 ที่เรียงรายเต็มท้องฟ้า พังเสียงน้ำค้างหยดลงบนใบหญ้า ที่เบกกลางเสียงร้องอันไพเราะ
 เพราะพิธีบวงสรวงหมูปี่คาวนาชนิด บรรยายกาศดังกล่าวนี้เองที่สร้างพูนนาให้เป็นสวรรค์น้อย ๆ
 วน "เกตน์แก้ว" และ "มนต์ชน" ไม่ยอมกลับเข้านาน เพราะที่ชมกับคามงามของ
 ธรรมชาติยามกาลีน

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคาวสำคัญที่มีบทบาทเป็นเครื่องระบายอารมณ์
 ความรู้สึก ว่าเป็นการระบายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องชีวิตครอบครัว ความรักระหว่าง
 หนุ่มสาว การประจบประแจง และอื่น ๆ

เกตน์ชมดาวซึ่งมีอยู่หลายชนิด เหลือ เกตน์
 สองคนกับ เพื่อนที่ชื่อมนต์ชน ทองฟ้าในคืนนี้
 ไม่มีเมฆฝน มีแต่สายลมที่พัดโชยมาเท่านั้น
 เกตน์แก้วเจ กษัตริย์จึงไม่ยอมเข้านาน
 เดินกลางทุ่งชมดาวสนุกยิ่งนัก คาวมี
 มากมายเปื้อนเกาะเปื้อนแนว ตั้งคาวลูกไก่
 คาววี (คาวพิค) ... เสียงนกฮูก
 นกกาเหว่า นก/เป่า ร้องอยู่กลางคืน
 มีเสียงไผะระ พังเสียงน้ำค้างตกดังปอก ๆ
 ในสวนกล้วยแขวนา กระฉับกระสะก้อง
 เหลือ เกตน์ทุ่งชมดาวไปทุกทิศ ทิวเขาเหมือน
 อยู่ในสวรรค์น้อย ๆ

การบรรยายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องชีวิตครอบครัว วรรณกรรมคำย่ำได้สะท้อนให้เห็นว่ามีสาเหตุมาจากการประสบปัญหาชีวิตครอบครัว ได้แก่ ปัญหาลูกสาวพร่ำพ่อ ปัญหาลูกหลงทิ้งพ่อแม่ ปัญหาชู้สาว และกรณีที่บุคคลในครอบครัวเสียชีวิต การบรรยายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาว มีสาเหตุมาจากการว่าเหว่เนื่องจากขาดความรักหรือคู่ครอง ความไม่สมหวังในความรัก ตลอดจนการ ถัดพรากจากบุคคลผู้เป็นที่รัก ส่วนการบรรยายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องการประกอบอาชีพ เป็นการบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของเกษตรกรที่ยากจนซึ่งประสบความทุกข์ยากในการประกอบอาชีพ นอกจากนี้วรรณกรรมคำย่ำยังนับพบว่าเป็นเรื่องบรรยายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องอื่น ๆ เช่น ความทุกข์ในชีวิตร่มร้อนที่ไม่มีผู้ให้หลักเลี้ยงให้ ความทุกข์อันเนื่องมาจากความยากจน และความทุกข์ในความงามของธรรมชาติ เป็นต้น การบรรยายอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลผู้ประสบเหตุการณ์ในเหตุการณ์ที่กล่าวมานี้ ทำให้มองเห็นบทบาทของวรรณกรรมคำย่ำในการเป็นเครื่องบรรยายอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างชัดเจน

ให้ความรู้แก่คนในสังคม

ความรู้ในที่นี้ หมายถึง สิ่งที่ช่วยพัฒนาบุคคลทั้ง ๖ ด้านปัญญาและการดำรงชีวิต อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงได้กล่าวถึงวรรณกรรมคำย่ำสะท้อนออกมาในลักษณะที่ทำให้คนหันมาทั้ง ๒ ด้านดังกล่าว คือ เป็นความรู้ทั้งด้าน และเพื่อความชัดเจนในการวิเคราะห์บทบาทในการให้ความรู้แก่คนในสังคมนี้ ผู้วิจัยจะแยกกล่าวเป็น ๒ ประเด็น คือ

1. ความรู้เกี่ยวกับประวัติและตำนาน
2. ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการประกอบอาชีพ

1. ความรู้เกี่ยวกับประวัติและตำนาน วรรณกรรมคำย่ำนับพบในการให้ความรู้แก่คนในสังคมความรู้เกี่ยวกับประวัติและตำนานหลายเรื่องทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติและตำนานเกี่ยวกับสถานที่ ประวัติและตำนานเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ ประวัติและ

ตำนานเกี่ยวกับประเพณีสงกรานต์ เช่น ประวัติศาสตร์ล้านนาไทยสมัยลี้ยุค
การประหารชีวิตเจ้าโทมด้วยดาบครั้งแรกของจังหวัดเชียงใหม่ ประวัติไปงมเรือน
ดาบดงหน่อกิ่ง ตามาเนชชาตุลาปางหลวง ประวัติพุทธาประพวงไว้มงคล ประวัติ
พระสิริวังหลาจารย์ ตามาเนชชาตุลาปางหลวง (พระนางงามเทวี) ประวัติและตำนาน
เกี่ยวกับประเพณีไม้ไผ่เมือง (ประเพณีสงกรานต์) ประเพณีทานสลากเมืองเหนือ
(ประเพณีสลากภัต) ตลอดจนความรู้อื่น ๆ เช่น ที่มาของคำว่า... เป็นต้น

ความรู้เกี่ยวกับ ประวัติและตำนานดังกล่าวข้างต้นนี้ บรรณกรรวบรวม
กล่าวถึงอย่างสังเขป แต่ทำให้ผู้อ่านผู้ซึ่งได้รับความรู้ในเรื่องนี้ ๆ ได้ดีพอสมควร
ในการนำเสนอขอบเขตดังกล่าว ผู้วิจัยได้มาเอาความรู้เหล่านี้ มาเรียบเรียงเป็น
ภาษารวบรวม โดยอาศัยอย่างคาประพันธ์บางตอนในวรรณกรรมกล่าวอ้างเรื่องนั้นประกอบ
ทั้งนี้เนื่องจากเนื้อหาบางวรรณกรรมกล่าวอ้างเรื่องเหล่านี้มีความยาวมาก ไม่สามารถนำ
มาแสดงได้หมดทั้งเรื่อง การนำเสนอความรู้เกี่ยวกับประวัติและตำนานนี้ กล่าวไปว่า
จำแนก ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
2. ประวัติและตำนานเกี่ยวกับสภาพ
3. ประวัติและตำนาน เกี่ยวกับบุคคลสำคัญ
4. ประวัติและตำนานเกี่ยวกับประเพณี

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ปรากฏใน
วรรณกรรมชาวลา ไคแก ประวัติศาสตร์ล้านนาไทย สมัยลี้ยุค และการประหารชีวิต
นักโทษด้วยดาบครั้งแรกของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก. ประวัติศาสตร์ล้านนาไทยสมัยลี้ยุค ของ จันจ่า สันป่าข่อย

นางจันแล้ว ก่อนที่เจ้าฟ้าชายแก้วจะครองเมือง อาณาจักรล้านนาขุนนางเพราะ
ขาดผู้ครองเมือง เมื่อภคธิดี้องจะยกทัพมาตีเชียงใหม่ต้องเสียเอกราชแก่พม่าไป
ผู้คนพากันหนีเข้าป่ากันหมด บ้านเมืองแห้งแล้ง จึงมีผลเสียแก่จิตใจความทุกข์ยากลำบาก

ไปทั่วแผ่นดินล้านนา ที่เมืองลำปางมีจรรยาปึงซึ่งรอบใจอาภวาทนสามารถจักกัษ
อันตรายของบ้านเมืองได้ จึงมีผู้กษัตริย์นามเป็นจกนวนนยาบ เพื่อความทราบไปถึง
เมืองจำปาศุณ ทางลำปางจึงตั้งท้าวหมากคโหภัยพิพัฒมาราม ภูมราชูปเฏฏกอาชป็นเสยชีวิต
ท้าวหมากคเป็นผู้มีจิตใจคโคโกง ได้ชมแห่งและกวาดต้อนไพร่พลจกจกนวยสินเจิบทอง
ไปหมก ประชาชนต่อม... สมกับ ความทุกข์แค้นสาหัส จึง... ถึงกับ... เมืองนี้ไปอยู่
เมืองอื่น แม้เป็นเวลาถึง 200 ปีกว่า จุลจักราช 1090 ท้าวหมากคก็ยกทัพมาตี
เมืองลำปางยึดเอาวัดจำปางหลวงเป็นที่มั่น ขณะนั้นมีสมณะรูปหนึ่งซึ่งอยู่ที่วัดสมมุ
อาสาจะคุมไพร่พลต่อต้านกองทัพของท้าวหมากค ต่อมาสมณะรูปนี้ได้เดินทางไปหา
พรานใหญ่นามว่าทิพช้าง เพื่อขอให้เป็นผู้นำในการรบครั้งนี้ ทิพช้างยินดียิ่งช่วยเหลือ
แต่ขอค่าจ้างว่าหากรบชนะจะ ต้องมอบตาแห่ง เจ้าเมืองให้แก่ตน เมื่อไปมีผู้ใด
ชักของ ทิพช้างจึงยกกำลังเข้าล้อมวัด ท้าวทิพช้างเองล่อไปคนพองนำเข้าไปในวัด
และใช้ปืนยิงท้าวหมากคสิ้นชีวิต แล้วกำลังของทิพช้างก็ได้เข้ายึดฐานฝายแพกลับไป
เสร็จแล้วจึงมีการป่าวประกาศให้ผู้คนที่ยกหนีซ่อนตัวอยู่กลับมายู่ในบ้านเมืองดังเดิม
ทิพช้างได้รับแต่งตั้งให้เป็น "สุรเวระไชย" และเป็นต้นตระกูลเจ้าเจ็ดคน
ครอบครองเมืองลำปางต่อมา ดังคำกระพันที่ว่า "ตาขุนไพร่นาย หรือร่วมหัวหน้า
ท่านทิพจักร ขุนพลเก่งกาจ ควรแบบพระยาอภัย" จึงได้กล่าวเพลง
สะเทือนใจเมืองลำปางไว้ว่า "ไท่ไท่ต่างดาวเกรงคุณ สุรเวระ งามไฉนบุญ
ขลุ่ยใหญ่ ก้าง กั้นเปื่องจะออน บวรเอออาจ ป้างลำเนาเลื่อมมธุรส
รวงโรยรา งามประทุม ยุคมีดผ้าบัวมล ประภาสีเรียบเกา เรืองเจ้าเจ็ดคน
ครอบครองมณฑล ป้ายเหนือเครือเหงา"

๒. การประหารชีวิตนักโทษด้วยดาบสมัยก่อน ครั้งแรกของ จ. เชียงใหม่
ของ เต ะปิงค์ชัย

เรื่องราวเกี่ยวกับการประหารชีวิตนักโทษด้วยดาบซึ่งเป็นครั้งแรกในจังหวัด
เชียงใหม่ ผู้แต่งกล่าวว่า เป็นเรื่องที่มีปรากฏในหนังสือตำนานเมืองเชียงใหม่ เนื้อความ
กล่าวว่า เมื่อทกลบปีมาแล้ว เมืองเชียงใหม่ยังไม่มีผู้คนมากมาย เว้นสมัยนี้ วันหนึ่ง

ประชาชนตื่นตื่นกับข่าวศาลเมืองเชียงใหม่ตัดสินประหารชีวิตนักโทษชาย จึงเป็น
 ท้องถิ่นอื่นแกมอาชีพอยู่กับเพื่อนที่เชียงใหม่ เขาหาผิดใจไม่ปรากฏชัด นับเป็น
 ครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของงานนาที่มีการประหารชีวิตนักโทษ วันที่มีการประหารนั้น
 หนังสือกล่าวไว้แต่เพียงว่าเป็นเวลาบ่าย ๒ โมงของวันหนึ่ง ประชาชนแตกตื่นกันไปดู
 อย่างมากมาย ผู้คุมได้นำนักโทษซึ่งมีใบตราวนถูกไว้อย่างแข็งแรงออกมาจากคุก นั่งใน
 เกวียนโดยมีพลทหาร 8 คน นั่งหน้าข้างไว้ ทุกคนแยกป็นกลุ่มกันอย่างแผ่หนา
 ส่วนเพศฆาตนั้นใส่กางเกงสะคอและเสื้อแขนสั้นสีแสด มีขบวนสวดกลองแต่เห็น
 ทุกคนในขบวนนั่งหมกม้วยเสื้อผ้าสีแสดเหมือนกันหมด ขบวนแห่มุ่งหน้าไปยังสุสานข้างศาลาน
 อันเป็นสถานที่ประหารนักโทษ ระหว่างทางมีผู้คนมาเฝ้าดูก็ เบื้องหน้า

ที่สุสานข้างศาลานทางรถไฟสร้างศาลาชั่วคราวไว้ ข้างศาลามีศาลเพียงตา
 สำหรับทำพิธีบวงสรวงเทพยดา กลางลานกว้างนั้นมีหลักปักอยู่ หักกับขอบลานทาง
 หักเหนือมีหลุมซึ่งขุดไว้ฝังศพ ผู้คุมสั่งให้นักโทษเดินจงกรม เกวียน ปรากฏว่านักโทษ
 ไม่สามารถทรงตัวได้ ผู้คุมจึงต้องช่วยกันพยุงขึ้นไปบนศาลา และจัดอาหารให้กิน
 อย่างครุฑประพริ้ง ต่อจากนั้นจึงนิมนต์พระมาเทศน์ เมื่อพระเทศน์เสร็จผู้คุมจึงพานักโทษ
 เดินเข้าสู่หลุมประหาร ถอดเครื่องพันธนาการออกทั้งหมดแล้วเหยียดไขว่ข้าง
 แล้วให้นักโทษนั่งลงเหยียดเท้าทั้งสองข้าง ก้มศีรษะลง เอาเชือกผูกคอตับเส้า ประนม
 มือค้ายคอกไปรูปเทียนไว้กลางอก ที่มีมือค้ายสายสิญจน์มัดไว้ เอาดินรูกูเพื่อไม่ให้
 ไถยีนเสียง เอาผ้าผูกตา เอาปูนแดงทาเครื่องหมายไว้ที่คายนก ปี่พาทย์ของกลาง
 บรรเลงเพลงเสียงโหยหวน เพฆะผาต 2 คน เดินไปที่ศาลเพียงตาทำพิธีบวงสรวง
 เทวดาอารักษ์ เสื้อเมืองผีเปื่อง พญาพรหม และแม่พระมาลี เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นพยาน
 รับรู้การประหารซึ่งทำไปตามหน้าที่ ทั้งยังช่วยคุ้มครองให้คนทั้งสองอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข
 เมื่อเสร็จพิธีปี่พาทย์ก็บรรเลงเสียงเปือกเย็น เพฆะผาตทั้งสองคนกราบไปตามจังหวะดนตรี
 เป่ากลองที่ศีรษะของนักโทษอันเป็นการสะกดจิตได้เอาไม้กลิ้ง จากนั้นจึงทดสอบจิตใจ
 ของนักโทษด้วยการกระทุ้งเท้าเสียงดัง ปรากฏว่านักโทษเฝ้าฟังใจมีอาการสะดุ้งสะเทือน

เพชรผาจึงรำคองไป เมื่อกระยะไค้ไค้แล้วเพชรผาคนที่หนึ่งไค้เง็กคายขึ้นพื้นสุดแรง
ทรงรอยบุบแดงที่หมางไว้ พัดแรงเดียวทอจากกระเด็น เจ็วพุ่งขึ้นสูงสองกอกเศษ
และสี่ระกระเด็นตกห่างจากตัวประมาณสองกอกเศษ ๆ จากนั้นเพชรผาคนที่สองจึง
ร่ายราเข้าไปหาศของน้ำโทษแล้วใช้ขวานตัดสันเท้าของศเพื่อได้โซ่ที่ผูกไว้หลุด
ออกจากข้อเท้า และใช้ดาบตัดเชือกที่มัดแขนติดกับหลักประหารออกเสีย จากนั้น
เจ้าหน้าที่จึงเข้าไปหาศไปยังหลุมที่ขุดเตรียมไว้ เป็นอันเสร็จสิ้นการประหารนักโทษ
ด้วยดาบ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของจังหวัดเชียงใหม่

2. ประวัติและตำนานเกี่ยวกับสถานที่

ก. ประวัติโบงน้ำร้อนตำบลออนเหนือ ของ เมืองมาอินปัน ขัตติราช

ประวัติของโบงน้ำร้อนตำบลออนเหนือมีว่า นานมาแล้วที่ถ้ำเปื่องออนมี

พระฤาษี 4 คน อาศัยอยู่ด้วยมือชื่อ "กุมาร..." และปียาชนิดต่าง ๆ มากมาย
ต่อมาเมื่อพระฤาษีขึ้นชีวิต กุมาร...จึงไค้เป็นคโมแทนพระฤาษีสืบต่อกัน เว้นกระทั่ง
สืบชีวิตลง หิงยาเกคือเกิดอยู่ภายในถ้ำซึ่งมีคสนธิ พระองค์จึงไม่เก็บเข้ามาไว้
ที่อุณหภูมิลดไปเรื่อยไปทุกทีถ้ำนั้นจึงบังเกิดเป็นน้ำทิพย์อยู่ตามถ้ำต่าง ๆ เป็น
บ่อน้อยใหญ่ มีน้ำเคือควแคว้นพุ่งขึ้นเป็นสาย เพราะฤทธิ์ของยา เป็นที่น้ำอถักรรย์ยิ่งนัก
คนที่พบเห็นจึงเรียกว่า "โบงร้อน" ดังคำประพันธ์ว่า เพราะเกษะวัง ปิตย เก่งเจ้า
เป็นเปลวเคือคขึ้นเสียงาง บด ๆ บัก ๆ บุกอถักรรย์ หิง ๆ หิง ๆ
เป็นคว้นสงปน ส่วคนทั้งหลาย บรูบายสน เขามนียบวอนน้อย คนโกโบเห็น
ก็ว่าโป่งฮอน "ถูกใหญ่หนอยฮิงจาย" มีผู้นำเบ็ดโกหนุ่มาไปนำบลวอวกที่นั่น เรือนนั้น
หากนำสัตว์มีชีวิตไปแช่ในน้ำจะไม่รู้คหรือเปือยเลย แต่ถ้ำของที่ไม่มีชีวิตไปต้มจะสุก

ข. ตำนานพระธาตุลำปางหลวง ของ น. เมืองลำปาง

ตำนานกล่าวว่า เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ได้ 25 ปี พระประทับอยู่ที่ป่าเขตรวัน
ตอนใกล้รุ่งของกวันหนึ่งพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า เมื่อพระองค์มีพระชนมายุครบ
80 พรรษาภาวะเสถียรปริพพาน พระบรมธาตุของพระองค์ก็ว่า เป็นที่เคารพสักการะของ

เหล่าเทพยดาและมนุษย์สืบต่อไป สถานที่แห่งใดเหมาะสมที่จะบรรจุพระบรมธาตุพระองค์
จะเสด็จไปหานายไว้ เอนาเมื่อออกพรรษาที่เสด็จมาพระเกรงผู้ใหญ่มีพระอาณัติ
เป็นต้น เดินทางมาถึงบ้าน "ลำปะเท่" พระพุทธรูปองค์ประทับอยู่บนยอดคอก มีลวักคนหนึ่ง
ชื่อ "ลวักวายน" มาพบเข้าก็เลื่อมใสจึงเอาอาหาร น้ำดื่ม และผลไม้มาถวาย
หลังจากพระพุทธรูปเสวยน้ำดื่มแล้ว ทรงเอากระบอกไม้ไผ่ลงบนพื้นแล้วทรงทำนายว่า
ต่อไปในอนาคตสถานที่แห่งนี้จะเจริญรุ่งเรือง จะเป็นที่ตั้งของเมืองลาปางหลวง
พระอาณัติและเทพยดาทั้งหลายอันมีพระอินทร์ เป็นต้น ก็ได้ช่วยให้พระพุทธรูปทรงวาง
รากฐานพระพุทธรูปสาธุให้เจริญรุ่งเรืองในสถานที่แห่งนี้ พระพุทธรูปทรงดูพระเศียร
ได้เส้นพระเกศา ๑ พระองค์ พระอาณัติจึงเอาพระเกศานั้นมาขบเกลาะเอาขี้เกศา ๆ ได้
เอาพระเกศาบรรจุในกลองทองคำ พระอินทร์ให้พระเวสสุวรรณขุดหลุมสำหรับบรรจุ
พระเกศา ขุดเอาขี้เกศาและกันทั้งหลายก็เอาทองคำบรรจุในหลุมด้วยเพื่อเป็นการบูชา
หลังจากนั้นพระอินทร์ก็กลบหลุมแล้วกวพระเจดีย์ขึ้น หลุมเก็บ รุ่งเรืองทองคำนั้น พระพุทธรูป
ตรัสว่าหลังจากที่พระองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้วเป็นเวลา 280 ปี จะมีพระเถระ
2 องค์ นำพระธาตุมาบรรจุที่แห่งนี้ พระเถระชื่อ "กัสสโป" จะนำพระธาตุส่วนหน้าผาก
และพื้นก้นขวา ส่วนพระเถระชื่อ "เมฆิยา" จะนำพระธาตุส่วนก้นทั้งด้านหน้าและ
ด้านหลังมาบรรจุ และสถานที่นี้จะเป็นที่ประดิษฐานพระเจดีย์ เป็นที่เจริญสืบต่อไป
พระพุทธรูปโปรดให้เอาไม้ที่ลวักวายนใช้ขอบบ่มไว้มาถวายกับเขาไว้เป็น
เครื่องหมายว่า ตราบใดที่พระเจดีย์ยังตั้งมั่นคงอยู่ไม้แก่นนี้จะไม่ผุพัง

ตำนานพระธาตุลำปางหลวงที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เนื้อความยังไม่จบ เพราะในตอนท้าย
ผู้แต่งกล่าวไว้ ยังมีตอนหน้า แต่ต้นฉบับสูญหายไป

3. ประวัติพระตำหนักเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ

ก. ประวัติญาพรหมโวหาร ของ ขอนแก่นทองเคา

ญาพรหมโวหาร เป็นบุตรของนาง เมืองมาเมืองจันทร์เพ็ง บ้านอยู่ใกล้วัดไทยใต้
คำวังธรรม แคว้นเมืองมานครมีเชื้อสายอยู่ในตระกูลเจ้า เจ้าคนหนึ่งตระกูลคือพระยา
สุรฤทธิไชยสงคราม ญาพรหมโวหารเกิดเมื่อ พ.ศ. 2345 ปีฉลู เปรตตั้งชื่อว่า

"พรหมมินทร์" ป็นน้องชายร่วมบิดามารดาเดียวกันกับคนหัวนี้ชื่อ "บุญยง" เด็กชายพรหมมินทร์ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดกว่าเด็กวัยเดียวกัน บิดามารดารู้ว่าไปฝากกับครูบาอุปนันท์ที่วัดสิงห์ชัย ในจังหวัดลำปาง เด็กชายพรหมมินทร์ได้ศึกษาเล่าเรียนอักษรล้านนาจนสามารถท่องจำได้หมด และเรียนสวดมนต์ ท้าวตรีเพื่อเตรียมบวชเป็นสามเณร

ครั้งเด็กชาย พรหมมินทร์เรียนจบ ครูบาอุปนันท์ก็ได้เรียกเก็บเมืองมาและนางจันทร์เป็งเข้าไปพบเมื่อเวลาฤกษ์ยามเตรียมบวชเด็กชายพรหมมินทร์ เมื่อกำหนดวันได้แล้ว "สว" เมืองมาและนางจันทร์เป็งจึงไม่บอกกล่าวแก่เพื่อนบ้านทั้ง คลายได้มาช่วยในงาน ซึ่งเรียกว่า "ปอยน้อย" งานบวชสามเณรพรหมมินทร์มีเพื่อนบ้านมาช่วยงานกันอย่างพร้อมเพรียง บรรดาญาติเป็นไปอย่างสนุกสนานครึกครื้น

ต่อมาเมื่อสามเณรพรหมมินทร์มีอายุครบ 20 ปี จึงได้อุปสมบทเป็น "พระภิกษุ" อยู่ที่วัดสิงห์ชัยได้ ๑ พรรษา ครูบาอุปนันท์จึงพาพระภิกษุพรหมมินทร์ไปฝากไว้กับครูบาปิ่นตาที่วัดสุกกี้เข้าหมื่น ซึ่งปัจจุบันคือโรงเรียนเมตตาภิทยา ในวัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ที่วัดสุกกี้เข้าหมื่นนี้เองพระภิกษุพรหมมินทร์ได้เอาเริ่มวิชาต่าง ๆ จนเชี่ยวชาญ เช่น ทาราเวทมนตร์คาถา ทาราโหราศาสตร์ ท้าวอุ้งช้างง่า เป็นต้น

พระภิกษุพรหมมินทร์อยู่ที่วัดสุกกี้เข้าหมื่น ๓ ปีจึงได้กลับไปวัดสิงห์ชัยที่จังหวัดลำปางเพื่อติดตามบิดาครูบาอุปนันท์ แต่อยู่ได้ไม่นานก็เกิดอาการสติปัญญาบกพร่องตามค้นหาแผนลัญจิมให้เราร้อนอยู่ตลอดเวลา พระภิกษุพรหมมินทร์ได้ขอลาสิกขาบวชครูบาอุปนันท์หลายครั้งแต่ก็ถูกยับยั้งไว้ทุกครั้ง โดยอ้างเหตุผลว่าหากสึกไปแล้วจะต้องไปเป็นทหารต่อสู้กับข้าศึกศัตรูอันเป็นอันตรายต่อชีวิต "จะกำบังเข้ม พระภิกษุก็ได้ช่วยอันสิ่งสงวนญาติโยม แพบครูบาอุปนันท์ที่ชราภาพมากแล้ว พระภิกษุพรหมมินทร์จำต้องครองผ้าเหลืองอยู่ต่อไปทั้ง ๆ ที่ไม่เต็มใจนัก ช่วงเวลานี้เองจึงแต่คำว่า "โศกสีก" ซึ่งเป็นถ้อยบรรยายความในใจที่อยากจะสึก และในที่สุดเมื่อทนไม่ได้แล้วพระภิกษุพรหมมินทร์ก็ลาสิกขาไปบวช เพื่อบอกกล่าวแก่บิดามารดา เมื่อได้บวชเรียบร้อยแล้ว ครูบาอุปนันท์จึงอนุญาต โดยกล่าวว่า เป็นเรื่องที่ห้ามกับไม่ได้ ความพยามนี้ เพื่อสีกออกมาแล้วชาวบ้านต่างพากันเรียกว่า "หนานพรหมมินทร์"

ประวัติของพระพรหมโฆหารกวีเอกของล้านนาก็ยังไม่จบบริบูรณ์เพราะใน
 ก่อนหายผู้แต่งกลาาายังมีเรื่องหน้า แต่ฉบับนี้สูญหายไป

ข. ประวัติย่อของพระศรีมังคลาจารย์ ของ กิตติลลนา

พระศรีมังคลาจารย์กับราชครูของล้านนาได้บรรพชาไปเป็นเวลา 400 กว่าปีแล้ว
 ประวัติของท่านไมทราบแน่ชัดว่าท่านเป็นลูกเต้าเหล่าใคร และเกิดในตระกูลใด เรื่องราว
 ของท่านที่ปรากฏในตอนหัวของคัมภีร์มังคลัตถที่ปรากฏแต่เพียงว่า เติบโตมาอยู่ที่
 วัดป่าแดงหลวง เป็นศิษย์ของคณะสงฆ์สังฆล (คณะสงฆ์สังฆลสังฆการี) ท่านได้ศึกษา
 เเล่เรียนพระไตรปิฎกจนมีความรู้แตกฉาน รวมทั้งภาษาบาลีสันสกฤต และการวิปัสสนา
 ต่อมาท่านได้แยกไปตั้งสำนักใหม่ชื่อ ตาหนักสวนขวัญ ห่างจากกุเมืองเชียงใหม่ 100 เส้น
 กับทริยวงศ์ล้านนาในสมัยนั้นคือพระเมืองแก้วทรง เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก และที่วัดนี้เอง
 ท่านได้แต่งคัมภีร์เวสสันดรที่ปนี จักรวาลที่ปนี ฎีกาสังขยา ตั้งแต่ พ.ศ. 2060 เสร็จ
 บริบูรณ์ในปี พ.ศ. 2063 และอีกคัมภีร์หนึ่งที่ท่านได้แต่ง ได้โดยขยายความจากบทกลสุตร
 คือคัมภีร์มังคลัตถที่ปนี จำนวน 38 บท แบ่งเป็น 28 กัณฑ์ โดยวางลงบนใบลาน คัมภีร์นี้
 ปัจจุบันใช้เรียนในหลักสูตรบาลี ซึ่งผู้ที่จบหลักสูตรนี้จะได้เป็น "มหา" ปัจจุบันท่านักสวนขวัญ
 ที่ท่านสร้างไว้เป็นเวลา 600 กว่าปีได้พังทลายไปตามกาลเวลา คณะศรัทธาทั้งหลาย
 จึงได้ช่วยกันพัฒนาให้มีสภาพคงเดิม พระศรีมังคลาจารย์ได้ประกอบคุณงามความดีไว้มากมาย
 เมื่อท่านจากโลกนี้ไปแล้วชนรุ่นหลังต่างรำลึกถึงคุณงามความดีของท่านและได้มีผู้สร้าง
 รูปท่านไว้เคารพบูชาถึง 3 แห่ง คือ ที่วัดอุ่มคุด ที่เมืองเวียงจันทน์ สิบสองจุไทย และที่ตาหนัก
 สวนขวัญ เมื่อถึงฤดูสอบของทุกปีนักเรียนที่เรียนบาลีทุกคนจะพากันไปกราบไหว้เพื่อขอพร
 จากท่าน

ค. ท่านนางเจ้าแม่ปลายสุล (พระนางงามเทวี) ของ กำราช จินดาหลวง

ท่านนางเลาวา เป็นสองพี่น้องสาวปลายมาแล้ว พระนางงามเทวีผู้ยี่สิบโงมงามได้
 เสกจากเมืองละโว้มาอยู่ที่เมืองศรีบุญชัย คือ จังหวัดลำพูนในปัจจุบัน ส่วนเมืองเชียงใหม่
 ในสมัยนั้นมีขุนหลวงมะลังกะครอบครองอยู่ ขุนหลวงมะลังจะเป็นผู้มีพลกำลังมาก มี
 สะเหนา (หอก) เป็นอาวุธคู่มือจะสามารถพุ่งสะเหนาไปได้ไกลถึงร้อยโยชน์พันโยชน์

ขุนหลวงมะลังก็มีความประสงค์จะได้พระนางจามเทวีมาเป็นมเหสี จึงส่งคนเฝ้า
จากหอค้อยสุเทพในเมืองเชียงใหม่ไปทูลในใจกลางเมืองลาพูน พระนางจามเทวี
ตกใจกลัวจึงรีบตอบรับ แต่มีข้อแม้ว่าขอให้ขุนหลวงมะลังก็พ่วงสะเทนนำไปด้วยอีกหนึ่ง
แล้วพระนางจามเทวีก็เอาใบพลูซึ่งนำไปเช็ดสีกายระเบศของผู้หญิง แล้วมาทาเป็นหมาก
ให้ขุนหลวงมะลังก็ เพื่อดูขุนหลวงมะลังก็เคี้ยวหมากนั้นแล้วจะกำจ้งก็ถลอกลง เปื้อนมาก
จนไม่สามารถพ่วงสะเทนนำไปถึงเมืองลาพูนได้ จึงไม่ให้พระนางจามเทวีมาเป็นมเหสี
ดังคำประพันธ์ว่า "ขุนมะลังก็ กำลังถลอกเลย ปล่อยปากบ่นเรื่อย ชน นักรัชมกเสี้ยม
เลยบ่ไค้นาง เกรี้ยวเนื้อเกลี้ยง นานแป้นเมียแพง รามแคว้น"

4. ประวัติและตำนานเกี่ยวกับประเพณี

ก. ประเพณีปีใหม่เมือง (ประเพณีสงกรานต์) แขวง ฉะการ จันทบูรณ์

ความเป็นมาของประเพณีสงกรานต์นี้มีตำนานเล่าว่า ปู่ตายคนคนหนึ่งชื่อ
"ธรรมบาล" เป็นผู้ป็นสติปัญญาเฉลียวฉลาดจนเป็นที่เลื่องลือไปทั่ว "ท้าวภิลพรหม"
ทราบข่าวก็อยากทดสอบว่าธรรมบาลจะมีความสามารถจริงดังที่ร่ำลือกันหรือไม่ จึง
เสด็จมายัง เมืองมณุษย์ เพื่อตั้งปัญหาตามธรรมเนียม พร้อมทั้งกำหนดให้ธรรมบาลตอบ
ภายใน 7 วัน หากตอบไม่ได้จะถูกตัดศีรษะ แต่ตามธรรมเนียมตอบได้ท้าวภิลพรหมก็จะ
ตัดศีรษะตนเอง ปัญหาที่ว่า ตอนเช้า กลางวัน และเย็น ราศีของมนุษย์อยู่ที่ใด เมื่อ
เวลาผ่านไปไ้ 6 วัน ธรรมบาลก็ยังไม่สามารถตอบปัญหาได้ จึงเดินเข้าไปในป่า
แล้วนอนพักใต้ต้นตาล เหาคาส่งสารจึงแปลงเป็นนกอินทรีสองตัว ตัวหนึ่งพูดคุยกันถึง เรื่อง
อาหารที่จะไ้ไ้ในไร่รุ่งขึ้น อาหารนั้นคือเนื้อของธรรมบาลนั่นเอง เพราะเมื่อ
ธรรมบาลตอบปัญหาไม่ได้ก็ถูกฆ่า แล้วนกอินทรีสองตัว ตัวหนึ่งก็พูดถึงปัญหาของ
ท้าวภิลพรหม ฟอนกไ้กล่าววว่า ตอนเช้าราศีของมนุษย์อยู่ที่ไหน กลางวันอยู่ที่ใด
กลางคืนอยู่ที่ไหน ธรรมบาลได้ยินดังนั้นก็ตั้งใจรีบเดินทางออกบงจากป่า เมื่อถึงวันที่
นัดหมาย ท้าวภิลพรหมก็บารอฟังคำตอบปรากฏว่า ธรรมบาลสามารถตอบปัญหาได้
ถูกต้อง ท้าวภิลพรหมจึงทำตามสัญญาคือตัดศีรษะของตน แต่มีปัญหาวว่า ศีรษะที่ถูกตัดนั้น

จะนำไปทิ้งที่ไหนไม่ได้ ถ้าทิ้งลงแม่น้ำจะแห้ง ทิ้งไว้ก็กลัวอาพาธเสีย ก็จะกับแสง
เกิดความร้อนไปทั่วจักรวาล ทิ้งในโลกมนุษย์ก็จะเกิดไฟไหม้ ในที่สุดชาวนิลพรมจึง
ให้ธิดาทั้ง 7 นาง เอาพานมารองรับเศียรของตน พร้อมทั้งสั่งว่า เมื่อพระอาทิตย์
โคจรเข้าสู่ราศีเมษในวันที่ 13 เมษายนของทุก ๆ ปี ให้ธิดาทั้ง 7 ผัดเปลี่ยนกัน
เอาเศียรของตนแท้ไปรอง ๆ จักรวาล ขยวนแห่ง ประกอบไปด้วยเหวดคา นาค
ครุฑ และให้ถือเป็นธรรมเนียมว่า สังขารของมนุษย์โคลงพ่นไปอีก 1 ปีแล้ว

ข. ประเพณีทานสลากเมืองเหนือ (ประเพณีสลากภัต) ของ พ่อหนานเต
ณ ปากกล้วย

มีเรื่องเล่าว่า ในครั้งพุทธกาล พระพุทธองค์เสด็จจากเขมรมาพักที่ภูเขาวชิร
พร้อมด้วยพระสงฆ์ 500 รูป เพื่อบิณฑบาตโมรคัสวัระหว่างทางทรงพบ เด็กชาย เลี้ยงควาย
จำนวน 500 คน กำลังวิ่งเล่นกันอย่างสนุกสนานเกลว่งทุ่งนา เมื่อพระพุทธองค์เสด็จผ่านไป
เด็กเลี้ยงควายเหล่านั้นต่างพากันกรายไหวแล้วนิมนต์ให้เสด็จไปรับบิณฑบาต ปรากฏว่า
เด็กเหล่านั้นต่างพากันยกโสมมาตรของพระพุทธรูปของกั โดยไปสนใจพระสงฆ์ที่ตามเสด็จ
ทั้ง 500 รูปเลย พระพุทธองค์จึงตรัสแก่เด็กทั้งหลายว่าการทำบุญทานเช่นนี้เป็นสิ่ง
ที่ไม่ถูกต้องและไม่เรียบร้อย พระองค์ได้ทรงแนะนำวิธีให้เด็กเหล่านั้นเขียนชื่อพระสงฆ์ทั้ง
500 รูป แล้วเอามาผูกคอกัน แล้วเสร็จแล้วจึงจับสลากไปครองชื่อของพระสงฆ์รูปใด
ก็ให้ทำบุญตักบาตรพระสงฆ์รูปนั้น ทำให้เป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกระทั่ง
ปัจจุบันนี้ คือ ประเพณีทานสลากชิงกระทกัในเดือน 12 เดือนเพ็ญ (ตรงกับเดือน
กันยายน)

ความรู้ในเรื่องอื่น ๆ ในที่นี้จะยกตัวอย่างที่มาของคำว่า ส่า

ที่มากกว่า ส่า ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ผู้แต่งได้เล่าสืบต่อกันมาว่า นานมาแล้วมีหมู่บ้านหนึ่งตั้งอยู่กลางป่า วันหนึ่ง
มีพระพุทธรูปมาบิณฑบาตในหมู่บ้าน ชาวบ้านทั้งหลายก็เห็นแล้วแต่ยาวที่หนึ่งไว้อย่างไม่สุก เมื่อเห็น
พระมาก็วิ่งไปยื่นข้าวสุกจากบ้านอื่น ๆ ปรากฏว่ามีชายฉาบเถียวเท่านั้นมีข้าวสุก ทุกคน

จึงต้องยืมข้าวของยายสา เพื่อนำมาใส่บาตร เสี่ยงพญากันที่กังวลนี้ไฉนไปถึงหู
ของพระ ๆ จึงบอกว่าข้าวที่ใส่บาตรในวันนี้เป็นของยายสาเพราะฉะนั้นขอให้ทุกคนพร้อมใจ
กันยกผลบุญที่ทำให้แก่ยายสาซึ่งเป็นเจ้าของข้าว คอยดูแลใส่ใจในปัจจุบัน เมื่อพระบรรยาย
ธรรมเสร็จทุกคนก็จะยกมือขึ้นไหว้พร้อมทั้งเอ่ยคำว่า สา" เพื่อระลึกถึงคุณความดีของ
ยายสา ตามที่ทกโมรณเอาไว้

2. ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการประพฤติปฏิบัติตน บรรดาเรากำลังหาว่าที่เป็น หมาย
ในการให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนนี้ เป็นการศึกษาที่จริงจังให้บุคคล
ดำเนินชีวิตไปในทางที่เที่ยง และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข ถ้าสอน
ที่ปรากฏในวรรณกรรมกล่าวสอนบุคคลทั่วไป ผู้หญิงและผู้ชาย คงจะได้กล่าวตามลำดับ
ถ้าสอนบุคคลทั่วไป บรรดากรรมกรหาว่ามีความหมายในการสอนให้คนยึดมั่นในศีลธรรม
ประกอบแต่กรรมอันใดแก่ การทำบุญให้ทานอยู่เสมอ รักษาศีล งดเว้นจากอบายมุข
รู้จักอดทนอดกลั้นต่อสิ่งที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะอารมณ์โกรธ และเคารพผู้มีอำนาจ
รู้จักประหยัดและออม ไม่มองข้ามความสำคัญของบุคคลอื่น เป็นต้น ดังตัวอย่าง

เกิดมาเป็นคน อยู่ในโลกลี้	เกิดมาเป็นคนอาศัยอยู่ในโลกนี้อย่างอยู่
อย่ารกโลกกว้างแดนดิน หื้อทำดีไว้	อย่ารกโลก ใจดีความดีไว้เป็นนิจ
เป็นนิจศีล อย่ามีราทิน มาคิดแปดแป้ว	อย่าให้มีมลทินแปดแป้ว มีจิตใจบริสุทธิ์
มีดวงหัวใจ ขาวใสอย่างแก้ว	ใสเหมือนแก้ว ปฏิบัติตนตามแบบอย่างที่ดี
เดินตามแนวรอยยาสะ ทาบาหากิน	ตามาหากินไปตามอาบชกตน มีจิตใจตั้งมั่น
ตามสะภาวะ ใจมั่นควยกลศกรรม	ในศีลธรรม ว่ามีความโลภ โโลภแล้วเห็นเงิน
อย่ามีโลภะ ชี้อยู่กันหัง หันเงิน-	หน้าคางร้าเกรียก ได้ทองคำหน้าหงของคล้า
หน้าคำ หันกาดหน้าเศร้า เคารพนับถือ	ให้เคารพนับถือในหลักธรรมาสอนของ
ศีลธรรมพระเจ้า จะหื้อเราสว่างทุกซ์...	พระพุทธเจ้า จึงจะคำให้เราหลุดพ้นจาก
	ความทุกข์

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ ปิ่นอยรอน ๓๓๓

จากตัวอย่างข้างต้น วรรณกรรมชี้แนะให้คนประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม
คำสอนของพระพุทธศาสนา คือ มุ่งประกอบกรรมดี และหาทางเลี้ยงชีพในทางที่สุจริต
ไม่เห็นแก่ได้จนเกินไป ดังคำประพันธ์ที่ว่า "หันเงินหน้าค่า หันค่าน้ำเสิร์ฟ"
นั่นคือ ไม่เห็นแก่เงินจนกระทั่งลืมทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งยังย้ำว่าหากยึดมั่นในศีลธรรมแล้ว
จะทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้

นอกจากจะชี้แนะแนวทางที่จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุขโดยยึดมั่นในหลักธรรม
คำสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว วรรณกรรมยังสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา
และความเชื่อในอาบารพของคุณความดีที่จะนำพาชีวิตให้พบแต่ความสุข

การทำบุญได้ทานก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่วรรณกรรมกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่
ทุกคนพึงกระทำ โดยเฉพาะคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว ดังคำประพันธ์

หื้อเอาใจใส่ คึงต่อไปนี้
เรื่องศีลธรรมนี้สำคัญ ถ้าหากเขาหมั่น
ทำบุญเหมือนกัน บุญก็ช่วยพลับ
มากำเตือนทั้ม เรื่องในศีลธรรม
ช่วยกันโอบอุ้ม ถวายเตตตานัก ๆ
เฉพาะหนุ่มสาว อย่าเห็นทางนัก
บุญนี้จักจ่ายกาเฮา เป็นตานเฮาตาน
ไคบุญเหมือนเฮา หนุ่มหนุ่มบ้านเฮา
อย่าไคไปหย้าน แเปคั่ววันศีล
อย่ามัวอยู่บ้าน มาบั้งพังพอนทั่ววัด
สิบห้าค่ำกา หื้อจิตใจม่ก
จำศีลอยู่วัดสักวัน...

ให้เอาใจใส่ในเรื่องต่อไปนี้ คือ
เรื่องศีลธรรม ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ ถ้า
หากเราทำบุญสม่ำเสมอ บุญก็จะช่วยคำจุน
เรื่องเกียกกายศีลธรรมให้ช่วยกันปฏิบัติ
ร่วมกันหาบุญให้มา โดยเฉพาะหนุ่มสาว
อย่าเป็นเฉย ผลบุญจะช่วยคำจุนเรา
เราทำบุญ เราทานบุญ เราก็จะได้บุญเหมือนเขา
วันพรุ่ง "แปดค่ำ อย่าเอาแต่อยู่บ้าน
ให้มานั่งฟังพระธรรมเทศนาที่วัด "สิบห้าค่ำ"
ให้บาเพ็ญศีลภาวนาอยู่ทั่ววัดสักวันหนึ่ง

"เตือนสติคนหนุ่ม" ของ ลำปิ่น วงศ์ประเสริฐ

กาประพันธ์ข้างต้น วรรณกรรมคำอ่านสอนให้คนมีคัมภีร์ศีลธรรม ทำบุญให้ทาน
อยู่เสมอ โดยเฉพาะคนหนุ่มคนสาวไม่ควรจะเฉยต่อการทำบุญให้ทาน เพื่อถึงวันพระก็
ควรเข้าวัดเพื่อรักษาศีล ฟังพระธรรมเทศนา การสอนถึงกล่าวสอนให้เห็นถึงความเชื่อ
ในอนันตสังขของการทำบุญให้ทาน และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา นั่นคือ วรรณกรรม
มุ่งเน้นให้คนสร้างบุญสร้างกุศลให้มากที่สุดเพื่อจะได้รับผลค่าตอบแทน

วรรณกรรมคำอ่านเรื่อง "คำศีล 5" ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สั่งสอนชี้แนะให้คน
มีคัมภีร์ในศีลธรรมอันดีงามด้วยการรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด ถึงกาประพันธ์

...ศีลข้อหนึ่งนั้น บอกไว้บนใจ
สัตว์ทั่วไค ๆ อย่าได้โลเล
สัตว์สะเปะสัตว์ อยู่ในโลกหล้า
อย่าหือเตปตาแตกม้าง บ้างจ้วทวาย
ตั้งมาและจ้าง อย่าหือซาดกว่าอินทรีย์
อย่าได้ผูกกอง มัดจองเขียนตี
หือแบ่งใจดี เมตตามแผ้ว
ศีลข้อที่สอง ทานจางงาม
คืออินทนายาล้า ... ศีลข้อที่สาม
เนอป่าวกายอ้า จื่อจำก้าเมมอกไว้
... ศีลข้อสี่นั้น ผมจักโขบั้น
มสรวาทัง อย่าได้กล่าวอ้าง ...
ขอหานันนา เวากอนกานัย
สุรว่าอันเมรีย บหือคิมน่า
คิมไนโส ๆ คื่ออยู่ตางใน ตามปาง-
ชวคแก้ว...

ศีลข้อหนึ่งนั้นจะบอกกล่าวไว้
สัตว์ทั่วไค ๆ อย่าได้โลเล สัตว์สารพัด
ที่อยู่ในโลกอย่าได้ทลาย ไม่ว่าจ้วทวาย
มา และจ้าง อย่าได้ลบตาบ อย่าได้
ผูกกองมัดกะเสียดี้ ไ้ใจกว้างและ
มีเมตตา ศีลข้อที่สอง ทานกล่าวห้ามไว้
คือ อินทนายาล้า ... ศีลข้อที่สาม
คือ ขอกาเมเวกไว้ ... ศีลข้อที่สี่
ผมจักขอบอกกล่าวไว้ อย่าได้ผูกปด ...
ข้อห้านี้เมรีย กัดสุราเมรีย ไม่ให้คิมเหล่า
คิมไนโส ๆ ที่อยู่ในชวคแก้ว...

"คำศีล 5" ของ ก. ไก่แก้วเคียว

คำประพันธ์ข้างต้น พรรณนกรรมคำอาวธอนให้คนรักมาฟังทั้ง 5 ข้อ คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ผูกหมก และเก็บสุรา พรรณนกรรมคำอาวธอนี้แนะนำให้ทุกคนรักษากิจให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม

นอกจากนี้ให้คนเห็นความสำคัญของการทำวาทะที่ หามุกุรักษากิจแล้ว พรรณนกรรมคำอาวธอนี้ได้สั่งสอนให้ละเว้นจากการประพฤติดูชั่ว หรือที่เรียกว่า อบายมุข โดยชี้ให้เห็นถึงผลเสียหายที่เกิดขึ้นจากอบายมุขนั้น ๆ ด้วย ดังคำประพันธ์

อบายมุขทุกชนิด รวมเป็นพิษ
ต่อคนทั้งหลาย จูญจิงวาย ถ้าเผลอ-
ตกได้ เป้นพาสของมัน ย่อมตกลุ่มไต่
สืบหายไประจํา คำว่าอบาย
มีหลายเหล่า มีหลายอย่างอันเนอบาย
สุรน้ำปึก กินแล้วเมาหลาย
ขาดสติใน ย่อมไปเือกอกทอง
พองคืดกระราง ชังอยู่ในห้อง
เพราะสุราเมาบื้อ แบบอย่างนั้นเพย
นั่งแอมชุกชุก มอฐวอันเจ็บแฉว
นั่งเล่นทายเกา เขยมาแนก
มอฐเจ็บแฉว เสียเงินหม่นอย
ไฮโลว์ค่าสูง ไล่ก้นหม่นอย
เลยเสียเงินไป เพราะใจจะห้อย
เลยหลงบัวเบาะชุก มินาพิกา
จัวควายแม่มุ เอามาไปถูกทองจ่านา
พองเลยหมก โฉนคเป็นก่า

อบายมุขทุกชนิดย่อมได้โทษแก่กันทั้งหลาย
ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ถ้าเผลอตกเป็นพาสของมัน
ชีวิตย่อมตกต่ำ สืบหายไปในไม่ช้า
กว่า อบายมีมากมายเหลือเกิน มีหลายอย่าง
นั้นเอง สุรน้ำปึกกินแล้วเมาบื้อขาดสติ
ยอมก่อให้เกิดการบ่เก๋วครอน บ้างคืดกระราง
ถูกชังอยู่ในห้องชัง เพราะเมาสุราไม่ไ่สติ
อีกอย่างหนึ่งนั้นก็ถ่อแ่งเววชุกชุก ไม่รู้จัก
ปลวกเอว เสียดเงินไปไม่ขอบ ไฮโลว์ค่าสูง
ไล่ก้นไปเรื่อย เลยเสียเงินไป เพราะจิตใจ
ที่หลงมัวเมาถูกชุกชุก ปีนาคิกา วัวควายทั้ง
ตัวผู้ตัวเมียก็เอาไปจ่านา บ้างเงินหมกก็
เอาโฉนคเป็นค่าน้ำไปจ่านาจนเหลือแต่
ตัวล่อจวนบ บ้างอย่างหนึ่งนั้นก็ถ่อ วายไป
เกี่ยวชังกกับผู้หญิงชุกชุก หรือไประจบหญิง
ที่มีสามี ความเมาเจ้าชู้จะต้องถูกมีด
ถูกขวาน จะได้คืดถูก ถูกเขาปรับ เพราะ

เอาไปว่านา เหลือตัวลอนจอน
 แถมอย่างนี้หนา อย่าไปเกี่ยวข้อง
 กับตัวหญิงนางคณฐู สู้เป็นปี่ฉวิ
 มัวเมาเจ้าชู้ จักถูกปีกทองคมขยุ
 จักไถ่คิณถูก ถูกเบี่ยงชายโคม
 เพราะตัวหญิงนาย ใจชอบสู้
 ลางห้องนั้นเหย มัวเมาหึงหลู
 สถานเริงรบย์ในทักลับ สิ่งเหล่านี้
 นาทางสืมหาย ส่วนมากผู้ขาย
 นิสัยอย่างนี้ ชอบเกินทางไกล
 ออกไปปล้นจี เพราะสิ่งเหล่านี้้นำไป ..

ผู้หญิงไม่เลิกลวง มาจนนั้นมัวเมาอยู่แต่
 อกานเริงรบย์ ในทักลับ สิ่งเหล่านี้
 นาทางสืมหายมาให้ ส่วนมากผู้ขายจะมี
 นิสัยอย่างนี้ ชอบเกินทางไกล
 ออกไปปล้นจี เพราะสิ่งเหล่านี้้นำไป

งอบายมุขทุกชนิดวิธีจะสกลไส" ของ ม. เมธา

อบายมุขซึ่งจะนำพาชีวิตให้เดินไปสู่ความพินาศตามถึงที่ปรากฏในคำประพันธ์
 ข้างต้น ได้แก่ การดื่มสุรา การเล่นเกมพนัน ความเจ้าชู้ และความมัวเมาในสิ่งเริงรบย์
 สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นทางแห่งความฉิบหายทั้งสิ้น โทษวรรณกรรมคำว่า "คิณีให้เห็นถึงโทษ
 ของสิ่งดังกล่าวไว้อย่างละเอียดว่า การดื่มสุราจะทำให้ขาดสติและนำไปสู่การกระทำที่
 สร้างความเดือดร้อนได้ การพนันทำให้เสียทรัพย์สิน ความเจ้าชู้เป็นสาเหตุของการติดคุก
 ความมัวเมาในสิ่งเริงรบย์ก็เป็นทางแห่งความฉิบหายเช่นกัน" ในอบายมุขทั้งหลายเหล่านี้
 เองที่เป็นสาเหตุของการปล้นจี ซึ่งสร้างความเดือดร้อนแก่สังคม

จะเห็นว่าการวรรณกรรมคำกล่าวได้พยายามชี้ให้เห็นโทษของอบายมุขไว้อย่างละเอียด
 เพื่อไม่ให้คนมัวเมาหรือหลงผิดในสิ่งเหล่านี้ และชื่อเรื่อง "งอบายมุขทุกชนิดวิธีจะสกลไส"
 ก็ได้ชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตไว้อย่างชัดเจน

อบายมุขเป็นนวนิยายที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้ยาก เพราะมีส่วน
 ทำให้อารมณ์ของกันแปรปรวนไม่ วรรณกรรมคำกล่าวจึงชี้แนะให้คนรู้จักควบคุมอารมณ์

อันเป็นการช่วยให้ทุกคนสามารถดำรงชีวิต... แม้ผู้อื่นได้เป็นเช่นนี้ ก็ปรากฏใน
วรรณกรรมกล่าวหาตัวเอง คนชั่วใจว่า

...วันเรือโชคนี้ หายแล้วกับแห่ง
เขียนชื่อไฉ่แกง หักแกงป่าหลัง
ถึงจักโชคก้อมเบียงโค บ่กวนน้ำเม็ก
คักไว้ในใจ จำไปหาบไม่
อย่าจำขึ้นน้ำง หนูโชคทองหลัว
บ่สมไผ่อาจ เสียใจที่ขุนเมื่อช้อย
อย่าโทษนักหนา บ่บ่หลวงเป็นนอย
บ่ว่าปีถายอาจาย แม่หญิงตัวร้าย
โชคแล้วนานหาย ลวหื้อนางนายน
หายโชคเลี้ยง ...

เรื่องโกรธนี้ ถ้าหาบโทษแล้วก็จะเสียใจ
ภายหลัง ใจไฉ่แกงไฉ่แกงจะหลังแกงแตก
ถึงแม้จะโกรธมากเพียงใดก็ไปควรแสดงออก
ให้เสียไว้ในใจ ให้หมั่นหมั่นเสีย ไม่ควร
โกรธง่าย เหมือนหนูโกรธทองฟืนซึ่ง
ไม่เคอะสม จะเสียใจภายหลัง
อย่าโทษนักหนา อย่าหาบโทษ อย่า
เสียใจ โดยเวลาจะผู้รุ่งเรืองสักคน โกรธ
นานกว่าจะหาย ชลไผ่เองระวังความโกรธ
ให้หมั่นเสีย

“คนชั่วใจ” ของ หนาปะบะล๊ะ

กาประพิชชางค์น วรรณกรรมได้แรงบทบาทในกาประพิชชางค์น ได้ทุกคนพึงระวัง
ความโกรธไว้ ถึงแม้จะโกรธมากเพียงใดก็ควรอดทนอดกลั้นไว้ไว้ เพื่อจะได้ไม่เสียใจ
ภายหลัง นี้ก็เพื่อ เมื่อโกรธแล้วคนจะขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจ เวลาทำอะไรในสิ่งที่
ไม่สมควรได้ ดังนั้นทุกคนจึงควรระวังความโกรธให้หมั่นเสียไป

ในการดำเนินชีวิตไปในทางที่งามนี้ อีกสิ่งหนึ่งที่วรรณกรรมกล่าวหาว่าให้
ทุกคนพึงประพฤติกฎปฏิบัติ คือ การเคารพบิดามารดา ผู้บ่ละคุณสูงส่งถูกดูถูก ก็ปรากฏใน
วรรณกรรมกล่าวหาตัวเอง พระพรหมของลูก ว่า

...พระเทณา ไชเจ้าเป็นบั้ง
ว่าบรรพชของพรหมบะล๊ะไ้ บิดามารดา
รักษาเอาไว้ ใจใส่ได้เหมือนพรหม

พระพรหมนั้นเป็นต้น เกี่ยวกับ
เรื่องบรรพช บิดามารดาได้รักษาเอาไว้
ให้นับถือเหมือนพระพรหม ลูกรักการประพฤติก

อันลูกรัก การรักที่สับสน เคารม-
 ทอพรหม พวงแกแฉะ พังกาสิ่งสอน
 แฉะทอนกวนขาว จากกำเลาอย่าละ
 ถ้าลูกคนใด มปะมาทะ ยังสอง-
 แกแฉะตัวพรหม ลูกกบอัน ก็จักได้สม
 ตามเจตน์จางง แฉะหมายชายของ
 จักเจริญ รุ่งเรืองเฟื่องทอง
 ตมมะโหม่งภาคไว้ กุณิคำ
 มารดาบับไซร์ จักปลั่งไฉ่แก้วเรา...

ให้สมการด้วยก เรเคารช่อพรหม ก็
 พอแม่กับแฉะ พังกาสิ่งสอนนบ ไม่อดทุกเวลา
 จดวากาสิ่งสอนเอาไว้อย่าละทิ้ง หากลูก
 านใดไปนอกทั้ง แฉะมดุมกับแฉะทั้งสองแล้ว
 ลูกกบนั้นก็จะ เกสมความปรารถนาที่ตั้ง
 เอาไว้จะเจริญรุ่งเรืองในชีวิตรวมคงใจปอง
 วุณนิพามารดาไว้จะกุ่มกรลงตัวเรา

พระพรหมของลูก' ๕๐๖ กิฬิศาณนา

กาประพันธ์ข้างนี้ วรรณกรรมคำว่าดีแม่ในเรื่องการกระทำปฏิบัติตนต่อ
 บิดามารดาว่า ควรให้ท่านเคารพ คุณเลาว่าใจใส่ และเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา
 ซึ่งวรรณกรรมกล่าวมาเรียกว่า "พระพรหมของลูก" ทั้งยังชี้ให้เห็นว่าหากผู้ใดประพฤติ
 ปฏิบัติตามคำสั่งสอนนี้ จะพบกับความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ประสงค์สิ่งใดก็จะได้ดังปรารถนา
 คำสอนดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมคำว่าแม่ให้เผยความสำคัญของบิดามารดา
 ได้อย่างชัดเจน

การชี้แนะเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนต่อบิดามารดาที่ บอกว่า จะชี้ให้เห็น
 ผลดีที่จะได้รับแล้ว วรรณกรรมคำว่า ยังชี้ให้เห็นการมองภาพการบิดามารดา
 คือเป็นบิดาอย่างร้ายแรงผู้กระทำการก่อเสียใจภายหลัง ถึงแก่ประณาม

...แม่สั่งแม่สอน วางทองยี่เยน
 บ่มเบิงสี่อะชะ โขกเกียคแม่ตี
 วังทีหึงอ- เวาแม่เอ๋ยบ้านกลางเมือง
 บ่ดีแต่ ๆ มาปรัยปุ่นเมือง

แม่สั่งวางมอบรับกจับ เกอหึงจองทอง
 เวาแม่ไม่สมควรทำ แม่เสียสัดก็โกรธไม่พอใจ
 หงบหนีไป หึงให้แม่ตวงระเหระหนกามลาพัง
 เป็นการกระทำที่ไม่ดีอย่างยิ่ง เป็นบาป

ขอจี๋เล่าเพื่อน ทุกคนหมัดดำ
 คนใดยังฝัน เอาผมเป็นเรา
 ระวังดีมาเพื่อช่วย เจ้ายอมเสียใจ
 ร้องไต่ตากอย บ้างหงษ์ นืออับที่สูง
 จักกับเอาไว้ ลูกเก่าเหล่านาน
 บอกว่าเอาบุญ จักไว้เกาะ
 จาไว้เพื่อะ

อย่างหนักจะรื้อและถ้ำเวื่อนจู ๆ ทุกคน
 คนไหนไม่เรื่อ กะเป็นคหรัยไรคน
 ระวังไว้ภายหลัง เกาะเงาใจและจะ
 ราวให้กล่าวกราย โฉมที่เป็นลูกไม่ว่า
 สำนึกมาหรือว่า กะบุญบารายจากใจ
 สอนเจ้าเอาบุญ จาเอาไว้เกิด
 จาเอาไว้เกิด

‘สอนให้รู้คนแม่’ ของ สอนอ้าย ตุ่มเกา

ภาพประเพณีข้างตัววรรณกรรมชี้ให้เห็นถึงการกระทำ การดำรงถือเป็นภาระกระทำ
 ที่ไม่สมควร คือ เมื่อขบขันสิ่งสอนมาลงความ ‘ยอมยิ่งจริง ๆ’ แม่เขียนก็โกรธ
 หดหู่แม่ไม่ และใจแม่เป็นคนรับใช้ของคน การกระทำเจ้าถือเป็นการกระทำบาป
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งประการสุดท้ายคือให้ ‘แม่เป็นกรรม’ วรรณกรรมกล่าวหาเพื่อนว่า
 การกระทำเช่นนี้จะต้องได้รับความเสียใจจาก ‘จริง’ จึงจะต้องทำให้ความเสียใจ
 ที่เดียว เมื่อวรรณกรรมกล่าวหาใจนี้ให้เห็นถึงผลร้ายที่จะเกิดจากจากการประพฤติ
 ปฏิบัติคนที่ไม่ดีกับกรก่อการกาเช่นนี้ ย่อมจะเป็นเหตุให้ ‘เกิด’ ให้คนในสังคม สังสรรค์
 หรือจกกว่าสอนดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

วรรณกรรมบอกว่าที่มีบทบาทในการชี้แนะแนวทางไปการกระทำ ปฏิบัติใน
 เรื่องต่อมาก็คือเรื่องการประหยัด เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ ไม่เดือดร้อน
 นั่นก็คือ การรู้จักประหยัด ทั่วๆไปประหยัด

ใจวายไม่เพย มาขายเงินล้าน
 เมตาแดงของมายา บิดจักซื้อรถ
 ซื้อมาดำ ทั่วควายไร่นา บันทา-
 เกี้ยวของ เพื่อพ่อแม่ตาย บ่ได้ใส่ห้อย

ใจวายไม่เพย บ่อยากขายเงินไป
 มาแต่ตกแดงวางขาย เกี้ยวจซื้อรถ
 ซื้อนาดำ ทั่วควายไร่นาไม่สนใจเลย
 หอพ่แม่ตายก็ไม่ได้ใส่ห้อย ไม่มีเงินทอง

ไม่มีเงินทองว้ายไว้ เฒ่าแก่กลาง
 ครัวไว้ ไหวหนอนกับรยาย...
 เป็นบ่าวเป็นสาว กวรวกเก็บไว้
 อยามัวแห่งหยองเกินไ้ เมื่อหัว-
 เปื่อยแต บบอชกไว้ ถ้าเอากันไป
 มันจางชกของ เป็นบ่าวเป็นสาว
 มัวเบาแต่หยอง บ่เก็บเงินทองเพิ่มอีกไว้
 เพื่อยกกับกัน บ่บั้งใจ จ้างหุม-
 หนึ่งให้ทองมัว...

ไว้จาย ตั้งคนเก็บเงินไว้กลางครัว
 ครัวไว้ เรื่องที่เข้ากับรยาย...
 เป็นหนุ่มเป็นสาวกวรวกเก็บไว้ อยามัว
 แต่งตัวมากเกินไป เมื่ออยู่คนเดียว
 ก็ไม่ยอมเผื่อไว้ "ถ้าแต่งงานไป
 แล้วมันรัก ไปจ้างรักของ เป็นหนุ่ม
 เป็นสาวมัวแต่หัว- ไม่เก็บเงินทอง
 เก็บไว้ เพื่อยกกับกัน เพื่อยกไว้จาย
 มักจะทองนี้จริงให้ด้วยความเศร้าโศก

"สอมนกสมัยใหม่" ของ ฉา แฉนคำพูด

กาประเพณีร่างทนต์ วรรณกรรมกล่าวถึงในรัฐที่ให้อ่างประหยั เพื่อเก็บออมเงิน
 ไว้ใช้จายในกรรจาเป็น หากไว้จายไม่เผื่อแล้วเมื่อมีความจำเป็นจะต้องใช้เงินก็จะ
 เกิดร้อน โดยวรรณกรรมกล่าวได้ว่าทุกคนควรรู้จักประหยั ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่
 อยู่ในวัยหนุ่มสาว วัยกลางคน หรือวัยเฒ่า สำหรับผู้ที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวเก็บมากมัวแต่
 ไว้จายไม่เผื่อในกรรจาหรือเครื่องแต่งกายแล้ว ผลที่ตามมาคือไม่เก็บเงินออมไว้
 เพื่องานไปก็ต้องพบกับความเดือดร้อน

เพื่อสอนเรื่องของการประหยัแล้ว วรรณกรรมกล่าวไปยังชวนไปดื่มข้าว
 ความสำคัญของบุคคลอื่น อันเป็นปัจจัยสำคัญในการอยู่ร่วมกันสังคมทั้งปวง

...มนุษย์เงินเดือน จะไปมองข้าม
 ยามเมื่อเขาชวย เขาล้ม คนลุ่มยังคื
 บ่เหมือนไม่ลุ่ม ยังเหลืออยู่ให้ปัญญา
 ส่วนไม่ลุ่มนั้น มีโพรงผา ที่ลุ่ม-
 ขึ้นมา เป็นกอนัน...

มนุษย์เงินเดือนกับคนอย่างมองข้ามเมื่อ
 เขาได้กรรจาแล้ว เขาจะกรรจา คนลุ่ม
 ยังก็ไปเหมือนใจกับเขาคนที่ลุ่มยังมี
 สติปัญญา แต่คนไม่ลุ่มแล้วไม่อาจลุกขึ้นมา
 ขึ้นต้นได้อีก

"คนลุ่มอย่างขาม" ของ นายทองอินทร์ กาแพงแก้ว

กาประณิธ่างกัน วรณกร มาว่าถ้าฉันจะประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมมา
ไปควรหาเกมผู้ให้รางวัลไปแล้ว เพราะ "คนล้ม" นั้นต่างกับ "โง่" นั้นคือ คนล้ม
ยังมีสติปัญญา อาจลุกขึ้นเอาอีกได้ ส่วนโง่ไม่มีทางที่จะกลับฟื้นคืนมาได้ เกม
การเปรียบเทียบเช่นนี้มันมีเชื้อเตือนใจในการประพฤติปฏิบัติตนสำหรับการอยู่ร่วมกัน
ในสังคมได้เป็นอย่างดี มาว่าคือ ต้องให้ความสำคัญว่าผู้ใด "โง่" เพราะว่าเขาจะอยู่ใน
สภาพเช่นไรก็ตาม การประพฤติปฏิบัติดังกล่าวจะทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม
ได้อย่างปกติสุข

เงื่อนไขและแนวทางการประพฤติปฏิบัติแบบจุดทั่วไปแล้ว วรณกร มาว่า
ยังมีบทบาทในการควบคุมดูแลกลุ่มเพื่อให้เป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติสำหรับบุคคล
เหล่านี้ โดยเฉพาะในกลุ่มบุคคลที่วรณกร มาว่าให้ชื่อแนวทางการประพฤติปฏิบัติ
ไว้หลายประการ ดังตัวอย่าง

... โง่ ๆ ไม่มีคน เบิกกันหัวหนา

ชอบสาวดูดี วาจีเก่งกล้า บมีนยา-
ชอบชก เขามชอบสาว ที่แม่หน้าจก
เอาใจหัวอื่นเป็นของ โขราณว่าไว้
บโง่แม่ แม่ถามคอง ตายเพื่อ-
นออย เวลาดูรา วาตาเป็นออย
หือล่องก็ถอยเตอะแวง บาวเขาบสน
เมคนปากปอง ก็ชอบดรายอันหมู่เคี้ยว
หันบาวตุยกาก มคยาบเว เกลียว
ไบโง่ขมเกลียว ระงับขอยเจ้า
พองก็งาบ เกมไป สาวเจ้า
บาวรุมกับ เขาชอบรัก ยอนมีโวหาร
กาหวานผู้รัก สลิลากบร้อนงามดี

ผู้ชาย เหยียบก็เตะเพื่อชอบผู้หญิง

ที่พูดก็ พูดเองไม่จริงมารยา เขาไม่ชอบ
ผู้หญิงที่หาหน้ามึงตึง เอาแต่ใจตนเอง
ตามที่เขาโบราณกล่าวไว้ (ผมไปไล่แรงแรงพูด)
ว่า "ปากบดแดง ตายเพราะนออย"
เมื่อจะพูดขอให้ออกกิดูเถิด ผู้ชายไม่สนใจ
ผู้หญิงที่ชอบคิฉิมโยหากัน เห็นผู้ชายยากจน
ไบส่ำใจ ไบไ้ใจ ตามจางังไ้กระมัตระวังไว้
วางคนไบช่วย บิเก้งำเป็นสาวแก่แต่มี
ผู้ชายบารุ ล้อมมาขอพอ เพราะพูดจาว่าพ
อฉหว ฃ จริกเกียรยารักเขานี้แหละ
สาวใหญ่สาวน้อย ปีหัวอย่างบาแล้วจึงได้
วิยะ อีกประการหนึ่งผู้ชายพึงพอใจและ

เป็นอย่างนี้และ สาวใหญ่สาวจิ
 ้วอย่างมันมี จิงใจเล้า
 แถมอย่างนี้บอ ป้อจายเขา
 แล้วจะเอ็นดูอีกแต่ ก็อ้อยา
 เลี้ยงเอาจนแม่ จานเขา
 ถ้าเป็นแบบนี้ น้องเหอยา
 ึ่งบ่มีวัน ที่เขาโกรธได้...

จะรักใครเอ็นดูผู้หญิงจริง ๆ ก็คือ
 อยาโต้เถียง เขาเอาชนะเขาควยคา
 พุคจนเขาเถียงไม่ทัน ถ้าเป็นเช่นนั้น
 อยาหวังเลย ไม่มีวันที่เขาจะเลือกเป็น
 คุครอง

“บ่าวสอนสาว” ของ วชิระ อินทะราชา

ตัวอย่างข้างต้น วรรณกรรมมีบทบาทในการชี้แนะแนวทางการประพฤติปฏิบัติตน
 ของผู้หญิง เกี่ยวกับการพูดจาผ่านทัศนะของผู้ชายในสังคมว่า ผู้ชายต้องการให้ผู้หญิง
 พูดจาไพเราะอ่อนหวาน และผู้ชายจะไม่สนใจผู้หญิงที่ชอบพูดขบขันนินทาผู้อื่น ทั้งยังย้ำให้
 เห็นความสำคัญของการพูดจาว่า แม้รูปร่างหน้าตาจะไม่สวยงามและอายุมากแล้ว
 แต่หากพูดจาไพเราะอ่อนหวานก็มีชายมาหลงรักมากมาย และการพูดจาของผู้หญิง
 อีกลักษณะหนึ่งที่ผู้ชายไม่ชอบก็คือ การโต้เถียงเพียงเพื่อจะเอาชนะผู้ชาย จนกระทั่ง
 ผู้ชายโต้ตอบไม่ทัน ผู้หญิงที่พูดจาเช่นนี้ย่อมไม่มีชายใดต้องการ กล่าวไ้ว่าวรรณกรรม
 กล่าวชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพูดมากกว่าคุณสมบัติทางด้านความงามและวัยของ
 ผู้หญิง และการพูดนี้เองที่เป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการมีคู่ครอง

การสอนหรือการชี้แนะการประพฤติปฏิบัติตนของผู้หญิง โสคอีกเรื่องหนึ่ง คือ
 การเลือกคู่ครอง วรรณกรรมกล่าวว่ามีบทบาทในการชี้แนะให้ผู้หญิงโสคทั้งหลายในเรื่อง
 เกี่ยวกับการเลือกคู่ครองไว้ดังนี้

เขาถูกแม่เลี้ยง สักเหมือนบ๊อง จะคิด วิวาทกับเขา	สักกันจ้องทอง ของเรา ก่อนน้อง- คิดใครครอง	เราถูกผู้หญิงรักกันผูกพันกันเหมือน เป็นญาติพี่น้อง ก่อนพี่น้องจะคิดแต่งงาน กับเขาให้คิดใครครองเสียก่อน น้องรัก

กอนเตงน้องเจ้า พี่~เอาแผน
 มานานรวมมา กับพี่ผู้เงา
 บ้องรัก พี่จาวรรณา เกือบรัก ๆ
 จักบอกต่อ พี่ วรณ อย่าเห็น-
 แก่หวั่น รุประเวณีด้วย ถ้าเกิด-
 ความรวม จะรวมเอาเรา
 น้องจะนิยหวัง พี่เจ้าทางเรา
 ไปหลงมัวเมา อย่างนั้น จงเลือก
 ดี ๆ เราจะได้จัน จากมือจันทน์
 เนอเรา วายมีเมียแล้ว อย่าเกิน-
 คงเรา หลีกเสียเงาเรา
 ว้ายเจ้าผู้ พี่จะเสียหาย อย่าไป-
 ขอมผู้ แวดวงบุญ บ้องไท้
 เกิดมาเพื่อสาว กรังเคยจาวัว
 อย่าเอาแต่ใจใจเอง
 อย่าเลิ่กกายไป ถ้าอมขมเหง
 ขอมการรักเลง ขนเจ้าฉัน
 เจ้ามาเย็นมา เตะดีตอนนั้น
 ห่อข้าวเตาไฟ แดงรุ่ง การงาน-
 บทา รุ่งรุ่งรวมอยู่ เอาแกล้งเผลอ-
 ไปมา กานี้แหละน้อง จะเผลอหุหา
 ติดหลังควมมา ถึงยังวงบ้าน
 น้องจะเสียใจ ไวยาวหลายคำ
 เจอความวุ่นวาย แบบนั้น หื้อเลือก-
 ดี ๆ แอผิงบ้องวัน กอนเตงว่าอัน

จงพิจารณาให้ล้าซึ่ง ขณก้องว่า
 อย่าได้เกิดรักกับคนรูปร่างที่
 สวยงาม ถ้าไม่รักกายเสียก่อน
 น้องจะผิดหวังจะกองกินเราาเห็นชาว
 จากากุมองมัวมาเจนนี้นี้ได้บ้องเลือก
 คนที่ดี ผู้ชายมีค่าจะเอาหน้าพวกเรา
 ผู้ชายที่มีเมียแล้วอย่ากินเลี้ยงกับเขา
 ให้หลีกเว้นเสีย อย่าผูกพันด้วยจะเกิด
 ความเสียใจ อย่าได้ขึ้นชมเชยน้อง
 เป็นสาวกรังเผลอ ว่ากันจาเอาไว้
 ว้ายเราเข้าใจตนเอง อย่าเลิ่กผู้ชาย
 ที่ชอบชมเผลอรั้งเก ขอมเม้นักเลง
 เจนการเย็น เข้ามาเย็นมา ขุนทาลาย
 หมอขาวแกล้งระวาง การงานเมทา
 ขอมกักเื่องวุ่นวาย ไปร้องไปมา
 คั่นแกล้งน้อง จะยกกับปัญหาที่จะความมา
 ถึงจรวบกรัว บ้องจะเสียใจหลายเรื่อง
 เมื่อพบกับความวุ่นวายอย่างนี้ กอนเตงงาน
 เลือกล่ได้ดี โยวจากจจะรักไม่ผิดหวัง
 ถ้าหากเื่องงานกับผู้ชายดีไปจึงจอกถึงคณ
 การบเลาขบิ แกล้งจจะรักมากแล้ว
 ไม่ไ้เกล้ง การหาผู้ชาย เท่าที่เห็นมา
 ก็มีมาก บ้องรักไ้เื่องหาหลงรักที่หน้าตา
 พิจารณาถูกคนเกิด ถ้าหากเผลอสมกับน้อง
 ได้เม็กใจพิจารณาถูก ไ้ว่าพี่จะพูดว่า

วิวาท์ ขึ้นผิดสจาก วันนั้นวันค่ำ
 ถ้าได้วิวาท์ กับจายหนูบเหาะ
 จึงจอกสังกม การมแบบเบา
 หลอกหลวงกันมา เพอะเพอะ ใจว่า-
 แกล้งว่า ว่าจายนั่นแหละ มันก็มีแยะ
 หันมา น้องอีกไผ่ไหน อย่าหลงหน้าตา
 เล็งคอยผอมา เอาเพอะนงเหล้า
 กันตมกับหญิง เป็ดใจรักๆ วิดจาวณา
 ผอเตอ ใจตามเรา ดูจาเลอะเลอะ
 เพราะหันมาเบอะ ความจริง
 เป็นว่าหลงทาง ก็ไก่อ่งจริง
 หลงใจเนอหญิง ก็เขากว่าอื่น
 ก่อนจะวาวา สไปอย่างนั้น
 หื้อไปสืบดู อย่ากรู้ คงมเสียหาย
 ในการลระทุ เพราะความอยากรู้
 ของหญิง ไม่สืบดูเตอะ หื้อไสแนจริง
 ก่อนจะแอบอิง วิวาท์เขาเจ้า
 บได้เสียใจ วันหลังน้องเหาะ
 ที่คิดจะเอา ญั้น หื้อเลือกเอาบาย
 โคดเกี่ยวน้องวัน วายผิดลายบ้าน
 อย่าเอา วาหลงตมกั บักเกียที่เข
 สืบก่อนบ่วงเรา กววยเตรเนอเจ้า

เลอะเลอะเพราะเห็นความมาจริงมามากแล้ว
 เขาวาหลงทางบงหาทางกลับก็มาได้
 แถถาใจบงหลงแล้วกลับมาก กอนจะ
 บตงงานจะวาวาเขาเป็นอย่างไรควรจะสืบดู
 การทเมไก่อ่งไม่เกียบาย ไปสืบดูเถิด
 ไทรูแ้ว บ้างว ไก่อ่งเสียใจวันหลัง
 ที่คิดจะป้อกรองนี้ให้เลือกผู้ายที่ บักโสค
 มน้อง ผู้ายที่มีค ษณาอย่าเลือก
 อย่าสงกั จักเกียที่เข ให้น้องสืบดูก่อน
 คอยตงงานนะ

"สืบกอบตง" ของ ศรีนวล ปินไชย

วิธีการเลือกผู้ครองที่วรรณกรรมคำว่ายี่สิบแปดประการข้างต้นคือ ไม่เลือกผู้ครองโดยให้ความสำคัญแก่ทรัพย์สินสมบัติหรือรูปร่างหน้าตา ผู้ชายที่รักภรรยาแล้วก็ควรหลีกเลี่ยงให้ไกล หากเข้าไปสนิทสนมด้วยอาจถูกตีฉันทินนินหาได้ ผู้ชายที่มอมเมาเล่นการพนันหรือเมาสุราอาจจะควบคุมอยู่เสือกก็ไม่ควรเลือกมาเป็นคู่ครอง เพราะอาจนำเรื่องเดือดร้อนมาสู่ครอบครัวได้ และผู้ชายอีกประเภทหนึ่งที่ไม่ควรเลือกเป็นคู่ครองก็คือ ผู้ชายที่รู้จักโกหกหลอกลวง เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ชายที่ไม่ควรเลือกเป็นคู่ครองแล้ว วรรณกรรมคำว่ายี่สิบแปดประการนี้เห็นผู้หญิงทั้ง ศาสดา กษัตริย์ เจ้าพิชัยแห่งวานกัมบะโย การสืบประวัติให้ชัดแจ้ง เสียก่อน หากเป็นกษัตริย์แท้จริงแล้วจึงจะแต่งงานด้วย เพื่อจะได้เสียใจภายหลังและสิ่งสำคัญที่พึงจดจำก็คือ เลือกเฉพาะชายโสดเท่านั้น

นอกจากนี้วรรณกรรมคำว่ายี่สิบแปดประการในการชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตนสำหรับผู้หญิงที่เตรียมตัวแต่งงาน ในเรื่องเกี่ยวกับกา ประพฤติปฏิบัติตนต่อสามีไว้ด้วย กังคาประพันธ์

...อยู่รวมกันแล้ว ขอดื้อเกรงใจ
จักทำสิ่งใด กายไซ่งล่าวต้าน
ก้อยปรักปรำกัน เวียกการนจายกัน
จักสุขสำราญแต่จัก ได้สิ่งใดมา
หนอยกว่านัก อย่างลัถวอนเจ้ามัวแปง
สู้จูงกันเื้อะ บ่โกกั้นแฉง
ผิวจักสั๊กแปง บ่แทงหมายเจ้า
หื้อหมิ่นเขะหา ญูว่าบ่ขาว
หน้าตึงเขาว้อยลัะ หลอนมีโหโส
โมโหโกะะ อย่างถึงกับตวงลงมือ
เป็นฆอนเป็นไม้ อย่างได้ขุมถือ
คาแจ้งแถมเนอ อย่างเปลอทำควย

อยู่รวมกันด้วยขอไว้เกรงใจกัน จะทำ
สิ่งใดการพูดจาปรักปรำกัน การงานหลาย
อย่างจะมีแต่กว้างสุดอย่างแก้วว้าง ได้สิ่งใด
มาน้อยหรือว่ามากอย่าเอาไปเก็บซ่อนไว้
ไม่ให้สามีที่รักเห็น เฒามาเบงกันกินเถอะ
ไม่ต้องเสียขาย สามีจะรักและไปเมื่อหน่ายเจ้า
ให้ขยันเสาะหาข้าวปลาอาหาร หน้าท้อง
กรรยาอย่าลัะจึง หากมีเรื่องโกรธเคือง
อย่าถึงกับลงมือกัน ขอมไม้อย่าได้จับถือ
กายบ่งอีกอย่างตึงอย่าเขอะท่า ไม่เป็น
มงคลกะคนสวย ไม่เป็นอะไรคิดตามคำจุนเรา
หากสามีเป็นไฟให้เจ้าเป็นน้ำ คอย ๆ พุดจา

หลับเด็กลูกเจ้า เนอตัวลูกเจ้าผิงแปง
 การหลับเด็กนั้น บ่ใช่จักแจ้ง
 หื้อลูกผิงแปง นั้งกลาง แปงกว้าง
 แมวหื้อนาย เปียะการเวียกสร้าง
 ในหอเรือนนายที่ลับ เขาหาเวียกการ
 งานโคหน้อยนัก มานะนั่งสร้างทาไป
 บักแล้วก่อน หยิบฮ้อยสอยใหม่
 ตามพื้นตามไฟ อยู่ในหอห้อง
 ยามเมื่อมีผัว สามีกูบอง หื้อบัน-
 มูรีละไว้ ขันหมากขันปู และนาย-
 ลูกให้ คาไว้ก่อนอันปีงาม
 ยามเมื่อผัวรัก จักไปหาการ
 มันก็เป็นทาง ที่บ่ง่ายได้
 หออนมีสหาย กบไกลและไกล
 เดียวไปมาแหวะ เก็บมาสู่คำ
 กังายแต่ละ มันเป็นอย่างเหยี่ยมโบราณ
 บ่ได้คลนเขาะ จานานเป็นการ
 หื้อลูกเงกราญ จาไว้ใส่ใส่
 การหอกการเรือน ปีนล่างลุ่มไค
 ปีนหอเรือนจานเฮียฮก หื้อนายเดี้ยวาง
 บักกวาคิโกวกรบ หื้อสะอาดเกลี้ยงงามคี่
 หมดใส่เรียบร้อย ย่อมเป็นสะหลี
 แกยอคนารี่ แมงจ่าสร้าง คูละ-
 ตันตอ หอเรือนขวางบ้าน หื้อใสงามคี่-

ต้องการให้ลูกนั่งกลางลานกว้าง แม่ให้
 ลูกทำงานอยู่ในห้อง เอาจานมาทา
 งานมากงานน้อยให้พยายามทำไป
 เหยี่ยมักถักร้อย จุกไฟอยู่ในห้อง เมื่อมี
 สามิให้มวนบุหรี่ไว้ ทั้งขันหมาก พลุ
 ให้ลูกจัดเตรียมไว้ให้พร้อม เมื่อสามิจะไป
 ท่างานก็จะได้หยิบฉวยเอาไปไคง่าย
 ถ้าหากมีเพื่อนทั้งไกลและใกล้มาเหยี่ยมเยียน
 กันมาต้อนรับไคทันที จะไคไม่ต้องเสียเวลา
 ทาอีก ซึ่งเป็นแบบอย่างที่มีมาแต่โบราณ
 ไม่ต้องวิ่งหาให้เสียเวลา ให้ลูกจำไว้ให้คี่
 เรื่องการบ้านการเรือน ใ้ลูกบ้านหรือ
 ชานเรือนที่รักให้ลูกบักกวาคทาความสะอาด
 ให้หมคจก ย่อมจะเป็นศิริมงคลแก่ตัวลูกเอง
 ลูกผู้หญิงกวรคูแลทาความสะอาดบ้านเรือน
 ตลอดจนบริเวณบ้านให้สะอาด หมอน้ำ
 สำหรับคี่มลูกอย่าละเลยซักให้สะอาดรวมทั้ง
 กระบวยควย ถ้าคี่มน้ำใช้รวมทั้งกระบวย
 ให้ลูกเตรียมไว้ หมอน้ำสำหรับล้างเท้าก็
 ให้ลูกดูแล้วย เทาไฟ ห้องครัว ลูก
 จงจักให้เป็นระเบียบ ด้วย จาน หัพพี ขอน
 หมันทำความสะอาดแล้วกรบไว้ให้คี่ หมอนึ่ง
 ไหข้าว กรก ห่อแกง กระบุง กลองข้าว
 กระจาด จักวางเรียงไว้เป็นหมวดหมู่ให้

สังเกตหัวกรู เรื่องมีอีกหน่อย
 สามีก็ตกอวย คงรู้แบบนั้น
 จ้าเราพาดี ดูว่าปากตาม
 + ความเองธรรมดาพระพุทธรูป ปักเบาะสายชู
 จักหือมึงมูล เขาของมากกวาง...
 ยัวหาเบียฮิ ครอบขยับเวียหุคเข้ากรัวทรง
 ไคมาเล็กวอย เก๋ไวไส่คง ก็จัก-
 อดทน จีบเมภาณ หนา...วอยหักเบาะม
 กั้นโบะขว้างมะ จ้างทุกว่ากอนันที่ฐาน
 เมินนาแนก เรียบราย ายลูลู
 ตกป่ารายลูลู ทุกใจเบอเจ้า...
 หื้อหมั้นหีบผึ่ง ผาจารัวลูกเกา
 หมั้นตื่นจากยังโกลวัก เหม้นมูก'คืบโค
 หัวเว้าลูกรัก ชักเงาแก่งแป่งก็
 เฒของเภาแล้ว หันฮัก'หมั้นสี
 หนักคิงก็ บ่เห็บมูก'คืบ...

เภาเภาเภา เภาเภา เภาเภา
 จ้าจะดี ไส่ส่งกัก'คืบ'คืบ

“แสงสอนลูก” ของ แม่บัวจัน เยสุวรรณ

ค. ประพันธ์วางกล วรรณกรรมคำขวัญมีบทบาทในการชี้แนะแนวทางการประพฤติ
 ปฏิบัติตนว่าควรปฏิบัติสิ่งไหนควรปฏิบัติ

ให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ไม่ประทอนกรรมชั่ว ปฏิบัติในได้รอบคอบหลักธรรม

นอนดึก ตื่นเช้า นอนดึกเพื่อไว้เวลากลางคืนทำงาน นอนดึกแล้วเข้านอนดึก

โดยให้ตั้งอยู่ในที่จับตาคน

ขวนขวายอยู่ละเตรียมหมากพลูไว้ให้สามีเวลาไปทำงาน และหากมีแขกมาเยี่ยมเยือน
 ก็จะไดยกบาหวานรับไต่หนี่ ไม่นองเสียดเวลาไปจัดเตรียมอีก

นัททากบ้านเรือนให้สะอาดเรียบร้อยอยู่แถว ๆ ไร่บ้านเรือนรกร้าง
ดูแต่ต้นไม้ใบหญ้าเขียวชอุ่มตลอดจนน้ำคั้นน้ำให้มันอย่างสมบูรณ์ เสร็จแล้วก็
ต้องเก็บไว้อย่างระมัดระวังเรียบร้อย เจ้าหญิงคิดว่าน่าจะเอาดอกไม้ไป

เมื่อมีเวลา เธอเก็บดอกไม้ให้ตกตาย จะทิ้งพุดด้วยถ้วยชามยศที่ตักจาก จานใด
ว่าเธอไปไหน บ้างด้วยเรื่องอะไร

รู้จักเก็บดอกไม้สวย ๆ ที่สวนมาได้อะไร

รู้จักประพาส ไปเก็บดอกไม้ในสวน

นัททาคิดว่าคงจะไปกรองกรวดให้เจ้าหญิงใส่

การขึ้นและลงทาง การประพาสที่สวนสาธารณะนี้ เจ้าหญิงนั่งรถข้างคันนี้ วรรณกรรม
กล่าวว่าจะมาได้ให้เธอเป็นสิ่งที่ประพาสที่สวนสาธารณะนี้ มาได้ เจ้าหญิงปรากฏใจกาประพาส
ว่า เธอเล่นมีสวน สวนใกล้โลก เธอไปมาอยู่และ เก็บดอกไม้ ถึงง่าย-
แต่และ มันไม่อย่างนั้นเลยในสวน และ แล้วลูก้ามาทาง ไปขายดอกไม้
เป็นการกองดีดูรัก ซึ่งเธอกล่าวกันว่า วรรณกรรมประพาสที่สวนสาธารณะนี้ ไปมาทางที่มีมา
แต่โบราณนี้ แสดงให้เห็นว่าสังคมของการให้ผู้หญิงประพาสที่สวนสาธารณะนี้ที่กล่าว
ไว้นี้

เมื่อตอนผู้หญิงแล้ว วรรณกรรมกล่าวสำคัญมากในการสอนผู้ชายด้วยกัน
แต่ไม่ได้เน้นมากนัก กล่าวไว้แต่เพียงบางประการ เท่านั้น เจ้าหญิงประพาส

น้องสาวหาย ว้ายเลยเอาไป
จับอันของรัก มาขโมยมา
จะไปแล้วอย่า วางใจลงสมัคร
หือแล้วดีดี เก็บกันไว้
ไปตามถนน ประทับใจ ชี้เหล่า-
ด้ายหัวเขม เขาก็โมโห จ ไป-
ทั้ง เกิน ขึ้นเสียงกันเองเลย

เจ้าชายหาย ไปเลยให้เข้ามา
ละหมาดแล้ว ก็วิ่งไป ขโมยมา
อ่าเป็นอะไรเพราะมันจะมีเรื่อง
ให้ไปเก็บไว้ ๆ เหมือกันทุกคน
ไม่ทรงกลด มอนบ่า ก็มาได้รัก
เขารู้ไป ก็มารีบขอลาแล้ว ๆ จะกัน
ตัวนี้ตั้งแต่ ได้รู้ว่าไปเลยเรื่องยุ่งเลย

ยังไถ่ของเฑาะว์ ไม้จางเบา
 เฑาะว์เป็นกุซาง ยอว่านางมี
 อาชีพรักวัง อันที่รักนางกลัวทุก
 แดงอย่างเขาเป็น สาวอาร์ตประยุกต์
 ความทุกเขาอ้อมกอด คนปมึงจัน
 นอนนี้ขอประคอง คนใจเขาอาจ
 หันไถ่ของเฑาะว์ ยอว่าน้อยสอ
 อ้ายเฒ่าบวชหัว เฒ่าเป็นลือทั่ว
 ว่าอ้ายจะมี กุยามชีวิต ยอว่า-
 สาวน้อยเป็นคู่ ขอดูขึ้น
 พังผู้ใจ ก้าวเป็นเอ็นดู มั่นเป็นใจ
 บารพน้อยสอ เฒ่าใจไกลไกล
 เฒ่าอ้อมพิงไป ต่อกัน ในการอุสาว
 ถาอุบแบ ถาอุบอันผู้รองใจ
 ขอให้อ่อนไป ไปใจขยี้ว แล้วอุบไป
 แอ้วหาเมื่อหน้า จะไปกำกริ
 บุนที่ใจเฒ่า คนใจเขามาอ้อมเฒ่า
 ถาอุบสอ เฒ่าใจไปเฒ่า
 เฒ่าใจเฒ่ายังมี เกิดเป็นมนุษย์
 คีตुकเป็นผี ออวังใหม่ เมตตาก่อนหน้า
 การว่าบุนที่ มั่นเลี้ยงกัน บ่มเป็น-
 บุนตาบแกไขว่ บารพน้อยบารจ
 ขอให้ออวัง ตามที่อ้ายใจพุ่มา...

คนร่ำลา กนาก็ต้องคอยไปไกล ๆ
 ใจอ้ายเฒ่า เฒ่าหนุ่มน้อยเฒ่า ที่จะ
 มอให้ ว่าบารพเฒ่าคน เขาลือกันทั่วว่า
 ที่จะบุนที่ใจ เฒ่าจะมีสาวน้อยสงสาร
 ขอให้ออวังใจขยี้ว กลัวว่าเขาจะ
 ใจอ้ายเฒ่าจริง คนน้อยเฒ่า ขยี้บ
 เฒ่าใจใจ ๆ เฒ่าใจใจ ๆ ในการ
 เกี่ยวงา เฒ่าใจชายเฒ่าใจน้อยเฒ่า
 น้อยเฒ่า ได้เฒ่าไปเกี่ยวงาคนใหม่ต่อไป
 ออวังใจเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่า
 เกี่ยวสาว ถาอุบใจเฒ่าใจไปหา
 คนใหม่ซึ่งยังใจเฒ่า เกิดมาเป็นมนุษย์
 ในใจเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่า เฒ่าใจเฒ่าเฒ่าเฒ่า
 เฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่า
 เฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่า
 เฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่า
 เฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่าเฒ่า

กำประพันธ์ข้างคณ วรณกรรมความสามัคคีมาหาไพเราะผู้ช่วยในจารไปเพีย
บ้านผู้หญิงว่า ไต่ไปอย่างรีบร้อน ไม่คิดเรื่องเกิศจราณคนอื่น หากชนกันเต็มสุรา
เมามายหรือจนยากให้เสียสติได้ไกล เพื่องว่าจะได้ไปเป็นเมีย แะละเขา แะกับคนเหล่านั้น
เมื่อไปกับบ้านผู้หญิงแล้วควรประพฤติตัวให้เป็นพี่รักใจ อื่นๆของแะละผู้หญิง หากไปกัน
หลายคนที่วงระบัก ระบักใบเรือ การพูดพูดเสียงดัง ไม่ควรเอื้อมมือเข้าไปจับบ้าน ไ้จับ
จับไปอย่างมีใจ และในการไปเพียบ้านผู้หญิงนั้นหากเขา แะละผู้มาทั้งหมดนั้นก็ไม่ควร
ไปหาเรื่องทะเลาะวิวาท จนเสียตังให้แะไป ทั้งนี้แะละการทะเลาะผู้มาทั้งนั้นเป็น
สิ่งที่ไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง

กำสละหรือการขึ้นและแนวทางการประพฤติปฏิบัติของผู้นำควรกล่าวนี้
วรรณกรรมใกล้เคียงให้เห็นถึงประเพณีการเลวสวาทของหนุ่มสาวชาวล้านนาได้อย่าง
ชัดเจน

บทเพลงของวรรณกรรมคำว่าในคณไ้การมรู้ ก่อให้เกิดสังคม ไม่มีการรู้
เกี่ยวกับประวัติและตำนาน และความรู้เกี่ยวกับแะละการประพฤติปฏิบัติของตน
ความรู้เกี่ยวกับประวัติและตำนาน เป็นความรู้ใบเรือ แะละประวัติศาสตร์
ท้องถิ่น ประวัติและตำนานเกี่ยวกับสถานที่ บุคคลสำคัญ แะละประเพณีของท้องถิ่น ความรู้
ในเรื่องดังกล่าว วรรณกรรมความสามัคคีมาหาไพเราะ

ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการประพฤติปฏิบัติ วรรณกรรมความสามัคคีมาหาไพเราะ
ให้บุคคลเอาแบบวิถีไปมาทางที่งาม และสามารถดัดแปลงให้เข้ากับสังคมได้อย่างเป็นสุข
คณแะละนั้นสอนบุคคลทั่วไป รวมทั้งการแะละแะละผู้หนึ่ง แะละผู้ชาย แะละคนบุคคล
ทั่วไปเป็นเรื่องราวตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ส่วนคณผู้หนึ่ง แะละการประพฤติปฏิบัติได้
กับเป็นบุคคล และสอนผู้ชายเกี่ยวกับประวัติการเลวสวาท

อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมคำอำบันที่วัฒนธรรมท้องถิ่นด้านต่าง ๆ เช่น ภาษาถิ่น ฉันทลักษณ์คำว ภาษิต ปริศนาคำทาย ความเชื่อ ประเพณี นิทานท้องถิ่น เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมคำอำบันเป็นแหล่งรวบรวมวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้ไม่ให้สูญหาย นอกจากจะเก็บรวบรวมแล้ว วรรณกรรมคำอำบายังทำหน้าที่เผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นให้แผ่กว้างออกไป นั่นคือการพยายามแนะนำหรือชักชวนให้คนในสังคม เห็นคุณค่า ห่วงแหน และร่วมกันพิทักษ์รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป นับได้ว่าวรรณกรรมคำอำบันมีบทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างสมบูรณ์

ในการวิเคราะห์บทบาทดังกล่าว ผู้วิจัยจะกล่าวตามลำดับจากการเก็บรวบรวมไปสู่การเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมคำอำบันมีบทบาทในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เห็นได้ชัดอย่างเด่นชัดประการแรกก็คือ ภาษาถิ่น ต่อมาก็คือ ฉันทลักษณ์คำว ตลอดจนข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านอื่น ๆ อันได้แก่ ภาษิต ปริศนาคำทาย ความเชื่อ ประเพณี นิทานพื้นบ้าน เป็นต้น ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างประกอบเพียงเล็กน้อยเพื่อให้เห็นบทบาทดังกล่าว

ตัวอย่างภาษิต

...ใจเหมือนหลงทาง คงขวางป่าไม้ เติมหลงกว่าได้เขาวน ก็ยัง
ปักปัก คืบมาทีหลัง หลงใจมอดูคำ กลับคืบได้ หลงอกหลงใจ
หลงคือหลงไส้ จักกลับคืบมายากนัก...

"คำวเรื่องลิเก" ของ พ่อน้อยกำวิละ

...เสียงใหญ่มาแล้ว กลายเป็นแสงจ้า โยธินชา รั้งท่าแก่นเข้า
เป็นลือว่าเสีย ท้าวพระเจ้า มนุษย์คนเราโลกนี้...

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ อินทร์สร ร้องเพราะ

...มนุษย์ลุ่มพ้า โลกหล้าใจเหินหว เล็กช่อมือเคี้ยว ไวรักหยั่งไค
ชากรา กงกาเหวไค้ จำเตียมไปเสี้ยวล็ก สิบนาววา ก็ยัง -
หยั่งศึก กากอนก็ไมราณ..

'ตำนาน 5 ปันสา' ของ ถาวร มาลาฉง

...โบราณว่าไว้ บัใจอูแปง มคคามคกงง ตายเป้งน้ำออย
เวลาอุจจา วาภาเป็นถอย หื้อลองก็กกอยเตอะนอง...

'สาวสองสาว' ของ วชิระ อินทะราชา

...เคยสุกกากี้ด บัจางอุจจา พยาธิโลกา ก็เปียกเปียนไม้
ตกเป็นโคหัว ตกหัวโกให้ จิตใจเรรวนลือกแล็ก...

'ความทุกข์สมปรารถนา' ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

...ผออุหมอห้าย ทานายฤกษ์ไทร นอดวงของคห เพราะหื้อจัก-
โศกเศร้า เพราะเงินหน้าค่า เพราะคาหน้าเส้า ปากันมัวเมา
โลกมก...

อามาจเงิน" ของ ศรีทวน สอนน้อย

...บอกว่าไฉ่ตี้ บ่ตี๋ไฉ่จ๋า จ้างเปิ่นเมมผ่ำ บั้งมัว ก้อยอยู่ตามน้ำ
ทำไปตามตัว น้ำเปียงก๊อ คอกบัวเปียงฮั้น...

“ตุ้จกสอนกนเซา” ของ รัชชา มรกตสุวรรณ

...โบราณว่าไว้ ผ่าฮ้อนป่าเปิ่น พอไค่น้ำเย็น ผ่าเป็นกายเสี้ยง
หื้อทาน้ำใจ เอาไว้เลียบเกลี้ยง หื้อเสมอเหมือนอย่างน้ำ...

“เรือนสามน้ำสี่” ของ ไสว อัยวัฒน์

...เป็นว่าอย่าไผ่ ไค่ของบั้งคอง เขามกวรรตอง เอามา เบ็งบั้งจับ-
ทอง เบ็งน้องนั้นหนา เจ็บใจแต่บ่า ใจว่าอุเลน...

“กรวดาไผ่” ของ เมืองใจ คมศรี

...โบราณว่าไว้ หากมีถมดอง ขี้เขื่อนานอง ขั้วบองว่างแลบ
เริ่มแรกอีกกัน ถึงกั้นผ้าต้ม ก็หวานคงกอดจันวอย บ้างเปื่อนาบวัง
บ่าตาลก็ล้อย มีรสปากชิมชิมเก็บ...

“หอมอบหื้อไผ่กนึ่งหื้อมฮักที่สุด” ของ สิงห์กา วนุ

ตัวอย่างปริศนาคำทาย

.. ทอจากนี้ไป เป็นปัญหา ของจายกู่เผ่า เขียนาบน้องเห็นคนเคี้ยว
ว่าเห็ดดอกน้อย ออกบนคอยเขาเขียว กินคนเคี้ยว คงตัวโหลหล้า...

"ตอบปัญหาค้นคว้าจิตร" ของ น้องทองพูน ปละอุกร์

...มีกำตัวนึ่งเสื่อ แข่งขาแซนหัว ล้วนลัดขึ้นเนื้อ หิงมเหสีแอดรับ...
เสื่อขาวก่ใส่ เสื่อลายก็ร้าย นุ่งห่มหัวสุคก้นพอกี...

"ใบปัญหา" ของ เรืองรอง มะโน

. . ปัญหาของผมนั้น บันบ่อปอนัก จักไขบอกรื้ออาดัง อันข้อ 1 นั้น
นอนหลับฝันเห็น เคื่องกินตาวัน เป็นสังจาเจ้า อันว่าข้อ 2...
แสงอรอนเจียงธาย ความกายโคงปี มาตีข้าย่างเปื่องของ
ปลูกผักกาดแค กล้ามเป็นฉักหนอง ปลูกผักคาวทอง กายเป็นคอกหญ้า
ว่าไค้ผึง กนทั้งทำหน้า ลองตอบความมากอนเตอะ...

"ร้องขอนักกล่าวตอบปัญหา" ของ นิ่งโพรง แสงแก้ว

. . เจ้ามีปัญหามาถามมาเล่น ๆ หื้อนั่งหังเอาดีเตอะ ไฉนน้องเขา
ถามง่าวถามเขอะ ถ้ามารู้เล่นบคาย เมื่อหน้อยเขา กู้มีเขาหาย
บว่าจึงจาย ตอบมาเอาอะเจ้า .

"ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง" ของ ลัดดา แผลงฤทธิ์

...ต่อไปขอถาม ไปว่าอันนี้ ยังปัญหาเขาวน ก้าวจอย ว่ามี
หัวเดียว ปากมีหลายร้อย ถ้าเผลอคิดได้ ตอบมา...

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ อุกมเนตร วงศ์จรรย์

หัวอย่างความเชื่อ

...ตัวบ่าวเมียสาว จักฮวนกันยาว ชั่วชีวิตเจ้า หื้อเลือกเอาวัน
ถูกกันน้อง เหน้า เป็นกูบึงเปาร่วมมิตร คนเกิดวันกาน หัวกานวัน -
พิศย์ อัยากิรวมสร้างกับมัน เกิดสองวันนี้ บ่ดีคยกัน บ่เมิน -
บนาน จักจากกันได้...

"วันเกิดเป็นศัตรูกัน" พี่หนานนวล เมืองทอง

...เดือน 6 นี้เหย เป็นเดือน 4 ไ้ จักฮวนบึงนายร่วมรัก เพราะ -
วาสนา ของชาแมนตัก บ่ผิดแบบเบ้าโบราณ กันออกปากแล้ว คงได้ -
เป็นการ บ่ใจว่าพาง สืบไปพายหน้า ในเดือนนี้เหย ข้าเป็น -
เดือน 5 จายบ่ตีมารวมน้อง กันถึงเดือน 6 จายตกแดงพร้อม
บ่หื้อถามได้ไปยว...

"กล่าวใส่สาวเดือนห้า" ของ ทองปอนด์ สมศรี

ปลูกครววันอาทิตย์ จักบอกตรง ๆ ผมปลูกมะยม หน่วยกิ่งหลวมก้าน
ปลูกพริกต้นเดียว กินกุ่มตังบ้าน มีแหว่บานาวมาแคว้ง ปลูกกล้วยบ่ต้อง
รับรองบ่แห้ง ใบหนารมกว้างเย็นดี ปลูกไ้ววันนี้ วันหน้าเป็นเศรษฐี
กาโบราณมี จาไ้วเน้อเจ้า

"วันปลูกสวนครัว" ของ จ. ไร่เทียมทาน

ขึ้น 1 คำนั้น ม้ายมบ้านเก่า อว่ ปังคาวา หอเฮียเกี๊ยกอื่น
 2 กำนันนา ขอจำกัน ๆ เมาถึงเมื่อนา ว่ากันว่าคง ๆ คำนี้แจ
 จักแนะจีจิง ม้วยใจขมขื่น แผลงเปื้อนไม้ไค้...

‘วันม้วย’ ของ มงคลการ

. . . ทางบ้านชานนี้ เขาก็ทำกัน บะเกี๊วตั้งวัน ๆ อาตุตตากุ้ง...
 กิ่งแกหันมา ปูปลาตายวอย บคอวะมีมาชิก มันชิตมันจว
 อยางวาวตกรับ แฉ่นผ้าใบโลกาศเลย เอยอทำมึง ภาตุ่งบาคง
 อยางเขาพันคอง ว่าแต่นอเ้า มีเจ๊นฟังก ของเจ้าคนเฒ่า
 ฟ้าจะฆ่าเอากับเฒ่า...

‘เวลาสุกตกุ้ง’ ของ ใส่ออ่าห้าย

ตัวอย่างประเพณีจรรยาคน

‘พี่โหม่นเรา’ ไปป่าวข่าขู่แหยง

อลิกตักกัก จักมอเก่าวี่ บางเมอคนกันนาเม พี่โหม่นนี่ มาเป็รูป
 จาวมาเปี่ยม ภิรบยี่จันฐ์ ถิ่น ๆ ศาษา ๆ ฉาย ๆ ๆ ๆ ปากันเก่าดู -
 ตามทอง กาห้ายู๊ว อาอาแป้นทอง มอกลอศอรอง อดุณยพเลย
 บาว ๆ สวา ๆ ทวยกันเป้นัวบ ฟองไม้นทรายใจว่า สดุดเสนา
 บัธลัก วจนกันไปจำไม ๆ ไบมากรยาคนา มอกลอศอรอง
 มกป้อหยา รื่นเต้าเกกเกล้า หลังจากหังรวม บรมบิเฒ่าเจ้า
 เื่อเสร็จแล้วเขาป้อกวาน มอกลอศอรอง บะเกี๊วตั้งวัน ๆ อาตุตตากุ้ง...
 จุระกันทะ ทุปมูปนา จรรพสิ่งนาภา ก. แก้วคนเฒ่า เอยอทำมึง
 มีดังหอขาว พ้องกันหมากเมี่ยงมูรี ทยกันเป้นัวบ ขวณฐ์สี่ ปีหนึ่งนี้

สนุกนวลเล็ก ต่างคบหากัน มั่นถันออกเล่น ดูว่าจู่จะมีเมีย
พองเล่นมากอน พนันขันเมา ในกาณฤกษ์สงกรานต์...

ประเพณีวงการการค้าทั้งหัวเมืองข้างกันนี้ มีสิ่งที่น่าสังเกตคือ วรรณกรรมเก่าๆ
บันทึกประเพณีไว้ได้อย่างละเอียด

หัวเมืองนิทานท้องถิ่น นิทานเรื่องนี้เล่าโดยเราผู้แต่งไว้ว่าตามระกอบ
ไว้ในตอนท้าย ในการนำเสนอผู้วิจัยได้สรุปความเป็นมาเรื่องย่อไว้ด้วย

กล่าวหาเรื่องขุนสามรถกับนางอุแป่น ของ พ่อหนานเหี่ยว เอกสุพรรณ

...ดักฟังโต๊ะเจ้า เรื่องในธรรม นาคิดตามเหงา กับกว่าเอา-
แต่งครีบ เป็นเกรงสุ มีมัลลการพิชัย นิมบากหินปิ่นอ เกรงสุ
มีลูกหนึ่งหนอ ขุนสามรถ เป็นพ่อจายวี่ ท่อยม้น เมืองบันชี
นามเปื่องมีออกจี่ ขุนสามรถ บ่มีเมียนี้ เป็นโสดอีเฒ่า...
วันหนึ่งไวร้ ไปค้าขายไกล ลากเกวไป ไปเวียงกรุงเจ้า ไม่หับ-
ไรหญิง รามจริงดังเห็น ขุนสามรถเสาะอสมัก...ตัวก็เฒ่า จะบ่มี
ขุนสามรถ เฒ่าเฒ่า นุ่งนุ่งสีด สีของบ่มีเฒ่า ของนาง-
เฒ่าบ่มี ชื่อบ่มีบ่อ หอบอกพิชัย ชื่ออุแป่นอีเฒ่า...

หลังจากนั้นขุนสามรถก็ไปสู่ขอนางอุแป่นกับพ่อแม่ที่บ่มีนางนาง พ่อแม่ของ
นางอุแป่นก็ชอบยกให้ด้วยควาเต็มใจ ครั้นแต่งงานกันแล้วขุนสามรถก็พานางอุแป่น
กลับมายังบ้านเมืองของตน เมื่อมาถึงบ้านก็รู้ว่าพ่อแม่ได้หมั้นหญิงอื่นไว้ได้คนแล้ว
แม่ของขุนสามรถก็ไม่พอใจมากที่ลูกชายพากรรชามาด้วย

ต่อมานางอุแป่นก็ตั้งครรภ์ได้สองเดือน ขุนสามรถต้องไปค้าขายที่เมืองมณฑล
ก่อนไปก็ได้ฝากนางอุแป่นไว้กับแม่ ขณะที่ขุนสามรถไปค้าขายก็ แม่ได้ให้
นางอุแป่นทำงานหนัก จนกระทั่งนางอุแป่นทนไม่ไหวจึงหนีกลับบ้าน ขณะนั้นนาง
ตั้งครรภ์ได้สามเดือนแล้ว เมื่อเดินทางอยู่ในป่าได้สามวันนางก็คลอดลูกก่อนกำหนด

ทางเมืองเหนือเขาเรียกว่า คาวง่อนโต เงี้ยวเรียกว่ากาวซุนสามรอน
นางอุแปน เมื่อเจ้าโกล่แจ้งที่ ว่าทั้งฟ้า เจ็บใจ เห็นชัด

การเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น

วรรณกรรมคำขำมีบทบาทในการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นกัน เป็นการอนุรักษ์
วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ในการเผยแพร่นี้ วรรณกรรมทางน้ำที่ประชาชนพื้นที่กัน
ท้องถิ่นได้รู้จักวัฒนธรรมของคนที่ขึ้น จะเกี่ยวกับถิ่นใดก็ยกย่องเด่นๆเก่าแก่ว่าจะได้
ร่วมกันอนุรักษ์และปฏิบัติสืบต่อกันต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวอย่างวรรณกรรมคำขำ
ที่มีบทบาทดังกล่าวต่อไปนี้

ตัวอย่างวรรณกรรมคำขำเรื่อง "เอ็นถึงน้องทิม ทวนทอง" เชิญชวนให้
ทุกคนช่วยกันอนุรักษ์ "สองเกาของเดิม" ไว้ไม่ให้สูญหาย

...มาเฝ้าน้องใจ	มาช่วยเสริม	มาเก็กน้อง	มาช่วยส่งเสริมของ
ของเกาของเดิม	กลัวกลัวสรว	เกาแก๊งเดิม	เรื่องคำขำให้
อย่าให้สูญหาย	อย่าตกกว่าจอย	สูญหายไป	ไม่ปฏิบัติตามแนวทางที่มี
ควมสามของเดิม	เกาไว้ มา	อยู่แล้ว	โคมมารวมรายการของ
รวมรายการ	เรไรบ้องโต	น้องเรไร	เหมือนแต่ก่อนมา
เหมือนก่อนอื่น	เดิมมา...		

"เอ็นถึงน้องทิม ทวนทอง" ของ น้อยวิจิตร อินทร์

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า มีการเชิญชวนให้ทุกคนแต่งคำขำไปรวมใน
รายการคำขำทางวิทยุ เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมคำขำเอาไว้ไม่ให้สูญหาย

... นาน้อยใจหนอ เรื่งบคาวขอ นาน้อยใจหนอ บทกวีขอสูญหายไป
 สูญหายไปเลียง ของดีเมืองเหนือ หมดสิ้น ของดีเมืองเหนือไม่เหลือเลย
 บเหลือหมดเลียง ข้าเถียงว่าพึงมีฐะ ร้ายยิ่งเถียงว่าพึงไว้เข้าใจเพราะเป็นคา
 กำเล็กเค็กหนา บันนาเวียนญ์ กล่าวที่บิการบคาวลึกลึ้ง น่าจะเรียนรู
 กาฟู้อโบราณ แล้วเก็บคืบชว ล่ากล่าวที่มีขามกโบราณ แล้วเก็บรวบรวม
 ไว้สอนลูกหลาน ได้มอผลงาน ใ้สำหรับสอนลูกหลาน ให้ได้ทราบและ
 กิจการคนเฒ่า ก่อนเฒ่าไปหนา เข้าใจผลงานของคนเกากนแก่ ได้ศึกษา
 ศึกษาเกาเฒ่า เป็นกจอนเป็นเกล- ความเป็นมาของมทกลอนที่ เกานกล่าวไว้
 กล่าวไว้...

"วิทย์ห่วยแก้วดวง" ของ สว่าง ฌ นาน

กาประพันธ์ข้างต้นนี้ วรรณกรรมคาวอำกล่าวถึง 'บทกวีขอ' ว่า เป็น
 "ของดีเมืองเหนือ" ที่สูญสิ้นไปหมดแล้ว ดังนั้นทุกคนจึงน่าจะเรียนรูและเก็บรวบรวม
 สิ่งเหล่านี้เอาไว้ เพื่อใ้ลูกหลานได้ศึกษาผลงานของบรรพบุรุษ ตลอดจนค้นคว้า
 ความเป็นมาของสิ่งเหล่านั้น

วรรณกรรมกาวอำเรื่อง "เคื่อนหนุ่มสาวสมัยใหม่" ก็ชี้แนะใ้คนเห็นความสำคัญ
 ของวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็น "ของดี" เช่นกัน ดังคำประพันธ์

...หนุ่มสาวรุ่นนี้ เป็นมกทำเฉย หนุ่มสาวสมัยนี้เขามักทำเฉย ไม่สนใจ
 หมายเินเลย มานานบ้นอย เรื่อง "จอย, ขอ" มานานแล้ว
 จอยขอภาคเหนือ ลวคคงคำทวย "จอย, ขอ" ของภาคเหนือจึงได้รับ
 ถูกสากลเพลงชมทับ โลกเห็นกวนเกา ความนิยมลคณน้อยลง เชานิยมชมชอบ
 มัวเมาในทคณ สับสนม่นมีียำ เพลงสากลบอกว่าไปกระโถกโลกเ็น
 ม่อนมาฟนิจ คิดแล้วหายชำ ลุ่มหลงมัวเมาในนทคณเกิดเรื่องสับสน
 เพราะการกระทำ ที่ละแบบเข้า วุ่นวาย คิดแล้วก็ชำไม่ออก เพราะ
 มาล็กเสียใจ คิดไปก็เระ... การกระทำที่ละเลยธรรมเนียมโบราณ

เลือนลึ่มเลอะ พันของเก่าเดิมเป็น
 เรื่องเงินเคอะ มินึกไผ่เอื้อคุดาย
 อันของทีนั้น บ่มีวันหาย แม่นจ่ม -
 คินทราย บ่หายท่าค้อย นิสัย -
 คนเมือง ยังหุ่คาวสรว้อย
 ยังมาในเลือดเนื้อ...

รู้สึกเสียใจคิดแล้วเศร้าที่เขาละลึ่ม
 เห็นของเก่าแก่เป็นรื่องน่าอาย
 ไม่คิดขึ้นชมรักมา กอับคุดาย อันของ
 คีนั้น ไม่มีวันสูญหาย ถึงแม้จะจ่มในดิน
 หรือทรายก็จะไม่สูญหายไป นิสัยของ
 "คนเมือง" เรานั้นยังนิยมคาว
 เพราะได้ปลูกฝังกันมาจนอยู่ในสายเลือด

"เดือนหนุ่มสาวสมัยใหม่" ของ กิ่งแก้ว เพชรภูธร

คำประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงคนหนุ่มสาวที่ละเลย "จอย" "ชอ" อันเป็น
 สมบัติทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นตน และหันไปชื่นชมวัฒนธรรมของตะวันตก วรรณกรรม
 ค่าวฮากกล่าววว่าเรื่องนี้คิดแล้วชว ไม่ออก เพราะมีของคืออยู่แล้วกลับไม่เห็นคุณค่า ชวยัง
 มองว่าเป็นสิ่งน่าอาย วรรณกรรมคาวฮวจึงย้ำให้เห็นว่า "จอย" "ชอ" เป็นของมี
 ค่าควรแก่การเก็บรักษาไว้ โดยเน้นว่า "อันของคีนัน บ่มีวันหาย แม่นจ่มคินทราย
 บ่หายท่าค้อย" และในตอนท้ายของคำประพันธ์ยังย้ำเตือนอย่างหนักแน่นว่า "นิสัยคน
 เมืองยังหุ่คาวสรว้อย ดังมาในเลือดเนื้อ" นับว่าวรรณกรรมคาวฮวได้แสดงบทบาทใน
 การกระตุ้นให้คนมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

วรรณกรรมคาวฮวเรื่องต่อมาที่ยืนยันความตั้งใจแน่วแน่ในการที่จะส่งเสริม
 ให้คนอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ก็คือการชักชวนให้ทุกคนนำฉันทลักษณ์คาวมาแต่งเรื่องราว
 ต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมคาวฮวเรื่อง "เหะทะพาตี" ดังคำประพันธ์

...การเขียนคาวชอ บ่ไจ้กลัว ๆ การเขียนคาวชอนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย
 เขียนตวยแต่งตวยยากล้ำ ค้วยความ - เขียนไปค้วยแต่งไปค้วยยากจริง ๆ
 ใจหุ่ม เต็มคุ่มจ้วยก้า ของเก่า - แต่ค้วยใจรักที่จะอนุรักษ์ของเก่าแก่
 เกื้อโบราณ แม่นว่าผมนี้ เป็นคน - โบราณ แม่นว่าผมจะเป็นคนรุ่นหลัง

รุ่นหลัง อายุของคำ ก็ยังหนุ่ม-
น้อย แต่ก็เต็มใจ ส่งเสริม-
คำสร้อย หื้อไต่กิ่งไปทั่วทิศ
เพชรเอกลานนา มาช่วยกันคิด
อย่าไต่ปล่อยหื้อสูญไป...

อายุของผม "คำ" ยังน้อย แต่ก็
เต็มใจส่งเสริมคำ ให้ไต่กิ่งไปทั่ว
ทุกทิศ ให้เป็นเพชรน้ำเอกของลานนา
มาช่วยกันคิดส่งเสริมเถิด อย่าปล่อย
ให้สูญหายไป

"เหะเหพาที" ของ มานิตย์ พรหมจิตมาร

จากคาประพันธ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมคำสร้อยกล่าวถึง ความตั้งใจ
อันแน่วแน่ที่จะอนุรักษ์อันหลักคำไว้ แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ทำได้ยากก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้
เพราะใจรักและเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีค่ายิ่งที่สมควรจะเผยแพร่ให้เป็นที่ยู่งักกันอย่างกว้างขวาง
ให้สมกับเป็น "เพชรเอกลานนา" ที่ทุกคนควรภูมิใจ

วรรณกรรมคำสร้อยเรื่อง "อย่า...ดีกว่า...ว่าล้าสมัย" เขียนชวนให้ทุกคน
ช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยย้ำให้เห็นว่าไม่ใช่ล้าสมัยแต่อย่างใด เพราะ
แม้แต่สถาบันการศึกษาก็ยังมองเห็นความสำคัญและส่งเสริมให้เป็นที่ยู่งักกันทั่วไป
ดังคาประพันธ์

...ไม่ว่าคำจ้อย มันล้าสมัย
อย่าดีกว่าน่าย อย่าไต่แอบอ้าง เหา-
มาช่วยกัน เพิ่มเติมเสริมสร้าง
หื้อเป็นคำขอประยุกต์ เขียนตามสมัย
ว่าไปตามยุค เพื่อว่าหื้อหายไ
ช่วยกันอนุรักษ์ มันบ่เสียหาย
ว.ค.เจียงฮาย เป็นยังเสริมสร้าง
ครุสัณพันธ์ นั้นก็สรรสร้าง หื้อ-
วัฒนธรรมเข้มช้อย เพื่อการศึกษา

ใครว่าล้าสมัย อย่าดีกว่า อย่า
พูดอย่างนั้น เรามาช่วยกันเพิ่มเติม
เสริมสร้างให้เป็น "คำขอประยุกต์"
เขียนขึ้นตามยุคตามสมัย เพื่อไม่ให้สูญหายไป
ช่วยกันอนุรักษ์ไว้ มันบ่เสียหาย
วิทยาลัยครูเชียงใหม่ช่วยส่งเสริม
รายการ "ครุสัณพันธ์" ก็ส่งเสริม
วัฒนธรรมให้คงอยู่เพื่อการศึกษาของ
เด็กไทยทั้งหลาย มีการประกวดคำ

เด็กไทยใหญ่น้อย ประกาศคำสร้อยขอไป
 สถานีวิทยุ ทะลุถึงไกล ส.ว.ท. เชียงราย
 ดังไปทั่วห้อง ครุสัมพันธ์ ออกอากาศกอง
 พื้นฟูด้านนาหัวแคว้น เพื่อหือสื่อสาร
 สัมพันธ์แน่นแฟ้น อย่าดีกว่า อย่าได้ดูแล
 อุ่มชูเอาไว้ อย่าได้หน่ายแหยง จวบกัน-
 ทดแทน เนอแพนไกลไกล หมูเฮาจาว-
 เทื่อ มัวเจือของไต คิมลานนาไทย-
 แล้วเลาะ อย่าดีกว่านา อย่ามาหัวเราะ
 เขาะเย้ยคำสร้อยโบราณ

ทางสถานีวิทยุ "ส.ว.ท."
 ที่เสียงราบ รายการครุสัมพันธ์
 ออกอากาศ เติบโตดังไปทั่วแคว้นด้านนา
 เป็นการในฟู และสื่อสารให้มีความ
 สัมพันธ์แน่นแฟ้น อย่าดีกว่าอย่าดูหมิ่น
 เขี่ยคเขาม ให้อนุรักษ์ไว้
 อย่าเบือนหน่าย ช่วยกันทั้งคนที่อยู่ไกล
 อยู่ใกล้ พวกเราชาวเหนือไปนิยม
 "ของไต" คือภาคกลางแล้วหรือ
 อย่าดีกว่านะ อย่าหัวเราะเขาะ
 คำซึ่งมีมาแต่โบราณ

‘อย่า... คี... ว่าล้าสมัย’ ของ พรเหว

คำประพันธ์ข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรมคำขวัญมีบทบาทในการเชิญชวน
 ให้ทุกคนช่วยกันแต่งคำขวัญในลักษณะของการประยุกต์ให้สอดคล้องกับสมัย ดังคำประพันธ์
 ‘เฮามาช่วยกัน เติมเต็มเสริมสร้าง หือเบ่นาวรอบประยุกต์ เขียนตามสมัย
 ว่าจะตามยุค เพื่อว่าบื้อหายไไป’ และกล่าวถึงการที่วิทยาลัยครูเชียงรายได้จัดรายการ
 ครุสัมพันธ์ทางสถานีวิทยุ ส.ว.ท. เชียงราย ส่งกระจายเสียงไปทั่วภาคเหนือ อันเป็น
 การส่งเสริมให้ทุกคนแต่งคำขวัญส่งไปประกวด ซึ่งผลที่ตามมาก็คือช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรม
 คำขวัญให้คนรุ่นหลัง การที่วรรณกรรมคำขวัญชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการอนุรักษ์
 วัฒนธรรมคำขวัญของสถาบันการศึกษานี้ ย่อมทำให้ผู้อ่านผู้ฟังของได้ความสำคัญของเรื่อง
 ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี การแต่งคำขวัญจึงไม่ใช่เรื่องเก่าสมัยที่นาหัวเราะอีกต่อไป

ในการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นนี้ วรรณกรรมคำขวัญได้มีบทบาทในการเชิญชวน
 ให้ทุกคนแต่งคำขวัญส่งไปร่วมในรายการคำขวัญทางวิทยุ โฆษชี้ให้เห็นว่าการแต่งคำขวัญ
 ส่งไปร่วมรายการดังกล่าว เป็นการฝึกฝนให้เกิดความชำนาญในการแต่ง และผลที่ตามมา

ก็คือ ทำให้ทองถิ่นล้านนา ยังคงมีผู้นุรักษ์และสืบทอดวรรณกรรมประเภทนี้ โดยใช้ความรู้และความสามารถอย่างเต็มที่

วรรณกรรมคำอาเรื่อง "ส่งเสริมรายการคำอา" ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เชิญชวนให้ทุกคนแต่งคำอาส่งไปรวมในรายการคำอาทางวิทยุ เพื่อช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมทองถิ่นไว้ ดังคำประพันธ์

... เพราะรายการนี้ เป็นการฝึกฝน
นักคำวทุกคน ห้อมนักรวหน้า เรื่อง-
กลอนกวี หื้อดี่เลิศล้ำ เขียนส่งกันมา-
เป็นนิจ เพื่อหื้อหมู่เฮา ได้ใจความคิด
ลึชิตซึกแต่มผลงาน สดับความรู้ เพื่อ-
บูพื้นฐาน ห้อมนักรวหน้า เขียวชาญ-
ยิ่งขึ้น บว่าไผ ๆ อย่าไปก็คิดสั้น
ว่าหัวโบราณเก่าเล่า เป็นวรรณกรรม
ที่คี่เนินจำ หลายเจนบูป่าของเฮา
ไผว่างาวเฮอะ ก็เรื่องของเขา
คนปัญญาเบา จ้วยเหลือบได้ เฮา-
เป็นจาวเหนือ ใจเจื้อจาวใต้
ส่งเสริมกันไปเตอะน้อง ทั้งคุณเรไร
ก็ได้ขอร้อง บอกไปหัวทองล้านนา
ขอหมู่เฮานี้ จ้วยกันรักษา กวีล้านนา
นี้ไว้หื้อได้ ลูก ๆ หลาน ๆ
บ้านเหนือบ้านใต้ เขียนส่งกันไปนั้ ๆ
ทั้งรัฐบาล ก็ได้จวนจิก สักษา-
แบบเบ้าโบราณ ฝึกฝนไปเตอะ
ป็นองลูกหลาน เมื่อว่างการงาน

เพราะรายการนี้เป็นรายการที่ฝึก
"นักกรว" ทุกคนให้กรวหน้าในเรื่อง
บทกลอนให้ดี่เลิศ เขียนส่งมาอยู่เสมอ
เพื่อให้พวกเราได้ใช้ความคิดเขียนแล้ว
ส่งผลงานมา เป็นความรู้เพื่อปูพื้นฐาน
ให้เกิดความชำนาญยิ่งขึ้น ไม่ว่าใคร
ก็ตาม อย่าคิดสั้น ๆ ว่าเป็นเรื่องโบราณ
ล้ำสมัย เป็นวรรณกรรมที่คี่สืบทอดมานาน
นับจากบรรพบุรุษของเรา ใครจะว่าโง่
ก็เป็นเรื่องของเขา คนค้อยปัญญา
ช่วยเหลือบไม่ได้ เราเป็นชาวเหนือ
ไม่ใช่เผ่าพันธุ์ชาวใต้ ส่งเสริมกันไป
เถิดน้อง ทั้งคุณเรไรก็ได้ประกาศ
ขอร้องหัวทองถิ่นล้านนา ว่าขอให้
พวกเราช่วย จ้วยกันรักษาให้
กวีล้านนาคงอยู่ให้ได้ ขอให้ลูกหลาน
ที่อยู่ทางทิศเหนือทิศใต้ เขียนส่งกันไป
มาก ๆ ทั้งรัฐบาลก็ได้เชิญชวน
ให้รักษามรดกโบราณ ฝึกฝนกันไป
เถิดพี่น้องลูกหลาน เมื่อว่างจากการทำงาน

ปลุกนาหวานกล้า ก้อยชิตีตเขียน ทำนาหวานกล้า ก็ให้พยายามหัก
 พากเพียร ตั้งหน้า เขียนกลอนวาตะ - เขียนควาไว
 คาวจอย...

"ส่งเสริมรายการควาฮ่ำ" ของ ล. ก็สกุ

คำประพันธ์ข้างต้นชี้ให้เห็นบทบาทของวรรณกรรมควาฮ่ำผ่านรายการวิทยุในการส่งเสริมให้มีการแต่งควาฮ่ำ เพื่อให้คนควาทุกคนได้ฝึกฝนที่จะใช้ความคิดสร้างสรรค์ผลงานทางคำวรรณกรรม ดังนั้นวรรณกรรมควาฮ่ำจึงเชิญชวนให้ทุกคนช่วยกันแต่งควาฮ่ำส่งไปร่วมรายการให้มาก เพราะเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นอันล้ำค่าให้ดำรงอยู่และล้านนาจะได้มีกวีผู้มีความสามารถดังเช่นที่เป็นมาแต่โบราณ และยังชี้ให้เห็นว่าใครก็ตามที่ตำหนิว่าควาฮ่ำเป็นของโบราณและคนที่แต่งก็โง่เขลานั้น คน ๆ นั้นคือคนโง่ที่ไม่รู้จักคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังคำประพันธ์ว่า "ไฉนว่างวเฮอ- ก็เรื่องของเขา คนปัญญาเบา จ้วยเหือบได้" ดังนั้นเพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐบาลที่จะให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ทุกคนจึงควรฝึกแต่งควาฮ่ำในยามว่างจากภารกิจการทำงาน อันจะเป็นการส่งเสริมรายการควาฮ่ำทางวิทยุซึ่งเป็นรายการที่มีส่วนในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาของล้านนาไว้

นอกจากจะอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาแล้ว วรรณกรรมควาฮ่ำยังอนุรักษ์อักษรไทยยวนหรือตัวหนังสือเมือง ซึ่งเป็นตัวอักษรในภาษาเขียนของภาษาถิ่นเหนือไว้ด้วย ดังคำประพันธ์

...เฮากบอยู่เก๊า เป้าเป็นประจำ	กบเฮาอยู่เป้าเป็นประจำทุกวัน
ทุกเมื่อยามวัน กลิ่นกันบ่ทอง พะมร-	ไม่ได้รับกลิ่น ภารอยู่ไกลถึงในป่า
อยู่ไกล คงไพรเขตห้อง มาฉันพอง-	มาสูดเอากลิ่นรสนั้น กบเฮากบ
เอากลิ่นรส กบเฮากบ แดเป้าเก๊า	เป้าอยู่ตลอด ไม่สนใจออกแก้วบัวบาน
บ่สนคอกแก้วบัวบาน เป็นว่าไว้	ที่ทานกล้าวไว้แต่โบราณนานมาแล้วนั้น

แต่โบราณกาล เช่นเก่าเนนาน
 เป็นการถูกต้อง เหมือนของดี ๆ
 มีในแคว้นทอง แหม่มทองไทยเขตร์ค่าย
 ถูกฝรั่งเขา ปาเอาภัยร้าย สูเขตร์-
 บ้านแดนมัน เหมือนเร็ว ๆ นี้ ผมได้-
 ไปเห็น พวกอเมริกัน ปากันไผ่ช่อง
 'ตัวหนังสือเมือง' เกยเรื่องรุ่งเรือง
 มองกานนาเขตร์รัฐ ปากันมาเรียน
 ซิคเขียนลอกลัก ศึกษาแพร่กว้างกันไป
 คนไทยเราเน บ่ได้สนใจ ไผ่ท่าไม
 ทุมไปกว่าจ้อย บ่ศึกษา ลีลาพาห้อย
 สืบแนวรอยกอร์ปไว้ ถ่าหน้าวันดูน
 จักสูญแน่ไซ้ ฝรั่งจักได้เป็นครู
 เมื่อจักค้นคว้า ว่าของเดิมครู จักเขา-
 หารู้ ที่ไหนหรือได้ เพชรอันมี
 ของคืออยู่ใกล้ หางเหินเป็นไปทิศจะ
 ขอตังวัดวา สังฆาคณะ ผู้ไผ่ใกล้ทาง-
 เพียร สังสอนศิษย์ไว้ หื้อได้ซิคเขียน
 ศึกษาว่าเรียน สืบไผ่จ่ายหน้า อย่าหื้อ-
 สูหาย เรียบรายเหนือหญ้า แกมดูทหา-
 ฝุ่นมุก ล้มแล้วช่วยปก ยกขึ้นพื้นดู
 หื้อเหมือนก่อกี้เดิมมา สืบนิ้วกรามนบ
 ยกมือไหว้ลา ทอพระสังฆา ลานนา-
 แคว้นท่อม ไคไผ่คเมตตา

เป็นการถูกต้อง เหมือนของดี ๆ
 มีอยู่ในบ้านเมืองคือแหม่มทองของไทย
 ถูกฝรั่งพากันมาขนย้ายไปสู่บ้านเมือง
 ของมัน เพลิดเพลินเร็ว ๆ นี้ผมได้ไปเห็น
 พวกอเมริกันพากันสนใจ 'ตัวหนังสือ
 เมือง' ซึ่งเคยรุ่งเรืองอยู่ในท้องถิ่น
 จันนา พวกเขามาเรียนซิคเขียนคัดลอก
 ศึกษากันอย่างแพร่หลาย คนไทยเราเน
 กลับไม่สนใจ ไม่มีความสนใจทอดทิ้งไปเสีย
 ไม่ศึกษาลีลาแห่งก้อยกำตามแนวที่มีไว้
 วันหลังจะสูญหายไปแน่นอน ฝรั่งจะได้เป็น
 ครู กว่าจะค้นคว้าว่าเป็นของเดิมของ
 พวกเรา จะเสาะหาครูที่ไหนได้
 เพชรอันมีศรีของคืออยู่ใกล้กลับหางเหิน
 ทอดทิ้งเสียขอทางวัดและพระสงฆ์ผู้ไผ่
 ในทางเพียรได้สังสวนศิษย์ไว้ ให้ได้
 ซิคเขียนศึกษาร่ำเรียนสืบไผ่จ่ายหน้า
 อย่าให้สูญหายเรียบรายอยู่ตามหญ้าหรือ
 แปรเป็นฝุ่นตามพื้นดิน ล้มแล้วก็ช่วย
 ยกขึ้นตั้งให้เหมือนสมัยก่อนที่มีมา สืบนิ้ว
 กรามนบยกมือขึ้นไหว้ทอพระสงฆ์ทั้ง
 ท้องถิ่นล้าชานา ขอไคไปรดเมตตาศิษย์
 หัวดิน ท่านที่ไผ่ปกครองดูวัดขอช่วย
 สังสอนให้ซิคเขียน ให้มีความรู้กัน
 ทุกคน อย่าปล่อยทิ้งไว้ไม่สนใจ จะ

ศิษสา^๑ท้าว^๒หอง^๓ ที่ไค^๔ป^๕ก^๖ร^๗อง^๘ดู^๙ก^{๑๐}ว^{๑๑}ค^{๑๒}
 ซ^{๑๓}ว^{๑๔}ย^{๑๕}ส^{๑๖}ง^{๑๗}ส^{๑๘}อน^{๑๙} แ^{๒๐}ม^{๒๑}ช^{๒๒}อน^{๒๓}ช^{๒๔}ี^{๒๕}ค^{๒๖}ค^{๒๗}
 ห^{๒๘}ี^{๒๙}อ^{๓๐}ร^{๓๑}ู^{๓๒}ย^{๓๓}ู^{๓๔}ค^{๓๕}น^{๓๖} ๆ^{๓๗} อ^{๓๘}ย^{๓๙}า^{๔๐}ป^{๔๑}ล^{๔๒}อย^{๔๓}ละ^{๔๔}ว^{๔๕}
 ท^{๔๖}ำ^{๔๗}ไ^{๔๘}บ^{๔๙}สน^{๕๐} จ^{๕๑}ัก^{๕๒}เ^{๕๓}า^{๕๔}ค^{๕๕}ำ^{๕๖}ค^{๕๗}ม^{๕๘} ว^{๕๙}ำ^{๖๐}บ^{๖๑}ัน-
 ก^{๖๒}ม^{๖๓}เ^{๖๔}า^{๖๕} เ^{๖๖}้า^{๖๗}เ^{๖๘}า^{๖๙}ค^{๗๐}อ^{๗๑}ก^{๗๒}บ^{๗๓}ัว^{๗๔} จ^{๗๕}ัก^{๗๖}ม^{๗๗}ัว^{๗๘}ม^{๗๙}ี^{๘๐}ด^{๘๑}เ^{๘๒}ร^{๘๓}ำ^{๘๔}
 ล^{๘๕}ู^{๘๖}ก^{๘๗}ห^{๘๘}ล^{๘๙}าน^{๙๐}ข^{๙๑}อง^{๙๒}เร^{๙๓}า^{๙๔}เม^{๙๕}ื่อ^{๙๖}ข^{๙๗}อย^{๙๘} จ^{๙๙}ัก^{๑๐๐}ว^{๑๐๑}ำ^{๑๐๒}เร^{๑๐๓}า^{๑๐๔}เ^{๑๐๕}
 ข^{๑๐๖}าง^{๑๐๗}เ^{๑๐๘}า^{๑๐๙}ไ^{๑๑๐}ซ^{๑๑๑}น^{๑๑๒}อ^{๑๑๓}ย^{๑๑๔} ป^{๑๑๕}อ^{๑๑๖}บ^{๑๑๗}ส^{๑๑๘}ี^{๑๑๙}ร^{๑๒๐}ว^{๑๒๑}ย^{๑๒๒}เ^{๑๒๓}ร^{๑๒๔}เ^{๑๒๕}ร^{๑๒๖}ู^{๑๒๗}น^{๑๒๘}
 ข^{๑๒๙}อง^{๑๓๐}ค^{๑๓๑}ี^{๑๓๒}เ^{๑๓๓}้^{๑๓๔} ๆ^{๑๓๕} ท^{๑๓๖}ำ^{๑๓๗}ห^{๑๓๘}ี^{๑๓๙}เ^{๑๔๐}ล^{๑๔๑}ี^{๑๔๒}ม^{๑๔๓}ส^{๑๔๔}ู^{๑๔๕}ย^{๑๔๖} เ^{๑๔๗}ล^{๑๔๘}ี^{๑๔๙}ค^{๑๕๐}า^{๑๕๑}-
 ป^{๑๕๒}า^{๑๕๓}ย^{๑๕๔}ล^{๑๕๕}ู^{๑๕๖}น^{๑๕๗} จ^{๑๕๘}ัก^{๑๕๙}ก^{๑๖๐}ี^{๑๖๑}ด^{๑๖๒}ส^{๑๖๓}อ^{๑๖๔}ด^{๑๖๕}ไ^{๑๖๖}ค^{๑๖๗} อ^{๑๖๘}ัก^{๑๖๙}ษ^{๑๗๐}ร^{๑๗๑}า^{๑๗๒}ห^{๑๗๓}
 ล^{๑๗๔}าน^{๑๗๕}น^{๑๗๖}า^{๑๗๗}แ^{๑๗๘}ว^{๑๗๙}น^{๑๘๐}ไ^{๑๘๑}ค^{๑๘๒} ข^{๑๘๓}ว^{๑๘๔}ไ^{๑๘๕}ค^{๑๘๖}พ^{๑๘๗}ย^{๑๘๘}ข^{๑๘๙}อ^{๑๙๐}ด^{๑๙๑}ไ^{๑๙๒}ว^{๑๙๓}
 อ^{๑๙๔}ัน^{๑๙๕}ท^{๑๙๖}ัว^{๑๙๗}น^{๑๙๘}ง^{๑๙๙}ส^{๒๐๐}ี^{๒๐๑}อ^{๒๐๒}ก^{๒๐๓}บ^{๒๐๔}า^{๒๐๕}ห^{๒๐๖}า^{๒๐๗}ไ^{๒๐๘}จ^{๒๐๙}เ^{๒๑๐}ป^{๒๑๑}ระ^{๒๑๒}จ^{๒๑๓}า^{๒๑๔}ห^{๒๑๕}า^{๒๑๖}-
 ไ^{๒๑๗}ค^{๒๑๘}ไ^{๒๑๙}ม^{๒๒๐}ัน^{๒๒๑} ส^{๒๒๒}ี^{๒๒๓}อ^{๒๒๔}ัญ^{๒๒๕}ส^{๒๒๖}ัก^{๒๒๗}ก^{๒๒๘}ณ^{๒๒๙}์^{๒๓๐} ห^{๒๓๑}า^{๒๓๒}ค^{๒๓๓}ี^{๒๓๔}ไ^{๒๓๕}ห^{๒๓๖}เ^{๒๓๗}ม^{๒๓๘}ิ^{๒๓๙}น^{๒๔๐}ก^{๒๔๑}
 น^{๒๔๒}า^{๒๔๓}แ^{๒๔๔}ค^{๒๔๕}ำ^{๒๔๖}บ^{๒๔๗}ร^{๒๔๘}ร^{๒๔๙}พ^{๒๕๐} ป^{๒๕๑}ำ^{๒๕๒}ง^{๒๕๓}ห^{๒๕๔}ล^{๒๕๕}ง^{๒๕๖}อ^{๒๕๗}า^{๒๕๘}ค^{๒๕๙}อ^{๒๖๐} เ^{๒๖๑}ก^{๒๖๒}ย^{๒๖๓}-
 ร^{๒๖๔}ู^{๒๖๕}ง^{๒๖๖}ร^{๒๖๗}เ^{๒๖๘}ว^{๒๖๙}เ^{๒๗๐} บ^{๒๗๑}ำ^{๒๗๒}น^{๒๗๓}เ^{๒๗๔}ม^{๒๗๕}เ^{๒๗๖}อ^{๒๗๗}ง^{๒๗๘}า^{๒๗๙} ห^{๒๘๐}า^{๒๘๑}ค^{๒๘๒}ี^{๒๘๓}เ^{๒๘๔}ม^{๒๘๕}า^{๒๘๖}-
 ร^{๒๘๗}อ^{๒๘๘}บ^{๒๘๙}ร^{๒๙๐}ู^{๒๙๑} น^{๒๙๒}ัก^{๒๙๓}ป^{๒๙๔}ร^{๒๙๕}า^{๒๙๖}ษ^{๒๙๗}ญ^{๒๙๘}ห^{๒๙๙}ัว^{๓๐๐}เ^{๓๐๑}ล^{๓๐๒}เ^{๓๐๓}ม^{๓๐๔} แ^{๓๐๕}ต^{๓๐๖}ง^{๓๐๗}ห^{๓๐๘}ล^{๓๐๙}ัก^{๓๑๐}ก^{๓๑๑}ร^{๓๑๒}ะ^{๓๑๓}ห^{๓๑๔}ู^{๓๑๕}
 อ^{๓๑๖}ัก^{๓๑๗}ษ^{๓๑๘}ร^{๓๑๙}ช^{๓๒๐}ี^{๓๒๑}ด^{๓๒๒}เ^{๓๒๓}ม^{๓๒๔}แ^{๓๒๕}บ^{๓๒๖}เ^{๓๒๗}ง^{๓๒๘}มา^{๓๒๙} อ^{๓๓๐}ัก^{๓๓๑}ษ^{๓๓๒}ร^{๓๓๓}ไ^{๓๓๔}จ^{๓๓๕}เ^{๓๓๖}เ^{๓๓๗}า^{๓๓๘}ก^{๓๓๙}บ^{๓๔๐}า^{๓๔๑}ห^{๓๔๒}
 ำ^{๓๔๓}ป^{๓๔๔}ร^{๓๔๕}า^{๓๔๖}ษ^{๓๔๗}ญ^{๓๔๘}ล^{๓๔๙}าน^{๓๕๐}น^{๓๕๑}า^{๓๕๒} บ^{๓๕๓}ุ^{๓๕๔}พ^{๓๕๕}ห^{๓๕๖}า^{๓๕๗}ก^{๓๕๘}อ^{๓๕๙}น^{๓๖๐}ว^{๓๖๑}ัน^{๓๖๒} ไ^{๓๖๓}ช^{๓๖๔}ค^{๓๖๕}น^{๓๖๖}ห^{๓๖๗}า^{๓๖๘}ค^{๓๖๙}-
 ไ^{๓๗๐}น^{๓๗๑} ไ^{๓๗๒}ค^{๓๗๓}ร^{๓๗๔}ไ^{๓๗๕}ค^{๓๗๖}อ^{๓๗๗}ี^{๓๗๘}น^{๓๗๙}ห^{๓๘๐}ัน^{๓๘๑} ป^{๓๘๒}ระ^{๓๘๓}ก^{๓๘๔}ษ^{๓๘๕}ร^{๓๘๖}ู^{๓๘๗}เ^{๓๘๘}า^{๓๘๙}ม^{๓๙๐}ัน-
 อ^{๓๙๑}อ^{๓๙๒}ก^{๓๙๓}ไ^{๓๙๔}จ^{๓๙๕}...

เ^๑น^๒ไป^๓ค^๔า^๕ม^๖ค^๗า^๘ค^๙ม^{๑๐}ก^{๑๑}ี^{๑๒}ว^{๑๓}ำ^{๑๔}เ^{๑๕}น^{๑๖} 'ก^{๑๗}ม^{๑๘}เ^{๑๙}า^{๒๐}
 เ^{๒๑}้า^{๒๒}เ^{๒๓}ก^{๒๔}า^{๒๕}ค^{๒๖}อ^{๒๗}ก^{๒๘}บ^{๒๙}ัว^{๓๐}" จ^{๓๑}ะ^{๓๒}ห^{๓๓}ม^{๓๔}อ^{๓๕}ง^{๓๖}ม^{๓๗}ัว^{๓๘}
 ล^{๓๙}ู^{๔๐}ก^{๔๑}ห^{๔๒}ล^{๔๓}าน^{๔๔}ข^{๔๕}อง^{๔๖}เร^{๔๗}า^{๔๘}ภ^{๔๙}าย^{๕๐}ห^{๕๑}ล^{๕๒}ง^{๕๓}จ^{๕๔}ะ^{๕๕}ว^{๕๖}ำ^{๕๗}เร^{๕๘}า^{๕๙}
 ไ^{๖๐}ง^{๖๑}เ^{๖๒}ล^{๖๓}า^{๖๔}ไ^{๖๕}ม^{๖๖}ไ^{๖๗}ซ^{๖๘}น^{๖๙}อ^{๗๐}ย^{๗๑} ไ^{๗๒}ม^{๗๓}ร^{๗๔}ู^{๗๕}จ^{๗๖}ัก^{๗๗}ส^{๗๘}ี^{๗๙}บ^{๘๐}ห^{๘๑}อ^{๘๒}ค^{๘๓}
 ข^{๘๔}อง^{๘๕}เ^{๘๖}ค^{๘๗}ิ^{๘๘}ม^{๘๙} ข^{๙๐}อง^{๙๑}ค^{๙๒}ี^{๙๓}เ^{๙๔}้^{๙๕} ๆ^{๙๖} ก^{๙๗}ล^{๙๘}ับ^{๙๙}ท^{๑๐๐}ำ^{๑๐๑}ให้^{๑๐๒}
 เ^{๑๐๓}ล^{๑๐๔}ี^{๑๐๕}ม^{๑๐๖}ส^{๑๐๗}ู^{๑๐๘}ย^{๑๐๙} มา^{๑๑๐}เ^{๑๑๑}ล^{๑๑๒}ี^{๑๑๓}ย^{๑๑๔}ค^{๑๑๕}า^{๑๑๖}ภ^{๑๑๗}าย^{๑๑๘}ห^{๑๑๙}ล^{๑๒๐}ง^{๑๒๑}
 แ^{๑๒๒}ล^{๑๒๓}ว^{๑๒๔}จ^{๑๒๕}ะ^{๑๒๖}ค^{๑๒๗}ิ^{๑๒๘}ค^{๑๒๙}ไ^{๑๓๐}ค^{๑๓๑} อ^{๑๓๒}ัก^{๑๓๓}ษ^{๑๓๔}ร^{๑๓๕}า^{๑๓๖}ห^{๑๓๗}า^{๑๓๘}ข^{๑๓๙}อง^{๑๔๐}ล^{๑๔๑}ำ^{๑๔๒}น^{๑๔๓}น^{๑๔๔}า^{๑๔๕}
 ข^{๑๔๖}อ^{๑๔๗}ไ^{๑๔๘}ค^{๑๔๙}ร^{๑๕๐}ก^{๑๕๑}ษ^{๑๕๒}า^{๑๕๓}เ^{๑๕๔}า^{๑๕๕}ไ^{๑๕๖}ว^{๑๕๗} อ^{๑๕๘}ัน^{๑๕๙}ท^{๑๖๐}ัว^{๑๖๑}น^{๑๖๒}ง^{๑๖๓}ส^{๑๖๔}ี^{๑๖๕}อ^{๑๖๖}ก^{๑๖๗}บ^{๑๖๘}
 ภ^{๑๖๙}า^{๑๗๐}ห^{๑๗๑}า^{๑๗๒}ไ^{๑๗๓}ช^{๑๗๔}เ^{๑๗๕}ป^{๑๗๖}ระ^{๑๗๗}จ^{๑๗๘}า^{๑๗๙}ห^{๑๘๐}า^{๑๘๑}ค^{๑๘๒}ิ^{๑๘๓}ข^{๑๘๔}อง^{๑๘๕}ค^{๑๘๖}น^{๑๘๗}นี้^{๑๘๘}เ^{๑๘๙}น^{๑๙๐}
 ส^{๑๙๑}ัญ^{๑๙๒}ส^{๑๙๓}ัก^{๑๙๔}ษ^{๑๙๕}ณ์^{๑๙๖}ว^{๑๙๗}ำ^{๑๙๘}เ^{๑๙๙}น^{๒๐๐}า^{๒๐๑}ค^{๒๐๒}ิ^{๒๐๓}ย^{๒๐๔}ิง^{๒๐๕}เ^{๒๐๖}ิ^{๒๐๗}ห^{๒๐๘}เ^{๒๐๙}มา^{๒๑๐}แ^{๒๑๑}ต^{๒๑๒}เ^{๒๑๓}ม^{๒๑๔}า^{๒๑๕}ร^{๒๑๖}า^{๒๑๗}น^{๒๑๘}
 บ^{๒๑๙}ำ^{๒๒๐}น^{๒๒๑}เ^{๒๒๒}ม^{๒๒๓}เ^{๒๒๔}อ^{๒๒๕}ง^{๒๒๖}เ^{๒๒๗}ก^{๒๒๘}ย^{๒๒๙}เ^{๒๓๐}จ^{๒๓๑}เ^{๒๓๒}ร^{๒๓๓}ู^{๒๓๔}ง^{๒๓๕}เ^{๒๓๖}ว^{๒๓๗}เ^{๒๓๘}อ^{๒๓๙}ง^{๒๔๐}ส^{๒๔๑}่ง^{๒๔๒}
 เ^{๒๔๓}น^{๒๔๔}า^{๒๔๕}ค^{๒๔๖}ิ^{๒๔๗}ย^{๒๔๘}เ^{๒๔๙}น^{๒๕๐}เ^{๒๕๑}ก^{๒๕๒}บ^{๒๕๓}ร^{๒๕๔}า^{๒๕๕}ษ^{๒๕๖}ญ^{๒๕๗}ร^{๒๕๘}ู^{๒๕๙}บ^{๒๖๐}ร^{๒๖๑}ู^{๒๖๒}เ^{๒๖๓}น^{๒๖๔}เ^{๒๖๕}ล^{๒๖๖}ี^{๒๖๗}ย^{๒๖๘}ว^{๒๖๙}ณ^{๒๗๐}ล^{๒๗๑}า^{๒๗๒}ค^{๒๗๓}
 ไ^{๒๗๔}ช^{๒๗๕}อ^{๒๗๖}ัก^{๒๗๗}ษ^{๒๗๘}ร^{๒๗๙}ช^{๒๘๐}ี^{๒๘๑}ด^{๒๘๒}เ^{๒๘๓}ย^{๒๘๔}เ^{๒๘๕}น^{๒๘๖}ร^{๒๘๗}ว^{๒๘๘}อ^{๒๘๙}บ^{๒๙๐}เ^{๒๙๑}ร^{๒๙๒}เ^{๒๙๓}ย^{๒๙๔}เ^{๒๙๕}น^{๒๙๖}เ^{๒๙๗}ป^{๒๙๘}า^{๒๙๙}ห^{๓๐๐}า^{๓๐๑}
 ไ^{๓๐๒}ค^{๓๐๓}ย^{๓๐๔}อ^{๓๐๕}ัก^{๓๐๖}ษ^{๓๐๗}ร^{๓๐๘}เ^{๓๐๙}า^{๓๑๐}ก^{๓๑๑}บ^{๓๑๒}า^{๓๑๓}ห^{๓๑๔}ี^{๓๑๕}ค^{๓๑๖}ือ^{๓๑๗}ป^{๓๑๘}ร^{๓๑๙}า^{๓๒๐}ษ^{๓๒๑}ญ^{๓๒๒}
 ห^{๓๒๓}อง^{๓๒๔}ล^{๓๒๕}ำ^{๓๒๖}น^{๓๒๗}น^{๓๒๘}า^{๓๒๙}ไ^{๓๓๐}น^{๓๓๑}ส^{๓๓๒}ม^{๓๓๓}บ^{๓๓๔}ั^{๓๓๕}ก^{๓๓๖}อ^{๓๓๗}น^{๓๓๘}เ^{๓๓๙}น^{๓๔๐}เ^{๓๔๑}ง^{๓๔๒} ห^{๓๔๓}า^{๓๔๔}ไ^{๓๔๕}ช^{๓๔๖}
 ค^{๓๔๗}ม^{๓๔๘}ห^{๓๔๙}า^{๓๕๐}ค^{๓๕๑}ิ^{๓๕๒}ไ^{๓๕๓}น^{๓๕๔}อ^{๓๕๕}เ^{๓๕๖}น^{๓๕๗}เ^{๓๕๘}ป^{๓๕๙}ระ^{๓๖๐}ก^{๓๖๑}ษ^{๓๖๒}ร^{๓๖๓}ู^{๓๖๔}เ^{๓๖๕}า^{๓๖๖}ม^{๓๖๗}า^{๓๖๘}ไ^{๓๖๙}ช^{๓๗๐}

‘ก^๑ม^๒เ^๓้า^๔เ^๕า^๖ค^๗อ^๘ก^๙บ^{๑๐}ัว^{๑๑}’ ข^{๑๒}อง^{๑๓} ก^{๑๔}ิ^{๑๕}ต^{๑๖}ค^{๑๗}ี^{๑๘}ล^{๑๙}าน^{๒๐}น^{๒๑}า

คำประพันธ์ข้างต้นกล่าวถึงการที่คนในท้องถิ่นล่านนาทอทึงตัวหนังสือเมืองฮัน เป็นตัวอักษรของภาษาถิ่นเหนือซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต แก่ชาวต่างประเทศกลับสนใจศึกษากันอย่างจริงจังและกว้างขวาง และสิ่งที่สำคัญคือมีการนำออกนอกประเทศด้วย คำประพันธ์ว่า "เหมือนของดี ๆ มีในแคว้นห้อง แหม่มทองไทยเขตรคาย ถูกฝรั่งเขา ปาเอาขายย่าย ตู้เขตรบ้านแดนมัน" และวรรณกรรมได้ชี้ให้เห็นว่าเมื่อเป็นเช่นนี้ ต่อไปตัวหนังสือเมืองนี้จะต้องสูญสิ้นไปจากแผ่นดินล่านนาอย่างแน่นอน หากคิดจะศึกษาค้นคว้าภายหลังก็ต้องพึ่งพาชาวต่างประเทศช่วยสอนให้ ทั้งนี้เพราะไม่รู้จักคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น คำประพันธ์ว่า "เมื่อวิกกันคว้าวของเคิมตู้ จักเขาหาครู ที่ไหนหรือได้ เพชรอันมีศรี ของก็อยู่ใกล้" **"ห่างเหินเมินไปคอกอะ"** ดังนั้นเพื่อให้เหตุการณ์เป็นไปในลักษณะนี้ วรรณกรรมคำสาจึงได้กระตุ้นให้บุคคลที่มีความรู้ในเรื่องนี้ และประสงค์ตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ช่วยกันสอนให้ทุกคนได้เรียนตัวหนังสือเมืองถิ่นอย่างแพร่หลาย ซึ่งจะช่วยให้หนังสือที่ทอทึงในท้องถิ่นรุ่งเรืองดังเคิม หากมองข้ามความสำคัญกันเช่นนี้ต่อไป ก็จะเป็นเหมือน "กบเข่าเผ้าคอกบัว" นั่นคือ มีสิ่งอันสูงค่าแล้วกลับไม่รู้จักคุณค่า ในวันข้างหน้าลูกหลานจะถามหาเฝ้าไถว่า ไงเฮลา "จักเข้าคาคม ว่าเป้นกบเข่า เผ้าเก้าคอกบัว ว่ามัวมีเคิเร้า ลูกหลานของเราเมื่อช้อย จักว่าเราเฮลา บางเบาไชน้อย ปอมสืบสรว้อยปายลูน ในตอนท้ายวรรณกรรมคำสาชี้ให้เห็นคุณค่าของตัวหนังสือเมืองว่าเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นปราชญ์ของบรรพบุรุษ และแสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติอันยิ่งใหญ่ในอดีตที่ทุกคนควรภูมิใจ นับว่าวรรณกรรมคำสาเรื่อง "กบเข่าเผ้าคอกบัว" นี้มีบทบาทในการชี้แนะให้คนในท้องถิ่นมองเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น และกระตุ้นให้ทุกคนหันมาสนใจศึกษากันอย่างจริงจัง

การกระตุ้นให้คนหันมาสนใจตัวหนังสือเมืองซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันสูงค่าของท้องถิ่นล่านนา ที่นับวันจะเสื่อมสูญไปนี้ วรรณกรรมคำสาเรื่อง "คนเมืองมั่วหนังสือเมือง" ก็ได้สอดแทรกบทกวีกล่าวไว้อย่างชัดเจนเช่นกัน คำประพันธ์

...หนังสือตำเมือง หนังสือตัวไต่
เรียนเตอะกาไรชีวิต ฝรั่งกุลา
ยังมาค้นคิด สนใจอ่านอุก้าเมือง
เฮาเจียงใหม่แท้ พู่ไต่ไปเมือง
ตัวหนังสือเมือง ปอยอ่านบโค
ของเกาของหลัง แท้เดิมแต่ไสร
สังบออัลบ่วงไว้ เติงว่าทางการ
บักินบักใจ ก็ขออย่าได้ล้มลา...
หนังสือเมืองเฮา เก็บเอามาใจ
เต็มเป็นจี๋เหมียงยังคี่ เป็นของคีนเกา
เอามาขัตลี ใจเป็นของคี่ สืบไป-
ปายหน้า จากแคว้นลานนาแตกทอง
เอาเป็นของขวัญ หมูมวลฟ่อง
อันเกิคร่วมทองวันดูน นี้อะไรรู้
พื้นฟูอุคหนุน จักเป็นนาบุญ กุศล-
แผ่กว้าง นับเป็นของคี่ ก็ควรอดอ้าง
แก่เหล่าประจาเจื่องจัน. .

ตัวหนังสือเมือง ตัวอักษรไทยกลาง
ศึกษาเอาไว้เถิดเป็นกาไรชีวิต พวก
ฝรั่งแขกกุลาบังสนใจคิดกันอ่านและพูด
'คาเมือง เราคนเจียงใหม่แท้ ๆ
พูดเก่งจริง แต่ตัวอักษรพื้นเมืองกลับ
อ่านไม่ออก ของเกาแก่มิมาแต่โบราณ
แท้ ๆ หาไม่ถึงไม่สนใจศึกษาไว้
ถึงแม้ว่าทางราชการจะไม่ใช้ก็ตาม
แต่ขออย่าล้มเลย. . ตัวอักษรพื้นเมือง
ของเราให้เอามาใช้ แม้ว่าจะเป็นสนิม
ก็ยังถือว่าเป็นของคี่ เพราะเป็นมรดก
สืบทอดไปภายหน้า อย่าให้หายสูญไปกับดิน
ฝุ่นและหญ้า สูญหายจากแคว้นลานนา
ให้ถือนับ 'ของขวัญ' แก่ฟ่องดังหลาย
ซึ่งจะมาสืบทอดต่อไปในอนาคต ให้พวกเรา
ได้เรียนรู้ ได้ฟื้นฟู อนุรักษ์ไว้ จะให้เป็น
'นาบุญ' เป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ นับว่าเป็นสิ่ง
ดีที่พึงอวดแก่ประชาชนทั้งหลาย

"คนเมืองบู้หนังสือเมือง" ของ พ่อน้อยสิงห์แก้ว นโปเพชร

วรรณกรรมคำอำเรื่องนี้ ได้ชี้แนะให้คนมองเห็นความสำคัญของตัวหนังสือ เมืองด้วยการยกตัวอย่างการศึกษาต่างประเทศสนใจศึกษาค้นคว้าตัวหนังสือเมืองด้วยความสนใจ ในขณะที่คนในห้องดินซึ่งพูดภาษาการเมืองได้อย่างคล่องแคล่วกลับอ่านไม่ได้ ทั้งนี้เพราะไม่สนใจศึกษานั้นเอง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงควรฟื้นฟูตัวหนังสือดังกล่าวไว้ โดยการศึกษาเพื่อให้ได้ความรู้ซึ่งถือเป็นกำไรชีวิต แม้ว่าทางการจะเลิกใช้ตัวอักษรชนิดนี้ไปแล้วก็ตาม เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นไว้แก่ลูกหลานในวันข้างหน้า ทั้งยังถือว่าเป็นการสร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่อีกด้วย ดังคำประพันธ์ว่า

"หือเขาได้รู้ ฟันฟูกดุน จักเป็นบุญ กุศลแผ่กว้าง" นั่นคือ การอนุรักษ์วัฒนธรรมดังกล่าวไว้เป็นการสร้างประโยชน์แก่ชนรุ่นหลังอย่างมหาศาล จึงเทียบได้กับการทำบุญอันยิ่งใหญ่

นอกจากตัวหนังสือเมืองแล้ว วรรณกรรมคำอำยังเชิญชวนให้คนหันมาสนใจ วรรณคดีของท้องถิ่นเป็นจำนวนมากที่ถูกทอดทิ้งหรือมองข้ามไปอย่างน่าเสียดายด้วย ดังคำประพันธ์

...สมัยนี้เฮา วัฒนธรรมหอคละ
หนังสือเป็นเมือง มาเหยี่ยงหน้าจะ
ละทอดไคว่างไป พระเณรอุ้วัก
ก็มสนใจ ของลำนนาไทย จักสูญเปล่า-
จ้อย เมินบนาน คอยแถมสักหนอย
จักมีคนอ่านฮู้ อักษรเมืองเหนือ
จักเก็บยักยู เก็บยักใส่ตู้เสียกา
จ้วยกันยกยอ สองพายสองจัน
จักสมไผ่อย่างเรื่องรอง ขอท่านผู้
จอมแจ้งเกิงกอง จ้วยกันประคอง
จุนจุก้านวรรณคดี มีอยู่หลายก้าน

สมัยนี้เราละเคยวัฒนธรรมอักษร
พื้นเมือง เมื่อหนายร้างเกียจละเลย
ภิกษุสามเณรที่วัดก็ไม่สนใจ สมบัติ
ของลำนนาไทยจะสูญหายไปอย่าง
รวดเร็ว อีกไม่นานก็จะไม่มีใครอ่าน
อักษรเมืองเหนือได้ จะเก็บซุกซ่อนไว้
ในตู้อย่างนั้นหรือ ช่วยกันอนุรักษ์คน
ละไม้ละมือ ก็จะสมกับที่ต้องการ
ขอให้ท่านผู้รู้ ท่านนักปราชญ์ ช่วยกัน
ประคับประคองทุก ๆ ก้าน วรรณคดี
ซึ่งมีหลายประเภท ใครเชี่ยวชาญ

ไฉนฉันใดช่วยยกของเก่าของดี
จักเก็บซ่อนผก มาสู่คดีเลี้ยง
เสียคาย...

เรื่องใดก็ขอให้ช่วยอนุรักษ์กันนั้น
ของเก่าแก่เป็นของดี ถ้าจะเอา
ซุกซ่อนเอาไว้ก็น่าเสียหาย

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ เสาร์คำ วิชัยคำ

วรรณกรรมคำอำเรื่องนี้กล่าวว่า คนในท้องถิ่นปัจจุบันไม่สนใจวัฒนธรรม
อันมีค่า คือตัวหนังสือเมืองซึ่งถูกเก็บไว้ในตู้ย่ำไรประโยชน์ แม้แต่พระสงฆ์เอง
ซึ่งควรจะศึกษาค้นคว้าก็ไม่สนใจ และในตอนท้ายยังชี้แนะให้ทุกคน โดยเฉพาะผู้ที่
มีความรู้หันมาสนใจวรรณคดีของท้องถิ่นซึ่งมีอยู่อย่างมากมาย ด้วยการนำมาศึกษากัน
อย่างจริงจัง มิเช่นนั้นแล้ว "ของเก่าของดี" เหล่านี้ก็จะถูกเก็บไว้อย่างไร้ประโยชน์
เช่นเดิม ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายยิ่ง ดังคำประพันธ์ว่า "วรรณคดี มีอยู่หลายค่าน
ไฉนฉันใดช่วยยก ของเก่าของดี จักเก็บซ่อนผก มาสู่คดีเลี้ยงเสียคาย"

นอกจากวรรณกรรมคำอำยังส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นทาง
ค่านอื่น ๆ เช่น คำอำ ขำขอ ฟ้อนเล็บ การตีกลองสะบัดไชย ฟ้อนดาบ
ฟ้อนสาวไหม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่ออนุรักษ์ให้สิ่งเหล่านี้ยังคงอยู่สืบไป ดังคำประพันธ์

...พื้นฟูของหลัง จัวยกันเขาะไซร์ พื้นฟูของเก่า ช่วยกันเสาะหา
ของเก่าเกือโบราณ ขอหื้อสืบไว้ ของเก่าแก่โบราณ ขอให้รักษาไว้
เงินลูกเงินหลาน ขอเคอะวงศัวาน เป็นมรดกแก่ลูกหลาน ขอให้พี่น้อง
จัวยกันแต่งสร้าง มรดกหลานนา จัวย- ทั้งหลายช่วยกันสร้างสรรค์มรดกของ
กันต่อตาน คำอำจางขอฟ้อนเล็บ ลานนา ช่วยอนุรักษ์ คำอำ
กองสะบัดใจ บัใจเรื่องเล็ก ฟ้อนดาบ-ขำขอ ฟ้อนเล็บ กลองสะบัดไชย
หันเจียงไทย ทยบ่าผานนั้น ลงเจียงสาว-ซึ่งไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย การฟ้อนดาบ
ไหม กลัวมันหายไป จัวยกันต่อตาน...ก็เป็นศิลปะของไทย รวมทั้ง

"ตบเบาๆ" พ้อนสาวไหม กลัวมัน- การ "ตบเบาๆ" พ้อนสาวไหม
หายไป ขอให้ช่วยกัน รักษาไว้ กลัวมันหายไป ขอให้ช่วยกันรักษาไว้

ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง ของ หนานบันเกย

วรรณกรรมกล่าวหาเรื่องนี้ เชิญชวนให้ทุกคนฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เรียกว่า
"ของเก่าเก๋โบราณ" หรือ "มรดกลานนา" อันได้แก่ การอ่า ช่างขอ (ผู้ขับลำนำ
เพลงขอ) การตีกลองสะบัดไชย ศิลปะการฟ้อนชนิดต่าง ๆ กือ พ้อนเล็บ
พ้อนสาวไหม และพ้อนคานที่มีการ "ตบเบาๆ" ซึ่งเป็นกลวิธีในการชมขวัญคู่ต่อสู้
เมื่อคานหลุดมือ สิ่งเหล่านี้เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การขำรงรักษาไว้ไม่ให้
สูญหายไป

ประเพณีการแต่งกายของผู้หญิงเหนือ ก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่วรรณกรรมกล่าวหา
เข้ามามีบทบาทในการเชิญชวนให้ผู้หญิงเหนือทั้งหลายช่วยกันดำรงรักษาไว้ เพื่อให้คน
ต่างถิ่นชื่นชมว่ามีความงดงามเรียบร้อย ดังเช่นที่เคยเป็นมาแต่ก่อน ดังคำประพันธ์

...อดีตกาล เป็นนานมาแล้ว
ลานนาเวียงแก้ว ยังได้เกยหัน
ประเพณีอัน บำเก๋าก่อนเกื้อ ตะกอน-
นั้นเหย เกยใส่ผ้าเสื้อ ที่มีความงาม
เรียบร้อย ผอหมุสาว ๆ
แพรวพราวหยดยอย นิสัย เป่งป้อย
งามดี อุหวานขานตัก ม่วนนักรวี
สมเป็นสตรี เมืองเหนือแคว้นกว้าง
ไผได้มาหัน ปากันอวค่าง นารี-
นวลนาง น้องจัน...ใครวอนสาวเหนือ-
เนื้อขาวหน้าเกลี้ยง อยาลืมสาเนียง
ก่อนนั้น

อดีตกาลนานมาแล้ว ในท้องถิ่น
ล้านนา ยังได้เคยเห็นประเพณีอัน
เก๋าก่อกำแต่โบราณ เมื่อก่อนนั้นเคย
ใส่เสื้อผ้าที่มีความงามเรียบร้อย ดู
บรรดาสาว ๆ สวยงามหยดยอย
นิสยั้งคางม พุกจาออนหวาน คำพูด
ไพเราะเหลือเกิน สมเป็นสตรีของ
เมืองเหนืออันกว้างใหญ่ ใครได้มา
เห็นก็พากันชมเชยยกย่องสาวงามเหล่านี้
...ใครขอวิงวอนสาวเหนือที่มีผิวขาว
สะอาดเกลี้ยง เกลาอย่าลืมหาพูดเมื่อก่อนนั้น

ขอช่วยวรโลง เกอะนงค์น้องจัน
 จารึกอันอวยเคิม ขอวณนงวัน
 จ้วยกันส่งเสริม จะไค้เิมเคิม
 สืบไปทางหน้า...

ขอช่วยกันวรโลงไว้เกอะน้องรัก
 จารึกประเพณีที่เิมแต่เิมมา วอน
 น้องรักช่วยกันส่งเสริมจะไค้คงอยู่
 สืบไปภายหน้า

"อย่าลืมประเพณีลานนา" ของ ไพโรแก้ว อนุมิตี

วรรณกรรมกาวฮาข้างบนนี้ได้เชิญชวนให้หญิงสาวชาวเหนือ แต่งกายตามประเพณีของท้องถิ่นที่มีมาแต่โบราณ ทั้งนี้เพราะมีความเรียบร้อยงดงามเป็นกุลสตรีของเมืองเหนือ จนมีชื่อเสียงเลื่องลือไปไกล การเชิญชวนให้แต่งกายตามประเพณีการแต่งกายของท้องถิ่นนี้ นับเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ไม่ให้เสื่อมสูญ

การวิเคราะห์บทบาทของวรรณกรรมกล่าวหาในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่กล่าวมาโดยละเอียดข้างต้นนี้ กล่าวได้ว่า วรรณกรรมกล่าวหาได้แสดงบทบาททั้งในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลและการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น บทความในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นสาขาต่าง ๆ ไว้ไม่ให้สูญหาย ที่เห็นได้ชัดชัดเจนคือภาษาถิ่นและนิพนธ์ลักษณะคำ ล้วนการเผยแพร่ นั้น วรรณกรรมกล่าวหาได้แสดงบทบาทในการประชาสัมพันธ์โคคนในท้องถิ่นรู้จักวัฒนธรรมของตนดีขึ้น และกระตุ้นหรือเชิญชวนให้มองเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอด โดยบทบาทดังกล่าว วรรณกรรมเน้นในเรื่องนิพนธ์ลักษณะคำและอักษรไทยยวนหรือตัวหนังสือเมือง บทบาททั้ง 2 ลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมกล่าวหาได้ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นล้านนาอย่างสมบูรณ์

ด้วยเหตุที่วรรณกรรมกล่าวหาเป็นบทกวีหลายประการ โดยเฉพาะบทบาทในการเป็นเครื่องมือติดต่อและกระจายข่าวสาร ทำให้มองเห็นความสำคัญของวรรณกรรมประเภทนี้ว่า เป็นจุดรวมในการหล่อหลอมของกระแสข่าวในสังคมทุกประเภทและทุกระดับบุคคล ตั้งแต่ข่าวที่เกิดขึ้นในกลุ่มเล็ก ๆ ก็คือครอบครัว จนถึงข่าวสังคมการเมือง ซึ่ง

ชาวเหล่านี้ต่างก็มาวรรณกรรมคำว่าหึงสั่น ด้วยความหลากหลายของชาวที่ปรากฏให้เห็น จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมคำว่าหึงเป็นศูนย์รวมชาวของสังคมทั้งในท้องถิ่นคนและสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เมื่อมีหน้าที่เป็นศูนย์รวมชาวดังกล่าวแล้ว ย่อมสะท้อนให้เห็นคุณสมบัติข้อต่อไป อันปรากฏเด่นชัด นั่นก็คือ มีคุณสมบัติเป็นวรรณกรรมวิจารณ์ระดับท้องถิ่น เนื้อหาของวรรณกรรมคำว่าหึง โดยเฉพาะในส่วนที่มีการวิพากษ์วิจารณ์สังคมและการเมือง นับว่าได้พาหน้าที่ถ่ายทอดความถึงเห็นในปัญหาต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล โภควาศัยข้อเท็จจริงที่ปรากฏในวรรณกรรม เช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ที่เห็นได้เด่นชัดก็คือ วิจารณ์การเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และแม้แต่การประณามวิถีปฏิบัติของคนในสังคม อันเป็นการวิจารณ์เพื่อพัฒนาทั้งตัวบุคคลและสังคมท้องถิ่น ที่เป็นรากฐานไปสู่การพัฒนาประเทศ

เมื่อวรรณกรรมคำว่าหึงทำหน้าที่เป็นนักวิจารณ์สังคม จึงนำไปสู่การเป็นสื่อสร้างความสนใจ ที่นับว่าเป็นจุดดึงดูดใจคนในท้องถิ่นหันหน้าเข้าหากัน ในเบื้องต้นก็คือระหว่างนักข่าวกับผู้ฟัง ในที่สุดก็แพร่ไปสู่กลุ่มคนมากขึ้น ดังนั้นจึงพูดได้ว่าวรรณกรรมคำว่าหึงเป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เห็นได้จากบทบาทของวรรณกรรมคำว่าหึงในการเป็นเครื่องถือติดต่อและกระจายข่าวสาร เพราะวรรณกรรมคำว่าหึงเป็นสื่อกลางในการติดต่อหามิตรเพศเดียวกัน มิตรต่างเพศ ตลอดจนแสดงความเห็นอกเห็นใจเกื้อหนุนกันแก้ปัญหาบางประการ ดังปัญหาการอบกร้า การประกอบอาชีพ และแม้แต่การชี้แนะวิธีการเข้าร่วมสังคมกับบุคคลอื่น อีกทั้งการประพาดประเพณีก็เป็นเครื่องถือในกาสรสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังนั้นผู้รับส่งและผู้อ่านจึงรู้สึกได้ในความเป็นมิตรร่วมทุกข์ร่วมสุขที่วรรณกรรมคำว่าหึงมอบให้แก่ตน นับได้ว่าวรรณกรรมคำว่าหึงเป็นทั้งมิตรและสื่อกลางที่ทำให้เกิดมิตรภาพ อันนำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดังได้กล่าวมาแล้ว

นอกจากวรรณกรรมคำสอนจะทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในสังคมแล้ว ยังจัดระเบียบในการให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติ โดยการชี้แนะแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมเพื่อการปะทะสังสรรค์กัน ซึ่งเห็นได้ชัดจากบทบาทในการชี้แนะแนวทางการประพฤติปฏิบัติคนในทางที่ถูกที่ควร และบทบาทในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมก็นับว่ามีส่วนในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมได้เป็นอย่างดี แม้การให้ความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนการประพฤติประเพณีก็นับว่ามีส่วนในเรื่องนี้ทั้งสิ้น วรรณกรรมคำสอนควบคุมพฤติกรรมของคนในวัยสูงอายุและวัยหนุ่มสาว เน้นพฤติกรรมของบุคคลเหล่านี้ อวจะเพื่อให้เป็นแบบอย่างของเยาวชนก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็อาจจะกล่าวได้ว่า วรรณกรรมคำสอนสืบทอดคุณงามความดีทางสังคมที่บรรพชนชาวล้านนาได้ใช้เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตได้อย่างสมบูรณ์

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การดำเนินชีวิตปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสอนเช่นเดียวกัน เพราะจากการศึกษาบทบาทในการเป็นเครื่องระบายนามธรรม ทั้งในเรื่องชีวิตครอบครัว การประกอบอาชีพ ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติคนในสังคมทำให้มองเห็นว่าการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นล้านนา เป็นไปอย่างเรียบง่ายและยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง เห็นได้จากการประพฤติประเพณีทุกอย่างเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น ชีวิตประจำวันอยู่กับการทำบุญให้ทาน ดังนั้นจึงไม่ใช่ว่าสิ่งแปลกถ้าจะมองว่า ชนชาวล้านนามีนิสัยสุภาพอ่อนโยน พูดจาไพเราะ รักความสงบ เชื่อเชื่อใจ เชื่อมั่น แม้กับคนต่างถิ่นที่ไปเยี่ยมเยียน นับเป็นนิสัยสังคมอย่างหนึ่งที่เห็นได้เด่นชัด

จากวิถีชีวิตที่คงงามมีพื้นฐานมาจากการยึดมั่นในหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ดังกล่าว ทำให้ชาวล้านนาไม่เพิกเฉยต่อความเจริญทั้งทางก้ำจืดใจและร่างกายของสมาชิกในสังคม ดังนั้นหากมีวิถีใดที่จะช่วยพัฒนาความเจริญดังกล่าวก็จะกระทำ วรรณกรรมคำสอนซึ่งเป็นตัวแทนของคนในสังคมจึงได้เข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ความรู้ทางโลกเน้นความรู้ในท้องถิ่น ดังที่ทางคณะประวัติศาสตร์ ประวัติบุคคลสำคัญของท้องถิ่น เพื่อให้ลูกหลานได้นิยามศรัทธาไม่เสื่อมคลาย ผลที่ตามมาก็คือส่งเสริมสติปัญญาให้เข็มแหลมตามไปทั่ว เพื่อการพัฒนา

ความเจริญของบุคคลให้สมบูรณ์ วรรณกรรมคำอ่านได้ทำหน้าที่พัฒนาบุคลิก โดยการชี้แนะแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถึงงามแก่บุคคลด้วย ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมคำอ่านเป็นชุมทรัพย์ทางสติปัญญา เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคมอย่างแท้จริง

ด้วยการเป็นชุมทรัพย์ทางความรู้นี้เอง จึงทำให้วรรณกรรมคำอ่านมีคุณค่าโดดเด่นขึ้นมามีอีกประการหนึ่งก็คือ การอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งในด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่น การบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์ และเผยแพร่ความรู้ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไปสู่ผู้สนใจในท้องถิ่น โดยการกระตุ้นให้ทุกคนมองเห็นความสำคัญและนำไปใช้ช่วยความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน

นอกจากจะอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เป็นข้อมูลลายลักษณ์และปฏิบัติแล้ว วรรณกรรมคำอ่านยังอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีชีวิต คือวิถีชาวบ้าน โดยอนุรักษ์วิถีเก่าผ่านงานร้อยกรองคำอ่าน และสร้างวิถีใหม่ขึ้นมาโดยวิถีเดียวกัน พร้อมกันนั้นก็เป็นจุดเชื่อมหรือประสานความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชาวบ้านทั้งเก่าและใหม่ให้ใกล้ชิดกัน เพื่อผนึกกำลังกลุ่มวิถีชาวบ้านในการพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้อย่างมั่นคงอีกด้วย

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า อภิปรายผล และข้อเสนอนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อจาแนกประเภทของวรรณกรรมคำอ่านทางวิทยุภาคเหนือ
2. เพื่อศึกษารูปแบบ และสำนวนภาษาในวรรณกรรมคำอ่านทางวิทยุภาคเหนือ
3. เพื่อศึกษาบทบาทของวรรณกรรมคำอ่านทางวิทยุภาคเหนือที่มีต่อสังคม

ล้านนา

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ศึกษาจากฉบับวรรณกรรมคำอ่านที่บุคคลทั่วไปในท้องถิ่น
ล้านนาแต่งส่งไปรวมรายการ และได้รับเลือกเพื่ออ่านออกอากาศในรายการคำอ่านทาง
วิทยุภาคเหนือ ของ นางราพรรณ อิมทวงศ์ (บัวคา) นายอาขวย กลาพัค และ
นางเครือ ไชยวงศ์ ในช่วงปี พ.ศ. 2512 - 2527

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมคำอ่านจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
และศึกษาสภาพสังคมล้านนาในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และ
วัฒนธรรม จักจำแนกประเภทของวรรณกรรมคำอ่าน โดยพิจารณาเนื้อหาหรือสาระสำคัญของ
เรื่องเป็นหลัก ศึกษาวรรณกรรมคำอ่านในด้านรูปแบบ และสำนวนภาษา โดยรูปแบบ
ศึกษาในด้าน ลักษณะคำประพันธ์ของบทขึ้นต้นเรื่อง บทกาเป็นเรื่อง และบทจบเรื่อง
ด้านสำนวนภาษา ศึกษาลักษณะการใช้คำและโวหาร จากนั้นจึงศึกษาบทบาทของวรรณกรรม
คำอ่านที่มีต่อสังคมล้านนา วิธีการศึกษาค้นคว้าใช้วิธีวิจัย เอกสารและเสนอผลงานแบบ
พรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาวรรณกรรมคำอาทางวิทยภาคเหนือ โดยวิธีการที่กล่าวมา สามารถสรุปผลการศึกษาค้นคว้าได้ดังนี้

ประเภทของวรรณกรรมคำอา ผลการศึกษพบว่า วรรณกรรมคำอาสามารถจำแนกออกได้เป็น 6 ประเภทใหญ่ ๆ คือ การติดต่อและกระจายข่าวสาร อารมณ์ สะท้อนใจ สภาพสังคม ศาสนาและศาสนา ประเพณีและตำนาน และเนื้อหาอื่น ๆ เนื้อหาที่ปรากฏมากที่สุดคือ เนื้อหาเกี่ยวกับการติดต่อและการกระจายข่าวสาร โดยเฉพาะการติดต่อและกระจายข่าวสารในเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาว รองลงไปได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับอารมณ์สะท้อนใจ เนื้อหาเกี่ยวกับสภาพสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและศาสนา ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีและตำนานเป็น เนื้อหาที่ปรากฏน้อยที่สุด

รูปแบบ และจำนวนภาษาของวรรณกรรมคำอา

รูปแบบ ศึกษาเฉพาะลักษณะคำประพันธ์ซึ่งแต่ละเรื่องจะประกอบด้วยบท ขึ้นต้นเรื่อง บทดำเนินเรื่อง และบทจบเรื่อง พบว่าส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักเกณฑ์และความนิยมในการแต่งที่มีมาแต่โบราณ ไม่เคร่งครัดในกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์มากนัก กล่าวได้ว่าผู้แต่งมีอิสระในการแต่งพอสมควร กฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์นั้นจะบังคับร่วมกันในเรื่อง วรรค คำในวรรค การลงสัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ แต่จะต่างกัน ไปบ้างในเรื่องจำนวนวรรค จำนวนคำในวรรค ตลอดจนการลงสัมผัสและเสียงวรรณยุกต์ไ้ทั้งสามบทก็แล้วแล้ว ซึ่งสรุปได้ดังนี้

บทขึ้นต้นเรื่อง

จำนวนวรรค มีทั้ง 11 วรรค และ 12 วรรค

จำนวนคำในวรรค บทขึ้นต้นเรื่องที่มี 11 วรรค วรรคที่ 1

มี 3 - 4 คำ วรรคที่ 2 - 10 มีวรรคละ 4 คำ และวรรคที่ 11 มี 6 คำ

บทขึ้นต้นเรื่องที่มี 12 วรรค วรรคที่ 1 มี 3 - 4 คำ วรรคที่ 2 - 11 มีวรรคละ 4 คำ และวรรคที่ 12 มี 2 คำ

สัมผัส สัมผัสบังคับ ปรากฏในตำแหน่งคำสุดท้ายของวรรคต่าง ๆ ดังนี้ วรรคที่ 2 กับวรรคที่ 3 วรรคที่ 4 กับวรรคที่ 6 และวรรคที่ 7 วรรคที่ 8 กับวรรคที่ 10 และคำสุดท้ายของบทขึ้นกันเรื่องนี้ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 ของบทดำเนินเรื่อง ส่วนสัมผัสไม่บังคับที่นิยมเพิ่มเข้าไปเพื่อให้ความไพเราะมากขึ้น ได้แก่คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 6 คำสุดท้ายของวรรคที่ 7 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 8 คำสุดท้ายของวรรคที่ 9 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 10 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 10 กับคำที่ 1 - 4 ของวรรคที่ 11 หรือ 12 คาใจกาหนึ่ง

เสียงวรรณยุกต์ เสียงวรรณยุกต์ที่บังคับใช้ปรากฏในตำแหน่งคำสุดท้ายของวรรคต่าง ๆ คือ วรรคที่ 2 เสียงตรี วรรคที่ 3 เสียงโท วรรคที่ 4 เสียงจัตวา วรรคที่ 5 เสียงตรี วรรคที่ 6 เสียงจัตวา วรรคที่ 7 เสียงสามัญ วรรคที่ 8 เสียงโท วรรคที่ 10 เสียงโท และวรรคที่ 11 หรือ 12 (หากจัดแบ่งเป็น 12 วรรค) เสียงตรี ส่วนคำสุดท้ายของวรรคที่ 1 และวรรคที่ 9 เป็นตำแหน่งที่ไม่บังคับเสียงวรรณยุกต์ แต่นิยมใช้เสียงสามัญและเสียงจัตวามากกว่าเสียงอื่น

บทดำเนินเรื่อง

จำนวนวรรค มีทั้ง 10 วรรค และ 12 วรรค

จำนวนกวีในวรรค บทดำเนินเรื่องที่มี 10 วรรค วรรคที่ 3 และวรรคที่ 10 มีวรรคละ 5 - 6 คำ วรรคอื่น ๆ นอกนั้นมีวรรคละ 4 คำ บทดำเนินเรื่องที่มี 12 วรรค วรรคที่ 4 และวรรคที่ 12 มีวรรคละ 2 คำ วรรคอื่น ๆ นอกนั้นมีวรรคละ 4 คำ

สัมผัส บทดำเนินเรื่องที่มี 10 วรรค สัมผัสบังคับปรากฏในตำแหน่งคำสุดท้ายของวรรคต่าง ๆ ดังนี้ วรรคที่ 3 กับวรรคที่ 5 และวรรคที่ 6 และวรรคที่ 7 กับวรรคที่ 9 สัมผัสไม่บังคับ ได้แก่ คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 4 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 5

คำสุดท้ายของวรรคที่ 6 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 7 คำสุดท้ายของวรรคที่ 8 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 9 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 9 กับคำที่ 1 - 4 ของวรรคที่ 10 คำใดคำหนึ่ง

บทดำเนินเรื่องที่มี 12 วรรค สัมผัสบังคับปรากฏในตำแหน่งคำสุดท้ายของวรรคต่าง ๆ ดังนี้ วรรคที่ 4 กับวรรคที่ 6 และวรรคที่ 7 และวรรคที่ 8 กับวรรคที่ 10 สัมผัสบังคับ ได้แก่ คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 5 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 6 คำสุดท้ายของวรรคที่ 7 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 8 คำสุดท้ายของวรรคที่ 9 กับคำที่ 1 หรือ 2 ของวรรคที่ 10 และคำสุดท้ายของวรรคที่ 10 กับคำที่ 1 - 4 ในวรรคที่ 11 คำใดคำหนึ่ง

เสียงวรรณยุกต์ บทดำเนินเรื่องที่มี 10 วรรค เสียงวรรณยุกต์ที่บังคับใช้ปรากฏในตำแหน่งคำสุดท้ายของวรรคต่าง ๆ คือ วรรคที่ 2 เสียงตรี วรรคที่ 3 เสียงสามัญ และคำที่ 5 (หากมี 5 คำ) หรือคำที่ 4 (หากมี 6 คำ) ของวรรคนี้เป็นเสียงโทด้วย วรรคที่ 4 เสียงตรี วรรคที่ 5 เสียงวิทวา วรรคที่ 6 เสียงสามัญ วรรคที่ 7 และวรรคที่ 9 เสียงโท วรรคที่ 10 เสียงตรี คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 และวรรคที่ 8 เป็นตำแหน่งที่ไม่บังคับเสียงวรรณยุกต์ แต่นิยมใช้เสียงสามัญและเสียงจัตวามากกว่าเสียงอื่น

บทดำเนินเรื่องมี 12 วรรค เสียงวรรณยุกต์ที่บังคับใช้ปรากฏในตำแหน่งคำสุดท้ายของวรรคต่าง ๆ คือ วรรคที่ 2 เสียงตรี วรรคที่ 3 เสียงโท วรรคที่ 4 เสียงสามัญ วรรคที่ 5 เสียงตรี วรรคที่ 6 เสียงวิทวา วรรคที่ 7 เสียงสามัญ วรรคที่ 8 และวรรคที่ 10 เสียงโท วรรคที่ 12 เสียงตรี คำสุดท้ายของวรรคที่ 1, 9 และ 11 เป็นตำแหน่งที่ไม่บังคับเสียงวรรณยุกต์ แต่นิยมใช้เสียงสามัญและจัตวามากกว่าเสียงอื่น

บทจบเรื่อง บทจบเรื่องของวรรณกรรมกล่าวอำปฐมาแบบฉันทลักษณ์ที่ไม่แน่นอนตายตัว แต่ก็สามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

1. บทจบเรื่องที่ประกอบด้วย 6 - 8 วรรค วรรคที่ 1 - 3 หรือ 1 - 4 มีลักษณะกาประพันธ์เหมือนกัน และคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 หรือ 4 ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคต่อไปด้วย วรรคอื่น ๆ นอกนั้นมีลักษณะแตกต่างกัน ออกไปในเรื่องจำนวนคำในวรรค การส่งสัมผัส และเสียงวรรณยุกต์

2. บทจบเรื่องที่มีลักษณะกาประพันธ์คล้ายคลึงกับบทดำเนินเรื่อง แต่ก็มีลักษณะปลีกย่อยแตกต่างกันไปหลายลักษณะ

3. บทจบเรื่องที่ปิดท้ายด้วยโคลง 2 หรือโคลง 3 สุภาพ ของล้านนา ซึ่งไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวในเรื่องจำนวนวรรค จำนวนคำในวรรค ตำแหน่งของคำเอก คำโท สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์

รูปแบบทางฉันทลักษณ์ของบททั้งสามที่กล่าวมาเป็นรูปแบบที่ปรากฏมากใน วรรณกรรมคำอ่าน มีบางส่วนที่แตกต่างออกไปในเรื่องจำนวนวรรค จำนวนคำในวรรค สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์ กล่าวคือ จำนวนวรรคขาดหายไปบางวรรคหรือหลายวรรค จำนวนคำในบางวรรคน้อยหรือมากกว่าปกติ คำที่นำมาใช้ในตำแหน่งคำที่ส่งสัมผัส อาจเป็นคำที่มีสระเสียงเดียวกันแต่ตัวสะกดต่างกัน คำที่มีเสียงสระใกล้เคียงกัน คำ ๆ เดียวกัน หรือคำที่มีเสียงสระและตัวสะกดต่างกันได้ และเสียงวรรณยุกต์ของ คำในตำแหน่งที่บังคับใช้ไม่ตรงตามลักษณะบังคับ

สำนวนภาษา ผลการศึกษาสำนวนภาษาคือการใช้คำ และโวหารพบว่า นอกเหนือจากการใช้คำภาษาถิ่นเหนือตามปกติแล้ว ยังมีการนำคำภาษาไทยกลางและ ภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้ด้วย ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน คำภาษาเหล่านี้อาจใช้ตั้งแต่ 1, 2, 3 คำหรือทั้งวรรคก็ได้ เพื่อให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ ในด้านจำนวนคำในวรรค สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์

นอกจากนี้ยังมีการใช้คำในลักษณะของการเล่นคำและการหลอกคำ การเล่นคำ ปรากฏ 2 ลักษณะคือ การเล่นคำพ้อง และการเล่นคำสัญลักษณ์ การเล่นคำพ้อง เป็นการใช้คำที่ผู้อ่านผู้ฟังจะต้องวนกลับไปกลับมาเสียก่อนจึงจะทราบความหมายได้

ส่วนการเล่นคำสัญลักษณ์ เป็นการใช้คำสัญลักษณ์ที่ผู้อ่านผู้ฟังจะตีความได้ ต้องนำ คำสัญลักษณ์นั้นไปเปรียบเทียบกับคำอื่นที่มีเสียงสระและตัวสะกดคล้องจองกัน โดย มีข้อความที่แวดล้อมเป็นส่วนประกอบสำคัญในการตีความถ้อย การเลากคำ ปรากฏ ในการเรียกชื่อชายหญิง อาทิใช้เรียกชื่อชายและหญิงปลั๊กมีเพศคล้ายกัน แตกต่างกันเฉพาะ กาลหลัก กล่าวคือ การเรียกหญิง ส่วนใหญ่ใช้คำ "แม่" และ "เจ้า" เป็นคำหลัก และมีคำอื่นบางชาย ใช้คำ "พ่อ" หรือ "มัว" และ "เจ้า" เป็น คำหลักและมีคำอื่นมาขยาย การใช้คำเรียกชายและหญิงนี้ต่างแสดงให้เห็นถึงความงาม ความเอ็นดูรักใคร่ และความยกย่องในคุณค่าของบุคคลนั้น

โวหาร มีการใช้โวหาร 7 ชนิด คือ อุปมา อุปลักษณ์ อุทาหรณ์ ปฏิรูปพจน์ นามบัญญัติ บุคลาธิษฐาน และอติพจน์ โวหารอุปมาเป็นโวหารที่พบมากที่สุด โวหารอติพจน์เป็นโวหารที่พบน้อยที่สุด และพบว่าผู้แต่งนิยมใช้โวหารชนิดต่าง ๆ มากน้อยเห็นได้ชัด โดยเฉพาะโวหารอุปมาซึ่งมีการนำเอาสิ่งที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน มาใช้ในการเปรียบเทียบเพื่อสื่อสารให้ผู้อื่นผู้ฟัง เข้าใจเรื่องราวและอารมณ์ความรู้สึก ได้ดียิ่งขึ้น โวหารอุทาหรณ์ก็เป็นการนำเรื่องราว เหตุการณ์ที่พบเห็นได้ง่ายมา เปรียบเทียบเพื่อสื่อความ เข้าใจและอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างชัดเจน สักซึ่ง เช่นกับ ส่วนโวหารอื่น ๆ ก็คงถูกใช้ในตัวเอง คือ เปรียบเทียบกันกับตัวเองและทำให้ การสื่อสารบรรลุเป้าหมายโดยสมบูรณ์

บทบาทของวรรณกรรมคำสำคัญที่มีต่อสังคมล้านนาพบว่า วรรณกรรมคำสำคัญ มีบทบาทต่อสังคมล้านนาในด้านต่อไปนี้ สร้างความบันเทิงใจ เป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสาร บันทึกสภาพสังคมและวิพากษ์วิจารณ์สังคม เป็น เครื่องระบายนามณ์ความรู้สึก ให้ความรู้แก่คนในสังคม และอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

บทบาทในการสร้างความบันเทิงใจ วรรณกรรมคำสำคัญมีบทบาทในการสร้างความบันเทิงใจแก่ผู้แต่งกล่าวหาหรือผู้รับฟัง ผู้อ่านหรือผู้จัดรายการ และผู้ฟังทั่วไป ด้วยองค์ประกอบ 2 ประการ คือ พยางค์ของคำไพเราะอันเกิดจากลีลาของคำ

ความงามของภาษาที่มีการเล่นคำ หลากคำ และโวหารวิจิตรต่าง ๆ ที่มีการเปรียบเทียบอย่างลึกซึ้ง เกมทาย เป็นประการที่หนึ่ง และประการที่สองก็คือองค์ประกอบทางคำาน เนื้อหาที่หลากหลาย โดยเฉพาะเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อบูสร้างแรงบันดาลใจ อันได้แก่ เรื่องที่เป็นการโต้ตอบหรือกระเซ้าเย้าแหย่กัน เรื่องตลกขบขัน เรื่องที่แต่งขึ้นจากเนื้อเพลงที่ได้รับความนิยม และเรื่องที่เป็นการพรรณนาธรรมชาติอย่างละเอียดลออ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งสร้างแรงบันดาลใจแก่นักกาวก็คือ จaarได้มีโอกาสส่งผลงานของตนไปรวมในรายการกาวฮาทางวิทยุ

บทบาทเป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสาร วรรณกรรมกาวฮา ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระจายข่าวสาร ทั้งที่เป็นข่าวสารเฉพาะกลุ่ม และข่าวสารเพื่อสังคมโดยรวม ข่าวสารเฉพาะกลุ่มเป็นข่าวสารที่อยู่ในแวดวงของนักกาวและสนองตอบความต้องการของนักกาวในเรื่องต่าง ๆ ทั่วไ้แก่ การประกาศหามิตร และคู่ครอง การติดต่อสื่อสารในเรื่องความรักและเรื่องอื่น ๆ ตลอดจนการติดต่อและกระจายข่าวสารถึงชาติมิตรที่อยู่ห่างไกล ส่วนข่าวสารเพื่อสังคมโดยรวมเป็นข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั่วไปหรือสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นทั้งข่าวสารที่เชิญชวนให้ทุกคนร่วมมือกันกระทำในสิ่งที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม และการร้องเรียนเมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับคนในสังคม

บทบาทในการบันทึกสภาพสังคมและวิพากษ์วิจารณ์สังคม วรรณกรรมกาวฮา บันทึกสภาพสังคมในสถานภาพชีวิตคน เป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพไว้อย่างละเอียดกว่า ชาวลาแวนส่วนใหญ่มีการกินคืออยู่ก็ ไม่ค่อยมีปัญา เร่ร่อนมากนัก มีเกษตรกรรมบางกลุ่มเท่านั้นที่มีความเป็นอยู่อย่างอัตคัด สถานการณ์กินอยู่ก็เป็นผลมาจากการพัฒนาท้องถิ่นของรัฐบาล ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขแล้วมีการรวมแรงรวมใจกันเพื่อพัฒนาท้องถิ่น การประพาศิประเพณีร่วมกันมีส่วนทำให้คนในสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์เกิดขึ้นในท้องถิ่นทุกคนต่างก็รับรู้ และให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นอกจากนั้นวรรณกรรมกาวรายังบันทึกเหตุการณ์น่าสนใจที่เกิดขึ้นทั้งในท้องถิ่นลาแวนและท้องถิ่นอื่น

การบันทึกสภาพเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ วรรณกรรมคำว่าบันทึกสภาพความเดือดร้อนของประชาชนอันเกิดจากความไม่สมดุลกันระหว่างรายรับกับรายจ่าย ซึ่งเป็นผลมาจากการขึ้นราคาสินค้าและพืชผลทางการเกษตรราคาตกต่ำ ปัญหาสำคัญที่ทำให้พืชผลทางการเกษตรราคาตกต่ำคือมีการเพาะปลูกเกินขนาดจนเกินความต้องการของตลาด การบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับอาชีพประกอบอาชีพ วรรณกรรมคำว่าบันทึกทั้งอาชีพหลักและอาชีพรอง อาชีพหลักของชาวด่านเขาได้แก่ การทำนา ทำสวนทำไร่ อาชีพรอง ได้แก่ การสาบตะกร้า และการหาของป่า การบันทึกเกี่ยวกับอาชีพหลักส่วนใหญ่เป็นการเสนอปัญหาในการประกอบอาชีพคือ ปัญหาฝนแล้ง น้ำท่วม โรคและภัยไข้เจ็บ ตลอดจนปัญหาการว่างงาน ปัญหาในการประกอบอาชีพที่ปรากฏมากที่สุดคือปัญหาฝนแล้ง การบันทึกปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การขอประทานแบบเหียงฝ่ายให้ความสำคัญต่อการทำนาอย่างยิ่ง เกี่ยวพันปัญหาในการประกอบอาชีพนี้รัฐบาลได้ช่วยเหลือโดยจัดให้มีโครงการเงินผันและโครงการ กสช. เพื่อให้ประชาชนในชนบทมีงานทำ และพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร มีโครงการประกันราคาข้าวเพื่อแก้ไขปัญหาค่านาราคาพืชผลตกต่ำ ตลอดจนจางช่วยเหลือในลักษณะอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนรายได้ในการประกอบอาชีพ

การวิพากษ์วิจารณ์สังคม วรรณกรรมคำว่าสำแดงมาพบในการวิพากษ์วิจารณ์นโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาลเกี่ยวกับความไม่ยุติธรรมในการจ้างงาน ความช่วยเหลือที่สวนทางกับความต้องการของประชาชน ตลอดจนการแก้ไขปัญหาคือจุดวิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกสภาจังหวัด การกระทำของผู้พบขี้ขี้ การประพฤติปฏิบัติอันไม่เหมาะสมของผู้สูงอายุ หญิงสาว และคนทั่วไปในสังคม

บทบาทเป็นเครื่องระบายอารมณ์ความรู้สึก วรรณกรรมคำว่าที่มีบทบาทเป็นเครื่องระบายอารมณ์ความรู้สึก เป็นการระบายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องชีวิตครอบครัว ความรักระหว่งหนุ่มสาว การประกอบอาชีพ และอื่น ๆ การระบายอารมณ์ความรู้สึก

ในเรื่องชีวิตครอบครัวมีสาเหตุมาจากปัญหาครอบครัว ได้แก่ ปัญหาลูกกำพร้า ปัญหา
ลูกไม่เอาใจใส่ดูแลพ่อแม่ ปัญหาชู้สาว และการที่บุคคลในครอบครัวเสียชีวิต
การระบายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาว มีสาเหตุมาจาก
ความว่าเทวอันเนื่องมาจากขาดคนรักหรือถูกรอง วาจาไม่สมหวังในความรัก
ตลอดจนการพลัดพรากจากบุคคลผู้เป็นที่รัก ส่วนการระบายอารมณ์ความรู้สึกในเรื่อง
การประกอบอาชีพ เป็นการระบายอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่มีฐานะยากจนซึ่งประสบ
ความทุกข์ยากในการประกอบอาชีพ

บทบาทในการให้ความรู้แก่คนในสังคม วรรณกรรมกล่าวหาว่า ให้ความรู้แก่คน
ในสังคมในด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประเพณีและตำนานเกี่ยวกับศาสนานี้ บุคคลสำคัญ
และประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อ
ให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดียิ่ง สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข
โดยเน้นการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และการปฏิบัติตน
ให้สมกับ เป็นกุลสตรีหรือแม่บ้านแม่เรือนที่ดี

บทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น วรรณกรรมกล่าวหาว่าแสดงบทบาททั้งใน
ด้านการเก็บรวบรวมข้อมูลและเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น บทบาทในการเก็บรวบรวม
ข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เห็นได้ชัดคือ ภาษาถิ่นและฉันทลักษณ์กล่าว ส่วนการเผยแพร่นั้น
วรรณกรรมกล่าวหาว่าบทบาทในการกระตุ้นให้ลูกหลานตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น
เพื่อให้ร่วมปากกันอนุรักษ์และสืบทอด โดยแนะนำฉันทลักษณ์และอักษรไทยยวหรือ
ตัวหนังสือเมือง

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมกล่าวหาในประเด็นต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้ว
หาได้มองเห็นลักษณะและคุณค่าของวรรณกรรมกล่าวหาที่มีต่อตัวบุคคลและสังคมล้านนา
ดังนี้

การจัดจำแนกประเภททำให้เห็นว่า วรรณกรรมคำอ่านมีเนื้อหาแตกต่างกันหลายลักษณะจนกล่าวได้ว่า วรรณกรรมคำอ่านเป็นแหล่งรวมเรื่องราวอันเป็นวิถีชีวิตของชาวล้านนาไว้อย่างครบถ้วน ทั้งเรื่องราวของสังคมที่ปรากฏอยู่ ก็ทำให้ผู้เสนอวรรณกรรมคำอ่านได้รับรู้สิ่งต่าง ๆ ในวงกว้างตามไปด้วย

โดยเหตุที่เนื้อหาของวรรณกรรมคำอ่านปรากฏหลายลักษณะดังกล่าวแล้ว ทำให้คาดว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ว่าการศึกษารูปแบบทางฉันทลักษณ์ได้ครอบคลุมในประเด็นนี้ได้อย่างเด่นชัด นั่นคือ ความไม่เคร่งครัดในฉันทลักษณ์ทำให้นักกล่าวหน้าใหม่กล้าที่จะลงสนามประลองฝีมือ แม้จะผิดพลาดไปบ้างก็ไม่ถือว่าเป็นการพาลาย แต่อย่างไรก็ตาม นักกล่าวหน้าใหม่ก็ยังเคารพในกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์อยู่ เพราะถ้าพิจารณาโดยรวมแล้ว ก็ยังมีโครงร่างของฉันทลักษณ์คำอ่านปรากฏให้เห็น เมื่อมีอิสระทางฉันทลักษณ์ ประกอบกับการปรากฏของวรรณกรรมคำอ่านในรูปของรายการทางวิทยุเปิดโอกาสให้ทุกคนส่งเรื่องไปได้ตามใจชอบ จึงทำให้มีความเป็นอิสระทางคำอ่านเนื้อหาอีกประการหนึ่งด้วย และการที่นักกล่าวสามารถสร้างเรื่องราวต่าง ๆ ได้ตามความพอใจนี้เอง ทำให้เนื้อหาเพิ่มพูนไปตามความต้องการและประสบการณ์ในชีวิตของนักกล่าว ทั้งนักกล่าวรุ่นใหม่ก็ปรากฏตัวออกมามากขึ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การจัดจำแนกประเภทและการศึกษารูปแบบ ทำให้วรรณกรรมคำอ่าน เป็นวรรณกรรมที่สนองความต้องการของชาวล้านนาอย่างแท้จริง และที่สำคัญคือเป็นศูนย์รวมของนักกล่าวรุ่นใหม่กับนักกล่าวรุ่นเก่า อันเป็นบุคลากรสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากความเป็นอิสระดังกล่าวนั่นเอง

ความเป็นอิสระของวรรณกรรมคำอ่านนอกจากจะมองได้จากรูปแบบฉันทลักษณ์และเนื้อหาซึ่งที่กล่าวมาแล้ว ยังปรากฏว่าแม้เรื่องของการใช้คำและโวหารก็แสดงถึงความเป็นอิสระในการเลือกสรรมาใช้ได้อย่างเต็มที่เช่นกัน ดังผลการศึกษาที่พบว่ามีการนำคำภาษาไทยกลางและภาษาต่างประเทศเข้ามาใช้อย่างมากมาย โดยผู้แต่งบ่งชี้ให้เห็นถึงการแต่งคำอ่านของตน การใช้คำในลักษณะของการเล่นคำ ก็แสดงให้เห็นถึงความเป็นอิสระในการใช้คำได้เช่นกัน กล่าวคือนอกเหนือจากการใช้คำตามปกติแล้ว ผู้แต่งยัง

สามารถนำคำที่ต้องมีการตีความอีกชั้นหนึ่งก่อนจึงจะเข้าใจมาใช้ในการแต่ง กังปรากฏ ในการ เล่นคำฉวน และการ เล่นคำสัญลักษณ์ สำหรับการ หลากกา ก็แสดงให้เห็นถึง ความมีอิสระของผู้แต่งที่จะเลือกหยิบเอามาใช้ได้ตามความพอใจ ทั้งนี้เพราะลักษณะ การใช้คำเช่นนี้มีอยู่อย่างมากมายในวรรณกรรมล้านนา สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นความเป็นอิสระทางกวีการใช้ภาษาก็คือ การใช้โวหารชนิดต่าง ๆ ทั้งโวหาร ที่เลียนแบบมาและสร้างขึ้นเอง ผู้แต่งสามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดอารมณ์ และ ความรู้สึกนึกคิดของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือผู้แต่งสามารถคิดค้นโวหารขึ้นมาใช้ได้ ตามความพอใจของตน ดังนั้นความบันเทิงใจประการหนึ่งของผู้แต่งจึงน่าจะเกิดจากการ ได้คิดในสิ่งแปลกใหม่ ซึ่งเป็นการจับผิดปากให้คมกล้าเพื่อออกสู่การรับรู้ของผู้อื่นในสังคม และจากการศึกษาพบว่าโวหารที่ผู้แต่งกล่าวหาเลือกสรรมาใช้มี มีจำนวนไม่น้อยที่คมคาย และสะท้อนความคิดของผู้แต่ง

ความอิสระหลายประการดังที่กล่าวมานี้เอง ที่มีส่วนผลักดันให้นักกล่าววาท หองถิ่นต่าง ๆ ผลิตรายงานทางคำวรรณกรรมของตนออกมา และวรรณกรรมที่ชาวบ้าน ช่วยกันสร้างสรรค์ขึ้นนี้ ได้สะท้อนกลับไปสู่ตัวบุคคลและสังคมในลักษณะของบทบาทวรรณกรรม ที่มีต่อสังคม บทบาทของวรรณกรรมคำว่าที่มีต่อบุคคลและสังคมมี ๒ ประการ เริ่มตั้งแต่ การช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดจากการกิจในชีวิตประจำวันที่ได้รับกับปัญหาต่าง ๆ ซึ่งจะต้องแก้ไขตลอดเวลา วรรณกรรมคำว่าที่ทำหน้าที่ให้ความบันเทิงใจช่วยในให้บุคคล ได้พักผ่อนสมองอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันก็เป็นแรงกระตุ้นให้คนได้ระบายนามณ์ความรู้สึก ที่เกิดขึ้นเมื่อประสบภาวะเคียดแค้นในการดำเนินชีวิต ดังนั้นบทบาทในการเป็นเครื่อง ระบายนามณ์ความรู้สึก จึงเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่ช่วยให้ชาวล้านนาประกอบกิจการงานไปได้ อย่างไม่รู้สึกว่าเป็นความทุกข์ทรมาน เพราะมีสิ่งปลอบประโลมใจ โดยรู้สึกว่าคุณไม่ได้ ต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว เรายังมีเพื่อนพ้องที่ต้องต่อสู้เช่นเดียวกับตน จึงเกิดแนวร่วมในต้าน ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ และความผูกพันฉันญาติมิตรก็เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จาก บทบาทของวรรณกรรมคำว่าที่เป็นเครื่องมือในการติดต่อและกระวาทข่าวสาร เพื่อหา

มิตรเพศเดียวกันและมิตรต่างเพศ อันก่อให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันจนกลายเป็นพลังความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างสรรค์สังคมให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

เมื่อหันมาองบทบาทของวรณกรรมคำว่าในด้านการพัฒนาจะพบว่า วรณกรรมคำว่าทำหน้าที่พัฒนาบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือการให้ความรู้ทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการประเพณีประเพณีของสังคม และการชี้แนะแนวทางการประพฤติปฏิบัติตน โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ตนชาวล้านนาคือ เป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมานาน เข้ามาเป็นตัวบทในการสั่งสอน ทำให้บุคคลปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นจึงอาจพูดได้อีกอย่างหนึ่งว่า วรณกรรมคำว่าเป็นสื่อในการหยิบยื่นกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมที่ควรซึ่งบรรพบุรุษในสังคมได้วางไว้แล้ว มาเสนอแก่ชนรุ่นหลังให้ปฏิบัติตาม นับเป็นการพัฒนากลุ่มบุคคลอันเป็นส่วนสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมจะเป็นไปได้ด้วยดีต้องมีการพัฒนาบุคคลเป็นเบื้องต้น จึงพบว่า วรณกรรมคำว่ามีบทบาทในการพัฒนาบุคคลดังได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นบทบาทต่อมาก็คือการทำหน้าที่พัฒนาสังคม บทบาทของวรณกรรมคำว่าที่ช่วยพัฒนาสังคมก็คือการบันทึกและวิพากษ์วิจารณ์สังคม ซึ่งมีการเขียนกเถาส่วนเด่นส่วนด้อยของสังคมมาเสนอต่อผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบซึ่งก็คือรัฐบาล ให้ได้มองเห็นสิ่งที่ควรปรับปรุงและส่งเสริมไปอย่างตรงเป้าหมาย ดังนั้นวรณกรรมคำว่าจึงเป็นภาพฉายทางอากาศของสังคมล้านนาที่รัฐบาลควรศึกษาเพื่อหาทางแก้ไข บริเวณใดเป็นที่ลุ่มน้ำซังก็เปรียบเหมือนความทุกข์ยากและความเดือดร้อนอันเกิดจากปัญหาในการประกอบอาชีพ เศรษฐกิจตกต่ำ สภาพความเป็นอยู่อันแร้นแค้น เมื่อรัฐบาลมองเห็นปัญหาก็จะแก้ไขได้ทันที่ที่ใดเป็นที่ดอนเขี้ยวจะอุดมด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด ก็เปรียบได้กับการประกอบอาชีพซึ่งใดคือ เศรษฐกิจเฟื่องฟู และความอยู่ดีกินดีที่ปกคลุมในบริเวณนี้ รัฐบาลก็ส่งเสริมสนับสนุนให้พัฒนาต่อไป จึงนับได้ว่า วรณกรรมคำว่าที่มีบทบาทในการบันทึกและวิพากษ์วิจารณ์สังคมนี้มีส่วนในการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

ด้วยการพัฒนาบุคคลโดยมีกฎเกณฑ์ทางสังคมที่สืบทอดความบรรพบุรุษมาเป็นแม่บท และการพัฒนาสังคมอันมีการบันทึกและวิพากษ์วิจารณ์สังคมมาเป็นส่วนประกอบ สังคมล้านนาจึงยังคงดำรงเอกลักษณ์ของตนไว้อย่างมั่นคง ดังนั้นจึงประเมินได้ว่า วรรณกรรมคำว้าได้ทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์ ในฐานะเป็นวรรณกรรมของประชาชนชาวล้านนา

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวรรณกรรมคำว้าทางวิทยุภาคเหนือ พบว่ามีสิ่งที่น่าสนใจควรแก่การศึกษาวิจัยต่อไป ดังนี้

1. ควรจะมีการวิจัยเพื่อสำรวจความสนใจของผู้ฟังที่มีต่อการคำว้าทางวิทยุภาคเหนือ
2. ควรมีการศึกษาโลกทัศน์ของชาวล้านนาจากวรรณกรรมคำว้า

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กฤษณา เจริญวงศ์ "บทบาทของมิชชันนารีอเมริกัน : การศึกษาในหัวเมืองล้านนา"

ใน ล้านนากับการศึกษาแบบใหม่ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารวิชาการ เฉลิมฉลอง
60 ปี วิทยาลัยครูเชียงใหม่ 2527, 151 หน้า

อุบลาม มัลลิกะมาส วรรณคดีไทย โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2519, 207 หน้า

ไกรศรี นิมมานเหมินท์ "ความรู้พื้นฐานล้านนาคดี : ศาสนาและวัฒนธรรม" ใน
รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1 คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2527, 322 หน้า

_____ "เรือนแบบล้านนาไทย" ใน เชิดชูเกียรตินายไกรศรี นิมมานเหมินท์
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ม.ป.ป., 230 หน้า

จารุวรรณ ชรรมวัตร "บทบาทของหมอลำทอสังคมอีสาน" ใน ศิลปกรรม เอกสาร
ประกอบการสัมมนา เรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรม และภาษา
โครงการไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 8 - 10 กันยายน 2526, 1 เล่ม
หน้าไม่ติดต่อกัน

_____ ญายบทกวีของชาวบ้าน กาฬสินธุ์ โรงพิมพ์จินตทัศน์การพิมพ์ 2526, 256 หน้า
จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และคนอื่น ๆ "การอภิปรายเรื่องเศรษฐกิจภาคเหนือปัจจุบัน
และอนาคต" ใน เศรษฐกิจภาคเหนือประเทศไทยปัจจุบันและอนาคต โรงพิมพ์
ศรีสมบัติการพิมพ์ 2528, 272 หน้า

จุฬาลงกรณ์, มหาวิทยาลัย คณะนิเทศศาสตร์ วิวัฒนาการสื่อมวลชนไทย การประชุม
ทางวิชาการเนื่องในโอกาสปีการสื่อสารโลก 2526, 200 หน้า

ฉัตรบุภา สวัสดิพิพงษ์ คำขอเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคา วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 2517, 264 หน้า อัดสำเนา

_____ "ลักษณะวรรณกรรมคำขอ" ใน ล้านนาไทยคดี เชียงใหม่ ศูนย์หนังสือ
เชียงใหม่ 2521, 273 หน้า

- ชลธิรา กลั้ค้อยู่ และคนอื่น ๆ การใช้ภาษา เคล็ดไทย 2517, 400 หน้า
- ชุม ฌ บางช้าง วัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
คุณพระพิบูลย์บริหาร 10 เมษายน 2507 โรงพิมพ์พระสิงห์การพิมพ์เชียงใหม่ 48 หน้า
- ตรีศิลป์ บุญจรรยา นวนิยายกับสังคมไทย (2475 - 2500) สร้างสรรค์ 2523,
464 หน้า
- ถิ่น รัตนกนก "การศึกษาในลานนาไทยสมัยโบราณ" ใน รายงานการสัมมนา
ประวัติศาสตร์และโบราณคดี (ครั้งที่ 1 : ลานนาไทย) ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2510, 156 หน้า
- ทรงศักดิ์ ปรารังค์วัฒนากุล การศึกษาเปรียบเทียบคำอุทานวลานนาและเงาเกี่ยวอีสาน
งานวิจัยในโครงการแลกเปลี่ยนอาจารย์ระหว่างมหาวิทยาลัย พวมมหาวิทยาลัย 2526,
277 หน้า
- _____ "แนะนำวรรณกรรมท้องถิ่นลานนาไทย" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ
วรรณกรรมลานนา เล่ม 1 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2527, 322 หน้า
- ชวรัช ปุณโณทก วรรณกรรมท้องถิ่น โอเดียนสโตร์ 2525, 401 หน้า
- นฤจร อิทธิจิระจรัส "ความเชื่อในผีสารเวทมนตร์ของชาวนาไทยภาคเหนือ" ใน
พุทธศาสนาในลานนาไทย การประชุมสมัยที่ 13 วันที่ 24 - 29 พฤศจิกายน 2523
เชียงใหม่ หิพย์เนตรการพิมพ์ 192 หน้า
- นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์ ภูมิศาสตร์กายภาพไทยภาคเหนือ พิมพ์ครั้งที่ 3 ภาควิชาภูมิศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2528, 88 หน้า
- นิพนธ์ ชันแก้วหล้า "ระบบชลประทานในลานนาไทย" ใน นิทรรศการลานนาไทย
มหาวิทยาลัยพายัพ 2524, 1 เล่ม (หน้าไม่ติดต่อกัน)
- นิยพรธณ วรรณศิริ "หลักการ ทฤษฎี และวิธีการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน" สังคมศาสตร์
2 : 170 - 188 ตุลาคม 2523 - มีนาคม 2527

บาลี พุทธรักษา "การอนุรักษ์ข้อมูลวรรณกรรมล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่กำลังทำอะไรอยู่" ใน เอกสารประกอบนิทรรศการวรรณกรรมล้านนา

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ 2527 อักสำเนา

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 30 ขาดิในเชียงราย โรงพิมพ์พิมพ์ 17 2498, 724 หน้า

ประคอง เจริญจิตรกรรม วรรณกรรมอีสาน : สังข์ศิลป์ชัย วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 2519, 197 หน้า อักสำเนา

ประคอง นิมนานเหมินท์ "พัฒนาการวรรณกรรมล้านนา : ประเภทลายลักษณ์" ใน
รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2527, 625 หน้า (2 เล่ม)

_____ "พุทธศาสนากับวรรณคดีล้านนา" ใน ล้านนาไทยคดี เชียงใหม่ ศูนย์หนังสือ
เชียงใหม่ 2521, 273 หน้า

_____ มหาชาติล้านนา : การศึกษาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2526, 115 หน้า

_____ ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2517,
247 หน้า

_____ "วรรณกรรมล้านนากับสังคม" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรม
ล้านนา เล่ม 1 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2527, 322 หน้า

_____ "สายธารวรรณกรรมล้านนา" เอกสารประกอบการบรรยายเนื่องในโอกาส
การจัดนิทรรศการวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยพายัพ 27 สิงหาคม 2527, 11 หน้า
ประชาภิจักรจักร, พระยา พงศาวดารโยนก ศิลปบรรณาการ 2504, 584 หน้า
ประเพ็ญวิทยา (ผู้รวบรวม) รวมคำอ่านบับชนะการประกวดและสำนวนดี เชียงใหม่
ประเพ็ญวิทยา 2512, 128 หน้า

_____ มองพันธุ์ มณีรัตน์ มานุษยวิทยากับการศึกษาชีวิตชาวบ้าน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2525,
223 หน้า

(พญาพรหมโวหาร) คำขอเรื่องพญาพรหมพร้อมด้วยกำจ่ม เชียงใหม่ ประเพณีวิทยา
2527, 65 หน้า

พจน พล อาสนจินดา, พันเอก "ภูมิศาสตร์ล้านนาไทย" ใน ล้านนาไทย เชียงใหม่
วิทยุเนตรการพิมพ์ 2527, 391 หน้า

มณี พยอมยงค์ "พัฒนาการของวรรณกรรมล้านนา : ประเภทสุภาษิต" ใน รายงาน
การสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ 2527

_____ ประวัติและวรรณคดีล้านนาไทย องค์การคำคุณสุภา 2525, 147 หน้า

_____ "ลักษณะชีวิตทั้งมวลจากเอกสารปับสาโบราณ" ใน กำแพงเมืองเชียงใหม่
อนุสรณ์เนื่องในพิธีเปิดและฉลองประตูท่าแพ 13 เมษายน 2527 เชียงใหม่ วิทยุเนตร
การพิมพ์ 197 หน้า

_____ วัฒนธรรมล้านนาไทย ไทยวัฒนาพานิช 2525, 295 หน้า

มณี พยอมยงค์ และ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา วิถีชีวิตและค่านิยมของชาวล้านนาไทย
คณะศึกษาศาสตร์และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2527, 323 หน้า

ยุทธ เชนคำรณ คหิชาบ้านของไทย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2520.
83 หน้า

รวีวรรณ ไชยสกุล และ สิริพร สิทธิพงศ์ "การจัดการศึกษาของมิชชันนารีในล้านนาไทย"
ศึกษาศาสตร์สาร 10 : 49 - 62 ตุลาคม 2524 - กันยายน 2525

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อักษรเจริญทัศน์ 2525,
930 หน้า

รำเพย ไชยสินธุ์ กระบวนการจินตภาพในวรรณกรรมร้อยกรองอีสาน ปริญญาโท กศ.ม.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2527, 278 หน้า อุดรธานี

วันเพ็ญ สุรฤกษ์ ปัญหาและการแก้ไขข้อขัดแย้งในการจัดการเรื่องน้ำและการใช้น้ำ
เพื่อการเพาะปลูกในไร่นาของระบบการชลประทานหลวงและระบบชลประทานราษฎร์
2523, 532 หน้า (งานวิจัย)

วิภา กงกะนันทน์ วรรณคดีศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยศิลปากร 2522, 191 หน้า
 ศรีสักร วัลลิโภคม "โยนก" เมืองโบราณ 3 : 45 - 55 เมษายน - มิถุนายน 2519
 เศรษฐกิจการพาณิชย์, กรม กองนโยบายการพาณิชย์ ภาวะเศรษฐกิจและสังคมในภาคเหนือ
 ของประเทศไทย 2521, 394 หน้า

สงวน โชติสุวรัตน์ คนตีเมืองเหนือ โอเคียนสโตร์ 2521, 576 หน้า

_____ คำราพิขันธ์ชืดและอุบาทว์ เชียงใหม่ ประเทืองวิทยาจักพิมพ์ 2519, 51 หน้า

_____ ไทยยวน - คนเมือง โอเคียนสโตร์ 2512, 354 หน้า

_____ ประเพณีไทยภาคเหนือ โอเคียนสโตร์ 2512, 388 หน้า

_____ อุค้ำเมืองและน้าเทียวเชียงใหม่-ลำพูน เชียงใหม่ สุริวงกัณูคเซนเตอร์
 2516, 348 หน้า

สนิท สมักรการ "ลักษณะพิเศษบางประการของวัฒนธรรมภาคเหนือ" ใน สังคมและ
วัฒนธรรมของภาคเหนือ ประเทศไทย สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2520,
 120 หน้า

สรวิสชาติ ประยูรเสถียร การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2436 - 2476)
 ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, 371 หน้า
 อักสำเนา

_____ "ประวัติศาสตร์การปกครองเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2317 - 2476" ใน
ล้านนาไทย เชียงใหม่ วิทยุเนตรการพิมพ์ 2527, 391 หน้า

สวาท เสนาณรงค์ ภูมิศาสตร์ประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 ไทยวัฒนาพานิช 2516, 418 หน้า
 สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่
จากต้นฉบับใบลานอักษรไทยยวน โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี 2514, 150 หน้า

สิงชะ วรรณสัย "กวีนิพนธ์ล้านนาไทย" โบราณคดี 6 : 14 - 87 มิถุนายน 2518

_____ การขอนิราศบางกอกและหลักเกณฑ์การแต่งคำ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
 นายหิ นางจันทร์ทิพย์ นิมนานเหมินท์ 28 สิงหาคม 2511 เชียงใหม่ คนเมืองการพิมพ์
 2511, 61 หน้า

สิงฆะ วรณสัย ปริทัศน์วรรณคดีลานนาไทย โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ ฉบับที่ 9 2523, 356 หน้า

_____ สารประวัติครูบาศรีวิชัยนักบุญแห่งลานนาไทย เชียงใหม่ ศูนย์หนังสือเชียงใหม่
2522, 163 หน้า

สิทธิา พินิจกุล และคนอื่น ๆ การเขียน โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามกาแหง 2516,
200 หน้า

สิทธิา พินิจกุล และ นิตยา กาญจนวรรณ ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย พิมพ์ครั้งที่ 2
ดวงกมล 2520, 459 หน้า

สิทธิ บุตรอินทร์ โลกทัศน์ชาวไทยลานนา เชียงใหม่ ศูนย์หนังสือเชียงใหม่ 2523, 80 หน้า

สุกัญญา สุจนายา เพลงปฎิพากย์ : บทเพลงแห่งปฎิภาณของชาวลานนาไทย สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2525, 402 หน้า

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ วัฒนธรรมพื้นบ้าน แนวปฏิบัติในภาคใต้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา 2524, 210 หน้า

_____ วิเคราะห์สาระศิลปะเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา 2524, 238 หน้า

สุเทพ สุนทรเกสัช สังคมและวัฒนธรรมลานนาไทย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2513, 180 หน้า

สุนันท์ ศาสตร์วาทา การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกาพะเกษ วิทยานิพนธ์ อ.ม.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523, 161 หน้า อุดสงำน

สุพิศรา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย คานิยม ครอบครวั ศาสนา ประเพณี ไทยวัฒนาพานิช
2518, 182 หน้า

สุรสิงห์สารวม ฉิมพะเนาว์ "ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมลานนากับสังคม" ใน
รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมลานนา เล่ม 1 คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2527, 322 หน้า

เสนา บุณยรักษ์ วรรณกรรมคำของภาคเหนือ เอกสารนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 176

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2519, 212 หน้า

แสง มนวิทูร "ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในล้านนาไทย" ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี (ครั้งที่ 1 : ล้านนาไทย) ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2510, 156 หน้า

หน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ "โบราณสถานในแคว้นล้านนา" ใน ล้านนาไทย

เชียงใหม่ ทิพย์เนตรการพิมพ์ 2527, 391 หน้า

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว การวิเคราะห์สังคมเชียงใหม่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตามต้นฉบับโบราณในภาคเหนือ วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2520, 331 หน้า

อัครสำเนา

_____ "การศึกษาในล้านนาสมัยโบราณ - สมัยใหม่" ใน ล้านนากับการศึกษาแบบใหม่ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารวิชาการเฉลิมฉลอง 60 ปี วิทยาลัยครูเชียงใหม่ 2527, 151 หน้า

_____ "ความรู้พื้นฐานล้านนาคดี : ประวัติศาสตร์" ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 1 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2527, 322 หน้า

_____ "ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ : สมัยราชวงศ์มังรายและสมัยพม่าปกครอง" ใน ล้านนาไทย เชียงใหม่ ทิพย์เนตรการพิมพ์ 2527, 391 หน้า

อุดม รุ่งเรืองศรี ระบบการเขียนอักษรล้านนา โครงการความร่วมมือมหาวิทยาลัยหอจําหน่ายหนังสือ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2527, 139 หน้า

_____ วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่องหนังสือของเจ้าสุริยวงศ์ วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2516, 198 หน้า อัครสำเนา

_____ วรรณกรรมล้านนา หน่วยส่งเสริมศิลปศึกษาและวัฒนธรรมล้านนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2526, 353 หน้า

อุดม รุ่งเรืองศรี "วิเคราะห์วรรณกรรมล้านนา : ร้อยกรองชาวบ้าน" ใน รายงาน
การสัมมนาทางวิชาการ วรรณกรรมล้านนา เล่ม 2 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ 2527, 625 หน้า (2 เล่ม)

เอ็ดเวิร์ด แวน รอย "เศรษฐกิจการทำเหมือง" ใน สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย
แปลโดย สุเทพ สุนทรเกสัช คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2513,
180 หน้า

ฮันส์ เพนซ์ "ความเป็นมาของล้านนาไทย" ใน ล้านนาไทย เชียงใหม่ ทิพย์เนตร
การพิมพ์ 2527, 391 หน้า

Dundes, Alan. The Study of Folklore. Englewood Cliffs,
N.J., Prentice-Hall, 1965. 481 p.